

LOCURI ALE MEMORIEI
Politicile simbolice ale spațiului public
într-un oraș memorial

Carte apărută în cadrul proiectului „Politicile (re)denumirilor stradale: geografii simbolice și spații identitare în România postsocialistă” (cod proiect PN-III-P1-1.1-TE-2019-0238, acronim NAMESPACE), finanțat de către Ministerul Educației și Cercetării din România, prin CNCS-UEFISCDI, în cadrul în cadrul PNCDI III.

LOCURI ALE MEMORIEI

**Politicile simbolice ale spațiului public
într-un oraș memorial**

Mihai S. Rusu

Colecția *Studii Urbane* este coordonată de Mihai S. Rusu.

Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu

Sibiu, Str. Lucian Blaga nr. 2A
<http://editura.ulbsibiu.ro>
editura@ulbsibiu.ro

Editor: Vlad Pojoga
Redactor: Alex Văsieș
Tehnoredactor: Claudiu Fulea
Copertă: fotografie din arhiva autorului

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
RUSU, MIHAI S.

Locuri ale memoriei : politicile simbolice ale spațiului public într-un oraș memorial / Mihai S. Rusu. - Sibiu : Editura Universității “Lucian Blaga” din Sibiu, 2022

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-606-12-1935-3

725.94

Cuprins

Introducere: Orașul memorial	/ 1
Partea I: Teorie și metodă	/ 11
Semiotica arenelor memoriale:	
politicile simbolice ale spațiului	/ 13
Coordonate metodologice: abordare, date, metode	/ 24
Identificări sociale, orientări politice, date socio-demografice	/ 27
Partea a II-a: Toponimie	/ 41
Toponimie stradală	/ 43
Toponimie instituțională	/ 131
Politicile municipale ale toponimiei urbane	/ 181
Partea a III-a: Monumente	/ 243
Politicile monumentale ale memoriei	/ 245
Statuia lui Samuel von Brukenthal	/ 275
Bustul lui Avram Iancu	/ 307
Concluzii: Orașul memoriei critice	/ 335
Bibliografie	/ 343
Anexe	/ 377
Indice nominal și tematic	/ 451

Cuprins analitic

Lista tabelelor	/ VIII
Lista figurilor	/ X
INTRODUCERE: ORAȘUL MEMORIAL	/ 1
PARTEA I: TEORIE ȘI METODĂ	/ 11
Semiotica arenelor memoriale: politicile simbolice ale spațiului	/ 13
Coordonate metodologice: abordare, date, metode	/ 24
Identificări sociale, orientări politice, date socio-demografice	/ 27
Atitudini față de Sibiu	/ 27
Mândrie colectivă și identificări socio-spațiale	/ 32
Valori politice și orientări ideologice	/ 33
Date socio-demografice	/ 35
PARTEA A II-A: TOPONIMIE	/ 41
Toponimie stradală	/ 43
Comunismul și schimbarea de regim din 1989	/ 44
Străzi denumite după personalități comuniste	/ 56
Denumiri stradale cu conotații comuniste	/ 58
Evenimentele din decembrie 1989	/ 60
Redenumirea B-dului G-ral Vasile Milea	/ 69
Moștenirea național-comunismului:	
Str. Nicolae Bălcescu	/ 82
Germanitatea Sibiului	/ 90
Patrimoniul material și moștenirea simbolică a orașului	/ 91
Revenirea la vechile denumiri săsești	/ 92
Denumiri stradale afișate în plăcuțe bilingve	/ 96
Stradă din Sibiu numită după Klaus Iohannis	/ 104
Denumiri numerice	/ 118
Toponimie instituțională	/ 131
Toponimia instituțiilor culturale	/ 131
Centrul Cultural „Ion Besoiu”	/ 131
Toponimia instituțiilor educaționale	/ 138
Școala Gimnazială „Radu Selejan”	/ 147
Colegiul Național „Octavian Goga”	/ 156
Politicile municipale ale toponimiei urbane	/ 181
Politicile consultaționale și decizionale	/ 181
Decidenții (re)denumirilor stradale	/ 186
Autoritarism toponimic	/ 187
Anvergura consultării publice	/ 188

Politicile de gen ale toponimiei stradale	/ 190
Redenumirea unor străzi cu nume de femei	/ 203
Neotoponimie cu nume de femei	/ 205
Merite istorice ale genurilor reflectate în toponimia actuală	/ 207
Neoliberalism și comodificare toponimică	/ 218
Dreptul toponimic al companiilor	/ 224
Vânzarea denumirii Stadionului Municipal	/ 226
Dezvoltare comunitară și toponimie urbană	/ 233
Habermann Markt	/ 234
Gușterland	/ 236
PARTEA A III-A: MONUMENTE	/ 243
Politicile monumentale ale memoriei	/ 245
Statuia lui Samuel von Brukenthal	/ 275
Bustul lui Avram Iancu	/ 307
CONCLUZII: ORAȘUL MEMORIEI CRITICE	/ 335
BIBLIOGRAFIE	/ 343
ANEXE	/ 377
Registrul istoric complet al denumirilor străzilor din Hermannstadt/Sibiu	/ 377
Plăci comemorative amplasate în Sibiu	/ 415
Plăci informative amplasate în Sibiu	/ 437
Instrumentul de cercetare – Chestionarul	/ 439
INDICE NOMINAL ȘI TEMATIC	/ 451

Lista tabelelor

Tabel 1. Structura eșantionului (N = 1,116)	/ 36
Tabel 2. Distribuția pe regiuni istorice a redenumirilor stradale	/ 47
Tabel 3. Redenumirile străzilor realizate în Sibiu după 1989	/ 49
Tabel 4. Artefactele materiale din Sibiu care comemorează Revoluția din 1989	/ 64
Tabel 5. Model de regresie liniară multiplă asupra gradului de acord privind redenumirea B-dului G-ral Vasile Milea	/ 75
Tabel 6. Reforma toponimică din 1872 în Hermannstadt Sibiu	/ 84
Tabel 7. Modelarea prin regresie liniară multiplă a gradului de acord față de redenumirea Str. Nicolae Bălcescu din Sibiu după o personalitate locală	/ 87
Tabel 8. Evoluția structurii etnice a toponimiei stradale din Sibiu (1875–2018)	/ 92
Tabel 9. Regresie liniară multiplă a atitudinii față de germanitatea toponomastică a Sibiului	/ 111
Tabel 10. Regresie liniară multiplă a acordului față de aspecte specifice ale germanității Sibiului	/ 115
Tabel 11. Regresie logistică a acordului față de introducerea unui nomenclator stradal numeric	/ 128
Tabel 12. Panteonul nominal înscris în toponimia școlară din România (N = 2,850)	/ 140
Tabel 13. Distribuția denumirilor de școli în funcție de gen și etnie (N = 2,850)	/ 142
Tabel 14. Lista unităților de învățământ din Sibiu	/ 143
Tabel 15. Personalități comemorate în toponimia educațională din Sibiu	/ 145
Tabel 16. Model de regresie liniară cu privire la redenumirea Școlii Gimnaziale „Radu Selean”	/ 153
Tabel 17. Cultul memorial al lui Octavian Goga pe regiuni istorice	/ 165
Tabel 18. Model de regresie liniară cu privire la redenumirea Colegiului Național „Octavian Goga”	/ 175
Tabel 19. Cine ar trebui să decidă denumirea străzilor din oraș? (N = 1,156)	/ 186

Tabel 20. Raportul de gen în nomenclatoarele stradale ale unor orașe europene	/ 194
Tabel 21. Raportul de gen în nomenclatoarele stradale ale celor mai populate zece orașe din România	/ 196
Tabel 22. Evoluția raportului de gen în nomenclatorul stradal al Sibiului, 1875-2020	/ 197
Tabel 23. Toponimia stradală feminină în Sibiu de după 1948	/ 198
Tabel 24. Regresii liniare multiple a acordului față de politicile de gen în toponimia Sibiului	/ 211
Tabel 25. Neotoponimia străzilor din Sibiu după 1989	/ 217
Tabel 26. Toponimia stațiilor de autobuz din Sibiu	/ 223
Tabel 27. Regresii logistice ale acordului față de comodificarea toponimică	/ 230
Tabel 28. Situația votului asupra denumirii zonei de agrement și ecoturism din dealurile Gușteriței	/ 237
Tabel 29. Monumentele, statuile și busturile amplasate în spațiul public în Sibiu	/ 251
Tabel 30. Sorțile postcomuniste ale artefactelor materiale memoriale comuniste	/ 260
Tabel 31. Statuile și busturile amplasate într-un spațiu semipublic (instituțional) în Sibiu	/ 264
Tabel 32. Busturi aflate în incinta unităților de învățământ preuniversitar din Sibiu	/ 267
Tabel 33. Discursurile memoriale înscrise în plăcile comemorative din Sibiu	/ 268
Tabel 34. Regresie logică asupra acordului cu privire la statuia lui Brukenthal	/ 286
Tabel 35. Toponimia stradală comemorativă cu privire la Avram Iancu	/ 318
Tabel 36. Regresie logică asupra acordului cu privire la relocarea bustului lui Avram Iancu în Parcul Astra	/ 327
Tabel 37. Raporturile de șanse (odd-ratios) în privința acordului față de amplasarea statuii lui Brukenthal și a reamplasării bustului lui Avram Iancu	/ 330

Lista figurilor

Figura 1. Mulțumirea față de oraș	/ 28
Figura 2. Contribuție imigranți interni	/ 29
Figura 3. Contribuție imigranți interni (născuți în Sibiu vs. imigranți interni)	/ 30
Figura 4. Imaginea de „oraș cultural” a Sibiului	/ 31
Figura 5. Mândrie colectivă	/ 32
Figura 6. Nostalgie după comunism	/ 34
Figura 7. Intervenționism al statului în economia de piață	/ 35
Figura 8. Harta redenumirilor stradale în România postcomunistă	/ 46
Figura 9. Topografia redenumirilor postcomuniste în Sibiu	/ 52
Figura 10. Redenumirea străzilor din Sibiu care comemorează personalități comuniste	/ 57
Figura 11. Redenumirea străzilor din Sibiu cu denumiri industrial-proletare	/ 59
Figura 12. Geografia comemorativă a Revoluției din 1989 la Sibiu	/ 67
Figura 13. Natura evenimentelor din decembrie 1989	/ 68
Figura 14. Redenumirea B-dului G-ral Vasile Milea	/ 73
Figura 15. Redenumirea B-dului G-ral Vasile Milea (rezidenți vs. non-rezidenți)	/ 74
Figura 16. Vizualizarea coeficienților de regresie cu privire la redenumirea B-dului G-ral Vasile Milea	/ 77
Figura 17. Redenumirea Str. Nicolae Bălcescu	/ 86
Figura 18. Vizualizarea coeficienților de regresie cu privire la redenumirea Str. Nicolae Bălcescu	/ 88
Figura 19. Denumiri alternative pentru Str. Nicolae Bălcescu	/ 89
Figura 20. Moștenirea culturală și materială a sașilor	/ 91
Figura 21. Revenire la vechile denumiri săsești	/ 96
Figura 22. Denumiri stradale bilingve	/ 104
Figura 23. Stradă numită după Klaus Iohannis	/ 109
Figura 24. Vizualizarea coeficienților de regresie cu privire la germanitatea Sibiului	/ 113
Figura 25. Vizualizarea coeficienților de regresie cu privire la germanitatea Sibiului (comparativ)	/ 117
Figura 26. Denumiri stradale numerice	/ 126

Figura 27. Vizualizarea coeficienților de regresie cu privire la nomenclatorul stradal integral numeric	/ 130
Figura 28. Toponimia instituțională a Sibiului	/ 132
Figura 29. Centrul Cultural „Ion Besoiu”	/ 136
Figura 30. Redenumirea Centrului Cultural „Ion Besoiu”	/ 137
Figura 31. Denumiri alternative pentru Centrul Cultural „Ion Besoiu”	/ 138
Figura 32. Redenumirea Școlii Gimnaziale „Radu Selejan”	/ 152
Figura 33. Vizualizarea coeficienților de regresie cu privire la redenumirea Școlii Gimnaziale „Radu Selejan”	/ 154
Figura 34. Geografia comemorativă a lui Octavian Goga	/ 164
Figura 35. Redenumirea Colegiului Național „Octavian Goga”	/ 171
Figura 36. Redenumirea Colegiului Național „Octavian Goga” (absolvenți vs. non-absolvenți)	/ 172
Figura 37. Comparație între acordul față de redenumirea Școlii Gimnaziale „Radu Selejan” și a Colegiului Național „Octavian Goga”	/ 173
Figura 38. Vizualizarea coeficienților de regresie cu privire la redenumirea Colegiului Național „Octavian Goga”	/ 177
Figura 39. Autoritarism toponimic	/ 188
Figura 40. Anvergura consultării publice în cazul redenumirii unei străzi	/ 189
Figura 41. Evoluția istorică a spațializării raporturilor de gen în Sibiu, 1875-2020	/ 203
Figura 42. Redenumire străzi după femei	/ 204
Figura 43. Redenumire străzi după femei (femei vs. bărbați)	/ 205
Figura 44. Denumiri străzi noi după femei	/ 206
Figura 45. Denumiri străzi noi după femei (femei vs. bărbați)	/ 207
Figura 46. Contribuția sexelor în istorie	/ 208
Figura 47. Contribuția sexelor în istorie (femei vs. bărbați)	/ 209
Figura 48. Vizualizarea coeficienților de regresie cu privire la indicele politicilor de gen	/ 213
Figura 49. Vizualizarea coeficienților de regresie cu privire la redenumirea unor străzi după femei și neotoponimie preferențial feminină	/ 214
Figura 50. Dreptul toponimic al companiilor	/ 225
Figura 51. Vânzarea denumirii Stadionului Municipal	/ 229
Figura 52. Vizualizarea coeficienților de regresie cu privire la comodificarea toponimică	/ 232

Figura 53. Denumirea Habermann Markt	/ 235
Figura 54. Denumirea Gușterland	/ 239
Figura 55. Denumirile Habermann Markt și Gușterland	/ 240
Figura 56. Geografia monumentală a Sibiului	/ 250
Figura 57. Statuia lui Samuel von Brukenthal din Piața Mare	/ 284
Figura 58. Vizualizarea coeficienților de regresie cu privire la statuia lui Brukenthal	/ 287
Figura 59. Dinamica temporală a scandalul mediatic referitor la statuia lui Brukenthal	/ 301
Figura 60. Geografia comemorativă a lui Avram Iancu	/ 317
Figura 61. Reamplasarea bustului lui Avram Iancu în Parcul Astra	/ 327
Figura 62. Vizualizarea coeficienților de regresie cu privire la bustul lui Avram Iancu	/ 329
Figura 63. Vizualizarea coeficienților de regresie cu privire la statuia lui Brukenthal și bustul lui Avram Iancu	/ 331

Introducere: Orașul memorial

Sibiul ocupă un loc privilegiat în conștiința națională românească. În geografia politică a mișcării de emancipare națională a românilor transilvăneni și de creare a statului național român, importanța Sibiului este rivalizată de puține orașe concurente. Printre acestea se numără, fără îndoială, Alba Iulia – orașul Marii Uniri din 1 Decembrie 1918, pe care autoritățile locale îl promovează sub brandul „Cealaltă Capitală”. După război, Alba Iulia a dobândit și valențe monarhice, aici fiind locul în care Ferdinand I a fost încoronat în 1922 ca rege al tuturor românilor. În mitologia istorică românească, Alba Iulia a fost investită cu semnificații politice ca simbol al unirii în virtutea intrării triumfale a lui Mihai Viteazul în cetatea Bălgradului în 1599. Inutil de precizat că intenția voievozului nu a fost propulsată de fantezii naționaliste – care nu existau în „utilajul mental” și ideologic al epocii – ci de ambiții politice motivate pragmatic. În angrenajul mitologic al istoriei naționale, momentul 1600 a devenit un *déjà vu* fulgurent și o prefigurare pro-fetică a destinului unității tuturor românilor într-un singur stat, iar Alba Iulia simbolul geografic al acestui destin.

Un episod mai puțin înălțător, dar la fel de marcant, s-a petrecut aici în 1784. După ce au fost trădați și capturați de autorități, căpe-teniile răscoalei țărănești au fost întemnițați în zidurile cetății tip Vauban. Înainte de a-și primi sentința, Crișan s-a sinucis prin strangulare în celulă. Condamnat postum, trupul său a fost decapitat și despicat în patru. Fiecare parte a cadavrului a fost expusă în locuri diferite ale Munților Apuseni, ca avertizare macabră a consecințelor nesupunerii. Horea și Cloșca au suferit aceeași soartă, câteva zile mai târziu. De vii, trupurile lor au fost trase pe roată și dezmembrate pe eșafodul amenajat pe Dealul Furcilor de lângă Cetatea Alba Carolina. Prin supliciu al celor trei, în conștiința istorică românească, Alba Iulia a devenit un loc al martiriului național, al cărui pământ a fost sfințit de oasele frânte ale lui Horea, Cloșca și Crișan.

Un alt loc al memoriei de importanță crucială în geografia politică a mișcării naționale din Transilvania este Blajul. Mai puțin încărcat cu simbolistică decât Alba Iulia, dar purtând în schimb greutatea unei tradiții religioase, educaționale și politice, Blajul

este sediul Episcopiei Bisericii Unite (mutat aici în 1737) și al școlilor întemeiate aici în 1754. În jurul episcopiei greco-catolice și al învățământului blăjean a prins contur Școala Ardeleană, ale cărei idei iluministe centrate pe identitatea națională aveau să constituie nucleul central al proiectului de emancipare al românilor transilvăneni și să influențeze, mai târziu, programul politic care a dus la făurirea statului național român. În geografia simbolică a românismului, venerația Blajului are și ea – ca și în cazul Alba Iuliei – o dimensiune telurică. Câmpia Libertății, unde la data de 15 mai 1848 a avut loc Adunarea Națională de la Blaj la care au participat zeci de mii de români, a devenit un pământ consacrat. Sacralizarea locului s-a făcut prin înălțarea unui monument impunător flancat de 26 de busturi de bronz, dispuse în formă de semicerc de-o parte și alta a monumentului, reprezentându-i pe cărturarii și revoluționarii pașoptiști din țările române.

Sibiului îi lipsește un astfel de pământ sfințit prin jertfă sau consacrat politic printr-un moment de efuziune colectivă precum au fost Marile Adunări Naționale de la Blaj (1848) și Alba Iulia (1918). Absența elementului teluric sanctificat simbolic este însă compensată de alte aspecte, mai puțin spectaculoase prin singularitatea lor evenimentială dar la fel de importante prin consecințele de durată pe care le-au produs. Orașul de pe Cibin a devenit un spațiu de referință în geografia politică a românismului prin pleiada de gânditori și oameni politici care, prin acțiunile și activitatea lor, au contribuit la articularea conștiinței naționale a românilor ardeleni. Cărturari și oameni politici începând de la Gheorghe Lazăr, Ioan Piuariu Molnar și Florian Aaron, trecând prin Iosif Sterca-Suluțiu, Andrei Șaguna, George Bariț, Ioan Rațiu și până la Octavian Goga, Alexandru Vaida-Voevod, Ioan Lupaș și Onisifor Ghibu – pentru a invoca doar personalitățile cele mai cunoscute – au amprentat istoria Sibiului și au influențat cursul evenimentelor mult dincolo de granițele acestei urbe. Dar mai ales Sibiul și-a câștigat un loc central și definitiv în geografia politică a românilor transilvăneni dar și a României ca centru instituțional și politic.

Sibiul a devenit centrul ortodoxiei transilvănene în 1761, când aici a fost reînființat un sediu episcopal, după ce Mitropolia Ortodoxă a Transilvaniei de la Alba Iulia a fost desființată de autoritățile habsburgice ca urmare a unirii mitropoliei cu Biserica Romei (1697-1700). Eforturile depuse de Andrei Șaguna (1809-1873) au fost încununuate cu reînființarea Mitropoliei Ortodoxe a Transilvaniei în 1864. Arhiepiscopul Andrei Șaguna a fost cel care, în 1850, a reorganizat școala clericală a diecezei, înființată

în 1786 de către Dimitrie Eustatievici, într-un Institut Teologico-Pedagogic. (Astăzi, de la înființarea Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, instituția a devenit Facultatea de Teologie Ortodoxă „Andrei Șaguna”, după ce începând cu Mitropolitul Nicolae Bălan instituția s-a numit Academia Teologică „Andreiană”). În același an, 1850, Andrei Șaguna a înființat o tipografie unde a fost tipărit, din 1853, *Telegraful Român*. Sibiul și-a consolidat statutul de centru tipografic odată cu apariția ziarului *Tribuna*, începând cu 1884. Prima carte în limba română a văzut lumina tiparului tot în Sibiu: în 1544, Filip Moldoveanul a tipărit *Catehismul luteran*, o carte apărută pe cheltuielile orașului și care urmărea să îi atragă pe românii ortodocși către protestantism. Pe plan economic, deosebit de importantă a fost Banca Albina din Sibiu, prima instituție financiar-bancară a românilor din Transilvania, înființată în 1871.

Însă instituția fundamentală rămâne Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA), înființată în 1861 ca societate academică. Importanța Asociațiunii în articularea identității culturale a românilor din Transilvania ca premisă a emancipării politice nu poate fi subliniată îndeajuns. Prin proiectele sale editoriale (*Enciclopedia română* coordonată de Cornel Diaconovici, 1898-1904), biblioteca din clădirea Muzeului „Asociațiunii”, activitatea publicistică (revista *Transilvania*) și activitatea secțiilor sale, ASTRA s-a impus ca centrul nervos al culturii românilor transilvăneni.

Sibiul a fost și cel mai important centru politic al românilor din Transilvania. În timpul revoluției din 1848, la Sibiu a funcționat (în ilegalitate) Comitetul Național Român, înființat cu prilejul Adunării Naționale de la Blaj. În 1881, la Sibiu a avut loc conferința de unificare a Partidului Național Român (PNR) din Ungaria și Transilvania, până atunci bifurcat în două branșe teritoriale (PNR din Transilvania și PNR din Banat și Ungaria). După Marea Adunare Națională din 1 decembrie 1918 de la Alba Iulia – pentru care Sibiul a constituit o alternativă luată serios în considerație – la Sibiu a fost stabilită capitala provizorie a Transilvaniei. Aici a avut loc a doua (și ultima) sesiune a Marelui Sfat Național Român din Transilvania (1919) și tot în Sibiu și-a avut sediul Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului și ținuturilor românești din Ungaria până la dizolvarea acestui organism politic provizoriu prin Decretul-lege 1476 din 2 aprilie 1920 emis de guvernul Generalului Alexandru Averescu.

Însă înainte de a fi sediul Asociațiunii, al Mitropoliei Ortodoxe a Ardealului și unul dintre principalele centre de iradiere a ideii

naționale românești în Transilvania și dincolo de Carpați, Sibiuul a fost vreme de câteva secole un oraș exclusiv săsesc. Identitatea săsească a Sibiului este înscrisă nu numai în istoria sa, ci și în materialitatea orașului: trama stradală și sistemul de piețe publice, catedrala evanghelică și zidurile cetății, arhitectura clădirilor și fațadele caselor, lucarnele oculare din acoperișuri care produc experiența unei urbanități panoptice – toate acestea amintesc la fiecare pas făcut prin centrul istoric de germanitatea Sibiului. Înființat în secolul al XII-lea de coloniști sași, Sibiuul și-a sărbătorit recent 830 de ani de la prima atestare documentară (Borș și Nanu, 2021). Orașul apare menționat pentru întâia oară într-un document ecleziastic emis în 1191 de papa Celestin al III-lea. Sibiuul a ocupat poziția centrală în Pământul crăiesc (*Königsboden*) acordat sașilor și recunoscut ca atare prin Diploma andreană emisă în 1224 de regele Andrei al II-lea al Ungariei. De la înființarea ei în 1486 și până când a fost dizolvată în 1876, Universitatea Săsească (organismul politic autonom al sașilor de pe Pământul crăiesc, care reprezenta „națiunea săsească” în sistemul constituțional al Transilvaniei de după 1438) și-a avut sediul la Sibiu.

Orașul a devenit un centru religios major în contextul zburcumat al Reformei, a cărui importanță este reflectată în monumentalitatea Catedralei Evanghelice. În secolul al XVI-lea, prin activitatea lui Johannes Honterus, sașii transilvăneni trec la luteranism iar Sibiuul devine un centru tipografic din care s-au propagat ideile reformei. Pe plan administrativ și politic, Sibiuul a servit, intermitent, drept capitală a Transilvaniei (între 1692-1791 și 1849-1865). Până la reformele iosefine din secolul al XVIII-lea și în special a Edictului de concivilitate din 1781 care anula prerogativele exclusivismului urban al sașilor, Sibiuul s-a dezvoltat ca o comunitate închisă, omogenă cultural, politic și urbanistic. Edictul a forțat deschiderea etnică și pluralizarea culturală a unui burg medieval vreme de secole închis alterității, ceea ce a făcut posibilă și afirmarea comunității românești acum acceptată în oraș.

Recent, Sibiuul a alcătuit unul din punctele nodale din nexul geografiei politice a Revoluției din Decembrie 1989 care a dus la prăbușirea regimului comunist. Alături de Timișoara și București, Sibiuul alcătuiește tripticul orașelor în care amploarea manifestațiilor nu a fost întrecută decât de intensitatea represaliilor. Cantitativ, în Sibiu s-a înregistrat al doilea număr de victime care au decedat în urma evenimentelor revoluționare (după București). Pentru aceste pierderi, Sibiului i-a fost atribuit titlul de „oraș-martir”, recunoaștere simbolică pe care o împărtășește cu alte localități

care figurează pe harta violentă a anticomunismului în România. În pofida existenței unor monumente închinat eroilor și/sau victimelor revoluției și plăci memoriale amplasate pe fațadele clădirilor, devenite locuri de desfășurare a unor ceremonialuri comemorative anuale, Sibiuul a eșuat în a-și fructifica acest capital mnemonic. Comparativ cu Timișoara, unde memoria Revoluției este înscrisă puternic în țesătura orașului, Sibiuul a rămas restant în a-și revendica – dincolo de plăcuțele de la intrările și ieșirile din localitate care amintesc lucrul acesta – statutul de „oraș-martir” și spațiu al memoriei anticomuniste.

În schimb, fără să insiste prea mult pe acest stoc de experiențe colective și amintiri istorice legate de Revoluția din Decembrie 1989, Sibiuul postcomunist și-a celebrat libertatea pe plan cultural și artistic. După un deceniu cenușiu de stagnare în anii nouăzeci, Sibiuul a renăscut în jurul proiectului de Capitală Europeană a Culturii. Deținerea acestui titlu în anul 2007 a însemnat mai mult decât organizarea unui program de evenimente culturale care a implicat mii de artiști și sute de mii de participanți. Mega-evenimentul a stimulat dezvoltarea comunitară și economia locală, a pus orașul pe harta internațională a destinațiilor turistice și a prilejuit branduirea Sibiului ca „oraș cultural”. O dimensiune constitutivă a imaginii de „oraș cultural” a Sibiului este reprezentată de festivaluri, concerte și alte astfel de evenimente artistice organizate cu o frecvență copleșitoare în spațiul public. Festivalizarea orașului, de care dezvoltarea economică și industria culturală locale au devenit tot mai dependente, interferează din ce în ce mai agresiv cu peisajul memorial al Sibiului. Acesta din urmă, ipostaziat în monumente publice expuse sub forma statuilor, busturilor și plăcilor comemorative – inclusiv unele referitoare la Revoluția din 1989 – se vede renegociat și remodelat sub presiunea crescândă a noii identități festivalizate a orașului cultural.

Toate aceste istorii, uneori suprapuse, alteori întretăiate, s-au sedimentat într-o morfologie urbană a burgului medieval alcătuită din țesătura stradală, volumetria clădirilor și arhitectonica spațiului public. Peste aceste sedimentații s-au depus, aluvionar, odată cu fluxurile și refluxurile istoriei, alte straturi care au completat și uneori restructurat matricea urbană. Din secolul al XVIII-lea, și cu atât mai intens în decursul celor de-al XIX-lea și XX-lea, peisajul memorial consolidat în mod organic a început să fie apropiat politic de către autoritățile publice. Numele străzilor au fost sistematizate prin dezvoltarea unui nomenclator stradal în care au fost incluse denumiri onorifice, comemorative și ideologice.

Simultan, monumente de for public au fost amplasate ca artefacte memoriale și declarații materializate ale puterii. Toate aceste măsuri de guvernare urbană și politici memoriale întreprinse de autoritățile politice ale orașului au avut ca efect o remodelare simbolică profundă a spațiului urban.

Astfel, Sibiuul – cu multiplicitatea istoriilor sale etnice care se suprapun și intersectează – și peisajul său memorial alcătuit din ansambluri urbane și clădiri istorice, monumente publice (statui, busturi, plăci comemorative) dar și denumirile stradale ca purtătoare toponimice ale patrimoniului istoric, devine un loc ideal pentru o cercetare centrată pe politicile simbolice ale spațiului public și atitudinile sociale față de acestea. Volumul de față urmărește două obiective generale: pe de o parte, să cartografieze peisajul memorial al Sibiului în care este codificată experiența istorică a comunității. Pe de altă parte, și în continuarea acestui demers, lucrarea își propune să surprindă și analizeze atitudinile cetățenilor față de memoria istorică materializată în artefacte materiale și nume de locuri. În examinarea acestor politici ale memoriei și a atitudinilor sociale față de ele, analiza va încerca să înțeleagă cu precădere modul în care locuitorii orașului se raportează față de diversele proiecte memoriale recent implementate în spațiul public al Sibiului. Lucrarea oferă, așadar, un instantaneu atitudinal captat printr-o metodologie sociologică (sondajul pe bază de chestionar). Pentru a înțelege acest instantaneu sociologic este nevoie însă de situarea lui în contextul filmului istoric în care această imagine se dezvoltă. Dacă teoretic lucrarea îmbină diverse tradiții conceptuale înrădăcinate în discipline distincte iar metodologic recurge la o triangulare a metodelor, din punctul de vedere al abordării analitice volumul juxtapune o perspectivă sincronică unei abordări diacronice.

Secțiunea următoare este focalizată pe elaborarea unui cadru teoretic adecvat analizei politicilor simbolice ale spațiului public. Pentru aceasta, va fi necesară stabilirea unor coordonate conceptuale care să definească termenii discuției. După acest periplu prin literatura de specialitate care traversează mai multe câmpuri de cunoaștere – de la geografia politică la sociologia memoriei și istoria culturală – vor fi detaliate aspectele tehnice care descriu aparatul metodologic utilizat în cadrul cercetării de față. În urma acestor precizări, volumul avansează cu capitolele substanțiale ale lucrării, cele în care sunt prezentate, analizate și interpretate rezultatele cercetării. Prima parte a cărții este dedicată toponimiei. Capitolele grupate sub această rubrică detaliază rezultatele

empirice înregistrate cu privire la diversele nume de locuri (străzi, instituții culturale, unități școlare) care au miză politică în nomenclatorul urban al Sibiului. Partea secundă a cărții comută atenția de pe toponimia urbană pe monumentele publice. Capitolele care alcătuiesc această parte a cărții investighează raporturile cetățenilor cu monumentele dedicate unor personalități politice și culturale care au fost inaugurate recent în Sibiu.

Aceasta este, așadar, o carte despre Sibiu. Despre numele locurilor sale, despre monumentele publice amplasate în perimetrul său și despre oamenii care îl populează. Însă centrarea analizei pe Sibiu nu transformă volumul într-o carte de istorie locală. În primul rând, ea nu este o carte de istorie. Ci mai degrabă de sociologie politică a patrimoniului memorial, în care miza centrală este aceea de a înțelege modul în care prezentul modelează trecutul prin politici de memorializare, și nu cum prezentul este concretizarea firească a trecutului. În al doilea rând, ea nu este o carte de interes local. Ci una cu caracter „glocal”, în care Sibiul este unitatea geografică „locală” de analiză, dar una care a fost și continuă să fie modelată de forțe „globale”: de la dinamica foarte complexă a relațiilor interetnice și confesionale în cadrul imperiului habsburgic, la constrângerile exercitate de ideologia națională în cadrul statalității române, până la presiunile cu adevărat globale ale neoliberalismului actual. Nu în ultimul rând, cartea aceasta despre Sibiu este glocală prin geografia producției ei textuale: planul cărții a fost conceput la Sibiu; scrierea ei a început la Bologna, unde am scris o parte consistentă a manuscrisului. Lucrul a continuat apoi la Sibiu; iar ultimele idei substanțiale au fost adăugate în Cambridge.

*

Volumul de față valorizează activitățile desfășurate în cadrul proiectului de cercetare „Politicile (re)denumirilor stradale: geografii simbolice și spații identitare în România postsocialistă” (acronim: NAMESCAPE), finanțat printr-un grant oferit de către Ministerul Educației și Cercetării din România prin CNCS-UEFISCDI, cod proiect PN-III-P1-1.1-TE-2019-0238, în cadrul PNCDI III. Analizele focalizate pe explorarea politicilor simbolice ale spațiului public la nivelul Sibiului din lucrarea de față completează și aprofundează demersul de cercetare realizat la nivel național pe aceeași tematică, din care a rezultat volumul *Politici ale memoriei în România postsocialistă: atitudini sociale față de redenumirea străzilor*

și *înlăturarea statuilor* (Rusu și Croitoru, 2022). În timp ce acesta oferă o imagine transversală asupra transformărilor peisajelor memoriale petrecute după schimbarea de regim din 1989, volumul de față propune o incursiune analitică de mai mare adâncime bazată pe studierea comprehensivă a unui caz particular.

Pe lângă mulțumirile instituționale adresate finanțatorului, recunoștința autorului se îndreaptă către Remus Crețan (Universitatea de Vest din Timișoara) și Ionela Vlase (Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu) care au binevoit să parcurgă manuscrisul și să ofere sugestii critice. Membrii echipei de cercetare ai proiectului NAMESCAPE (Adela Popa, Alin Croitoru și Anabella Beju) și alți colegi din cadrul Facultății de Științe Socio-Umane a Universității „Lucian Blaga” din Sibiu au susținut demersul de culegere a datelor empirice prin distribuirea chestionarului în mediul online. O contribuție decisivă în acest sens au avut-o artistul grafic Dan Perjovschi și scriitorul Radu Vancu, două personalități culturale care au popularizat chestionarului în rețelele lor sociale. Mulțumesc tuturor celor care au distribuit chestionarul, cele mai multe dintre aceste persoane rămânând nenominalizate în rândurile de față. Îi mulțumesc de asemenea lui Vlad Pojoga, directorul Editurii Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, pentru entuziasmul cu care a îmbrățișat ideea acestui proiect editorial. Celorlalți membri ai echipei editurii ULBS – Alex Văsieș și Claudiu Fulea – le sunt recunoscător pentru grija cu care au redactat și tehnoredactat întreg manuscrisul. Dedic această carte Fawziei, alături de care Sibiul a devenit orașul nostru memorial.

Nu cred că este nevoie să insist prea mult asupra faptului că niciuna dintre aceste persoane și instituții nu poate fi făcută responsabilă în vreun fel de cele afirmate în cartea de față. În egală măsură, sunt recunoscător fiecărui respondent anonim care a completat chestionarul. Fără răspunsurile acestora, o mare parte din analizele realizate în cuprinsul acestei lucrări nu erau posibile. În mod paradoxal, tocmai din această anonimitate a răspunsurilor am putut sustrage o dimensiune identitară a Sibiului, mai exact acea parte a identității orașului codificată în atitudinile sociale ale locuitorilor săi față de toponimia urbană și monumentele publice.

În paginile cărții de față respiră mai multe voci: am făcut să se audă, mai întâi, vocile istoriei, dând glas documentelor și astfel, resuscitându-le la viață. Se aud apoi vocile anonime ale contemporanilor, ale celor care au răspuns la întrebările din chestionar. Analizele statistice pe care le-am realizat arată că acestea sunt voci colective, sincronizate atitudinal și valoric în funcție de di-

verse criterii socio-demografice. În fine, se aude vocea auctorială – vocea care dă voce – dar care se face uneori auzită și pe cont propriu. Aceasta este vocea „străinului”, a unei persoane care nu este născută și crescută în Sibiu. Aparține unei persoane care trăiește de suficient de mult timp în oraș pentru a-l cunoaște în mod familiar. Dar care rămâne în același timp suficient de distantă încât să își păstreze detașarea emoțională față de acesta.

Această poziție de liminalitate existențială – aceea de a fi și a nu fi parte a unei comunități, de a fi situat „între și printre” (*betwixt and between* în expresia intraductibilă a lui Victor Turner, 1970) – deschide un unghi epistemic privilegiat asupra orașului, disponibil numai unui astfel de „străin” dinăuntru. Pentru că „străinul”, în concepția lui Georg Simmel (1950a), nu este persoana care vine astăzi și pleacă mâine, precum turistul. Ci străin cu adevărat este acela care a venit ieri și rămâne pe perioadă nedeterminată. Este acel membru al comunității care participă la viața comunitară dar rămâne întrucâtva distant față de membrii nativi ai acesteia și nu este acceptat ca membru deplin în baza originii sale externe. Cartea de față este scrisă de un astfel de străin – născut și crescut pe alte meleaguri – venit să rămână. Perspectiva asumată în această carte este cea a veneticului simmelian, a unui observator implicat. Cartea este, totodată, parte dintr-un proces de încetățenire, obținută nu prin împrăștiere patrimonială (vechea exigență a cetățeniei în orașul săsesc), ci prin înrădăcinare critică în tradiția identitară a orașului.

Partea I: Teorie și metodă

Semiotica arenelor memoriale: politicile simbolice ale spațiului

În lucrarea sa clasică dedicată comunităților urbane, Max Weber a definit orașul drept o comunitate caracterizată de cinci elemente fundamentale: (1) un sistem de fortificații cu rol defensiv; (2) o piață permanentă în baza căreia orașul în cauză să constituie un centru comercial; (3) un sistem codificat de reguli gestionat de un sistem juridic autonom; (4) o formă durabilă de asociere a cetățenilor într-o structură corporativă care să asigure un simțământ al apartenenței; respectiv (5) suficientă libertate politică disponibilă cetățenilor urbani încât aceștia să își poată alege proprii conducători (Weber, 2013) [1921]. Sibiul, ca și alte orașe săsești din Transilvania, satisface toate aceste criterii ale urbanității de tip occidental evidențiate de către sociologul german (vezi, în acest sens, volumul *Sibiul veacului al XVI-lea: rânduirea unui oraș transilvănean* al Mariei Pakucs-Willcocks, 2018). Fără a minimaliza importanța aspectelor ce țin de economia politică a orașului accentuate în sociologia urbană de gânditori precum Max Weber – aspecte ce evidențiază rolul fundamental al instituțiilor politice și al curților juridice, al autocefaliei în guvernarea urbană, al participării politice în configurarea structurilor de putere etc. – în cartea de față voi trata orașul dintr-o perspectivă informată de geografia simbolică. Dintr-o astfel de perspectivă, îmi propun să conceptualizez orașul ca un spațiu al memoriei, un ansamblu de locuri memoriale – simbolice și materiale deopotrivă – în care este condensată istoricitatea comunității alături de alte semnificații politice, culturale și istorice.

Așadar, în centrul eșafodajului teoretic al lucrării de față stă noțiunea de „oraș memorial”. Conceptul este inspirat din titlul cărții lui M. Christine Boyer (1994), *The City of Collective Memory*. În înțelegerea autoarei, orașul memoriei colective cuprinde „întreaga topografie urbană, o structură spațială care se întinde peste locuri bogate și sărace, include monumente onorifice și umile, forme permanente și efemere”. În același timp, memorialitatea orașului este dată și de locurile de adunare colectivă și spațiile de dezbateră publică (p. 9). Prin prisma conceptului de „oraș memorial”, avansează o interpretare a orașului ca alcătuind un spațiu al memoriei suprapus unui peisaj cultural. Orașul memorial poate fi conceput ca un ansamblu de elemente materiale și simbolice, structurat pe trei niveluri pe scala verticală ce urcă de la concret

(material) către abstract (simbolic). Acesta cuprinde, mai întâi, o infrastructură fizică: (1) *morfologia materială a spațiului construit* consistă din volumetria clădirilor și decorul lor arhitectural; din planul urbanistic și structura tramei stradale; din toate aceste elemente esențialmente fizice, dar care conțin semnificații memoriale înscrise – vizibil dar mai curând invizibil, discret și implicit – în însăși materialitatea lor. Spre exemplu, stilul arhitectural al unei clădiri, dincolo de dimensiunea estetică sau artistică, face trimiteri la perioada istorică în care construcția respectivă a fost ridicată. În mod ostentativ sau camuflat, asumat pe față sau tănuit cu grijă, opțiunile arhitecturale sunt impregnate de semnificații politice, identitare și memoriale. Astfel, neogoticul clădirii Palatului Westminster (dar și a Parlamentului Ungar, care îl imită) celebrează trecutul medieval și valorile acestei perioade, pe care îl dorește resuscitat, oricât de contradictoriu, în parlamentarismul secolului al XIX-lea. În mod similar, Casa Republicii din București (astăzi Palatul Parlamentului), prin volumetria sa monumentală și stilul neoclasic, transmite un mesaj inconfundabil de putere politică și grandoare națională. După cum o arată exemplul aceluiași București, cu a sa tramă stradală radical remodelată în urma cutremurului din 1977 pentru a construi Casa Republicii și Bulevardul Victoriei Socialismului (Danta, 1993; Cavalcanti, 1997), planul urbanistic este la rândul său un instrument al puterii lipsit de inocență politică.

Mizele de putere subîntinse de planificarea teritorială și urbanism au fost relevate de analiza întreprinsă de Walter Benjamin (1999) [1938] asupra Parisului. Benjamin a arătat că în spatele amplului program de remodelare urbană demarat de către baronul de Haussmann în timpul domniei lui Napoleon al III-lea, care includea trasarea unor bulevarde largi și drepte în locul ulițelor întortocheate ale Parisului medieval, se ascundeau certe mize de putere: prin această reconfigurare a geografiei urbane autoritățile politice urmăreau nu doar să regularizeze Parisul după standardele iluministe de ordine și raționalitate transpuse în spațiu. Ci și să prevină posibilitatea revoltelor, să facă imposibilă baricadarea străzilor și să permită intervenția rapidă a forțelor de ordine (armată, jandarmerie, poliție etc.) pe aceste magistrale spațiale ale controlului social. Astfel, în cuvintele lui Michel Foucault (1997), planul urbanistic poate fi conceptualizat ca o „tehnologie a puterii”. Iar invocând terminologia unui alt gânditor francez, Louis Althusser (1971), în privința planurilor urbanistice se poate vedea la lucru dialectica dintre „aparatul ideologic” și „aparatul repre-

siv” ale statului: în cazul de față, primul constă în teorii despre spațiu – spațiul al reprezentărilor în expresia lui Henri Lefebvre (1991) – în lumina cărora este creată o realitate materială sub forma tramei stradale configurată în așa fel încât să poată servi intereselor de putere ale celor care dețin mijloacele legitime sau mai puțin legitime de a exercita violența într-un anumit teritoriu.

A doua dimensiune a orașului memorial, suprapusă infrastructurii fizice a spațiului construit, este dată de (2) *materialitatea simbolică a artefactelor comemorative*. În această categorie intră monumentele de for public precum statui și busturi, plăci memoriale, cenotafe, mausolee și memoriale de război, arcuri de triumf dar și alte elemente cu conotații simbolice integrate în decorul urban. În cazul unor astfel de artefacte comemorative, având în vedere faptul că ele sunt concepute în mod expres pentru a codifica trecutul în formă materială, acestea sunt explicit politice. Monumentele publice constituie declarații ideologice sculptate în piatră sau turnate în bronz. Ele formează nodurile materiale ale unei topografii simbolice. În calitatea lor de artefacte materiale investite cu semnificații istorice și social-politice, monumentele, busturile și statuile devin coordonatele spațiale ale unei geografii a memoriei, identității și apartenenței. Fie că sunt statui, busturi sau alte forme sculpturale, monumentele de for public reprezintă discursuri identitare și narațiuni istorice concretizate în artefacte materiale spațializate în repere simbolice.

Relația lor cu timpul este una esențialmente tensionată: pe de o parte, monumentele eternizează timpul istoric pe care îl comemoarează. O trăsătură definitorie a monumentelor clasice, specifice modernității, o constituie caracterul lor static. Înscris în natura unui astfel de monument subzistă o pretenție explicită de imuabilitate. Aceste monumente sunt expresia unei intenții de eternizare a efemerului. Cei care le edifică urmăresc să permanentizeze memoria unei persoane, semnificația unui episod istoric, relevanța unei valori culturale. Pe de altă parte, timpul, sub forma schimbării sociale, patinează inevitabil nu doar materia din care monumentul este realizat (erodând granitul sau corodând bronzul), ci mai ales semnificațiile ideologice pe care închistează. Monumentele nu sunt perene, chiar dacă sunt ridicate cu această pretenție iar postamentul lor cognitiv constă în iluzia eternității. Speranța lor de viață depinde de dinamica socio-culturală și de contextul istorico-politic, urmând ca, inevitabil, la un moment dat, să iasă din circuitul comemorativ și, în cele din urmă, să fie retrase din spațiul public. Uneori, în momentele încinse ale is-

toriei, monumentele și regimurile politice pe care le personifică și materializează artistic cad victimă unor acțiuni iconoclaste caracterizate de violență simbolică și materială. În astfel de situații, cum a fost cazul statuilor liderilor comuniști după 1989 în țările din Europa Centrală și de Est, demolarea statuilor devin imaginile iconice ale prăbușirii regimurilor politice.

Dincolo de faptul că are capacitatea de a eterniza oamenii, ideile și evenimentele istorice pe care le comemorează, monumentele sunt încărcate cu puterea de a sacraliza spațiul public în care sunt amenajate. Instalate în nodurile critice ale configurației urbane, monumentele devin dispozitive memoriale înzestrate cu însușiri sacrale și calități „auratice”, în sensul aceluiași Walter Benjamin (2015) [1935]. Lucrul acesta transpare cu claritate atunci când analizăm monumentele în relație cu ritualurile. Monumentele publice articulează teritoriul cu semnificații istorice care sunt actualizate periodic prin organizarea unor practici comemorative. Ele stabilesc reperele spațiale și furnizează decorul material pe fundalul căruia sunt puse în scenă ritualuri memoriale prin care trecutul este adus în prezent (sărbători naționale, aniversări, zile de doliu etc.). Astfel, în jurul lor este consacrat un spațiu cvasi-liturgic, caracterizat de sacralitate memorială. Ritualurile comemorative derulate în imediata lor proximitate reînsuflețesc periodic aceste artefacte culturale și totodată suflă viață în trecutul pe care monumentele le immortalizează.

În fine, al treilea strat al orașului memorial constă în (3) *sistemul de denotație spațială* ipostaziat în toponimia urbană. Mai exact, acesta este alcătuit din nomenclatorul străzilor și al altor locuri precum parcuri, cimitire, pasaje, poduri etc., al denumirilor instituțiilor publice – școli, biblioteci, spitale, teatre, stadioane, centre culturale etc. – dar și al organizațiilor private. Denumirile de locuri organizează spațiul pe care îl desemnează toponomastic într-un sistem coerent de referințe spațiale. Odată numit și etichetat lingvistic cu toponime, teritoriul este înțesat cu repere care îl face ușor navigabil. Potrivit lui Maoz Azaryahu (1996), aceasta este și principala funcție a nomenclatoarelor urbane și cu precădere a denumirilor stradale: aceea de a individualiza arterele în cadrul țesăturii urbane în vederea facilitării navigării oamenilor și mărfurilor înăuntrul ei, dar și de a face posibil controlul administrativ asupra teritoriului. În lipsa lor, orientarea în spațiu devine dificilă, iar teritoriul un labirint întortocheat. Acest aspect este evidențiat de scriitorul ceh Milan Kundera, care a relatat cum în 1968, în contextul invaziei Cehoslovaciei de către Armata Roșie,

plăcuțele stradale, indicatoarele rutiere și panourile de la intrările și ieșirile din localități cu numele acestora au dispărut din toată țara: „Peste noapte, țara a devenit nenumită. Timp de șapte zile, trupele rusești au rătăcit prin teritoriu, fără să știe unde se află” (Azaryahu, 1996, p. 316). Chiar și așa – iar acest lucru arată limitele puterii de organizare a spațiului prin denumiri de locuri și semne rutiere – tancurile sovietice au pătruns până la urmă în capitală și au înăbușit Primăvara de la Praga. Povestea s-a repetat aproape identic după ce armata Rusiei a lansat invazia militară a Ucrainei în 24 februarie 2022. La scurt timp după declanșarea invaziei, presa internațională relata cum compania ucraineană responsabilă de drumuri a înlăturat toate semnele rutiere în efortul de a dezorienta forțele armate ruse care se îndreptau spre Kiev: „Inamicul dispune de un sistem slab de comunicare, ceea ce îl face să nu poată naviga cu ușurință în teritoriu. Hai să îl ajutăm să ajungă direct în iad!” – așa suna mesajul postat de reprezentanții companiei pe drumuri pe pagina de Facebook (Mathers, 2022). În ciuda acestei tactici toponimice de dezorientare teritorială, în cele din urmă tancurile rusești găsit drumul către Kiev și în celelalte mari orașe ale Ucrainei (Harkov, Cernihiv, Nicolaev, Herson și mai ales Mariupol), unde au declanșat ele însele iadul distrugerii urbane.

Utilitatea pragmatică a sistemului de denotație spațială ascunde un proces istoric mai amplu, acela de raționalizare a spațiului specific modernizării. După cum a insistat Max Weber (1993) [1905], modernitatea ca formațiune socială este rezultatul unui proces atotcuprinzător de „dezvrăjire a lumii” prin raționalizare (*Entzauberung*). În ceea ce privește dimensiunea spațială, raționalizarea s-a manifestat prin organizarea rațională a teritoriului, asupra căruia a fost exercitată o diversitate de „tehnologii ale puterii” (Foucault, 1997): pe măsură ce în Europa occidentală s-au consolidat puteri statale centralizate, autoritățile politice au revendicat proprietatea asupra spațiului, pe care l-au raționalizat printr-o serie de mijloace precum numerotarea clădirilor, atribuirea denumirilor stradale, cadastrarea teritoriului, codarea poștală a acestuia etc. Aceste tehnologii spațiale ale puterii au fost completate de un pachet de tehnologii biopolitice, aplicate asupra corpului social începând cu aceeași perioadă, ca parte a unei noi logici de guvernare pe care Foucault o numește „guvernamentalitate”: autoritățile publice au realizat recensăminte și au instituit practici raționale de evidență a populației. Sistemul de denotație spațială (atribuirea de denumiri locurilor și sistematizarea nomenclatoarelor urbane) a devenit astfel parte intrinsecă a unui

regim de inscripționare toponimică a teritoriului (Rose-Redwood, Alderman și Azaryahu, 2010).

Însă toponimia este departe de a putea fi reductibilă la o astfel de utilitate de ordin pragmatic. Începând cu secolul al XVI-lea, autoritățile politice ale statelor Europei occidentale au revendicat, ca un complement pentru dreptul de a exercita monopolul asupra violenței legitime înăuntrul teritoriului pe care îl guvernează (Weber, 2011) [1919], și stăpânirea simbolică asupra spațiului. Henric al IV-lea (1553-1610) a fost primul monarh care a apropiat simbolic spațiul parizian, inscripționând străzile capitalei cu denumiri care îi legitimau domnia, consacrau elita puterii regale și comemorau victorii militare din istoria recentă a Franței (Ferguson, 1988, p. 391). Însă regimul republican adus la putere de Revoluția Franceză din 1789 a fost cel care a impus model nomenclatoarelor stradale cu denumiri omagiale și comemorative, preluat la scurt timp în toate marile orașe europene (Rusu, 2020a). Până la sfârșitul secolului al XIX-lea, denumirile stradale onorifice și comemorative au devenit o „trăsătură fundamentală a culturii politice” moderne (Azaryahu, 1996, p. 311). În decursul acestui secol, denumirile ideologice – fie că onorau personalități, comemorau evenimente militare și politice sau celebrau valori – au remodelat nomenclatoarele urbane ale practic tuturor orașelor din Europa și dincolo de ea (pentru Beirut, vezi McCarthy, 1975; pentru Cairo, vezi Meital, 2007; pentru Dakar, vezi Górný și Górná, 2020; pentru Singapore, vezi Yeoh, 1992).

După modelul parizian, sisteme onorifice și comemorative de denotație stradală au fost adoptate mai întâi în Berlin (1813) și Helsinki (1820). În următoarele decenii această modalitate de a înscrie valori politice, personalități istorice și memorii colective în spațiul public au devenit o prezență standard în nomenclatoarele urbane de pe întregul continent. Purtat de forțele de iradiere culturală ale modernității, modelul vestic a pătruns, după jumătate de veac, și în spațiul răsăritean al Europei. În Hermannstadt/Sibiu, primele redenumiri ale străzilor cu nume onorifice au fost făcute în 1872; în Arad în 1880; în Marosvásárhely/Târgu Mureș și Kronstadt/Brașov în 1887; în Kolozsvár/Cluj în 1899; în Temeswar/Timișoara abia în 1902. În București, nomenclatorul stradal a fost politizat în 1878, pentru a comemora victoria recent obținută în Războiul de Independență (Rusu, 2021a).

Studiul toponimiei urbane și al sistemului de denotație stradală a fost revigorat în ultimele decenii, odată cu „turnura critică” produsă în geografia culturală (Azaryahu, 2011). Ca urmare a

pătrunderii teoriilor sociale în câmpul de studiu al toponomasticii, cercetarea denumirilor de locuri a suferit o mutație fundamentală: dacă în toponomastica clasică – ramură a onomasticii, la rândul ei parte a lingvisticii – interesele principale erau acelea de a clarifica etimologia toponimelor, de a le lămuri semantica în dicționare explicative și de a le sistematiza în taxonomii exhaustive, noua abordare critică a devenit interesată de politicile denumirilor și redenumirilor de locuri. Pe fondul acestei tranziții, denumirile de locuri au fost reconceptualizate din etichete lingvistice utilizate pentru a desemna o locație în spațiu în practici toponimice modelate de relații de putere prin care un teritoriu este semnatificat cu însemnele memoriale, identitare și ideologice ale grupului dominant (Berg și Vuolteenaho, 2009). Din astfel de premise teoretice s-a articulat abordarea semioticii politice în conceptualizarea denumirilor de locuri: aceasta urmărește să descifreze semnificațiile ideologice înscrise toponimic în spațiu și să înțeleagă mizele de putere care se joacă la nivelul toponimiei.

Totuși, chiar dacă nomenclatoarele urbane instituționalizează în peisajul lingvistic discursul hegemonic al grupului dominant, acesta nu trece complet neinterogat. În anumite situații, denumirile de locuri fac obiectul unor controverse, dispute și negocieri prin intermediul cărora grupurile minoritare contestă hegemonia culturală a grupului dominant și revendică recunoaștere memorială, vizibilitate în spațiul public și reparații simbolice ca parte a înfăptuirii justiției sociale. În special în societățile democratice, caracterizate de multiculturalism și pluralism etnic și/sau rasial, denumirile de locuri constituie „arene memoriale” în cadrul cărora se dispută revendicări divergente despre cine trebuie comemorat, care străzi sau școli se cuvine să poarte aceste nume în funcție de importanța lor simbolică și localizarea lor geografică, și – în definitiv – cui aparține orașul (Alderman, 2002).

În raport cu monumentele de for public, denumirile de locuri reprezintă micro-monumente toponimice. Prin analogie cu cele dintâi, toponimele pot fi conceptualizate ca alcătuind memoriale nominale sau, în cuvintele istoricului Andrei Pippidi (2000, p. 8), „numele unei străzi este cea mai ieftină statuie”. Toponimia urbană, incluzând nomenclatoarele stradale și denumirile instituționale (școli, biblioteci, spitale, instituții de cultură etc.), cuprinde astfel un ansamblu de micro-monumente nominale, fiecare dintre aceste nume celebrând o personalitate, comemorând un episod istoric sau proclamând o valoare politică. În concepția lui Maoz Azaryahu (1996), aceste „denumiri stradale comemorative” care

omagiază eroi și evocă evenimente istorice instituționalizează în nomenclatorul urban „versiunea hegemonică a istoriei” (p. 319). Iar prin aceasta, denumirile comemorative de străzi constituie „mecanisme puternice de legitimare a ordinii sociopolitice” (p. 311). Paradoxal și contraintuitiv, Azaryahu argumentează că puterea ideologică a toponimiei rezidă tocmai în faptul că numele de străzi sunt elemente relativ banale ale orașului, ele fiind utilizate de către rezidenți și turiști cel mai adesea în scopuri practice, de orientare în spațiu. Camuflată de această utilitate practică, ideologia pe care denumirile stradale o secretă este cu atât mai puternică: aceasta deoarece, în moduri neostentative și implicite, numele de străzi naturalizează discursuri identitare și narațiuni istorice în viața cotidiană a individului. În contrast flagrant cu ostentația simbolică a unui monument, care proclamă în mod demonstrativ un mesaj materializat în piatră sau bronz, nomenclatorul stradal este vocabularul unei ideologii tăcute.

Principala virtute a numelor de străzi ca mijloace de a introduce istoria în comunicarea socială este că toată lumea le folosește dar aproape nimeni nu bagă în seamă semnificațiile lor istorice și faptul că aparțin structurilor de putere. Spre deosebire de monumentele comemorative, plăcuțele stradale nu indus patos, nu emană emoții și nu sunt încărcate cu sacralitate. Pe de altă parte, utilizarea denumirilor de străzi în scopuri comemorative face posibilă încorporarea unei versiuni oficiale a istoriei în sferele vieții sociale. [...] Denumirile stradale comemorative furnizează un exemplu distinct a modului în care structurile ideologice hegemonice se intersectează cu practicile spațiale ale vieții de zi cu zi (Azaryahu, 1996, p. 321).

Dintr-o perspectivă înrudită, inspirată de criticul literar Mikhail Bakhtin (1981), denumirile de străzi constituie „cronotopi” nominali care textualizează narațiunile istorice în geografia publică. Pentru Bakhtin, cronotopii sunt „puncte în geografia unei comunități în care timpul și spațiul se intersectează și fuzionează. Timpul se încarnează și devine vizibil pentru a fi contemplat de către oameni. [...] Cronotopii constituie, așadar, monumente pe care comunitatea și le înalță sieși, ca simboluri ale ei, ca forțe care operează pentru a modela imaginea membrilor comunității despre ei înșiși” (Bakhtin, 1981, p. 7). Ca dispozitiv topo-memorial care îmbină timpul și spațiul, cronotopul spațializează trecutul și transformă istoria în geografie. Prin intermediul nomenclatoarelor stradale, cronotopizarea are loc ca urmare a inscripționării în spațiul urban

a unui discurs identitar alcătuit din narațiuni istorice. Când un bulevard este numit după Mihai Viteazul sau Mihai Eminescu, spațiul respectiv devine un ecran toponimic pentru proiectarea unui discurs despre cine suntem noi ca români, care sunt aspirațiile noastre politice și cine ne reprezintă ca simboluri identitare.

Cele trei dimensiuni ale orașului memorial – morfologia materială a spațiului construit, materialitatea simbolică a artefactelor comemorative și sistemul de denotație spațială – formează o topografie a memoriei istorice. Această topografie investită cu semnificații memoriale se pretează unei analize din perspectiva geografiei memoriei. După cum au punctat Kenneth E. Foote și Maoz Azaryahu (2007) într-un studiu sintetic, geografia memoriei este interesată de „modurile în care discursul despre trecut este construit social și exprimat material în teritoriu, memoriale publice și locuri de patrimoniu” (p. 125). Aceiași autori insistă asupra faptului că „geografia memoriei localizează istoria și reprezentările sale în spațiu și teritoriu. Ea răspunde la întrebarea «Unde este memoria?» indicând locurile și spațiile în care o anumită viziune a istoriei este turnată în matricea permanenței comemorative” (p. 127). În lumina acestor afirmații, specificul analitic al geografiei memoriei constă în cartografierea distribuției spațiale a memoriei concretizată material în locuri memoriale și/sau cultivată ritualic printr-un repertoriu de practici comemorative. În plus, o altă sarcină analitică, pe lângă cea fundamentală de a cartografia această spațialitate a memoriei, este aceea de a surprinde și decela relațiile de putere, mizele ideologice și conflictele de interese care structurează această spațialitate a memoriei istorice.

Privit din perspectiva unei geografii simbolice și culturale, teritoriul construit al orașului se confundă cu un peisaj memorial, în care trecutul – factual sau imaginat, sedimentat în tradiții organice sau asamblat în tradiții inventate – este concretizat sub forma culturii materiale. Noțiunea de „peisaj memorial” (*memorial landscape*) este inspirată de mai utilizatul concept de „peisaj cultural” (*cultural landscape*). Acesta din urmă, ajuns un termen clasic în lexiconul mai multor discipline și domenii de studiu – de la geografia umană și cea culturală la studiile patrimoniului (*heritage studies*) – insistă asupra faptului că multe teritorii nu sunt doar morfologie și relief. În formularea clasică exprimată de Carl O. Sauer (1925), peisajele culturale „sunt modelate dintr-un peisaj natural de către un grup cultural. Cultura este agentul, zona naturală este mediul, peisajul cultural este rezultatul” (p. 46). În geografia umană americană, conceptul a ajuns să însemne „mediul modi-

ficat de acțiunea umană. Peisajul este [...] un derivat obiectiv sau un artefact al obiceiurilor și locuirii” (Rowntree, 1996, p. 129). O înțelegere similară este adoptată și de către Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO), pentru care „peisajele culturale reflectă interacțiunea dintre oameni și mediul lor natural în spațiu și timp. [...] Un peisaj cultural este un fenomen complex care are o identitate tangibilă și una intangibilă” (Plachter și Rossler 1995, p. 15). Pe scurt, peisajele culturale sunt geografie infuzată cu istorie și semnificații culturale.

Peisajele memoriale sunt peisaje culturale în care istoricitatea unei comunități constituie elementele dominante. Acestea sunt spații materiale și simbolice în care este patrimonializat trecutul unei comunități și, la fel de important, spații în care o comunitate își instituționalizează memoria colectivă (autentică sau ficționalizată sub formă de „tradiții inventate”), concretizând-o în monumente, nume de locuri și alte artefacte materiale și simbolice. În literatura de specialitate dedicată peisajelor memoriale pot fi decupate două abordări majore: (1) perspectiva semiotică, în care peisajul memorial este conceptualizat ca narațiune istorică inscripționată în teritoriu și (2) perspectiva conflictualistă prin prisma căreia peisajul cultural este teoretizat ca o arenă marcată de relații de putere, în cadrul căreia se dispută mize identitare (Alderman și Inwood, 2013). Perspectiva semiotică tratează peisajul memorial ca fiind un text alcătuit din narațiuni istorice și identitare care constituie o formațiune discursivă. Aceasta abordare „citește” peisajul memorial pentru a descifra semnificațiile înscrise în teritoriu. O astfel de lectură critică a peisajului, prin grila analitică a semioticii politice, este metoda predilectă pentru examinarea peisajului lingvistic alcătuit din toponimia urbană a denumirilor stradale și a altor locuri. Pionierată de către Priscilla Parkhurst Ferguson (1988) în studiul ei în care a „citit” străzile Parisului și sistematizată de către Maoz Azaryahu (1990; 1996; 1997), abordarea semiotică bazată pe lecturarea „orașului text” (*city-text*) a fost utilizată de mulți alți cercetători pentru a explora semantica ideologică codificată în denumirile străzilor din numeroase locuri (Budapesta – Palonen, 2008; Timișoara – Crețan și Matthews, 2016; Zagreb – Šakaja și Stanić, 2011 etc.). Perspectiva semiotică a „orașului text” a fost aplicată și în cazul monumentelor și memorialelor publice, înțelese metaforic ca discursuri materializate despre trecut și identitate, care formează relații de intertextualitate topo-memorială cu nomenclatoarele urbane (Chloupek, 2019; Kisiel, 2016).

Pe de altă parte, a doua perspectivă teoretizează peisajul memorial ca pe o arenă. Acesta este văzut ca alcătuind un câmp de înaltă tensiune socio-politică, înăuntrul căruia grupuri motivate de interese divergente revendică simbolic spațiul, și-l aproprie toponimic și își dispută dreptul de a fi reprezentați nominal în acel teritoriu. Această metaforă a peisajului memorial ca arenă stă în centrul abordării conflictualiste. Paradigma conflictualistă a devenit lentila teoretică predilectă în contextul actual al contestării monumentelor rasiste și colonialiste din societățile occidentale (cu precădere în Statele Unite ale Americii și Marea Britanie). Mișcarea Black Lives Matter (BLM) a contestat prezența în spațiul public a unor statui care celebrează personalități care au fost exponentele sclavagismului, rasismului și colonialismului. Unele dintre acestea au fost dărâmate de către manifestanți (de exemplu: statuia comerciantului de sclavi Edward Colston din Bristol, care a fost demolată de pe soclu, vandalizată, iar în cele din urmă aruncată în adâncul apelor portului), în timp ce altele au supraviețuit nemișcate (cum este cazul statuii lui Cecil Rhodes, pe care Universitatea Oxford a hotărât să o păstreze instalată în fațada Colegiului Oriel, în ciuda protestelor vehemente care solicitau înlăturarea ei). Deși perspectiva conflictualistă este evidentă în aceste dispute asupra locului unor monumente controversate în spațiul public, ea a fost utilizată pentru a teoretiza și înfruntările din jurul unor denumiri stradale, inclusiv în cadrul mișcării Black Lives Matter.

Cele două perspective consacrate în conceptualizarea peisajelor memoriale – semiotica politică, respectiv înțelegerea lor ca arene culturale – nu sunt mutual exclusive, ci pot fi împletite într-o abordare comprehensivă. Combinând cele două concepții, în lucrarea de față avansează o perspectivă prin care peisajele memoriale sunt abordate prin prisma examinării politicilor simbolice ale spațiului. Perspectiva pe care o propun – *semiotica politică a arenelor memoriale* – investighează semnificațiile ideologice înscrise în spațiu în același timp în care acordă o atenție deosebită controverșelor născute în jurul ridicării sau înlăturării monumentelor și a denumirii sau redenumirii locurilor.

Dintr-o a doua sudură în urma căreia rezultă un cadru teoretic integrat, aduc împreună analiza monumentelor ca locuri materiale ale memoriei și toponimia ca locuri nominale în care memoria este codificată. De regulă, cele două tipuri de artefacte memoriale – monumentele și toponimia – au făcut obiectul unor analize separate. În schimb, cartea de față îmbrățișează o abordare topo-

nimico-materială (Fuchs, 2015). În cadrul acesteia, cultura materială ipostaziată în diverse artefacte fizice amplasate în spațiul public precum monumente, statui, busturi și plăci comemorative și nomenclatoarele stradale ca patrimoniu cultural și istoric sunt analizate simultan și relațional. O astfel de abordare promite să pună în evidență modurile în care aceste două clase de obiecte interferează și se intersectează pentru a configura peisajele memoriale din mediul urban.

Printr-o astfel de abordare integrată, toponimico-materială, monumentele pot fi conceptualizate ca discursuri identitare și narațiuni istorice concretizate în artefacte materiale. Înscrise în forme fizice, discursurile ipostaziate în monumente reprezintă enunțuri proclamative ale puterii dar, pe de altă parte, pot suscita și reacții contestatate din partea acelor categorii sociale care nu se regăsesc reprezentate în ele. Similar, denumirile de locuri constituie memoriale nominale și monumente simbolice. În calitatea lor de nume atribuite locurilor, toponimele aparțin esențialmente lumii discursive, ca texte în care sunt înscrise identitatea și memoria comunității. În același timp însă, aceste texte devin parte a lumii materiale de îndată ce sunt inscripționate fizic pe plăcuțe stradale instalate pe fațadele clădirilor, sunt tipărite în ghiduri turistice și scrise în planuri ale orașului. Denumirile de locuri dobândesc astfel o fizicalitate propriu-zisă care le întregeste dimensiunea lor intrinsec simbolică.

Coordonate metodologice: abordare, date, metode

Lucrarea de față își propune să examineze politicile simbolice ale spațiului public într-un oraș memorial – Sibiu (Hermannstadt) – așa cum sunt acestea reflectate în toponimie (denumirile de locuri) și monumentele publice amplasate pe teritoriul orașului. Aceste politici ale memoriei spațializate sunt analizate printr-o metodologie mixtă care combină abordări calitative și cantitative. Din repertoriul metodologiilor calitative, cercetarea de față mobilizează analiza de documente, incluzând aici acte oficiale emise de autoritățile publice centrale și locale dar și a materialelor de arhivă, analiza de discurs centrată pe decelarea temelor dezvoltate în reportajele mass-media, alături de studiul de caz și observația etnografică. Din spectrul abordărilor cantitative, lucrarea recurge la analiza de conținut a documentelor și mai ales la ancheta sociologică pe bază de chestionar (despre problematicile epistemologice

și metodologice ale acestor tipuri de abordări, vezi Chelcea, 2001; Rotariu și Iluț, 1997; Iluț, 1997; Rotariu, 2016).

Angajând un astfel de demers multi-metodic, am urmărit să surprind diferitele fațete ale politicilor simbolice ale spațialității urbane existente la nivelul unui oraș cu o bogată istorie pluri-etnică cum este Sibiuul. În centrul acestei lucrări stă ancheta sociologică pe care am derulată în mediul online, care a permis strângerea de date empirice pe baza cărora pot fi analizate credințele, opiniile, atitudinile și valorile celor care au completat chestionarul cu privire la diversele aspecte legate de toponimie și monumente publice. Însă volumul de față a fost gândit de la bun început ca un proiect mult mai ambițios decât un simplu raport de cercetare care să detalieze, în mod sec și aseptice, rezultatele descriptive ale unui sondaj de opinie.

Lucrarea este construită pe baza datelor obținute din această anchetă, fără să se limiteze însă la descrierea și analizarea acestora. Rezultatele empirice ale sondajului de opinie (anchetei sociologice) sunt îmbrăcate într-un eșafodaj conceptual, împachetate în contextul sociopolitic și istoric adecvat și, ori de câte ori a fost posibil, puse în dialog cu alte seturi de date. Cele mai multe dintre acestea provin din baza de date NAMESCAPE elaborată în cadrul proiectului „Politicile (re)denumirilor stradale: geografii simbolice și spații identitare în România postsocialistă” (PN-III-P1-1.1-TE-2019-0238) (Rusu și colab., 2020).

În privința anchetei sociologice, se impune furnizarea unor detalii tehnice. Ca instrument de culegere a datelor a fost folosit un chestionar autoadministrat online, pe platforma de specialitate QuestionPro. Acesta a fost alcătuit din 59 de itemi, iar completarea lui integrală a durat în medie nouă minute. Chestionarul este disponibil spre a fi consultat în anexele acestui volum (Anexa I). Datele au fost culese într-un interval de o lună, între 15 iulie și 17 august 2021. Pentru a recruta respondenți, s-a recurs la o strategie de a promova invitația de a participa la studiu prin completarea chestionarului centrată pe mediul online. Astfel, weblink-ul către pagina world wide web care găzduia chestionarul (<http://sibiu.questionpro.eu>) a fost distribuită în repetate rânduri, la un interval de o săptămână, pe 89 de grupuri de Facebook în care este organizată comunitatea locală din Sibiu (de ex.: „Ești din Sibiu dacă...”, „Sibiul nostru”, „Sibiu City” etc.).

Această strategie a asigurat o vizibilitate crescută cercetării, cuantificabilă astfel: potrivit datelor înregistrate pe platforma QuestionPro, chestionarul a fost accesat de către 4,960 de vizitatori, dintre care 1,909 au înregistrat răspunsuri. Pentru că cerceta-

rea avea o miză locală, a trebuit găsită o soluție pentru a împiedica înregistrarea răspunsurilor din partea unor respondenți care nu trăiesc în Sibiu și care, drept urmare, nu sunt familiarizați cu aspectele tematizate în cadrul chestionarului. Soluția a fost găsită prin includerea în chestionar a unei întrebări de tip filtru, introdusă cu scopul de a îi reține doar pe acei respondenți care locuiesc în Sibiu (acest lucru era precizat și în anunț cât și în paragraful introductiv al chestionarului). Pentru cei care răspundeau că nu locuiesc în Sibiu, chestionarul se termina, aceștia primind un mesaj în care li se explica faptul că cercetarea se adresează doar cetățenilor care locuiesc în municipiul Sibiu.

În procesul de construire și sistematizare a bazei de date, „curățarea datelor” (*data cleaning*) a presupus eliminarea răspunsurilor duble sau chiar triple (identificate în baza similarității variantelor de răspuns alese, coroborată cu trimiterea datelor de pe aceeași adresă IP – Internet Protocol), precum și a cazurilor de completare a chestionarului într-un timp nerezonabil de scurt. În condițiile în care durata medie de completare a chestionarului a fost de nouă minute, timpul minim a fost stabilit la patru minute. În urma aplicării acestor precauții în tratamentul datelor, în final au fost reținute 1,116 chestionare complete. Așadar, rata de completare poate fi calculată la 58.5 la sută, raportat la totalul celor care au început să răspundă la întrebări, respectiv la 22.5 la sută dacă raportăm numărul celor care au completat chestionarul la totalul celor care l-au accesat. Eșantionul final, folosit pentru analize realizate în cadrul acestui volum, este de 1,116 respondenți.

Întrucât datele au fost culese prin promovarea anunțului în grupuri de Facebook și nu prin metode convenționale care să asigure șanse egale fiecărui individ din universul populației (anume, cetățenii domiciliați în municipiul Sibiu), eșantionul este unul non-probabilist. În plus, mijlocul de culegere a datelor în mediul online a făcut ca persoanele mai tinere și mai educate, cu competențe în utilizarea dispozitivelor tehnologice conectate la internet și abilități de comunicare digitală, să fie inevitabil suprareprezentate, în detrimentul categoriilor sociale în vârstă, mai puțin prezente în sfera online. De aceea, pentru a corecta din aceste distorsiuni, datele astfel culese au fost ponderate în funcție de vârstă, pe baza datelor oficiale preluate de la Institutul Național de Statistică privind populația după domiciliu la 1 iulie 2020 înregistrată în municipiul Sibiu (Institutul Național de Statistică, 2021).

Identificări sociale, orientări politice, date socio-demografice

Una dintre mizele centrale ale cercetării de față este de a înțelege și explica atitudinile sociale manifestate de către locuitorii Sibiului incluși în eșantion față de politicile memoriale exprimate în denumirile unor locuri (străzi, școli, instituții de cultură) și monumentele publice amplasate în oraș. În acest capitol sunt analizate caracteristicile eșantionului prin prisma datelor socio-demografice ale respondenților (vârstă, sex, etnie, religie, nivel educațional, ocupație, statut socio-economic subiectiv). Totodată, capitolul explorează atitudinile față de Sibiu, alături de palierul identificărilor sociale, urmărind să evidențieze care sunt apartenențele identitare – locale, naționale, europene – cele mai proeminente pentru respondenți. În fine, un alt punct de interes a constat în identificarea orientărilor politice ale respondenților exprimate în gradul de nostalgie după comunism, preferința pentru socialism economic, respectiv modul în care aceștia se raportează la evenimentele din decembrie 1989 care au dus la răsturnarea regimului comunist. Pe lângă faptul că ele ne spun lucruri importante despre caracteristicile eșantionului inclus în cercetarea de față, aceste variabile socio-demografice alături de cele referitoare la identificările colective și orientările ideologice vor fi folosite ulterior, în cadrul unor analize statistice mai complexe, pentru a explica atitudinile sociale față de toponimie, respectiv monumente.

Atitudini față de Sibiu

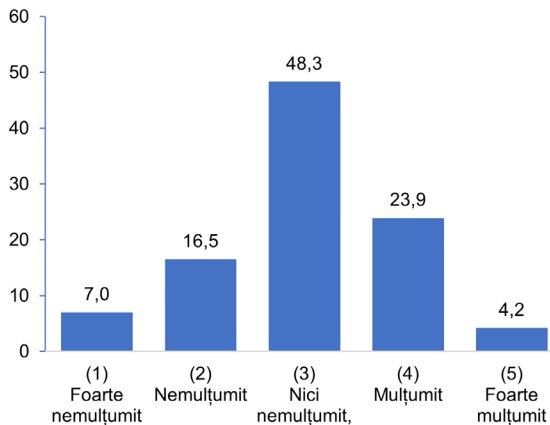
Un prim aspect pe care îl voi analiza este cel al atitudinilor față de Sibiu. În primul rând am fost interesat să aflu care este gradul de satisfacție generală față de oraș și mai ales în legătură cu direcția în care se îndreaptă lucrurile în Sibiu. Datele prezentate în figura 1 de mai jos arată o distribuție normală în sens statistic (distribuție gaussiană), în care cei mai mulți respondenți se poziționează în mijloc (nici nemulțumiți, nici mulțumiți – 48.3%). Această distribuție indică o atitudine generală relativ neutră față de direcția în care merg lucrurile în oraș, cu minorități polare, care sunt fie „foarte nemulțumite” (7.0%), fie „foarte mulțumite” (4.2%).

Figura 1.
Mulțumirea față
de oraș

Cât de mulțumit
sunteți de cum
merg lucrurile în
Sibiu? (%)

N = 1,116

(datele sunt ponde-
rate în baza vârstei)

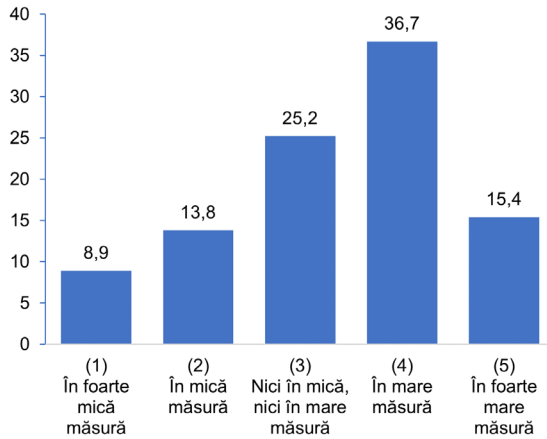
Un alt aspect pe care l-am explorat a vizat atitudinea față de imigrați interni (conaționali născuți în alte locuri care trăiesc acum în Sibiu). Chestionarul a inclus un item cu ajutorul căruia am măsurat gradul de acord al sibienilor față de afirmația potrivit căreia „Persoanele din alte regiuni ale țării care s-au stabilit în Sibiu contribuie la dezvoltarea orașului”. Pe plan local, este de notorietate faptul că o parte a sibienilor împărtășesc o atitudine negativă, îngemănată cu o xenofobie regională, manifestată cu precădere față de imigranții interni originari din Oltenia, dar și din alte regiuni din afara arcului carpatic. În mod particular, persoanele venite la Sibiu din județul Vâlcea sunt țintele predilecte ale prejudecăților și stereotipurilor din partea membrilor comunității locale (Turnul Sfatului, 2018a; Tribuna, 2019a; Turnul Sfatului, 2021a). Itemul din chestionar nu i-a indicat în mod explicit pe aceștia, ci a fost formulată pentru a măsura gradul de toleranță, acceptare și apreciere a contribuției adusă de „străinii” conaționali la dezvoltarea Sibiului indiferent de regiunea de proveniență a acestora.

Figura 2.
Contribuție
imigranți interni

Persoanele din alte regiuni ale țării care s-au stabilit în Sibiu contribuie la dezvoltarea orașului (%)

N = 1,116

(datele sunt ponderate în baza vârstei)

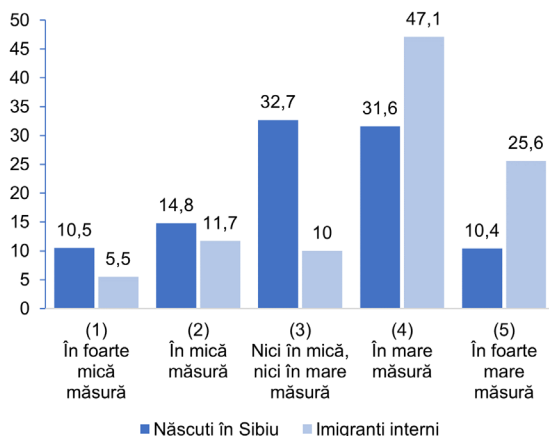
Pe baza distribuției datelor prezentate în figura 2, ideea existenței unei atitudini negative generalizate față de străinii conaționali nu are susținere empirică. Dimpotrivă, cei mai mulți sibieni apreciază contribuția celor stabiliți în oraș și proveniți din alte regiuni ale țării în mare și foarte mare măsură (52.1%). Procentul scade la doar 42.0 la sută dacă ne raportăm doar la opinia celor care s-au născut în Sibiu (N = 745), dar rămâne totuși unul ridicat. Pe de altă parte, cum era de așteptat, imigranții interni (cei stabiliți în Sibiu proveniți din alte regiuni) au o atitudine mult mai favorabilă despre categoria din care fac înșși parte: aceștia din urmă apreciază că persoanele stabilite în Sibiu din alte regiuni ale țării au contribuit la dezvoltarea orașului într-o proporție covârșitoare, de 72.7 la sută (N = 371), după cum se vede în figura 3 de mai jos.

Figura 3.
Contribuție
imigranți interni
(născuți în Sibiu
vs. imigranți
interni)

Persoanele din alte regiuni ale țării care s-au stabilit în Sibiu contribuie la dezvoltarea orașului (%)

N = 1,116

(datele sunt ponderate în baza vârstei)

În ultimele decenii, Sibiul și-a construit imaginea unui „oraș cultural”. Principalul vehicul al acestei imagini a fost, fără îndoială, Festivalul Internațional de Teatru Sibiu (FITS), organizat anual fără întrerupere începând cu 1993. Astăzi, FITS a ajuns unul dintre cele mai importante evenimente de acest gen, rivalizând cu mult mai vechile și prestigioasele Festival d’Avignon și Edinburgh International Festival (ambele fondate în 1947). Însă FITS reprezintă doar axa centrală a unui întreg ecosistem festivalier care face ca orașul să aibă o ofertă culturală extrem de bogată. Alături de FITS, în peisajul cultural al orașului se disting alte două festivaluri remarcabile prin longevitate, anvergură și importanță artistică: Astra Film Festival (AFF), festival internațional de film documentar, se desfășoară la Sibiu din 1993, iar Sibiu Jazz Festival este organizat în oraș din 1974 (fiind continuatorul Festivalului Național de Jazz ținut între 1969-1971 la Ploiești). În 2022, festivalul de jazz de la Sibiu a sărbătorit cea de-a 50 ediție.

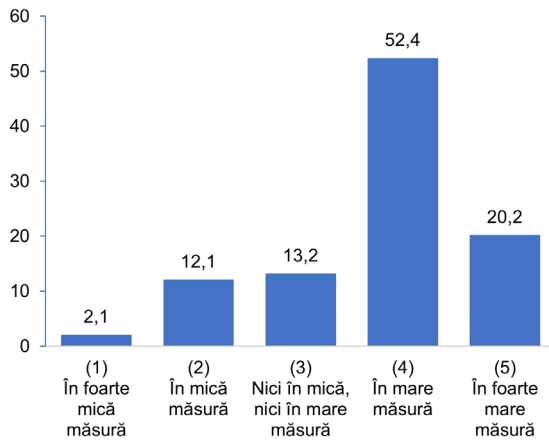
Această imagine de oraș cultural a fost consolidată în 2007, când Sibiul a deținut titlul de Capitală Europeană a Culturii (alături de Luxemburg) (despre brand-ul Sibiului ca oraș cultural, vezi și Rusu și Beju, 2022). Pentru a menține această imagine, autoritățile locale investesc sume importante din bugetul public în finanțarea evenimentelor culturale. Astfel, în 2021, prin Agenda Culturală – platforma de finanțare a Consiliului Local Sibiu cu un buget de 6.5 milioane lei – au fost finanțate 104 proiecte culturale (David, 2021). Mai mult, Consiliul Județean Sibiu, prin Agenda Culturală și pentru Dezvoltarea Comunității, a finanțat în 2022 alte 105 proiecte, în valoare de 1.3 milioane lei (Mesagerul de Sibiu, 2022).

Figura 4.
Imaginea de „oraș cultural” a Sibiului

Cât de autentică este imaginea Sibiului de oraș cultural? (%)

N = 1,116

(datele sunt ponderate în baza vârstei)

Persoanele care au participat la cercetare prin completarea chestionarului agreează ideea că imaginea Sibiului de oraș cultural este una autentică (72.6% dintre cei întrebați sunt de acord în mare și în foarte mare măsură cu această afirmație). Multitudinea de evenimente culturale organizate pe tot parcursul anului în Sibiu, multe dintre acestea beneficiind de finanțare din bugetul public și desfășurate în spațiile publice ale orașului, nu poate trece neobservată de către locuitori. În plus, multe dintre aceste evenimente culturale nu sunt destinate exclusiv unui elite conservatoare din punctul de vedere al gusturilor artistice, ci sunt adresate unui public mai larg.

Dimpotrivă, cele mai multe astfel de evenimente propun publicului o formă de entertainment cultural și reprezintă, astfel, o cultură de masă adresată unei categorii mai ample de public, dar mai ales populației tinere, în special atunci când se prezintă sub forma diverselor festivaluri (de artă – inclusiv stradală –, de muzică, culinare etc.). Toate aceste caracteristici fac evenimentele culturale din Sibiu să fie prezente în viața cotidiană a locuitorilor orașului și să implice o parte însemnată a comunității locale. Drept urmare, nu este deloc surprinzător că sibienii își văd localitatea în care trăiesc ca fiind, într-adevăr, un „oraș cultural”.

Mândrie colectivă și identificări socio-spațiale

Mândria colectivă este un indicator puternic al identificărilor sociale și arată care sunt comunitățile de apartenență care au o miză simbolică și identitară pentru indivizi. Comunitățile de apartenență sunt întinse de-a lungul unui continuum socio-spațial care variază de la local și regional înspre național și global. În cadrul acestei cercetări, am urmărit să surprind trei astfel de paliere distincte ale identității sociale, măsurate prin mândria locală (mândria de a fi sibian), mândria națională (mândria de a fi român) și mândria continentală (mândria de a fi european). Rezultatele sunt prezentate în graficul 5 de mai jos.

Figura 5.
Mândrie
colectivă

Sunt mândru
că sunt sibian/
român/euro-
pean (%)

N = 1,116

(datele sunt
ponderate în
baza vârstei)

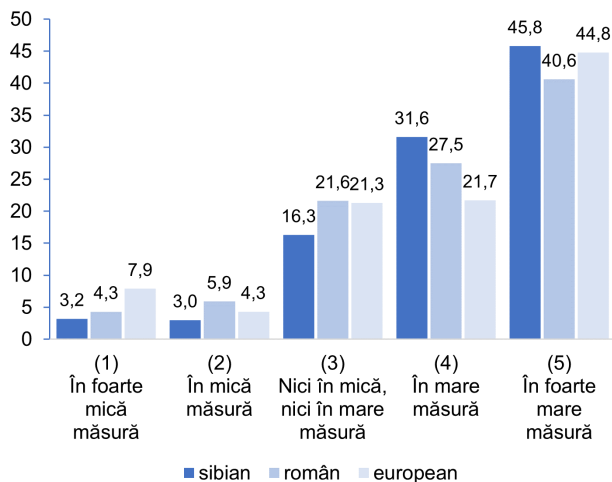

Figura 5 arată că nu există disonanțe identitare la nivelul sibienilor între apartenențele lor locale, naționale și continentale.

Cei mai mulți respondenți sunt, în același timp, mândri că sunt sibieni, români și europeni. Totuși, cumulând ultimele două valori ale scalei în cinci trepte, putem constata o anumită ierarhie a identificărilor colective: mândria de a fi sibian (77.4%) este mai mare decât cea de a fi român (68.1%), care la rândul ei surclasează mândria de a fi european (66.5%).

Mândria colectivă scade pe măsură ce comunitățile de apartenență înaintază pe scala abstracțiunii socio-spațiale. Altfel spus, cu cât comunitatea de apartenență socio-spațială este mai concretă, alcătuită din cunoscuți și relații sociale personale (comunitatea locală), cu atât mândria de a aparține acesteia este mai ridicată. În continuarea acestei interpretări, se poate argumenta, urmându-l pe Benedict Anderson (2000), că națiunea este o „comunitate imaginată”, mai abstractă din punctul de vedere al relațiilor sociale stabilite între indivizii care îi aparțin. Comunitatea europeană este una și mai abstractă și difuză socio-spațial, ceea ce face ca identitatea europeană să fie și cea mai distantă în raport cu indivizii ancorati ferm în comunitatea locală și socializați politic să se proiecteze identitar ca aparținând națiunii române (Rusu, 2015a).

Valori politice și orientări ideologice

Concepția oamenilor despre viață, lume și existență este invariabil mediată și modelată de sistemul de credințe culturale și de valorile social-politice. În societatea românească, a cărei istorie recentă a fost puternic marcată de experiența celor patru decenii de comunism, modul de raportare față de prezent este întemeiat și în gradul de nostalgie după fostul regim. La nivel național, sondajele realizate periodic după 1989 au arătat o creștere graduală a atitudinilor pozitive față de perioada comunistă. Astfel, dacă la începutul anilor nouăzeci majoritatea românilor valorizau negativ vremurile comuniste, după 2000 raportul s-a inversat, iar cei care evaluau apreciativ perioada fostului regim au devenit majoritari (Rusu, 2015b).

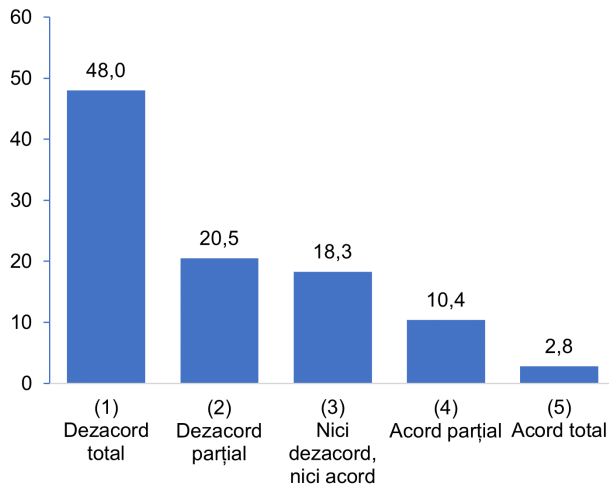
Pe acest fundal, respondenții din Sibiu incluși în eșantion au fost întrebați dacă înainte de 1989 în România era mai bine decât în prezent. Răspunsurile, a căror distribuție este detaliată în graficul 6 de mai jos, ilustrează faptul că în Sibiu marea majoritate a celor care au completat chestionarul nostru nu rezonază cu această afirmație. Un procent de 68.5 la sută dintre cei întrebați sunt în dezacord (total și parțial) cu ideea că în comunism era mai bine. În schimb, doar 13.2 la sută subscriu (acord parțial și total) la afirmația în cauză, în timp ce un procent destul de însemnat, de 18.3 la sută dintre respondenți, rămân indeciși (nici dezacord, nici acord).

Figura 6.
Nostalgie după comunism

Înainte de 1989, era mai bine în România (%)

N = 1,116

(datele sunt ponderate în baza vârstei)

Datele arată, așadar, că puțin sibieni sunt nostalgici după perioada comunistă, lucru care poate fi explicat prin faptul că orașul s-a dezvoltat substanțial în ultimele trei decenii pe fondul remodelărilor capitaliste. Dincolo de faptul că Sibiu și-a construit imaginea (autentică) de oraș cultural, despre care am discutat într-o secțiune anterioară, în 2008 Sibiu era întrecut doar de Cluj-Napoca într-un clasament al dezvoltării sociale locale al marilor orașe din România (Sandu, 2011). Ca nivel de trai, calitate a vieții, venit mediu și angajabilitate, datele statistice oficiale plasează Sibiu de asemenea în topul orașelor românești. Succesul economic, cultural și comunitar al Sibiului, comparativ cu alte localități din România, face ca gradul de frustrare economică față de prezent să fie mai redus, ceea ce înseamnă că puțini oameni sunt tentați să dezvolte sentimente nostalgice și să se supravalorizeze perioada fostul regim comunist.

Un element fundamental al ideologiei politice rezidă în rolul atribuit statului în economie. În teoria liberalismului clasic, statul este redus la un simplu arbitru care trebuie să vegheze de la distanță asupra bunei funcționări a pieței, văzută de altfel ca fiind capabilă de auto-reglementare, potrivit principiului „mâinii invizibile” formulat de către Adam Smith (2011) [1776]. Pe de altă parte, teoriile inspirate de concepții marxiste manifestă o mefiență fundamentală față de autonomia pieței. Aceasta este văzută ca generând inegalități structurale pe care, în timp, aceleași mecanisme ale pieței le potențază. De aceea, dintr-o perspectivă de stânga, statul este dator să intervină în economie pentru a regle-

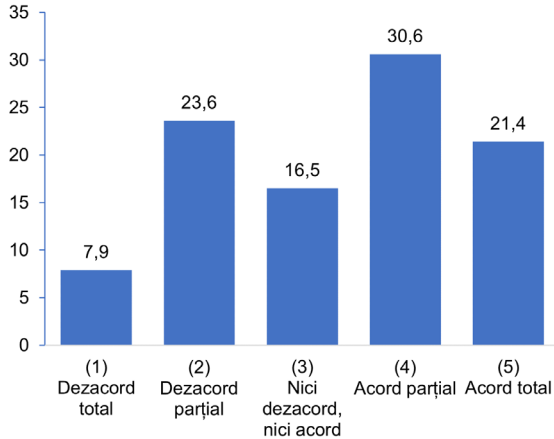
menta funcționarea acesteia cât și pentru a gestiona consecințele negative generate de piață asupra societății.

Figura 7.
Intervenționism
al statului în
economia de piață

Statul este dator să intervină în economie pentru a corecta imperfecțiunile pieței (%)

N = 1,116

(datele sunt ponderate în baza vârstei)

Pentru a vedea cum se poziționează respondenții din Sibiu față de aceste aspecte ideologice referitoare la economia politică, am inclus o întrebare în chestionar care îi ruga să se exprime asupra afirmației potrivit căreia „Statul este dator să intervină în economie pentru a corecta imperfecțiunile pieței”. Răspunsurile sunt prezentate în figura 7 de mai sus. Acestea indică faptul că cea mai mare parte a eșantionului este de acord (parțial și total) cu intervenția statului în economie – o poziționare esențialmente de stânga (52.0%). La polul opus – liberal – se regăsesc 31.5 la sută dintre respondenți, iar 16.5 la sută sunt indeciși asupra acestui aspect. Aceste rezultate sunt disonante în raport cu voturile exprimate de sibieni în alegerile locale, parlamentare și prezidențiale din perioada postsocialistă. Din perspectiva axiologiei politice (cel puțin în lumina principiului intervenției statului în economie), Sibiu pare a fi un oraș preponderent de stânga. Comportamentul electoral efectiv, manifestat prin voturile acordate partidelor și candidaților susținuți de acestea, arată că Sibiu este indubitabil un oraș cu afinități liberale.

Date socio-demografice

Această radiografie ideologică și atitudinală trebuie completată cu descrierea eșantionului din perspectiva trăsăturilor socio-demografice. Informații de acest tip sunt prezentate în tabelul 1 de

mai jos. Din punctul de vedere al locului nașterii, cei mai mulți respondenți sunt născuți în Sibiu, însă un procent însemnat, de o treime din eșantion, este alcătuit din oameni care au devenit sibieni după ce s-au stabilit în această localitate. Procentul acesta indică faptul că Sibiul este un oraș dinamic, cu forță de atragere, în care locuiește o populație cosmopolită și diversă din punctul de vedere al originii geografice. În cazul celor 371 de respondenți născuți în afara Sibiului și stabiliți în oraș, media anilor de când locuiesc în Sibiu este de 31.2 ani (valoarea minimă este 1 an, valoarea maximă este 76 de ani, iar abaterea standard are valoarea 22.4). Acești indicatori statistici ne arată că mulți dintre cei care s-au stabilit în oraș nu sunt veniți de dată recentă.

Tabel 1. Structura eșantionului (N = 1,116)

Variabila	N	%	Media
Locul nașterii			
Născuți în Sibiu	745	66.8	.
Stabiliți în Sibiu	371	33.2	.
Vechime locuire în Sibiu (nr. de ani)	.	.	31.2
Vârsta (ani)			49.1
Sexul			
Femeie	635	56.9	.
Bărbat	481	43.1	.
Etnia			
Român	1,063	95.3	.
Maghiar	16	1.4	.
German	28	2.5	.
Altă etnie	7	0.7	.
Religia			
Ortodoxă	864	77.4	.
Romano-catolică	24	2.1	.
Greco-catolică	32	2.9	.

Protestantă	30	2.7	.
Neoprotestantă	11	0.9	.
Fără religie	40	3.6	.
Ateu	56	5.0	.
Alta	59	5.3	.
Nivel educațional (ultima școală absolvită)			
Studii primare, gimnaziale sau profesionale	23	2.1	.
Studii liceale sau postliceale	248	22.2	.
Studii superioare	845	75.7	.
Situația ocupațională			
Angajat	589	52.8	.
Antreprenor (inclusiv PFA)	176	15.7	.
Elev/student	42	3.8	.
Fără loc de muncă (inclusiv casnică)	17	1.5	.
Pensionar(ă)	292	26.2	.
Statutul socio-economic subiectiv (scală 0-10)	.	.	6.0

Vârsta medie a respondenților este de 49.1 ani (valoarea minimă este de 18, iar cea maximă de 82, abaterea standard având valoarea 16.9), fapt ce ilustrează statistic o populație relativ îmbătrânită, fenomen care afectează nu doar comunitatea locală a Sibiului, ci și demografia la nivel național și a întregii lumi occidentale. Din punctul de vedere al sexului, femeile sunt mai reprezentate în eșantion (acestea însumând 56.9%), iar aceasta trebuie asumată ca una dintre limitele metodologice ale cercetării de față. Etnic, românii sunt mult mai prezenți în eșantion comparativ cu maghiarii, germanii și romii, însă această distribuție aproximează în mare structura etnică a populației locale, în care, potrivit datelor ultimului recensământ din 2011, românii reprezintă 89.0 la sută, maghiarii 1.5 la sută, germanii 1.1 la sută, iar romii 0.4 la sută (Institutul Național de Statistică, 2011).

La fel stau lucrurile și în privința identității religioase și apartenenței confesionale, cu mențiunea că, deși acestea sunt corelate cu identitatea etnică, din considerente ce țin de istoria reformei și a mișcării de emancipare a românilor, peisajul confesional existent la nivelul Sibiului este mai plural decât cel etnic. Merită semnalată prezența în eșantion a unui procent destul de însemnat, de 8.6 la sută, de respondenți care nu se identifică cu niciuna dintre cultele religioase („fără religie”) sau își asumă în mod explicit o poziție atee.

Pe plan educațional, eșantionul este puternic distorsionat în direcția supra-reprezentării celor care dețin studii superioare (75.7%), în detrimentul celor cu educație medie (studii liceale și postliceale – 22.2%) și a celor cu educație primară (studii primare, gimnaziale sau profesionale – 2.1%). Sibiul este un oraș universitar, cu o bună parte a populației absolventă de studii superioare. Totuși, există o discrepanță certă între populația orașului și eșantionul cercetării din punctul de vedere al nivelului educațional. Aceasta este o altă limită metodologică ce trebuie recunoscută și asumată ca atare. Supra-reprezentarea celor cu studii universitare în eșantion poate fi explicată în primul rând prin strategia de culegere a datelor, care s-a focalizat în întregime pe mediul online, la care persoanele mai puțin educate au acces mai dificil.

Ca situație ocupațională, cei mai mulți respondenți reprezintă segmentul de populație activă din punct de vedere profesional și economic (angajați, antreprenori, persoane fizice autorizate). Aceste categorii însumează 68.5 la sută din eșantion. Persoanele fără loc de muncă (inclusiv casnicele) reprezintă 1.5 la sută, iar elevii și studenții alte 3.8 procente. Aproape o treime din eșantion, respectiv 26.2 la sută, este alcătuită din pensionari. Din acest punct de vedere, există o mai bună suprapunere între structura eșantionului și populația orașului: la sfârșitul lunii februarie 2022, în județul Sibiu rata șomajului era de 1.76 la sută (în evidențele Agenției Județene pentru Ocuparea Forței de Muncă Sibiu – AJO FM – fiind înregistrați 3,475 șomeri). Comparativ, la nivel național, rata șomajului pentru aceeași perioadă (februarie 2022) era de 5.7 la sută, simțitor mai ridicată decât în județul Sibiu. În cazul municipiului Sibiu rata șomajului este mai mică decât cea calculată pentru întregul județ (Secli, 2022).

În fine, ultima variabilă socio-demografică pe care am luat-o în considerare a fost statutul socio-economic subiectiv, pe care l-am măsurat pe o scală de la 0 la 10, unde 0 reprezenta foarte sărac iar 10 însemna foarte bogat. Valoarea medie cât și cea mediană sunt de 6.0, cu o abatere standard calculată la valoarea de 1.5 (dis-

tribuția este una normală din punct de vedere statistic). După cum am argumentat și în cazul atitudinilor ideologice și orientărilor politice, toate aceste detalii de ordin socio-demografic, pe lângă faptul că descriu structura eșantionului prin prisma unor trăsături importate (vârstă, sex, educație, etnie, statut socio-economic etc.), își vor dovedi utilitatea în partea de analiză statistică multivariată a datelor empirice. Astfel de analize promet să explice variația atitudinilor față de toponimie și monumente în funcție și de caracteristicile socio-demografice ale respondenților.

Partea a II-a: Toponimie

Dincolo de aparenta lor banalitate, denumirile de locuri și în special nomenclatoarele stradale – după cum am subliniat în partea teoretică a acestui volum – sunt importante ca instrumente practice de marcare a spațiului și organizare a navigării în teritoriu, dar și ca dispozitive toponimice de ideologizare a peisajelor urbane. Această parte a volumului explorează aspecte referitoare la toponimia Sibiului, de la redenumirea străzilor după schimbarea de regim politic din decembrie 1989 și atitudinile față de străzile care încă poartă denumiri comuniste până la denumirile de școli și alte instituții publice existente în oraș. După cum se va vedea, în jurul unora dintre acestea, precum B-dul G-ral Vasile Milea, Colegiul Național „Octavian Goga” sau Centrul Cultural „Ion Besoiu”, s-au creat controverse iar în spațiul public au apărut voci care le-au contestat, solicitând redenumirea lor. Discuția centrată pe denumirile de locuri este structurată în trei secțiuni: prima dintre acestea este dedicată toponimiei stradale, a doua investighează toponimia instituțională, iar cea din urmă analizează politicile municipale ale toponimiei urbane din Sibiu.

Toponimie stradală

În termeni cantitativi, cele mai frecvent întâlnite toponime în activitățile cotidiene ale oamenilor sunt fără îndoială denumirile stradale. Navigarea în spațiul urban are loc înăuntrul unui sistem de coordonate în cadrul căruia numele de străzi, ca parte a unui sistem mai cuprinzător de identificare spațială care include codul poștal, adresa fizică și numărul clădirii, ocupă un loc primordial. Mai mult, identitatea administrativă a fiecărui individ, cea atribuită de către puterea statală și care devine un imperativ birocratic în guvernarea oamenilor și spațiilor, include în mod necesar denumirea străzii unde se află domiciliul. Astfel, denumirile stradale sunt parte intrinsecă din viața noastră cotidiană, ghidându-ne deplasările în spațiul urban, ajutându-ne să localizăm oameni și obiecte, dar și definindu-ne, pe cale birocratică, identitatea noastră administrativă.

Capitolul de față este axat pe toponimia stradală. Voi aborda mai întâi problematica schimbărilor denumirilor de străzi și voi examina atitudinile sibienilor față de astfel de propuneri. Iar pentru că societatea românească de azi încă se dezvoltă sub spectrul moștenirii fostului regim comunist, unele dintre aceste propuneri de redenumire a străzilor au vizat denumiri asociate într-o formă sau alta cu comunismul. Atunci când survine în momente de maxi-

mă încărcătură istorică, precum cele care urmează imediat răsturnării unui regim, redenumirea străzilor reprezintă un gest esențialmente politic prin care noile autorități își proclamă puterea asupra societății și își exercită controlul asupra spațiului public. Fac acest lucru înlăturând denumirile care comemorau istoria și celebrau liderii și valorile vechiului regim în același timp în care își înscriu propriul etos ideologic în același spațiu toponomastic.

Comunismul și schimbarea de regim din 1989

În România, la scurt timp după prăbușirea regimului comunist survenită la data de 22 decembrie 1989, noile autorități politice au reglementat juridic procesul de reconfigurare a toponimiei stradale. Astfel, Decretul-Lege nr. 100/1990 privind atribuirea sau schimbarea de denumiri, publicat în Monitorul Oficial din 21 martie 1990, prevedea necesitatea stabilirii unor noi norme toponomastice, „întrucât unui număr important de localități, unități economice, social-culturale și altor obiective li s-au atribuit denumiri legate de evenimente politice și istorice din perioada dictaturii, precum și numele unor persoane ale fostului regim, care nu sînt în concordanță cu înnoirile vieții politice și sociale din România”. În privința străzilor, primăriile județene (ulterior devenite prefecturi) erau responsabilizate cu sarcina de a constitui comisii, alcătuite din specialiști în istorie, etnografie, geografie, lingvistică și arte, în vederea revizuirii toponimiei existente. Pe măsura democratizării societății românești, jurisdicția instituțională asupra toponimiei urbane a trecut din sarcina autorităților guvernamentale (primăriile județene transformate în prefecturi) în cea a Consiliilor Județene, iar mai apoi, pe fondul descentralizării administrative, în sarcina Consiliilor Locale (Ordonanța nr. 63 din 29 august 2002 privind atribuirea sau schimbarea de denumiri).

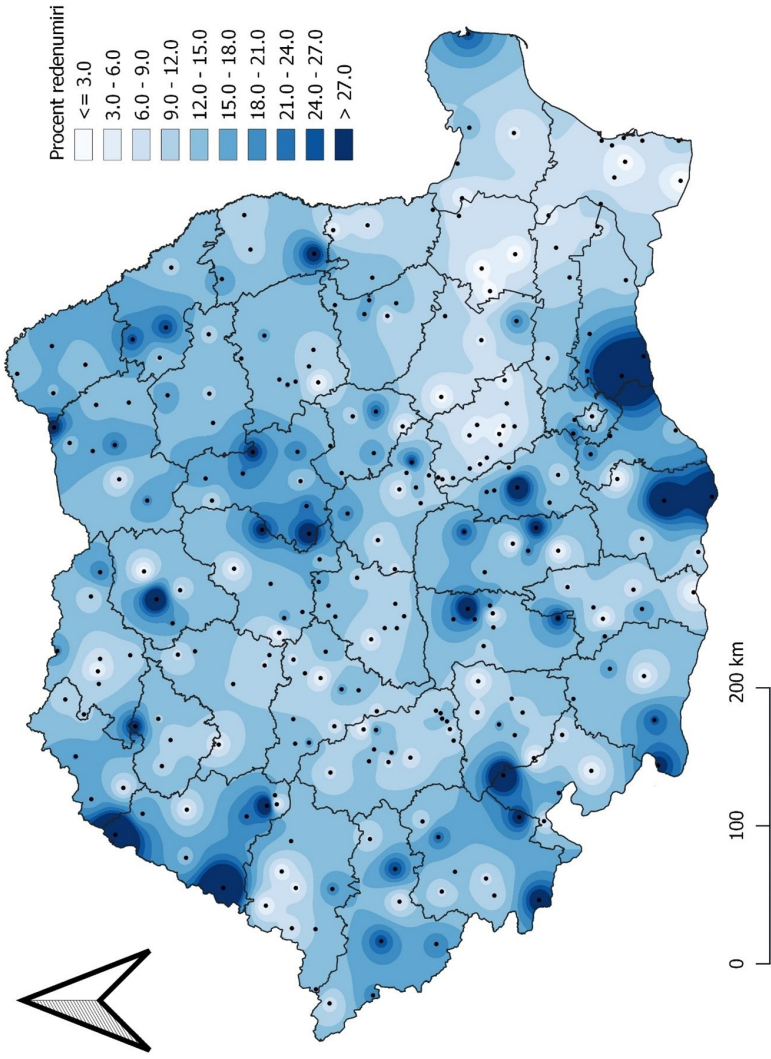
La nivel național, în cele trei decenii care au trecut de la schimbarea de regim din decembrie 1989, în orașele din România au fost înregistrate aproape cinci mii de redenumiri stradale. În termeni procentuali, ținând cont de faptul că în România urbană la nivelul sfârșitului anului 1989 nomenclatorul stradal național cuprindea 37,080 de denumiri, cifra de 4,565 de redenumiri indică un procent al revizuirii toponimice postcomuniste de 12.3 la sută (Rusu, 2019a; Rusu, 2020a; Rusu, 2022a; Rusu și Croitoru, 2021). Dinamica temporală a acestui proces s-a desfășurat în câteva reprize: cele mai multe redenumiri au avut loc, cum era de așteptat, în primii ani de după schimbarea de regim. Astfel, până în 1993, marea majoritate a numelor de străzi care celebrau personalități

sovietice și lideri comuniști români (de ex.: V. I. Lenin și Gheorghe Gheorghiu-Dej), intelectuali comuniști (Karl Marx și Rosa Luxemburg), dar și eroi proletari și figuri ale mișcării socialiste (de ex.: Vasile Roaită și Ilie Pintilie) au fost înlocuite (Rusu, 2019b). Locul acestora a fost luat de denumiri atribuite în memoria victimelor revoluției, unor personalități democratice (de ex.: Corneliu Coposu și Iuliu Maniu) sau în numeroase cazuri s-a revenit la numele purtat de strada respectivă în perioada interbelică (Light, 2004).

Al doilea val al schimbării, mai slab în intensitate, s-a petrecut după ce ordonanța nr. 63 din 29 august 2002 privind atribuirea sau schimbarea de denumiri a trecut aceste prerogative din sfera Consiliilor Județene în responsabilitatea Consiliilor Locale. Cu acest prilej, autoritățile locale din numeroase orașe au inițiat proiecte de redenumire a străzilor, prin care au continuat remodelarea toponimiei urbane în perioada postsocialistă. Unele dintre aceste schimbări, în special în localitățile în care minoritățile naționale (în speță maghiarii) dețineau puterea în primării și consilii locale, au provocat scandaluri publice interetnice. Acesta a fost cazul în Sfântu Gheorghe, județul Covasna, unde în anul 2010 primarul maghiar a obținut redenumirea unei porțiuni a Străzii 1 Decembrie 1918 (ziua Marii Uniri, sărbătorită ca Zi Națională a statului român), cea pe care este amplasată clădirea primăriei, în Str. Sándor Petőfi (poetul național al maghiarilor). În total, 38 de străzi din oraș au fost redenumite în cadrul unei campanii mai ample de maghiarizare a toponimiei localității. Hotărârea a fost atacată în instanță de către o organizație a românilor, iar în cele din urmă, Tribunalul Covasna iar mai apoi Curtea de Apel Brașov au decis revenirea la denumirile inițiale (Rusu, 2020a).

Pe lângă această temporalitate specifică, o a doua caracteristică a procesului de revizuire a toponimiei stradale în perioada postsocialistă la nivel național constă în eterogenitatea teritorială a rezultatelor obținute. Altfel spus, anvergura redenumirilor suferite de către nomenclatoarele stradale ale localităților urbane a variat semnificativ de la o regiune istorică la alta, iar uneori chiar înăuntrul aceluiași perimetru regional. Diferențe teritoriale notabile pot fi observate în figura 8 de mai jos, în care nuanțele mai închise denotă procente mai ridicate ale schimbării numelor de străzi la nivelul unui oraș.

Figura 8. Harta redenumirilor stradale în România postcomunistă

Raportat la regiunile istorice ale țării, distribuția teritorială a redenumirilor străzilor înregistrate în nomenclatoarele orașelor este redată în tabelul 2 de mai jos. Datele indică faptul că Banatul este regiunea istorică cu cea mai ridicată proporție a nomenclatoarelor redenumite după 1989 (20.6%). Această constatare empirică este explicabilă în virtutea geografiei politice a evenimentelor revoluționare din decembrie 1989, în mijlocul căreia s-a aflat Timișoara ca epicentru al protestelor care au dus, odată repercutate în întreaga țară, la prăbușirea regimului comunist (Siani-Davies, 2006). În Timișoara – prima localitate declarată alături de București ca „oraș-martir” (Decret 40, 1990) – procentul redenumirilor este și mai mare decât media pe regiunea Banatului, atingând valoarea de 26.4 la sută. În total, în Timișoara au fost schimbate numele a 259 de străzi dintr-un total disponibil de 982. Tot aici, peste cincizeci de străzi au fost redenumite explicit în memoria victimelor care și-au pierdut viața în contextul represiunii din decembrie 1989 (Crețan și Matthews, 2016).

Tabel 2. Distribuția pe regiuni istorice a redenumirilor stradale

Regiunea	Neschimbate		Redenumite		Total	
	N	%	N	%	N	%
Banat	1,820	79.4	473	20.6	2,293	100
Crișana-Maramureș	3,126	83.3	628	16.7	3,754	100
Oltenia	2,426	85.2	423	14.9	2,849	100
Moldova	5,327	86.5	834	13.5	6,161	100
Transilvania	7,800	87.8	1,086	12.2	8,886	100
Muntenia	5,650	89.6	653	10.4	6,303	100
Dobrogea	1,985	92.6	159	7.4	2,144	100
București-Ilfov	4,381	93.4	309	6.6	4,690	100
Total	32,515	87.7	4,565	12.3	37,080	100

În mod surprinzător, procentul cel mai scăzut al redenumirilor stradale este înregistrat în regiunea București-Ilfov (6.6%). În municipiul București, procentul este chiar mai mic, de doar 6.4 la

sută. Totuși, acest procent trebuie interpretat în lumina faptului că Bucureștiul dispune de un nomenclator stradal care însuma, în 1989, 4,627 de denumiri, din care au fost modificate 294. Însă chiar și luând în calcul acest factor al măririi rețelei de drumuri, procentul scăzut al revizuirii toponimice din București rămâne surprinzător, în special în contextul în care întreaga literatură de specialitate subliniază faptul că orașele capitală sunt „locuri speciale” (van der Wusten, 2001, p. 339). Întrucât ocupă o poziție de centralitate în geografia simbolică a unei țări, orașele capitală ar trebui să de-a tonul schimbării și tot aici să fie concentrate cele mai ample reconfigurări ale ordinii toponimice.

Într-un studiu important, politologii Benjamin Forest și Juliet Johnson (2002) afirmă că „cele mai intense și rapide schimbări se petrec de regulă în marile orașe, în special în capitală. Schimbările survenite în peisajul simbolic vor tinde, așadar, să fie realizată mai devreme și să fie mai radicale în centrele urbane majore și să aibă o intensitate mai mică sau uneori chiar să nu se producă deloc în orașele de provincie și în zonele rurale situate la o distanță mai îndepărtată de centru” (p. 527). În București, schimbările au fost, într-adevăr, rapide și radicale, în sensul că denumirile explicit ideologice care făceau referire la comunism cu care erau botezate piețele și bulevardele majore din zonele centrale au fost modificate. Pe de altă parte, la nivel cantitativ, cazul Bucureștiului arată că orașele capitală nu sunt neapărat campioanele revizuirii toponimice, după cum o arată datele statistice.

În Sibiu, după prăbușirea regimului comunist, 54 străzi au fost redenumite dintr-un total disponibil la nivelul anului 1989 de 528 de străzi. Procentul redenumirilor stradale, de 10.2 la sută, este similar, deși puțin mai scăzut, decât cel înregistrat la nivel național (12.3%). Cele mai multe dintre aceste redenumiri – 41 la număr – au fost făcute la nici un an de la schimbarea de regim, atunci când Prefectura Județului Sibiu (care potrivit legii în vigoare deținea atribuții în acest sens) a adoptat Decizia nr. 470 din data de 10 septembrie 1990. Cu puține excepții, aceste redenumiri au vizat epurarea spațiului public de relicvele toponomastice ale comunismului. Decizia prevedea schimbarea denumirilor arterelor cu conținut explicit ideologic.

Astfel, au fost vizate spațiile publice dedicate unor personalități precum V. I. Lenin și Gh. Gheorghiu-Dej, Karl Marx și Vasile Roaită. De asemenea, au fost înlăturate denumirile străzilor care comemorau datelor istorice care alcătuiau calendarul politic al fostului regim, dar și a celor care făceau referire la evenimente ale

comunismului sovietic și internațional (precum 30 Decembrie, 23 August, 6 Martie, 1 Mai). Nu au fost cruțate nici simbolurile politice și militare ale comunismului, cum a fost cazul denumirilor Armata Roșie, Armata Proletară, Octombrie Roșu, Steagul Roșu, Drapelul Roșu și Scînteia. În fine, denumirile care făceau trimitere la locuri încărcate cu istorie și simbolică sovietică (precum Sevastopol, Tatar Bunar și Moscova) au fost la rândul lor redenumite. Alte modificări au fost aduse pe durata anilor nouăzeci. Spre exemplu, în 1995, Piața Grivița redevenea Piața Huet, în onoarea lui Albert Huet (1537-1607), jude regal în Sibiu și lider al sașilor transilvăneni (Consiliul Județean Sibiu, 1995). Lista completă a redenumirilor din nomenclatorul stradal al Sibiului realizate după 1989 este redată în tabelul 3 de mai jos.

Tabel 3. Redenumirile străzilor realizate în Sibiu după 1989

Denumirea înainte de 1989	Denumirea după 1989
<i>Piețe</i>	
6 Martie	Mică
8 Martie	Iancu de Hunedoara
Grivița	Albert Huet
Republicii	Mare
<i>Bulevarde</i>	
23 August	Spitalelor (astăzi Corneliu Coposu)
Gheorghe Gheorghiu Dej	G-ral Vasile Milea
<i>Străzi</i>	
1 Mai	Mitropoliei
11 Iunie	Lungă
13 Aprilie	Octavian Goga
13 Decembrie	Konrad Hass
24 Septembrie	D. D. Roșca
30 Decembrie	Mr. Octavian Niță
8 Mai	Ștefan Octavian Iosif

Alexandru Sahia	Bastionului
Armata Proletară	Cedonia
Armata Roșie	Revoluției
Berăriei	Radu Stanca
C. A. P. Zorile	Eduard Albert Bieltz
Cibinului	Ghiocelului
Cuptorului	Oslo
Dr. A. Kornhauser	Ioan Lupaș
Drapelul Roșu	Petru Poni
Elena Pavel	Argintarilor
Eroii Muncii	Abrud
Lili Gottlieb Pănet	Lucian Blaga
Jiului	Rennes
Lungă și Calea Turnișorului	Turnișorului
Marx Karl	Ocnei
Maternității	Pompeiu Onofreiu
Maxim Gorki	Gheorghe Șoima
Moscova	Constantin Noica
Nadejda Krupskaia	Doamna Elena Cuza
Nicolae Teclu	Regele Ferdinand
Octombrie Roșu	Samuel Brukenthal
Rahovei	Valea Hotarului
Reforma Agrara	Liviu Rebreanu
Revoluției	Zaharia Boiu
Rudolf Maier	Traian
S. A. Makarenko	Prof. Onisifor Ghibu
Scînteia	Nicolae Titulescu
Sevastopol	Henri Coandă

Sindicatete Unite	Hermann Oberth
SMT	Ion Agârbiceanu
Steagul Roșu	Vasile Pârvan
Tatar Bunar	George Enescu
Timișului	Avocat Ilie Măcelaru
Turnătoriei	Simion Mehedinți
V. F. Glatcov	Ioan Budai-Deleanu
V. I. Lenin	Mitropolit Andrei Șaguna
Valea Rogojinei	Valea Aurie
Vasile Braniște	Transilvaniei
Vasile Kolarov	Nicolae Iorga
Vasile Roaită	Iuliu Maniu
Yalta	Timișoara

Acestor 54 de străzi redenumite li se adaugă trei artere desființate, ale căror denumiri au fost de asemenea eliminate din nomenclatorul urban al Sibiului. Două dintre acestea purtau nume explicit ideologice – Piața Friedrich Engels și Strada Ilie Pintilie. Cealaltă stradă desființată a fost Str. André-Marie Ampère. Dacă luăm în calcul și aceste trei străzi eliminate din nomenclator prin desființare, procentul revizuirii toponimice crește la 10.8 la sută (rămânând sensibil sub media națională de 12.3%).

După cum se poate constata din tabelul 3, în campania de rescriere a nomenclaturii stradale a orașului, nu toate redenumirile au urmărit instituirea unor nume politizate. În numeroase cazuri, s-a produs o decomemorare a denumirilor care promovau personalități sau simboluri comuniste prin înlocuirea acestora cu numele istorice ale străzilor. Această politică a recuperării denumirilor precomuniste a fost implementată în multe alte orașe ale țării, inclusiv în București (Light, 2004), dar și în privința altor tipuri de nume, cum este cazul unităților de învățământ (Rusu, 2019c). În Sibiu, toponimia stradală a fost recuperată dintr-o epocă și mai îndepărtată, cea de dinainte de unirea Transilvaniei cu România. Aceasta deoarece în perioada interbelică nomenclatorul urban a fost naționalizat și politizat cu însemnele regalității. Astfel, Piața Republicii a revenit la denumirea originală, Piața Mare (Großer

Ring în perioada de dinainte de 1918, numele său în interbelic fiind schimbat în Piața Regele Ferdinand/König Ferdinand Ring). La fel s-a întâmplat și în ceea ce privește Piața 6 Martie, care a fost redenumită Piața Mică (Kleiner Ring, iar din 1919 Piața Prințul Carol/Prinz Karl Ring).

Dincolo de factorul cantitativ măsurat prin numărul și procentul redenumirilor stradale, este important de văzut localizarea în spațiul urban a acestor intervenții toponimice. Figura 9 de mai jos ilustrează geografia urbană a redenumirilor stradale efectuate în nomenclatorul Sibiului după 1989. Analiza spațială a acestor schimbări de nume relevă faptul că cele mai multe dintre redenumiri sunt concentrate în zona centrală, cu precădere în centrul istoric, sau, atunci când se îndepărtează de acesta, afectează marile artere de circulație. Principiul centralității topografice a redenumirilor stradale constatat în Sibiu a fost documentat și în alte orașe românești (de ex.: Brașov și Cluj-Napoca), unde cercetările au relevat aceeași tendință spațială (Rusu, 2021a).

Figura 9. Topografia redenumirilor postcomuniste în Sibiu

Mai sus am descris situația obiectivă pe plan toponomastic, la nivel național și local (Sibiu), referitor la anvergura și natura redenumirilor operate în nomenclatoarele stradale urbane în România postcomunistă. În plus față de acestea, dispunem de date de opinie, care permit cartografierea atitudinilor sociale ale oamenilor obișnuiți față de aceste reconfigurări toponomastice ale nomenclatoarelor stradale. În cadrul unei cercetări sociologice desfășurată la nivel național pe bază de chestionar administrat în mediul online, am cules date referitoare la gradul acordului respondenților cu privire la redenumirea toponimiei după 1989. Astfel, datele de opinie provenite dintr-un eșantion non-probabilist de 1,156 respondenți arată că 63 la sută sunt de acord (parțial și total) cu redenumirile străzilor făcute în perioada postcomunistă, în timp ce un procent și mai mare (67%) apreciază pozitiv schimbările numelor de instituții publice (școli, spitale, teatre, biblioteci etc.) realizate după 1989 (Rusu și Croitoru, 2022, p. 92).

Respondenții care locuiesc în Sibiu sprijină într-o măsură și mai ridicată aceste politici de revizuire a denumirilor de străzi. Astfel, sibienii sunt de acord (parțial și total) cu afirmația potrivit căreia „Este un lucru bun că străzile care au purtat denumiri asociate cu regimul comunist au fost redenumite” într-o proporție de 76 la sută (comparativ cu 63% la nivel național). În mod similar, aceștia agreează măsurile de redenumire a toponimiei instituționale (denumiri de școli, teatre, biblioteci, spitale etc.) într-un procent cumulativ de 77 la sută (comparativ cu 67% la nivelul țării). Fără îndoială că mărimea redusă a sub-eșantionului din Sibiu ($N = 84$), alături de caracterul non-probabilist al eșantionării în general, nu permit realizarea unor generalizări. Totuși, dincolo de aceste precauții de ordin metodologic, aceste date ne sugerează faptul că în Sibiu (ca și în întreaga regiune istorică a Transilvaniei, de altfel – vezi Rusu și Croitoru, 2022) există un nivel mai intens al atitudinilor anticomuniste, relevat de acest sprijin crescut față de politicile de redenumire a toponimiei stradale și instituționale deopotrivă.

Reforma toponimică postcomunistă a fost însă departe de a fi exhaustivă. După cum arată datele statistice, puțin mai mult de una din zece străzi a fost redenumită după 1989. Desigur, multe dintre străzile ale căror denumiri au rămas neschimbate nu aveau nimic problematic din punct de vedere ideologic, fiind neutre sub aspectul conținutului politic, ca de exemplu Str. Florilor. După cum am arătat, vizate au fost cu precădere denumirile cu o încărcătură ideologică explicit asociată cu fostul regim comunist și Uniunea

Sovietică (de ex.: B-dul. V. I. Lenin sau Piața 30 Decembrie). Totuși, chiar și în cazul acestei nomenclaturi explicit ideologice, procesul de „epurare toponimică” (Rose-Redwood, Alderman și Azaryahu 2010, p. 460) nu a fost dus până la capăt. Dintr-o multitudine de motive, care variază de la incapacitatea guvernului central de a-și implementa politica în teritoriu până la rezistența activă din partea unor comunități pe plan local, procesul de curățare simbolică a spațiului public de relicvele toponimice ale fostului regim a rămas incomplet.

Într-o serie de lucrări focalizate pe situația din România (în special din București), Duncan Light și Craig Young (2014, 2018) au identificat persistența unor denumiri din perioada comunistă, pe care le-au etichetat ca „reziduuri toponimice”. Formele acestei continuități sunt multiple și variază de la persistență informală (cum este cazul fostei Pieței Moghioroș din București, actuala Piața Drumul Taberei, la care bucureștenii continuă să se raporteze prin prisma vechii denumiri din inerție și obișnuință), la rămășițe materiale sub forma unor plăcuțe cu vechea denumirea strădală lăsată alături de noul nume al străzii și până la supraviețuirea toponimului comunist în noul regim politic postdecembrist.

Uneori, ca în cazul Pieței Moghioroș, numită astfel după moartea fostului ministru comunist survenită în 1969, se produce ceea ce Maoz Azaryahu (1996) a numit procesul de „dislocare semantică” (*semantic displacement*): prin atribuirea unei denumiri unui loc, denumirea respectivă își pierde semnificațiile ei politice și devine un punct de referință spațială. Cu alte cuvinte, istoria este transformată în geografie. Astfel, pentru numeroși bucureșteni, „Moghioroș” a devenit un designator neutru, un reper în spațiu înstrăinat de persoana lui Alexandru Moghioroș (și de întreaga sa încărcătură ideologică). Prin utilizarea lui repetată și habituale care survine prin aceasta, toponimul devine „un simplu nume. [...] Astfel, pentru cei mai mulți cetățeni care merg la această piață, Moghioroș este acum numele banal al unei locații, în loc să fie văzut ca o comemorare a unui lider comunist” (Light și Young, 2014, p. 678). Ca atare, „Moghioroș este o prezență absentă, o fantomă a epocii comuniste care continuă să bântuie în mod discret orașul postcomunist” (p. 682).

Alte fantome toponimice care bântuie România postcomunistă au o prezență mai concretă. Ele sunt materializate în denumiri de străzi care, deși celebrează personalități marcante ale regimului comunist, glorifică eroi ai panteonului proletar și comemorează date istorice de referință din calendarul politic al fostului regim

au rămas neschimbate. Câteva exemple concrete pot exemplifica aceste „continuități toponimice”: străzi numite în memoria lui Petru Groza (prim-ministrul care a condus primul guvern dominat de comuniști, instalat la putere în 6 martie 1945) există în Galați, Drobeta-Turnu Severin (ambele municipii reședință de județ), dar și în satul Drujești (comuna Băcani, jud. Vaslui).

Vasile Roaită a fost inclus în panteonul martirilor proletari pentru faptul de a fi fost ucis de forțele represive ale statului după ce a tras sirena în timpul grevei organizată de muncitorii ceferiști la Atelierele Grivița în 1933. În prima fază a regimului comunist, numele său a fost atribuit la numeroase străzi, fabrici și chiar localități (Eforie Sud s-a numit Vasile Roaită din 1950 până în 1962). Doar în București existau nouă artere care îi purtau numele. După ascensiunea lui Nicolae Ceaușescu la putere și construirea tot mai intensă a cultului personalității, toate celelalte figuri istorice au fost marginalizate. Inclusiv Vasile Roaită, al cărui nume a rămas atribuit unei singure străzi din capitală, localizată la periferia orașului. Însă și aceasta a fost redenumită în cadrul reformei toponimice anticomuniste organizată în 1990 (Light și Young, 2018). Totuși, numele său a supraviețuit în nomenclatoarele stradale ale mai multor localități: Slobozia (municipiul reședință a județului Ialomița), Voluntari și Jilava (orașe în jud. Ilfov), Vladimirescu (comună în jud. Arad), Rotbav și Teliu (comune în jud. Brașov). De asemenea, un cartier al Bacăului, unde continuă să existe și o statuie a lui Vasile Roaită, îi poartă de asemenea numele.

Un alt erou proletar – Ilie Pintilie (activist comunist decedat în timpul detenției în închisoarea Doftana în 1940) – continuă să fie prezent nominal în străzi din Brănești (jud. Ilfov), Baia (jud. Suceava), Bolintin-Deal (jud. Giurgiu), Cojocna (jud. Cluj) și Lupeni (jud. Hunedoara). Iar străzi denumite după ziua întoarcerii armelor din timpul celui de-al Doilea Război Mondial care a adus comunismul la putere – 23 August [1944] – mai există la Târgu Jiu (municipiul reședință a județului Gorj), Eforie Nord (jud. Constanța), Otopeni și Buftea (jud. Ilfov). Faptul că multe dintre aceste toponime sunt localizate în comune din zona rurală sugerează limitele puterii politice centrale de a-și impune agenda ideologică și de a se asigura de implementarea politicilor sale în teritoriu. Însă asemenea denumiri au supraviețuit nu doar în sate și comune, ci și în centrele unor municipii reședință de județ, fapt care arată că fenomenul nu are o dimensiune exclusiv rurală.

Străzi denumite după personalități comuniste

În Sibiu, am văzut adineauri cum denumirile stradale cu conținut ideologic explicit precum cele dedicate lui V. I. Lenin, Karl Marx, Gh. Gheorghiu-Dej, Vasile Roaită, dar și simbolurilor și datelor istorice comuniste, au fost eradicate (vezi tabelul 3). Însă, ca și în alte locuri, procesul de revizuire politică a toponimiei urbane nu a fost implementat cu intransigență metodologică și rigurozitate ideologică. Au supraviețuit neatinsse străzile numite după o serie de persoane asociate cu comunismul, dar care nu au fost personalități proeminente sau oameni politici de anvergură în partid sau aparatul de stat. Este vorba despre trei străzi, relativ reduse ca dimensiuni și poziționare în geografia urbană, grupate în zona pericentrală a Sibiului, în jurul Parcului Sub Arini. Acestea sunt Str. Theodor Neculuță, Str. N. D. Cocea și Str. Dr. Ștefan Stâncă.

Ștefan Stâncă (1865-1897) a fost un medic socialist de origine evreiască din Iași, colaborator al ziarelor de stânga *Munca*, *Lumea nouă*, *Adevărul*, *Românul* și *Contemporanul*. În aceste ziare a publicat articole în care sublinia factorii sociali ai bolilor, alături de materiale în care articula concepții socialiste (Felea, 1972). În 1948, ca recunoaștere a activității sale profesionale și politice, a fost ales membru postmortem în Academia Republicii Populare Române (R.P.R.). Tot în 1948, autoritățile locale din Sibiu au hotărât să redenumescă Str. Vasile Lucaciu, rebotezată după luptătorul pentru drepturile românilor în Transilvania cu doar un an înainte, Str. Dr. Ștefan Stâncă.

Dumitru Theodor Neculuță (1859-1904), pe numele său de naștere Dumitru a Ciubotăriții, a fost un poet proletar, celebrat de critica literară ca precursor al proletcultismului. S-a născut în Târgu Frumos, iar la vârsta adolescenței a intrat în cercurile socialiste în Iași. După ce s-a mutat în București, s-a înscris în Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România, devenind poet-activist în rândurile acestuia. La câteva decenii după moarte, „poetul cizmar” l-a însoțit pe Dr. Ștefan Stâncă în Academia R.P.R., fiind ales la rândul-i membru postmortem în 1948 (Vitner, 1950; Micu, 1964). Poetul cizmar devenea, în postumitate, coleg de academie nu doar cu Ștefan Stâncă, ci și cu Mihai Eminescu, Ion Creangă și Ion Luca Caragiale, aleși și ei membri postmortem ai noii Academii R.P.R. în 1948. În cursul aceluiași an, vechea stradă Topfererde (Pământul Olarilor) din Sibiu a fost redenumită Str. D. T. Neculuță.

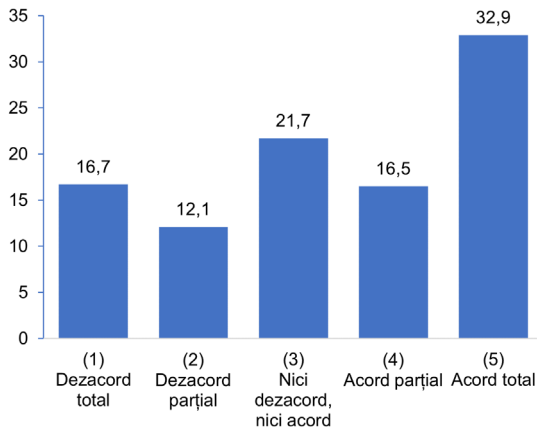
Nicolae D. Cocea (1880-1949) a fost ziarist, critic literar și activist comunist. A înființat și condus mai multe periodice socialiste, precum *Viața Socială*, *Facla* sau *Chemarea*. S-a făcut remarcat ca

adept al republicanismului și militant anticlerical, fiind arestat în timpul răscoalei din 1907 pentru instigare a țăranilor la rebeliune. În 1917, a asistat la Revoluția Bolșevică în Rusia, iar în 1923 a fost condamnat pentru *lèse majesté*. După cel de-al Doilea Război Mondial, pe fondul instalării graduale a regimului comunist, influența literară și politică a lui Cocea a ajuns la apogeu (Ene, 1966). Strada din Sibiu anterior dedicată Iuliei Hașdeu a fost redenumită în onoarea omului de litere comunist N. D. Cocea în 1948.

În cercetarea pe bază de chestionar desfășurată online, locuitorii Sibiului au fost întrebați în ce măsură sunt de acord ca străzile denumite după aceste personalități comuniste (Str. Theodor Neculuță, Str. N. D. Cocea, Str. Dr. Ștefan Stâncă) să fie redenumite. Rezultatele înregistrate sunt redate în figura 10 de mai jos.

Figura 10.
Redenumirea
străzilor din Sibiu
care comemorează
personalități
comuniste

Străzile denumite după personalități comuniste ar trebui redenumite (Str. Theodor Neculuță, Str. N. D. Cocea, Str. Dr. Ștefan Stâncă) (%)

N = 1,116

(datele sunt ponderate în baza vârstei)

Răspunsurile indică faptul că majoritatea susține ideea necesității redenumirii acestor străzi (49.4% sunt de acord parțial și total). Pentru aceștia, este de presupus că reforma toponimică realizată în anii nouăzeci nu a fost suficient de comprehensivă și consideră că și aceste reziduuri toponimice care au supraviețuit schimbării de regim se cuvin eliminate din nomenclatorul urban. Pe de altă parte, există o minoritate destul de însemnată (28.8%) care și-a ex-

primat dezacordul față de acest proiect de redenumire. Motivele pot fi multiple: unii dintre aceștia locuiesc pe aceste străzi, iar redenumirea le-ar crea inconveniente administrative, în condițiile în care orice modificare a numelui străzii reclamă schimbarea actelor de identitate. Alții, chiar dacă nu au o miză personală, resping din principiu redenumirea străzilor pe aceleași considerente legate de inconveniențele practice pe care aceasta le produce. Iar alții se pot opune schimbării din motive ideologice sau nostalgice în raport cu fostul regim. Nu trebuie exclusă nici ipoteza obișnuinței și familiarității cu aceste nume, care, după cum au arătat Duncan Light și Craig Young (2014, 2018) în cazul Pieței Moghioroș din București, sunt factori puternici care stau la baza perpetuării unor denumiri, indiferent de semnificațiile lor politice.

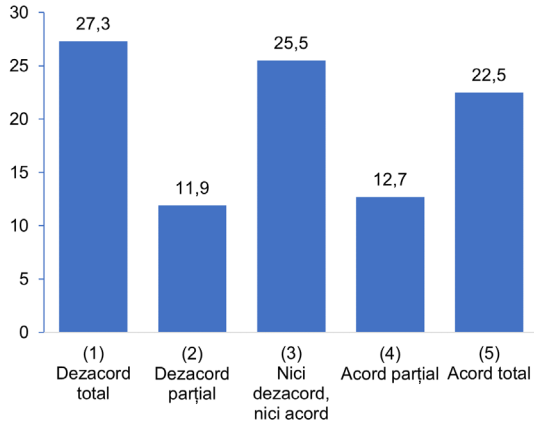
Denumiri stradale cu conotații comuniste

O altă categorie de denumiri reziduale care a fost cruțată de epurarea toponimică după 1989 este alcătuită din acele nume de străzi care făceau referire la valori politice universale însă revendicate ideologic de comunism (de ex.: egalitate, solidaritate, muncă, dreptate, pace etc.). La acestea se adaugă toponimia proletară, care cuprinde străzi denumite după meserii specifice programului de industrializare implementat de regimul comunist în România (de ex.: oțelarilor, turnătorilor, mașiniștilor etc.). Nici acestea din urmă nu sunt explicit comuniste, însă, ca și valorile universale asumate de către ideologia comunistă, și această toponimie industrial-muncitorească a dobândit prin asociere conotații ideologice legate de fostul regim.

În Sibiu, denumirile explicit ideologizate, precum Str. Eroii Muncii, dar și altele mai ambigue, cum a fost cazul Str. C. A. P. Zorilor, au fost schimbate. Au rămas însă numeroase alte nume de străzi cu referințe axiologice și muncitorești localizate în cartierul Lazaret. Astfel, în jurul platformelor industriale pe care au funcționat Întreprinderea de Piese Auto Sibiu (IPAS), Fabrica Balanța și Întreprinderea Independența, arterele au fost rebotezate în perioada postbelică cu denumiri precum Str. Egalității și Str. Solidarității (valori politice), dar mai ales le-au fost atribuite denumiri proletare: Str. Frezorilor, Str. Forjorilor, Str. Laminorului, Str. Macaralei, Str. Mașiniștilor, Str. Nicovalei, Str. Oțelarilor Str. Rulmentului, Str. Strungului, Str. Topitorilor, în acord cu arealul industrial în proximitatea căruia erau situate. În chestionar, am inclus o întrebare prin care i-am rugat pe locuitorii din Sibiu să se exprime cu privire la eventualitatea ca aceste străzi să fie redenumite. Răspunsurile sunt detaliate în figura 11 de mai jos.

Figura 11.
Redenumirea
străzilor din
Sibiu cu denumiri
industrial-proletare

Denumirile de străzi cu conotații comuniste din cartierul Lazaret ar trebui redenumite (de ex.: Str. Egalității, Str. Solidarității, Str. Nicovalei, Str. Mașiniștilor etc.) (%)

N = 1,116

(datele sunt ponderate în baza vârstei)

Distribuția răspunsurilor pentru acest item este semnificativ mai echilibrată, cu o ușoară majoritate a celor care se poziționează împotriva unor astfel de redenumiri (39.2% sunt în dezacord parțial și total, comparativ cu 35.2% care sunt de acord, parțial și total, în timp ce un sfert din respondenți sunt indeciși – 25.5% au răspuns „nici acord, nici dezacord”). Aceste atitudini mai curând nefavorabile unei revizuirii toponimice a denumirilor proletare, comparativ cu relativa susținere a redenumirii străzilor care comemorează personalități comuniste, pot fi explicate prin cel puțin doi factori. Mai întâi, se cuvine invocat factorul cantitativ: denumirile proletare sunt simțitor mai multe decât cele trei străzi numite după Theodor Neculuță, N. D. Cocea și Dr. Ștefan Stâncă. În plus, străzile din cartierul Lazaret sunt și mai lungi, ceea ce înseamnă că inconveniențele practice asupra rezidenților legate de preschimbarea actelor de identitate produse de redenumire ar fi cu atât mai ample, întrucât ar afecta o populație mai numeroasă domiciliată pe adresele schimbate.

În al doilea rând, este vorba despre factorul explicității ideologice: spre deosebire de cele trei personalități, care și-au asumat în mod explicit ideologia socialistă ca poeți, scriitori, jurnaliști, medici sau activiști, străzile din cartierul Lazaret poartă denumiri

caracterizate de o mare doză de ambiguitate ideologică. În cazul celor două străzi care celebrează valori politice, egalitatea și solidaritatea nu sunt esențialmente valori comuniste. Ele nici nu aparțin în mod exclusiv axiologiei politice a comunismului, chiar dacă reprezintă aspirații centrale ale concepției socialiste despre lume, viață și existență socială. Un argument similar poate fi formulat cu privire la denumirile proletare: acestea, e-adevărat că au fost atribuite în timpul perioadei comuniste pe fondul implementării programului de industrializare și au avut rolul de a inscripționa spațiul urban cu etosul muncitoresc al regimului. Însă această asociere rămâne doar contextuală, pentru că aceste denumiri de meserii industriale nu sunt intrinsec și exclusiv comuniste.

Pe lângă denumirile de personalități comuniste și toponimia proletară, în Sibiu a mai supraviețuit o categorie de denumiri stradale. Este vorba despre un grup de patru străzi, localizate în cartierul Terezian, și care poartă numele unor orașe din fostele țări socialiste: Str. Odessa, Str. Praga, Str. Kiev și Str. Budapesta. Această geografie politică a orașelor importante din statele fostului bloc socialist era întregită de Str. Moscova, localizată însă în zona centrală și care a fost redenumită după 1989 după filosoful Constantin Noica. Alte referințe la locuri aflate în Uniunea Sovietică erau Str. Sevastopol (actuala Str. Henri Coandă), Str. Yalta (redenumită Str. Timișoara), respectiv Str. Stalingrad (devenită Str. Bâlea încă din perioada destalinizării, în anii șaptezeci). Cele patru denumiri din cartierul Terezian au rămas neschimbate și după 1989. Și în cazul lor, asocierea cu comunismul a fost mai laxă, iar menținerea lor este justificată prin faptul că orașele respective sunt astăzi capitale sau centre urbane ale unor țări care nu mai au nicio legătură cu socialismul. Iar în contextul războiului declanșat la 24 februarie 2022 de invazia Rusiei în Ucraina, străzi numite după Kiev și Odessa pot fi renotate ca spații toponimice ale solidarității cu țara învecinată și mai ales cu refugiații ucraineni ajunși în Sibiu din aceste orașe.

Evenimentele din decembrie 1989

Sibiul ocupă un loc proeminent în geografia manifestațiilor anticomuniste care au dus la prăbușirea regimului în iarna anului 1989. După București, unde bilanțul negru a înregistrat un număr de 605 morți, Sibiul se remarcă prin amploarea masivă a victimelor: aici și-au pierdut viața 99 de oameni, iar alți 272 au fost răniți. Numărul mare al victimelor impresionează comparativ cu alte orașe care, după schimbarea de regim, au dobândit titlul de

„oraș-martir”. Astfel, în Timișoara – epicentrul manifestațiilor antisistem începute la data de 15 decembrie 1989 – au murit 44 de oameni, iar în Brașov și Cluj-Napoca, alte locuri majore ale protestelor și represiunii, victimele fatale s-au ridicat la 76 și respectiv 45 de persoane (Marin, 2010).

Cum se explică această situație înregistrată în Sibiu, care a dus la un asemenea deznodământ sângeros? În înțelegerea dinamicii fenomenelor care s-au petrecut la Sibiu, trebuie ținut cont de faptul că în acest județ prim-secretarul Partidului Comunist Român (PCR) era Nicu Ceaușescu, fiul președintelui Nicolae Ceaușescu. În al doilea rând, Sibiul era un oraș puternic militarizat, aici avându-și sediul Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, în cadrul căreia funcționa Unitatea Militară 01512. Aceste elemente, la care se adaugă climatul de incertitudine și panică, deficiența comunicării instituționale, inițiative personale și decizii greșite luate din partea unor membri ai armatei (în special din partea col. Aurel Dragomir, comandantul Garnizoanei Sibiu și al UM 01512), precum și factori fortuiți și întâmplări neprevăzute au condus la o escaladare a conflictului violent între armată, miliție, securitate și miile de manifestați care au ieșit să protesteze în stradă.

După cum reiese din rechizițiile procurorilor care au instrumentat Dosarul Revoluției, la Sibiu primele grupuri de manifestați au fost câteva zeci de muncitori de la Întreprinderea Balanța care s-au îndreptat spre Piața Republicii (redenumită Piața Mare) în dimineața zilei de 21 decembrie 1989. Aceștia au fost interceptați de către forțele de ordine din cadrul Ministerului de Interne, care i-a dispersat fără prea multe probleme. Totuși, sub efectul știrilor venite de la Timișoara, tot mai mulți sibieni au ieșit în stradă, pe care forțele de ordine nu i-au mai putut stăvili. Adunați în zonele din centrul istoric, aceștia au început să scandeze lozinci împotriva regimului și să spargă geamurile librăriilor. Intervenția unităților speciale ale miliției a fost respinsă de către manifestați, care au răsturnat mașina și au incendiat-o, aceasta arzând alături de cărțile semnate de Nicolae Ceaușescu pe care manifestații le-au scos din vitrinele librăriilor și le-au aruncate în flăcări.

Cu aprobarea lui Nicu Ceaușescu și a ministrului de interne, G-ral Vasile Milea, militarii aflați sub comanda colonelului Aurel Dragomir au fost trimiși pentru a restabili ordinea în piață. În acest moment se înregistrează primele victime (un mort și patru răniți), ca urmare a focurilor trase de către detașamentul de elevi ai școlii militare din UM 01512, căruia i s-a ordonat foc de avertisment. Prima victimă fatală a fost Ioan R. Mititel, împușcat în piept

în timp ce se afla în mulțimea de manifestați adunată în Piața Republicii. Acesta, muncitor în vârstă de 34 de ani născut în Sibiu, ar fi murit cu cartela de pâine în mână (Nițu, 2021).

În zilele următoare, conflictul violent dintre forțele regimului și manifestați a escaladat prin faptul că armata a început să tragă și în milițieni. Pe fondul unei scurtcircuitări a comunicării, militarii au deschis focul asupra clădirii Inspectoratului Ministerului de Interne. S-a tras cu muniție de război, inclusiv cu armamentul greu din dotare. Pe 22 decembrie 1989, efective ale UM 01512 l-au împușcat mortal pe căpitanul Octavian Niță, în timp ce acesta verifica alături de o formațiune de cadre militare și elevi ai UM 01606 clădirea telefoanelor de pe Bulevardul Mihai Viteazul. Pe 23 decembrie, au fost ridicate în aer elicoptere aparținând de UM 01989 Sibiu, care au tras rafale de mitralieră de la bord asupra civililor și au aruncat cu grenade asupra unor clădiri unde se credea că se află elemente diversioniste.

Rechizitoriul procurorilor militari care au anchetat cazul precizează că „până la data de 28.12.1989 s-au tras 67,320 cartușe de 7.62 mm glonț scurt obișnuit, 44,800 cartușe de 7.62 mm pistol, 4,400 cartușe de 7.62 mm glonț lung obișnuit, 13,200 cartușe de 7.62 mm de manevră și 2,648 cartușe de 7.62 mm glonț scurt incendiar” (Parchetul Militar, 1998, p. 152). În urma acestor violențe haotice, au murit 56 de civili (54 la Sibiu și doi la Cisnădie), 36 de cadre ale Ministerului de Interne, un pompier (lt. Dumitru Croitoru) și șase militari aparținând mai multor unități militare din cadrul garnizoanei Sibiu (inclusiv doi elevi militari ai UM 01512, omorâți de militari ai aceleași unități militare) (cf. datelor disponibile pe pagina web Portalul Revoluției, 2021; Parchetul Militar, 1998).

Pe plan comemorativ, în Sibiu, evenimentele revoluționare au fost memorializate în special prin amplasarea unor monumente închinete celor care și-au pierdut viața în decembrie 1989 și mai puțin prin înscrierea memoriei în toponimia urbană. După schimbarea de regim, o singură stradă din Sibiu a fost redenumită în onoarea unei victime: este vorba despre Str. Octavian Niță, căpitan în cadrul UM 01606, împușcat în cap pe acoperișul clădirii telefoanelor de pe B-dul Mihai Viteazul din cartierul Hipodrom. Un alt nume de militar care a apărut în nomenclatorul stradal al Sibiului este cel al generalului Vasile Milea, ministrul comunist al apărării care s-ar fi sinucis în contextul evenimentelor din decembrie 1989 și a fost, pentru acest gest, celebrat ca erou. Despre bulevardul care îi poartă numele și eventualitatea redenumirii acestuia va fi vorba într-o secțiune următoare. În afară de acești

militari, niciun civil nu a fost comemorat în toponimia stradală a orașului. Această politică a memoriei contrastează flagrant cu ce s-a întâmplat în Timișoara, unde mai mult de 50 de străzi au fost numite după eroii martiri ai Revoluției.

În plus, o stradă dedicată revoluției (Str. Revoluției) a fost instituită prin redenumirea Străzii Armata Roșie. Însă în vechiul nomenclator al orașului exista deja o stradă cu acest nume, deși acesta făcea referire, desigur, la Revoluția Rusă din 1917, care a fost redenumită în 1990 după Zaharia Boiu. Iar tot pe plan toponimic, prin legea nr. 128 din 29 decembrie 1992, „În semn de cinstire pentru jertfele date și pentru eroismul manifestat în lupta pentru victoria Revoluției din decembrie 1989, orașele Brașov și Sibiu se declară «Oraș-martir»” (Parlamentul României, 1992). Acest statut este semnalat prin instalarea, la intrările în localitățile desemnate astfel, unor plăci informative. La zece ani de la evenimentele din decembrie 1989, plăcuțele amplasate la intrările în Sibiu care informau asupra statutului de oraș-martir au dispărut (Adevărul, 2009). Abia după ce Asociația „Răniții Revoluției din Decembrie 1989” Sibiu a făcut demersuri pe lângă municipalitate și a organizat un protest în acest sens, iar în presa națională a apărut un material care preciza faptul că Sibiu este „singurul oraș martir fără însemne comemorative la intrare”, primăria s-a mobilizat și a reinstalat plăcuțele (Tribuna, 2010).

În schimb, la nivelul memorialelor, monumentelor și plăcilor comemorative, situația este semnificativ diferită. Spațiul public al Sibiului este marcat cu numeroase artefacte care creează o rețea de „locuri ale memoriei” dedicate eroilor Revoluției la modul colectiv, existând și o serie de monumente individualizate. Tabelul 4 de mai jos inventariază aceste artefacte materiale și indică poziționarea lor în spațiul orașului, în timp ce figura 12 ilustrează geografia comemorativă a Revoluției în Sibiu.

Tabel 4. Artefactele materiale din Sibiu care comemorează Revoluția din 1989

Artefactul material	Locația/Instituția	Adresa
<i>Monumente</i>		
Monumentul Eroului Octavian Niță	Centrul de Instruire pentru Comunicații și Informatică „Decebal” Sibiu	B-dul Vasile Milea, nr. 3-5
Monumentul Eroului Dumitru Croitoru	Inspectoratul pentru Situații de Urgență „Dumitru Croitoru” Sibiu	Str. Vasile Cârlova, nr. 16-22
Monumentul Eroilor Revoluției	Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”	Str. Revoluției, nr. 3-5
Monumentul Eroilor Revoluției	Inspectoratul de Poliție al Județului Sibiu	Str. Revoluției, nr. 4-6
Monumentul Eroilor Revoluției din Decembrie 1989	Unitatea Militară 02310 Sibiu	Str. Alba-Iulia, nr. 73 (lângă Aeroport)
Monumentul Eroilor Revoluției	Cimitirul Municipal Sibiu	Calea Dumbrăvii, nr. 155
Monumentul Eroilor Revoluției	Centrul Cultural „Ion Besoiu” Sibiu	Parcul Casa de Cultură, Piața Unirii
<i>Troițe</i>		
Troița din lemn în memoria Eroilor Revoluției	Centrul Cultural „Ion Besoiu” Sibiu	Parcul Casa de Cultură, Piața Unirii

Plăci comemorative

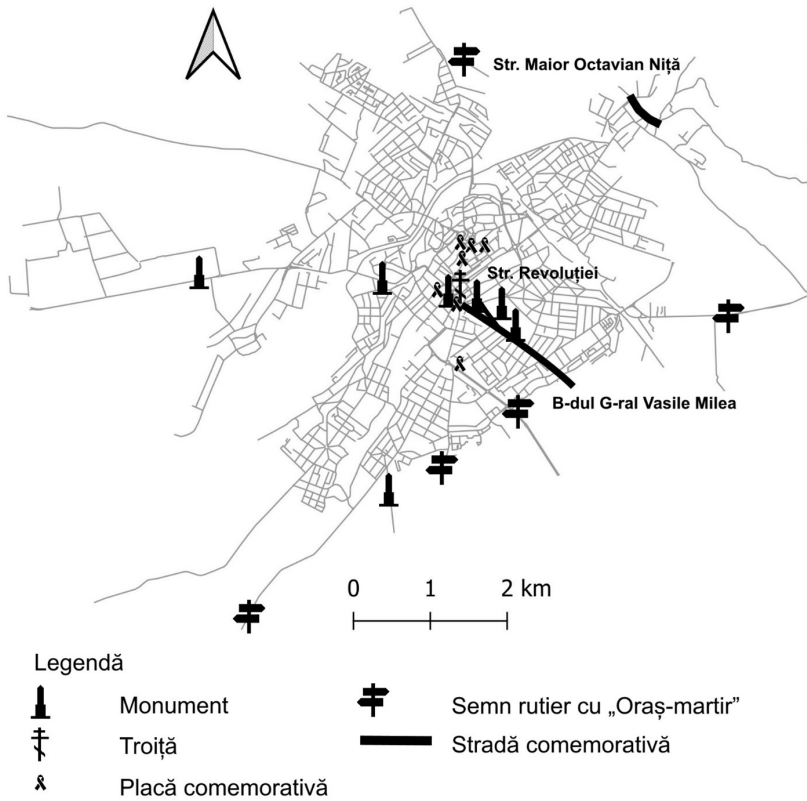
Placă comemorativă în amintirea celor căzuți în Decembrie 1989 pentru libertate și adevăr	Încorporată în pavajul Pieței Mari	Piața Mare
Placă comemorativă în memoria martirilor din Decembrie 1989	Primăria veche a Sibiului	B-dul Victoriei, nr. 1-3
Placă comemorativă care marchează locul în care „s-a aprins flacăra Revoluției anticomuniste din Sibiu”	Muzeul Național Brukenthal	Piața Mare, nr. 4-5
Placă comemorativă cu inscripția: „Glorie! În această clădire în dimineața zilei de 22 decembrie 1989 s-a constituit Forul Democratic al Județului Sibiu”	Centrul Cultural „Ion Besoiu” Sibiu	Str. Emil Cioran, nr. 1A
Placă comemorativă pentru Ioan R. Mititel, prima victimă a Revoluției la Sibiu	Imobilul unde a locuit Ioan Mititel	Str. Nicolae Bălcescu, nr. 6
Placă comemorativă pentru cpt. Octavian Niță	Clădirea fostei centrale a telefoanelor, pe acoperișul căreia a fost ucis	B-dul. Mihai Viteazul, nr. 3
Placă comemorativă cu inscripția „Glorie! În această clădire între 22-25 decembrie 1989 și-a desfășurat activitatea «Forul» Democratic al Județului Sibiu”	Cercul Militar (fosta Casă a Armatei)	B-dul Victoriei nr. 5

Placă comemorativă care marchează locul confruntării dintre „grupul Balanța și forțele represive ale puterii comuniste”	Colegiul Național „Gheorghe Lazăr” din Sibiu	Str. Gheorghe Lazăr, nr. 1-3
---	--	------------------------------

În afară de acestea, imediat după decembrie 1989, în Piața Mare a Sibiului a fost amplasat un memorial dedicat eroilor Revoluției, la baza statuii de calcar a lui Gheorghe Lazăr. Memorialul consta într-o placă comemorativă amplasată pe soclul statuii, alături de care erau instalate două table de metal cu numele persoanelor decedate înscrisoare sub semnul crucii. Acest memorial – primul artefact comemorativ dedicat eroilor/victimelor revoluției – a fost dezasamblat în contextul lucrărilor de reamenajare a Pieței Mari, realizate în perspectiva organizării evenimentelor cuprinse pe agenda Sibiu „Capitală Europeană a Culturii” (titlu deținut în anul 2007).

Lucrările începute în 2004 au reconfigurat Piața Mare nu doar din punct de vedere urbanistic, ci au restructurat și geografia memorială a Revoluției înscrisă în acest spațiu public. Astfel, statuia din calcar a lui Gheorghe Lazăr, opera sculptorului Radu Aftenie, dezvelită în 1986, nu a mai fost reamplasată după terminarea lucrărilor. În 2006, o altă statuie a lui Gheorghe Lazăr, opera aceluiași sculptor, dar turnată în bronz, a fost inaugurată. Totuși, noua statuie a fost semnificativ mai mică în comparație cu vechiul monument, lipsindu-i de asemenea și un soclu impunător. În plus, și la fel de important, noua statuie a lui Lazăr a fost deplasată din centrul pieței pe care îl ocupa înainte într-o locație relativ marginală a aceleiași piețe. În același sens, în locul Memorialului Eroilor Revoluției de la baza vechii statui a lui Lazăr, municipalitatea a instalat o placă comemorativă în noul pavaj de granit al Pieței Mari.

Figura 12. Geografia comemorativă a Revoluției din 1989 la Sibiu

Artefactele materiale detaliate mai sus configurează un peisaj memorial ale cărui noduri devin cu ocazia Zilei eroilor martiri decedați în Revoluția română din 1989 (comemorată anual pe data simbolică de 22 decembrie) locuri de pelerinaj. Cu acest prilej, în special monumentele și troița de lemn constituie opriri rituale ale itinerariului după care se desfășoară ceremonialul de comemorare a Revoluției. În fiecare an, pe un traseu care leagă toate aceste locuri ale memoriei într-o rețea comemorativă densă, sunt puse în scenă ceremonii de depuneri de coroane și jerbe de flori dar și slujbe religioase oficiate de către clerul ortodox, cu participarea oficialităților publice locale și a membrilor asociațiilor de revoluționari.

Pe acest fundal istoric și în contextul acestor practici comemorative realizate în perioada postcomunistă în cadrul comunității locale, devine interesant de văzut cum se raportează sibienii față de evenimentele petrecute în decembrie 1989. Aceasta cu atât mai

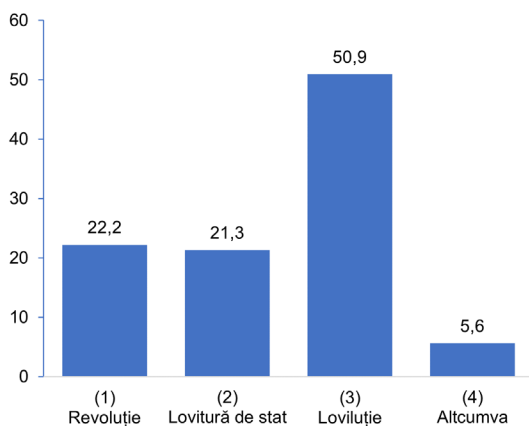
mult cu cât, după cum am subliniat deja, în geografia politică a acestor evenimente Sibiul a ocupat o poziție importantă, fiind al doilea oraș, după București, ca număr de decese înregistrate (99 de morți). Ținând cont de faptul că mulți sibieni au ieșit în stradă și au fost implicați într-un fel sau altul în evenimentele din decembrie 1989, iar Sibiul a fost declarat „oraș-martir” în onoarea victimelor care și-au pierdut atunci viața, este important de văzut ce cred locuitorii Sibiului cu privire la aceste evenimente. Aspectul explorat în cele ce urmează este cel al naturii evenimentelor din decembrie 1989. În literatura de specialitate, dar și în mass-media postdecembristă, s-a speculat intens dacă ce s-a petrecut în 1989 a fost revoluție, lovitură de stat sau o combinație între acestea (Siani-Davies, 2006; Murgescu, 2007; Nedeianu Grama, 2009).

Figura 13.
Natura evenimentelor din decembrie 1989

Evenimentele din decembrie 1989 care au dus la prăbușirea regimului comunist în România pot fi descrise ca (%)

N = 1,116

(datele sunt ponderate în baza vârstei)

Din acest punct de vedere, rezultatele sondajului online pe care l-am derulat arată că cei mai mulți respondenți consideră că am avut de-a face cu o „revoltă populară deturnată printr-o lovitură de stat” („lovițiue”) (50.9%). Cei care văd lucrurile mai tranșant, sunt împărțiți în proporții aproape egale între „revoluție” (22.2%) și „lovitură de stat” (21.3%). Datele prezentate în figura 13 arată, așadar, faptul că relativ puțini respondenți împărtășesc narațiunea oficială promovată de statul român, aceea a unei revoluții autentice care a răsturnat regimul comunist. Și mai puțini îmbrățișează ideea că la baza schimbării de regim s-a aflat o lovitură de stat. Cei mai mulți merg pe varianta unei revolte populare care a fost

deturnată printr-o lovitură de stat („loviluție”). O a patra categorie de respondenți au optat pentru varianta „altceva” (5.6%), însă doar câțiva dintre aceștia din urmă au precizat ce anume a fost. Printre răspunsurile înregistrate la această întrebare deschisă figurează descrieri precum „complot”, „manevră”, dar și unele mai detaliate, ca de exemplu: „Schimbare a regimului politic dictată de acordul USA și USSR (New York Reagan – Gorbaciov și Malta Bush – Gorbaciov) în care vârfurile Securității și ale armatei au fost complice”. Pentru un alt respondent, ce s-a petrecut în decembrie 1989 a constat într-o „Schimbare făcută de grupuri de interes economic, militare, care nu au avut nici un interes privind cultura și bunăstarea poporului român”. Pe aceeași linie interpretativă se situează și răspunsul care punctează faptul că a fost „o «revoluție» cu regie străină”. În fine, un răspuns reprezentativ pentru categoria celor care rămân bulversați de natura evenimentelor de atunci, încă incomplet deslușite, este cel formulat de unul dintre respondenți care a mărturisit că „Nu știu nici eu cum”.

Redenumirea B-dului G-ral Vasile Milea

Rolul jucat de generalul Vasile Milea în Revoluția română continuă să fie unul controversat, chiar și după trei decenii de la schimbarea de regim. În timpul evenimentelor din decembrie 1989, Vasile Milea ocupa funcția de ministru al Apărării Naționale al Republicii Socialiste România. Deținea acest portofoliu ministerial din 1985. Înainte de a ajunge ministru generalul colonel Vasile Milea a fost șeful Statului-Major al Armatei Române. În Timișoara, manifestațiile împotriva regimului comunist au izbucnit la data de 15 decembrie 1989. La ședința Comitetului Executiv Comitetului Central al Partidului Comunist Român organizat două zile mai târziu, la 17 decembrie, Nicolae Ceaușescu l-a acuzat pe Vasile Milea de „atitudine defetistă”. Confruntat cu presiunea crescândă a străzii și cu radicalizarea revendicărilor, Ceaușescu insista asupra reprimării prin orice mijloace a manifestațiilor. În schimb, din rechizitoriul procurorilor militari care au anchetat Dosarul Revoluției, reiese că Milea a dat ordin să nu se tragă în manifestați decât cu focuri de avertizare – ordin trimis inclusiv către Garnizoana Sibiu.

Pe fondul escaladării protestelor și a răspândirii acestora în toate marile orașe ale țării – inclusiv în București – în seara zilei de 21 decembrie, Milea este din nou admonestat verbal de către Ceaușescu. Acesta îi reproșa acțiunile anemice ale armatei, care s-au dovedit ineficiente în vederea protejării regimului și a reprimării manifestațiilor. În dimineața zilei de 22 decembrie,

Vasile Milea este convocat în biroul lui Nicolae Ceaușescu, unde este supus unei noi runde de mustrări pentru modul în care armata gestionează situația. Retras într-o încăpăre de la etajul 6 al clădirii Comitetului Central, Milea s-ar fi împușcat în piept cu un pistol pe care îl solicitase în prealabil. Decesul a survenit câteva minute mai târziu, după ce generalul a fost transportat la Spitalul Elias.

În fața acestei crize declanșate în structura de autoritate și comandă a armatei, regimul a emis la scurt timp un comunicat în care preciza că Vasile Milea a fost un trădător care, odată descoperit ca atare, s-a sinucis. Până la restabilirea autorității, forțele armate au fost retrase de pe străzi în cazărmi. Moartea lui Vasile Milea a constituit un moment critic în dinamica evenimentelor revoluționare. La auzul știrii – pe fondul retragerii armatei în cazărmi – manifestanții au luat cu asalt străzile și sediile puterii comuniste, inclusiv clădirea Comitetului Central al Partidului Comunist Român. La scurtă vreme, Nicolae Ceaușescu, împreună cu soția lui Elena, au fugit cu elicopterul de pe acoperișul clădirii Comitetului Central. Cuplul prezidențial a fost prins și dus la Târgoviște, unde cei doi au fost judecați în grabă, în cadrul unei mascarade judiciare, și executați sumar la data de 25 decembrie 1989.

Din rechizitoriul întocmit de către procurori în Dosarul Revoluției, reiese că Vasile Milea a fost cel care a organizat, în faza inițială, reprimarea manifestanților, trimițând indicativul „Radu cel Frumos” către unitățile militare încă din data de 17 decembrie 1989. Indicativul „Radu cel Frumos” însemna mobilizare parțială de război, cu efective pentru timp de pace, pentru „zdrobirea unor agresiuni externe, apărarea cuceririlor revoluționare și integritatea teritorială a țării” (Ministerul Apărării, 1988). Până la momentul sinuciderii lui, reprimarea manifestanților s-a soldat cu 271 de morți. Cifra rămâne impresionantă, chiar dacă cele mai multe decese s-au înregistrat după data de 22 decembrie 1989, ceea ce constituie unul dintre paradoxurile Revoluției Române (Petrescu, 2020).

În entuziasmul colectiv din lunile care au urmat executării lui Nicolae Ceaușescu și prăbușirii regimului comunist în România, generalul Vasile Milea a fost celebrat ca erou al Revoluției. La câteva zile după colapsul structurilor de putere comuniste și instituirea noii conduceri organizată în Frontul Salvării Naționale (FSN), Vasile Milea a fost înaintat postmortem la gradul de general de armată (cu patru stele) prin decret prezidențial (Consiliul Frontului Salvării Naționale, 1989). Pe planul comemorării toponomastice, prin Decizia nr. 173 din 15 martie 1990, autoritățile publice din București au redenumit Str. Ho Și Min, dedicată liderului

comunist al Vietnamului de Nord, în B-dul G-ral Vasile Milea. Pe lângă capitală, numele lui Vasile Milea a fost înscris în nomenclatoarele mai multor localități: bulevarde în Arad, Constanța, Sibiu, Ploiești și Bârlad (jud. Vaslui), piață în Pitești, respectiv străzi în Vaslui, Târgoviște, Petroșani, Brad (jud. Hunedoara), Murfatlar (jud. Constanța) și Lerești (comună în jud. Argeș).

În deceniile care au urmat, pe măsură ce istoricii și jurnaliștii au început să deslușească tot mai mult din nebuloasa evenimentelor din decembrie 1989, memoria eroizată a generalului Vasile Milea a fost supusă unui scrutin critic. Contestatarii narațiunii oficiale – Vasile Milea ca erou al Revoluției – au subliniat că Milea a fost cel care a organizat reprimarea manifestanților de către forțele armate și, ca atare, el se face responsabil de morții de până la sinuciderea lui. În 2010, o campanie inițiată de cotidianul *Adevărul* solicita „schimbarea denumirii celor zece (*sic!*) străzi, piețe și bulevarde din România care poartă numele generalului Milea, ridicat fără temei la rangul de erou”. Potrivit inițiatorilor campaniei, „Vasile Milea n-a fost erou. Botezarea mai multor străzi și bulevarde cu numele său este o greșală!” (*Adevărul*, 2010a).

Consecințele acestor voci contestatate s-au văzut în redenumirea unor artere denumite după ultimul ministru comunist al apărării. Astfel, în Târgoviște, Str. Vasile Milea a fost rebotezată în memoria poetului dâmbovițean George Cair (1876-1924). Mult mai intens dezbătută și cu o mai mare semnificație simbolică a fost redenumirea B-dului G-ral Vasile Milea din București. În 2021, la inițiativa unui consilier al Partidului Național Liberal, Consiliul General al Municipiului București a hotărât schimbarea denumirii B-dului G-ral Vasile Milea: un segment al arterei se numește acum B-dul Doina Cornea (1929-2018), în onoarea disidentei anti-comuniste, iar un alt tronson a fost redenumit în B-dul G-ral Paul Teodorescu (1888-1981), militar de carieră și ministru în regimul de dictatură regală a lui Carol al II-lea (CGMB, 2021).

Și în Sibiu au existat voci care au susținut redenumirea B-dul G-ral Vasile Milea, fără succes însă. În 2017, o petiție lansată în mediul online a solicitat „schimbarea numelui bulevardului Vasile Milea din Sibiu în Bulevardul Regele Mihai I”. În motivare, autorul petiției argumenta următoarele:

Imediat după Revoluția Anticomunistă din decembrie 1989, datorită unei percepții total eronate a unor fapte istorice, ultimul Ministru comunist al Armatei, Vasile Milea, a fost ridicat la rangul de erou, iar numele său a fost dat, în 1990, mai multor străzi, bulevarde și

piețe de pe întreg cuprinsul țării. Și Sibiu, oraș-martir al Revoluției, s-a raliat acestei blamabile și pripite tendințe de glorificare a unui criminal comunist. Unul dintre cele mai importante bulevarde ale orașului poartă încă numele lui Vasile Milea, deși cei mai importanți și avizați istorici români sunt unanimi în a considera că nu există niciun element din biografia generalului comunist care să-l facă pe acesta să merite titlatura de erou. Dimpotrivă. O carieră banală, de lider comunist, a fost «încununată» prin participarea sa activă la reprimarea protestelor din Timișoara, unde, la ordinele sale, armata a tras și a ucis civili. După omorârea civililor de la Timișoara, Milea a repetat ordinele ilegale de represalii la București. Astfel, generalul Vasile poate fi considerat principalul complice al lui Ceaușescu la crimele din decembrie 1989! (Mitea, 2017).

Întrucât petiția a fost semnată de numai 257 de susținători, municipalitatea a ignorat solicitarea. O altfel de problematizare îi aparține artistului Dan Perjovschi. Într-un interviu acordat ziarului *Adevărul* în care vorbește despre evenimentele revoluționare din Sibiu, Perjovschi relatează că „Acum aflu, după atâția ani, că un soldat – sau pompier, în fine, ceva de genul ăsta – a refuzat să execute ordinul să tragă în oameni și a fost el împușcat. Am vorbit cu șeful revoluționarilor de la asociația din Sibiu, pentru că trebuie să facem ceva. În Sibiu, unul dintre bulevarde se numește Vasile Milea. Generalul Milea a dat ordin să se tragă la Timișoara. Trebuie să schimbăm numele, să punem în loc numele aceluia om care a murit refuzând să tragă” (Adevărul, 2018). Dincolo de astfel de luări de poziție în mass-media, Dan Perjovschi a desenat pe „Ziarul Orizontal” – o operă de artă în spațiul public pe care o realizează din 2010 – un text cu mesajul: „Bulevard cu nume de criminal și instituție cu nume de informator nu prea merge într-un oraș martir, nu?” Bulevardul cu nume de criminal se referă la B-dul G-ral Vasile Milea, iar instituția cu nume de informator trimite către Centrul Cultural „Ion Besoiu” din Sibiu, aspect care va fi abordat într-un alt capitol al acestui volum.

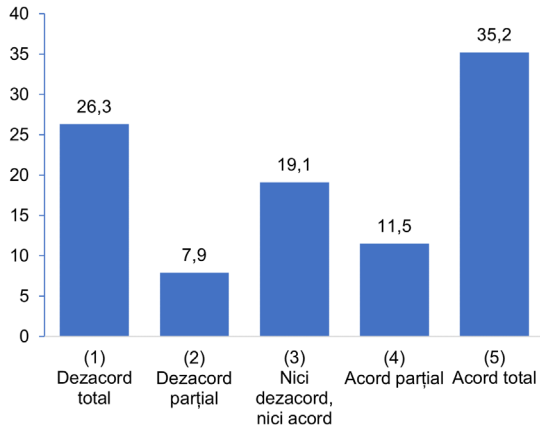
Pe acest fundal, i-am întrebat pe participanții la cercetarea sociologică pe bază de chestionar cum se poziționează față de o eventuală redenumire a B-dului G-ral Vasile Milea din Sibiu. Rezultatele, detaliate în figura 14 de mai jos, indică o distribuție trimodală, cu atitudinile majoritare concentrate înspre extremitățile scalei. Majoritatea însă, într-o proporție de 46.7 la sută, este de acord (parțial și total) cu redenumirea bulevardului, comparativ cu un procent de 34.2 la sută care dezavuează (parțial și total) această posibilitate. O altă cincime (19.1%) din totalul eșantionului rămâne indecisă.

Figura 14.
Redenumirea
B-dului G-ral
Vasile Milea

În ce măsură ați
 fi de acord ca
 Bulevardul General
 Vasile Milea să fie
 redenumit (%)

N = 1,116

(datele sunt ponde-
 rate în baza vârstei)

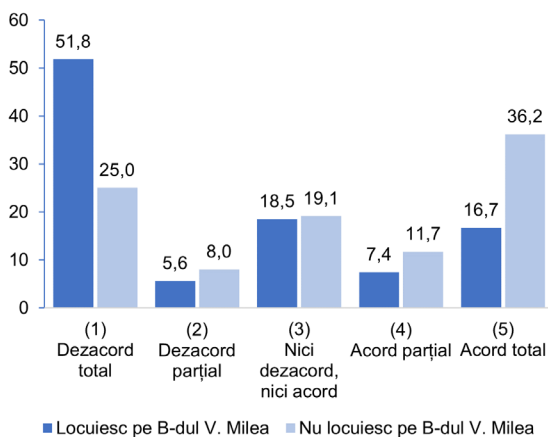
Distribuția răspunsurilor devine mai clară dacă introducem în analiză factorul rezidențial. Din eșantionul de 1,116 respondenți, 55 dintre acești au declarat că locuiesc pe B-dul G-ral Vasile Milea din Sibiu. Figura 15 de mai jos indică diferențele dintre atitudinile celor care locuiesc pe acest bulevard comparativ cu a sibienilor care nu locuiesc acolo. Se remarcă faptul că în rândul rezidenților există o majoritate clară a celor care sunt total împotriva ideii redenumirii bulevardului (51.8%). Procentul în rândul rezidenților pe această arteră este dublu comparativ cu al non-rezidenților (25.0%). Raportul se menține și dacă ne uităm la celălalt capăt al scalei: în timp ce doar 16.7 la sută dintre cei care locuiesc pe B-dul G-ral Vasile Milea sunt total de acord cu redenumirea străzii, cei care nu locuiesc aici agreează în totalitate această ideea în proporție de 36.2 la sută.

Figura 15.
Redenumirea
B-dului G-ral
Vasile Milea
(rezidenți vs.
non-rezidenți)

În ce măsură ați
 fi de acord ca
 Bulevardul General
 Vasile Milea să fie
 redenumit (%) (%)

N = 1,116

(datele sunt
 ponderate în baza
 vârstei)

■ Locuiesc pe B-dul V. Milea ■ Nu locuiesc pe B-dul V. Milea

În mod evident, aspectele practice presupuse de redenumirea unei străzi asupra locuitorilor de pe strada respectivă influențează atitudinile față de redenumire. Potrivit legislației în vigoare, cheltuielile generate de preschimbarea actelor de identitate și a altor documente necesară ca urmare a redenumirii unei străzi trebuie suportate de către municipalități. Astfel, Ordonanța de Urgență nr. 97 din 2005, republicată, privind evidența, domiciliul, reședința și actele de identitate ale cetățenilor români stipulează faptul că „în cazul în care, în condițiile legii, se schimbă denumirea unor unități administrativ-teritoriale sau se aprobă reorganizarea ori trecerea în alt rang a unei unități administrativ-teritoriale, precum și în situația în care se schimbă denumirea străzilor sau se renumerează imobilele, cheltuielile pentru schimbarea cărții de identitate și a celorlalte documente prevăzute de prezenta ordonanță de urgență se suportă din bugetele unităților administrativ-teritoriale respective” (art. 41, al. 1).

Chiar și așa, numeroși cetățeni sunt deranjați de consecințele practice ale redenumirii stradale și nu sunt dispuși să își asume costurile acestora în termeni de timp pierdut și neplăceri cauzate de interacțiunea cu birocrăția aparatului administrativ. În cuvintele lui Remus Crețan și Philip W. Matthews (2016), care au studiat această chestiune în Timișoara, pentru mulți cetățeni, politica practicalității are întâietate în fața politicii memoriale atunci

când se pune problema redenumirii toponimiei urbane. În plus, după cum a arătat Maoz Azaryahu (1996), în privința denumirilor de locuri se poate produce fenomenul de „dislocare semantică”, prin care referința istorică este transformată în percepția publică într-o simplă referință topografică. Astfel, prin dislocare semantică, pentru persoanele familiarizate cu această denumire existentă de trei decenii, B-dul Milea este neutralizat ideologic și ajunge un simplu referențial spațial. În același mod în care pentru mulți bucureșteni, „Moghioroș” a devenit doar numele unei piețe agro-alimentare, pentru unii sibieni, „Vasile Milea” nu mai are nicio legătură cu ministrul comunist al apărării care a coordonat represiunea manifestanților din decembrie 1989 până să se sinucidă. În schimb, el este doar strada care începe de la Magazinul Dumbrava și care continuă până la ieșirea din oraș către Șelimbăr.

Modul în care respondenții se raportează față de posibilitatea redenumirii B-dului G-ral Vasile Milea din Sibiu poate fi înțeles mai bine prin analize statistice multivariate. În acest sens, am realizat un model de regresie liniară multiplă, prin care am urmărit să identific factorii care influențează atitudinea socială față de redenumirea acestui bulevard central al Sibiului. Rezultatele sunt detaliate în tabelul 5.

Tabel 5. Model de regresie liniară multiplă asupra gradului de acord privind redenumirea B-dului G-ral Vasile Milea

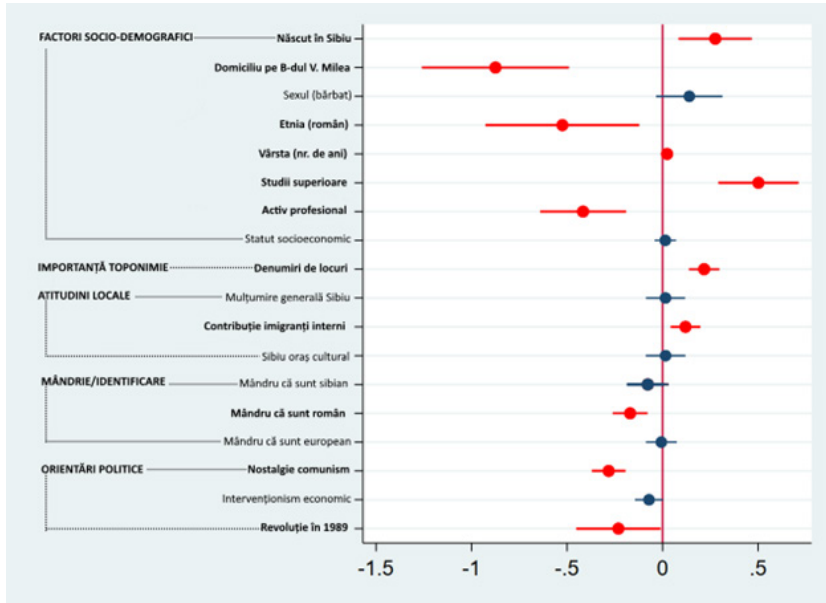
Variabila dependentă = gradul de acord cu redenumirea B-dului G-ral Vasile Milea	Coef. nestand.		Coef. stand.	t	p
	B	Eroarea standard			
<i>Factori socio-demografici</i>					
Născut în Sibiu	0.28	0.10	0.08	2.84	0.01
Domiciliu pe B-dul V. Milea	-0.88	0.20	-0.12	-4.46	0.00
Sexul (bărbat)	0.14	0.09	0.04	1.58	0.12
Etnia (român)	-0.53	0.21	-0.07	-2.56	0.01

Vârsta (nr. de ani)	0.02	0.00	0.25	7.19	0.00
Studii superioare	0.50	0.11	0.13	4.71	0.00
Activ profesional	-0.42	0.11	-0.12	-3.65	0.00
Statut socioeconomic	0.01	0.03	0.01	0.50	0.62
<i>Importanță toponimie</i>					
Denumiri de locuri	0.22	0.04	0.15	5.43	0.00
<i>Atitudini locale</i>					
Mulțumire generală Sibiu	0.02	0.05	0.01	0.29	0.77
Contribuție imigranți interni	0.12	0.04	0.09	3.10	0.00
Sibiu oraș cultural	0.02	0.05	0.01	0.30	0.77
<i>Mândrie/identificare</i>					
Sibiu	-0.08	0.06	-0.05	-1.41	0.16
România	-0.17	0.05	-0.12	-3.69	0.00
Europa	-0.01	0.04	-0.01	-0.16	0.87
<i>Orientări politice</i>					
Nostalgie comunism	-0.28	0.04	-0.20	-6.38	0.00
Intervenția statului în economie	-0.07	0.04	-0.06	-1.88	0.06
Revoluție în 1989	-0.23	0.11	-0.06	-2.07	0.04

Constanta	0.80	0.63	.	1.26	0.21
R ² ajustat	0.244				
N	1,116				

Notă: β = coeficienții standardizați Beta, p = nivelul semnificației statistice.

Figura 16. Vizualizarea coeficienților de regresie cu privire la redenumirea B-dului G-ral Vasile Milea

Notă: Punctele reprezintă coeficienții regresiei liniare multiple; liniile orizontale reprezintă eroarea standard; denumirea variabilelor scrise îngroșat indică un nivel de semnificație statistică mai mic de 0.05.

Tabelul 5 detaliază atât coeficienții nestandardizați (B), cât și cei standardizați (β), alături de alte valori relevante precum eroarea standard, valoarea testului de influență t (statistica t), respectiv nivelul semnificației statistice (valoarea p). Coeficientul de determinare (R^2 ajustat = 0.244) indică faptul că modelul explică aproximativ 25 la sută din variația variabilei dependente, anume a măsurii acordului față de redenumirea B-dului G-ral Vasile Milea din Sibiu (măsurată pe o scală de tip Likert în cinci valori). În model au fost introduse cinci categorii de predictori: factori socio-demografici, importanța toponimiei, atitudini locale, mândrie/identificare socio-spațială și orientări politice. Interpretarea rezultatelor modelării statistice prin regresie liniară multiplă va fi discutată mai jos în baza acestor categorii de predictori.

Factori socio-demografici. Din grupul de variabile socio-demografice introduse în model, următoarele exercită o influență semnificativă statistic asupra acordului față de redenumirea B-dul G-ral Vasile Milea: locul nașterii (faptul de a fi născut în Sibiu), domiciliul (locuiește pe B-dul G-ral Vasile Milea), etnia (faptul de a fi român), vârsta, nivelul educațional și statutul ocupațional. Dintre acestea, cel mai puternic predictor al acordului față de redenumire este vârsta ($t = 7.19$): în medie, cu cât o persoană este mai în vârstă, cu este mai probabil să susțină într-un grad mai ridicat ideea de redenumire a B-dului G-ral Vasile Milea din Sibiu. Persoanele vârstnice sunt cele care aprobă într-o măsură mai însemnată propunerea de înlăturare a denumirii fostului ministru al apărării din regimul comunist. Lucrurile sunt explicabile prin faptul că aceste persoane care au trăit și suferit în comunism au dezvoltat atitudinile cele mai negative față de regim și reprezentanții săi. Comparativ, tinerii care nu au avut șansa biografică să trăiască în perioada comunistă nu au fost marcați de regim, drept pentru care atitudinile lor față de acesta sunt mai puțin negative (vezi și Rusu și Croitoru, 2021).

Al doilea ca importanță este nivelul educațional: controlând efectul exercitat de către toți ceilalți factori, persoanele care au finalizat studii superioare (licență, masterat, doctorat) susțin în mai mare măsură redenumirea bulevardului în comparație cu cei cu studii medii (gimnaziale, liceale, postliceale). Nivelul educațional contează, întrucât probabilitatea de a cunoaște cine a fost generalul Vasile Milea crește odată cu gradul de școlarizare. De asemenea, studiile realizate pe eșantioane reprezentative la nivel național au evidențiat faptul că persoanele cu studii superioare exprimă, de regulă, atitudini mai critice față de totalitarism și perioada comunistă.

În al treilea rând, se remarcă influența puternică, însă în sens negativ, a faptului de a locui pe B-dul G-ral Vasile Milea din Sibiu. Cei care își au domiciliul la această adresă sunt semnificativ statistic mai împotriviți ideii de redenumire a bulevardului, comparativ cu cei care locuiesc în altă parte. După cum am subliniat adineauri, pentru persoanele care locuiesc pe străzile supuse redenumirii, contează mai degrabă considerentele practice și costurile administrative presupuse de o astfel de schimbare toponimică și mai puțin importante sunt rațiunile ideologice și memoriale care stau la baza deciziei de redenumire.

Apoi, din punctul de vedere al statutului ocupațional, cei care sunt activi profesional (au un loc de muncă plătit, au propria lor

afacere, lucrează pe cont propriu ca persoană fizică autorizată – PFA) exprimă atitudini mai potrivnice redenumirii bulevardului decât celelalte categorii de persoane (studentii și elevii, cei care nu au un loc de muncă, persoanele casnice și pensionarii). Această relație se manifestă controlând influența exercitate de vârstă, atitudini locale, natura identificărilor sociale, orientarea ideologică și alți factori relevanți introduși în model. O posibilă explicație ar putea fi dată de faptul că persoanele active profesional sunt mai conservatoare în raport cu schimbarea peisajului simbol (de ex.: redenumiri de străzi) deoarece sunt mai bine integrate în ordinea socială existentă prin statutul ocupațional.

Un alt factor diferențiator este locul nașterii. Persoanele care sunt născute în Sibiu susțin într-o măsură mai mare redenumirea bulevardului, comparativ cu cei care s-au stabilit în oraș născuți fiind în altă parte. Din acest punct de vedere, explicația ține de atașamentul local mai ridicat în rândul celor născuți în Sibiu, pentru care înlăturarea unui simbol comunist din nomenclatorul urban poate constitui o miză mai relevantă decât pentru persoanele recent venite în oraș, ale căror priorități pot fi altele mult mai pragmatice.

În fine, etnia contează de asemenea, cu toate că este variabila cu cea mai scăzută influență semnificativă statistic ($t = -2.56$). Astfel, românii sunt mai puțin favorabili ideii de redenumire a B-dului G-ral Vasile Milea decât respondenții de alte etnii care au completat chestionarul (maghiari, germani, romi și alte etnii nespecificate). Această atitudine se poate datora în primul faptului că Vasile Milea este român, ceea ce face ca un soi de solidaritate etnică să se activeze în rândul respondenților de etnie română. În al doilea rând, din punct de vedere etnic, comunismul (al cărui reprezentant este Vasile Milea) a fost mult mai represiv în raport cu minoritățile etnice din România: maghiarii au suferit mai ales în faza secundă a regimului, după turnura către naționalism din anii șaptezeci și exaltarea protocronismului în anii optzeci. În 1968, cu ocazia reorganizării teritoriale a Republicii Socialiste România, Regiunea Mureș-Autonomă Maghiară (numită anterior Regiunea Autonomă Maghiară, 1952-1960) a fost desființată (Bottoni, 2021). De asemenea, pe fondul industrializării masive a economiei și a urbanizării, autoritățile comuniste au urmărit ca politică demografică de stat schimbarea structurii etnice a populației din orașele transilvănene, în sensul românizării acestor centre urbane.

Suferința germanilor a fost și mai directă, etnicii germani fiind pedepsiți imediat după război în cadrul Republicii Populare

Române din cauza resentimentelor sovietice față de cel de-al Treilea Reich. Astfel, zeci de mii de sași au fost deportați în lagăre de muncă situate în Uniunea Sovietică, iar alte mii care au rămas în țară au fost supuși unui regim de muncă forțată. După 1968, regimul comunist a început să permită emigrarea sașilor români în Republica Federală Germană (RFG), în schimbul unei sume în valută per capita. Din datele apărute recent, în presă a fost vehiculată cifra de 226,000 de sași a căror emigrare a fost astfel tranzacționată de statul comunist între 1968 și 1989 (Tănase, 2019).

În schimb, rezultatele modelului de regresie liniară indică faptul că sexul nu influențează în mod semnificativ statistic atitudinea față de redenumirea bulevardului. Altfel spus, atitudinea față de redenumirea bulevardului nu variază între femei și bărbați, cu toată că era poate de așteptat să existe o solidaritate de gen între respondenții de sex masculin și genul bărbătesc al generalului Milea. Totodată, nici statutul socioeconomic subiectiv nu este asociat cu variabila dependentă. Aceasta înseamnă că atitudinea pe care respondenții o au față de redenumirea bulevardului G-ral Vasile Milea nu variază în funcție de modul în care indivizii se poziționează pe scala bunăstării sociale și economice.

Importanța politică și comemorativă a toponimiei urbane. O altă variabilă care influențează în mod semnificativ statistic poziționarea față de redenumirea B-dului G-ral Vasile Milea din Sibiu este importanța pe care respondenții o atribuie denumirilor de locuri ca elemente memoriale. Aceasta din urmă a fost măsurată prin întrebarea „Cât de importante sunt denumirile de locuri (nume de străzi și de instituții publice) ca simboluri politice și comemorative?”, măsurată printr-o scală de tip Likert cu cinci valori (1 – deloc importante, 5 – foarte importante). Răspunsurile obținute la această întrebare indică faptul că o majoritate substanțială, în proporție de 63 la sută din eșantion, apreciază că denumirile de locuri dețin o importanță simbolică și comemorativă mare (32.6%) și foarte mare (30.4%). Pe baza acestor răspunsuri, se poate conclu- de că, pentru cei mai mulți dintre respondenți, toponimia nu este înțeleasă ca un simplu element decorativ sau ca un instrument de natură esențialmente practică ce servește navigării în spațiu. Dimpotrivă, datele ne arată că pentru majoritatea acestora, numele de străzi, școli și instituții culturale care alcătuiesc toponimia urbană prezintă importante mize simbolice, memoriale și identitare. Din tabelul 5 se observă cum, păstrând sub control efectul tuturor celorlalte variabile din model, persoanele care atribuie o

importanță crescută toponimiei urbane din punct de vedere politic și comemorativ sunt caracterizate de un grad al acordului mai ridicat față de redenumirea bulevardului.

Atitudini locale. Dintre variabilele grupate în categoria atitudinilor socială față de Sibiu, singura care influențează într-un mod semnificativ statistic gradul de acord în ceea ce privește redenumirea B-dului G-ral Vasile Milea este atitudinea pozitivă față de imigranții interni care se stabilesc în oraș. În medie, persoanele care apreciază într-o măsură mai ridicată faptul că cei care se mută la Sibiu din alte regiuni ale țării contribuie pozitiv la dezvoltarea orașului susțin într-un grad mai crescut ideea redenumirii bulevardului. Celelalte două variabile din acest pachet – mulțumirea generală față de cum merg lucrurile în Sibiu, respectiv acordul față de afirmația că imaginea Sibiului de oraș cultural este autentică – nu au un impact semnificativ statistic asupra variabilei dependente (redenumirea B-dului G-ral Vasile Milea din Sibiu).

Mândrie/identificare socio-geografică. Din punctul de vedere al identităților socio-spațiale, respondenții care sunt mândri că sunt români sunt caracterizați de un mai mare grad de opoziție față de redenumirea bulevardului. Acest rezultat vine să confirme importanța factorului etnic, pe care l-am analizat în secțiunea dedicată datelor socio-demografice, unde am văzut că respondenții de etnie română sunt în mai mică măsură susținători ai redenumirii respectivului bulevard. Acum putem constata că, pe lângă etnia în sine, gradul de identificare cu aceasta și nivelul mândriei de a fi român sunt asociate negativ cu acordul pentru modificarea numelui acestei străzi. Pe de altă parte, datele indică faptul că nivelul de identificare cu celelalte două identități socio-spațiale – locală/Sibiu și continentală/Europa – nu influențează semnificativ statistic modul în care respondenții se raportează față de posibilitatea de a redenumi bulevardul.

Orientări politice. Nu în ultimul rând, analiza și-a propus să deceleze influența pe care orientările politice ale respondenților, manifestate într-o serie de atitudini față de perioada comunistă, economia politică și natura evenimentelor din decembrie 1989 o au asupra acordului pentru redenumirea bulevardului. Rezultatele obținute prin modelarea statistică a datelor arată că toate cele trei variabile mai sus menționate au o influență semnificativă statistic. De asemenea, toate exercită o influență negativă, în sensul

că persoanele care valorizează pozitiv perioada comunistă (nostalgie comunism), cele care consideră că este de datoria statului să intervină pentru a corecta deficiențele economiei de piață (intervenția statului în economie) și cele care cred că evenimentele din decembrie 1989 pot fi descrise drept „revoluție” în contrast cu altceva (lovitură de stat și/sau revoltă populară deturnată într-o lovitură de stat) agreează în mai mică măsură ideea de redenumire a B-dului G-ral Vasile Milea din Sibiu. În vreme ce direcția influenței exercitată de primele două variabile este intuitivă, rămâne o constatare paradoxală faptul că cei pentru care ce s-a petrecut în decembrie 1989 a fost „revoluție” ideea de a redenumi un bulevard numit după ministrul comunist al apărării, cel care a fost responsabil de reprimarea manifestațiilor, este una neavenită.

Moștenirea național-comunismului: Str. Nicolae Bălcescu

În configurația stradală a vechiului oraș medieval al Sibiului, actuala stradă Nicolae Bălcescu ocupă o poziție privilegiată. Ea face legătura între sistemul celor trei piețe publice (Piața Mare, Piața Mică și Piața Huet) și Piața Unirii, locul în care se afla, înainte să fie demolată în 1836, Poarta Cisnădiei. Din acest motiv, strada a fost numită, în toponimia vernaculară folosită de către locuitorii orașului în perioada premodernă, Heltauergasse (Strada Cisnădiei). În documentele magistratului orașului, strada este menționată pentru prima oară în 1492 sub denumirea latinizată de Platea Heltensis. Ca parte a procesului de modernizare, în 1721 autoritățile municipale hotărâsc pavarea străzilor. Astfel, pentru a fi lăsată înăuntrul urbei, fiecare căruță trebuia să predea la poarta orașului trei până la șase pietre de pavaj (Sigerus, 2011, p. 32-33) [1930]. Strada Cisnădiei (Heltaugasse) este pavată integral abia în 1775, după ce în 1762 a fost pavată parțial. Strada este repavată cu granit un secol mai târziu, în 1875 (p. 55). În 1905, pe această stradă au fost instalate liniile de tramvai, care au fost scoase în 1970, când strada a fost transformată în pietonal, cu toate că se mai putea traversa cu mașina. Strada a fost închisă complet traficului (cu excepția riveranilor și autovehiculelor de distribuție) abia în 2007, în timpul mandatului secund de primar al lui Klaus Iohannis (Primăria Municipiului Sibiu, 2021a).

Lucrările edilitare reflectate în pavarea străzilor urmate de începerea lucrărilor de canalizare (1906) reprezintă fațeta materială a procesului de modernizare urbană. Simultan, autoritățile au depus eforturi pentru organizarea rațională a spațiului, reflectată în sistematizarea toponomastică, numerotarea clădirilor și cadastrarea funciară a teritoriului. Primele plăcuțe cu denumirile străzilor au

fost instalate pe colțurile clădirilor în 1833, când magistratul orașului a renumerotat și toate clădirile (prima numerotare s-a făcut în 1777, la ordinul împăratului Iosif al II-lea) (Sigerus, 2011, pp. 46, 40). Cu această ocazie, nomenclatorul vernacular al burgului medieval a dobândit recunoaștere oficială și au primit vizibilitate publică din partea autorităților orășenești. În 1872, pe fondul conflictelor politice generate de mișcările de independență națională manifestate în 1848 și care în 1867 au condus la Compromisul austro-ungar, s-au înregistrat primele politizări toponomastice în nomenclatorul stradal al Sibiului.

În 1868 Transilvania a fost încorporată în Transleithania (partea maghiară a Imperiului Austro-Ungar). În acest context încordat, magistratul orașului a inițiat prima reformă toponomastică a Sibiului. Conducerea săsească a orașului a rezistat cu succes influențelor de maghiarizare, vizibile în alte locuri ale Transleithaniei (de ex.: în Košice, după 1867, „denumirile străzile din orașul vechi au fost radical schimbate”, purtând acum denumiri care celebrau eroii maghiari și glorificau trecutul național al ungarilor – Chloupek, 2019, p. 4; Rusu, 2019b, p. 51). În schimb, în 1872 au fost modificate denumirile vernaculare ale mai multor străzi, cărora magistratul le-a atribuit nume politice și comemorative prin care erau înscrise în nomenclatorul urban figuri proeminente de notabilități publice locale (primari ai Sibiului, comiți ai sașilor și alte personalități politice și istorice). În acel an, din 18 străzi care au fost redenumite, opt au primit astfel de denumiri onorifice, după cum este detaliat în tabelul 6 de mai jos. Biografiile acestor notabilități sunt detaliate în dicționarul explicativ al toponimiei străzilor din Sibiu (Dobrotă, 2018), un instrument deosebit de util în acest sens.

Tabel 6. Reforma toponimică din 1872 în Hermannstadt/Sibiu

Denumirea străzii în 1845	Denumirea străzii în 1872
Unter dem Rathhaus (Sub Primărie)	Pempflingergasse (după Markus Pemplinger, comite, 1522-1535)
Winter Gasse (Strada Iernii)	Honterusgasse (după Johannes Honterus, reformatorul bisericii ardelene, preot paroh în Braşov, 1498-1549)
Generalkommandogasse (Strada Comandamentului General)	Armbrustergasse (după Comitele Andreas Armbruster, 1536-1538)
Leichen Gasse (Strada Poarta Leşurilor)	Reissenfelsgasse (după Georg Andreas von Reissenfels, descendent unei familii de patricieni, în 1818 şi-a donat întreaga avere oraşului)
Unter dem Hundsrücken (Spinarea câinelui)	Poschengasse (după fraţii Posch, negustori înstăriţi din prima jumătate a secolului al XIX-lea)
Fleischergasschen (Străduţa Măcelarilor)	Bayergasse (după J. G. Bayer, pălărier şi orator)
Kirchhof (Curtea Bisericii)	Huet Platz (după Albert Huet, comite, 1537-1607)
Kasernplatz (Piaţa Cazărmii)	Hermannplatz (după Hermann, fondatorul eponim al oraşului Hermannstadt/Sibiu)

Strada Cisnădiei şi-a păstrat denumirea vernaculară intactă – Heltauergasse – până după moartea împăratului Francisc Iosif I (1830-1916). Pentru o scurtă perioadă, între 1917 şi 1919, strada a purtat denumirea onorifică Franz Josefgasse, în memoria defunctului împărat al Austriei. În ciuda efemerităţii sale, această schimbare a pus în mişcare o succesiune rapidă de redenumiri, care au urmat îndeaproape reconfigurările puterii politice. Astfel, după încheierea Primului Război Mondial şi încorporarea Transilvaniei în Regatul României, Franz Josefgasse a devenit Str. Regina Maria, în onoarea consoartei Regelui Ferdinand I „Întregitorul”. Artera a purtat această denumire monarhică până la sfârşitul celui de-al

Doilea Război Mondial. În 1948, imediat după abolirea monarhiei și instituirea Republicii Populare Române, Str. Regina Maria a fost redenumită Str. I. V. Stalin, un omagiu toponomastic adus liderului victorios al Uniunii Sovietice (Noua nomenclatură a străzilor din Sibiu, 1948).

Următoarea mutație s-a produs înăuntrul regimului comunist, după ce acesta s-a îndepărtat de Uniunea Sovietică și a început să recupereze discursul identității naționale în detrimentul ideologiei proletarianismului internațional (Verdery, 1994). Iosif V. Stalin a decedat în 1953, iar în 1956 succesorul său, Nichita Hrușciov, în cadrul celui de-al XX-lea Congres al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, a criticat stalinismul și crimele sale și a denunțat cultul personalității lui Stalin. În anii care au urmat, statuile lui Stalin au fost înlăturate discret din spațiul public (uneori chiar în toiul nopții, pentru a nu atrage atenția asupra operațiunii), iar multe străzi care îi purtau numele au fost redenumite. Brașovul a revenit în 1960 la vechea sa identitate nominală, după ce din 1950 s-a numit „Orașul Stalin” (Pintilescu, 2009). În 1962 statuia lui Stalin a fost demontată de pe soclul amplasat în fața Primăriei din orașul care nu îi mai purta numele. Brașovul a fost astfel dublu destalinizat: toponimic și monumental. În același an, statuia la fel de monumentală, turnată în bronz, a lui Stalin din București, dezvelită în 1951 în fața Parcului de cultură și odihnă „I. V. Stalin” (din 2017 Parcul Regele Mihai I al României, anterior Parcul Herăstrău), a fost demontată.

În Sibiu, Str. I. V. Stalin a fost redenumită în 1962. Noua denumire – Str. Nicolae Bălcescu – îi era dedicată revoluționarului pașoptist decedat în Palermo la vârsta de 33 de ani, pentru care regimul național-comunist condus de Nicolae Ceaușescu a dezvoltat un adevărat cult. În cuvintele istoricului Lucian Boia (1997), revoluția din 1848, personificată în figura lui Nicolae Bălcescu, a fost prelucrată de ideologia și istoriografia comuniste într-unul dintre miturile istorice ale regimului. În persoana lui Bălcescu, regimul comunist a găsit „simbolul ideal al spiritului revoluționar absolut” (Boia, 1997, p. 349; vezi și Drăgușanu, 1998). Numele său a fost atribuit unui bulevard central al Bucureștiului și unor străzi importante din majoritatea orașelor țării, dar și școlilor și unităților militare (de ex.: Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu” din Sibiu, numită astfel din 1952).

Pentru Sibiu însă, Nicolae Bălcescu rămâne un străin biotic, în sensul că viața lui nu se intersectează cu istoria orașului. Din 1962 încoace, artera principală a Sibiului poartă numele unui

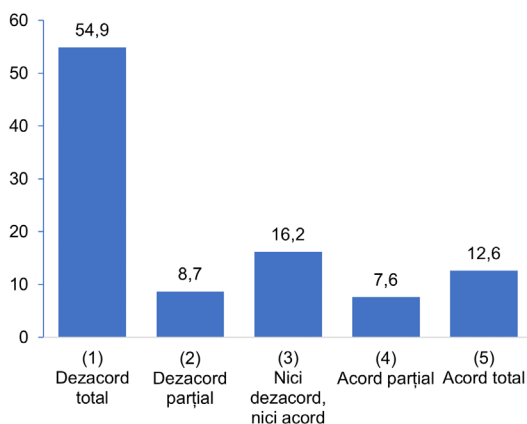
revoluționar valah cu origini vâlcene (familia mamei, de la care a preluat numele, se trage din Bălcești, jud. Vâlcea), a cărui biografie a fost puternic instrumentalizată politic de către regimul comunist care l-a înrolat postmortem în panteonul său de eroi. În cadrul cercetării sociologice, una din întrebările incluse în chestionar se referea la oportunitatea redenumirii Str. Nicolae Bălcescu cu numele unei personalități sibiene, pentru a reflecta identitatea locală și moștenirea istorică a orașului. Răspunsurile obținute la itemul „Strada Nicolae Bălcescu din centrul orașului ar trebui redenumită pentru a comemora o personalitate sibiană” sunt prezentate în figura 17 de mai jos.

Figura 17.

Redenumirea Str. Nicolae Bălcescu

Strada Nicolae Bălcescu din centrul orașului ar trebui redenumită pentru a comemora o personalitate sibiană (%)

N = 1,116

(datele sunt ponderate în baza vârstei)

Din datele detaliate în figura 17 se remarcă o majoritate care se împotrivesc puternic ideii de redenumire a Str. Nicolae Bălcescu după o personalitate sibiană (54.9% sunt în dezacord total). Dacă adăugăm acestora și categoria celor care și-au exprimat dezacordul parțial, totalul celor care dezavuează această posibilitate este de 63.6 la sută, substanțial mai mare decât cel al respondenților care sunt de acord parțial și total (20.2%). Dincolo de alte mize simbolice și identitare, această opoziție față de o eventuală redenumire se poate datora inclusiv faptului că denumirea, în cei peste 50 de ani de existență în toponimia stradală a Sibiului (din 1962), a devenit un reper spațial pentru comunitatea locală și un punct de referință pentru oraș. Factorii care modelează aceste atitudini, și a căror influență o putem decela prin analize statistice, sunt evidențiați în tabelul 7 de mai jos, care prezintă rezultatele unui model de regresie liniară multiplă.

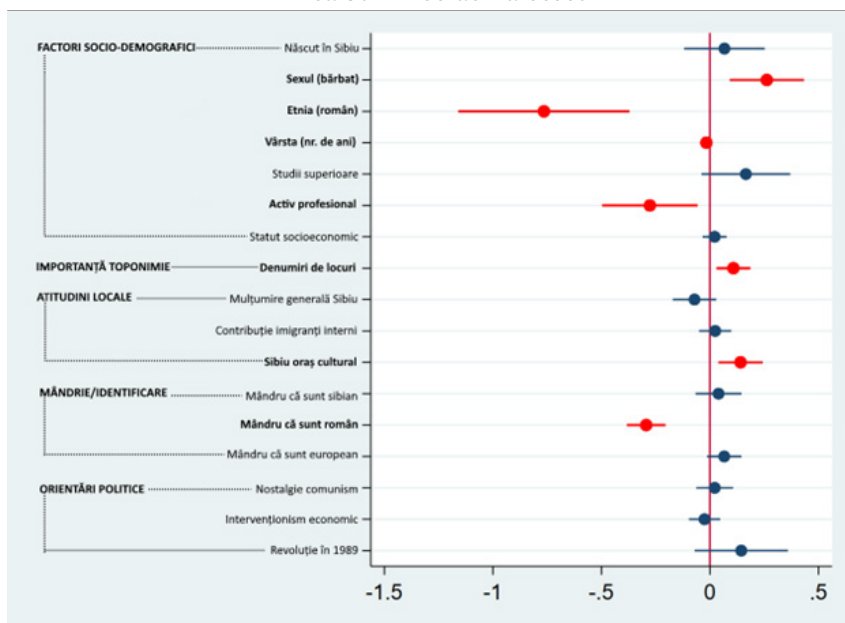
Tabel 7. Modelarea prin regresie liniară multiplă a gradului de acord față de redenumirea Str. Nicolae Bălcescu din Sibiu după o personalitate locală

Variabila dependentă = gradul de acord cu redenumirea Str. Nicolae Bălcescu	Coef. nestand.		Coef. stand.	t	p
	B	Eroarea standard	β		
<i>Factori socio-demografici</i>					
Născut în Sibiu	0.07	0.10	0.02	0.71	0.48
Sexul (bărbat)	0.26	0.09	0.09	3.02	0.00
Etnia (român)	-0.77	0.20	-0.11	-3.81	0.00
Vârsta (nr. de ani)	-0.02	0.00	-0.19	-5.00	0.00
Studii superioare	0.17	0.10	0.05	1.59	0.11
Activ profesional	-0.28	0.11	-0.09	-2.48	0.01
Statut socioeconomic	0.02	0.03	0.02	0.78	0.44
<i>Importanță toponimie</i>					
Denumiri de locuri	0.11	0.04	0.08	2.76	0.01
<i>Atitudini locale</i>					
Mulțumire generală Sibiu	-0.07	0.05	-0.05	-1.39	0.17
Contribuție imigranți interni	0.02	0.04	0.02	0.65	0.52
Sibiu oraș cultural	0.14	0.05	0.09	2.73	0.01
<i>Mândrie/identificare</i>					
Sibiu	0.04	0.05	0.03	0.74	0.46
România	-0.29	0.05	-0.23	-6.51	0.00
Europa	0.07	0.04	0.06	1.63	0.10

Orientări politice

Nostalgie comunism	0.02	0.04	0.02	0.51	0.61
Intervenția statului în economie	-0.03	0.04	-0.02	-0.67	0.50
Revoluție în 1989	0.15	0.11	0.04	1.32	0.19
Constanta	3.09	0.49	.	6.33	0.00
R ² ajustat	0.113				
N	1,116				

Figura 18. Vizualizarea coeficienților de regresie cu privire la redenumirea Str. Nicolae Bălcescu

Notă: Punctele reprezintă coeficienții regresiei liniare multiple; liniile orizontale reprezintă eroarea standard; denumirea variabilelor scrise îngroșat indică un nivel de semnificație statistică mai mic de 0.05

În interpretarea acestor rezultate, trebuie subliniat faptul că, din perspectiva caracteristicilor socio-demografice, cei care sunt în acord cu redenumirea Str. Nicolae Bălcescu sunt mai degrabă

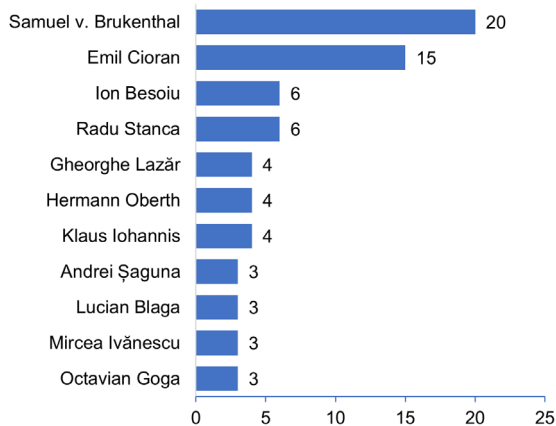
bărbații de altă etnie decât cea română, tineri și care nu sunt activi pe plan profesional. Observăm de asemenea că persoanele pentru care denumirile de locuri sunt importante ca simboluri politice și comemorative sunt caracterizate de o mai mare deschidere față de redenumirea acestei străzi centrale a Sibiului. Din punctul de vedere al identificărilor socio-spațiale, există o relație semnificativă statistic între mândria națională și dezacordul față de redenumire: mai precis, persoanele care au declarat că sunt mândre că sunt români resping într-o măsură mai mare ideea modificării numelui străzii Nicolae Bălcescu și înlocuirea lui cu o personalitate locală. În mod surprinzător, între nivelul de mândrie locală („mândru că sunt sibiian”) și acordul față de redenumirea străzii cu numele unei personalități sibiene nu există o asociere semnificativă statistic. Totodată, modelul indică faptul că orientările politice, inclusiv atitudinea față de perioada comunistă și natura evenimentelor din decembrie 1989, nu influențează modul în care respondenții se raportează față de posibilitatea ca Str. Nicolae Bălcescu să fie redenumită.

Chestionarul a inclus o întrebare suplimentară, adresată celor care au răspuns că sunt de acord (parțial sau total) cu redenumirea străzii. Itemul cu pricina i-a rugat să precizeze care personalitate sibiiană ar fi potrivită pentru a-i lua locul toponimic lui Nicolae Bălcescu. Răspunsurile înregistrate la această întrebare, completată de 97 de respondenți, sunt redată în figura 19 de mai jos.

Figura 19.
Denumiri alternative pentru Str. Nicolae Bălcescu

După care personalitate sibiiană ar trebui redenumită Str. Nicolae Bălcescu?

N = 97

Opțiunile cele mai frecvent menționate – Samuel von Brukenthal și Emil Cioran – sunt deja comemorate în toponimia stradală a Sibiului, primul pe strada care leagă Piața Huet de Piața

Mare în inima orașului, iar al doilea pe o stradă importantă, dar în afara vechii cetăți, paralelă cu B-dul Victoriei. La fel stau lucrurile și în ceea ce îi privește pe Radu Stanca, Gheorghe Lazăr, Hermann Oberth, Andrei Șaguna, Lucian Blaga și Octavian Goga. Singurii de pe listă care nu figurează în nomenclatorul străzilor sunt Ion Besoiu (dar care dă numele său Centrului Cultural, fosta Casă de Cultură a Sindicatelor), Klaus Iohannis (actualul președinte al României, despre care va fi vorba într-o secțiune ulterioară a acestui capitol) și Mircea Ivănescu (pentru care a fost realizată recent o petiție în vederea atribuirii numelui său unei școli gimnaziale, subiect care va fi abordat de asemenea într-o altă parte a acestui volum).

Germanitatea Sibiului

Sibiul a fost fondat de coloniștii germani în secolul al XII-lea, iar până la edictul de concivilitate emis de către împăratul Iosif al II-lea la data de 22 martie 1781, orașul a rămas unul esențialmente săsesc, protejat prin statute și regulamente întemeiate în privilegiile medievale. Legislația care acorda drepturi exclusive sașilor sibiieni și care, ipso facto, excludea celelalte comunități etnice (și confesionale) de la drepturi civile și religioase în oraș a fost desființată prin edictele iosefine de concivilitate și toleranță. Acestea au acordat celorlalte comunități (maghiari și români) dreptul de a cumpăra proprietăți în oraș și, mai apoi, de a-și practica religia în lăcașuri de cult (Dragoman, 2005; Străuțiu, 2019; Dumitran, 2004). Din acel moment, orașul închis al sașilor începe să se deschidă și să evolueze înspre o comunitate multi-etnică și pluri-confesională.

Totuși, din punct de vedere al materialității sale construite, cu câteva excepții – Palatul Asociației Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA) edificat în 1904 și Catedrala Mitropolitană (ortodoxă) finalizată în 1906 – Sibiul a rămas un oraș săsesc. Abia în perioada interbelică, odată cu trecerea orașului sub administrație românească, și mai ales după cel de-al Doilea Război Mondial, când noile autorități comuniste au implementat planuri de dezvoltare urbană care prevedeau construirea masivă de locuințe colective dar și a unui centru civic, morfologia Sibiului a suferit adaosuri substanțiale (Răuță, 2013; Rodwell, 2010). Însă cum toate aceste proiecte edilitare au constat în expansiune urbană în afara zidurilor cetății, nucleul istoric al orașului – care poartă o amprentă esențialmente săsească – a rămas intact.

Patrimoniul material și moștenirea simbolică a orașului

Astăzi, din punct de vedere demografic, Sibiu este o comunitate aproape monoetnică: conform datelor din Recensământul Populației și Locuințelor realizat în 2011, etnicii români reprezentau 89.0 la sută, în timp ce comunitatea germană a scăzut la 1.1 la sută. Contextul istoric, procesele politice și demografice petrecute în decursul ultimelor secole au transformat Sibiu dintr-un oraș sășesc într-unul pluriethnic iar apoi, pe fondul românizării de după 1918, din nou într-unul omogen etnic.

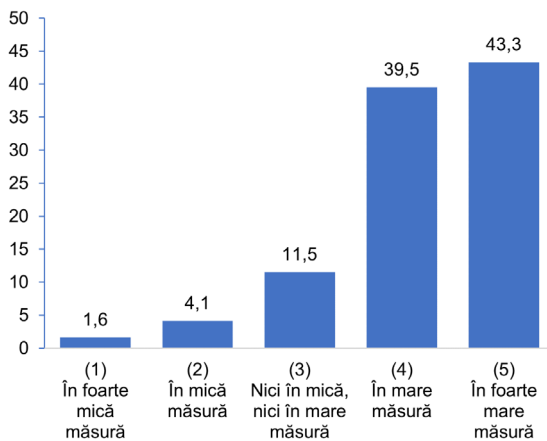
În chestionarul online, una din întrebări a vizat modul în care populația actuală a Sibiului se raportează față de moștenirea culturală și materială a sașilor. În ce măsură orașul românesc de astăzi își recunoaște rădăcinile săsești? Cât de importantă este aceasta pentru Sibiu contemporan? Am încercat să surprind aceste atitudini rugându-i pe respondenți să se poziționeze în raport cu afirmația „Moștenirea culturală și materială a sașilor este definitorie pentru identitatea Sibiului”. Distribuția răspunsurilor obținute este redată în figura 20 de mai jos.

Figura 20.
Moștenirea culturală și materială a sașilor

Moștenirea culturală și materială a sașilor este definitorie pentru identitatea Sibiului (%)

N = 1,116

(datele sunt ponderate în baza vârstei)

Observăm că, într-o proporție covârșitoare (82.8%), cei care au participat la studiu sunt de acord (într-o măsură mare și mai ales foarte mare) că identitatea orașului este definită de patrimoniul material și moștenirea culturală a sașilor, chiar dacă aceștia nu mai locuiesc în Sibiu. Procentajul rămâne la fel de ridicat (82.5%)

și dacă îi păstrăm în analiză doar pe etnicii români. În rândul respondenților de alte etnii luate împreună, procentul ajunge până la 90.4 la sută, iar în ceea ce îi privește pe etnicii germani, proporția celor care au răspuns în mare și foarte mare măsură atinge valoarea de 96.4 la sută.

Revenirea la vechile denumiri săsești

Evoluțiile din structura etnică a populației, care la rândul lor reflectau reconfigurările din cadrul structurilor de putere, s-au repercutat și pe planul toponomastic. Lucrul acesta se poate vedea din datele prezentate în tabelul 8 de mai jos, care indică frecvența și procentul străzilor numite după sași, români și alte etnii din totalul denumirilor eponime, adică acele denumiri stradale care poartă numele unor oameni.

Tabel 8. Evoluția structurii etnice a toponimiei stradale din Sibiu (1875–2018)

Etnia denumirii eponime		Imperiul Austro-Ungar (1875)	România Mare (1934)	Comunism (1948)	Post-comunism (2018)
Sași	N	22	80	3	8
	%	78.6	51.6	1.3	3.3
Români	N	0	68	133	193
	%	0.0	43.9	56.8	80.4
Alții	N	6	7	98	39
	%	21.4	4.5	41.9	16.3
Total	N	28	155	234	240
	%	100	100	100	100

Sursa: Rusu (2019b, p. 52)

La sfârșitul secolului al XIX-lea, sașii reprezentau 78.6 la sută din totalul denumirilor stradale care comemorau personalități (22 din 26). În 1875, cele șase străzi eponime care purtau numele unor personalități de altă etnie decât cea săsească erau personaje biblice (Elisabethgasse pe care se găsea o biserică închinată Sfintei Elisabeta, Ober dem Johannisreg care făcea referire la Sfântul Ioan, Annagasse

numită după o fraternitate a Sfintei Ana, respectiv Mariengasse dedicată Fecioarei Maria) sau figuri imperiale (Theresiengasse, stradă pe care se afla orfelinatul Theresianum, denumit după împărăteasa Maria Terezia, fondatoarea acestuia, respectiv Josefgasse, stradă denumită în onoarea împăratului Iosif al II-lea).

Primul român al cărui nume a fost înscris în nomenclatorul stradal al Sibiului a fost cel al Mitropolitului Ortodox al Transilvaniei, Andrei Șaguna (1808-1873). La data de 7 octombrie 1909, la propunerea Consistoriului mitropolitan al Bisericii Ortodoxe Române, Consiliul Comunal al orașului Sibiu a decis ca strada Mühlgasse (Str. Morii) să fie redenumită Schagunagasse (Str. Șaguna) (Abrudan, 2015, p. 438). Pentru comunitatea românească din Sibiu, rebotezarea străzii după Andrei Șaguna a constituit un prilej de sărbătoare, cu atât mai mult cu cât aceasta venea în contextul festivităților ocazionate de centenarul nașterii mitropolitului ortodox. După ce edictul iosefin de concivilitate a deschis „cel mai restrictiv oraș din Transilvania” pentru români (Schaser, 2000, pp. 66-77), care din 1781 au putut să dețină proprietăți și să locuiască în Sibiu, la mai bine de un secol distanță, Schagunagasse a deschis românilor și toponimia urbană. Totuși, în ciuda numărului crescând al românilor – care în 1910 reprezentau peste un sfert din populația urbei (26.3% români, comparativ cu 50.3% sași și 21.7% maghiari) – această denumire avea să rămână un precedent nerepetat. Până la sfârșitul Primului Război Mondial și la reconfigurarea ordinii geo-politice care i-a urmat, Str. Șaguna va rămâne o insulă de românitate într-un arhipelag toponimic săsesc.

După 1918 și formarea României Mari, orașul și nomenclatorul urban au fost supuse unui proces de românizare. În acest sens, Heidendorffgasse (numită în memoria primarului Michael Konrad von Heydendorff, 1730-1821) a fost redenumită Str. Andrei Bârsan, după folcloristul român Andrei Bârseanu (1858-1922), director al ASTREI între 1911-1922. Totodată, Bayergasse, care îl comemora pe pălărierul și oratorul J. G. Bayer, a devenit Str. Visarion Roman (1833-1885), publicist, om politic și membru corespondent al Academiei Române, fondator al Băncii Albina din Sibiu. Totuși, în Sibiu, românizarea orașului s-a petrecut gradual, spre deosebire de alte localități transilvănene, unde acest proces a fost mult mai abrupt. De exemplu, în Kolozsvár devenit Cluj, toponimia stradală a fost luată cu asalt, fapt ce a presupus înlocuirea personalităților maghiare cu unele românești. Procesul nu s-a limitat la aspectele simbolice ale spațiului public reflectate în nomenclatorul stradal.

În Cluj, autoritățile au deschis, imediat după sfârșitul războiului, șantierul pentru construirea Catedralei Ortodoxe (construcție începută în 1923 și finalizată în 1930), edificat drept monument al spiritualității răsăritene și totodată al identității naționale a românilor (Iuga, 2015).

După cel de-al Doilea Război Mondial, procentul sașilor în toponimia stradală s-a diminuat brusc, ajungând până la 1.7 la sută imediat după instituirea Republicii Populare Române (R.P.R.). În nomenclatorul Sibiului au rămas doar trei străzi numite după personalități săsești: Str. Dr. A. Kornhauser, Str. Johannes Honterus și Str. Martin Hochmeister. Revoluția toponimică implementată de regimul comunist postbelic a însemnat epurarea nomenclaturii stradal de denumirile săsești pentru a face loc introducerii unor personalități și simboluri sovietice. Trebuie spus totuși că în cadrul acestui proces de epurare toponimică, noile autorități ale Republicii Populare Române nu au eliminat din spațiul public orice urmă de germani, ci s-au rezumat la a îndepărta doar personalitățile săsești din istoria Sibiului. Personalitățile culturale și artistice germane, precum filosoful G. W. F. Hegel sau scriitorii J. W. Goethe și F. Schiller, au continuat să fie păstrate în toponimia urbană. Nemișcat din locația sa a rămas și bustul lui Friedrich Schiller dezvelit în 1905 și amplasat în Piața Schiller, redenumită astfel în 1909, cu prilejul sărbătoririi a 150 de ani de la nașterea poetului.

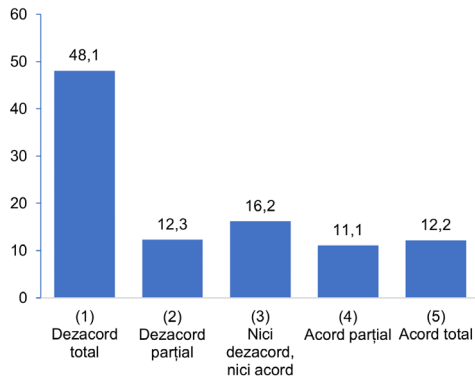
După prăbușirea regimului comunist, pe fondul reconstruirii unei identități urbane postcomuniste, autoritățile locale din Sibiu au depus eforturi pentru a recupera și afirma identitatea saxonă a orașului. În special începând cu anul 2000, când primar a devenit Klaus Iohannis, municipalitatea a urmărit să „reinventeze germanitatea” orașului (Oltean, Anghel și Schuster, 2018). Germanitatea Sibiului a devenit un substitut identitar al europenității orașului, iar în jurul acestei identități redescoperite – infuzată cu semnificații referitoare la multiculturalism, toleranță interconfesională și pluralitate etnică – Sibiu și-a construit un brand de succes pe plan național dar mai ales internațional. Pe plan toponomastic, aceste acțiuni s-au concretizat superficial: în prezent există numai opt denumiri de străzi care comemorează personalități germane (Piața Albert Huet, Str. Eduard Albert Bielz, Str. Florian Rieger, Str. Hermann Oberth, Str. Johann Honterus, Str. Konrad Haas, Str. Martin Hochmeister și Str. Samuel Brukenthal). Aceste opt străzi numite după personalități săsești reprezintă abia 3.3 la sută din totalul de 240 denumiri eponime.

Ca și în alte localități transilvănene, în decursul secolului al XX-lea, nomenclatorul stradal al Sibiului a fost scris, șters și rescris de numeroase ori, în funcție de contextul politic al momentului. Ca atare, puține denumiri existente în secolul al XIX-lea și care reflectau regimul de toponimie vernaculară al orașului cu rădăcini în perioada medievală au supraviețuit acestor reconfigurări consecutive. Din totalul de 136 de străzi câte alcătuiau rețeaua urbană a Sibiului în 1875, doar 10 și-au păstrat identitatea nominală în decursul timpului și au fost cruțate de redenumiri: Str. Faurului, Str. Felinarului, Str. Nouă, Str. Pielarilor, Str. Plopilor, Str. Târgul Peștelui, Str. Târgul Vinului, Str. Târgului, Str. Turnului și Str. Valea Mare. De remarcat că niciuna dintre aceste denumiri nu este politizată, toate purtând denumiri descriptive și neutre din punct de vedere ideologic.

Celelalte 126 de denumiri stradale au suferit cel puțin o redenumire din 1875 până astăzi. Astfel s-a ajuns ca în momentul de față, marea majoritate a străzilor din Sibiu să poarte denumiri care fac referire la personalități, dar și evenimente, date și locuri istorice marcante pentru istoria națională a românilor. În centrul istoric al orașului denumirile actuale, care comemorează personalități politice, militare sau culturale românești (de ex.: Str. Nicolae Bălcescu, Str. G-ral Magheru, Str. Liviu Rebreanu) au purtat, la origini, nume săsești (de ex.: Heltauergasse/Str. Cisnădiei, Sporergasse/Str. Pintenului, Margarethengasse/Str. Margareta). Din această situație a fost inspirat itemul chestionarului care i-a rugat pe respondenți să exprime în ce măsură sunt de acord cu ideea ca anumite străzi din centrul istoric să revină la denumirile originale, săsești, pe care le-au purtat la sfârșitul secolului al XIX-lea. Distribuția acestor răspunsuri este prezentată în figura 21 de mai jos.

Figura 21.
Revenire la vechile
denumiri săsești

Anumite străzi din centrul istoric ar trebui să revină la denumirile inițiale (săsești) (de ex.: actuala Str. Liviu Rebreanu s-a numit Margarethengasse/ Str. Margareta, Str. G-ral Magheru s-a numit Sporergasse/Str. Pintenului) (%)

N = 1,116

(datele sunt ponderate în baza vârstei)

Datele indică existența unei majorități care se află în dezacord cu această posibilitate (60.4% sunt parțial și mai ales total împotriva revenirii la vechile denumiri săsești ale străzilor). Cu privire la acest aspect, răspunsurile variază substanțial în funcție de identitatea etnică a respondenților. În rândul etnicilor români, dezacordul (parțial și total) atinge valoarea de 62.4 la sută, doar 20.9 la sută dintre ei fiind de acord (parțial și total). În schimb, cum era de așteptat, raporturile se inversează în rândul celorlalte etnii, unde procentul însumat al dezacordului este de 22.7 la sută, iar cel al acordului este de 69.8 la sută. Dacă îi păstrăm în analiză doar pe etnicii germani care au completat chestionarul, 71.4 la sută dintre aceștia și-au exprimat acordul parțial și total față de revenirea unor denumiri de străzi din centrul istoric al Sibiului la numele lor istorice săsești.

Denumiri stradale afișate în plăcuțe bilingve

Denumirile de străzi există nu doar în dosarele administrative și actele de identitate, ci mai ales inscripționate pe fațadele clădirilor, sub forma plăcuțelor stradale. Alături de alte însemne publice, precum indicatoarele rutiere, reclamele, firmele și afișele, aceste plăcuțe în care sunt gravate denumirile străzilor alcătuiesc „peisajul lingvistic” (*linguistic landscape*) al orașului (van Mensel,

Vandenbroucke și Blackwood, 2016). Într-un astfel de peisaj lingvistic, mizele fundamentale au de-a face cu „vizibilitatea și proeminența limbilor folosite pentru afișarea semnelor publice și comerciale într-un anumit teritoriu sau regiune” (Landry și Bourhis, 1997, p. 23). După cum subliniază autorii conceptului, peisajul lingvistic servește, pe lângă funcția pragmatică de a furniza informații care să ajute la navigarea în spațiu și găsirea adreselor, o funcție simbolică: aceea de a acționa ca un „indicator al puterii și statutului deținute de comunitățile lingvistice care locuiesc acel teritoriu” (p. 23).

Astfel, limba în care sunt afișate străzile și celelalte texte publice în spațiul urban reflectă relațiile de putere instituționalizate în cadrul comunității. Limba afișată public este deopotrivă limba normativă și limba puterii. Dacă la nivelul conținutului denumirilor stradale (cum anume se numesc străzile, pe cine anume onorează, ce episoade din trecut comemorează, ce valori celebrează) nomenclatorul urban exprimă *limbajul* și mai ales *semantica* puterii, modul în care aceste denumiri sunt afișate în public reflectă *limba* autorității politice. Mai ales în localitățile multi-etnice în care coexistă două sau mai multe comunități (etno)lingvistice, în limba folosită pentru a inscripționa tăblițele rutiere, reclame și plăcuțe stradale poate fi citită structura relațiilor de putere.

Supremația lingvistică asupra spațiului public, manifestată prin prezența unei singure limbi, constituie un indicator literal al stăpânirii politice a orașului. În schimb, existența unor denumiri bilingve sau trilingve asigură vizibilitatea publică a grupurilor etnice subalterne. În același timp însă, o astfel de politică multilingvă, prin faptul că admite prezența altor limbi în spațiul public, constituie și o măsură explicită a ierarhiei stabilite în comunitatea respectivă. Această ierarhie devine manifestă în ordinea în care sunt dispuse numele trecute pe plăcuțele stradale redactate în limbi diferite.

Ca prefață a discuției despre eventualitatea afișării denumirilor stradale din Sibiu în plăcuțe bilingve (română și germană), este important să contextualizăm istoric politicile limbii publice din cadrul Imperiului Austro-Ungar, a României Mari, a Republicii Populare Române (și mai târziu a Republicii Socialiste România), respectiv a perioadei postcomuniste. Cadrul legal din Imperiul Austro-Ungar prevedea obligativitatea aprobării denumirilor atribuite străzilor de către Ministerul de Interne. Pe de altă parte, în privința modului în care acestea erau afișate în spațiul public, în special cu privire la limbă, nu existau reglementări normative (Pál-

Antal, 1997, p. 36). Acest vid legal a permis apariția unor conflicte între elitele etnice care se aflau în competiție pentru controlul lingvistic și politic al orașelor multietnice din imperiu.

În Praga, spre exemplu, un oraș în care supremația politică exercitată de secole de către elita germană a început să fie contestată tot mai acerb de către mișcarea naționalistă cehă care prinde tot mai mult avânt, cele două elite rivale aveau să se înfrunte și asupra afișajului stradal. În 1892, conducerea orașului a decis să înlăture plăcuțele cu denumirile stradale în germană și să le păstreze doar pe cele în limba cehă. Măsura de a institui un regim lingvistic exclusivist în locul unui afișaj bilingv a fost amplificată de faptul că numeroase străzi au fost redenumite cu eroi din istoria națională a cehilor. Protestele împotriva acestei măsuri duale – monolingvism ceh și rescrierea toponimiei urbane în lumina istoriei naționale – care au fost organizate în mai multe orașe ale imperiului nu au reușit să restabilească situația. Abia în 1896, într-un climat tensionat din punct de vedere al confruntărilor etnice, Curtea Supremă Administrativă (*Verwaltungsgerichtshof*) a stabilit validitatea legală a măsurilor întreprinse de municipalitatea pragheză (Berecz, 2019, p. 25).

În Cisleithania, partea maghiară a Imperiului Austro-Ungar din care făcea parte și Transilvania, confruntările asupra limbii în care erau afișate denumirile de străzi s-au dovedit mai intense decât conflictele legate de conținutul acestor denumiri. Abia în 1898, când a fost adoptată legea cu privire la denumirile localităților, autoritățile ungare au impus numele maghiar al localității ca obligatoriu în orice document administrativ. De asemenea, varianta în maghiară a denumirii localității trebuia să apară, de acum încolo, în afișajul public, chiar dacă alături de alte limbi (Berecz, 2019, p. 27). Această măsură de maghiarizare a afișajului public a făcut parte dintr-o politică mai cuprinzătoare de maghiarizare onomastică și toponomastică: în 1894, cu prilejul instituirii registrului civil al nașterilor, căsătoriilor și deceselor, statul maghiar a creat premisele legale pentru maghiarizarea numelor și prenumelor personale (Berecz, 2016). Mai târziu, în 1897, Parlamentul din Budapesta a adoptat o lege care stabilea maghiarizarea numelor localităților (urbane și rurale deopotrivă) din Transilvania.

Pe baza cercetării realizate de Ágoston Berecz (2019), în orașele din Transilvania și Banat poate fi identificată o tipologie tripartită a politicilor lingvistice ale peisajelor urbane pe fondul procesului de maghiarizare:

(1) Primul model este cel al instituirii unui *regim monolingvist maghiar*, cum a fost cazul în Hunedoara/Vajdahunyad, un oraș a

cărui industrializare rapidă a însemnat un aport semnificativ de etnici maghiari. Aici, în 1916, autoritățile locale au instalat plăcuțe care afișau denumirile străzilor exclusiv în limba maghiară. La fel s-au petrecut lucrurile în Lipova, unde încă din 1881 plăcuțele bilingve (în limbile germană și maghiară) au fost înlocuite cu unele doar în limba maghiară. Aceasta deși, la momentul respectiv, compoziția orașului cuprindea 3,335 români, 2,459 germani și doar 721 maghiari (Berecz, 2017, p. 239, fn. 213).

(2) Un al doilea model constă într-un *regim de multilingvism maghiarizant*. Acesta vine în două formule, în funcție de structura etnică a populației locale: în orașe precum Timișoara și Lugoj, plăcuțele stradale în limba maghiară au fost adăugate alături de cele preexistente în limba germană. În Timișoara/Temeswar, afișajul bilingv (germană și maghiară) a fost implementat în 1875. Cazul Lugojuului este unul deosebit, datorită structurii duale a orașului: în 1891, în Lugojul Român, alături de denumirile românești ale străzilor au fost pictate pe pereții clădirilor traducerile în maghiară, iar în partea germană a localității (*Deutsch-Lugoch*), acestea au fost inscripționate în dreptul denumirilor în limba germană. Deși în oraș existau denumiri în trei limbi (germană, română și maghiară), rezultatul a fost un regim de bilingvism paralel. Politici cu adevărat trilingve au existat în Orăștie și Brașov, unde plăcuțe în cele trei limbi au fost instalate după 1889.

(3) A treia categorie este cea specifică unor orașe săsești, în care elita germană a rezistat cu succes presiunilor de maghiarizare a spațiului public. Acest model poate fi considerat ca reflectând un *regim al rezistenței saxone*. În Sighișoara/Schäßsburg, municipalitatea a decis în 1909 instituirea de plăcuțe trilingve în locul celor exclusiv în germană. În ciuda acestei hotărâri politice care diversifica peisajul lingvistic al orașului, implementarea ei administrativă a fost amânată iar mai apoi abandonată. În Sibiu/Hermannstadt, conducerea orașului a reușit să amâne timp de trei ani, între 1910 și 1913, adăugarea traducerilor maghiare alături de denumirile în germană a străzilor. În orașele săsești cu o populație maghiară mai scăzută, în care presiunea exercitată de organizațiile acestei comunități era pe cale de consecință mai slabă (de ex.: Mediaș/Mediasch și Bistrița/Bistritz), municipalitățile au eschivat normativele de afișaj lingvistic stabilite de către Parlamentul maghiar cu și mai mare succes (Berecz, 2019, pp. 30-31).

Încorporarea Transilvaniei în Regatul României avea să repună în discuție politica afișajului multilingv, de data aceasta în contextul eforturilor autorităților publice de integrare a noii provincii

multi-etnice în structurile administrative ale statului național unitar. Unirea Transilvaniei cu România a fost una pe care liderii ardeleni au condiționat-o de respectarea unor principii referitoare la autonomie (provizorie), libertatea națională a minorităților etnice, libertate confesională, vot universal pentru ambele sexe, reforma agrară etc. Astfel, Rezoluția Adunării Naționale de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 statua, ca principiu fundamental al noul stat român, „Deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare”. În privința drepturilor lingvistice, la același punct se preciza că „Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie prin indivizi din sânul său și fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpurile legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc”.

În spiritul Rezoluției, în prima ordonanță emisă de către Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului și ținuturilor românești din Ungaria, în ianuarie 1919, era stipulată autonomia onomastică și toponomastică a minorităților naționale. Astfel, documentul stabilea că în ceea ce privește numele localităților, fiecare naționalitate poate folosi denumirea din limba proprie, iar în privința numelui personal este garantat dreptul de utilizare a ortografiei proprii (Pál-Antal, 1997, p. 37).

Începutul românizării toponomastice a fost inițiat odată cu dispoziția guvernamentală nr. 71 din 15 mai 1920, prin care Secretariatul General al Transilvaniei a ordonat „să se dea străzilor numiri românești: istorice, ale familiei regale și a oamenilor mari ai țării, din trecut, cât și a celor ce au făurit România Mare”. Din considerente practice, în cadrul aceleiași dispoziții s-a precizat ca „pentru o mai bună orientare a populației minoritare, plăcuțele cu inscripțiile de străzi să poarte și vechea denumire” (Pál-Antal, 1997, p. 37). Astfel, pentru perioada imediat următoare unirii din 1918, în orașele transilvănene a existat nu doar o politică bilingvă, ci chiar două regimuri toponomastice care coexistau: plăcuțele străzilor redenumite după eroii ai istoriei naționale a românilor, afișate în limba română, stăteau alături de vechile denumiri ale străzilor în maghiară sau germană. În anumite orașe precum Brașovul, aceasta a însemnat continuarea regimului trilingv stabilit încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

La data de 9 iulie 1920, Președinția Consiliului de Miniștri a întărit dispoziția guvernamentală emisă anterior, ordonând ca „inscripțiile stradelor, indicatoarele drumurilor, precum și orice inscripțiune permanentă publică, să fie făcută în limba română și în limba sau în limbile populației din localitate”. Câteva luni

mai târziu, la 15 octombrie 1920, magistratul orașului Sibiu hotărâște ca toate inscripțiile publice, inclusiv și mai ales plăcuțele cu denumirea străzilor, să fie redactate mai întâi în limba română (Sigerus, 2011, p. 73). Potrivit cronicii scrise de istoricul sibian Emil Sigerus, implementarea acestei decizii a durat doi ani. Abia la data de 15 noiembrie 1922 noile tăblițe bilingve, cu denumirile străzilor mai întâi în română și apoi în germană, au fost instalate pe pereții clădirilor din Sibiu (Sigerus, 2011, p. 74; Roth, 2006, p. 198).

Regimul de afișaj stradal bi- și/sau trilingv a luat sfârșit o dată cu adoptarea Constituției din 1923. Noua lege fundamentală a României unificate a impus limba română ca singura limbă oficială a statului român (art. 126). Transpusă în practica reglementării afișajului stradal, autoritățile locale au interpretat acest articol drept temei juridic pentru utilizarea denumirilor de străzi exclusiv în limba română, sfidând compoziția multi-etnică a celor mai multe orașe transilvănene, în unele dintre acestea existând majorități maghiare sau germane considerabile.

O altă bornă în istoria reglementării afișajului stradal a fost stabilită prin Legea nr. 167 din 3 august 1929 pentru organizarea administrațiunii locale. La punctul 22 al art. 104, legea stabilește că „dreptul de a da și schimba numele străzilor” intră în jurisdicția consiliilor comunale, fapt ce indica un proces de descentralizare. În contra prevederilor constituționale, care după cum am văzut au instituit limba română ca singura limbă oficială a statului român, autoritățile locale din orașele multi-etnice transilvănene s-au folosit de noile prerogative legale pentru a instala din nou plăcuțe multilingve. În Sibiu, în anii treizeci ai perioadei interbelice, planurile orașului, documentele administrative privind nomenclatorul stradal, dar și plăcuțele stradale erau bilingve, în română și, alături sau dedesubt, în cazul tăblițelor cu denumirile străzilor, germană.

Lovitura de stat din 23 august 1944, prin care regimul de dictatură militară condus de către Mareșalul Ion Antonescu a fost răsturnat, iar armata română a „întors armele” luptând de acum alături de Uniunea Sovietică împotriva Wehrmacht-ului nazist, a așezat calea către putere pentru Partidul Comunist din România (P.C.R.). Cu o lună înainte de instalarea guvernului Petru Groza (6 martie 1945), a fost adoptată Legea nr. 86 din 6 februarie 1945 privind Statutul Naționalităților Minoritare. Aceasta garanta egalitatea în fața legii a tuturor cetățenilor români, „fără deosebire de rasă, naționalitate, limbă sau religie” (art. 1). În localitățile în care cel puțin 30 la sută erau vorbitori de limbă maternă alta decât

româna, cetățenii se putea adresa curților judecătorești dar și autorităților administrative în acea limbă. Același procent stabilea pragul demografic pentru regimul de afișaj bilingv: „În orașele și comunele rurale unde conform ultimului recensământ cel puțin 30% din totalul locuitorilor este de limbă maternă comună, alta decât cea română, numele străzilor vor trebui să fie indicate și în limba naționalităților respective” (art. 15).

După reforma administrativ-teritorială din 1968, regimul comunist intrat în faza recuperării discursului identității naționale și-a schimbat radical atitudinea față de inscripțiile publice multilingve. Într-un raport din 1978 întocmit de către Congresul Statelor Unite cu privire la implementarea drepturilor omului cuprinse în coșul trei al Acordurilor de la Helsinki, semnate inclusiv de către Republica Socialistă România la data de 1 august 1975, autorii afirmă următoarele: „plăcuțele stradale și semnele rutiere bilingve sunt restrânse la câteva localități din regiunea secuiască (predominant maghiară). Semnele de trafic și formularele birocratice sunt toate în limba română” (United States Congress, 1978, p. 407).

Câteva rânduri mai jos, raportorii dau exemplul Clujului (devenit Cluj-Napoca din 1974), unde cu toate că populația maghiară constituia 45 la sută din totalul locuitorilor, inscripțiile publice în maghiară erau interzise. Singurele locuri în care maghiarii putea citi texte afișate în limba maghiară erau posterele afișate în vitrina Teatrului Maghiar de Stat și anunțurile funerare din bisericile frecventate de către aceștia (p. 407). În privința denumirilor de localități și a plăcuțelor instalate la intrarea în acestea, raportul mai precizează că folosirea toponimului maghiar era permis doar dacă acesta semăna cu cel oficial, din limba română (de ex.: Cluj/Kolozsvár, Timișoara/Temeswar, Brașov/Brasso). Atunci când denumirea în limba minorității era semnificativ diferită, afișarea ei împreună cu cea românească nu era permisă (de ex.: Brașov/Kronstadt, Sibiu/Hermannstadt).

După schimbarea de regim din decembrie 1989, autoritățile postcomuniste au emis Decretul-lege nr. 100 din 14 martie 1990, prin care a fost stabilit cadrul legal pentru procesul de revizuire toponimică și epurare a denumirilor cu conotații comuniste. Decretul hotărâ alcătuirea unor comisii formate din 7-9 specialiști în istorie, etnografie, geografie, lingvistică, artă și alte domenii de activitate care să funcționeze în cadrul prefecturilor, cu rol de analiză și avizare a propunerilor de atribuire și modificare a denumirilor (art. 2). Același articol continua cu precizarea că „Cu acest prilej se va ține seama și de denumirile tradiționale în limbile

minorităților naționale, alături de cele în limba română”. Totuși, această formulare ambiguă nu întemeia juridic afișajul stradal bilingv, drept pentru care autoritățile locale au continuat să mențină plăcuțele cu denumirile străzilor exclusiv în limba română.

Nici Legea administrației locale (Legea nr. 215 din 23 aprilie 2001) nu este mai explicită cu privire la regimul afișajului public. Actul normativ precizează că în unitățile administrativ-teritoriale în care cetățenii aparținând minorităților naționale au o pondere de peste 20 la sută din numărul locuitorilor, autoritățile administrației publice locale asigură, în raport cu aceștia, folosirea limbii materne (art. 19) și aduce la cunoștință în limba maternă a minorității ordinea de zi (art. 39, al. 7) și hotărârile cu caracter normativ (art. 50). Legea nu face însă nicio referire la posibilitatea denumirilor bilingve ale străzilor. În schimb, stipulează că, acolo unde minoritățile depășesc procentul de 20 la sută, „autoritățile administrației publice locale vor asigura inscripționarea denumirii localităților și a instituțiilor publice de sub autoritatea lor, precum și afișarea anunțurilor de interes public și în limba maternă a cetățenilor aparținând minorității respective” (art. 75, al. 4). Tăblițe cu denumirile localităților multilingve există în Aiud, Reghin și Sibiu, chiar dacă ponderea minorităților etnice este sub pragul legal de 20 la sută. Această ambiguitate juridică cu privire la plăcuțele stradale a facilitat apariția a numeroase conflicte între comunitatea maghiară, care revendica plăcuțe bilingve, și autoritățile române, care au refuzat cu sistematicitate astfel de solicitări (de ex.: Cluj-Napoca, Oradea, Târgu Mureș etc.).

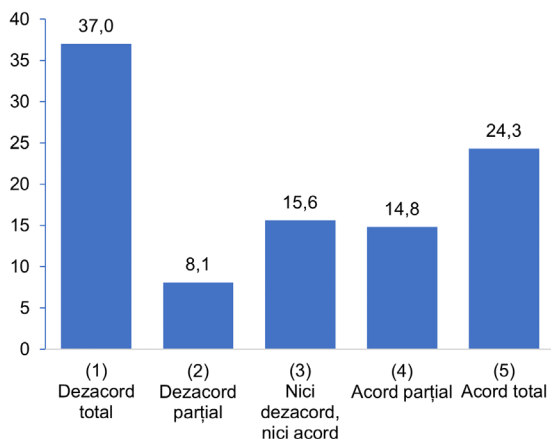
În Sibiu, municipalitatea a instalat indicatoare cu denumirea localității la intrările în oraș în română și germană, chiar dacă ponderea comunității germane în totalul populației este puțin peste unu la sută. În schimb, denumirile străzilor sunt afișate exclusiv în limba română pe toată suprafața orașului, inclusiv în centrul istoric, ale cărui străzi au purtat în trecut denumiri săsești. Ținând cont de acest context istoric și mai ales de situația actuală, în cercetarea sociologică pe bază de chestionar am inclus un item prin care respondenții au fost rugați să își exprime gradul acordului cu privire la afișarea denumirilor străzilor din Sibiu în plăcuțe bilingve, în română și germană. Rezultatele obținute sunt prezentate în figura 22 de mai jos.

Figura 22.
Denumiri stradale bilingve

Denumirile străzilor din Sibiu ar trebui afișate în plăcuțe bilingve (română și germană) (%)

N = 1,116

(datele sunt ponderate în baza vârstei)

Răspunsurile obținute reflectă o structură polarizantă, cu o majoritate aflată în dezacord total față de posibilitatea instalării unor plăcuțe stradale bilingve (37.0%) urmată de categoria celor care sunt în acord total cu această idee (24.3%). În tot cazul, datele sugerează că în Sibiu, cea mai mare parte a locuitorilor nu dorește să vadă afișate denumirile străzilor și în limba germană. Aceasta chiar dacă, după cum am arătat adineauri, cei mai mulți dintre ei recunosc faptul că moștenirea materială și simbolică a sașilor este definitorie pentru oraș.

Stradă din Sibiu numită după Klaus Iohannis

Nomenclatorul stradal al Sibiului a fost remodelat succesiv pentru a încorpora memoria notabilităților publice săsești (primari, comiți, consilieri etc.), dar și a conducătorilor politici (împărați și regi) ai formațiunilor statele de care aparținea orașul. Cu ocazia primei reforme toponomastice realizată după instituirea Imperiului Austro-Ungar (1867), 16 denumiri de străzi care alcătuiau nomenclatorul vernacular au fost redenumite. Dintre acestea, șapte au continuat să poarte denumiri neutre (de ex.: Kleine Salzgasse/Mica stradă a sării a devenit Sporergasse/Str. Pintenarilor).

Alte patru au fost rebotezate în onoarea unor patricieni sași implicați în viața politică a orașului și Universității Săsești (Pempflingergasse, după Markus Pempflinger, comite, 1522-1535; Armbrustergasse, după Andreas Armbruster, comite, 1536-1538; Huetz Platz, după după Albert Huet, comite, 1537-1607; Reissenfelsgasse, după Georg Andreas von Reisenfels, ultimul

descendent al acestei familii de patricieni sibieni). Cu acest privilegiu, magistratul orașului i-a omagiat pe frații Posch, comercianți înstăriți din prima jumătate a secolului al XIX-lea, și implicit elita burgheză a Sibiului, prin redenumirea străzii Unter dem Hundsrucken în Poschengasse. Tot atunci, conducerea orașului îl introduce în memoria toponomastică pe Johannes Honterus (1498-1549), reformatorul religios al sașilor din Transilvania.

În 1872, trei străzi nou înființate au fost numite după foști primari ai Sibiului: Hutterngasse (după Jakob Hutter, primar între 1766-1768), Waydagasse (după Johannes Wayda, primar între 1581-1585) și Hechtgasse (după Georg Hecht, primar în 1444). În 1908, alți doi primari și-au găsit loc în nomenclatorul Sibiului, numele lor fiind atribuit de asemenea unor străzi nou înființate: Hochmeistergasse (după Martin Edler von Hochmeister, primar între 1767-1837) și Kappgasse (după Gustav Kapp, primar între 1831-1884). Tradiția de a onora foștii primari ai Sibiului a continuat după integrarea Transilvaniei în Regatul României. Astfel, în 1934 municipalitatea a numit alte două străzi nou înființate Lutschgasse (după Michael Lutsch, primar între 1618-1622 și 1625-1631) și Schreibergasse (după Simon Schreiber, primar între 1830-1836). Regimul comunist a pus capăt acestei tradiții, după 1945 aceste nume fiind eliminate din nomenclatorul stradal și niciun alt primar nu a mai fost comemorat toponomastic.

În istoria toponomastică a Sibiului, au existat cazuri în care anumite spații publice să poarte numele unor personalități încă aflate în viață. Primul astfel de caz s-a înregistrat în anul 1773, când, cu prilejul vizitei în oraș a împăratului Iosif al II-lea (1741-1790), ansamblul de locuințe construit la marginea orașului, pe fostul loc în care erau executați condamnații la moarte, a fost numit cartierul „iosefin”. Iată ce scria Martin Hochmeister, în primul ghid al orașului, publicat în 1790: „Suburbii, Sibiul are puține, dar, la prima sa vizită în Transilvania, Majestatea Sa care domnește acum [Iosif al II-lea] a permis ca, pe un loc din partea de sud a orașului, rămas pustiu încă din timpul domniei lui Leopold, să se poată construi. De aceea, suburbia se numește Iozefin și, în ultimii zece ani, s-a mărit enorm” (Hochmeister, 2015, p. 118).

Figurile imperiale ale Curtii de la Viena au continuat să fie inscripționate în nomenclatorul stradal al Sibiului, însă întotdeauna postum. Astfel, în primul deceniu al secolului al XX-lea, o stradă nou înființată a fost botezată Josefgasse/Str. Iosif, în onoarea împăratului decedat cu mai bine de un secol înainte. Theresiengasse/Str. Tereza datează din 1874, fiind numită astfel după orfelinatul Theresianum

de pe strada respectivă, înființat de către împărăteasa decedată în 1780. De asemenea, Heltauergasse/Str. Cisnădiei (actuala Str. Nicolae Bălcescu) a purtat pentru puțină vreme (1917-1919) numele răposatului Francisc Iosif I (1830-1916), Franz-Josefgasse.

Practica numirii străzilor după membrii în viață ai familiei regale a dobândit anvergură după război. Ca mijloc de apropiere politică a spațiului public ce urmărea integrarea simbolică a Transilvaniei în Regatul României, străzile centrale din vechile orașe maghiare și săsești au fost imediat redenumite cu însemnele regalității. În Sibiu, cele două piețe reprezentative ale orașului, Grosser Ring/Piața Mare și Kleiner Ring/Piața Mică au fost închinete monarhului și succesorului său, ambii în viață: Piața Regele Ferdinand/Konig Ferdinand Ring și Piața Prințul Carol/Prinz Karl Ring. De asemenea, Franz Josefgasse a fost redenumită Str. Regina Maria/ Königin Mariagasse, după Maria a României (1875-1938), consoarta lui Ferdinand I (1865-1927). Pe lângă familia regală aflată în viață, și fostul suveran, Carol I (1839-1914) a fost comemorat postum, numele său fiindu-i dat vechii Bahngasse/Str. Gării. Toate aceste schimbări au fost realizate în 1919 iar tabloul cu denumirile străzilor din Sibiu, care includea și alte numeroase schimbări, a fost aprobat de către Ministerul de Interne prin decizia cu nr. 1433 din 1921 (Primăria Municipiului Sibiu, 1921). În 1934, pe acest tablou a apărut și Promenada Marele Voevod Mihai, viitorul Rege Mihai I (1921-2017), pe atunci în vârstă de 13 ani.

Prin Legea administrativă din 14 august 1938, regimul carlist consfințea principiul toponomastic al exclusivismului monarhic antum și prevedea măsuri pentru redenumirea acelor străzi care purtau numele unor persoane din afara Casei Regale încă aflate în viață: „Se va revizui și actuala nomenclatură a străzilor, nepermițându-se nume de personalități în viață, în afară de numele membrilor familiei regale” (art. 194; Pál-Antal, 1997, p. 37). În Sibiu noua lege nu avea obiect asupra căruia să fie aplicată, întrucât nicio altă stradă, cu excepția celor dedicate membrilor familiei regale, nu purta memoria antumă a vreunei alte persoane. În alte orașe, precum Târgu Mureș, prevederile legale nu au fost puse în practică.

După momentul 23 august 1944 și în special în urma celui de-al Doilea Război Mondial, noile autorități au recurs din plin la practica atribuirii de nume după liderii socialiști sovietici și autohtoni aflați în viață. Până la abolirea monarhiei (30 decembrie 1947), în nomenclatorul stradal al Sibiului au coexistat Str. Regele Mihai I (fosta Str. Regele Carol II, original Sporergasse/Str. Pintenarilor) și Str. Mareșal Malinowski (fosta Calea Octavian Goga, anterior

Jungenwald Strasse/Calea Dumbrăvii) și Str. Mareșal Tito (nou înființată). Mareșalul sovietic Rodion Malinowski (1898-1967), glorificat pentru rolul său crucial în bătăliile de la Stalingrad și Budapesta, era încă în viață când numele său a fost atribuit străzii din Sibiu. Iar Iosip Broz Tito (1892-1980) era președintele Iugoslaviei, țară pe care avea să o conducă până la moartea lui în 1980. Tot în 1947, o stradă nou înființată din oraș a fost botezată Str. Alfred Einstein, în onoarea savantului care avea să moară câțiva ani mai târziu, în 1952.

După abolirea monarhiei și instituirea Republicii Populare Române (R.P.R.), toți membrii fostei familii regale au fost evacuați din nomenclatorul urban iar pe străzile Sibiului au fost montate plăcuțe pe care scria Str. I. V. Stalin, Str. Andrei Stahanov, Str. Gheorghii Dimitrov, Str. A. I. Vîșinski, Str. V. M. Molotov, Str. Mitsos Paparigas – toate aceste personalități politice și militare încă trăiau în anul 1948. Dintre personalitățile autohtone, numele publicistului și politicianului comunist român Nicolae D. Cocea (1880-1949), aflat în viață la momentul respectiv, a fost atribuit străzii dedicate anterior Iuliei Hașdeu.

În Uniunea Sovietică, după moartea lui V. I. Lenin din 1924, atribuirea numelor liderilor sovietici la regiuni, orașe, fabrici, instituții și străzi a devenit o adevărată manie toponomastică. Doar Stalin avea un portofoliu de aproape două zeci de orașe care îi purtau numele, în Uniunea Sovietică (de ex.: Stalingrad – actualul Volgograd – între 1925-1961) și țările socialiste din Europa Centrală și de Est (în România, Brașovul s-a numit Orașul Stalin între 1950-1960, iar Raionul I al Bucureștiului s-a numit Raionul I. V. Stalin între 1951-1961) (Bursa, 1985). În contextul destalinizării și al epurării toponomastice ce a urmat morții lui Stalin din 1953, autoritățile sovietice au luat măsuri și împotriva excesele memorializării antume. Astfel, în 1957 Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (C.C.P.C.U.S.) a hotărât ca niciun obiectiv geografic (localități, uzine, străzi etc.) să nu mai poată fi numit după persoane aflate în viață (p. 179).

În România, destalinizarea s-a produs cu întârziere. Orașul Stalin a redevenit Brașov doar în 1960, Raionul I. V. Stalin a fost redenumit în 1961 Raionul 30 Decembrie, iar cu ocazia reformei administrativ-teritoriale din 1968 a devenit Sectorul 1. În Sibiu, după cum am arătat deja, Str. I. V. Stalin a fost rebotezată Str. Nicolae Bălcescu abia în 1962. Practica toponomastică de memorializare antumă a fost interzisă în Republica Socialistă România prin Decretul Consiliului de Stat nr. 859 din 27 octombrie 1966. Aceeași interdicție a fost consfințită și un deceniu mai târziu, prin Decretul Consiliului

de Stat nr. 386 din 16 noiembrie 1977 (Pál-Antal, 1997, p. 40). Aceste prevederi legale explică de ce în toată perioada regimului comunist nu a existat nicio piață sau stradă numită după Nicolae Ceaușescu, în ciuda cultului megaloman al personalității sale propagat prin numeroase alte mijloace (artă și literatură, mass-media, știință și manuale școlare etc.) (Ute Gabanyi, 2003; Marin, 2014).

Schimbarea de regim din decembrie 1989 a adus o nouă legislație care reglementează atribuirea și schimbarea denumirilor de locuri. Totuși, nici Decretul-lege nr. 100 din 1990, nici legile administrației publice locale nu au inclus prevederi explicite care să interzică memorializarea antumă. Pe fondul acestui vid normativ, în nomenclatoarele stradale ale localităților românești au apărut denumiri onorifice după personalități aflate în viață. La București, în Sectorul 6, o stradă poartă numele Gabrielei Szabo, atleta care a câștigat medalia de aur la proba de 5,000 de metri la Jocurile Olimpice de vară din 2000 desfășurate la Sydney. Consiliul General al Municipiului București a recompensat simbolic această performanță sportivă prin atribuirea numelui său Str. Canalului în anul 2001 (CGMB, 2001). Ulterior, Regulamentului privind atribuirea sau schimbarea de denumiri și atribuirea numerelor poștale de imobile în municipiul București, adoptat în 2003 (CGMB, 2003), a inclus un articol prin care exclude repetarea acestui precedent. În acest sens, regulamentul impune prevederea potrivit căreia „Numele de persoane se vor putea atribui la cel puțin 3 ani de la încetarea din viață a acestora” (art. 5, al. b).

Alte orașe nu dispun de astfel de regulamente, ghidându-se doar după prevederile legislației naționale. Un alt atlet celebru al cărui nume a fost dat unei străzi imediat după o performanță sportivă deosebită este boxeurul Leonard Doroftei. După meciul pe care l-a câștigat împotriva lui Raul Horacio Balbi, Consiliul Local al Municipiului Ploiești a hotărât să numească o stradă a orașului Str. Leonard Doroftei (CLMP, 2002). Nu doar sportivi, ci și poeți și actori aflați în viață au dat numele lor unor străzi: în comuna Sărulești, județul Călărași există Str. Mircea Dinescu, Str. Ana Blandiana există în comuna Brebu Mănăstirii din județul Prahova și în satul Ploșca din județul Dolj, iar Str. Alexandru Arșinel a fost inaugurată în orașul Dolhasca din județul Suceava.

Așadar, din punct de vedere juridic, legislația în vigoare nu exclude posibilitatea ca o stradă din Sibiu să fie numită după personalități aflate în viață. Klaus Iohannis a fost primarul Sibiului timp de 14 ani, între 2000 și 2014. Din acest an, a devenit Președintele României, iar în prezent își execută cel de-al doilea mandat pre-

zidențial (2019-2023). Ca primar al Sibiului, Iohannis a contribuit semnificativ la dezvoltarea orașului. În mandatele sale, Sibiu a atras investitori străini care au construit întreprinderi în Zona Industrială Vest (Continental A. G., Marquardt Group etc.). În 2007, Sibiu a fost Capitala Culturală Europeană, alături de Luxemburg. În vederea pregătirii organizării sutelor de evenimente culturale programate în 2007, centrul istoric al Sibiului a fost supus unor intervenții masive de restaurare și reabilitare, care au inclus clădirile, dar și piețele și străzile. Titulatura de Capitală Culturală Europeană, alături de finanțarea unor evenimente culturale precum Festivalul Internațional de Teatru Sibiu (FITS), Festivalul de Jazz de la Sibiu (Sibiu Jazz Festival) și Festivalul internațional de film documentar de la Sibiu (ASTRA Film Festival), au contribuit la consacrarea Sibiului ca „oraș cultural”.

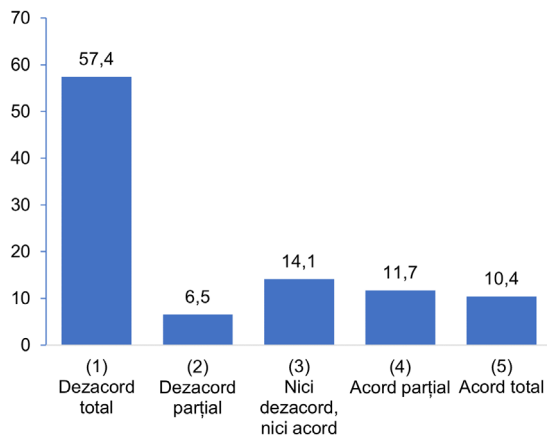
Din punct de vedere juridic legea nu interzice, istoric precedente există, iar toponomastic Sibiu are o tradiție de a-și comemora primarii în nomenclatorul stradal. Însă este și oportună din punctul de vedere al susținerii populare din partea sibienilor propunerea ca numele lui Klaus Iohannis să fie dat unei străzi? În chestionarul pe care l-am administrat în cadrul cercetării sociologice, am inclus această întrebare, prin care i-am rugat pe respondenți să se pronunțe dacă ar fi de acord ca o stradă din Sibiu să poarte numele lui Klaus Iohannis? Răspunsurile înregistrate sunt prezentate în figura 23 de mai jos.

Figura 23.
Stradă numită după Klaus Iohannis

Ați fi de acord ca o stradă din Sibiu să poarte numele lui Klaus Iohannis? (%)

N = 1,116

(datele sunt ponderate în baza vârstei)

Distribuția răspunsurilor obținute indică o opoziție majoră față de această posibilitate. O majoritate netă, în proporție de 63,9 la sută

se împotrivesc ideii (57.4% fiind chiar în „dezacord total”). În ciuda faptului că în ultimul mandat de primar, Iohannis a fost votat de către 77.9 la sută dintre sibienii care au participat la procesul electoral și că în turul doi al alegerilor prezidențiale din 2019 a primit votul a 85.3 la sută dintre sibieni, cei mai mulți dintre aceștia nu agreează ideea unei străzi care să îi poarte numele. Această situație poate fi explicată în multiple registre: în primul rând, este posibil ca o bună parte a sibienilor să fi fost dezamăgiți de realizările din cel de-al doilea mandat prezidențial al fostului lor primar. După ce a fost reales ca alternativă liberală pentru „pesedism”, Klaus Iohannis a girat așa-numita Coaliție Națională pentru România (C.N.R.), al cărei nucleu dur este alcătuit din alianța Partidului Național Liberal (P.N.L.) cu Partidul Social Democrat (P.S.D.). Pe lângă sentimentul de trădare, electoratul național, inclusiv cel sibian, care l-a reconfirmat pentru încă un mandat prezidențial a fost dezamăgit de eșecul major al proiectului „România Educată” și de susținerea a unor pachete legislative extrem de controversate (legile educației naționale, legile securității naționale, legile justiției). Într-un editorial recent apărut în presa locală, Iohannis a fost calificat drept „primarul limitat al României”. Concluzia articolului surprinde în bună măsură opinia publică la nivelul comunității sibiene, atunci când afirmă că „Iohannis a fost un primar bun pentru Sibiu, însă este un președinte îndoielnic pentru România, pentru mulți români” (Bratu, 2022). În al doilea rând, o altă posibilitate este ca respondenții să nu considere că realizările pe plan local, ca primar al orașului, să fie suficient de remarcabile încât să merite un loc în nomenclatorul stradal. În fine, la fel de posibil este ca respondenții să respingă în principiu ideea atribuirii numelui unei personalități încă aflate în viață unei străzi, indiferent despre cine anume este vorba.

Despre acest ultim aspect ne putem face o idee pe baza rezultatelor obținute într-un alt studiu empiric, realizat în cadrul proiectului NAMESPACE (Rusu și colab., 2020). Sondajul a fost desfășurat online, la nivel național, pe un eșantion non-probabilist (N = 1,156) și a inclus întrebarea „Credeti că ar fi de dorit ca legislația să permită denumirea străzilor (și a altor spații publice) după personalități aflate în viață?” Un procent de 45.9 la sută au optat pentru varianta de răspuns „Nu, pentru nicio situație”, exprimându-și astfel opoziția clară față de orice posibilitate de memorializare toponomastică antumă. În schimb, un procent aproape similar, de 44.7 la sută, a preferat varianta „Da, însă doar pentru realizări cu totul excepționale”. Cei mai deschiși în raport cu această posibilitate au fost cei 9.4 la sută dintre respondenți care au selectat varianta „Da, pentru orice

fel de personalități publice” (Rusu și Croitoru, 2022, p. 131). Pentru cei 88 de sibieni incluși în eșantion, lucrurile stau în felul următor: 30.3 la sută se opun memorializării antume în orice condiții, 60.7 la sută susțin ideea, dar condiționată de realizări remarcabile, iar 9.0 la sută o consideră oportună fără alte condiționări. Pe baza acestor date, inclusiv la nivel local, care reflectă o relativă deschidere pentru atribuirea numelor unor personalități aflate în viață unor străzi, în cazul lui Klaus Iohannis cea mai plauzibilă ipoteză este dezacordul față de persoana sa și mai puțin în raport cu principiul abstract.

Factorii care structurează aceste atitudini față de germanitatea Sibiului pot fi decelați cu precizie prin modelarea statistică a datelor. Modelele de regresie liniară multiplă pe care le-am realizat și-au propus să identifice care sunt variabilele care influențează în mod semnificativ statistic modul în care respondenții se raportează față de germanitatea toponomastică a orașului, dar și față de aspectele specifice care o alcătuiesc. Primul model de regresie prezintă rezultatele obținute atunci când variabila dependentă este ceea ce am numit „germanitatea Sibiului” (tabelul 9). Aceasta din urmă constă într-un index construit prin combinarea a trei variabile specifice: atitudinile sociale față de (1) revenirea la vechile denumiri săsești, (2) afișarea denumirilor stradale în plăcuțe bilingve (română și germană), respectiv (3) atribuirea numelui lui Klaus Iohannis unei străzi din Sibiu. Aceste trei componente ale indexului „germanitatea Sibiului” sunt analizate ca variabile dependente specifice în cel de-al doilea model de regresie, prezentat în tabelul 10.

Tabel 9. Regresie liniară multiplă a atitudinii față de germanitatea toponomastică a Sibiului

Variabila dependentă = indexul germanității	Coef. nestand.		Coef. stand.	t	p
	B	Eroarea standard	β		

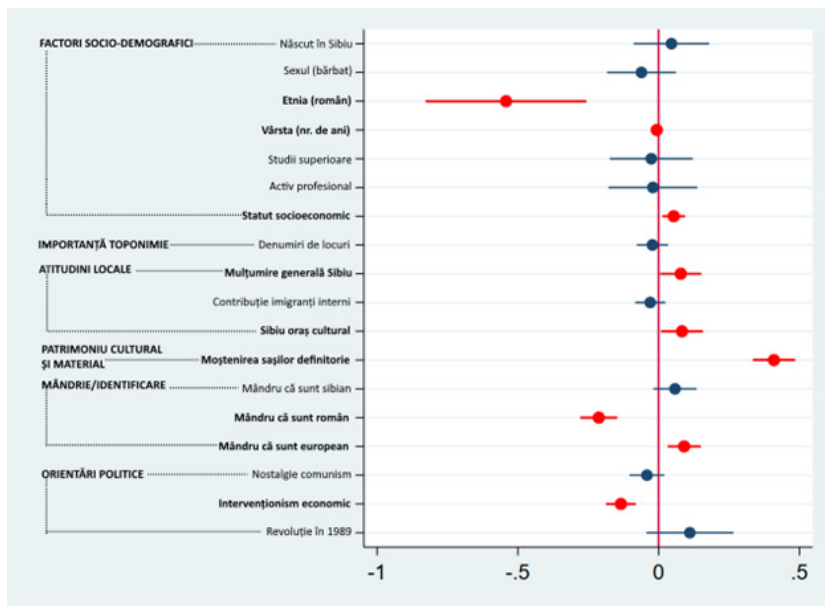
Factori

socio-demografici

Născut în Sibiu	0.05	0.07	0.02	0.67	0.50
Sexul (bărbat)	-0.06	0.06	-0.03	-0.97	0.33
Etnia (român)	-0.54	0.15	-0.10	-3.74	0.00
Vârsta (nr. de ani)	-0.01	0.00	-0.10	-2.80	0.01

Studii superioare	-0.03	0.08	-0.01	-0.35	0.73
Activ profesional	-0.02	0.08	-0.01	-0.25	0.80
Statut socioeconomic	0.05	0.02	0.07	2.65	0.01
<i>Importanță toponimie</i>					
Denumiri de locuri	-0.02	0.03	-0.02	-0.77	0.44
<i>Atitudini locale</i>					
Mulțumire generală Sibiu	0.08	0.04	0.06	2.13	0.03
Contribuție imigranți interni	-0.03	0.03	-0.03	-1.09	0.28
Sibiu oraș cultural	0.08	0.04	0.07	2.20	0.03
<i>Patrimoniu cultural și material</i>					
Moștenirea sașilor definitorie	0.41	0.04	0.32	10.81	0.00
<i>Mândrie/identificare</i>					
Sibiu	0.06	0.04	0.05	1.50	0.14
România	-0.21	0.03	-0.20	-6.43	0.00
Europa	0.09	0.03	0.10	3.08	0.00
<i>Orientări politice</i>					
Nostalgie comunism	-0.04	0.03	-0.04	-1.31	0.19
Intervenția statului în economie	-0.13	0.03	-0.14	-5.04	0.00
Revoluție în 1989	0.11	0.08	0.04	1.41	0.16
Constanta	.	1.62	0.37	.	4.42
R ² ajustat	0.290				
N	1,116				

Figura 24. Vizualizarea coeficienților de regresie cu privire la germanitatea Sibiului

Notă: Punctele reprezintă coeficienții regresiei liniare multiple; liniile orizontale reprezintă eroarea standard; denumirea variabilelor scrise îngroșat indică un nivel de semnificație statistică mai mic de 0.05.

Începem analiza cu categoria factorilor socio-demografici. Afirmarea germanității toponomastice a Sibiului – prin redenumirea unor străzi pentru a le aduce la vechile nume săsești, instalarea de plăcuțe bilingve în care denumirile stradale să fie afișate și în limba germană sau denumirea unei străzi după cel mai meritoriu sas contemporan al orașului, Klaus Iohannis – este o chestiune ce ține de etno-politicile spațiului public. În acest caz, dimensiunea etnică este cât se poate de prominentă. Așadar, nu este surprinzător să descoperim că variabila etnie contează (aceasta este definită dihotomic, în „română” și „non-română”): persoanele de etnie română resping într-o măsură semnificativ statistic mai mare ideea ca germanitatea toponomastică a Sibiului să fie recunoscută și afișată public pe străzile orașului.

Vârsta este de asemenea un factor important: controlând impactul tuturor celorlalte variabile introduse în model, persoanele mai în etate sunt mai puțin favorabile recunoașterii acestei germanități toponomastice. Chiar și în cazul respondenților cei mai în vârstă, aceștia nu au prins nici măcar perioada interbelică în care,

într-un oraș aflat în plin proces de românizare politică, demografică și toponomastică, încă mai puteau fi văzute plăcuțe stradale bilingve și firme inscripționate în română și germană. Perioada din timpul regimului comunist în care a existat un regim bilingv a fost relativ scurtă. Așadar, această atitudine conservatoare poate fi explicată prin obișnuința de a trăi într-un oraș românesc (sau mai bine spus, românizat), în care locuitorii, aproape toți români, au devenit familiarizați cu un peisaj lingvistic exclusiv românesc.

Pe de altă parte, statutul socioeconomic ne indică faptul că persoanele care se consideră mai înstărite pe plan financiar și beneficiază de o calitate a vieții mai ridicată aprobă într-o măsură semnificativ statistic mai mare recunoașterea toponomastică a germanității Sibiului. În schimb, faptul de a fi născut în Sibiu, sexul, nivelul educațional și statutul ocupațional nu influențează atitudinile respondenților față de această chestiune.

În privința atitudinilor locale, se remarcă faptul că cei care sunt mulțumiți de cum merg lucrurile în Sibiu, precum și cei care acceptă ideea că brandul de oraș cultural al Sibiului este unul autentic sunt în favoarea recunoașterii germanității în toponimia orașului. Aceasta deoarece, în ultimele două decenii, Sibiului a fost condus de către primari sași: Klaus Iohannis, patru mandate între 2000-2014, respectiv Astrid Fodor, actualmente la al doilea mandat. Pe durata mandatelor lui Klaus Iohannis, în 2007, Sibiului a fost Capitală Europeană a Culturii, prilej cu care municipalitatea a conceput brandul de „Sibiu – oraș cultural”. Cel mai puternic predictor este, însă, atitudinea față de moștenirea materială și culturală a sașilor. Persoanele care consideră că aceasta este definitorie pentru identitatea Sibiului sunt cele care îmbrățișează posibilitatea ca germanitatea toponomastică a Sibiului să fie recunoscută în spațiul public.

La nivelul comunităților socio-spațiale de apartenență identitară, datele indică o disjunctie atitudinală: cei care sunt mândri că sunt români și pentru care România este comunitatea cu care se identifică în cea mai mare măsură tind să respingă recunoașterea pe plan toponomastic a acestei germanități a Sibiului. În sens opus, persoanele pentru care identitatea europeană este cea mai relevantă susțin într-o măsură semnificativ statistic mai ridicată aspectele care alcătuiesc germanitatea Sibiului.

Nostalgia după perioada comunistă și modul în care respondenții se raportează față de natura evenimentelor din decembrie 1989 nu sunt asociate cu atitudinile față de germanitate. În schimb, persoanele cu orientări ideologice mai liberale (anume, cele care cred

că statul nu trebuie să intervină în economie pentru a corecta imperfecțiunile pieței) sunt cele care susțin într-o măsură mai ridicată recunoaștere publică, în toponimia urbană, a germanității Sibiului.

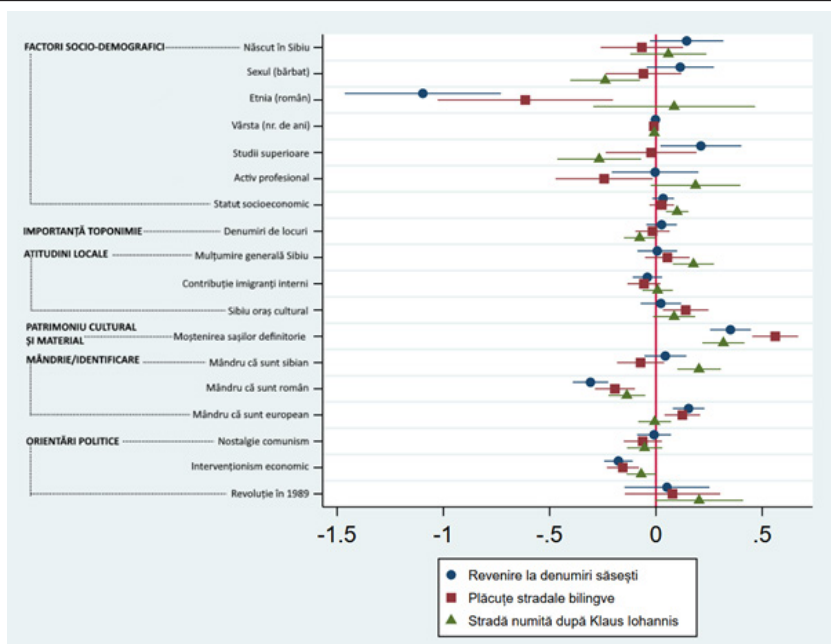
Tabel 10. Regresie liniară multiplă a acordului față de aspecte specifice ale germanității Sibiului

Predictori	Revenire la denumiri săsești		Plăcuțe stradale bilingve		Stradă nu- mită după Klaus Iohannis		Indexul germani- tății	
	β	p	β	p	β	p	β	p
<i>Factori socio-demografici</i>								
Născut în Sibiu	0.05	0.10	-0.02	0.51	0.02	0.52	0.02	0.50
Sexul (bărbat)	0.04	0.16	-0.02	0.52	-0.08	0.00	-0.03	0.33
Etnia (român)	-0.16	0.00	-0.08	0.00	0.01	0.66	-0.10	0.00
Vârsta (nr. de ani)	-0.03	0.44	-0.10	0.00	-0.09	0.02	-0.10	0.01
Studii superioare	0.06	0.03	-0.01	0.84	-0.08	0.01	-0.01	0.73
Activ profesional	0.00	0.97	-0.07	0.04	0.06	0.08	-0.01	0.80
Statut socio-economic	0.04	0.20	0.03	0.35	0.11	0.00	0.07	0.01
<i>Importanță toponimie</i>								
Denumiri de locuri	0.02	0.47	-0.01	0.70	-0.06	0.04	-0.02	0.44
<i>Atitudini locale</i>								
Mulțumire generală Sibiu	0.00	0.89	0.03	0.32	0.11	0.00	0.06	0.03

Contribuție imigranți interni	-0.03	0.25	-0.04	0.16	0.01	0.83	-0.03	0.28
Sibiu oraș cultural	0.02	0.63	0.08	0.01	0.06	0.09	0.07	0.03
<i>Patrimoniu cultural și material</i>								
Moștenirea sașilor definitorie	0.22	0.00	0.31	0.00	0.20	0.00	0.32	0.00
<i>Mândrie/ identificare</i>								
Sibiu	0.03	0.38	-0.04	0.21	0.14	0.00	0.05	0.14
România	-0.24	0.00	-0.13	0.00	-0.11	0.00	-0.20	0.00
Europa	0.13	0.00	0.09	0.00	-0.01	0.88	0.10	0.00
<i>Orientări politice</i>								
Nostalgie comunism	-0.01	0.83	-0.04	0.18	-0.04	0.21	-0.04	0.19
Intervenția statului în economie	-0.15	0.00	-0.12	0.00	-0.06	0.05	-0.14	0.00
Revoluție în 1989	0.02	0.61	0.02	0.50	0.06	0.05	0.04	0.16
Constanta	.	0.00		0.00	.	0.71	.	0.00
R ² ajustat		0.228		0.223		0.166		0.290
N						1,116		

Notă: β = coeficienții standardizați Beta, p = nivelul semnificației statistice

Figura 25. Vizualizarea coeficienților de regresie cu privire la germanitatea Sibiului (comparativ)

Notă: Punctele reprezintă coeficienții regresiei liniare multiple; liniile orizontale reprezintă eroarea standard.

După ce până în secolul al XIX-lea orașul a fost unul esențialmente săsesc atât demografic cât și ca putere politică, astăzi „nu mai rămân în Sibiu decât vestigiile materiale ale civilizației săsești și imaginea ei idealizată în conștiința românilor” (Dragoman, 2007, p. 69). Într-adevăr, după cum am subliniat în cadrul acestei secțiuni, vechile denumiri săsești care comemorau elita politică a orașului (primari, magistrați, comiți etc.) au fost schimbate treptat în cursul procesului de românizare la care a fost supus Sibiu începând cu perioada interbelică. Ce a supraviețuit acestei românizări toponimice a fost complet eliminat după cel de-al Doilea Război Mondial, când noile autorități ale Republicii Populare Române au redenumit peste jumătate din străzile orașului după personalități sovietice, lideri comuniști autohtoni, date istorice din calendarul politic al noii republici și eroi proletari.

Astăzi, sibienii sunt într-o proporție covârșitoare de acord (parțial și total) că „Moștenirea culturală și materială a sașilor este definitorie pentru identitatea Sibiului” (82.8%). Totuși, un procent mult mai scăzut, de doar 23.3 la sută, rezonază pozitiv cu ideea

potrivit căreia „Anumite străzi din centrul istoric ar trebui să revină la denumirile inițiale (săsești)”. În aceeași direcție indică și răspunsurile la întrebarea dacă „Denumirile străzilor din Sibiu ar trebui afișate în plăcuțe bilingve (română și germană)”. Cu toate că există un sprijin mai larg pentru această idee (39.1% sunt de acord parțial și total), majoritatea (45.1%) o respinge (37.0% exprimându-se în „dezacord total” cu această posibilitate). Similar stau lucrurile în ceea ce privește acordul ca o stradă din Sibiu să poarte numele lui Klaus Iohannis, figura care personifică cel mai bine tradiția săsească în guvernarea orașului. Procentul de 57.4 la sută al celor care sunt în total dezacord cu această posibilitate reflectă o atitudine majoritară de respingere vehementă.

Raportul contradictoriu între recunoașterea importanței moștenirii culturale și materiale a sașilor ca definitivă pentru identitatea Sibiului și dezaprobarea recunoașterii pe plan toponomastic al acestei germanități ne poartă către concluzia unei paradoxale recunoașteri fără recunoaștere. Sau, în termeni inspirați de titlul cărții lui Cristian Cercel (2021), care vorbește despre „filogermanism fără germani”, în lumina rezultatelor cercetării de față, se poate vorbi despre un filogermanism nu doar fără germani (care au plecat de mult din Sibiu), dar și în lipsa simbolurilor toponomastice ale germanilor: un filogermanism non-toponimic.

Denumiri numerice

Nomenclatorul stradal al Sibiului a evoluat din sistemul de denumiri vernaculare cu origini medievale într-un regim toponomastic politizat și repolitizat în mod repetat în decursul ultimului secol și jumătate. Numele proprii, dar mai ales denumirile eponime și cele comemorative din care este alcătuit, fac ca nomenclatorul stradal al orașului să fie un instrument de comunicare politică: personalitățile alese spre a fi memorializate, valorile selectate spre a fi celebrate și datele istorice reținute spre a fi comemorate indexează și reflectă etosul ideologic, codul axiologic și agenda memorială care legitimează regimul politic.

Un nomenclator stradal politizat instituționalizează în spațiul public relațiile de putere prevalente în cadrul societății, fie că vorbim despre relații interetnice, relații de gen, sau raporturile geo-scalare dintre național și local. În societățile democratice, aceste relații de putere reflectate în toponimia urbană sunt deseori contestate de grupurile minoritare, care se luptă pentru a combate subreprezentarea sau chiar invizibilitatea lor în spațiul public. Ca atare, nomenclatoarele stradale onorifice și comemorative sunt intrinsec politice,

iar acest caracter le face vulnerabile, pe de o parte, la restructurări seriale, iar pe de altă parte, le predispoze la acțiuni contestatate din partea minorităților etnice și/sau organizațiilor feministe.

O soluție radicală de neutralizare ideologică a nomenclatoarelor stradale constă în transformarea numelor proprii în denumiri numerice. Nomenclatoarele stradale alfanumerice, în care arterele sunt fie integral numerotate (modelul New York), fie sunt numerotate doar pe o axă iar pe cealaltă poartă litere sau nume proprii (modelul Philadelphia), este o marcă a urbanismului nord-american. Aceste sisteme alfanumerice de denominare spațială sunt intim asociate cu planurile stradale ortogonale (*gridiron plan*) care au fost implementate în orașele construite de către coloniștii europeni în lumea nouă. Planul ortogonal nu este o invenție americană. Orașele romane erau structurate după un astfel de model. Însă după prăbușirea civilizației romane, orașele medievale au dezvoltat configurații stradale iregulare. Pe fondul procesului de modernizare, care a coincis temporal cu epoca descoperirilor geografice și a expansiunii puterilor europene în mari imperii coloniale transcontinentale, acestea din urmă au găsit un spațiu nestructurat pe care să își proiecteze noile așezări.

În Statele Unite ale Americii, imediat după obținerea independenței, în 1785 autoritățile au adoptat, prin Ordonanța privind teritoriul (*Land Ordinance*) Sistemul Public de Cartografiere Teritorială (*The Public Land Survey System*, PLSS). Acesta împărțea geometric teritoriul american pe baza unui sistem de coordonate carteziene. Organizarea rectangulară a orașelor a fost astfel proiectată la scara întregului teritoriu național, care devenea un spațiu raționalizat, măsurabil, guvernabil. Într-o serie de studii, adoptând o perspectivă foucauldiană, geograful Reuben Rose-Redwood a teoretizat procesul prin care autoritățile politice produc un „spațiu calculabil”. În acest scop, autoritățile recurg la „tehnologii ale puterii” precum cartografierea teritoriului, atribuirea de nomenclatoare stradale și numerotarea clădirilor pentru a și-l aronda jurisdicției sale administrative. Odată planificat, cartografiat, denominat, teritoriul devine îmblânzit puterii politice și apropiat gestionării acesteia (Rose-Redwood, 2006, 2012, Rose-Redwood și Bigon, 2018).

Raționalitatea guvernamentală specifică puterii moderne presupune articularea unui regim de inscripții spațiale bazat pe identificarea precisă și localizarea geografică univocă. Aceste deziderate sunt posibile numai ca urmare a unei organizări raționale a spațialității prin crearea unei „lumi geo-codate”. Dacă statistica

și demografia, alături de recensămintele populației sunt văzute de Michel Foucault drept biopolitici care stau la baza guvernamentalității politice moderne, cartografierea teritoriului, alături de trasarea de planuri cadastrale, dezvoltarea unor nomenclatoare stradale și numerotarea clădirilor pot fi concepute ca alcătuind mijloacele unei *geopolitici calculative* la fel de importante în vederea guvernării eficiente a spațiului.

În Europa, raționalitatea calculativă și strategia spațială a guvernamentalității urbane s-au manifestat prin sistematizarea nomenclatoarelor stradale alcătuite din nume proprii. Acest proces s-a produs concomitent cu politizarea denumirilor de locuri, pe măsură ce autoritățile statale au descoperit, începând cu secolul al XVIII-lea, dar mai ales în decursul celui de-al XIX-lea, că numele de străzi și alte obiective pot constitui un excelent deșeu spațial în care să își proiecteze însemnele puterii și etosul ideologic care le legitimează. Drept urmare, pe continentul european cazurile de orașe cu nomenclatoare stradale numerice au fost și continuă să fie rarissime. Printre puținele localități cu străzi numerotate au fost New Winchelsea în Marea Britanie în secolul al XIII-lea, Mannheim în Germania și Insula Vasilievsky din Sankt Petersburg în modernitatea timpurie, respectiv Milton Keynes în secolul al XX-lea – toate orașe noi, construite după planuri urbane cu drumuri ortogonale (Vuolteenaho, 2012, p. 661). Cauzele pentru care nomenclaturele stradale numerice nu au prins rădăcini în orașele europene și au rămas o excepție americană țin, mai întâi, de modelul ortogonal. Acest plan urbanistic cu străzi perpendiculare, după cum am subliniat deja, nu este specific orașelor europene, care de regulă au moștenit rețeaua iregulată dezvoltată în perioada medievală. În al doilea rând, în Europa au prevalat imperatiile ideologice, în speță naționalismul, care s-au impus în fața spiritului pragmatic, rezultatul fiind nomenclature stradale alcătuite din denumiri politice și comemorative (Vuolteenaho, 2012, p. 669).

În istoria toponomastică a modernității, tranzițiile de la nume la număr sunt rare. O astfel de transformare presupune implementarea unei politici radicale de *damnatio memoriae*, pe care puține autorități politice sunt dispuse să și-o asume. Totuși, această istorie, chiar dacă săracă în cazuistică, nu este lipsită de exemple concrete: orașul german Mannheim este unul dintre acestea. Timp de peste două secole, străzile dispuse într-o rețea ortogonală din Mannheim au purtat denumiri organice (vernaculare), iar mai apoi politice și comemorative. În 1832, autoritățile municipale au decis să implementeze un nou model de identificare spațială, unic în

Europa, în care fiecare dintre cele 132 de cvartaluri care alcătuiesc centrul istoric este notat printr-un sistem alfanumeric, precum o tablă de șah (Vuolteenaho, 2012, p. 664).

La fel de elocvent este cazul orașului Izmir (fost Smyrna). La data de 11 februarie 1937, municipalitatea a decis ca toate străzile mai lungi de 20 de metri trebuie să aibă nume proprii, iar cele mai scurte de 20 de metri urmând a fi numerotate. Arterele lungi au fost redenumite, vechile denumiri otomane și levantine fiind înlocuite cu noile simboluri ale republicii kemaliste. Numerizarea arterelor scurte a urmărit același scop comemorativ, eliminarea vechilor denumiri fiind camuflată într-o retorică în care se insistă asupra gestionării științifice a nomenclatorului prin introducerea unui sistem toponomastic numeric (Cobangil, 2020). O astfel de numerizare toponimică a fost posibilă într-un complex de împrejurări specific, definit de trei aspecte distincte: (1) orașul a fost distrus de un incendiu devastator în 1922 care a permis o reconstrucție rațională, după modelul cartezian al rețelei de drumuri ortogonale; (2) după Primul Război Mondial, Imperiul Otoman a fost destrămat și înlocuit cu Republica Turcă; (3) schimburile de populații dintre Turcia și Grecia au rezultat în transformarea demografică a cosmopolitei Smyrne în orașul omogen Izmir. În 2014, municipalitatea a adoptat o hotărâre în care a proclamat necesitatea păstrării nomenclatorului actual, din considerente practice, ce țin de prevenirea producerii unor confuzii în sistemul de localizare urbană. Acest conservatorism administrativ instituit prin decizia municipalității consolidează nomenclatorul stradal al Izmirului ca un exemplu singular de sistem toponimic în care se îmbină imperativul raționalizant al cartezianismului cu logica politico-comemorativă a denumirilor care celebrează istoria națională și valorile republicane.

De regulă, cu prilejul marilor reconfigurări în structura puterii, cum a fost cazul revoluțiilor care au dus la schimbări de regim, noile autorități au preferat să de-a uitării vechile toponime și să le înlocuiască cu altele, tot nume proprii, dar care le serveau propriilor scopuri ideologice. În schimb, mai frecvente sunt trecerile de la nomenclatoare numerice la unele nominale. Acesta este cazul în special în orașele nord-americane, unde străzile au primit denumiri numerice în decursul procesului de raționalizare a spațiului. Iar acum, aceste nomenclatoare sunt supuse unor schimbări în direcții fie comemorative, fie comerciale. New York City este orașul care a stabilit, alături de Philadelphia, unul dintre cele două modele americane de nomenclatură (Rose-Redwood și Kadonaga,

2015). În această metropolă americană, Reuben Rose-Redwood (2008) a documentat două proiecte de substituire toponimică a numerelor cu nume proprii: primul caz s-a petrecut în Manhattan și a constatat în redenumirea străzilor numerice ca parte a unui proiect al elitelor asociat dezvoltării urbane însoțită de deposedări spațiale și evacuări forțate. Între 1880-1890, patru bulevarde (Eight Avenue, Ninth Avenue, Tenth Avenue și Eleventh Avenue) din vestul Manhattan-ului au fost redenumite cu nume proprii (Central Park West, Columbus Avenue, Amsterdam Avenue și West End Avenue). Redenumirile au fost promovate de către dezvoltatorii imobiliari în încercarea acestora de a câștiga financiar de pe urma ridicării prestigiului zonei în cauză (p. 438).

Al doilea proiect evidențiat de Rose-Redwood s-a petrecut în Harlem, în perioada postbelică. În acest cartier istoric al New York-ului, redenumirea toponimică a numerelor în nume relevă un proiect de recunoaștere culturală a grupurilor marginale, în speță a comunității afro-americane. În ciuda faptului că aceasta din urmă a reușit să își înscrie propriile simboluri în spațiul public, proiectul nu a fost lipsit de neajunsuri. Un „efect pervers” al succesului acestei campanii comemorative a constatat în faptul că redenumirile au reprodus, fără să urmărească în mod explicit acest deznodământ, un alt tip de relații hegemonice înscrise toponomastic în spațiul public (despre „efecte perverse” ca rezultate neanticipate ale acțiunii sociale, vezi Boudon, 1998). Aceasta deoarece personalitățile din sânul comunității afro-americane care au fost selectate pentru a da numele lor străzilor au fost preponderent bărbați, fapt care a accentuat și mai tare marginalizarea și invizibilitatea femeilor din această comunitate.

În alte țări, practica toponimică de atribuire de denumiri numerice locurilor, inclusiv străzilor, a fost interzisă. Legea denumirilor de locuri din Estonia adoptată în 2004 (Riigikogu, 2004, §13, art. 5) interzice în mod explicit acordarea străzilor de denumiri numerice. Această repulsie față de numere ca mijloace de identificare spațială vine ca reacție la practica sovietică de a desemna numere instituțiilor publice, în special școlilor (Vuolteenaho, 2012, p. 672). Și în România, după instituirea Republicii Populare Române, autoritățile comuniste au recurs la numerizarea nomenclatorului unităților școlare ca mijloc toponimic de deconmemorare. În 1948, multe din liceele de tradiție din orașele țării au fost redenumite cu identități numerice, fapt care a presupus înlăturarea denumirilor eponime pe care le purtau și care erau asociate cu istoria națională și familia regală. De exemplu, în București, Liceul „Mihai

Viteazul” (astăzi Colegiul Național „Mihai Viteazul”) a devenit Școala medie nr. 3, iar Liceul „Gheorghe Lazăr” (astăzi Colegiul Național „Gheorghe Lazăr”) a fost numit Școala medie Nr. 22. La Cluj, Liceul de Aplicație al Seminarului Pedagogic Universitar (actualul Colegiul Național „Emil Racoviță”) a fost redenumit Liceul de băieți nr. 3, iar Liceul „George Barițiu” (actualul Colegiul Național „George Barițiu”) a devenit Școala Medie de băieți nr. 1. Acolo unde existau mai puține licee, logica enumerării își pierde sensul. Totuși, epurarea vechilor denumiri s-a făcut prin atribuirea unor denumiri generice. De exemplu, în Sibiu, Liceul evanghelic de băieți „Brukenthal”/Brukenthalschule a fost desființat, iar Liceul de fete „Domnița Ileana” (astăzi Colegiul Național „Octavian Goga”) a devenit, simplu, Școala medie (Rusu, 2019c).

În România există o serie limitată de localități care dispun de nomenclatoare stradale numerice, unele însă doar parțial. Așa este cazul orașului Sulina, jud. Tulcea. Orașul a fost distrus în Războiul Crimeii (1853-1855), purtat între Rusia, care controla regiunea și alianța formată din Franța, Anglia și Imperiul Otoman. După ce Rusia a pierdut controlul asupra Deltei Dunării, Comisia Europeană a Dunării, autoritatea care veghea asupra liberei circulații pe fluviu, a demarat un proiect de regularizare a brațului Sulina, pentru a-l face navigabil. În contextul lucrărilor de regularizare, localitatea Sulina a fost reconstruită, după un plan urbanistic ce presupunea o rețea de drumuri ortogonale. De atunci, străzile paralele cu Dunărea sunt denumite prin cifre romane (Strada a I-a, Strada a II-a ș.a.m.d.) iar cele perpendiculare poartă nume proprii – conform modelului Philadelphia. În timp, acestea din urmă au fost numite după panteonul eroilor militari și valorile naționale românești, dar ceea ce dă particularitate nomenclatorului stradal al Sulinei rămân cele șapte străzi botezate cu numere romane. În timpul regimului comunist, aceste denumiri numerice au fost schimbate în nume proprii, astfel încât Strada I s-a numit Str. Deltei, Str. a II-a purta numele de Str. 23 August, Str. a III-a – Str. 7 Noiembrie, Str. a IV-a – Str. Octombrie Roșu etc., într-o contraintuitivă politică de denumerizare. După cum am argumentat anterior, tranziția de număr la nume a fost cu totul străină repertoriului de practici sovietice în materie de transformare simbolică a spațiului, din care făcea parte tactica toponimică de decomemorare prin numerizare. După 1989, municipalitatea a revenit la denumirile numerice, măsură prin care s-a reușit nu doar înlăturarea din nomenclatorul localității a simbolurilor fostului regim, ci și restituirea identității toponimice a Sulinei.

Un exemplu extrem este oferit de orașul Pecica, jud. Arad, localitate a cărei nomenclator stradal este alcătuit integral din cifre arabe. Până în 1964, localitatea era împărțită, pe criterii etnice, în Pecica 1 (partea românească), unde străzile nu aveau denumiri și Pecica 2 (partea maghiară), iar aici străzile purtau nume proprii în limba maghiară. Comuna Pecica a devenit oraș în anul 2004. Problema atribuirii de denumiri străzilor din partea românească și dezvoltarea unui nomenclator stradal unitar s-a pus în contextul pregătirii documentației pentru dobândirea acestui statut de localitate urbană. Localizată la granița cu Ungaria și formată prin unirea celor două așezări română și maghiară, Pecica include o minoritate consistentă de maghiari, care reprezintă peste 25 la sută din populație. Având în vedere această compoziție etnică a comunității locale, reflectată și în structura politică a consiliului local, au existat discuții aprinse asupra personalităților după care să fie numite străzile. Consilierii locali ai Uniunii Democrate a Maghiarilor din România (UDMR) au solicitat inclusiv afișarea denumirilor stradale pe plăcuțe bilingve, invocând prevederile din Legea administrației locale nr. 215 din 2011 (după cum am văzut într-o secțiune anterioară, art. 76, al. 4 stipulează că „autoritățile administrației publice locale vor asigura inscripționarea denumirii localităților și a instituțiilor publice de sub autoritatea lor” dacă minoritatea depășește procentul de 20 la sută, fără să menționeze în mod explicit și străzile).

Pentru a depăși blocajul și a dezamorsa tensiunile etnice, primarul român de atunci a venit cu soluția de a alcătui un nomenclator numeric, toate cele 120 de străzi fiind numite cu cifre arabe. Propunerea a fost adoptată prin Hotărâre a Consiliului Local în 2002. Printr-o astfel de măsură, s-a eliminat și controversa din jurul plăcuțelor bilingve. Soluția pionierată în Pecica a fost preluată, în anii care au urmat, și de alte localități multi-etnice din Transilvania (comuna Oșorhei, jud. Bihor și orașul Tăuții-Măgherauș, jud. Maramureș). Un alt caz de nomenclator stradal integral alcătuit din cifre arabe a apărut în comuna Sfântu Gheorghe, jud. Tulcea.

Alte localități au adoptat nomenclatoare integrale numerice, dar constând în numere romane. Cele 118 de străzi ale comunei Șag, jud. Timiș, sunt numite consecutiv, de la I la CXVIII. În mod similar, toate străzile comunei Cristian, aflată la o distanță de zece kilometri de Sibiu, sunt desemnate prin cifre romane, de la I la XXVIII. Dincolo de această toponimie oficială, pentru cele 24 de străzi istorice ale localității există și un sistem bilingv de denumiri informale. Astfel, pentru localnici, Strada I este Ulița Poplăcii/

Straussenburggasse, Strada II este Ulița nouă/Neugasse etc., fără ca aceste nume proprii să fie afișate pe plăci informative.

În fine, un ultim caz este cel apărut în orașul Ovidiu, jud. Constanța. Partea veche a orașului are străzi denumite prin nume proprii comune mării majorității a localităților din țară. Într-o zonă rezidențială nou dezvoltată, în schimb, municipalitatea a ales să atribuie străzilor un nomenclator alfanumeric. Cele cinci străzi dispuse paralel față de lacul Siutghiol sunt numite de la A la E, iar cele 12 artere perpendiculare pe lac sunt numerotate de la 1 la 12. Modelul toponimic nu este însă aplicat în mod consecvent. Dincolo de această arie a străzilor alfanumerice, în locul străzii cu numărul 13 artera nou-înființată este botezată Str. Vlad Țepeș. La fel de inconsecvent, Strada E se continuă, dincolo de Vlad Țepeș, în Str. Mihai Viteazul, ceea ce arată că la nivelul toponimiei urbane coabitează, în raporturi neclare, mai multe sisteme de denumire stradală.

Încercând o schematizare a acestor cazuri răslețe, se poate observa că introducerea unor nomenclatoare stradale numerice a constituit o soluție cel mai adesea conjuncturală, luată în momente istorice diferite, pentru a răspunde unor necesități contextuale. Raritatea cazurilor și variabilitatea care le caracterizează fac imposibilă desprinderea unor tipare generale. Putem, în schimb, să clasificăm această cazuistică în funcție de o serie de factori. Astfel, cazurile existente în localitățile din România se împart, mai întâi, în nomenclatoare numerice integrale (Pecica, Oșorhei, Tăuții-Măgherăuș, Șag, Sf. Gheorghe, Cristian) și parțiale (Sulina, Ovidiu). O a doua linie de demarcație poate fi trasată pentru a delimita între străzile desemnate cu cifre arabe (Pecica, Oșorhei, Tăuții-Măgherăuș, Sf. Gheorghe) și cifre romane (Sulina, Cristian, Șag). Un al treilea tip e sistemul alfanumeric implementat într-un cartier al orașului Ovidiu. Sub aspect temporal, două perioade istorice pot fi identificate: mijlocul secolului al XIX-lea specifică începuturilor procesului de modernizare (Sulina), respectiv perioada postcomunistă (toate celelalte localități). În fine, din punctul de vedere al finalității introducerii acestor nomenclatoare stradale numerice, aceasta variază de la (1) rațiuni de raționalizare a spațiului în contextul sistematizării mai ample a Deltei Dunării (Sulina), (2) utilizarea lor ca dispozitiv toponomastic apolitic de dezamorsare a conflictelor etnice în comunitățile plurale (Pecica, Oșorhei, Tăuții-Măgherăuș), (3) desemnarea străzilor în proiecte de dezvoltare urbană (Ovidiu), la (4) atribuirea de nume unor străzi care existau în prealabil fără să fie denumite (com. Sfântu Gheorghe).

În Sibiu, străzile au purtat denumiri alfanumerice doar provizoriu și exclusiv în documentația administrativă, până la atribuirea unor nume proprii. De exemplu, în *Planul municipiului Sibiu* din 1947 figurează mai multe străzi desemnate cu litere (A, B, C etc.) sau cu o combinație alfanumerică (C1, E1, E2 etc.). Acestea străzi nou-înființate și-au pierdut codurile alfanumerice atunci când municipalitatea le-a atribuit nume proprii: de exemplu, strada A dintr-o parcelă amenajată în perioada postbelică a fost botezată după Mareșalul Tito, iar strada C din același lot a primit numele Rozei Luxemburg (*Planul municipiului Sibiu*, 1947, p. 137).

În cercetarea sociologică pe care am derulat-o, unul dintre punctele de interes a constat în identificarea modului în care respondenții se raportează față de posibilitatea ca nomenclatorul stradal al Sibiului, alcătuit din nume proprii – multe dintre ele politice și comemorative – să devină unul numeric. În acest scop, am inclus în chestionar un item care îi ruga pe respondenți să își exprime măsura în care sunt de acord față de ideea ca „toate străzile din oraș să poarte denumiri numerice în locul numelor proprii (de ex.: Strada 1, Strada 2 etc.)”. Distribuția răspunsurilor pe care le-am obținut este redată în figura 26 de mai jos.

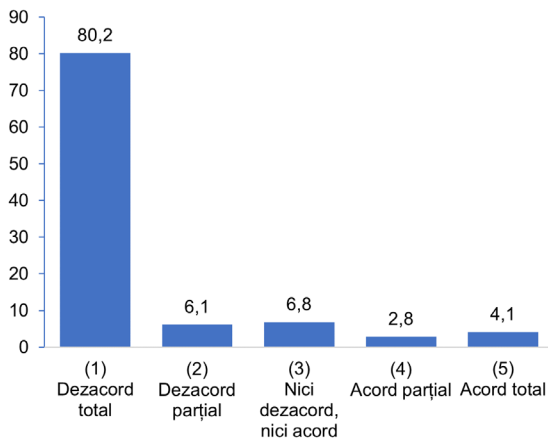
Figura 26.

Denumiri stradale numerice

Ar fi o idee bună ca toate străzile din oraș să poarte denumiri numerice în locul numelor proprii (de ex.: Strada 1, Strada 2 etc.) (%)

N = 1,116

(datele sunt ponderate în baza vârstei)

Datele obținute indică un dezacord major față de eventualitatea înlocuirii numelor proprii ale străzilor din Sibiu cu un nomenclator integral numeric. Peste 80 la sută dintre respondenți s-au poziționat într-un „dezacord total” în raport cu această idee, în timp ce propunerea i se pare admisibilă unui procent de doar 6.9 din totalul eșantionului (acord parțial și total). Fără să fi aprofundat prin alte întrebări de chestionar această chestiune, putem presupune că o astfel de transformare toponimică de la un sistem nominal la unul numeric este percepută ca o schimbare radicală, cu efecte pe cât de ample, pe atât de indezirabile. În primul rând, din punct de vedere comemorativ, numerotarea străzilor ar însemna eliminarea din spațiul public a patrimoniului toponomastic și a memoriei istorice reflectată în acesta. Apoi, consecințele practice sunt de asemenea importante și trebuie luate în calcul: în eventualitatea unei asemenea schimbări, toți cetățenii și toate companiile ar fi afectate, întrucât ar trebui să își preschimbe actele de identitate și/sau alte documente în cazul firmelor. Faptul acesta ar crea nu doar neplăceri în rândul cetățenilor, ci ar duce, cel mai probabil, la un blocaj administrativ al aparatului birocratic al primăriei.

Există și rețineri provocate de costurile financiare și logistice implicate de o asemenea transformare. Municipality ar trebui să suporte cheltuielile privitoare la achiziționarea unui set nou de indicatoare stradale, demontarea tuturor plăcuțelor actuale și înlocuirea lor cu noile tăblițe numerice. Nu în ultimul rând, introducerea unui nomenclator stradal integral numeric s-ar putea să nu fie cea mai bună soluție toponimică raportată la topografia Sibiului. Experiența istorică arată că există o legătură strânsă între planurile urbane rectangulare și nomenclatoarele numerice. Sibiul s-a dezvoltat în jurul nucleului de străzi neregulate configurate înăuntrul vechii cetăți fortificate și nici cartierele mai noi nu au fost structurate spațial după modelul grilajului cu străzi rectangulare.

Datele empirice culese cu ajutorul chestionarului online permit modelarea statistică în vederea identificării variabilelor care influențează atitudinea respondenților față de implementarea unui nomenclator stradal integral numeric în Sibiu. Spre deosebire de celelalte analize în care am recurs la modele de regresie liniară, în acest caz am optat pentru realizarea unui model de regresie logistică. Modelarea statistică a datelor a fost realizată cu software-ul Stata 16.0. În vederea realizării modelului de regresie logistică, variabila dependentă măsurată în chestionar printr-o scală ordinală în cinci valori a fost transformată într-una dihotomică, prin codarea răspunsurilor „Dezacord total” și „Dezacord parțial” cu

0 și a celorlalte trei („Nici dezacord nici acord”, „Acord parțial” și „Acord total”) cu 1. Având în vedere distribuția variabilei dependente, am folosit corecția Firth pentru cazuri rare (King și Zeng, 2001; Puhr et al, 2016). Din cauza unor limitări de ordin tehnic ale software-ului utilizat, analiza de regresie logistică cu corecția Firth nu a putut ține cont de ponderarea pe baza vârstei care a fost încărcată în modele realizate anterior. Coeficienții aferenți fiecărei variabile, alături de celelalte detalii relevante, sunt redați în tabelul 11 de mai jos.

Tabel 11. Regresie logistică a acordului față de introducerea unui nomenclator stradal numeric

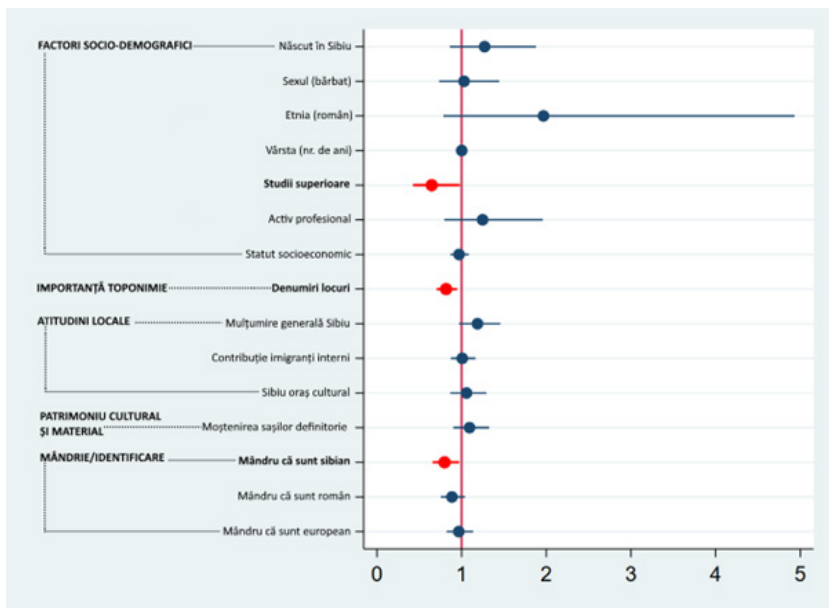
Variabila dependentă = nomenclator stradal integral numeric	B	Eroarea standard	z	p
<i>Factori socio-demografici</i>				
Născut în Sibiu	0.24	0.20	1.21	0.23
Sexul (bărbat)	0.03	0.17	0.17	0.87
Etnia (român)	0.68	0.47	1.44	0.15
Vârsta (nr. de ani)	0.00	0.00	0.41	0.68
Studii superioare	-0.44	0.21	-2.07	0.04
Activ profesional	0.22	0.23	0.96	0.34
Statut socioeconomic	-0.03	0.06	-0.53	0.60
<i>Importanță toponimie</i>				
Denumiri de locuri	-0.20	0.07	-2.73	0.01
<i>Atitudini locale</i>				
Mulțumire generală Sibiu	0.17	0.10	1.65	0.10
Contribuție imigranți interni	0.01	0.07	0.11	0.92
Sibiu oraș cultural	0.06	0.10	0.55	0.58

Patrimoniu cultural și material

Moștenirea sașilor definitorie	0.09	0.10	0.91	0.36
<i>Mândrie/identificare</i>				
Sibiu	-0.22	0.10	-2.28	0.02
România	-0.12	0.08	-1.49	0.14
Europa	-0.03	0.08	-0.41	0.68
Constanta	-1.15	0.86	-1.34	0.18
Pseudo-R ² Cox-Snell		0.029		
Pseudo-R ² Nagelkerke		0.053		
N		1,116		

Notă: datele nu sunt ponderate pentru această analiză.

Figura 27. Vizualizarea coeficienților de regresie cu privire la nomenclatorul stradal integral numeric

Notă: Punctele reprezintă raporturile de șansă (odds ratios) ai modelului de regresie logistică; liniile orizontale reprezintă eroarea standard; punctele în culori mai deschise și denumirea variabilelor scrise îngroșat indică un nivel de semnificație statistică mai mic de 0.05.

Rezultatele obținute arată că variabilele relevante, care au un efect asupra variabilei dependente la un nivel de semnificație statistică p mai mic de 0.05, sunt studiile superioare, importanța denumirii de locuri, respectiv mândria locală reflectată în gradul de identificare cu Sibiu. Așadar, din categoria factorilor socio-demografici, doar nivelul educațional este asociat în mod semnificativ statistic cu atitudinea față de introducerea unui nomenclator stradal numeric în Sibiu, în sensul că persoanele cu educație superioară tind să fie în dezacord cu această eventualitate. Tot în dezacord tind să se poziționeze respondenții care acordă denumirilor de locuri (numelor de străzi și instituții publice) o importanță crescută ca simboluri politice și comemorative. Nu în ultimul rând, aceeași relație o găsim între persoanele care sunt mândre că sunt sibieni și gradul de acord față de transformarea numelor proprii ale străzilor din oraș în denumiri numerice: respondenții care se identifică într-o măsură mai mare cu Sibiu, pentru care apartenența la această comunitate socio-spațială locală are o rele-

vanță subiectivă, tind să respingă ideea instituirii unui nomenclator numeric. Aceste rezultate au sens, în ideea în care, după cum am argumentat în paragrafele anterioare, numele proprii care alcătuiesc nomenclatorul stradal al orașului reprezintă patrimoniul toponimic pe care membrii comunității locale îl valorizează și, de aceea, îl doresc protejat.

Toponimie instituțională

Denumirile de străzi reprezintă doar una din componentele sistemului de denotație spațială utilizat, pe de o parte, în scopuri pragmatice ce vizează gestionarea spațiului și facilitarea navigării în teritoriu și, pe de altă parte, pentru înscrierea în spațiu a etosului ideologic și memoriei istorice cultivate în cadrul comunității. Pe lângă nomenclatorul stradal, sistemul de denotație include toponimia instituțională, alcătuită din denumirile instituțiilor publice cum sunt unitățile de învățământ (școli primare și gimnaziale, licee și colegii, universități), biblioteci, spitale, teatre, opere, case de cultură etc. La acestea se adaugă alte obiective geografice, precum denumirile de parcuri, cimitire, stadioane, poduri etc.

Capitolul de față explorează, mai întâi, toponimia instituțiilor culturale, focalizându-se pe cazul Centrului Cultural „Ion Besoiu” (fosta Casă de Cultură a Sindicatelor). A doua parte a capitolului se axează pe toponimia instituțiilor educaționale. Aici, atenția va fi fixată pe două unități de învățământ asupra cărora planează posibilitatea de a fi redenumite: este vorba despre Școala Gimnazială „Radu Selejan”, care a fost vizată de o petiție lansată pe plan local și care solicita redenumirea ei, respectiv Colegiul Național „Octavian Goga”, al cărui patron spiritual este o personalitate publică deosebit de controversată pentru convingerile sale ideologice și activitatea sa politică.

Toponimia instituțiilor culturale

Centrul Cultural „Ion Besoiu”

Conform Registrului Național al Instituțiilor Publice, în Municipiul Sibiu se regăsesc 158 de instituții. Dintre acestea, doar 48 poartă denumiri onorifice sau comemorative. Cele mai multe sunt instituții de învățământ (grădinițe și școli gimnaziale, licee și colegii, universități – 29), urmate de muzee (6), centre culturale (5), complexe sportive (4), spitale (2) și alte tipuri de instituții (2). Din aceste 48 de instituții cu denumiri onorifice, 37 sunt denumiri

eponime care fac referire la o personalitate publică. Distribuirea lor în spațiul urban al Sibiului poate fi vizualizată în figura 28 de mai jos.

Figura 28. Toponimia instituțională a Sibiului

Notă: C. N. = Colegiul Național; C. E. = Colegiul Economic; C. A. = Colegiul Agricol; C. T. = Colegiul Tehnic/Tehnologic; S. G. = Școala Generală; C. S. = Clubul Școlar; T. N. = Teatrul Național; C. J. = Centrul Județean; A. F. T. = Academia Forțelor Terestre.

Din aceste instituții culturale numite în onoarea unor personalități, de interes pentru lucrarea de față este Centrul Cultural „Ion Besoiu”. Înainte de a fi dedicată onomastic actorului sibian, instituția a fost inaugurată la data simbolică de 23 august – Ziua Națională a Republicii Socialiste România – în anul 1973, sub denumirea de „Casa de Cultură a Sindicatelor”. Lucrările la clădirea edificată în stilul arhitectural specific modernismului socialist, cu accente de brutalism, au început în 1969. Înființarea acestei instituții culturale ipostaziate material în clădirea în stil modernist trebuie înscrisă în două contexte care ilustrează o scalaritate

În două trepte: pe de o parte, la nivel național, Casa de Cultură a Sindicatelor face parte dintr-un amplu proiect de edificare a unor clădiri similare în toate marile orașe ale țării. Începând cu sfârșitul anilor cincizeci, regimul socialist a demarat o campanie susținută de construire a unor Case de Cultură a Sindicatelor. Astfel de sedii impozante au fost ridicate în 51 de orașe de pe tot întinsul Republicii Socialiste România, de la Alba Iulia și Alexandria până la Zalău și Zimnicea. Astfel, Case de Cultură a Sindicatelor au fost inaugurate la mijlocul anilor cincizeci – primul edificiu de acest fel fiind deschis la Reșița (1956) –, însă cele mai multe asemenea edificii au fost date în folosință în cursul anilor șaptezeci – Pitești (1971), Ploiești (1972), Oradea (1973). Ultimele Case de Cultură a Sindicatelor, precum cele din Constanța (1983) și Botoșani (1986), au fost finalizate abia în anii optzeci. Din anii șaiszeci, toate aceste construcții au ajuns să exprime același limbaj arhitectural al modernismului socialist (BACU, 2020). Dispersate pe tot teritoriul țării, aceste edificii au fost proiectate ca bazele unei infrastructuri materiale destinate pentru găzduirea unor mari evenimente cultural-artistice (concerte, expoziții etc.) dar mai ales politice (congrese ale partidului, simpozioane aniversare, festivaluri cultural-patriotice etc.). Din punct de vedere normativ, activitățile desfășurate în Casele de Cultură a Sindicatelor au fost reglementate prin Decretul nr. 703 din 31 decembrie 1973 privind stabilirea normelor unitare de structură pentru instituțiile cultural-educative.

Pe de altă parte, la nivel local, Casa de Cultură a Sindicatelor din Sibiu a fost integrată în proiectul urbanistic de amenajare a Centrului Civic. Ca și în alte mari centre urbane unde au fost construite – București, Satu Mare, Brăila, Pitești, Târgu Mureș, Brașov etc. – centrele civice au constituit ample proiecte urbanistice propulsate de dubla năzuință de a da o expresie materială ideologiei socialiste prin ridicarea unor edificii moderne și impunătoare și, simultan, de a eclipsa vechile centre istorice (în special în orașele transilvănene) asociate cu epocile premoderne și clasele sociale privilegiate ale acelor vremuri (Răuță, 2012). În Sibiu, Casa de Cultură a Sindicatelor a fost gândită ca alcătuind latura vestică a Centrului Civic. La est, peste Str. V. I. Lenin, au fost înălțate Magazinul Universal „Dumbrava” și Casa de Modă. În nord, pe locul actualului Hotel Ramada, era prevăzut un sediul politic-administrativ, iar la sud un hotel și blocuri de locuințe care nu au mai fost construite.

Casa de Cultură a Sindicatelor din Sibiu și-a continuat activitatea și după schimbarea de regim din 1989, când sălile sale au

fost folosite pentru o gamă largă de evenimente, de la spectacole de comedie și concerte muzicale până la festivități de absolvire a anului universitar și reuniuni sindicale (Chiseliță, 2017a). În noaptea de 30 noiembrie 2015, la clubul Colectiv din București a avut loc incendiul în urma căruia au murit 65 de oameni (multe dintre victime decedând în spitale, din cauza infecțiilor nosocomiale) (Crețan și O'Brien, 2020; Rusu, 2020b). Ca urmare a acestei tragedii, produse pe fondul corupției și a lipsei avizului pentru securitatea la incendii, numeroase clădiri din țară au fost închise. Printre acestea s-a numărat și Casa de Cultură a Sindicatelor din Sibiu, care a suferit aceeași soartă. În 2018, după renovări extinse, clădirea a fost redeschisă publicului, sub o nouă identitate nominală: în memoria actorului sibian decedat de curând, instituția a fost inaugurată ca Centrul Cultural „Ion Besoiu”.

Ion Besoiu a fost un actor de teatru, film, radio și televiziune născut la Sibiu la data de 11 martie 1931. Legătura acestuia cu Sibiul se extinde mult dincolo de evenimentul biologic al nașterii, fără însă a se confunda cu întreaga sa biografie. Este absolvent al Liceului „Gheorghe Lazăr” din Sibiu și mai târziu al Academiei de Teatru și Muzică din aceeași localitate (1949). Între 1949 și 1964, Ion Besoiu a jucat pe scena Teatrului Național din Sibiu. În 1967, după ce și-a făcut debutul cinematografic (1957) și a jucat într-o serie de filme istorice de mare succes – „Neamul Șoimăreștilor” (1964), „Haiducii” (1965), „Răscoala” (1965) – se mută la București, la Teatrul „Lucia Sturdza Bulandra”, pe care l-a condus ca director pentru o perioadă de 12 ani. Anii șaptezeci i-au adus notorietatea națională. A continuat să fie distribuit în roluri importante în producții istorice („Mihai Viteazul” – 1970), însă apogeul carierei l-a atins jucând rolul principal al serialului de aventuri „Toate pânzele sus” (1977), ecranizare a romanului lui Radu Tudoran în regia lui Mircea Mureșan. Și-a continuat cariera actoricească și după 1989, cu roluri în numeroase producții autohtone, chiar dacă, odată cu schimbarea de regim, industria cinematografică și-a pierdut sprijinul financiar oferit de statul socialist.

Ca recunoaștere pentru activitatea sa, Ion Besoiu a primit titlul de Cetățean de Onoare al Municipiului Sibiu în 2001. În același an, cu prilejul împlinirii vârstei de 70 de ani, i-a fost înmănat de către Președintele Ion Iliescu Ordinul Național „Steaua României” în grad de cavaler. Au urmat alte premii profesionale – Premiul de Excelență al Cinematografiei Române în 2002, premiul pentru întreaga activitate oferit cu ocazia ediției a XVI-a a Galei Premiilor UNITER în 2008 – iar în 2015 i-a fost acordată o stea pe

Aleea Celebrităților (*Walk of Fame*) din București (Moceanu, 2021). În 2013, Ion Besoiu a devenit și Cetățean de Onoare al Județului Sibiu, fiind primul recipient al acestui titlu, alături de interpreta de muzică populară Lucreția Ciobanu (Mediafax, 2013).

Concomitent cu aceste onoruri, în presă începeau să fie vehiculate tot mai intens informații potrivit cărora Ion Besoiu ar fi fost colaborator al Securității. În aprilie 2011, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității (CNSAS) a solicitat Curții de Apel București să constate calitatea de colaborator al fostei Securități a lui Ion Besoiu, după ce cu o lună mai devreme Colegiul instituției a decis, pe baza dosarului întocmit de Direcția Investigații din cadrul CNSAS, că actorul a fost colaborator (Vanghele, 2011). Potrivit dosarului înaintat instanței de către CNSAS, în anii optzeci, când era director al Teatrului Bulandra, Ion Besoiu ar fi oferit informații către ofițerii de Securitate despre actorii Ion Caramitru și Gina Patrichi, regizorul Liviu Ciulei, scriitorul Dinu Săraru și istoricul de artă Răzvan Theodorescu. În schimbul informațiilor, actorul ar fi fost recompensat cu câteva sute de lei. Contactat de presă, Ion Besoiu, pe atunci în vârstă de 80 de ani, a declarat că acuzațiile sunt „niște penibilități”. A mai mărturisit, pe de altă parte, că atunci „când eram director la Teatrul Bulandra, venea un ofițer care se ocupa de teatru și eu cum mergeam la ambasade, în special la Ambasada SUA, venea un ofițer care mă întreba. M-a și botezat cu un nume. Bogdan, habar nu aveam. Păi pe vremea aia trebuia să dai relații” (Cotidianul, 2011). În schimb, actorul a insistat că, deși a discutat cu ofițerii Securității, nu a semnat nicio odată vreun angajament în acest sens.

La 13 noiembrie 2012, Curtea de Apel București a respins acțiunea inițiată în instanță de către CNSAS, prin care se cerea recunoașterea calității de colaborator al Securității a lui Ion Besoiu. Instanța a hotărât că acțiunea este inadmisibilă, deoarece nu sunt întrunite condițiile cerute de lege pentru verificarea actorului. CNSAS a făcut recurs împotriva acestei hotărâri. Fără succes, întrucât la data de 26 iunie 2014, Înalta Curte de Casație și Justiție (ÎCCJ) a stabilit, printr-o decizie irevocabilă, că Ion Besoiu nu a fost colaborator al Securității (Lupășteanu, 2014). Exonerat juridic de acuzații, Ion Besoiu a decedat pe 18 ianuarie 2017 la București, la vârsta de 85 de ani. A fost înmormântat cu onoruri militare la Cimitirul Bellu, pe Aleea Actorilor, după ce trupul neînsufletit i-a fost depus în foaierul Sălii Liviu Ciulei din Teatrul Bulandra.

Post-mortem, autoritățile orașului care i-au înmânat titlul de Cetățean de Onoare în 2001 au decis ca actorul sibian să fie ce-

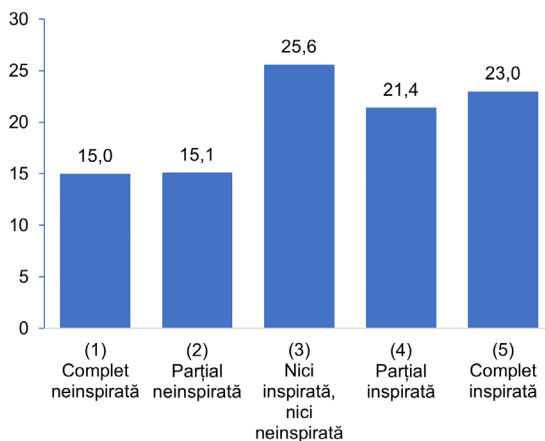
lebrat și toponomastic. Astfel, după renovarea Casei de Cultură a Sindicatelor, aceasta a fost redeschisă sub denumirea Centrul Cultural „Ion Besoiu” (Marinescu, 2018). În acest context, în chestionarul pe care l-am administrat online am inclus un item care sună în felul următor: „În 2018, Casa de Cultură a Sindicatelor a fost redenumită Centrul Cultural «Ion Besoiu», în memoria actorului sibian acuzat că ar fi avut legături cu Securitatea. În ce măsură considerați că această redenumire a fost una inspirată?” Răspunsurile înregistrate sunt afișate în figura 29 de mai jos.

Figura 29.
Centrul Cultural
„Ion Besoiu”

În ce măsură
considerați că
redenumirea
Casei de Cultură
a Sindicatelor în
Centrul Cultural
„Ion Besoiu” a fost
una inspirată? (%)

N = 1,116

(datele sunt
ponderate în baza
vârstei)

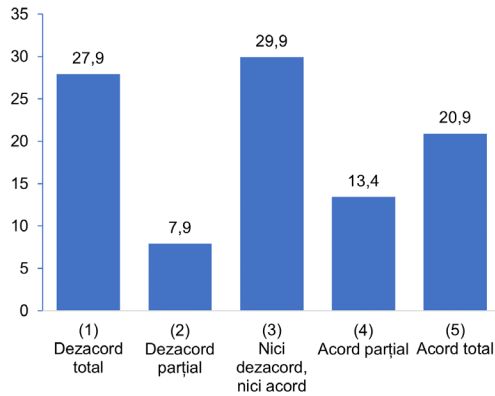
Distribuția răspunsurilor este relativ echilibrată, cu o ușoară asimetrie pozitivă, ceea ce înseamnă că respondenții care aprobă noua identitate nominală a instituției culturale sunt mai mulți decât cei cărora redenumirea li se pare o măsură neinspirată. Totuși, cei mai mulți respondenți, peste o pătrime din eșantion (25.6%) consideră redenumirea ca fiind „nici inspirată, nici neinspirată”. Acest răspuns poate fi sugera o necunoaștere a chestiunii, fie indica o miză scăzută pe care acest caz îl are pentru respondenți. Următorul item i-a întregat pe sibienii care au participat la sondaj dacă ar fi de acord cu schimbarea denumirii Centrului Cultural „Ion Besoiu”, ținând cont de acuzele aduse acestuia legate de colaborarea cu fosta Securitate? Răspunsurile obținute sunt detaliate în figura 30 de mai jos.

Figura 30.
Redenumirea
Centrului Cultural
„Ion Besoiu”

Ați fi de acord cu schimbarea denumirii Centrului Cultural „Ion Besoiu”? (%)

N = 1,116

(datele sunt ponderate în baza vârstei)

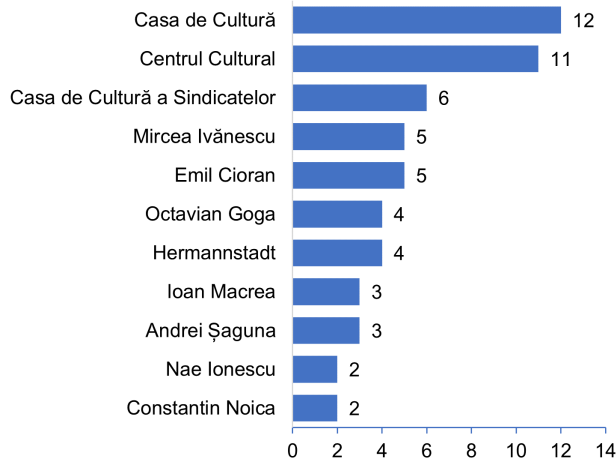
Comparativ cu distribuția răspunsurilor la întrebarea precedentă, în cazul celei de față se observă aceeași distribuție relativ normală, dar cu două nuanțe semnificative: mai întâi, acum avem de-a face cu o asimetrie negativă, dată de faptul că sunt mai mulți cei care se află în dezacord cu o nouă redenumire a actualului Centrul Cultural „Ion Besoiu”; în al doilea rând, avem o polarizare mai accentuată a răspunsurilor, vizibilă în faptul că respondenții – atunci când nu se refugiază în varianta neutră, „nici dezacord, nici acord” (29.9%) – tind să adopte poziționări extreme, fie plasându-se în dezacord total (27.9%), fie în acord total (20.9%) cu o astfel de măsură. Prevalența celor care dezavuează o nouă redenumire a instituției de cultură poate fi explicată în două registre complementare: pe de o parte, există categoria celor care consideră atribuirea numelui lui Ion Besoiu o inițiativă inspirată și care, cel mai probabil, l-au îndrăgit pe actorul sibiian și de a cărui amintire sunt încă atașați sentimental. Pe de altă parte, dezacordul față de o eventuală redenumire poate fi pus și pe seama unui conservatorism toponomastic activat de suita de modificări succesive ale reperelor spațiale ale orașului. Din considerente practice, ce țin de stabilitatea reperelor toponimice, unii oameni se împotrivesc redenumirilor de locuri. În schimb, pentru cei care și-ar dori să vadă înlăturat numele lui Ion Besoiu de pe frontispiciul instituției culturale, probabil că cel mai mult contează faptul că actorul sibiian a întreținut o relație îndoielnică cu fosta Securitate.

În fine, ultimul item din chestionar care privește Centrul Cultural „Ion Besoiu” i-a întrebat pe cei care s-au declarat în acord cu redenumirea acestuia cum anume ar dori să fie redenu-

mită instituția? În total, au fost înregistrate 115 propuneri. Cele mai populare dintre acestea sunt ordonate în figura 31 de mai jos.

Figura 31.
Denumiri
alternative
pentru
Centrul
Cultural „Ion
Besoiu”

Cum anume
ați dori să fie
redenumit
Centrul
Cultural „Ion
Besoiu”?

N = 115

Cele mai frecvent menționate propuneri au fost cele care nu purtau denumiri onorifice, precum „Casa de Cultură” și „Centrul Cultural”. Au existat și răspunsuri care au avansat revenirea la vechea denumire, „Casa de Cultură a Sindicatelor”. Dintre denumirile eponime, se remarcă numele poetului Mircea Ivănescu, despre care vom discuta în secțiunea următoare, în contextul petiției de redenumire a Școlii Gimnaziale „Radu Selejan” din Sibiu. Se evidențiază, de asemenea, preferința respondenților pentru figurile culturale și politice asociate cu ideologia naționalistă, cum este cazul lui Emil Cioran, Octavian Goga, Constantin Noica și Nae Ionescu (primii trei având și legături biografice cu Sibiului și împrejurimile sale). Apetența pentru conservatorismul cultural și politic este trădată și de celelalte două propuneri reținute în acest clasament: mitropolitul ortodox Andrei Șaguna (1809-1873) și coreograful Ioan Macrea (1929-1999), fondatorul ansamblului de dansuri „Junii Sibiului” în anul 1944.

Toponimia instituțiilor educaționale

Denumirile unităților de învățământ creează un peisaj toponomastic a cărui importanță este cu atât mai mare cu cât școlile gimnaziale, liceele, colegiile naționale și universitățile reprezintă instituții special concepute ca spații în care să se desfășoare socializarea

politică a tinerilor. Sistemul de educație publică și instituționalizarea acestuia pe durata secolului al XIX-lea au fost intim legate de proiectul politic de construire a statelor naționale pe toată suprafața continentului european și dincolo de acesta (Ramirez și Boli, 1987). Construirea politică a școlarizării în masă a populației a instituit școala drept cadrul educațional înăuntrul căruia avea să fie predată pedagogia națiunii. Școala a fost astfel înzestrată cu funcția pedagogică de a modela sinele național (Rusu, 2014, 2015a). Această construire pedagogică a identității naționale a presupus mobilizarea unui repertoriu larg de mijloace, care au variat de la manualele de istorie care le prezentau copiilor meta-narațiunea țării lor până la practici comemorative prin care erau reamintite episoade importante din trecutul colectiv. Mai mult, în timp ce lecțiile de istorie și geografie contopeau timpul și spațiul pentru a crea cronotopul națiunii (Bakhtin, 1981, pp. 84-258), educația civică înnodea și mai strâns elevii de națiune prin faptul că îi învăța nu doar pedagogia apartenenței ci și etica patriotismului și loialității de grup (Szakács, 2018).

Din această perspectivă, școala poate fi conceptualizată ca un exemplu elocvent de „loc al memoriei” (Nora, 1989), mai exact un loc în care memoria este atât înscrisă simbolic cât și investită material. Ea este, mai întâi, o instituție a memoriei în care elevii își însușesc meta-narațiunea istorică în care este codificat trecutul colectiv al națiunii din care fac parte. Cu toate că acest lucru este realizat în mod explicit prin predarea istoriei, există și alte mijloace, mai subtile, dar la fel de puternice, de a modela concepția elevilor despre trecut. După cum a arătat Derek H. Alderman (2002, p. 605), numirea școlilor după anumite personalități istorice și culturale îi pune în legătură pe elevi, deși pe cale indirectă și implicită, cu valorile întrupate în acele personalități comemorate în nomenclatorul școlilor. Astfel, școala nu reprezintă numai un loc al memoriei în cadrul căruia este predată o anumită variantă a trecutului, ci constituie totodată un *memorial nominal* care încapsulează un mănunchi de valori, credințe și simboluri care comunică semnificații sociale importante către comunitatea mai largă (Rusu, 2019c).

În România, la nivelul anului 2018, sistemul educațional cuprindea 19,552 de unități de învățământ, de la grădinițe până la universități. Dintre acestea, 6,991 sunt școli secundare (gimnaziale și liceale). Într-o cercetare realizată pe întreaga colecție de denumiri ale unităților școlare din învățământul secundar din România, am constatat că 2,850 de școli din acest total de 6,991 sunt denumite după personalități. Datele toponimice cu privire la denumirile

unităților de învățământ indică existența unui panteon nominal alcătuit din cele mai importante personalități istorice, culturale și politice a căror memorie este înscrisă în toponimia școlară din România. Tabelul 12 de mai jos redă cele mai frecvent atribuite nume de astfel de personalități.

Tabel 12. Panteonul nominal înscris în toponimia școlară din România (N = 2,850)

Rang	Nume	Anii nașterii și morții	Descriere scurtă	Frecvența
1	Mihai Eminescu	1850–1889	Poet și jurnalist	56
2	Mihai Viteazul	1558–1601	Domnitor al Țărilor Românești	37
3	Ștefan cel Mare	1438–1504	Domnitor al Moldovei	34
4	Spiru Haret	1851–1912	Politician și reformator al învățământului	31
5	Alexandru Ioan Cuza	1820–1873	Domnitor al Principatelor Române	28
6	Avram Iancu	1824–1872	Revoluționar pașoptist transilvănean	28
7	Nicolae Iorga	1871–1940	Istoric și om politic	27
8	Ion Creangă	1837–1889	Scriitor și învățător	23
9	Henri Coandă	1886–1972	Savant și inventator	19

10	Nicolae Bălcescu	1819–1852	Revoluționar pașoptist în Țara Românească	19
11	Constantin Brâncoveanu	1654–1714	Domnitor al Țării Românești	18
12	Grigore Moșil	1906–1973	Matematician	18
13	Dimitrie Cantemir	1673–1723	Domnitor al Moldovei	17
14	Petru Rareș	1483–1546	Domnitor al Moldovei	17
15	Constantin Brâncuși	1876–1957	Sculptor	16
16	Octavian Goga	1881–1938	Poet și politician	16
17	Liviu Rebreanu	1885–1944	Scriitor	16
18	Lucian Blaga	1895–1961	Poet și filosof	15
19	Carol I	1839–1914	Rege al României	15
20	George Coșbuc	1866–1918	Poet	15

Sursa: Rusu (2019c)

Pe criterii cronologice, trei categorii de personalități omagiate în toponimia școlară pot fi distinse în acest panteon nominal instituționalizat în toponimia școlară din România. În primul rând, se remarcă figurile politice (Spiru Haret, A. I. Cuza, Avram Iancu, Nicolae Bălcescu, Carol I) și culturale (Mihai Eminescu, Ion Creangă, George Coșbuc) de secol al XIX-lea. Prin activitatea lor pe planul politicii și literaturii, acești bărbați au contribuit la proiectul politic de construire a statului național român dar și la articularea identității naționale. O altă categorie de personalități constă în domnitori premoderni (Mihai Viteazul, Ștefan cel Mare, Constantin Brâncoveanu, Dimitrie Cantemir, Petru Rareș). Aceștia

au fost canonizați ca premergători ai unității naționale (Mihai Viteazul) sau embleme identitare ale creștinismului ortodox al românilor (Ștefan cel Mare și Constantin Brâncoveanu), în jurul cărora a fost elaborată meta-narațiunea istorică națională (Boia, 1997; Rusu, 2015a). A treia categorie este cea a personalităților care și-au adus aportul la făurirea României Mari de după 1918 și au legitimat, într-o formă sau alta, statul național în perioada interbelică (Nicolae Iorga, Octavian Goga, Liviu Rebreanu, Lucian Blaga).

Din perspectiva identității de gen, dominația masculină este absolută: niciuna dintre cele mai populare personalități ale căror nume sunt atribuite școlilor nu este femeie. Cu excepția Regelui Carol I – de origine germană care a fost „românizat” simbolic în decursul celor 48 de ani de domnie – toți ceilalți sunt de asemenea de etnie română. Dacă extindem cadrul de referință de la acest panteon nominal la întreaga bază de date cu denumiri ale unităților de învățământ din România, situația devine puțin mai nuanțată. La nivelul raportului de gen, bărbații reprezintă peste 95 la sută, în timp ce prezența femeilor este de sub cinci la sută (Tabelul 13). Acest raport corespunde în bună măsură celui existent în nomenclatorul stradal la nivel național, unde femeile constituie 4.0 la sută (Rusu, 2022b).

Tabel 13. Distribuția denumirilor de școli în funcție de gen și etnie (N = 2,850)

Variabila	Toponimia școlară		Populația generală	
Gen	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei
(%)	95.1	4.9	48.7	51.3
Etnie	Români	Non-români	Români	Non-români
(%)	83.3	16.7	88.9	11.1

Sursa: Pentru toponimia școlară, Rusu (2019c); valorile de referință privind populația generală au fost preluate din *Recensământul Populației și Locuințelor* din 2011.

Din punctul de vedere al distribuției etnice, compoziția toponimiei școlare reflectă în mai mare măsură caracterul multi-etnic al societății românești. Astfel, personalitățile de etnie română constituie 83.3 la sută din totalul denumirilor școlare, mai puțin decât procentul de 88.9 la sută pe care românii îl reprezintă în structura populației. Personalitățile de altă etnie decât cea română sunt prezente în nomenclatorul școlilor în proporție de 16.7 la sută, în timp ce în populația generală minoritățile etnice alcătuiesc 11.1 la sută. În cadrul acestei categorii, cea mai mare parte a figurilor

omagiate în denumirile de școli sunt personalități maghiare, care dau numele unor unități de învățământ localizate preponderent în Transilvania, în orașele și comunele unde există comunități consistente de maghiari. Chiar dacă mai puține la număr, există însă și personalități internaționale (de exemplu: Liceul Teoretic „Jean Monnet” din București, Liceul Teoretic „William Shakespeare” din Timișoara sau Colegiul Național „Kemal Atatürk” din Medgidia).

În Sibiu funcționează 41 de unități de învățământ, dintre care două sunt centre școlare, opt școli gimnaziale, opt licee (câte unul de artă și teologic, două teoretice și patru tehnologice), zece colegii (câte unul agricol și economic, patru tehnice și patru naționale) și două universități. Dintre acestea, 25 poartă denumiri proprii: 19 sunt denumiri eponime (omagiale) iar șase sunt numite cu alte denumiri semnificative (Cibinium, Independența, Terezianum, Betania, Transcom, Alma-Mater). Alte 14 sunt denumiri numerice, în timp ce două școli poartă nume generice (Colegiul Tehnic Energetic, respectiv Liceul de Artă). Lista completă a școlilor din Sibiu poate fi consultată în tabelul 14 de mai jos.

Tabel 14. Lista unităților de învățământ din Sibiu

Centre școlare și școli gimnaziale	Licee, colegii, universități
Centrul Școlar de Educație Incluzivă Nr. 1	Liceul de Artă
Centrul Școlar de Educație Incluzivă Nr. 2	Liceul Tehnologic „Avram Iancu”
Școala Gimnazială Nr. 1	Liceul Tehnologic „Henri Coandă”
Școala Gimnazială Nr. 2	Liceul Tehnologic „Transcom”
Școala Gimnazială Nr. 4	Liceul Tehnologic Construcții și Arhitectură „Carol I”
Școala Gimnazială Nr. 8	Liceul Teologic Baptist „Betania”
Școala Gimnazială Nr. 10	Liceul Teoretic „Constantin Noica”
Școala Gimnazială Nr. 11	Liceul Teoretic „Onisifor Ghibu”
Școala Gimnazială Nr. 12	Colegiul Agricol „Daniil Popovici Barcianu”
Școala Gimnazială Nr. 13	Colegiul Economic „George Barițiu”

Școala Gimnazială Nr. 18	Colegiul Național „Gheorghe Lazăr”
Școala Gimnazială Nr. 21	Colegiul Național „Octavian Goga”
Școala Gimnazială Nr. 23	Colegiul Național „Samuel von Brukenthal”
Școala Gimnazială Nr. 25	Colegiul Național Pedagogic „Andrei Șaguna”
Școala Gimnazială „Ioan Slavici”	Colegiul Tehnic „Cibinium”
Școala Gimnazială „Ion Luca Caragiale”	Colegiul Tehnic „Independența”
Școala Gimnazială „Nicolae Iorga”	Colegiul Tehnic de Industrie Alimentară „Terezianum”
Școala Gimnazială „Radu Selean”	Colegiul Tehnic Energetic
Școala Gimnazială „Regele Ferdinand”	Universitatea „Alma-Mater” din Sibiu
Școala Gimnazială „Regina Maria”	Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu
	Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu” din Sibiu

Restrângând analiza la denumirile eponime, dedicate unor personalități istorice, politice și culturale, pot fi constatate similitudini cu situația prezentată în tabelul 12 în care este detaliat panteonul nominal înscris în toponimia școlară din România. Și în nomenclatorul unităților de învățământ din Sibiu predomină bărbații care au activat pe plan cultural și politic în secolul al XIX-lea. O singură școală din Sibiu este numită în memoria unei femei: Școala Gimnazială „Regina Maria”. Cu excepția membrilor familiei regale, Regele Carol I, Regele Ferdinand I și Regina Maria – toți aceștia asimilați cultural românității – doar o singură altă școală este denumită după o personalitate de altă etnie decât cea română: este vorba despre Colegiul Național „Samuel von Brukenthal” (de limbă germană), numit astfel în onoarea guvernatorului sas al Transilvaniei care a amprentat istoria Sibiului.

Tabel 15. Personalități comemorate în toponimia educațională din Sibiu

Personalitatea	Coordonate biografice
Andrei Șaguna	(n. 1808 Mișcolț – d. 1873 Sibiu)* Teolog, mitropolit ortodox al Transilvaniei
Avram Iancu	(n. 1824 Vidra de Sus – d. 1872 Baia de Criș)* Revoluționar pașoptist în Transilvania
Carol I	(n. 1839 Sigmaringen – d. 1914 Sinaia) Rege al României
Constantin Noica	(n. 1909 Vitănești – d. 1987 Sibiu)* Filosof român
Daniil Popovici Barcianu	(n. 1847 Rășinari – d. 1903 Sibiu)* Om de cultură și politician român transilvănean, memorandist
George Barițiu	(n. 1812 Jucu de Jos – d. 1893 Sibiu)* Istoric și publicist român transilvănean
Gheorghe Lazăr	(n. 1779 Avrig – d. 1823 Avrig)* Pedagog, teolog, traducător și inginer, fondatorul învățământului în limba română din Țara Românească
Henri Coandă	(n. 1886 București – d. 1972 București) Inginer aeronautic român
Ioan Slavici	(n. 1848 Șiria – d. 1925 Crucea de Jos)* Scriitor și gazetar român
Ion Luca Caragiale	(n. 1852 Haimanale – 1912 Berlin) Dramaturg român
Lucian Blaga	(n. 1895 Lančrăm – d. 1961 Cluj)* Poet și filosof român
Nicolae Bălcescu	(n. 1819 București – d. 1852 Palermo) Revoluționar pașoptist din Țara Românească
Nicolae Iorga	(n. 1871 Botoșani – d. Strejnic) Istoric, politician, om de stat român

Octavian Goga	(n. 1881 Rășinari – d. 1938 Ciucea)* Poet, gazetar, politician și om de stat
Onisifor Ghibu	(n. 1883 Săliște – d. 1972 Sibiu)* Pedagog și om politic transilvănean
Radu Selejan	(n. 1935 Brad – d. 2000 Sibiu)* Poet, prozator, gazetar român
Regele Ferdinand	(n. 1865 Sigmaringen – d. 1927 Sinaia) Rege al României
Regina Maria	(n. 1875 Ashford – d. 1938 Sinaia) Regină a României
Samuel von Brukenthal	(n. 1721 Nocrich – d. 1803 Sibiu)* Guvernator sas al Transilvaniei

Notă: Asteriscul (*) indică existența unei legături directe a personalității comemorate în nomenclatorul educațional cu Sibiu. Personalitățile sunt listate în ordine alfabetică.

Sub raportul local-național, nomenclatorul educațional al Sibiului constituie un amalgam între personalități sibiene cu anvergură națională, pe de o parte, iar pe de altă parte figuri culturale și politice naționale care nu au o legătură directă cu orașul. În economia geografiei simbolice a nomenclatorului educațional al Sibiului, accentul cade totuși pe omagierea acelor personalități a căror biografie este intim asociată cu istoria orașului și care fac parte, totodată, din panteonul național. În această categorie intră personalități precum Gheorghe Lazăr, Andrei Șaguna, Avram Iancu, George Barițiu, Ioan Slavici, Constantin Noica, Lucian Blaga și Octavian Goga. Personalitățile care nu au o anvergură națională sunt fie importante la nivel regional, în contextul specific al comemorării luptei pentru drepturile românilor în Transilvania (cazul lui Daniil Popovici Barcianu), fie au o anvergură transnațională, înglobată în alte configurații statele decât România, cum este cazul baronului Samuel von Brukenthal. Singura personalitate care face notă discordantă din acest punct de vedere, prin faptul că reputația sa este una strict locală, este scriitorul și gazetarul Radu Selejan, al cărui caz va face obiectul unei analize mai detaliate în secțiunea următoare a acestui capitol. Împreună, ceea ce reflectă toate aceste nume este identitatea locală, respectiv statutul Sibiului ca centru regional al Transilvaniei dar și ca important centru național.

Personalitățile naționale, fără o legătură explicită cu Sibiul, inscripționate în toponimia școlară – Henri Coandă (al cărui echivalent local ar fi Hermann Oberth, născut la Sibiu și care dă numele lui unei școli gimnaziale din Mediaș), Ion Luca Caragiale, Nicolae Bălcescu, Nicolae Iorga, Regele Carol I, Regele Ferdinand I și Regina Maria – instituționalizează identitatea națională pe plan local. Aceste nume de personalități sunt purtătoarele valorilor naționale ale statului român care, atribuite școlilor din Sibiu, proclamă toponomastic apartenența Sibiului în cultura națională. Prin astfel de omagieri a unor personalități care nu au legătură directă cu locul în care se află unitățile de învățământ care le poartă numele, un oraș cu o istorie preponderent săsească este apropiat culturii române și politicii naționale. Astfel, orașul este integrat în geografia simbolică a României. Doar Samuel von Brukenthal, patronul spiritual al liceului de limbă germană, amintește că Sibiul are o lungă istorie ca oraș săsesc.

Lista personalităților omagiate la nivelul toponimiei școlare relevă, în negativ, și două absențe proeminente: lipsesc, mai întâi, personalități europene sau chiar globale. Însă acest deficit este parțial compensat de faptul că cei trei reprezentanți ai familiei regale – Carol I, Ferdinand I și Regina Maria – sunt figuri europene naționalizate. Din punct de vedere al originii lor etnice, cele trei figuri monarhice sunt germani și respectiv englezoaică (Lindenberg, 2016; Wolbe, 2012; Pakula, 2017). A doua absență majoră este mai curând o asimetrie disproporționată: după cum am subliniat anterior, o singură școală poartă numele unei femei – Regina Maria. O școală denumită în onoarea unei femei dintr-un total de 19 denumiri eponime reprezintă un procent de 5.3 la sută, procentaj congruent cu media națională a reprezentării femeilor în toponimia unităților de învățământ, care am văzut că este de 4.9 la sută (tabelul 13). În plus, dominația masculină în toponimia educațională se reflectă și în ceea ce privește stratificarea simbolică a denumirilor genizate: la nivel național, cele mai multe nume de femei sunt atribuite școlilor gimnaziale, mai puține sunt conferite liceelor, iar la nivelul universităților, nicio instituție de învățământ superior nu este numită după o femeie (Chiruță, 2020).

Scoala Gimnazială „Radu Selejan”

Numele poetului și ziaristului sibian Radu Selejan a făcut obiectul unui scandal local atunci când un alt poet sibian, Radu Vancu, a lansat o petiție publică ce îl viza în mod direct. Petiția era menită să strângă semnături în vederea redenumirii Școlii Gimnaziale

„Radu Selejan” în Școala Gimnazială „Mircea Ivănescu”. Pentru că dezbaterea publică a luat amploare, fiind desfășurată atât în presă cât și pe platformele sociale virtuale, această secțiune reconstituie întreaga dispută și, pe fondul acesteia, prezintă rezultatele obținute în sondajul online pe care l-am realizat referitoare la opiniile sibienilor cu privire la chestiunea în cauză. Nu înainte, însă, de a prezenta câteva informații de context legate atât de unitatea de învățământ asupra cărei denumiri s-a purtat disputa cât și de biografia celui a cărui memorie publică postumă a fost contestată.

După cum am arătat în secțiunea anterioară, din denumirile eponime atribuite unităților de învățământ din Sibiu, una singură comemorează o personalitate strict locală: este vorba despre Școala Gimnazială „Radu Selejan”, aflată în cartierul Vasile Aaron. Unitatea de învățământ a fost înființată în anul 1977, când s-a numit Școala cu Clasele I-VIII Nr. 17. În 2004, a devenit Școala cu Clasele I-VIII „Radu Selejan”, iar din 2012 se numește Școala Gimnazială „Radu Selejan” (Școala Gimnazială „Radu Selejan” Sibiu, 2022). A fost rebotezată astfel în onoarea poetului și publicistului născut la Brad în 1935. Potrivit fișei biografice existente la Biblioteca Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, între anii 1960 și 1969 Radu Selejan a lucrat ca inginer la mai multe bazine miniere din județele Hunedoara și Caraș-Severin. Și-a început activitatea de publicist la Petroșani, a continuat-o la Sfântu Gheorghe (jud. Covasna), iar din 1978 s-a mutat la Sibiu, unde a rămas până la sfârșitul vieții în 2000, lucrând ca ziarist la cotidianul *Tribuna*. Debutul în poezie a avut loc în 1958, în paginile revistei *Tribuna* din Cluj. A devenit membru al Uniunii Scriitorilor din România în 1969. Între 1968 și 1996, Radu Selejan a publicat cinci volume de versuri: *Corturile neliniștii* (Editura Tineretului, 1968), *Cîntece și descîntece de piatră* (Cartea Românească, 1972), *Tîrziul clipei* (Editura Eminescu, 1973), *Fără puncte cardinale* (Tribuna, 1995) și *Lupta cu îngerul* (Tribuna, 1996). La acestea se adaugă alte volume de poezii publicate postum, precum și volume de proză apărute în timpul vieții.

După moartea acestuia, survenită la Sibiu, la data de 7 iunie 2000, soția scriitorului – doamna Ana Selejan, profesor la Facultatea de Litere și Arte din cadrul Universității „Lucian Blaga” din Sibiu – a înființat Centrul de Cultură „Radu Selejan” ca organizație non-guvernamentală al cărei scop constă în „promovarea proiectelor culturale și a operei scriitorului Radu Selejan”. În 2004, după cum am văzut, Școala nr. 17 din Sibiu a fost redenumită onorific în memoria sa. Radu Vancu își amintește, într-o postare pe Facebook preluată de mass-media locală, de ședința de cancelarie în care

directorul de atunci al școlii a propus redenumirea instituției după Radu Selejan. Ca membru al corpului profesoral al școlii, Vancu a contestat propunerea, pe motiv că Radu Selejan a fost un „scriitor submediocru”, avansând în schimb numele lui Mircea Ivănescu, poet care trăia într-o locuință aflată în apropierea școlii. L-a convins pe directorul școlii să organizeze un vot, la care profesorii s-au exprimat aproape în unanimitate în favoarea propunerii lui Vancu. Cu toate acestea, directorul s-a împotrivit atribuirii numelui unui om aflat încă în viață, așa că, în cele din urmă, școala a fost botezată Radu Selejan (Budușan, 2021).

După acest episod, următoarea salvă a fost trasă în 2017, ocazionată de o campanie sprijinită de municipalitate de promovare a personalităților publice care au marcat istoria orașului. La data de 17 iulie 2017, în sala Atrium a Primăriei Sibiu a avut loc expoziția intitulată „Sibiu. Catedrale de oameni”. Panourile instalate în curtea interioară a primăriei prezentau detalii biografice ale unor personalități importante din istoria Sibiului, bazate pe albumul întocmit de Constantin Necula și Sorana Maier (2017), *Sibiu: Catedrale de oameni – Human Cathedrals*. „Catedralele umane” prezentate drept „repere culturale, artistice, administrative ale Sibiului” erau, printre alții, Emil Sigerus, Partenie Cosma, Aron Florian, Emil Cioran, Andrei Șaguna, Vasile Aaron, Mircea Ivănescu și Radu Selejan (Marinescu, 2017a). Radu Vancu a reacționat critic la acest eveniment publicând la câteva zile distanță un editorial în *Turnul Sfatului* cu titlul „Etica memoriei la Sibiu. Un caz de impostură: Radu Selejan” (Vancu, 2017).

Poetul a fost revoltat de faptul că pe lista scurtă a personalităților celebrate în cadrul evenimentului au fost evidențiați trei scriitori: Vasile Aaron, Emil Cioran și Radu Selejan. Acesta deplânge mai departe faptul că „nici Mircea Ivănescu, nici Lucian Blaga”, nici alți poeți eminenti nu au fost selectați pentru a fi incluși în această triadă. „Ci Radu Selejan, scriitor iremediabil mediocru, din care nu poți deschide o carte fără să roșești fie din impuls etic, fie din bun-simț estetic. Literatura lui e când virusată de o frazeologie comunistă indigestă, când de o mediocritate estetică ireproșabilă, când ambele deodată”. Întocmind apoi un soi de rechizitoriu politic, se întreabă „cum e totuși posibil ca, într-o țară în care comunismul e condamnat oficial, un scriitor care a glorificat această ideologie criminală pe zeci de pagini (unde mai pui că a funcționat ca redactor-șef adjunct al *Cuvântului nou*, organ al C.J. al P.C.R. Covasna, și ca redactor al ziarului Comitetului P.C.R. Sibiu) să fie onorat cu numele unei școli generale?”. Tirada continuă: un „scriitorăș irelevant estetic și foarte vulnerabil sub raport moral”

cum a fost Radu Selejan impietează, prin prezența sa toponomastică pe frontispiciul unei școli, memoria lui Andrei Șaguna, I. L. Caragiale, Gheorghe Lazăr și a celorlalți cărturari meritorii care dau numele lor școlilor din oraș. După ce pledează pentru cazul lui Mircea Ivănescu – acest „enorm poet și cărturar” – Radu Vancu își încheie argumentația cu un verdict și o avertizare. Verdictul este cel de impostură, iar avertizarea se referă la o calamitate culturală:

Există o etică a memoriei. A-l așeza pe Radu Selejan în asemenea avanposturi onorifice ale memoriei noastre culturale nu ține de etică – ba chiar dimpotrivă. E un gest de insanitate a lăsa scriitorii precum cei enumerați mai sus (de la Mircea Ivănescu la Iustin Panța) în afara gesticulației noastre patrimoniale, și de a transforma în schimb în patrimoniu public opera deopotrivă mediocră și discutabilă sub raport etic a lui Radu Selejan. E, spus *tout court*, un caz de impostură. [...] Dacă tot ne apucăm să construim «catedrale de oameni», n-ar strica să ne asigurăm că materia din care le construim e rezistentă și curată. Altminteri, dacă alegem cărămizi mâncate de tot soiul de boli, nu prea avem de ce să ne mirăm că, din vreme în vreme, catedralele astea se năruie peste noi (Vancu, 2017).

Reacțiile nu au întârziat să apară. A doua zi, Sorana Maier, co-autoare a albumului, a publicat în ziarul rival *Tribuna* – la care între 1978 și 2000 a lucrat Radu Selejan – o ripostă suburbană din care nu lipsesc atacuri imunde la persoană, cu trimiteri inclusiv la colonul lui Radu Vancu (Maier, 2017).

Patru ani mai târziu, Radu Vancu a reînnoit ofensiva. Într-o postare pe Facebook, preluată de mass-media locală, Vancu susține că Sibiul și-a onorat poezii, Lucian Blaga și Radu Stanca. Orașul a rămas însă restant, ca datorie memorială, față de Mircea Ivănescu (1931–2011). Acum, că acesta nu mai este în viață, ar fi cazul ca Școala Gimnazială „Radu Selejan” să îi poarte numele. La scurt timp, Vancu a lansat o petiție în mediul online adresată comunității sibiene, iubitorilor de literatură și autorităților școlare și locale. În textul petiției, Vancu reia și aprofundează atacurile la adresa lui Radu Selejan: acesta din urmă este „un scriitor inexistent în patrimoniul simbolic al literaturii române contemporane”, care nu poate fi găsit nici măcar pe Google. Acceptarea în continuare a numelui său pe frontispiciul școlii și, ipso facto, în valorile patrimonializate toponimic, constituie „o formă de impostură pe care vă propun să nu acceptăm să o mai perpetuăm”. Ca gest de reparație morală și memorială, Vancu insistă ca școala să fie redenumită în onoarea lui

Mircea Ivănescu, la zece ani de la moartea acestuia din 2011 (Vancu, 2021). Până în prezent, petiția a fost semnată de 613 persoane, însă mai puțin de jumătate sunt din Sibiu (279).

Cum era de așteptat, și această inițiativă a fost întâmpinată cu reacții critice de către apologeții lui Radu Selejan. Redacția ziarului *Tribuna*, unde a activat Radu Selejan între 1978 și 2000, a publicat un editorial cu titlul „Epurarea pe stil nou, sau războiul Radu Vancu vs. Radu Selejan continuă cu faza pe petiție” (Chiseliță, 2021a). Vancu este acuzat de o dorință iconoclastă de epurare memorială pe motive ideologice – pentru că Radu Selejan a fost un scriitor „întâmplător foarte comunist” –, care seamănă izbitor de mult tocmai cu politica de epurare practică de comuniști. Este amintit faptul că Mircea Ivănescu este cetățean de onoare al Sibiului din 1997, ceea ce arată că poetul a primit recunoaștere simbolică din partea orașului, încă din timpul vieții. Într-o altă reacție – „Ce ai cu Radu Selejan, domnule Radu Vancu?” – editorialistul publicației *Sibiu Independent* vede în „obsesia” și „cruciada lui Radu Vancu cu schimbarea numelor” nu doar manifestarea culturii anulării cu conotații staliniste, dar și „o ușoară dorință vanitoasă, din nou, a acestuia de afirmare în spațiul public”. Mai patetică a fost reacția soției defunctului scriitor a cărui memorie toponimică se vedea contestată: într-un text apărut în *Tribuna*, Ana Selejan îl urechează pe „fostul meu student” pentru „rușinoasa și mincinoasa petiție” pe care a lansat-o în mediul online (Selejan, 2021). Autoarea textului este atât de înfuriată de „imunda petiție” care promovează o acțiune tendențioasă și demolatoare încât se referă la inițiatorul ei prin acronimul „v.r.”, scris ostentativ cu litere minuscule și cu ordinea numelui și prenumelui în stil sovietic.

În cele din urmă, campania de revizuire a denumirii școlii a înregistrat un eșec. Pe lângă faptul că nu a reușit să strângă un număr impresionant de semnături, nici cadrele didactice care alcătuiesc corpul profesoral al Școlii Gimnaziale „Radu Selejan” nu au îmbrățișat această propunere. Imediat după lansarea petiției, conducerea școlii i-a consultat pe profesori cu privire la oportunitatea redenumirii instituției de învățământ. În acest sens, directoarea a organizat un „vot cu caracter informal” ale cărui rezultate au fost următoarele: din totalul de 26 de cadre didactice care au participat la această consultare, doar cinci au votat pentru schimbarea numelui școlii în „Mircea Ivănescu”; trei s-au exprimat în favoarea revenirii la vechea denumire numerică, Școala Gimnazială Nr. 17; cele mai multe cadre didactice s-au abținut de la a exprima un punct de vedere, invocând faptul că au nevoie de „argumente mai elaborate” înainte de a se putea pronunța în această speță (Știri de Sibiu, 2021).

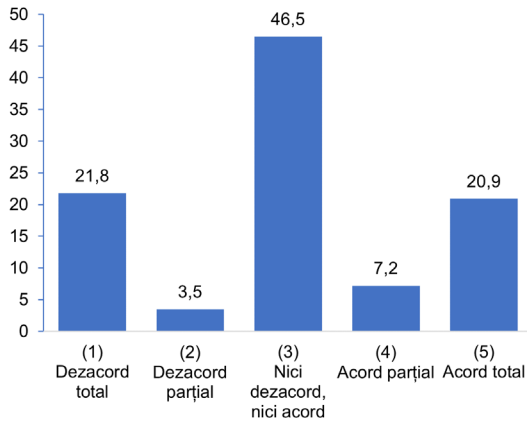
În climatul local deja tensionat de acest scandal public, în chestionarul online am adresat participanților la studiu întrebarea dacă ar fi de acord cu redenumirea Școlii „Radu Selejan” în Școala „Mircea Ivănescu”. Răspunsurile obținute sunt prezentate în figura 32 de mai jos.

Figura 32.

**Redenumirea Școlii
Gimnaziale „Radu
Selejan”**

Ați fi de acord cu
redenumirea Școlii
„Radu Selejan” în
Școala „Mircea
Ivănescu”? (%)

N = 1,116

(datele sunt ponderate în baza vârstei)

Distribuția răspunsurilor se conformează unui tipar trimodal, cei mai mulți respondenți – aproape jumătate din eșantion – optând pentru varianta neutră, „nici dezacord, nici acord” (46.5%). Cealaltă jumătate a respondenților este aproape simetric împărțită între cei care se află în dezacord (25.3%) și cei care sunt de acord cu redenumirea școlii (28.1%). Se remarcă faptul că, și în acest caz, opiniile tind să fie polarizate către extreme, cei mai mulți respondenți exprimându-se fie în dezacord total (21.8%) fie în acord total (20.9%) cu această idee.

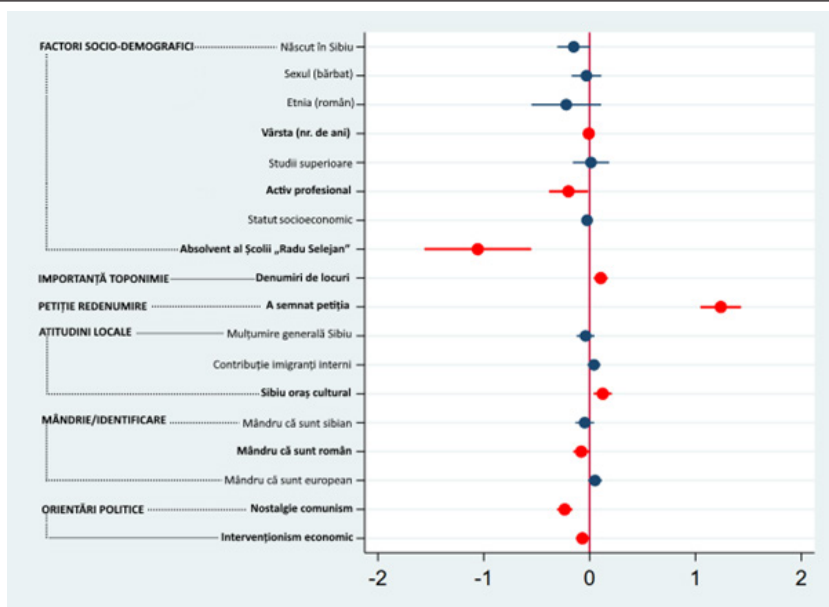
O imagine mai granulată poate fi obținută recurgând la modelarea statistică a datelor. În acest sens, am realizat un model de regresie liniară multiplă, în care variabila dependentă este gradul (dez)acordului față de redenumirea Școlii Gimnaziale „Radu Selejan” în Școala Gimnazială „Mircea Ivănescu”. Coeficienții modelului de regresie sunt prezentați în tabelul 16 de mai jos.

Tabel 16. Model de regresie liniară cu privire la redenumirea Școlii Gimnaziale „Radu Selejan”

Variabila dependentă = Redenumirea Școlii „Radu Selejan” în „Mircea Ivănescu”	Coef. nestand.		Coef. stand.	t	p
	B	Eroarea standard	β		
<i>Factori socio-demografici</i>					
Născut în Sibiu	-0.15	0.08	-0.05	-1.89	0.06
Sexul (bărbat)	-0.03	0.07	-0.01	-0.42	0.68
Etnia (român)	-0.22	0.17	-0.03	-1.31	0.19
Vârsta (nr. de ani)	-0.01	0.00	-0.10	-2.96	0.00
Studii superioare	0.01	0.09	0.00	0.15	0.88
Activ profesional	-0.20	0.09	-0.07	-2.14	0.03
Statut socioeconomic	-0.02	0.02	-0.03	-1.01	0.31
Absolvent al Școlii „Radu Selejan”	-1.06	0.26	-0.11	-4.12	0.00
<i>Importanță toponimie</i>					
Denumiri de locuri	0.11	0.03	0.09	3.15	0.00
<i>Petiție redenumire</i>					
A semnat petiția	1.24	0.10	0.35	12.78	0.00
<i>Atitudini locale</i>					
Mulțumire generală Sibiu	-0.04	0.04	-0.03	-0.89	0.37
Contribuție imi- granți interni	0.04	0.03	0.04	1.32	0.19
Sibiu oraș cultural	0.12	0.04	0.09	2.86	0.00
<i>Mândrie/identificare</i>					
Sibiu	-0.05	0.05	-0.03	-1.02	0.31
România	-0.08	0.04	-0.07	-2.08	0.04

Europa	0.05	0.03	0.05	1.51	0.13
<i>Orientări politice</i>					
Nostalgie comunism	-0.24	0.04	-0.20	-6.55	0.00
Intervenția statului în economie	-0.07	0.03	-0.06	-2.21	0.03
Constanta	3.96	0.41	.	9.75	0.00
R ² ajustat	0.272				
N	1,116				

Figura 33. Vizualizarea coeficienților de regresie cu privire la redenumirea Școlii Gimnaziale „Radu Selean”

Notă: Punctele reprezintă coeficienții regresiei liniare multiple; liniile orizontale reprezintă eroarea standard; denumirea variabilelor scrise îngroșat indică un nivel de semnificație statistică mai mic de 0.05.

Rezultatele modelului de regresie liniară multiplă indică existența mai multor variabile care influențează, într-un mod semnificativ statistic, gradul (dez)acordului față de redenumirea școlii. În primul rând, persoanele născute în Sibiu tind să fie mai rezervate decât cele stabilite mai târziu oraș în această privință (la un nivel

de semnificație statistică $\alpha = 0.1$). De asemenea, cu cât persoanele sunt mai în vârstă, cu atât mai puternică este reticența lor față de schimbarea numelui școlii. În plus, persoanele active profesional, cele care sunt angajate în câmpul muncii, prezintă la rândul lor un conservatorism toponimic mai ridicat. Apoi, din rațiuni ușor de înțeles, absolvenții Școlii Gimnaziale „Radu Selejan” se împotrivesc într-o măsură mai mare redenumirii unității de învățământ la care au studiat.

Pe de altă parte, persoanele pentru care denumirile de locuri sunt importante în economia simbolică a spațiului înclină mai mult în favoarea redenumirii acestei școli. La fel o fac și cei care au declarat că au semnat petiția lansată în mediul online, ceea ce indică o consecvență nesurprinzătoare între atitudine și comportament. În aceeași direcție sunt orientați respondenții care percep Sibiul ca un oraș cultural. Acest aspect poate fi explicat prin faptul că, deși atât Radu Selejan cât și Mircea Ivănescu au fost intelectuali care au activat în sfera culturală, numele lui Mircea Ivănescu deține mai mult „capital cultural” decât Radu Selejan, acesta din urmă fiind asociat mai curând cu gazetăria decât cu poezia (despre noțiunea de „capital cultural”, vezi Bourdieu, 1986). În schimb, datele indică o asociere între identitatea națională și concepțiile ideologice de stânga. Mai precis, persoanele care sunt mândre de faptul că sunt români, alături de cele nostalgice după comunism și care aprobă intervenționismul statului în economie tind să respingă ideea rebotezării școlii. Lucrurile au sens, în contextul în care în anii optzeci, anii în care a activat Radu Selejan ca ziarist și scriitor, regimul politic din România a dezvoltat un hibrid ideologic care împreună comunismul și naționalismul (Petrescu, 2009).

Scandalul toponimic din jurul Școlii Gimnaziale „Radu Selejan” ilustrează faptul că nu doar personalitățile publice de anvergură națională, precum Octavian Goga, pot face obiectul unor controverse încinse. Cazul „Radu Selejan” poate fi interpretat din perspectiva sociologiei memoriei ca un caz de dispută memorială. În literatura de specialitate, cercetătorii memoriei colective au elaborat noțiunea de „bătălie mnemonică” (*mnemonic battle*) pentru a conceptualiza luptele purtate între diverși actori sociali – individuali sau sociali, publici sau privați – asupra reprezentării trecutului și comemorării sale publice (Zerubavel, 1996, p. 295). Aceste confruntări asupra moștenirii memoriale a unei personalități (sau eveniment istoric) sunt date între părți care acționează ca agenți ai memoriei motivați de agende ideologice și interese comemorative divergente. În unele cazuri, acești agenți ai memoriei

acționează ca niște „antreprenori mnemonici”, în sensul în care aceștia avansează o interpretare a trecutului pe care reușesc să o impună comunității (Fleming, 2011). În termenii sociologului Gary Alan Fine, antreprenorii memoriei sunt acei actori sociali care se angajează într-o „muncă reputațională” și se implică în „politici ale reputației postume”, reușind să înscrie pe agenda comemorativă a societății personalitatea pe care o promovează (Fine, 2019).

Controversa legată de numele lui „Radu Selejan” deschide o perspectivă asupra unei bătălii mnemonice locale, o înfruntare simbolică în cadrul căreia avem ocazia să observăm atât puterea de a instituționaliza memoria postumă a unei personalități culturale cât și puterea de a o contesta. În acest caz, agenții memoriei aflați în conflict au fost familia Selejan, pe de o parte, respectiv Radu Vancu, pe de altă parte – ambele părți reușind să mobilizeze capital simbolic și instituțional fie pentru a atribui numele scriitorului școlii, fie pentru a-l denunța. Mizele aflate în joc diferă de asemenea: pentru familia Selejan, miza a constat în apărarea reputației lui Radu Selejan și consolidarea moștenirii sale literare. Pentru apologeții denumirii (Dumitru Chiseliță și redacția ziarului *Tribuna*), miza a fost una bazată pe colegialitate profesională și loialitatea de breaslă, dar și pe împărtășirea aceluiași valori și experiențe de viață însușite și trăite în cadrul unui context social-politic și cultural comun, specific perioadei socialiste și a anilor nouăzeci. Pentru contestatar (Radu Vancu), miza pare să fi fost una ideologică dar și personală, justificată în baza unor valori deopotrivă politice, culturale și poetice.

Colegiul Național „Octavian Goga”

De la Casa Memorială „Octavian Goga” din Rășinari până la Colegiul Național „Octavian Goga” din Sibiu sunt 13 kilometri. Traseul este marcat la ambele capete cu artefacte materiale comemorative. Un bust al poetului se găsește la câțiva pași de casa memorială, montat într-o nișă creată în zidul clădirii în care funcționează Școala Gimnazială „Octavian Goga” din Rășinari. Un alt bust al său a fost instalat în centrul comunei, în fața Căminului Cultural, unde este acompaniat de cel al lui Emil Cioran. Pentru a parcurge acest traseu, este nevoie să traversezi Str. Octavian Goga din Rășinari – artera centrală care străbate de la un capăt la altul comuna – și, apoi, Str. Octavian Goga din Sibiu. Înainte de a-i fi dedicată poetului rășinărean în perioada postdecembristă, strada comemora data de 13 Aprilie, ziua în care, în 1948, Marea Adunare Națională a votat în unanimitate Constituția Republicii Populare Române.

Până a ajunge la Colegiul Național care îi perpetuează onomastic memoria, traseul mai include traversarea Parcului ASTRA. La capătul acestui spațiu al memoriei în care este codificată material, printr-un grup statuar, amintirea luptei de emancipare națională a românilor transilvăneni, se află și bustul lui Octavian Goga. Monumentul actual datează din 2002 și este opera sculptorului Ioan Căndea. A fost amplasat în acea locație pentru a înlocui vechiul bust de bronz reprezentându-l pe Octavian Goga, creația Adei Geo Medrea. Originalul, dezvelit în 1973, a dispărut în anii de după schimbarea regimului socialist. În Palatul ASTRA, în holul clădirii monument istoric, există un alt bust care îl înfățișează pe Octavian Goga, creația artistului plastic sibian Vasile Solcanu. Traseul de la Rășinari până în centrul Sibiului, așa marcat cum este cu artefacte comemorative (busturi) și simboluri toponomastice (denumiri de străzi și școli), formează un itinerariu memorial. În același timp, el descrie o geografie comemorativă care evocă prezența lui Octavian Goga în spațiul public al Sibiului și împrejurărilor sale.

Pe panoul informativ din fața bustului din Parcul ASTRA stă scrisă următoarea descriere:

Octavian Goga

(n. 1881, Rășinari, județul Sibiu – d. 1938, Ciucea, Cluj)

cinstiți Cartea cu cinstea ce se cuvine Evangheliei care apără și mântuiește de rău.

Poet, ziarist și om politic român. Membru al Academiei Române (1919). Unul dintre conducătorii revistei *Luceafărul* (1902). Dramaturg, portretist, publicist și traducător. Membru și secretar II (administrativ, 1905), apoi secretar I literar (1906-1914) al Astei. În 1907 a editat revista *Țara Noastră*. A avut un rol important în lupta politică pentru desăvârșirea unității naționale a poporului român. A fost membru în Consiliul Dirigent al Transilvaniei (1919). Unul dintre conducătorii Partidului Național Creștin (1935), cu orientare politică de dreapta. Ministru și prim-ministru (1937-1938). Actualul bust, executat în bronz de către Ioan Căndea, a fost dezvelit în anul 2002.

Textul, tradus în engleză și germană, condensează în câteva rânduri biografia literară și politică a lui Octavian Goga, de la secretar administrativ al Astei până la prim-ministru al României. Într-adevăr, biografia lui Goga este intim țesută în textura Sibiului. Născut în Mărginimea Sibiului, la Rășinari, în 1881, dintr-un tată preot și mamă educatoare, tânărul Octavian pleacă la liceul de stat maghiar din Sibiu la vârsta de 9 ani (1890). În 1898, în urma unui

conflict cu profesorul maghiar de istorie, împreună cu colegul său de bancă Ioan Lupaș, Octavian Goga se mută la liceul românesc din Brașov, unde rămâne un semestru și jumătate. În 1900 este student la Universitatea din Budapesta, pe care o absolvă patru ani mai târziu (1904). Încă dinainte de perioada studenției, Goga și-a făcut debutul literar. În 1897 publică în *Tribuna* și *Tribuna literară* 36 de poezii. Pe durata șederii la Budapesta, Goga începe să publice în *Luceafărul*. În paginile acestei publicații apar poeziile care i-au adus faimă și recunoaștere literară.

Potrivit lucrării scrise de Ion Dodu Bălan (1971), pe care este bazată reconstituirea biografică a lui Octavian Goga, tatăl poetului, preotul Iosif, și-a folosit influența pentru a-i asigura, înainte să moară, un post de secretar II administrativ în cadrul Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA) (p. 94). În 1905, Octavian Goga devine secretar II al Astei, însă în 1906 își înaintează demisia pentru a fi ales secretar literar (funcție din care va demisiona în 1914). Tot în 1906 se căsătorește cu Hortensia Cosma, fiica lui Partenie Cosma, directorul Băncii „Albina” din Sibiu și unul dintre cei mai înstăriți români din Transilvania. În 1907 înființează publicația săptămânală *Țara noastră*, revistă populară a Astei. Pentru activitatea sa publicistică, statul maghiar îi intentează procese la Sibiu iar în 1910 este arestat și închis la Budapesta. După o scurtă detenție la Cluj, în 1911 este condamnat la o lună de închisoare pe care o ispășește în temnița de la Seghedin (p. 121).

După ce România a ieșit din neutralitate și s-a angajat în război, Goga se înrolează în Armata Română ca simplu soldat, fapt pentru care este condamnat la moarte în contumacie de către autoritățile statului maghiar pentru înaltă trădare. După ce România a semnat Pacea de la Bufta care consemna înfrângerea țării în Primul Război Mondial, Goga s-a refugiat la Paris, unde a ajuns după popasuri la Iași și Moscova. Mai târziu, Goga face parte din Consiliul Național Român, iar după Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 e numit membru al Consiliului Dirigent al Transilvaniei, Banatului și ținuturilor românești din Ungaria.

Carierea politică a lui Octavian Goga explodează în perioada interbelică: între 5 decembrie și 13 martie este ministru al Instrucțiunii și Cultelor în guvernul Alexandru Vaida-Voevod; între 18 martie și 13 iunie 1920 îndeplinește funcția de ministru de stat în guvernul condus de Generalul Alexandru Averescu; între 13 iunie 1920 și 17 decembrie 1921 preia portofoliul Ministerului Cultelor și Artelor în cadrul aceluiași guvern Averescu. Pe plan

literar, deși activitatea sa poetică se împutinează substanțial, în 1920 este ales membru al Academiei Române, pe locul lăsat vacant de George Coșbuc, decedat în 1918. Revine în prim-planul puterii politice între 30 martie și 4 iunie 1927, când ocupă funcția de ministru de Interne în cel de-al treilea guvern condus de Generalul Averescu. În fine, un deceniu mai târziu, cariera politică a lui Octavian Goga își atinge apogeul. La data de 29 decembrie 1937 este instituit, de către Regele Carol al II-lea, guvernul minoritar condus de către Octavian Goga ca prim-ministru. Guvernul Goga-Cuza a fost destituit în 10 februarie 1938 și înlocuit cu guvernul condus de Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Miron Cristea.

La scurtă vreme de la debarcarea din vârful puterii guvernamentale, Octavian Goga moare la Ciucea, județul Cluj, la data de 7 mai 1938. În onoarea poetului național și a omului de stat sunt organizate funeralii naționale iar trupul său este înhumat în Cimitirul Șerban Vodă (Belu) din București. Într-un itinerariu feroviar inspirat de transportarea rămășițelor trupești ale Eroului Necunoscut (adus din Mărășești la București în 1923) și, mai recent, de repatrierea cadavrelor sacralizate ale legionarilor Ion Moța și Vasile Marin din Spania (1937), trupul lui Octavian Goga a fost adus la București cu un tren special care a oprit pentru slujbe și comemorări în mai multe stații de pe traseu (Bălescu, 2005; Clark, 2015, p. 218; Rusu, 2016a). Înainte de a fi înhumat cu onoruri militare, trupul i-a fost depus la Ateneul Român. Rămășițele trupești ale poetului transilvănean nu aveau să rămână îngropate în cimitirul din București. Peste opt luni, osemintele i-au fost excavate și reînchinate în cripta mausoleului special construit pentru a-i găzdui rămășițele, pe moșia de la Ciucea (Dodu Bălan, 1971, p. 152).

Mai grăitoare decât cuvintele inscripționate pe acest panou informativ sunt însă estompările și în special omisiunile referitoare la activitatea politică a lui Octavian Goga. În primul rând, Goga nu a fost doar „unul dintre conducătorii” Partidului Național Creștin (PNC). Formațiunea politică a luat ființă prin fuzionarea Ligii Apărării Național Creștine (LANC) condusă de Alexandru C. Cuza și Partidului Național Agrar al lui Octavian Goga. Liderul LANC a devenit „șeful suprem” al noului partid, iar lui Goga i-a revenit funcția de președinte. În al doilea rând, a califica Partidul Național Creștin condus de Cuza-Goga drept un partid „de dreapta” constituie o afirmație care onorabilizează ideologic această formațiune de extremă dreapta, visceral antisemită, xenofobă și rasistă. E suficient de menționat că sigla PNC era zvastica, simbolul Partidul Muncitoresc German-Socialist și din 1935 al Germaniei naziste,

pe care A. C. Cuza se lăuda că l-a folosit înainte de Hitler. Iar Octavian Goga a lăsat în testament să fie înmormântat cu zvastica pe piept, ceea ce s-a și petrecut. Asemănările dintre partidul nazist german și PNC Cuza-Goga nu se rezumau doar la similitudini simbolice. Cei doi lideri ai PNC se întreceau în imitarea hitlerismului și au articulat un discurs politic, transpus într-un program de guvernare, fundamental antisemit.

În fine – și cel mai grav – textul informativ de pe panoul din fața bustului rămâne mut cu privire la activitatea guvernamentală a lui Octavian Goga în calitate de prim-ministru. Guvernul Goga-Cuza, investit de Regele Carol al II-lea la data de 29 decembrie 1937, a recurs imediat la implementarea unor politici de stat antisemite adoptate prin decrete-legi care urmăreau să remodeleze țara dintr-un stat multietnic în „România a românilor”. Imediat după investire, guvernul condus de Octavian Goga a suprimat presa de stânga, acuzată că ar fi dominată de evrei. Redacțiile ziarelor *Adevărul*, *Dimineața*, *Lupta*, *Lumea*, *Noutatea*, *Czernowitzer Blaetter*, *Darkenu* și *Dos Yidishe Vort* au fost închise iar publicațiile au fost interzise. Represiunea s-a extins apoi la nivelul evreilor angajați la stat: toți evreii care primeau salarii din bugetul public au fost concediați. Ca urmare a acestei decizii, toți cei 1,540 de avocați evrei înscriși în Baroul București au fost excluși. În Basarabia și nordul Moldovei, unde limba idiș era utilizată în administrația publică, aceasta a fost interzisă.

Însă lovitura cea mai grea dată comunității evreiești din România a fost Decretul-lege nr. 169 din 22 ianuarie 1938 care prevedea revizuirea cetățeniei evreilor. Decretul-lege anula cetățenia română a evreilor care primiseră cetățenia prin Decretul-lege din 28 mai 1919 sau o obținuseră pe alte căi. Celor care nu puteau să își demonstreze apartenența la naționalitatea română prin acte doveditoare în decurs de 20 de zile de la publicare la primării a listei cu cetățenii evrei le era retrasă cetățenia și deveneau „străini”. La finalul procesului de revizuire, din totalul de 617,396 persoane care au fost examinate, 392,174 și-au păstrat cetățenia română (63.5%), iar 225,222 de evrei și-au pierdut-o (36.5%). Aceste măsuri au afectat 73,253 de familii de evrei, care s-au trezit peste noapte din cetățeni protejați de drepturi în paria într-o țară care a instituționalizat discriminarea și persecuția etnică drept politică de stat. Pe lângă pierderea drepturilor politice și civile garantate de statutul de cetățean, aceste persoane și-au pierdut totodată și posibilitatea de a profesa pe plan profesional. În plus, odată cu retrogradarea lor juridică la rangul de „străin”, erau acum expuși riscului crescut de a fi deportați (CISHR, 2014, pp. 40-41).

Politicile antisemite de stat inițiate de guvernul Goga-Cuza au fost păstrate și în timpul dictaturii regale și mai apoi perpetuate în cadrul Statului Național-Legionar și dictaturii militare a Generalului Ion Antonescu. Drept urmare, Holocaustul românesc, care însumează între 280,000 și 380,000 de morți în România și teritoriile administrate de Armata Română, își are originile în aceste măsuri guvernamentale care l-au făcut posibil (CISHR, 2014, p. 178). Din acest punct de vedere, Octavian Goga este unul dintre arhitecții Holocaustului românesc, chiar dacă personal, nu a mai apucat să trăiască pentru a-i fi contemporan.

Memoria lui Octavian Goga pendulează între două extreme: pe de o parte, Goga este celebrat ca „poetul pătimirii noastre” de către românii transilvăneni care l-au declarat poet național al tuturor românilor și demn continuator al lui Mihai Eminescu. Elogiile la adresa lui abundă în epitete și formulări encomiastice: „*poeta vetas*” – proroc al națiunii și gânditor mesianic; „erou al ideii de unire națională” și „crainic al dezrobirii neamului”; „descendent în linie dreaptă al marilor figuri din istoria zbuciumată a Transilvaniei”: Școala Ardeleană, memorandiști, luptătorii pentru unire (Dodu Bălan, 1971, pp. 7-9). Pe de altă parte, același Goga este evocat ca omul politic filonazist, ultranaționalist și antisemit, care prin politicile sale de stat implementate ca prim-ministru a fost un premergător al Holocaustului românesc. El este simultan patriotul român întemnițat iar mai apoi condamnat la moarte în contumacie de către guvernul ungar și politicianul antisemit care a articulat un discurs al urii naționale și, odată ajuns la putere, a elaborat și pus în practică politici de stat criminale. Această dualitate memorială (poet național vs. politician antisemit) este consolidată de distincția dintre opera poetică (canonizată în manuale școlare) și moștenirea politică (cel mai adesea escamotată din majoritatea biografiilor care îi sunt dedicate, cum este cazul descrierii din panoul informativ din fața bustului amplasat în Parcul Astra din Sibiu).

În fond, opera poetică și activitatea politică a lui Octavian Goga sunt esențialmente indisolubile: cele două se întrepătrund și potențează reciproc în chipuri care nu pot fi delimitate. Ca poet, Goga a dat glas pătimirii românilor din Transilvania și a propovăduit discursul „mustului care fierbe”. Pășind în politică propulsat de notorietatea de poet naționalist, Goga și-a dat măsura ultranaționalismului fanatic care îl anima prin admirația sa față de Hitler și mai ales prin politicile antisemite pe care le-a promovat. Între cele două (poezie și politică), Goga a folosit gazețaria ca mijloc de întrepătrundere și fuzionare a operei poetice și

activității politice (de ex.: *Țara noastră*). Cariera politică a lui Goga a fost construită în bună măsură pe succesul literar, iar mai apoi prin gazetărie. Prin publicistica lui, Goga a fost adeptul unui jurnalism militant care abundă în poetica românismului și care așază prin cuvinte tipărite pe coloanele ziarelor și revistelor pe care le-a editat patul de mortar al acțiunii politice. Astfel, opera poetică, gazetăria și activitatea politică formează un triptic coerent, sudat lăuntric de aceleași principii integratoare și ținut laolaltă de aceleași naționalism intransigent, antisemitism visceral și mesianism național.

Istoria memoriei lui Octavian Goga este departe de a urma o traiectorie liniară. Dimpotrivă, moștenirea memorială a poetului devenit om de stat este la fel de convolută precum istoria turbulentă a secolului al XX-lea în România. La moarte, imediat după ce a fost destituit din funcția de prim-ministru, Goga a fost îngropat cu funeralii naționale și celebrat ca poet național. Cultul poetului „pătimirii” naționale a continuat până la lovitura de stat de la 23 august 1944, când Goga a fost supus unei *damnatio memoriae* și condamnat ca poet/politician hitlerist și reacționar. Primele semne ale schimbării se văd în urma morții lui Stalin. În 1957, Mihai Beniuc, președintele Uniunii Scriitorilor, publică o prefață în care îl reevaluează pe Goga drept unul dintre cei mai importanți șapte poeți ai literaturii române. Identifică în opera poetică a lui Goga un „umanitarism revoluționar” care devine estompat până la dispariție în activitatea politică (Pârâianu, 2018, p. 60). În același an, Ion Dodu Bălan (care va deveni biograful oficial al lui Goga), publică un articol despre poezia lui Goga.

În aceste lucrări este de găsit începutul unui proces de recuperare literară și înrolare ideologică, dar care a necesitat o operație de separare a poetului de politician. Biografia lui Goga scrisă de Ion Dodu Bălan și publicată în 1971 (reeditată în 1975) marchează momentul deplinei recuperări. Însă salvat de la uitare este doar poetul. Politicianul continuă să fie condamnat, chiar dacă vinovăția pentru „rătăcirile ideologice” ale omului politic este comutată de pe convingerile intime ale lui Goga pe manevrele Regelui Carol al II-lea. „Goga, adevăratul Goga” este poetul național (Dodu Bălan, 1971, p. 9). „Îndepărtându-se prin forța împrejurărilor, într-o bună măsură, de idealurile sociale și naționale atât de luminoase în tinerețea sa, Goga a fost împins, mai cu seamă de regele Carol al II-lea, să joace un rol nefast, într-un guvern odios” (p. 16). Capitolul introductiv al monografiei este intitulat cât se poate de sugestiv „Fețele lui Ianus” și argumentează teza celor doi Goga: poetul național demn de a fi celebrat și omul politic care și-a

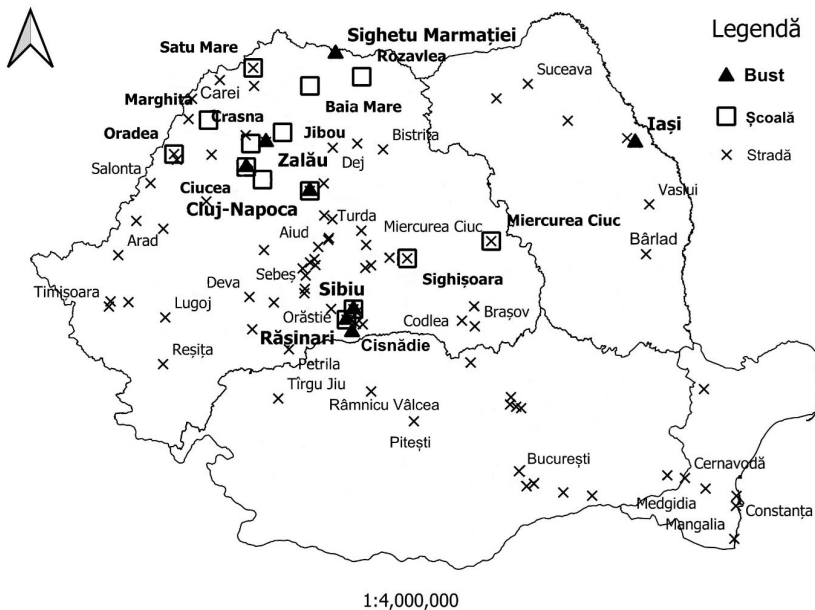
pierdut busola ideologică devenit un exponent al reacționarismului. Teza celor doi Goga formulată de biograful său și legitimată de către regimul comunist intrat pe panta protocronistă evidențiază o cotitură cronologică definitivă care l-a metamorfozat și denaturat pe primul Goga (poetul național) în cel de-al doilea Goga (omul politic reacționar).

În acest context al reaproprierii discursului identitar național, început la mijlocul anilor șaizeci și accentuat pe parcursul anilor șaptezeci, jumătatea poetică a lui Octavian Goga a fost recuperată și instrumentalizată politic de către regimul socialist din România. Străzile din numeroase orașe au fost redenumite în onoarea lui Goga, școli și licee au fost botezate cu numele lui, iar în câteva localități au fost amplasate și busturi (Cluj și Sibiu în 1973, Zalău în 1987). Însă cultul lui Goga, renăscut în perioada anilor șaptezeci, a luat amploare după schimbarea de regim din 1989. Acum, alături de poetul național, putea fi celebrată și cealaltă fațetă a personalității sale publice, anume valorile politice naționaliste și antisemite care i-au marcat nu doar creația poetică ci și activitatea politică. Între cazul Goga și cel al Mareșalului Antonescu pot fi trasate paralele interesante, în condițiile în care ambii au fost mai întâi repudiați, apoi parțial reabilitați, ca în decursul anilor nouăzeci să beneficieze de adevărate culte memoriale. Cu diferența notabilă că, după 2002, când a fost adoptată Ordonanța de Urgență nr. 31 privind interzicerea organizațiilor, simbolurilor și faptelor cu caracter fascist, legionar, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni de genocid contra umanității și de crime de război, Mareșalul Antonescu nu mai poate fi comemorat în spațiul public. Octavian Goga, în schimb, nefiind condamnat pentru crime de război sau crime împotriva umanității, este exceptat de prevederile legii, drept pentru care memoria sa nu a suferit un recul în ultimele două decenii, precum cea a lui Ion Antonescu.

În România de astăzi, există numeroase străzi și câteva bulevarde, mai multe școli și licee și peste zece monumente publice care configurează o geografie comemorativă dedicată lui Octavian Goga. În urma investigațiilor pe care le-am întreprins, rezultă că în toată țara există 83 de străzi, două bulevarde (în București și Satu Mare), trei alei și două fundături care poartă numele lui Octavian Goga. Pe planul toponimiei educaționale, alte 14 unități de învățământ comemoarează aceeași personalitate literară și politică. Dintre acestea, trei sunt colegii naționale (în Sibiu, Marghita și Miercurea Ciuc), unul este liceu teoretic (în Huedin), trei sunt licee

tehnologice (în Crasna și Jibou, jud. Sălaj, respectiv în Rozavlea, jud. Maramureș), iar celelalte șapte sunt școli gimnaziale (în Baia Mare, Ciucea, Cluj-Napoca, Oradea, Rășinari, Satu Mare și Sighișoara). Materializată în busturi, memoria lui Octavian Goga este perpetuată în 13 localități din România (două busturi se află în Ciucea, trei în Cluj-Napoca, câte două în Sibiu, Rășinari și Zalău, iar câte unul în Iași, Cîsnădie și Sighetu Marmăției). La acestea se mai adaugă bustul lui Goga de pe Aleea Clasicilor din Chișinău, Republica Moldova. Un alt bust al lui Goga a fost amplasat în 1943 pe Rotonda Scriitorilor din Parcul Cișmigiu din București. După 23 august 1944, monumentul a fost mai întâi mutilat iar mai apoi demontat. Pe soclul său a fost instalat în anii șaizeci bustul scriitorului Ion Creangă. Distribuția pe teritoriul țării a acestor artefacte materiale (busturi) și toponimice (denumiri de școli și străzi) este redată în Figura 34.

Figura 34. Geografia comemorativă a lui Octavian Goga

Notă: Este precizat numele localității în care există o stradă numită după Octavian Goga doar în cazul localităților cu o populație mai mare de 20,000 de locuitori.

Ceea ce iese imediat în relief este concentrarea memorială înăuntrul Arcului Carpat. Cu o singură excepție – bustul inaugurat recent la Iași, asupra căruia vom reveni – toate artefactele mate-

riale dedicate lui Octavian Goga sunt localizate în Transilvania. În mod similar, toate unitățile de învățământ care îi perpetuează memoria eponimică se află în aceeași regiune. Doar în privința toponimiei, străzi numite după Octavian Goga se regăsesc și în localități situate în celelalte regiuni istorice ale țării. Caracterul regional al acestei distribuții spațiale a artefactelor memoriale în onoarea lui Goga este ușor de înțeles ținând cont de faptul că bună parte din biografia și opera poetică a sa este legată de Transilvania. Statistic, repartizarea pe regiuni istorice a acestor artefacte este detaliată în tabelul 17.

Tabel 17. Cultul memorial al lui Octavian Goga pe regiuni istorice

Regiunea	Artefacte simbolice		
	Artefacte materiale	Denumiri de școli	Denumiri de străzi
Transilvania	12	14	61
Moldova	1	0	8
Muntenia	0	0	13
Dobrogea	0	0	6
România	13	14	88

Punctele nodale ale acestei geografii a memoriei dedicată lui Octavian Goga sunt Rășinari, Sibiu, Cluj-Napoca și Ciucea. După cum am arătat la începutul acestui capitol, în Rășinari există cinci artefacte memoriale: Casa Memorială „Octavian Goga”, Școala Gimnazială „Octavian Goga”, două busturi ale poetului și o stradă care îi poartă numele. Anual, la Rășinari au loc Zilele Culturale „Octavian Goga”, un festival organizat de către primăria comunei în parteneriat cu Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, ajuns la ediția XXI (2021). Sibiu îl comemorează în alte cinci locuri ale memoriei: un nume de stradă, Colegiul Național „Octavian Goga”, un bust amplasat în incinta colegiului și busturile din Parcul și Palatul ASTRA.

Însă orașul cu cea mai mare densitate memorială în ceea ce îl privește pe Octavian Goga este Cluj-Napoca. Aici, lui Octavian Goga i-a fost conferit titlul de Cetățean de Onoare în 1931, cu ocazia împlinirii vârstei de 50 de ani. Un an mai târziu, în 1932, a devenit Doctor Honoris Causa al Universității Regele Ferdinand

I din Cluj. Încă din timpul vieții, o stradă a Clujului i-a purtat numele: între 1933 și 1941, Str. Arany János a fost numită Str. Octavian Goga. În anii șaptezeci, în Parcul Central a fost dezvelit un bust al lui Goga, amplasat pe un postament creat inițial pentru Lucian Blaga (ca într-un palimpsest, numele lui Lucian Blaga se mai poate citi în dedesubtul celui al lui Octavian Goga) (Cluj24.ro, 2021). După 1989, prezența memorială a lui Octavian Goga în Cluj-Napoca s-a intensificat. În 1992, Biblioteca Județeană Cluj devine Biblioteca Județeană „Octavian Goga” (Cosma, 2017). În 1998, pe fațada clădirii care găzduiește Facultatea de Litere a Universității Babeș-Bolyai a fost montată o placă comemorativă care evocă acordarea titlului de Doctor Honoris Causa în 1931. Un an mai târziu, în 1999, Școala nr. 29 a devenit Școala cu Clasele I-VIII „Octavian Goga”.

La Ciucea, localitatea în care a murit, poetul și omul politic este comemorat prin Muzeul Memorial „Octavian Goga”. Muzeul din Ciucea, în colaborare cu Direcția Județeană pentru Cultură Cluj, organizează anual Concursul Național de Poezie „Octavian Goga”. În conacul de la Ciucea se găsește trupul său, înmormântat alături de cel al Veturiei Goga (a doua soție a lui Octavian Goga) în Mausoleul Iubirii. Tot aici sunt amplasate două busturi ale lui Goga, un bust de marmură sculptat de Corneliu Medrea în 1930 și unul turnat în bronz de Dimitrie Bârlad în 1934. În aceeași localitate funcționează și Școala Gimnazială „Octavian Goga”.

Singurul bust al lui Octavian Goga din afara Transilvaniei a fost recent inaugurat la Iași și a stat în centrul unui scandal național. La data de 1 aprilie 2021, cu prilejul sărbătoririi a 140 de ani de la nașterea lui Octavian Goga, primarul Iașului împreună cu directorul Ateneului Național din Iași, flancați de militari îmbrăcați în uniforme ceremoniale, au tras cearșaful de pe bustul recondiționat al poetului și omului politic din Rășinari. Ateneul Național din Iași a achiziționat contra sumei de 2,490 lei bustul lui Goga, creația din 1991 a sculptorului transilvănean Victor Cristea, pe care l-a recondiționat cu alte 2,500 lei (Darvari, 2021; Drăgan, 2021a). Cu aceeași ocazie, autoritățile locale au dezvelit și o placă comemorativă pe fațada casei la care a locuit Goga cât timp s-a aflat la Iași în timpul Primului Război Mondial, pe Str. Gheorghe Asachi, nr. 9. Evenimentul a fost completat de vernisajul expoziției „Octavian Goga, 140 de ani de la nașterea poetului nemuririi noastre”.

Reacțiile critice nu s-au lăsat așteptate. Acestea pot fi clasi-

ificate în trei categorii distincte: în primul rând, (1) comunitatea evreiască, prin Centrul pentru Monitorizarea și Combaterea Antisemitismului din România (MCA România) – organizație non-guvernamentală afiliată Ligii Anti-Defăimare (*Anti-Defamation League*) cu sediul la New York – s-a arătat indignată de acest act memorial. Amplasarea statuii în Iași a fost considerată cu atât mai inoportună cu cât aici s-a petrecut pogromul din 27-30 iunie 1941 în care au fost uciși 13,266 de evrei (Ioanid, 2021). În al doilea rând, (2) dezvelirea bustului a fost contestată de către instituții guvernamentale ale statului român: Alexandru Florian – directorul Institutului Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel” (INSHR-EW) și Alexandru Muraru – Reprezentant Special al Guvernului pentru Promovarea Politicilor Memoriei, Combaterea Antisemitismului și Xenofobiei – și-au exprimat nemulțumirea și au solicitat fie îndepărtarea monumentului fie contextualizarea lui prin adăugarea unei plăcuțe care să informeze asupra politicilor antisemite ale lui Goga. În motivarea acestor revendicări, Alexandru Florian a arătat că „Octavian Goga a fost un om politic sedus de național-socialism. El nu a cochetat, ci a militat, în conformitate cu doctrina fascistă, pentru politici de desființare a democrației și marginalizare până la eliminare prin deportare a tuturor evreilor din România” (Drăgan, 2021b). În fine, au existat și (3) luări de poziție individuale. Printre cele mai incisive a fost cea a istoricului ieșean Florea Ioncioaia:

Pot fi de acord că poetul merita celebrat în vreun fel. Pot înțelege și celebrarea luptătorului unionist. Acestea se pot face în cadrul unor manifestări ocazionale, cu multă moderație și multe precauții. Dacă se poate pe vărfuri și în șoaptă: Goga este genul de figură publică al cărei nume trebui șoptit cu anume jenă și nicidecum strigat în public. Goga a fost mai întâi de toate un mare dușman al sistemului parlamentar, al democrației de tip liberal. În al doilea rând, a fost un antisemit notoriu, fiind de altfel, ca prim ministru, inițiatorul legislației anti-evreiești din România interbelică (Ziarul de Iași, 2021).

Confruntate cu aceste critici, autoritățile locale s-au văzut nevoite să se apere. Primarul Mihai Chirica a declarat că bustul îl celebrează pe poetul și omul de cultură Octavian Goga, și nicidecum pe omul politic și prim-ministrul cu același nume. Aceasta chiar dacă pe soclul de marmură neagră sunt gravate citate din Garabet Ibrăileanu și Păstorel Teodoreanu, primul menționând că „Octavian Goga nu s-a închis niciodată în turnul de fildeș al artei sale”, iar cel de-al doilea indicând faptul că „La Iași, Octavian

Goga a fost un trimis al destinului, vestind mântuirea unui neam”. Aceste inscripții contrazic în mod flagrant declarația edilului în care acesta susține că „nu ar trebui să-l legăm de cariera lui politică [...] am omagiat omul de cultură și doar atât”. Doar cel de-al treilea citat, atribuit lui George Călinescu, face referire la Octavian Goga în calitatea sa de „poet național și totdeodată și pur ca și Eminescu”.

Ateneul Național din Iași, instituția care a inițiat demersul și care este subordonată Primăriei Municipiului Iași, s-a remarcat printr-o atitudine lipsită complet de regrete. Într-un comunicat de presă, instituția de cultură preciza că „Inițiativa de reabilitare a busturilor personalităților ieșene va continua și în anii următori, ca un gest de normalitate și de apreciere pentru istoria și identitatea națională”. În aceeași direcție combativă s-au situat și alte voci, exprimate individual, de către diverși apologeți naționaliști ai lui Goga. În acest sens, într-un text cu vădite accente antisemite, profesorul universitar și istoricul literar Mircea Popa a contestat „amestecul brutal al Institutului Elie Wiesel în cenzurarea actelor de cultură de la Iași”. Un alt profesor universitar, Mihai Dorin, admite într-o primă fază că Octavian Goga „s-a lăsat antrenat în combinații politice nefericite în ultimii săi ani”. Deși cunoaște acțiunile politice pe care le-a realizat în calitate de om de stat și prim-ministru și la care face aluzie fără să le precizeze, același comentator consideră totuși că „acest episod nu poate să anuleze o viață pusă în slujba neamului” (Drăgan, 2021a). În alte contrareacții, apărătorii bustului (și implicit ai lui Goga) au acuzat dictatura corectitudinii politice și au încadrat critica monumentului ca o expresie autohtonă a „culturii anulării” (*cancel culture*) prevalentă în lumea occidentală (Norris, 2021).

La două luni de la dezvelire, autoritățile locale au făcut un pas înapoi. Sub presiunea crescândă a criticilor, primarul Mihai Chirica a autorizat amplasarea unei plăcuțe informative pe latura postamentului, cu inscripția: „Din păcate, activitatea sa politică este una regretabilă pentru istoria României, întrucât a fost militant fascist și antisemit” (Roman, 2021). Această modalitate de contextualizare a constituit o soluție de compromis care a nemulțumit ambele tabere implicate în conflictul memorial asupra moștenirii lui Goga: pe de o parte, istoricul ieșean Adrian Cioflâncă a caracterizat măsura primăriei de a adăuga un addendum pe marginea soclului drept o „cârpeală memorială”: „Bustul a rămas în același loc vizibil, în care își dă întâlnire în fiecare dimineață cu studenții de la «Cuza». În privința inscripțiilor de pe soclu, să-și ia fiecare

ce are chef, ce poate fi mai democratic?”, se întreabă istoricul cu vădită amărăciune ironică (Spătaru, 2021). Pe de altă parte, pentru cei care se identifică cu valorile promovate de Octavian Goga, plăcuța informativă alipită bustului reprezintă un afront la adresa demnității naționale și a istoriei românilor. Interpretat prin filtrul sensibilităților naționaliste, bustul lui Goga – și, prin extensie, tot ceea ce este codificat simbolic în acest artefact material – a fost „umilit” cu o plăcuță care îl „acuză” pe marele român de fascism și antisemitism (Marian, 2021).

Spre deosebire de Iași, în Sibiu moștenirea politică a lui Octavian Goga nu a fost niciodată contestată public. Aceasta s-a datorat, mai întâi, faptului că între Sibiu și Goga există o legătură biografică strânsă: născut în Mărginimea Sibiului, a studiat în oraș și apoi a activat la ASTRA. În al doilea rând, artefactele memoriale dedicate lui Goga sunt deja istorice (denumirea Colegiului Național de astăzi datează din 1970; bustul din Parcul Astra din 1973, înlocuit în 2002; numele de stradă a fost atribuit în anii nouăzeci). În plus, și geografia politică a relațiilor interetnice existentă în Sibiu este favorabilă, în condițiile în care în trecutul recent al Sibiului nu au existat pogromuri antisemite care să fi fost alimentate, printre altele, de ideologia lui Goga. În lipsa unor astfel de memorii traumatice – precum e cea a pogromului de la Iași – și a unei comunități a victimelor care să o protejeze și să revendice reparații simbolice, o personalitate politică deosebit de controversată precum Octavian Goga (alături de care îi putem trece alături și pe Emil Cioran și Constantin Noica) nu doar că nu este contestată, ci continuă să facă obiectul unui cult memorial.

În peisajul memorial al Sibiului – cât și în competiția reputațională între liceele din localitate – Colegiul Național „Octavian Goga” ocupă o poziție privilegiată. Pe plan educațional, colegiul își dispută întâietatea cu mai vechile C. N. „Samuel von Brukenthal”, C. N. „Gheorghe Lazăr” și C. N. P. „Andrei Șaguna”. În ultimii ani, C. N. „Octavian Goga” a înregistrat performanțe remarcabile sub raportul promovabilității elevilor la examenul de Bacalaureat, procente înregistrate situându-se aproape de sută la sută. Originea școlii este legată de activitatea Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA), care în 1886 a înființat Școala Civilă de Fete ca parte a eforturilor de emancipare a femeii române. Instituția de învățământ a fost prima școală românească de fete din Transilvania. După încorporarea Transilvaniei în România, școala devine Liceul de Fete (1919), iar din 1924 denumirea sa oficială este Liceul de Fete „Domnița

Ileana”, în onoarea Principesei Ileana a României, fiica cea mică a Regelui Ferdinand și a Reginei Maria (1909-1991), pe atunci în vârstă de 15 ani.

În 1948, ca parte a unui program general al Republicii Populare Române de a epura din toponimia educațională valorile și personalitățile care nu mai corespundeau noului spirit ideologic al vremii (în special instituția monarhiei și membrii familiei regale), aproape toate liceele din țară și-au pierdut denumirile eponime. Acestea au fost înlocuite cu denumiri generice (de ex.: Școala Medie, Școala de Băieți etc.), iar atunci când se impunea diferențierea lor, unităților de învățământ li s-au atribuit cifre. Printre puținele școli exceptate de la această anihilare a identității nominale s-a numărat Liceul „Gheorghe Lazăr” din Sibiu, care după 1948 și-a păstrat patronul spiritual sub denumirea Liceul de Băieți „Gheorghe Lazăr”. În schimb, Liceul de Fete „Domnița Ileana”, pentru că purta un nume evident problematic pentru noul regim, a fost redenumit în Școala Medie Nr. 3. În 1965 unitatea de învățământ își schimbă statutul, purtând pentru următorii cinci ani numele Liceul Nr. 3.

Pe fondul cotiturii către naționalism începută la mijlocul deceniului precedent, în 1970 școala se mută din clădirea în care se află astăzi Facultatea de Litere și Arte de pe B-dul Victoriei în imobilul construit pe Str. Mitropoliei Nr. 34, unde funcționează până în prezent. Cu această ocazie, are loc și redenumirea școlii, care devine Liceul „Octavian Goga” (recuperarea lui Goga ca poet național începuse în 1957 prin prefața scrisă de Mihai Beniuc, iar la un an de la reinaugurarea școlii, în 1971, avea să apără monografia dedicată lui Goga scrisă de Ion Dodu Bălan). Rebotizarea școlii a fost marcată printr-o serie de manifestări culturale desfășurate în incinta liceului și la Teatrul de Stat din Sibiu. La acestea au participat oficialitățile locale și o delegație a locuitorilor din Rășinari. Nu a lipsit nici cea de-a doua soție a poetului și omului de stat, Veturia Goga, care a exclamat „Tavi, dragă, ne-am întors la tine!”. Bustul aflat în incinta liceului datează din această perioadă. După 1989, liceul și-a păstrat titulatura și a devenit teoretic, iar în 2003 dobândește statutul de colegiu, denumirea sa oficială devenind Colegiul Național „Octavian Goga” (Colegiul Național „Octavian Goga”, 2022).

În aceste condiții, unul din scopurile cercetării a constat în identificarea modului în care se poziționează locuitorii Sibiului – unii dintre aceștia absolvenți ai Liceului și mai apoi Colegiului Național „Octavian Goga” – față de eventualitatea redenumirii

acestei unități de învățământ. Pentru a constata acest lucru, în chestionarul pe care l-am folosit în cadrul cercetării sociologice derulată online am inclus o serie de întrebări referitoare la acest aspect. Mai exact, într-o primă întrebare am explorat în ce măsură respondenții ar fi de acord cu redenumirea C. N. „Octavian Goga”. Răspunsurile obținute sunt redată în figura 35 de mai jos.

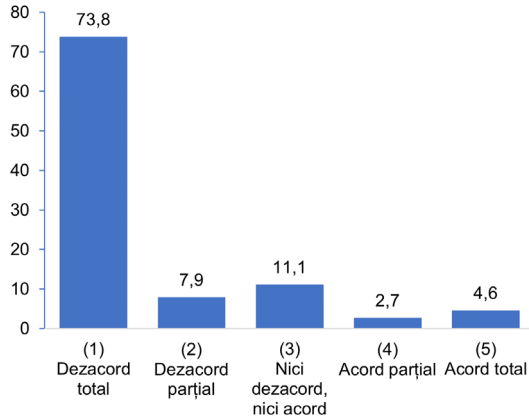
Figura 35.

**Redenumirea
Colegiului Național
„Octavian Goga”**

Ați fi de acord
cu redenumirea
Colegiului Național
„Octavian Goga”? (%)

N = 1,116

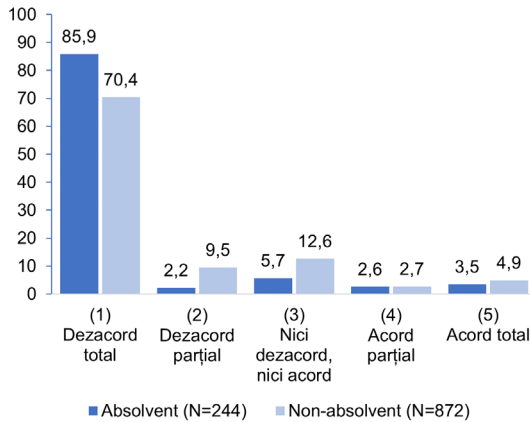
(datele sunt ponderate
în baza vârstei)

Ce reiese imediat din aceste date este că există o opoziție substanțială față de redenumirea colegiului. O majoritate uriașă, în proporție de 73.8 la sută, se pronunță în dezacord total cu schimbarea numelui Colegiului Național „Octavian Goga”. Alte 7.9 procente se află în dezacord parțial. Însușind aceste două categorii, ajungem la cifra de 81.7 la sută din eșantion care respinge ideea redenumirii. La celălalt capăt al acestui spectru de opinie se află mai puțin de cinci la sută din respondenți, respectiv sub trei la sută, care sunt total, respectiv parțial, de acord cu o eventuală redenumire a unității de învățământ. Cumulate, procentele celor care aprobă ideea ajung la 7.3 la sută. Pe baza acestor rezultate, putem trage concluzia că la nivelul comunității sibiene, prezența unei astfel de denumiri în peisajul memorial alcătuit din toponimia școlară este binevenită, iar orice tentativă de revizuire a ei ar fi puternic contestată.

Figura 36.
Redenumirea
Colegiului
Național „Octavian
Goga” (absolvenți
vs. non-absolvenți)

Ați fi de acord
 cu redenumirea
 Colegiului Național
 „Octavian Goga”?
 (%)

N = 1,116

(datele sunt ponderate în baza vârstei)

Dincolo de această constatare empirică, este interesant de aflat ce stă la baza acestei atitudini generale pozitive față de denumirea Colegiului Național „Octavian Goga”. Una dintre ipotezele care ar explica-o ar putea fi cea a atașamentului socio-emoțional transferat către toponimie, dezvoltat de către cei care au absolvit această unitate de învățământ. O altă ipoteză, mai generală, este întemeiată în specificul tiparului axiologic și atitudinal al comunității sibiene și constă în așteptarea ca persoanele care se identifică cu discursul și valorile național-comunismului specifice anilor șaptezeci-optzeci să se poziționeze mai favorabil față de moștenirea cultural-politică a lui Octavian Goga.

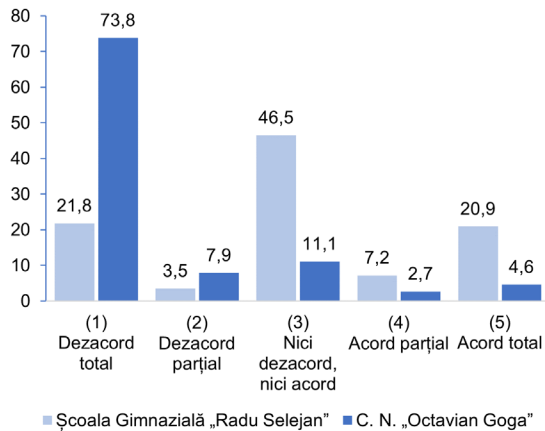
Prima ipoteză este explorată prin datele afișate în figura 36. Dacă partajăm răspunsurile în funcție de statutul educațional al respondenților între cei care sunt absolvenți ai colegiului și cei care au absolvit alt liceu, se observă – cum era de altfel de așteptat – că cei care au petrecut o parte din tinerețe ca elevi ai acestui colegiu să fie într-o măsură mai mare atașați de denumirea școlii (85.9% dintre absolvenți sunt în dezacord total cu schimbarea numelui colegiului, comparativ cu 70.4% în rândul celor care au absolvit altundeva). Totuși, pe lângă această diferență de grad, sibiienii care nu sunt absolvenți ai Colegiului Național „Octavian Goga” sunt în marea lor majoritate împotriva ideii de redenumire a unității de învățământ (79.9% din această categorie și-au exprimat dezacordul total sau parțial), cifră care indică faptul că, deși apartenența la o

comunitate de absolvenți contează, nu acest statut face diferența decisivă între cei care sunt de acord și cei care resping o eventuală redenumire a liceului.

Vom analiza, în mai mare detaliu, acești factori – care ne vor permite să testăm și ipoteza influenței atitudinilor specifice național-comunismului – puțin mai încolo, după ce vom lămuri alte două aspecte: mai întâi, o chestiune de ordin comparativ, în care vom analiza cum diferă atitudinile respondenților față de redenumirea Colegiului Național „Octavian Goga” în comparație cu cea a Școlii Gimnaziale „Radu Selejan” despre care a fost vorba în capitolul precedent; iar apoi care sunt denumirile alternative pe care respondenții care agreează redenumirea colegiului le avansează pentru această școală.

Figura 37.
Comparație între acordul față de redenumirea Școlii Gimnaziale „Radu Selejan” și a Colegiului Național „Octavian Goga”

Ați fi de acord cu redenumirea Școlii Gimnaziale „Radu Selejan”/Colegiului Național „Octavian Goga”? (%)

N = 1,116

(datele sunt ponderate în baza vârstei)

Din comparația prezentată în figura 37 reiese un contrast puternic între echilibrul distribuției răspunsurilor în cazul redenumirii Școlii Gimnaziale „Radu Selejan” și puternica asimetrie existentă în favoarea dezacordului față de schimbarea numelui Colegiului Național „Octavian Goga”. Diferența poate fi pusă se seama unui cumul de factori: mai întâi, prestigiul educațional al

colegiului național este superior celui deținut de școala gimnazială. Din acest motiv, numele C. N. „Octavian Goga” a devenit un brand nominal asociat performanței educaționale în peisajul școlar sibian. Totodată, denumirea colegiului care îl celebrează pe Octavian Goga este mai veche decât cea a școlii gimnaziale (denumirile eponime au fost atribuite în 1970, respectiv 2004). În plus, comunitatea absolvenților liceului/colegiului este mai numeroasă decât cea a celor care au terminat Școala Gimnazială „Radu Selejan”. În fine – și poate cel mai important – anvergura culturală a lui Octavian Goga este incomparabil mai mare decât cea a lui Radu Selejan, care rămâne un poet, scriitor și gazetar local. Chiar dacă ambele personalități au avut asocieri directe cu Sibiu, spre deosebire de Goga, numele lui Radu Selejan nu evocă mistica naționalismului și nici poetica mesianismului național. În schimb, dacă moștenirea lui Octavian Goga este compromisă memorial și subminată ireparabil de antisemitismul lui visceral și de politicile sale hitleriste (a fost îngropat, la dorința lui, cu zvästică pe piept în coșciug), Radu Selejan rămâne dificil de digerat în logica unei etici a memoriei ca urmare a implicării sale în politicile editoriale ale oficioaselor partidului comunist.

Puținii respondenți care s-au exprimat în favoarea redenumirii Colegiului Național „Octavian Goga” au fost rugați să propună denumiri alternative pentru unitatea de învățământ. La întrebarea „Cum anume ați dori să fie redenumit Colegiul Național «Octavian Goga?»” am obținut 28 de răspunsuri. Cele mai multe dintre acestea, patru la număr, l-au indicat pe Emil Cioran. O opțiune cel puțin ciudată, în condițiile în care principalul motiv pentru care memoria toponimică a lui Goga ar merita repudiată ține de ultra-naționalismul său fanatic îmbibat cu antisemitism visceral. Emil Cioran nu a fost nici el străin de tentația hitlerismului, promovarea fascismului și atitudinilor antisemite (Petreu, 2011). Trei răspunsuri au indicat „Domnița Ileana”, ceea ce ar presupune o revenire la denumirea interbelică pe care a avut-o fosta școală de fete, expresie a unei nostalgii monarhice postcomuniste. Câte două răspunsuri au avansat numele lui Lucian Blaga și Ion Negoïtescu (1921-1993), poet, eseist, critic și istoric literar român, membru al Cercului Literar de la Sibiu coordonat de către Lucian Blaga în anii patruzeci, cât timp Universitatea din Cluj s-a refugiat în Sibiu în urma Dictatului de la Viena. Un Colegiu Național numit după Lucian Blaga ar face concurență onomastică Universității din Sibiu, redenumită în onoarea poetului și filosofului clujean în 1995. Iar Ion Negoïtescu este puțin cunoscut în afara lumii literare. (În

plus, atribuirea numelui său unei școli de elită cum este Colegiul Național „Octavian Goga” din Sibiu ar genera un scandal public, ținând cont de homosexualitatea lui Ion Negoitescu – scandal care nu ar fi neapărat un lucru rău, pentru că ar aduce în discuție un subiect care continuă să fie tabu în societatea românească, chiar și la mai bine de două decenii de când homosexualitatea a fost dezincriminată.) Mai problematică decât homosexualitatea lui Negoitescu este ironia faptului că toți cei trei scriitori nominalizați – Emil Cioran, Lucian Blaga, Ion Negoitescu – au avut afinități legionare. Rămâne un paradox, pe care nu îl putem lămuri, faptul că unii dintre cei care ar fi de acord cu redenumirea unei școli dedicate unui fascist antisemit ar dori ca acesta să fie înlocuit cu numele unor personalități care, chiar dacă nu au exercitat puterea politică, au cochetat la rândul lor cu aceeași ideologie extremistă.

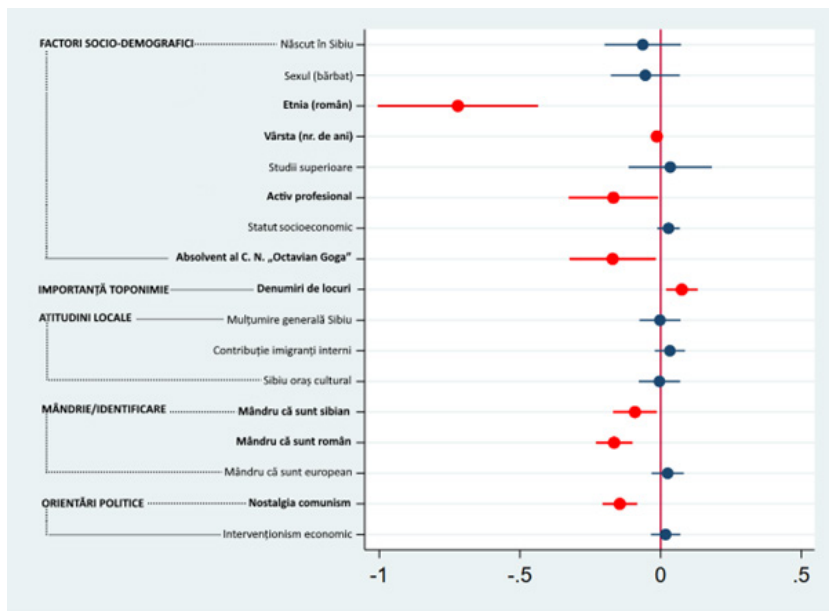
Ipoteza mai generală, care suspectează tiparul atitudinal specific național-comunismului ca fiind asociat cu valorizarea memorială a lui Octavian Goga, poate fi verificată printr-un model de regresie liniară multiplă. În analiza de regresie pe care am realizat-o, variabila dependentă constă în gradul acordului față de redenumirea Colegiului Național „Octavian Goga” din Sibiu. Ca și în celelalte modele de regresie, variabilele independente utilizate pentru a modela statistic variația variabilei dependente sunt factori socio-demografici, importanța pe care respondenții o atribuie denumirilor de locuri, atitudini locale față de Sibiu, intensitatea și tipul identificărilor sociale, respectiv orientările ideologice ale respondenților. Rezultatele obținute prin această analiză de regresie sunt detaliate în tabelul 18 de mai jos.

Tabel 18. Model de regresie liniară cu privire la redenumirea Colegiului Național „Octavian Goga”

Variabila dependen- tă = Redenumirea Colegiului Național „Octavian Goga”	Coef. nestand.		Coef. stand.	t	p
	B	Eroarea standard			
<i>Factori socio-demografici</i>					
Născut în Sibiu	-0.06	0.07	-0.03	-0.92	0.36
Sexul (bărbat)	-0.05	0.06	-0.03	-0.87	0.39
Etnia (român)	-0.72	0.15	-0.14	-4.97	0.00

Vârsta (nr. de ani)	-0.01	0.00	-0.21	-5.98	0.00
Studii superioare	0.03	0.08	0.01	0.45	0.65
Activ profesional	-0.17	0.08	-0.07	-2.08	0.04
Statut socioeconomic	0.03	0.02	0.04	1.38	0.17
Absolvent al C. N. „O. Goga”	-0.17	0.08	-0.07	-2.20	0.03
<i>Importanță toponimie</i>					
Denumiri de locuri	0.08	0.03	0.08	2.67	0.01
<i>Atitudini locale</i>					
Mulțumire generală Sibiu	0.00	0.04	0.00	-0.06	0.95
Contribuție imigranți interni	0.03	0.03	0.04	1.20	0.23
Sibiu oraș cultural	0.00	0.04	0.00	-0.11	0.91
<i>Mândrie/identificare</i>					
Sibiu	-0.09	0.04	-0.09	-2.33	0.02
România	-0.17	0.03	-0.17	-5.07	0.00
Europa	0.03	0.03	0.03	0.85	0.39
<i>Orientări politice</i>					
Nostalgie comunism	-0.15	0.03	-0.15	-4.66	0.00
Intervenția statului în economie	0.02	0.03	0.02	0.67	0.50
Constanta	3.76	0.35	.	10.73	0.00
R ² ajustat	0.160				
N	1,116				

Figura 38. Vizualizarea coeficienților de regresie cu privire la redenumirea Colegiului Național „Octavian Goga”

Notă: Punctele reprezintă coeficienții regresiei liniare multiple; liniile orizontale reprezintă eroarea standard; denumirea variabilelor scrise îngroșat indică un nivel de semnificație statistică mai mic de 0.05.

Din interpretarea coeficienților de regresie referitori la variabilele socio-demografice introduse în model, reiese că predictorii care influențează în mod semnificativ statistic gradul acordului față de redenumirea colegiului sunt etnia, vârsta, faptul de a fi activ profesional și calitatea de absolvent al acestei unități de învățământ. În mare, pe baza acestor date, putem afirma că cea mai mare opoziție față de înlăturarea memoriei toponimice a lui Octavian Goga din titulatura colegiului se regăsește în categoria persoanelor de etnie română, cu vârste mai înaintate, dar și în rândul celor cu un statut ocupațional activ (sunt angajați în câmpul muncii). După cum am văzut deja într-o analiză precedentă, faptul de a fi absolvent al acestei școli produce un atașament socio-emoțional care este transferat într-o mai mare opoziție față de înlăturarea numelui lui Goga de pe frontispiciul liceului.

Pe de altă parte, analiza evidențiază o asociere pozitivă, semnificativă statistic, între importanța atribuită de respondenți toponimiei ca purtătoare de simboluri politice și memorii istorice și acordul exprimat de către aceștia în vederea redenumirii unității

de învățământ. Altfel spus, cu cât o persoană apreciază că denumirile de locuri, inclusiv cele de școli, sunt mai importante ca vectori ideologici și locuri ale memoriei, cu atât crește acordul față de revizuirea numelui liceului.

Atitudinile față de Sibiu nu sunt asociate într-o formă semnificativă statistic cu variabila dependentă. În schimb, există relații de acest gen între acordul față de redenumirea școlii și tipurile și intensitatea identificărilor sociale. Persoanele care sunt mândre că sunt sibiene și cele care își exprimă mândria pentru calitatea de a fi român tind să respingă ideea de a reboteza colegiul. Interesant, opiniile celor care se identifică drept europeni nu merg în direcția opusă, anume aceea de a susține într-o măsură semnificativ statistic mai ridicată această eventualitate de redenumire a unei școli care celebrează memoria unui om de stat ultranaționalist și antisemit.

În fine, din categoria variabilelor independente grupate în rubrica „orientări politice”, doar atitudinile pozitive față de fostul regim („nostalgie comunism”) influențează acordul față de schimbarea numelui Colegiului Național „Octavian Goga”. Persoanele care valorizează regimul comunist într-o măsură mai mare decât actualul sistem politic democratic tind, într-o măsură semnificativ statistic mai mare, să se pronunțe împotriva redenumirii școlii. Așadar, datele indică faptul că românitatea (etnia română dar și mândria de a fi român) și localismul (mândria de a fi sibian și faptul de a fi absolvent C. N. „Octavian Goga”, dar nu și acela de a fi născut în Sibiu), vârsta mai înaintată și pozitivarea regimului comunist sunt principalii factori care modelează dezacordul în privința redenumirii liceului în cauză. Aceste rezultate vin în sprijinul ipotezei pe care am formulat-o, potrivit căreia tiparul atitudinal-valoric și ideologic specific național-comunismului anilor șaptezeci-optzeci ar sta la baza opoziției în raport cu eventualitatea înlăturării numelui lui Octavian Goga din titulatura colegiului național din Sibiu.

Câteva remarce concluzive s-ar impune în urma acestei analize. În 1998, cu ocazia reformei învățământului, Ministerul Educației Naționale a creat premisele normative pentru studierea Holocaustului în învățământul preuniversitar. În acest sens, programele de istorie au fost proiectate astfel încât manualele alternative care au fost introduse din acel moment să includă în mod obligatoriu informații relevante despre Holocaust. În 2004, Ministerul Educației Naționale a aprobat materia opțională „Istoria evreilor. Holocaustul”, care a început să fie predată pe baza manualului cu

aceiași titlu (Petrescu, 2005). În anul școlar 2018-2019, pentru care există date oficiale, pentru acest curs au optat 62 de clase însușind 1,860 de elevi de liceu. Începând cu 2023, disciplina „Istoria evreilor. Holocaustul” va fi obligatorie, această materie fiind inclusă în planurile-cadru ale învățământului liceal și profesional (I. R., 2021; Toșa, 2021). La această materie, elevii sunt familiarizați cu rădăcinile antisemitismului din țările române, politicile discriminatorii la adresa comunității evreiești, pogromurile din anii 1940-41 și, într-un final contra-apoteotic, Holocaustul petrecut în România și în teritoriile administrate de Armata Română sub conducerea Generalului Ion Antonescu. Octavian Goga ocupă un rol important în narațiunea istorică a antisemitismului românesc. El este cel care, ca om politic, a articulat un discurs ultranaționalist străbătut de un antisemitism violent, iar ca om de stat – ajuns în funcția de prim-ministru – a adoptat măsuri antisemite care au retras cetățenia și drepturile întemeiate în aceasta unui număr de peste 250,000 de români evrei.

În plus, cu prilejul comemorării Zilei Internaționale de Comemorare a Victimelor Holocaustului pe data de 27 ianuarie și a Zilei Naționale de Comemorare a Holocaustului stabilită la data de 9 octombrie, în școlile din țară se organizează manifestări comemorative (Rusu, 2020c). Este contradictoriu cum astfel de materii centrate pe pedagogia traumei și manifestări comemorative dedicate Holocaustului pot fi desfășurate în unități școlare care poartă numele (și în care sunt amplasate busturile) unor personalități publice care, prin ideile și mai ales acțiunile lor politice au contribuit la acest tragic deznodământ în care sute de mii de oameni au fost omorâți. Pe lângă școlile și liceele numite în onoarea lui Octavian Goga, în aceeași situație se află unitățile școlare care poartă numele lui Vasile Conta (Liceul „Vasile Conta” din Târgu Neamț), Vintilă Horia (Liceul Tehnologic „Vintilă Horia” din Segarcea, jud. Dolj) și Mircea Vulcănescu (Liceul Tehnologic „Mircea Vulcănescu” din Sectorul 4, București și Școala Gimnazială „Mircea Vulcănescu” din Bârsana, jud. Maramureș). Pe lângă acestea, mai există și o școală sanitară postliceală – Colegiul „Nicolae Paulescu” – ce funcționează în incinta Liceului „Victor Frunză” din Râmnicu Sărat.

Cultivarea memoriei publice a unor personalități politice precum Octavian Goga nu intră sub incidența Ordonanței de Urgență 31 din 2002, reînnoită prin Legea nr. 217 din 2015. Aceasta deoarece, spre deosebire de Mareșalul Ion Antonescu și Mircea Vulcănescu, de exemplu, Octavian Goga, Vasile Conta și Nicolae

Paulescu nu au fost condamnați de crime de război sau crime împotriva umanității. Însă chiar dacă aceste personalități antisemite au eludat responsabilitatea juridică, memoria lor postumă nu trebuie să fie exonerată de responsabilitatea morală. În cazul lui Octavian Goga, geniul literar al poetului pătimirii românești nu poate mântui, în logica unei etici responsabile a memoriei, patima ideologică a hitleristului antisemit ajuns să își transpună în practică viziunea ultranaționalistă din postura de prim-ministru al țării. Mareșalul Ion Antonescu și celelalte personalități care au fost condamnate pentru crime de război au fost (parțial) eliminate din memoria publică instituționalizată în monumente, toponimie și alte însemne oficiale prin puterea legii, începând cu 2002. Pentru personalitățile care scapă brațului scurt și anemic al legii, cele care se fac responsabile moral de antamarea ideologică ce a făcut posibilă executarea practică a Holocaustului românesc, alte mecanisme, la nivel de comunitate locală și de natură non-juridică, trebuie activate. Altfel spus, rămâne în sarcina morală a fiecărei comunități locale să își activeze mecanismele de revizuire memorială ca urmare a unei reevaluări critice a trecutului realizată în lumina unei etici responsabile a memoriei.

Desigur, împotriva unor asemenea măsuri de ablațiune memorială pot fi avansate acuzații specifice unei dictaturi prezenteiste a „corectitudinii politice”. Aceasta ar consta în abuzul aplicării unei grile axiologice inspirată de sensibilitățile contemporane unor idei, atitudini și comportamente petrecute într-o epocă trecută. Un astfel de argument ar fi valid și ar submina revendicările de revizuire memorială a personalităților controversate dacă faptele acestora nu ar fi fost la fel de repudiabile atunci ca și acum. Or în cazul antisemitismului, a discursului urii și a ideologiei românismului exclusivist care l-au alimentat – antisemitism care a fost proferat de către Octavian Goga, atât ca scriitor cât și ca om politic – acesta era condamnat moral inclusiv în anii treizeci. Drept dovadă, în perioada respectivă au existat, e-adevărat că în vacarmul unui antisemitism cvasi-generalizat, și minți lucide și voci raționale care s-au exprimat împotriva acestei ideologii (exemple demne de remarcat în acest sens sunt Eugen Lovinescu și Eugen Ionescu). Altfel spus, o personalitate antisemită precum a fost omul politic Octavian Goga poate fi repudiată moral judecându-i acțiunile după standardele axiologice ale timpului în care a trăit, nefiind nevoie în acest sens de aplicarea retrospectivă a unei grile ce aparține prezentului.

Politicile municipale ale toponimiei urbane

Politicile consultative și decizionale

În mod tradițional, atribuirea denumirilor de locuri alături de redenumirea acestora a constituit prerogativa exclusivă a puterii centrale. Revoluția Franceză a din 1789 fost cea care a etatizat spațiul și a naționalizat toponimia, extinzând jurisdicția noii autorități republicane asupra nomenclatoarelor urbane. În 1794, Henri Jean-Baptiste Grégoire (1750–1831) a întocmit un raport asupra denumirilor stradale, pe baza căruia a subliniat importanța acestora în inculcarea valorilor patriotice ale regimului republican francez. Noile nume trebuie să fie „scurte, inteligibile, eufonice și adecvate” (Ferguson, 1994, p. 27). Dar mai presus de orice, „fiecăre denumire trebuie să fie vehiculul unui gând sau, mai degrabă, a unui sentiment, care le amintește cetățenilor de virtuțile și datoriile lor” (pp. 27-28).

Pe baza raportului, Adunarea Națională a „invitat” – pe tonul imperativ specific autorității republicane – toate orașele să aplice recomandările formulate de Grégoire pe propriile nomenclatoare stradale. Chiar dacă, potrivit unei estimări, doar șase la sută dintre artere au fost revizuite în lumina noilor imperative politice, cele mai multe dintre străzile rebotezate au fost piețe și bulevarde centrale (p. 28). La scurt timp, denumirile străzilor au devenit bunuri publice reglementate statal pe tot întinsul continentului european. În 1813, printr-un decret regal, autoritățile prusace au proclamat faptul că numele străzilor din Berlin (dar și din Potsdam și Charlottenburg) sunt proprietatea statului (Azaryahu, 1996, p. 313). Printr-un asemenea decret, statul își afirmă autoritatea asupra peisajului toponomastic al orașelor, pe care îl revendica pentru a-l folosi în scopuri auto-legitimatorii.

În România, dar și în Transilvania de până în 1918, denumirile străzilor au fost reglementate de municipalități. După 1918, naționalizarea ideologică a toponimiei orașelor transilvănene s-a petrecut ca urmare a etatizării prerogativelor privind atribuirea și redenumirea străzilor. După cum am arătat într-o secțiune anterioară a acestui volum, autoritățile centrale românești încep să emită ordine menite să reglementeze atât chestiuni de fond (conținutul denumirilor de străzi) cât și aspecte de formă (modul de afișare al plăcuțelor stradale). Însă pasul decisiv în direcția etatizării peisajelor toponomastice a orașelor s-a produs în timpul Republicii Populare Române. Astfel, decretul 226 emis de Prezidiul Marii Adunări Naționale la data de 15 decembrie 1951 stabilea că atribuirea sau schimbarea oricărei denumiri se face numai prin decret

al Prezidiului Marii Adunări Naționale. Inclusiv denumirile de străzi, nu doar cele ale unor unități administrative mai mari precum regiunile, raioanele sau orașele, se decideau de acum înainte la cel mai înalt nivel al autorității centrale a statului. Orașele și-au pierdut orice control asupra propriilor nomenclatoare, în condițiile în care până și propunerile înaintate către Prezidiul Marii Adunări Naționale trebuiau să vină din partea Sfatului Popular al regiunii și nu al municipalității (Pál-Antal, 1997, p. 39).

Câteva ani mai târziu, prin Decretul nr. 257 din 1956 al Consiliului de Stat privind atribuirea și schimbarea denumirii străzilor, competența asupra toponimiei stradale este trecută din jurisdicția instituțională a Prezidiului Marii Adunări Naționale în cea a Sfaturilor Populare. După reforma administrativ teritorială din 1968, această competență a ajuns în sarcina Consiliilor Populare Județene. Decretul-lege nr. 100 din martie 1990 conferă această atribuție „primăriilor județene”, devenite ulterior prefecturi, adică puterii executive dispersate în fiecare județ. Abia după 2001, așa cum vom vedea în cele ce urmează, autoritățile municipale recapătă controlul asupra gestionării toponimice a propriilor nomenclatoare.

După cum am argumentat și în alte secțiuni ale acestei cărți, denumirile de locuri sunt importante pentru puterea politică pentru că toponimia este străbătută de la un capăt la altul de mize ideologice, comemorative și identitare. Prin atribuirea de denumiri locurilor, autoritățile politizează spațiul și construiesc o geografie politică a memoriei și apartenenței. Redenumirea locurilor constituie un alt gest de putere care conține, pe lângă rescrierea trecutului după imperativele prezentului, și un act politic de *damnatio memoriae*. Însă în același timp în care toponimia comportă importante mize ideologice care nu pot fi ignorate de către autoritățile politice, denumirile de locuri sunt bunuri publice cu caracter simbolic. Din perspectiva puterii, ele conturează o geografie politică și comemorativă menită să o legitimeze. Pentru cetățeni, denumirile de locuri alcătuiesc peisajul lingvistic și definesc „spațiul de viață” în care indivizii își trăiesc existențele lor cotidiene. În același timp, și indiferent din ce perspectivă o privim, toponimia face (sau urmează să facă) parte din patrimoniul cultural al comunității locale.

În timp, pe fondul procesului de descentralizare, jurisdicția instituțională asupra toponimiei urbane a fost transferată de la nivel guvernământului la cel al autorităților publice locale. În România, această descentralizare a deciziei cu privire la atribuirea și schim-

barea denumirilor de locuri (inclusiv numele străzilor) a fost consfințită prin Legea administrației publice locale nr. 215 din 23 aprilie 2001. Articolul 36 precizează că în atribuțiile Consiliului Local intră „toate problemele de interes local, cu excepția celor care sunt date prin lege în competența altor autorități ale administrației publice locale sau centrale”. În rândul atribuțiilor asupra cărora Consiliul Local are inițiativă și hotărăște se numără și atribuirea și schimbarea „denumiri[lor] de străzi, de piețe și de obiective de interes public local”. Aceeași lege a administrației publice locale stabilește „consultarea cetățenilor în soluționarea problemelor locale de interes deosebit” ca unul dintre principiile după care se organizează și funcționează unitățile administrativ-teritoriale (art. 2, al. 1). Din perspectiva acestei prevederi, atribuirea sau schimbarea unei denumiri de stradă constituie un act administrativ, întrucât doar în situații cu totul excepționale o astfel de chestiune toponimică se califică drept o problemă locală de interes deosebit.

Pe de altă parte, Legea nr. 52 din 2003 privind transparența decizională în administrația publică stabilește că proiectele de hotărâri ale Consiliilor Locale se supun consultării publice înainte de adoptare, inclusiv proiectele de hotărâri referitoare la atribuirea sau schimbarea denumirilor de locuri. Totuși, această prevedere presupune, cel mai adesea, o simplă formalitate birocratic-administrativă. Consultarea publică în aceste cazuri este mai curând postdecizională, în sensul că cetățenii sunt invitați să se pronunțe asupra proiectului de hotărâre în care numele străzilor – atribuite sau redenumite – sunt deja stabilite.

În experiența istorică a postsocialismului românesc, cu precădere după intrarea în vigoare a acestor legi referitoare la administrația publică locală și transparența decizională în cadrul acesteia, există o cazuistică limitată a situațiilor în care decidenții s-au consultat efectiv cu cetățenii cu privire la toponimie sau la alte aspecte simbolice referitoare la spațiul public. Puținele exemple de consultări publice pre-decizionale cu privire la denumirile de locuri și statui provin din câteva mari orașe ale țării, precum Timișoara, București și Galați.

În anul 2018, primarul de atunci al Timișoarei, Nicolae Robu (Partidul Național Liberal) a inițiat o consultare publică prin intermediul unui sondaj online derulat pe pagina de Facebook a municipalității. Obiectul consultării l-a constituit inițiativa edilului de a înscrie memoria Regelui Mihai I, decedat la data de 5 decembrie 2017, în nomenclatorul stradal al orașului. Din cei 1,091 de timi-

șoreni care au dat curs invitației și au răspuns la sondaj, cei mai mulți au votat varianta susținută de către primar, anume ca o secțiune a B-dului Republicii să fie redenumită B-dul Regele Mihai I (31.5%). Alte șapte opțiuni de răspuns din chestionar făceau referire la „variante de omagiere a memoriei Regelui Mihai I al României” prin redenumirea unor alte străzi, iar o ultimă variantă dădea posibilitatea timișorenilor să aleagă „nu este cazul de astfel de omagieri”. Este demn de notat că 20 la sută din totalul răspunsurilor au optat pentru această ultimă variantă, fapt care poate indica sentimente antimonarhice, pe de o parte, dar mai ales o reticență a cetățenilor față de încă o redenumire politică a nomenclatorului, motivată și de considerente de ordin practic deja documentate la nivelul Timișoarei (preschimbarea actelor de identitate, cheltuieli administrative, confuzie a reperelor orientative prin fragmentarea indicatorilor toponimici etc.) (Crețan și Matthews, 2016).

Spre deosebire de consultarea publică prin sondaj online făcută la Timișoara, primarul general al capitalei, Gabriela Firea (Partidul Social Democrat) a recurs la o tactică pur procedurală: la câteva zile după trecerea celor trei zile de doliu național decretate pentru moartea fostului suveran (Rusu, 2020b), Consiliul General al Municipiului București adopta proiectul de hotărâre prin care Parcul Herăstrău devenea Parcul Regele Mihai I (Digi24, 2017). În replică la mutarea primarului general, consilieri ai Partidului Național Liberal au introdus un proiect de hotărâre prin care un segment din B-dul Kiseleff să fie redenumit în B-dul Regele Mihai I. Desigur, toate aceste acțiuni comemorative s-au bazat pe graba politicianilor de a specula electoral emoția colectivă declanșată de moarte regelui, iar urgența cu care schimbările de denumiri au fost realizate nu a lăsat timp pentru consultări publice. În fapt, inițiatorii proiectelor memoriale nu doar că nu s-au consultat cu cetățenii, ci nu au făcut-o nici măcar cu membrii familiei regale (Mediafax, 2018).

Nu întotdeauna, însă, consultarea publică prealabilă constituie și garanția demersului politico-administrativ de redenumire a toponimiei urbane. În Sectorul 2 al Bucureștiului, după cel de-al Doilea Război Mondial, un parc al capitalei a fost numit Parcul Tolbuhin, în onoarea mareșalului sovietic Fiodor Tolbuhin (1894–1949). Acesta, împreună cu mareșalul Rodion Malinowski, a coordonat campania militară a Armatei Roșii din 1944 de ocupare a României și a Balcanilor. Schimbarea de regim din 1989, după cum am arătat, nu a însemnat o epurare completă a denumirilor comuniste, deși cele mai multe dintre numele stringente au fost înlăturate. Parcul Tolbuhin a supraviețuit procesului de revizuire

a nomenclatoarelor din perioada postsocialistă și constituie ceea ce cercetătorii numesc „reziduuri toponimice” (Light și Young, 2017). Procedura administrativă de redenumire a parcului a fost inițiată de către viceprimarul Sectorului 2, care în expunerea de motive pe care a elaborat-o a descris prezența numelui unui „personaj indezirabil” în toponimia capitalei ca fiind ceva „inacceptabil”. În vederea legitimerii deciziei, administrația locală a demarat un program de consultări publice cu cetățenii. Au fost organizate audiențe, discuții online și dezbateri publice la sediul primăriei. Printre participanți s-a numărat și un reprezentant al Ambasadei Federației Ruse în România, direct interesat de păstrarea numelui parcului. Printr-un sondaj online, primăria Sectorului 2 a stabilit ca noul nume al Parcului Tolbuhin să fie cel al lui Pache Protopopescu (primar al Bucureștiului între 1888 și 1891). Astfel, Parcul Pache Protopopescu urma să fie localizat pe Str. Pache Protopopescu, obținându-se astfel o corespondență toponimică între parc și locația sa topografică. Totuși, la presiunea diplomatică exercitată de către Ambasada Rusiei, proiectul de hotărâre a fost în cele din urmă respins de către aparatul tehnic al municipalității pe motivul că acestuia îi lipsea o motivare riguroasă (Matei, 2017). După câțiva ani în care proiectul redenumirii a rămas blocat în meandrele birocrăției municipalității capitalei, chestiunea a fost resuscitată în contextul unor evenimente internaționale. În aceeași zi în care Federația Rusă a invadat militar Ucraina – la data de 24 februarie 2022 – primarul Sectorului 2 a înlăturat totemul cu denumirea Parcului Tolbuhin (Ivanov, 2022). Denumirea oficială a parcului rămâne neschimbată, doar că acum numele mareșalului sovietic nu mai figurează la intrarea în parc.

Un ultim exemplu vine din Galați. Aici, în 2019, primarul orașului i-a invitat pe locuitori să voteze în cadrul unui sondaj organizat pe Facebook personalitățile care să fie comemorate în Parcul „Mihai Eminescu”. Autoritățile au întocmit o listă de 18 personalități politice, istorice și culturale de gălățeni care au contribuit la dezvoltarea orașului. Întrebarea adresată a fost „Care personalitate considerați că merită un bust în Parcul Eminescu?” (Crângan, 2019). Din totalul de 2,761 de voturi exprimate, cele mai multe le-au fost acordate lui Eremia Grigorescu (general al Armatei Române în Primul Război Mondial, 1863-1919), Mihail Kogălniceanu (om politic marcant al României moderne, 1817-1891), Hortensia Papadat-Bengescu (scriitoare din perioada interbelică, 1876-1955) și Iosif Ivanovici (compozitor și muzician, 1845-1902). Busturile acestor patru personalități, printre care și o

femeie, au fost amplasate în Parcul Eminescu, în centrul căruia o statuie a poetului național există încă din 1911.

Decidenții (re)denumirilor stradale

Autoritățile locale recurg relativ rar la astfel de consultări publice efective. Iar când apelează la acest mijloc, de cele mai multe ori o fac în sensul legitimării unei decizii adoptate deja (cazul redenumirii B-dului Republicii în B-dul Regele Mihai I în Timișoara este un bun exemplu de o astfel de practică). Pe de altă parte, datele de opinie pe care le-am cules într-o altă anchetă sociologică online ilustrează faptul că oamenii își doresc să fie consultați în privința denumirii și redenumirii străzilor. Tabelul 19 prezintă distribuția răspunsurilor înregistrate cu privire la două întrebări: cine ar trebui să decidă denumirea străzilor nou înființate din orașul dumneavoastră, respectiv să hotărască redenumirea străzilor.

Tabel 19. Cine ar trebui să decidă denumirea străzilor din oraș? (N = 1,156)

Decident	Străzi nou înființate (%)	Străzi redenumite (%)
Cetățenii prin consultare publică	59.4	60.2
Consiliul local	22.6	16.4
Primăria	6.1	13.5
Asociațiile de proprietari	3.9	2.4
Consiliul județean	3.4	3.0
Altcineva	1.6	2.3
Prefectura	1.6	1.4
Guvernul central	1.2	0.9
Dezvoltatorul imobiliar	0.3	.
Total	100	100

Sursa: Rusu și Croitoru (2022, p. 132)

Rezultatele sunt cât se poate de grăitoare: în ambele cazuri (denumirea străzilor nou înființate și redenumirea străzilor existente), o majoritate de aproximativ 60 de la sută dintre respondenți consideră că cetățenii trebuie să fie implicați în procesul decizional prin consultări publice. Acest procent relevă o preferință pentru o formă de democrație participativă în cadrul căreia autoritățile publice locale (consiliile locale și primăriile) să îi împuternicească pe cetățeni să își exprime punctul de vedere asupra aspectelor legate de mediul în care trăiesc, inclusiv referitor la peisajul toponimic și nomenclatorul stradal.

Autoritarism toponimic

În Sibiu, municipalitatea deține un palmares mixt din acest punct de vedere: în 2020, cu prilejul atribuirii unei denumiri zonei de agrement și ecoturism care urmează să fie dezvoltată pe dealurile Gușteriței, primăria a organizat o consultare publică la care au participat peste trei mii de sibieni. Acest „experiment de democrație toponimică”, cum poate fi caracterizată campania care a dus la adoptarea denumirii controversate de „Gușterland”, va fi discutat pe larg într-o secțiune următoare. Pe de altă parte, un an mai târziu, cu ocazia stabilirii locului în care va fi amplasată statuia lui Samuel von Brukenthal în Piața Mare a Sibiului, primăria a lansat un apel la consultare cu cetățenii după ce fundația soclului fusese deja turnată (Turnul Sfatului, 2021b).

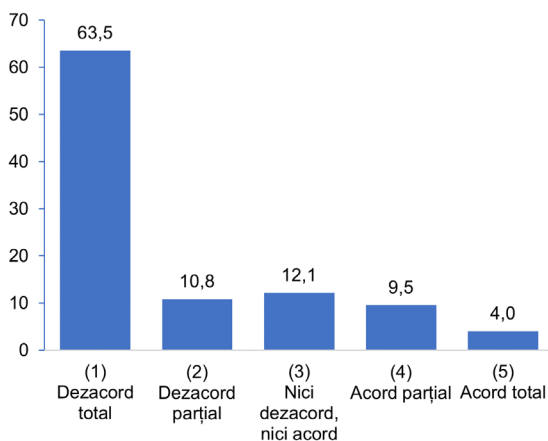
În sondajul online pe care l-am realizat pentru a identifica politicile simbolice ale spațiului public în Sibiu, am adresat un pachet de întrebări referitoare la modul în care trebuie luate deciziile legate de redenumirea străzilor. O primă întrebare și-a propus să verifice gradul de „autoritarism toponimic”, altfel spus în ce măsură cetățenii sunt de acord ca autoritățile locale să poată redenumi străzile orașului fără să se consulte cu locuitorii.

Figura 39.
Autoritarism
toponimic

Autoritățile locale trebuie să poată redenumi străzile fără să se consulte cu locuitorii (%)

N = 1,116

(datele sunt ponderate în baza vârstei)

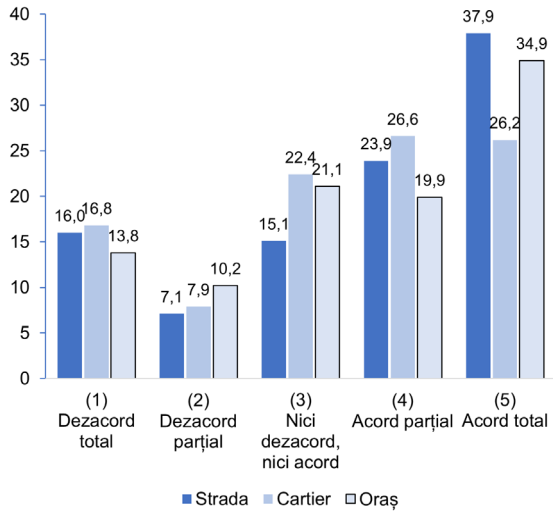
Rezultatele prezentate în figura 39 indică faptul că cei mai mulți respondenți (74.3%) nu sunt de acord ca autoritățile locale să aibă puterea administrativă de a redenumi străzile în lipsa consultării publice – așa cum este cazul în prezent, exceptând formalitățile procedurale privitoare la transparența decizională prevăzute de lege. Datele obținute pentru Sibiu sunt convergente cu informațiile din sondajul desfășurat la nivel național: indiferent de scala geografică, oamenii consideră că este de datoria autorităților locale să îi implice în procesul de luare a deciziilor asupra revizuirii toponimiei stradale.

Anvergura consultării publice

Printr-un alt set de întrebări, am urmărit să obținem o imagine mai detaliată asupra acestui proces de consultare publică cu cetățenii în cazul redenumirii unei străzi. Mai exact, cât de amplă trebuie să fie anvergura consultărilor din perspectiva respondenților? În acest sens, i-am întrebat pe participanții la studiu care sunt categoriile de cetățeni cu care autoritățile trebuie să se consulte: cei care sunt direct afectați de redenumire pentru că locuiesc pe strada respectivă?; cei care locuiesc în cartierul unde se află strada redenumită?; sau este, dimpotrivă, o chestiune care îi privește pe toți locuitorii orașului? Răspunsurile primite sunt prezentate în figura 40 de mai jos.

Figura 40.
Anvergura con-
sultării publice în
cazul redenumirii
unei străzi

Pentru ca o stradă să poată fi redenumită, autoritățile locale ar trebui să obțină acordul majoritar al: a) cetățenilor care locuiesc pe strada respectivă; b) cetățenilor care locuiesc în cartierul respectiv; c) tuturor cetățenilor din Sibiu (%)

N = 1,116

(datele sunt ponderate în baza vârstei)

Rezultatele relevă un tipar interesant: după cum era de așteptat, cei mai mulți respondenți (61.8%) sunt de acord (parțial și total) cu necesitatea consultării publice a celor care locuiesc pe strada respectivă, adică a rezidenților care sunt direct afectați de redenumirea unei străzi. Însă gradul acordului nu scade liniar pe măsură ce crește mărimea comunității urbane. În privința consultării locuitorilor din cartierul unde strada este localizată, acordul este de 52.8 la sută. În schimb, acesta crește la 54.8 la sută când vine vorba de consultarea tuturor locuitorilor orașului.

În discutarea acestor rezultate, este important să ținem cont de două aspecte: mai întâi, oamenii doresc să fie implicați în procesul de luare a deciziilor atunci când obiectul deciziei îl constituie strada pe care locuiesc. Schimbarea numelui străzii are repercusiuni multiple asupra locuitorilor. Aceștia s-ar putea să se opună redenumirii din cauza atașamentului față de denumirea

existentă (ideologică sau pur și simplu datorată obișnuinței). Apoi, rezistența lor la schimbare s-ar putea datora faptului că locuitorii trebuie să își preschimbe actele de identitate. De asemenea, numele unei străzi constituie o formă de „capital simbolic”, în sensul că o denumire importantă atribuie locului prestigiu, în timp ce un nume neinspirat poate stigmatiza acel loc. Iar aceste aspecte se traduc prin creșterea sau scăderea valorii proprietăților pe piața imobiliară.

În al doilea rând, se cuvine explicată asocierea non-liniară dintre gradul de acord cu privire la consultarea publică a cetățenilor și nivelul comunității urbane. În privința acestui aspect, cartierul este o unitate urbanistică definită difuz, spre deosebire de strada și orașul, ale căror granițe sunt mai clar trasate. Datele par să indice faptul că, alături de interesul direct, care este firesc să fie localizat la nivel de stradă, și solidaritățile stradale sunt mai puternice decât cele existente la nivelul comunităților de cartier. De asemenea, identitatea socială conferită de apartenența rezidențială la un cartier pare să fie mai slabă decât cea dată de faptul de a fi un locuitor al orașului. Toate aceste aspecte ar putea face obiectul unor investigații empirice ulterioare, care promet să contribuie la o mai bună înțelegere a atașamentelor spațiale și a solidarităților grupale din perspectiva sociologiei urbane.

În tot cazul, în spiritul democrației participative, este important ca vocea cetățenilor să fie auzită și în privința definirii și redefinirii nomenclaturii urbane. După cum arată datele acestor cercetări sociologice, este de asemenea important să existe proceduri administrative precum consultări publice de tipul votului sau sondajului care să ofere posibilitatea cetățenilor să se implice în procesul de luare a deciziei. Pe de altă parte, consultările publice trebuie astfel organizate încât să ocolească pericolul căderii într-o extremă populistă de tipul „*Vox populi vox Dei*” (vocea poporului este vocea lui Dumnezeu). Provocarea este, așadar, aceea de a imagina modalități și dezvolta proceduri care să implice publicul, păstrând în același timp controlul administrativ în vederea prevenirii unor excese populare.

Politicile de gen ale toponimiei stradale

„Turnura spațială” petrecută în științele sociale și cu precădere în geografia umană în ultimele decenii a constat într-o reconsiderare substanțială a spațiului. Potrivit vechii concepții pozitivistice, spațiul era văzut ca un lucru amorf, a cărui existență obiectivă este independentă de observator și indiferentă față de acesta. Pentru multă vreme, geografii s-au raportat la spațiu ca la un dat geografic,

pe care l-au luat ca fiind de la sine înțeles. În imaginarul ontologic al acestora, spațiul era conceput ca „ceva” înăuntrul căruia alte lucruri (inclusiv oameni) sunt distribuite. Noua concepția articulată în urma turnurii spațiale din științele geografice s-a inspirat masiv din teoria socială, atât din paradigma construcționismului social cât mai ales din reflecția marxistă asupra societății. Ceea ce a rezultat a fost o înțelegere relațională a spațiului ca proces intrinsec social (Warf și Arias, 2009; Withers, 2009).

În termenii lui Henri Lefebvre (1991), spațialitatea este rezultatul unui proces de producere socială a spațiului. Acesta este generat de acțiunea socială și modelat continuu de relațiile de putere stabilite între indivizi și mai ales între clasele sociale. Fiecare orânduire socială, argumentează Lefebvre cu inflexiuni explicit marxiste, își produce propria spațialitate materială, socioculturală și simbolică deopotrivă. Orânduirea medievală și-a generat propriile peisaje feudale presărate cu catedrale gotice, castele nobiliare, mănăstiri și terenuri arabile; orânduirea capitalistă a produs un peisaj industrial cu caracter urban, bazat pe o infrastructură materială și financiară de producție, transport și consum (Lefebvre, 1991, p. 53). Formele de geografie burgheză generate de capitalism sunt rezultatele „colonizării și comodificării spațiului”, pe care capitalismul „îl cumpără și îl vinde, îl creează și îl distruge, îl uzează și în abuzează” (Merrifield, 2006, p. 107). În cuvintele unui geograf uman, „istoria geografiei burgheze este o geografie istorică a proprietății, atât a proprietății cât și a oamenilor, din care răsună zgomote de sticle sparte și ziduri dărâmate” (Merrifield, 2006, p. 107). Modernitatea nu este însă reductibilă la economia politică a capitalismului. Ea a însemnat, în egală măsură, și articularea statului-națiune. Această nouă formațiune politică, după cum va reieși în rândurile de mai jos, a presupus și masculinizarea simbolică a spațiului public prin faptul că a instituționalizat în monumente și toponimie panteonul de eroi istorici și valori militare personificate în „marii bărbați ai istoriei” (Carlyle, 1841).

Orașele, ca structuri spațiale construite material pentru a găzdui viața socială, reflectă la rândul lor structurile de putere care le-au edificat. Unul dintre principiile fundamentale de structurare a spațialității urbane este diviziunea dintre public și privat. În culturile patriarhale sau care rămân încă tributare patriarhalismului în ciuda procesului de modernizare, această linie de demarcație pe aliniamentul public-privat se suprapune perfect cu diviziunea între masculinitate și feminitate: spațiul public este locul bărbaților, un spațiu masculinizat, câmpul de acțiune al bărbatului public;

în opoziție, spațiul privat este locul designat social femeii, spațiul gospodăriei, idealizat de către imaginarul bărbătesc ca un refugiu al intimității și conjugalității, însuflețit de emoționalitatea specific feminină. Critica feministă este foarte convingătoare atunci când punctează faptul că, astfel conceput, acest spațiu domestic constituie o captivitate socioeconomică pentru femei (McDowell, 1999).

Toponimia urbană și nomenclatoarele stradale reflectă și reproduc pe planul inscripțiilor publice toate aceste relații de putere genizate. După cum am arătat într-o secțiune anterioară a acestui volum, autoritățile politice au devenit interesate să își exercite puterea de care dispun prin reglementarea denumirilor stradale abia în secolul al XVIII-lea. Modelul Parisului – ale cărui artere au fost rebotezate cu numele membrilor familiei regale dar și alte denumiri onorifice de către Henric al IV-lea (1589-1610) – a fost adoptat și de alte capitale europene abia după ce Revoluția Franceză din 1789 a remodelat întregul nomenclator în spirit republican (Berlin – 1813, Helsinki – 1820, Sibiu – 1832, București – 1878) (Ferguson, 1988; Rusu, 2020a). Nomenclatoarele stradale sistematizate, cu denumiri politice și comemorative (sistem de denotație onorifică) afișate pe plăcuțe montate pe fațadele clădirilor, au devenit o normă urbană abia în decursul secolului al XIX-lea.

Procesul de sistematizare a nomenclatoarelor stradale a coincis, așadar, cu cel de construire politică a statelor-națiune, un proces propulsat de mișcările de afirmare și/sau emancipare națională și mai târziu de ideologia naționalismului (Gellner, 1997; Hobsbawm, 1997; Smith, 2002). Aceasta a promovat o politică a memoriei bazată pe celebrarea eroilor din istoria națională, cu accent pe episoadele militare, dar și a oamenilor de stat și a personalităților culturale (Rusu, 2015a). Cu foarte puține excepții, panteonul de figuri eroice din câmpurile militar, politic și cultural-artistic au fost bărbați. Așa se face că denumirile străzilor au fost de atunci masculinizate, foarte puține femei găsindu-se înscrise în toponimia urbană sau reprezentate prin monumentele amplasate în spațiul public. Aceste puține prezențe feminine în nomenclatoarele orașelor erau preponderent fie personaje sacre din tradiția religioasă a creștinismului (Maica Domnului și alte sfințe), fie mame, soții sau iubite și fiice ale unor bărbați proeminenți (de ex.: Doamna Oltea, mama domnitorului Ștefan cel Mare; Elena Cuza, soția domnitorului Alexandru Ioan Cuza; Iulia Hașdeu, fiica istoricului Bogdan Petriceicu Hașdeu; sau Veronica Micle, iubita poetului Mihai Eminescu).

Din punctul de vedere al reprezentării femeilor în spațiul public, studiile realizate până acum au arătat, în termeni cantitativi, anvergura discrepanței de gen existente între bărbați și femei. O cercetare ambițioasă asupra monumentelor existente în Statele Unite ale Americii a concluzionat că „monumentele dedicate personalitățile istorice bărbătești depășesc cu mult numărul celor care reprezintă personalități istorice femeiești”. Astfel, din cele mai frecvent întâlnite 50 de personalități, femeile reprezintă doar 6 la sută. Cel mai adesea, corpurile feminizate apar în monumente ipostaziate în „figuri ficționale, mitologice și alegorice”. De exemplu, interogând baza de date Monument Lab, reiese că peisajul monumental al Statelor Unite cuprinde de peste zece ori mai multe sirene (22 la număr) decât femei membre ale Congresului (acestea fiind doar două la număr) (Monument Lab, 2021). În plus, pe baza codărilor realizate de către echipa proiectului, reiese că din totalul de 4,802 monumente pentru care a fost înregistrată reprezentarea de gen, în 4,528 dintre acestea sunt portretizați bărbați și doar 274 sunt dedicate unor femei (ceea ce se traduce într-un procent de 5.7%).

În Europa, aceeași discrepanță poate fi întâlnită: în Regatul Unit al Marii Britanii, procentul statuilor dedicate unor personalități istorice de sex femeiesc, excluzând personajele mitologice, literare sau ficționale, a fost calculat la 13.7 la sută (Da Rold, 2019). În Italia, disproporțiile sunt și mai acute. În centru urbane regionale precum Torino și Napoli, cercetătorii au descoperit că nu există niciun monument care să reprezinte o personalitate reală de sex feminin. În Roma – oraș al cărui statut de capitală implică și aspecte simbolice mai ample, de reprezentare națională dar și de model pentru celelalte municipalități – există o singură statuie dedicată unei femei, Anita Garibaldi (1821-1849), soția mult mai cunoscutului patriot italian, Giuseppe Garibaldi (1808-1882). Iar în Milano, până în 2021, când statuia prințesei Cristina Trivulzio Belgiojoso (1808-1871) a fost inaugurată, toate cele 121 de statui existente în orașul lombard reprezentau bărbați (Il Post, 2021).

În România, cercetarea coordonată de Laura Grünberg și Diana Elena Neaga (2015), centrată pe București, a evidențiat un „oraș sexist”: din totalul de 102 de monumente analizate (statui și busturi), 87 reprezintă bărbați iar 15 femei. Procentul femeilor, de 14.7 la sută calculat pentru peisajul monumental al Bucureștiului, este semnificativ mai mare decât cel raportat la nivelul Statelor Unite ale Americii (5.7%). Totuși, chiar și așa, femeile rămân de aproape șase ori mai puțin reprezentate decât bărbații în capitala

României. Dincolo de această diferență cantitativă, similaritatea între cele două contexte rezidă în faptul că și în Statele Unite și în România, bărbații și femeile sunt reprezentați în „roluri de gen dihotomice” care reproduc stereotipurile tradiționale referitoare la bărbați ca principiu activ și femei ca factor pasiv. Astfel, „femeile dorm, bărbații se luptă pentru patrie”: personajele feminine sunt reprezentate ca nimfe nude în posturi corporale seducătoare, întinse pe spate, în timp ce personalitățile bărbătești apar în posturi eroice, pe statui ecvestre (Grünberg și Brăgaru, 2015, p. 30).

Trecând de la memoria monumentală turnată în bronz sau sculptată în piatră la memoria textualizată în inscripțiile stradale și sistematizate în nomenclatoarele urbane, discrepanța de gen își păstrează proporțiile (Bancilhon et. al., 2021). În Spania, o cercetare recentă a calculat că, în 2020, femeile reprezintă 12.1 la sută din totalul denumirilor după oameni. La nivelul marilor orașe ale Spaniei, proporția femeilor variază de la 17.4 la sută în Madrid și 13.3 la sută în Sevilla, la 12.5 la sută în Barcelona și 8.5 la sută în Valencia (Gutiérrez-Mora și Oto-Peralías, 2022, p. 1803). În Franța, în schimb, femeile constituie 6.0 la sută din totalul denumirilor eponime (nume de persoane) la nivel național, iar în Paris, ponderea femeilor crește la 8.2 la sută (Jaffe, 2015). În Italia, o cercetare recentă care a analizat situația la nivelul celor 20 de capitale de regiuni la care adaugă capitala Roma a stabilit că prezența femeilor în numele străzilor este limitată la 6.6 la sută. Din totalul de 24,572 de străzi numite după oameni care au fost analizate, doar 1,626 poartă numele unor femei. Multe dintre acestea sunt, însă, personaje sacre din istoria antică și medievală a creștinismului. Dacă aceste figuri de sfințe și martire sunt excluse din eșantion, numărul personalităților feminine scade la 959, ceea ce înseamnă un procent de 3.9 la sută. În Roma, femeile sunt mai prezente în toponimia urbană, ponderea acestora fiind de 7.1 la sută (cu aceeași mențiune că o bună parte din femei sunt, de fapt, personaje sacre) (Il Post, 2021). Situația existentă în toponimia stradală a altor orașe importante din Europa este redată în tabelul 20 de mai jos.

Tabel 20. Raportul de gen în nomenclatoarele stradale ale unor orașe europene

Orașul	Femei		Bărbați		Total eponime	
	N	%	N	%	N	%
București	96	6.1	1,487	93.9	1,583	100

Hamburg	415	14.1	2,523	85.8	2,938	100
Paris	166	8.2	1,860	91.8	2,026	100
Roma	580	7.1	7,575	92.9	8,155	100
Varșovia	159	11.8	1,191	88.2	1,350	100
Viena	361	8.2	4,018	91.8	4,379	100

Sursa: Rusu (2020d, p. 167)

Din datele prezentate în tabelul 20, în nomenclatoarele stradale din doar două orașe – Hamburg și Varșovia – procentul femeilor depășește zece la sută. Recent, mai multe organizații feministe au critice această invizibilitate toponomastică și monumentală a femeilor în spațiul public și au desfășurat acțiuni de contestare a acestei hegemonii masculine. În Franța, organizația *Osez le féminisme!* a inițiat în 2015 o campanie prin care mai multe plăcuțe stradale (neoficiale) care comemorau femei au fost instalate alături de plăcuțele oficiale cu numele de bărbați (Gee, 2015). Astfel de acțiuni de afișare publică prin panotajul stradal al unor contra-memorii feminine au avut loc și în alte țări europene. În Spania, de pildă, organizațiile feministe au reușit să convingă mai multe municipalități (inclusiv în Madrid și Valencia) ca străzile nou înființate să fie denumite preponderent după femei (O’Sullivan, 2016). Ca urmare a implementării unor astfel de acțiuni afirmative, procentul femeilor la nivelul străzilor nou înființate în Spania a crescut la 24.5 la sută în 2020 (comparativ, reprezentarea femeilor în nomenclatorul total este de 12.1 la sută) (Gutiérrez-Mora și Otero-Peralías, 2022, p. 1779). Dincolo de efectul cantitativ, o asemenea politică incumbă cel puțin un efect indezirabil, prin aceea că, deși se urmărește echilibrarea raportului de gen, denumirea străzilor nou înființate preponderent după femei va produce o geografie simbolică a marginalizării spațiale a femeilor în zonele periferice unde aceste artere vor fi deschise. Uneori, acolo unde petițiile nu produc efect, au existat și acte de „vandalism toponimic”: în acest sens, plăcuța stradală pe care este inscripționat *Via Patriarcato* (Str. Patriarhatului) în centrul istoric al Padovei a fost mâzgălită astfel încât să fie citită *Via Anti Patriarcato*.

În România, la nivelul nomenclatorului stradal național urban, din cele aproape 16,000 de străzi eponime, puțin peste 600 poartă numele unor femei. Procentul exact al prezenței feminine în totalul denumirilor străzilor urbane este de 4.0 la sută, mai puțin decât în Spania (12.1%), Franța (6.0%) și Italia (6.6%), țări pentru

care există date comparative. Și analizate individual, marile orașele românești se află, de regulă, semnificativ sub media observată în marile metropole din statele europene, după cum se poate constata din datele prezentate în tabelul 21 mai jos.

Tabel 21. Raportul de gen în nomenclatoarele stradale ale celor mai populate zece orașe din România

Orașul	Femei		Bărbați		Total eponime	
	N	%	N	%	N	%
București	96	6.1	1,487	93.9	1,583	100
Brașov	7	3.0	228	97.0	235	100
Constanța	13	3.7	342	96.3	355	100
Craiova	24	8.6	254	91.4	278	100
Cluj-Napoca	17	3.5	474	96.5	491	100
Galați	5	3.9	123	96.1	128	100
Iași	26	6.4	383	93.6	409	100
Ploiești	9	4.5	191	95.5	200	100
Oradea	8	2.0	396	98.0	404	100
Timișoara	33	4.9	642	95.1	675	100

Pentru cele mai mari zece orașe din România ca număr de locuitori, procentul femeilor din nomenclatoarele stradale variază de la un minim de doi la sută înregistrat în Oradea la un maxim de 8.6 la sută în Craiova. În București, ponderea femeilor este puțin peste șase la sută, iar în Brașov și Cluj-Napoca aceasta este în jurul valorii de trei la sută. De remarcat că în niciunul dintre marile centre urbane din România procentul nu trece de zece la sută.

În Sibiu, din totalul de 239 de străzi cu denumiri eponime, 235 comemorează bărbați și doar patru poartă numele unor femei. Transpuse procentual, aceasta înseamnă că în nomenclatorul stradal al Sibiului, femeile reprezintă 1.7 la sută din totalul denumirilor eponime. Cele patru femei înscrise în toponimia urbană sunt, în ordine cronologică, Ecaterina Varga (1802-1852, lider al revoltei minerilor transilvăneni din Munții Apuseni), Ana Ipătescu (1805-1875, eroină pașoptistă), Doamna Elena Cuza (1825-1909, soția domnitorului Alexandru Ioan Cuza) și Ecaterina Teodoroiu (1894-

1917, eroină în Primul Război Mondial). În termeni procentuali, datele prezentate în tabelul 22 de mai jos indică faptul că, raportat la totalul denumirilor eponime, cele patru străzi care poartă nume de femei din nomenclatorul Sibiului reprezintă procentul cel mai scăzut din istoria orașului.

Tabel 22. Evoluția raportului de gen în nomenclatorul stradal al Sibiului, 1875-2020

Anul	Femei		Bărbați	
	N	%	N	%
2020	4	1.7	235	98.3
1993	4	2.3	169	97.7
1980	6	3.8	152	96.2
1948	16	6.8	219	93.3
1934	10	6.5	145	93.5
1921	5	9.2	50	90.9
1875	4	14.3	24	85.7

Datele longitudinale despre raportul de gen în denumirile stradale ale orașului indică o tendință constantă de masculinizare toponimică a Sibiului. Dacă în 1875, femeile reprezentau în jur de 15 procente din totalul denumirilor eponime, în decursul timpului se poate constata o diminuare procentuală liniară, până la nivelul minim de 1.7 la sută înregistrat în nomenclatorul existent în anul 2020. Singurul moment istoric în care această tendință a fost parțial oprită s-a consumat în cadrul Republicii Populare Române, când autoritățile comuniste, în baza ideologiei egalitariste, au atribuit mai multor străzi numele unor femei. Femeile ale căror nume au fost date străzilor din Sibiu reprezentau militante comuniste române care au murit în detenție sau în război (Elena Pavel, Lili Paneth Gottlieb, Haia Lifșiț, Susana Pârvulescu, Olga Bancic). La acestea se adaugă Dolores Ibárruri, membră a Partidului Comunist Spaniol, celebrată cât timp se afla încă în viață pentru faptele de vitejie pe frontul Războiului Civil. O altă categorie de eroine militare este reprezentată de personalitățile feminine istorice (Ana Ipătescu, Ecaterina Varga și Ecaterina Teodoroiu). Lista

este completată cu gânditoare feministe și teoreticiene marxiste internaționale, precum Rosa Luxemburg și Clara Zetkin. Lista completă a personalităților feminine înscrise în nomenclatorul stradal al Sibiului după 1948 poate fi consultată în tabelul 23. Pe lângă toponimia stradală, numele acestor femei eroine au fost atribuite și altor obiective. De exemplu, tot la Sibiu, fabrica de produse zaharoase s-a numit „Olga Bancic”, iar o brigadă stahanovistă din uzinele „Independența” a fost botezată cu numele aceleiași femei (Flacăra Sibiului, 1953).

Tabel 23. Toponimia stradală feminină în Sibiu de după 1948

Regatul România (înainte de 1948)		Republica Populară Română (după 1948)	
Denumire	Descriere	Denumire	Descriere
<i>Fingerling</i>	Toponim descriptiv însemnând protecție pentru deget	<i>Elena Pavel</i>	Activistă comunistă română (1915–1943)
<i>Joagărului</i>	Toponim descriptiv însemnând fierăstrău	<i>Lilli Paneth Gottlieb</i>	Activistă comunistă română (1911–1941)
<i>Stephan Ludwig Roth</i>	Intellectual sas din Transilvania, pastor luteran (1796–1849)	<i>Ana Ipătescu</i>	Eroină română a Revoluției din 1848 (1805–1878)
<i>Mihai Viteazul</i>	Domnitor pre-modern al Țării Românești (1558–1601)	<i>Dolores Ibárruri</i>	Eroină republicană în Războiul Civil Spaniol (1895–1989)
<i>Tranșeului</i>	Toponim descriptiv care face referire la un șanț	<i>Ecaterina Teodoroiu</i>	Eroină română decedată în Primul Război Mondial (1894–1917)

<i>Despina Doamna</i>	Soția domnitorului premodern al Țării Românești, Neagoe Basarab (1459–1521)	<i>Haia Lișșit</i>	Comunistă română născută în Rusia, decedată în detenție în timp ce făcea greva foamei (1903–1929)
<i>Bucura Dumbravă</i>	Prozatoare română născută în Bratislava (1868–1926)	<i>Bucura Dumbravă</i>	Prozatoare română născută în Bratislava (1868–1926)
<i>Lutsch</i>	Eponim onorific în memoria mai multor primari ai Sibiului proveniți din familia Lutsch	<i>Ecaterina Varga</i>	Luptătoare maghiară pentru drepturile țăranilor români în Transilvania (1802–1858)
<i>Lt. Victor Comșa</i>	Ofițer român decedat în Al Doilea Război Mondial luptând împotriva Armatei Sovietice (1911–1941)	<i>Suzana Pârvulescu</i>	Activistă comunistă română (1898–1924)
–	–	<i>Nadeja Krupscaia</i>	Revoluționară bolșevică rusă, soția lui Vladimir Lenin (1869–1939)
–	–	<i>Liuba Sevțova</i>	Partizană Sovietică rusă, membră a Gărzii Tinere (1924–1943)

-	-	<i>Rosa Luxemburg</i>	Filosoafă marxistă polo- neză și revoluți- onară socialistă (1871-1919)
-	-	<i>Olga Bancic</i>	Activistă comunistă română, dece- dată luptând în Rezistența Franceză (1912-1944)
-	-	<i>Clara Zetkin</i>	Teoreticiană marxistă germană și activistă pentru drepturile femeilor (1857-1933)

Notă: Linia de pauză („-”) din coloanele aferente situației din Regatul România semnifică faptul că străzile respective au fost construite după 1948 și au fost botezate direct cu denumirile femeilor detaliate în coloanele din dreapta.

Această politică afirmativă cu privire la relațiile de gen, transpusă și prin promovarea simbolică femeilor în spațiul public prin toponimia stradală, făcea parte din etosul socialist în cadrul căruia egalitatea (de clasă, dar și de gen) ocupa o poziție absolut centrală. În baza acestor valori egalitariste, extinse de la clasa socială pentru a include și relațiile de gen, la începutul Republicii Populare Române noul regim a promovat femeile atât în structurile de conducere politică (de ex.: Ana Pauker), cât și în reprezentările publice cu privire la lupta antifascistă dinainte și în timpul războiului. Încă dinainte de abolirea monarhiei și instituirea republicii, guvernul Petru Groza a acordat drept de vot femeilor, eliminând restricțiile legate de vârstă și educație prevăzute de legislația din 1938, prin legea electorală din 15 iulie 1945. În privința participării la conducerea politică, cazul Anei Pauker este ilustrativ: până la epurarea ei din 1952, Pauker a fost unul dintre liderii Partidului Comunist Român, reprezentând aripa „moscovită”. Între 1948 și 1952 a fost ministru al Afacerilor Externe, iar din 1949 până în

1952 a fost vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (Levy, 2016). Pe planul reprezentărilor publice, în 1948 o replică la scală reală a celulei în care a fost întemnițată Ana Pauker în anii treizeci a fost expusă în Muzeul „Lupta Revoluționară a Poporului”. (Acesta a fost renumit din 1953 Muzeul Lenin-Stalin, iar mai apoi Muzeul de Istorie al Partidului Comunist Român. Din 1990, se numește Muzeul Național al Țăranului Român). Un an mai târziu, în 1949, rolul activ jucat de femeile comuniste în lupta antifascistă a fost celebrat prin publicarea broșurii *Căzute în luptă*. Apărut la Editura Partidului Muncitoresc Român, volumul face parte din categoria scrierilor martirologice, cuprinzând biografiile eroice ale femeilor comuniste care au pierit în război: Olga Bancic, Haia Lifșiț, Terezia Ocsko, Suzana Pârvolescu, Elena Pavel și Donca Simo (Chivu și Manole, 1949). Multe din aceste nume se regăsesc și în toponimia stradală a Sibiului din timpul Republicii Populare Române (Rusu, 2022c).

Procesul istoric de (re)masculinizare a toponimiei urbane a fost reluat încă dinăuntrul regimului comunist. La nivel național, marginalizarea femeilor și în cele din urmă chiar cvasi-excluderea lor din spațiul public și memoria mișcării muncitorești sunt corelate cu căderea în dizgrație a Anei Pauker (Ciobanu, 2021, p. 137). Înlăturarea ei din structurile de conducere ale partidului (1952), arestarea (1953) și excluderea din partid (1954) au fost sincronizate cu îndepărtarea femeilor din discursul memorial al regimului. Astfel, încă din 1952, din muzeul dedicat istoriei partidului comunist a dispărut replica celulei lui Pauker, iar în 1954 curatorii instituției redenumite între timp Muzeul Lenin-Stalin au refuzat să organizeze evenimente în memoria Olgăi Bancic, decapitată cu zece ani înainte de către agenții poliției secrete de stat a Germaniei naziste (*Gestapo*) (Ghit, 2018, p. 40). În referatul întocmit în acest sens, muzeografiile recomandau pentru marcarea a zece ani de la asasinarea Olgăi Bancic „organizarea unei ședințe într-o întreprindere sau instituție” (Jinga, 2015, p. 58).

În România, masculinizarea toponimiei a început ca parte a procesului de indigenizare a partidului, prin epurarea membrilor de origine evreiască, cum a fost Ana Pauker. În acest context, femeile au devenit o victimă colaterală, ca urmare a asocierii strânse între evrei și femei în persoana Anei Pauker. După moartea lui Stalin din martie 1953, Gheorghe Gheorghiu-Dej a continuat procesul de naționalizare a partidului care, după cum am văzut, a presupus și o componentă de masculinizare. Până în anii șaizeci, modelul sovietic al egalității de gen a fost complet abandonat, iar

turnura către un stat paternalist întemeiat pe valori conservatoare specifice vechiului model al naționalismului masculinizat a fost restaurat. Femeile se vedeau din nou relegate în rolurilor lor tradiționale de mamă, soție și gospodină, chiar dacă acum li se cerea să contribuie în mod activ și la producția industrială a țării (Massino, 2010, 2019).

În Sibiu, din cele 14 străzi denumite după femei, doar cinci au supraviețuit pe toată perioada regimului comunist. Dintre acestea, doar două mai există și astăzi: Str. Ana Ipătescu și Str. Ecaterina Varga. Celelalte trei – Str. Elena Pavel, Str. Nadeja Krupskaia, Str. Lilli Paneth Gottlieb – au fost redenumite imediat după 1989, iar acum se numesc Str. Argintarilor, Str. Doamna Elena Cuza, respectiv Str. Lucian Blaga. Înlăturarea panteonului comunist feminin din toponimia stradală a Sibiului nu s-a făcut dintr-o singură mișcare, ci a fost un proces care s-a desfășurat pe durata a două decenii. Prima care a fost înlăturată a fost Olga Bancic. Din 1958, strada care i-a fost dedicată apare cu denumirea Str. Telefoanelor. (În București, o stradă numită după Olga Bancic a supraviețuit până în 1995, când a fost redenumită după Alexandru Philippide. Tot atunci a fost demontată și placa memorială amplasată pe acea stradă.) În aceeași perioadă Str. Liuba Sevțova din Sibiu a devenit Str. Podragul. La începutul anilor șaizeci, odată cu redenumirea Str. I. V. Stalin în Str. Nicolae Bălcescu (1962), au fost schimbate denumirile străzilor Dolores Ibárruri, Donca Simo și Clara Zetkin (acestea fiind acum numite B-dul Mihai Viteazul, Strungului și Turismului). Până la mijlocul deceniului șase, Str. Bucura Dumbravă a fost la rândul ei schimbată în Str. Deva. Anii șaptezeci au continuat acest proces: străzile dedicate Haiei Lifșiț, Suzanei Pârvulescu și Rozei Luxemburg devenind Str. Aciliu, Str. Orlat, respectiv Str. Săcel.

Pe plan legislativ, nimic nu simbolizează mai bine această schimbare radicală de atitudine față de femei decât Decretul 770 emis în 1966, prin care au fost interzise întreruperile de sarcină și mijloacele contraceptive. Regimul comunist a etatizat astfel corpul femeii, reducându-l la valențele sale reproductive, angrenat într-un dispozitiv biopolitic ca un instrument corporal pus în slujba politicii pronataliste a statului (Kligman, 2000). Până la Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 1973, în care Nicolae Ceaușescu a glorificat maternitatea ca atribut definitoriu al feminității, cele mai multe nume de femei atribuite străzilor au fost deja de mult înlocuite cu nume de bărbați. Aceasta s-a suprapus cu recuperarea discursului naționalist, intrinsec asociat cu slăvirea tradiției militare, a bărbăției și implicit a ma-

rilor bărbați ai istoriei poporului român. Rescrierea masculină a toponimiei urbane a continuat și după 1989, când au mai rămas doar patru străzi numite după femei, concomitent cu atribuirea a tot mai multe nume de bărbați.

Figura 41. Evoluția istorică a spațializării raporturilor de gen în Sibiu, 1875-2020

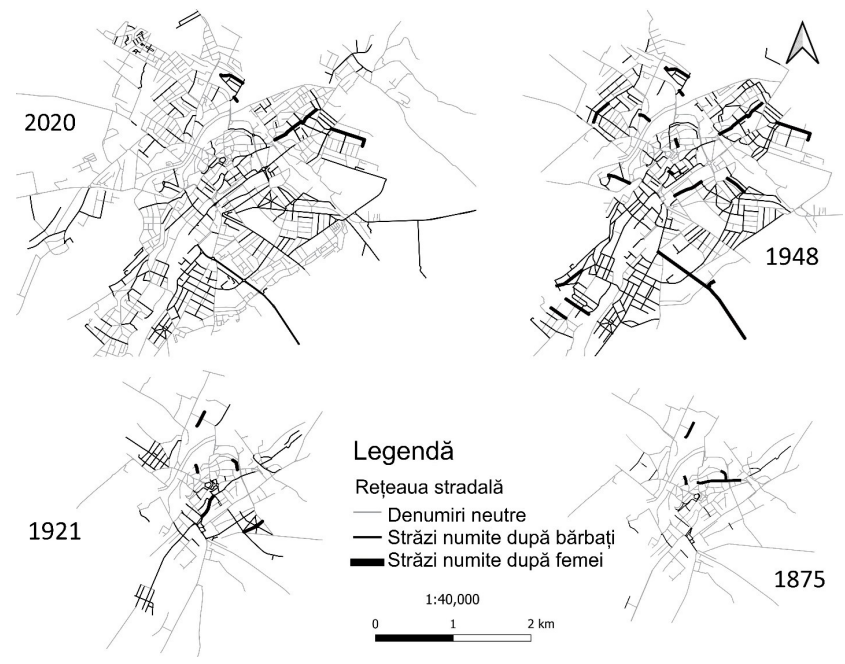

Figura 41 ilustrează vizual acest proces de masculinizare toponimică a orașului. Observând evoluția istorică a spațializării raporturilor de gen în Sibiu în patru momente importante (1875, 1921, 1948 și 2000 – fiecărui dintre acestea corespunzându-i câte un regim politic specific: Imperiul Austro-Ungar, Regatul României, Republica Populară Română, România postcomunistă) se poate constata un proces paralel de marginalizare a prezenței feminine în geografia denumirilor stradale. Dacă în perioadele istorice precedente, străzi numite după femei existau și în zona centrală, după 1989, cele patru artere care comemorează femei sunt localizate mult în afara centrului istoric, la periferia nord-estică a Sibiului.

Redenumirea unor străzi cu nume de femei

Pe fondul acestei acestor procese istorice care au configurat situația existentă în ceea ce privește raportul de gen la nivelul topo-

nimiei stradale, cercetarea și-a propus să cartografieze atitudinea celor care au completat chestionarul. Astfel, o primă întrebare adresată respondenților a fost dacă ar fi de acord ca autoritățile să redenumescă o parte din străzile numite după bărbați cu denumiri care comemorează femei. Adresarea întrebării a fost prefațată de o informație factuală, care le prezenta respondenților situația existentă, anume că în nomenclatorul stradal al Sibiului, la momentul derulării studiului, existau 235 de străzi dedicate bărbaților și patru femeilor. Răspunsurile obținute sunt detaliate în figura 42 de mai jos.

Figura 42.
Redenumire străzi după femei

Ați fi de acord ca autoritățile locale să redenumescă o parte din străzile numite după bărbați cu denumiri care comemorează femei? (%)

N = 1,116

(datele sunt ponderate în baza vârstei)

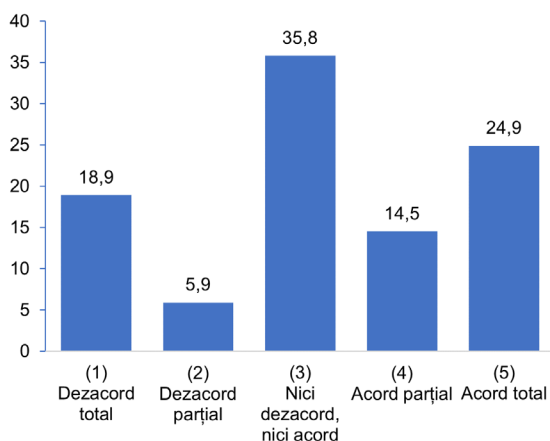

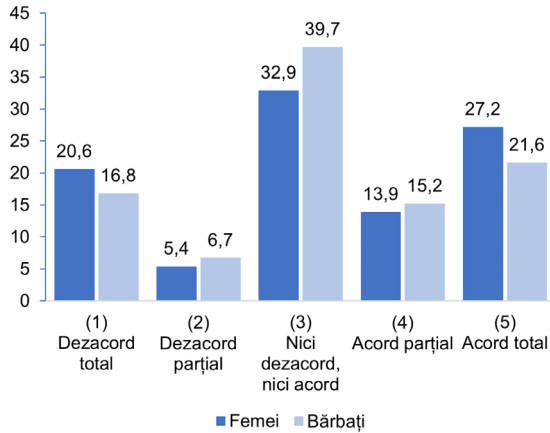
Figura 42 indică o distribuție trimodală, cu cele mai multe răspunsuri neutre (35.8% sunt „nici dezacord, nici acord”), dar și cu valori extreme importante ca pondere, fie de susținere completă (24.9% sunt de „acord total”) fie de opoziție majoră (18.95 sunt în „dezacord total”). Aceste date ne arată că, chiar și atunci când iau cunoștință de situația de dezechilibru extrem instituționalizat în nomenclatorul stradal al orașului, cei mai mulți dintre respondenți ezită dacă să agreeze ideea ca anumite străzi numite după bărbați să fie redenumite după femei, ca acțiune de îndreptare a inegalităților de gen. Figura 43 de mai jos permite aprofundarea acestei analize, prin defalcarea răspunsurilor la aceeași întrebare în funcție de sexul respondentului.

Figura 43.
Redenumire străzi
după femei
(femei vs. bărbați)

Ați fi de acord ca autoritățile locale să redenumescă o parte din străzile numite după bărbați cu denumiri care comemorează femeii? (%)

N = 1,116

(datele sunt ponderate în baza vârstei)

După cum era de așteptat, femeile susțin într-o măsură mai mare această idee comparativ cu bărbații. Testul Hi pătrat efectuat pentru a verifica dacă există diferențe semnificative între cele două categorii de respondenți a indicat o valoare $\chi^2 = 10,2$, $df(4)$, $p < 0,05$. Totuși, dincolo de nivelul semnificației statistice, diferențele între răspunsurile oferite de bărbați și femei sunt relativ modeste, mai ales ținând cont de miza pentru femei presupusă de o astfel de chestiune.

Neotoponimie cu nume de femei

La nivelul eșantionului pe care l-am analizat, există reticențe majore ca străzi numite după bărbați să fie redenumite după femei în vederea echilibrării raportului de gen stabilit în nomenclatorul stradal al Sibiului. Inclusiv în rândul respondenților de sex feminin, un procent cumulativ de doar 41,1 la sută este de acord (parțial și total) cu această măsură. De subliniat că ponderea femeilor care sprijină această eventualitate nu este cu mult mai mare decât cea a femeilor care nu sunt hotărâte în această privință (32,9% au răspuns „nici dezacord, nici acord”). Însă cum se raportează respondenții atunci când echilibrarea acestei discrepante de gen se poate face fără înlăturarea denumirilor bărbătești? Un astfel de

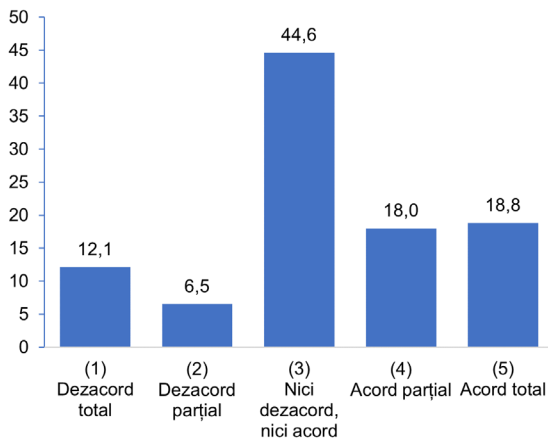
deznodământ ar fi posibil dacă străzile nou-înființate ar fi numite preponderent cu nume de femei, o politică toponimică despre care am văzut că este deja aplicată în orașe precum Paris (unde s-a stabilit ca 75% din noile denumiri stradale atribuite să fie nume de femei), Madrid și Valencia (aici, municipalitatea a stabilit un raport și mai favorabil femeilor decât cel parizian, de patru cincimi – 80%). Distribuția răspunsurilor obținute pentru acest scenariu este redată în figura 44 de mai jos.

Figura 44.
Denumiri străzi noi după femei

Ați fi de acord ca străzile nou-înființate să fie denumite preponderent după femei, pentru a echilibra raportul între sexe? (%)

N = 1,116

(datele sunt ponderate în baza vârstei)

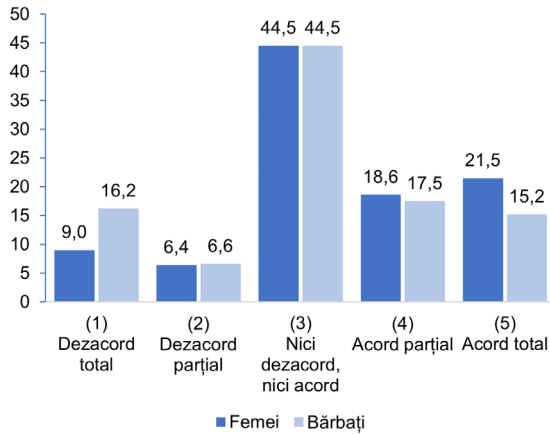
Din perspectiva respondenților care au completat chestionarul, neotoponimia preferențial feminină nu este o idee prea agreată. Cele mai multe răspunsuri (44.6%) au preferat varianta „nici dezacord, nici acord”, chiar dacă există și o pondere de 38.8 la sută care sunt de acord (parțial și total) cu această posibilitate. Și în cazul acestei întrebări, am continuat analiza defalcată pe baza sexului respondenților (figura 45).

Figura 45.
Denumiri străzi noi după femei (femei vs. bărbați)

Ați fi de acord ca străzile nou-înființate să fie denumite preponderent după femei, pentru a echilibra raportul între sexe? (%)

N = 1,116

(datele sunt ponderate în baza vârstei)

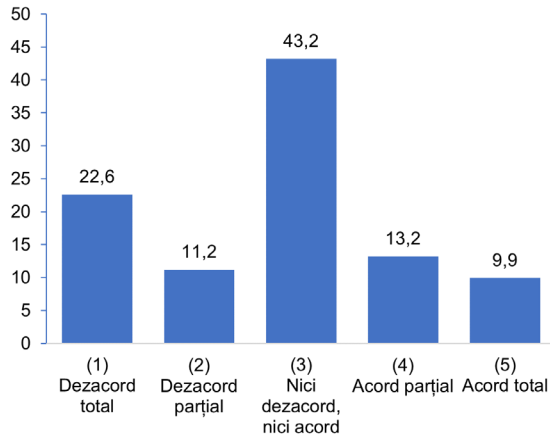
Tiparul se repetă și dacă analizăm distribuția răspunsurilor cu privire la neotoponimia preponderent feminină în funcție de sexul respondentului: testul Hi pătrat ne arată că există într-adevăr diferențe semnificative statistic între modul de raportare al bărbaților și al femeii în chestiunea mai sus menționată ($\chi^2 = 18,0$, $df(4)$, $p < 0,01$). Pe de altă parte, la fel ca și în aspectul anterior, chiar dacă sunt semnificative statistic, diferențele înregistrate nu sunt tocmai spectaculoase.

Merite istorice ale genurilor reflectate în toponimia actuală

O posibilă explicație pentru aceste atitudini poate fi pusă se seama modului în care respondenții se raportează față de meritele bărbaților și femeilor în istorie. În acest sens, am formulat un item prin care i-am rugat pe respondenți să își exprime acordul sau dezacordul față de afirmația: „raportul existent în nomenclatorul stradal al orașului (4 străzi numite după femei și 235 numite după bărbați) reflectă contribuția fiecărui sex în istorie”. Situația răspunsurilor înregistrate la acest item este prezentată în figura 46 de mai jos.

Figura 46.
Contribuția
sexelor în istorie

Raportul existent în nomenclatorul stradal al orașului (4 străzi numite după femei și 235 numite după bărbați) reflectă contribuția fiecărui sex în istorie (%)

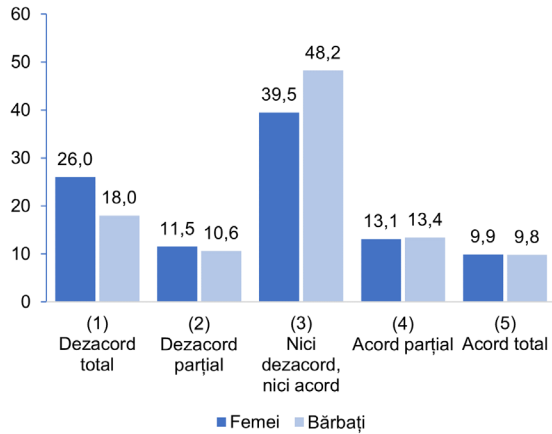
N = 1,116

(datele sunt ponderate în baza vârstei)

Se poate constata relativ aceeași distribuție a răspunsurilor, cu o majoritate detașată poziționată în varianta „nici dezacord, nici acord” (43.2%), deși există și o treime din răspunsuri care exprimă un dezacord, parțial și total (33.8%). Situația comparativă, în funcție de sexul respondentului, este redată în figura 47.

Figura 47.
Contribuția
sexelor în istorie
(femei vs. bărbați)

Raportul existent în nomenclatorul stradal al orașului (4 străzi numite după femei și 235 numite după bărbați) reflectă contribuția fiecărui sex în istorie (%)

N = 1,116

(datele sunt ponderate în baza vârstei)

Din nou, testul Hi pătrat a identificat diferențe semnificative statistice între răspunsurile date de bărbați și femei în această privință ($\chi^2 = 12,8$, $df(4)$, $p < 0,05$). Totodată, merită subliniat faptul că diferențe notabile există doar în ponderea celor care sunt în „dezacord total”, o discrepantă care ne conduce către ideile lui Pierre Bourdieu (2003) exprimate în volumul *Dominația masculină*. Marxismul cataloghează astfel de atitudini – femei care cad de acord cu bărbații asupra faptului că femeile au contribuit mai puțin decât bărbații și de aceea discrepanta toponimică este justificată – drept falsă conștiință. Extrapolând această linie argumentativă, dacă în cazul muncitorilor care votează cu partide liberale este vorba despre o falsă conștiință de clasă, în cazul femeilor am avea de-a face cu o falsă conștiință de gen. Sociologul francez explică astfel de atitudini apelând la conceptul de „violenta simbolică” exercitată prin mijloace blânde și mai puțin prin forță brută: o astfel de falsă conștiință, prin care femeile devin complicele propriei subjugări, este rezultatul unui îndelung proces de socializare de gen. Victime ale unei pedagogii a supunerii constând în educarea timpurie a propriei lor inferiorități, unele femei ajung să internalizeze conștiința subalterității în raport cu bărbații. Hegemonia patriarhală și dominația masculină se consolidează și reproduc atunci când femeile însele ajung să fie convinse, și să le convingă pe alte femei, de propria lor inferioritate.

Este posibil ca procentele foarte mari de răspunsuri indecise („nici dezacord, nici acord”) înregistrate la aceste întrebări să reflecte următoarea ambivalență, și mai puțin ignoranța sau ipoteza bourdieusiană a efectelor violenței simbolice: anume, că până nu demult, femeile au fost excluse din viața publică, ele neavând drepturi depline pe plan civil și politic în baza statutului lor de gen. În formularea lui Simone de Beauvoir (1998) [1949], în decursul istoriei, femeile au reprezentat „al doilea sex”, discriminarea de gen transformându-le în cetățeni de rang secund. Or, ținând cont de aceste bariere structurale, inclusiv de ordin juridic, instituite împotriva femeilor, ele nu au avut resursele educaționale și mijloacele instituționale pentru a „face” istorie. Relegate în spațiul domestic al gospodăriei, „istoria” a fost făcută de bărbații care au activat în politică, în știință, în artă etc. În acest sens, distribuția toponimică reflectă istoria publică, o istorie făurită în special de către bărbați.

Ca și în cazul altor analize derulate până acum, factorii exacti care influențează atitudinile respondenților față de politicile de gen la nivel de toponimie stradală pot fi identificați prin modelarea statistică a datelor. Modelele de regresie liniară pe care le-am realizat (tabelul 24 de mai jos) evidențiază predictorii care exercită un impact semnificativ statistic asupra măsurii acordului ca anumite străzi actualmente numite după bărbați să fie redenumite pentru a purta numele unor femei („redenumirea unor străzi după femei”), respectiv gradul de acord cu privire la ideea ca străzile nou-înființate să fie denumite preponderent după femei („neotoponimie preferențial feminină”). De asemenea, tabelul 24 mai include ca variabilă dependentă „indicele politicilor de gen feministe”, construit prin combinarea primelor două (redenumirea unor străzi după femei și neotoponimie preferențial feminină).

Tabel 24. Regresii liniare multiple a acordului față de politicile de gen în toponimia Sibiului

Predictori	Redenumirea unor străzi după femei		Neotoponimie preferențial feminină		Indice politici de gen feministe	
	β	p	β	p	β	p
<i>Factori socio-demografici</i>						
Născut în Sibiu	-0.06	0.05	-0.05	0.14	-0.06	0.05
Sexul (bărbat)	-0.05	0.09	-0.13	0.00	-0.09	0.00
Etnia (român)	-0.09	0.00	-0.08	0.01	-0.09	0.00
Vârsta (nr. de ani)	-0.28	0.00	-0.26	0.00	-0.30	0.00
Studii superioare	0.05	0.12	0.05	0.12	0.05	0.08
Activ profesional	-0.13	0.00	-0.16	0.00	-0.16	0.00
Statut socio-economic	-0.08	0.00	-0.10	0.00	-0.10	0.00
<i>Importanță toponimie</i>						
Denumiri de locuri	0.08	0.01	0.00	1.00	0.05	0.12
<i>Atitudini locale</i>						
Mulțumire generală Sibiu	-0.09	0.00	-0.01	0.70	-0.06	0.05
Contribuție imigranți interni	0.08	0.01	0.08	0.01	0.09	0.00
Sibiu oraș cultural	0.09	0.01	-0.04	0.22	0.03	0.38

*Merite istorice
bărbați și femei*

Raportul existent reflectă contribuția fiecărui gen	0.11	0.00	0.09	0.00	0.11	0.00
---	------	------	------	------	------	------

*Mândrie/
identificare*

Sibiu	0.08	0.03	0.12	0.00	0.11	0.00
România	-0.11	0.00	0.01	0.85	-0.06	0.07
Europa	0.12	0.00	0.07	0.04	0.11	0.00

Orientări politice

Nostalgie comunism	-0.18	0.00	-0.11	0.00	-0.17	0.00
Intervenția statului în economie	-0.06	0.05	-0.04	0.20	-0.06	0.06

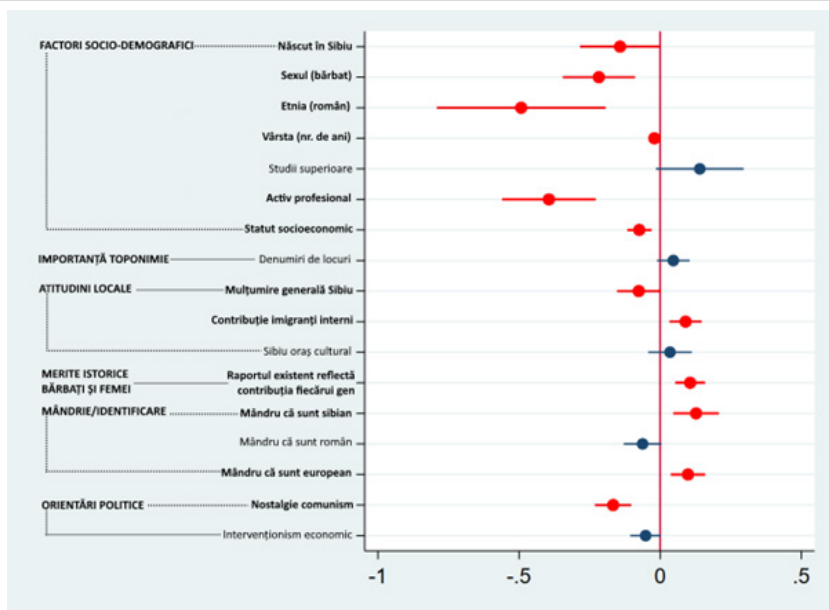
Constanta		0.00		0.00		0.00
-----------	--	------	--	------	--	------

R ² ajustat		0.186		0.109		0.174
------------------------	--	-------	--	-------	--	-------

N 1,116

Notă: β = coeficienții standardizați Beta, p = nivelul semnificației statistice

Figura 48. Vizualizarea coeficienților de regresie cu privire la indicele politicilor de gen

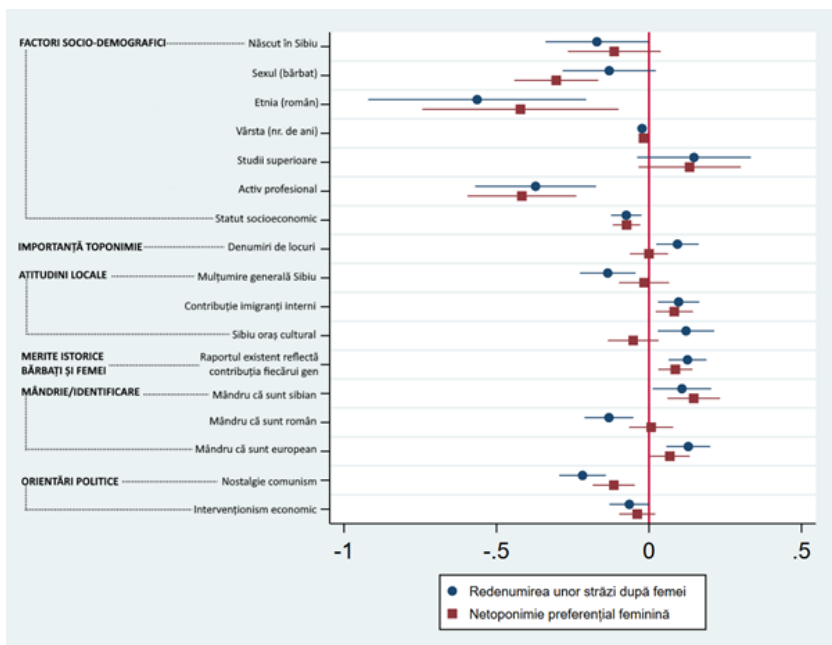

Notă: Punctele reprezintă coeficienții regresiei liniare multiple; liniile orizontale reprezintă eroarea standard; denumirea variabilelor scrise îngroșat indică un nivel de semnificație statistică mai mic de 0.05.

În interpretarea coeficienților regresiei, observăm mai întâi că aproape toate variabilele independente introduse în model au o influență semnificativă statistic asupra variabilelor dependente. Aceasta chiar dacă coeficientul de determinare al modelelor (R^2) este relativ slab, modelele explicând între 10 și 19 la sută din variația variabilelor dependente. Focalizând analiza asupra factorilor care influențează atitudinile față de politicile toponomastice feministe (indicele compozit), merită subliniat că bărbații tind să fie mai puțin favorabili acestor proiecte, chiar și atunci când controlăm efectul exercitat de toate celelalte variabile. Sub raportul identității etnice, românii sunt de asemenea mai reticenti față de celelalte minorități cu privire la politicile de favorizare a femeilor în toponimia stradală. Vârsta este un alt predictor semnificativ statistic și un indicator puternic al conservatorismului: persoanele mai vârstnice tind să dezaprobe măsurile feministe. În mod surprinzător, educația superioară nu este o variabilă cu influență semnificativă statistic, deși direcția în care se produce influența ne arată că persoanele licențiate sprijină într-o măsură mai mare

inițiativele feministe pe planul toponimiei urbane decât cele fără educație universitară. Din punct de vedere ocupațional și al statutului socio-economice, observăm aceeași relație conservatoare: persoanele care dețin un loc de muncă (active profesional) și cele care se autopoziționează mai înalt pe scara socială tind să fie mai puțin deschise față de măsurile prin care femeile ar putea obține mai multă vizibilitate în simbolistica spațiului public.

Figura 49. Vizualizarea coeficienților de regresie cu privire la redenumirea unor străzi după femei și neotoponimie preferențial feminină

Notă: Punctele reprezintă coeficienții regresiei liniare multiple; liniile orizontale reprezintă eroarea standard.

În mod surprinzător, modelul indică faptul că există o relație statistică semnificativă și pozitivă între acordul față de propoziția „Raportul existent reflectă contribuția fiecărui sex în istorie” și indicele politicilor de gen feministe. Altfel spus, atunci când este ținută sub control statistic influența celorlalte variabile independente, acordul față de politicile de gen feministe în planul toponimiei stradale crește odată cu gradul acordului că raportul existent în toponimia stradală, care după cum am văzut este total defavorabil femeilor, este unul meritocratic întrucât reflectă contribuția femeilor și bărbaților în istorie. Mai intuitive sunt rezultatele în-

registrate în privința predictorilor grupați în categoria „atitudini locale”. Astfel, persoanele mulțumite de cum merg lucrurile în Sibiu exprimă o atitudine mai degrabă conservatoare, fiind împotriva unor măsuri feministe. În schimb, cei care dețin un sistem de valori mai cosmopolit și prezintă o atitudine mai deschisă față de alteritate manifestată într-un acord ridicat față de afirmația că imigranții interni contribuie la bunăstarea comunității exprimă o atitudine mai deschisă și față de politicile de gen care să urmărească să echilibreze disproporția flagrantă între bărbați și femei.

Interesante sunt și rezultatele obținute în privința variabilelor ce privesc mândria colectivă și identificările socio-spațiale ale respondenților: coeficienții regresiei indică faptul că persoanele care sunt mândre că sunt sibieni și europeni sunt mai favorabile politicilor de gen feministe aplicate în toponimia urbană. În schimb, cei pentru care identitatea națională (mândria de a fi român) este dominantă tind să se poziționeze mai degrabă împotriva unor asemenea inițiative. Acest rezultat aduce o validare empirică tezei „naționalismului masculin” formulată de către cercetătorii identității naționale, care au subliniat legăturile intime existente între naționalism și masculinitate (Nagel, 1998). În fine, din perspectiva orientărilor politice, persoanele care consideră că înainte de 1989 în România era mai bine sunt de asemenea mai conservatoare în raport cu aceste politici de gen.

În 2021, Consiliul Local al Municipiului Sibiu a atribuit numele Ioanei Cantacuzino unei străzi nou înființate în zona aeroportului, o altă stradă primind numele Traian Vuia. Ioana Cantacuzino (1895-1951) a fost o aviatore română (a doua după Elena Caragiani-Stoienescu), descendentă din vechea familie boierească română, fiind prima femeie din România care a obținut brevet de pilot. O astfel de denumire contribuie la creșterea vizibilității toponimice a femeilor în spațiul public și promovează o personalitate de sex femeiesc care a reușit să se remarce pe plan profesional într-o sferă de activitate care atunci, dar și acum, este considerată o „lume a bărbaților”. Însă atribuirea unui singur nume de femeie unei străzi situate la periferia orașului nu schimbă substanțial dominația masculină înscrisă în toponimia urbană. Acest lucru devine cu atât mai evident dacă analizăm denumirile atribuite străzilor nou înființate după 1989.

În ultimele decenii, municipalitatea sibiană a recurs la trei categorii tematice de nume atribuite străzilor nou apărute în configurația orașului: (1) denumiri naturaliste inspirate din botanică, zoologie și mineralogie (de exemplu, Str. Lavandei, Str. Gazelei, Str.

Titanului, Str. Cuarțului). Astfel de denumiri stradale sunt menite să fie cât mai „neutre” politic și imparțiale ideologic. Neutralitatea lor este însă doar aparentă, întrucât, situate în contextul general al toponimiei stradale a Sibiului, astfel de denumiri păstrează și reproduc inegalitățile de gen deja existente; (2) denumiri de orașe (de exemplu, Str. Rennes, Str. Luxemburg, Str. Salzburg), care reflectă o politică de internaționalizare, dar și de instituționalizare la nivel de toponimie stradală a parteneriatelor încheiate de municipalitatea sibiană cu alte orașe europene. Unele dintre orașele înfrățite cu Sibiul – Klagenfurt (Austria), Rennes (Franța), Deventer (Olanda), Landshut (Germania), Marburg (Germania) – își au proprie denumire stradală. Alte orașe europene ale căror denumiri se regăsesc în toponimia străzilor din Sibiu (Londra, Viena, Oslo, Helsinki, Berlin, Madrid, Lisabona, Roma, Bratislava, Barcelona, München, Milano, Lyon, Monaco, Salzburg) sunt capitale europene conotate cu valori occidentale. Astfel de nume de străzi promovează europenitatea de tip occidental și reprezintă, de asemenea, aspirațiile de apartenență ale Sibiului în acest spațiu valoric. În același timp în care reflectă dorința autorităților locale de „branduire” a Sibiului ca oraș european, o astfel de strategie poate fi utilă și în consacrarea unor relații internaționale cu municipalități din țările europene; (3) nume de pictori (de exemplu, Str. Tizian, Str. Michelangelo, Str. El Greco etc.). De remarcat însă că toți acești mari artiști sunt, fără excepție, bărbați. Această opțiune neotoponimică amplifică tendința de internaționalizare, fiind convergentă cu strategia menționată la punctul (2). Pe de altă parte, pentru că artiștii sunt toți bărbați, opțiunea accentuează și mai mult discrepanța deja uriașă între bărbați și femei existentă în toponimia Sibiului; (4) nume de militari, în special generali ai Armatei Române din timpul celor două războaie mondiale, concentrate pe străzile care alcătuiesc cartierul Veteranilor. O imagine statistică a neotoponimiei stradale din Sibiu, de după 1989, este redată în tabelul 25 de mai jos.

Tabel 25. Neotoponimia străzilor din Sibiu după 1989

Tipul denumirii	Frecvență (N)	Procente (%)
Faună și floră	25	17.5
Metale	21	14.7
Orașe	28	19.6
Pictori	11	7.7
Militari	31	21.7
Aviatori	2	1.4
Teologi, istorici, scriitori	12	8.4
Alte denumiri	13	9.1
Total	143	100

Cele mai multe denumiri atribuite după 1989 străzilor nou-înființate în municipiul Sibiu au fost nume de militari. Celor 31 de străzi noi dedicate unor militari din Cartierul Veteranilor se adaugă alte 11 străzi mai vechi care poartă de asemenea numele unor generali și soldați (printre acestea se numără B-dul G-ral Vasile Milea, alături de străzile dedicate lui G-ral Bălan, G-ral Magheru, G-ral David Praporgescu, G-ral Dragalina, G-ral Eremia Grigorescu, G-ral Moșoiu, Mr. Octavian Niță; dar și cele care îi comemoarează pe Ecaterina Teodoroiu și Peneș Curcanul). Astfel de denumiri semnaleză o militarizare simbolică a nomenclatorului stradal prin comemorarea elitei Armatei Române și cultivarea valorilor marțiale pe care ofițerii și soldații le reprezintă. Pe planul relațiilor de gen, această militarizare atât de vizibilă în neotoponimia orașului constituie o altă dimensiune a masculinizării spațiului urban.

Neoliberalism și comodificare toponimică

Istoria postcomunismului românesc este povestea democratizării, privatizării și globalizării unei societăți structurate timp de mai bine de patru decenii în cadrele politice, economice și socioculturale ale socialismului de stat. Aderarea României în Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) și mai apoi în Uniunea Europeană (UE) au constituit punctele geopolitice culminante ale tranziției de la socialism și planificare centralizată la democrația liberală și o piață integrată în circuitele economiei capitaliste. În ultimul deceniu și jumătate, în România a devenit din ce în ce mai explicită hegemonia paradigmei neoliberale ca formulă de economie politică specifică modernității târzii și capitalismului actual.

Neoliberalismul ca ideologie politică transpusă în politici publice a prins contur în anii optzeci, avându-i ca teoreticieni pe economiștii Friedrich Hayek și Milton Friedman. Principiile lor teoretice au fost îmbrățișate cu entuziasm de oameni de stat precum Ronald Reagan, președintele Statelor Unite ale Americii și Margaret Thatcher, „doamna de fier” a Marii Britanii, dar și-au găsit un deșeu și în regimurile dictatoriale din America Latină (în special în Chile, țară condusă de Augusto Pinochet). Neoliberalismul constă într-un sistem de idei și practici socioeconomice care urmăresc să transforme societatea astfel încât aceasta să fie tributară modelului suveran al pieței libere. La baza neoliberalismului stă dihotomia asimetrică între public și privat, prin prisma căreia statul (sectorul public) este criticat ca ineficient și corupt iar piața (sectorul privat) este celebrată ca cel mai eficient mijloc de gestionare a bunurilor, de distribuire a resurselor și, *ipso facto*, de organizare a relațiilor interumane.

Plecând de la asemenea premise, neoliberalismul insistă pentru impunerea pieței ca model de guvernare și în sectorul public. Drept urmare, statul se vede reconfigurat pentru a răspunde imperativului neoliberal al profitabilității, transferat dinspre piață către activitatea desfășurată în cadrul sectorului public. La nivel normativ, neoliberalismul susține necesitatea dereglementărilor (*deregulation*), sub forma liberalizării sectorului public, flexibilizării raporturilor de muncă și, în general, retragerea statului din societate („societatea” devenind tot mai mult echivalată cu „piața”, cu care, din perspectiva neoliberală, ajunge să se confunde). Mijlocul predilect de realizarea a profitabilității în sectorul de stat este privatizarea serviciilor publice, fie prin externalizarea acestora către operatori privați, fie prin reorganizarea lor după modelul oferit de piața privată. O consecință a procesului de neoliberalizare a

administrației publice constă în brandificarea serviciilor publice și construirea unei imagini vandabile a produselor oferite către cetățeni (deveniți „clienți”) prin mijloace specifice marketing-ului.

La nivelul administrației locale, exercitarea autorității publice este restructurată după modelul oferit de guvernanta urbană neoliberală. La fel cum la nivel central, idealul „statului bunăstării” (*welfare state*) este compromis de principiile orientate către profit ale capitalismului de stat, primăriile își redefinesc la rândul lor scopurile și își asumă rolul de municipalități antreprenoriale. Orașul gestionat de către o astfel de municipalitate antreprenorială prin guvernanta urbană ghidată de premisele neoliberalismului este administrat în sens corporatist, în vederea obținerii de profit. Orașul este supus unui proces de comodificare, prin care bunurile publice din care acesta este alcătuit sunt interpretate ca mărfuri gestionate de către o municipalitate orientată către maximizarea profitabilității. În acest sens, orașul – cu bunurile sale materiale și imateriale, cu valorile sale tangibile și intangibile – este propus spre a fi tranzacționat investitorilor, planificat spre a fi pe placul dezvoltatorilor imobiliari, promovat spre a fi consumat turistic.

În 2007, când a deținut titlul de Capitală Europeană a Culturii, Sibiuul s-a consacrat ca un oraș neoliberal. De atunci încoace, procesul de neoliberalizare urbană a Sibiuului nu a încetat să se aprofundeze. Cel mai evident aspect al acestui proces a constat în privatizarea spațiului urban. În postcomunismul neoliberal, privatizarea spațiului public s-a produs într-o multitudine de moduri și printr-o pluralitate crescândă a mijloacelor. Cu riscul simplificării inerent oricărei tentative de clasificare a realității empirice, acestea pot fi tipologizate după cum urmează, încrucișând natura lor materială sau textual-vizuală cu caracterul temporal (permanență vs. provizorat).

(1) *Privatizări materiale cvasi-permanente*. Acestea constau în vânzarea, concesiunea și/sau închirierea spațiului public (trotuare dar și părți crescânde din piețele publice) pentru amplasarea de terase și a altor dispozitive de consum. În centrul Sibiuului, de exemplu, cu excepția laturii nordice, toate celelalte trei laturi ale Pieței Mari sunt acoperite de terase, multe dintre acestea constând în structuri permanente. Partea nordică a Pieței Mici era deja supra-concentrată cu terase. Odată cu reconfigurarea laturii sudice a pieței, de unde au fost înlăturate locurile de parcare pentru autoturisme, spațiul devenit disponibil a fost rapid acaparat de expansiunea teraselor deja prezente și în acea zonă. Nici Str. Nicolae Bălcescu nu este mai liberă din acest punct de vedere, în

special în jumătatea care dă către Piața Unirii, segment în care terasele ocupă până la 20 din cei 25 de metri cât măsoară lățimea arterei.

(2) *Privatizări materiale temporare.* Acestea se manifestă prin închiderea accesului cetățenilor în spații publice pe durata desfășurării unor evenimente private cum sunt concerte și festivaluri. Cu prilejul organizării unor astfel de evenimente, accesul publicului în spațiile publice a fost restricționat și permis doar contra-cost. La nivel național, cel mai de succes astfel de eveniment – dar care și-a atras și cele mai multe critici – este fără îndoială festivalul de muzică electronică Untold organizat la Cluj-Napoca. Din 2015, festivalul s-a extins progresiv în jurul nucleului său central, stadionul Cluj Arena, acaparând aproape în întregime Parcul Central și zonele adiacente stadionului și sălii polivalente BT Arena. În Sibiu, Piața Mare a fost privatizată și îngrădită periodic încă din 2010, cu ocazia susținerii unui concert de către trupa rock Phoenix. „O secțiune din Piața Mare va fi închisă și se va intra numai prin anumite locuri, pe bază de bilet”, au anunțat reprezentanții primăriei, care a aprobat relocarea concertului de pe Stadionul Municipal în centrul orașului (Adevărul, 2010b).

De atunci, închiderea Pieței Mari și deturnarea funcției sale publice în scopuri private a devenit o regularitate. Ultima oară, întreaga piață a fost închisă pentru două zile ale sfârșitului de săptămână (vineri și sâmbătă, 26-27 iulie 2019), cu prilejul organizării ARTmania Festival 2019 (Chirilă, 2019). Cu ocazia organizării unor astfel de concerte și festivaluri de muzică, întreaga Piață Mare a fost îngrădită cu garduri pe care au fost montate materiale opace, astfel încât trecătorii care traversau spațiul public pe culoarele strâmte special create în acest sens să nu poată vedea ce se petrece pe scenă, acesta fiind un privilegiu exclusiv al plătoritorilor de bilete.

Chiar și atunci când primăria autorizează organizarea de festivaluri gastronomice în piețele și parcurile orașului, care nu presupun accesul publicului contra-cost, prețurile piperate cu care sunt comercializate produsele culinare transformă astfel de festivaluri din evenimente comunitare în evenimente de consum (de ex.: Street Food Festival, Street Food Park etc.). În acest situații, spațiul public este transformat periodic, chiar dacă temporar, în spații exclusiviste de consum. Exclusiviste și totodată excluzive, în condițiile în care o bună parte a populației, cea cu venituri mai mici decât media, este exclusă economic, deși indirect, de la participarea în cadrul unor asemenea evenimente. În astfel de spații hibride, public-privat, participarea este condiționată de dispune-

rea de capital economic destinat consumului și mai puțin de principiile democratice ale incluziunii și accesului în baza cetățeniei.

(3) *Privatizări textual-vizuale permanente.* Acestea constau în firmele, panourile publicitare, reclamele, afișele, anunțurile și toate celelalte mesaje comerciale amplasate în spațiul public. Toate acestea creează un peisaj lingvistic dar și o iconografie spațială comercială, în care predomină reclame care îndeamnă la consum. Regulamentul local de publicitate privind amplasarea și autorizarea mijloacelor de publicitate, aprobat prin Hotărârea Consiliului Local cu nr. 278 din 2013 reglementează în detalii precise tipurile de materiale, dimensiunile acestora și zonele în care ele pot fi amplasate. Spre deosebire de alte localități, autoritățile locale sibiene aplică cu mai multă scrupulozitate prevederile acestui regulament, ceea ce face ca peisajul lingvistic al orașului să nu fie complet scăpat de sub control. Chiar și așa, mesajele publicitare afișate în spațiul public sunt suficient de numeroase și proeminente încât să eclipseze mesajele de interes public, cum ar fi de exemplu plăcuțele cu denumiri stradale.

Pe planul toponimiei, la nivel global, neoliberalismul s-a manifestat prin comodificarea denumirilor de locuri. Sub presiunea guvernantei urbane orientate spre profitabilitate, aceste denumiri s-au văzut transformate din bunuri publice și repere identitare ce fac parte din patrimoniul simbolic al comunității în mărfuri vandabile pe o piață toponomastică. La modul extrem, însăși numele unor localități au făcut obiectul unor astfel de tranzacții comerciale între municipalități dispuse să își vândă denumirea și corporații interesate să le achiziționeze. Spre pildă, municipalitatea din Blenheim, Noua Zeelandă a încercat să schimbe denumirea localității în Marlborough City, pentru a promova regiunea viticolă în care se găsește. Proiectul de redenumire nu a fost însă aprobat de către autoritățile naționale și a fost, în cele din urmă, abandonat (Kearns și Lewis 2019). În Statele Unite ale Americii, orașelul Granville din statul North Dakota a acceptat să poarte temporar numele de „McGillicuddy City” în schimbul a 100,000 de dolari primiți din partea unui producător de lichioruri de mentă. În 1998, consilierii orașului Topeka din statul Kansas au bătut palma cu producătorii jocului Pokémon pentru ca numele orașului să fie schimbat pentru o zi în ToPikachu (Pikachu fiind unul dintre personajele seriei Pokémon). Douăzeci de ani mai târziu, în 2018, primăria orașului a repetat această redenumire de o zi a localității din Topeka în ToPikachu pentru a marca lansarea jocului Pokémon: Let's Go, Pikachu! (Shank, 2018).

Neoliberalizarea toponimiei este un proces care se desfășoară simultan la o multitudine de scale geografice (Rusu, 2021b). Cercetările din geografia umană au evidențiat că, pe lângă numele unor localități, au fost comercializate denumirile unor cartiere rezidențiale și infrastructuri de transport (de exemplu, o întreagă linie de transport public din Tampa, Florida, a fost redenumită după o firmă locală), dar și străzi (Strada Auchan în Törökbálint, Strada Mercedes în Kecskemét, Strada Nokia în Komárom, Piața Samsung în Jászfényszaru – toate localități din Ungaria, Light și Young, 2014), instituții (Zuckerberg San Francisco General Hospital and Trauma Center), stadioane (Stadionul Camp Nou pe care joacă F. C. Barcelona se va numi, începând cu sezonul 2022-2023, Spotify Camp Nou – Rusu, 2022d) și stații de transport în comun (Rose-Redwood, Sotoudehnia și Tretter, 2019).

În orașele românești, comodificarea neoliberală a toponimiei urbane s-a făcut simțită pe mai multe fronturi. Primăriile mai multor mari orașe din țară au demarat campanii prin care au invitat companiile să „adopte” spații verzi, parcuri sau chiar copaci individuali. În Cluj-Napoca, municipalitatea a pionierat un astfel de program încă din 2012. În descrierea oficială, proiectul „Adoptă un spațiu verde!” „presupune în esență «adoptarea» unui spațiu verde aflat pe domeniul public din intravilanul municipiului Cluj-Napoca, pe o perioadă minimă de 3 ani, cu posibilitatea de prelungire” (Primăria Municipiului Cluj-Napoca, 2012). Firmele sunt invitate să își aleagă unul din spațiile verzi din oraș listate de către primărie, pe care apoi să le amenajeze astfel încât „să corespundă standardelor de peisagistică urbană europeană”. În schimbul investiției, compania privată primește plăcuțe amplasate în spațiul respectiv pe care apare numele acesteia alături de mulțumirile municipalității clujene. După modelul din Cluj-Napoca, proiecte similare au fost implementate în Constanța și Sectorul 1 al capitalei. În București, de exemplu, în Parcul Cișmigiu a fost amenajat printr-un astfel de proiect public-privat „Locul de joacă Nestlé Nesquik”.

În Cluj-Napoca, orașul care se definește drept centru al inovației și antreprenoriatului, nu doar spațiile verzi au fost adoptate de către companiile private. În nomenclatorul stradal al orașului figurează Str. Emerson, în zona industrială Tetarom II, unde au fost construite fabricile companiei americane Emerson. Strada nou-înființată a fost botezată cu numele companiei în 2007, cu ocazia construirii acestor unități de producție, într-un gest toponimic echivalent cu cel al întinderii covorului roșu în fața investitorului de către municipalitatea clujeană. Tot în acest oraș, Sala Polivalentă,

inaugurată în 2014, a fost privatizată toponimic în 2017. Noua denumire comercială a sălii este BTArena, după ce Banca Transilvania a câștigat licitația pentru achiziția numelui, contra sumei de 600,000 de Euro. Conform contractului, sala va purta această denumire comercială pentru următorii cinci ani (Sala Polivalentă, 2017). În comuna Budești (sat Racovița) din jud. Vâlcea, artera pe care se află fabrica Faurecia poartă, de asemenea, numele companiei franceze producătoare de componente auto (Str. Faurecia).

În Sibiu, Parcul Astra – un loc al memoriei încărcat de simboluri materializate în grupul statuar al românilor ardeleni care s-au luptat pentru emanciparea politică a națiunii lor – a fost reamenajat de către municipalitate cu sprijinul financiar al unei bănci. Drept recunoaștere, între busturile personalităților culturale, politice și religioase ale românilor transilvăneni a fost montată o piatră decorativă cu inscripția: „Acest parc a fost reamenajat de către Primăria Municipiului Sibiu în parteneriat cu Banca Transilvania”, alături de stema orașului și logo-ul companiei private. Deocamdată nicio stradă nu poartă denumiri comerciale. Însă efectele privatizării neoliberale a toponimiei urbane se fac simțite din plin pe planul denumirilor stațiilor de autobuz. Sistemul de denotație întrebunțat pentru rețeaua de transport public se suprapune celui în care este articulată toponimia stradală. În Sibiu, toponimia stațiilor de autobuz alcătuiește în întregime un sistem referențial, în sensul că stațiile nu poartă denumiri autonome, independente de contextul spațial în care acestea sunt amplasate. Dimpotrivă, toate stațiile sunt denumite după elemente existente în spațiul proxim, făcând referire la denumirea străzii pe care este amplasată, la instituția publică în fața căreia oprește sau la vreun alt reper topografic, cum ar fi un element de infrastructură edilitară (de ex.: pod, viaduct etc.). O analiză statistică a modul în care sunt grupate toponomastic cele 275 de stații de autobuz din rețeaua societății de transport public Tursib este redată în tabelul 26 de mai jos.

Tabel 26. Toponimia stațiilor de autobuz din Sibiu

Tipul denumirii	Frecvența (N)	Procente (%)
Stradă	149	54.2
Companie privată	64	23.3
Instituție publică	43	15.6
Unitate de alimentație publică	11	4.0

Reper topografic	5	1.8
Proiect imobiliar	3	1.1
Total	275	100

Soluția cel mai des întâlnită în denumirea stațiilor de autobuz din Sibiu este cea a corespondenței nominale cu strada pe care sunt amplasate. Astfel, după cum este prezentat în tabelul 26, mai mult de jumătate (54.2%) dintre stații preiau numele străzii pe care se află. Aproape un sfert din totalul celor 275 de stații poartă, în schimb, numele unor companii private (23.3%), ceea ce reflectă anvergura privatizării toponimice. De exemplu, pe traseul 19, itinerariul presupune opriri consecutive în stațiile Mol, Kaufland 1 și Lidl 2. În sens opus, celor trei opriri le corespund stațiile Bosch, Lidl și Penny. Stația Lidl 2 s-a numit până nu demult McDonalds, după restaurantul de fast-food situat în dreptul stației. După închiderea restaurantului, stația a continuat să poarte o denumire devenită fantomatică (*ghost name*), întrucât făcea referire la un obiectiv dispărut. De remarcat este faptul că un procent semnificativ mai ridicat de stații de autobuz sunt numite după companii private (23.3%) comparativ cu instituții publice (15.6%). Din această categorie din urmă fac parte școli, licee, teatre, muzee, unități militare, alături de alte entități publice (primărie, poliție, spitale, policlinici, cimitire).

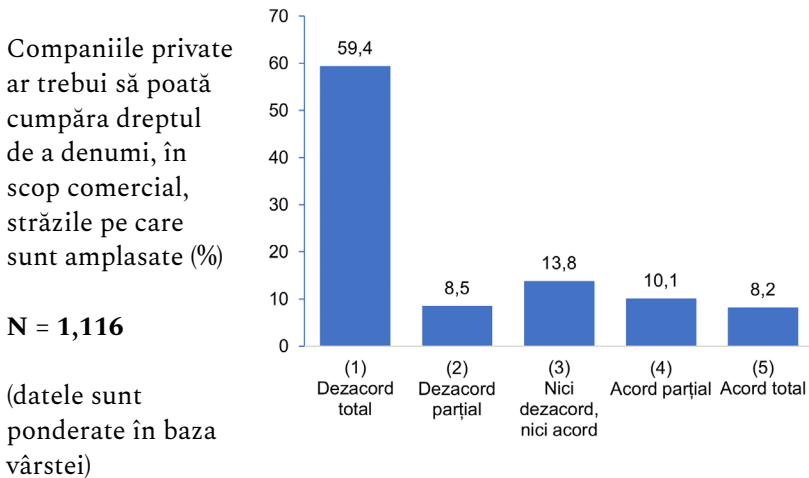
Alte stații sunt numite după unități de alimentație publică ce au existat înainte de 1989 și care multe dintre ele nu mai există (de ex.: Stația Aida, numită astfel după Cofetăria Aida; Stația Alimentara Țigłari 1 etc.). Altele fac referire la repere topografice (de ex.: Stația Podul Minciunilor, Stația Viaduct Vasile Aaron, Stația Zidul Cetății etc.). În fine, o altă modalitate prin care are loc procesul de privatizare a toponimiei constă în atribuirea unor stații numele proiectelor rezidențiale în fața cărora se află: în acest sens, în Sibiu există până acum trei stații – Magnolia, Kastani și West Residence – fiecare dintre acestea reprezentând o reclamă gratuită pe care compania de transport Tursib și Consiliul Local ca unicul său acționar o fac unor agenți economici.

Dreptul toponimic al companiilor

Chiar dacă în prezent nicio stradă a Sibiului nu este denumită după o companie privată, am văzut că există precedente în alte orașe din România (de ex.: Str. Emerson din Cluj-Napoca și Str. Faurecia din Budești, jud. Vâlcea), iar toponimia stațiilor de autobuz operate de

către Tursib cuprinde un procent însemnat de nume ale unor firme (23.3%). În contextul unei privatizări tot mai evidente a spațiului public – material și simbolic deopotrivă – devine interesant de aflat cum se raportează sibienii față de posibilitatea ca denumirile de străzi să poate fi achiziționate de către companii private și folosite în scopuri comerciale. Pentru aceasta, în chestionarul pe care l-am administrat online a fost inclusă afirmația „Companiile private ar trebui să poată cumpăra dreptul de a denumi, în scop comercial, străzile pe care sunt amplasate (de ex.: Str. Continental)”, la care respondenții au fost rugați să își exprime măsura acordului. Rezultatele obținute pentru acest item sunt prezentate în figura 50 de mai jos.

Figura 50.
Dreptul toponimic
al companiilor

Ideea comodificării peisajului toponimic al orașului este respinsă de majoritatea respondenților (67.9% s-au declarat în dezacord parțial și mai ales total). De partea cealaltă a spectrului atitudinal, mai puțin de o cincime din eșantion ar susține o asemenea posibilitate (18.3% sunt de acord parțial și total). Aceste rezultate indică faptul că pentru cei mai mulți dintre respondenți, delimitarea spațiului public de cel privat – cel puțin atunci când vorbim despre spațiul simbolic al toponimiei – constituie un principiu care merită apărat. În marea lor majoritate, persoanele care au completat chestionarul consideră că firmele private nu ar trebui să aibă dreptul de a cumpăra denumirea străzii unde sunt localizate.

Chiar dacă nu dispunem de date explicite în acest sens, este rezonabil de presupus faptul că această opoziție este una principială și nu una identitară sau practică. Principială, pentru că respondenții nu ar avea nici motive de natură identitare, nici îngrijorări de natură practică. Aceasta deoarece marile companii din Sibiu (Continental, Marquardt, NTN, Joyson etc.) sunt localizate în Zona Industrială Vest, unde străzile poartă denumirile unor orașe europene cum sunt Monaco, München, Salzburg, Lyon, Berna, Milano, Barcelona etc. Astfel, chiar dacă aceste denumiri comportă semnificații ideologice, întrucât promovează ideea de europenitate și valorile occidentale, ele nu sunt asociate cu trecutul național românesc, care constituie axa centrală a identității colective. În egală măsură, redenumirea acestor străzi după companiile private localizate în această zonă nu ar produce consecințe practice indezirabile pentru riverani. Fiind o zonă industrială și nu rezidențială, nu există cetățeni care ar fi afectați de complicațiile birocratice și administrative antrenate de obligația de a-și preschimba actele de identitate cu prilejul redenumirii străzilor.

Vânzarea denumirii Stadionului Municipal

Potrivit datelor obținute în cadrul acestei cercetări realizate la nivelul municipiului Sibiu, pentru cei mai mulți respondenți denumirile străzilor trebuie să rămână publice, iar autoritățile ar trebui să reziste presiunilor neoliberale de comodificare a toponimiei în interesul companiilor private. Însă cum stau lucrurile în ceea ce privește alte edificii publice, cum sunt, de exemplu, arenele sportive? În ultimele decenii, pe fundalul intensificării presiunilor exercitate de hegemonia neoliberală în direcția profitabilității, a devenit o normă în lumea sportului ca denumirile stadioanelor să fie vândute unor sponsori comerciali. O cercetare recentă, care a analizat stadioanele sportive din șase țări europene (Anglia, Finlanda, Germania, Italia, Norvegia și Scoția), a stabilit că per total 35.1 la sută din totalul celor 308 de arene care au alcătuit eșantionul cercetării sunt numite după un sponsor. Practica de a comercializa denumirea facilităților sportive este mai frecvent întâlnită în rândul sălilor de sport (*indoor arenas* – 43.5%), comparativ cu stadioanele de fotbal (30.1%). Înăuntrul continentului european, există variații semnificative între Germania, unde procentul stadioanelor de fotbal ajunge până la 65.7 la sută și Italia, unde se întâlnește cea mai scăzută pondere a denumirilor comerciale ale acestor stadioane (8.1%) (Vuolteenaho, Wolny și Puzey, 2019, p. 770).

Propria mea cercetare, realizată pe o colecție de 1,485 de stadioane folosite de echipele de fotbal din prima ligă din toate țările afiliate la Federația Internațională de Fotbal Asociație (FIFA), a relevat că 13.4 la sută dintre aceste arene poartă denumiri comerciale. Gradul de comodificare al stadioanelor de fotbal variază de-a lungul coordonatelor geografice, de la un procent de 28.0 la sută în America de Nord și Centrală (CONCACAF), 20.8 la sută în Europa (UEFA), 10.1 la sută în Asia și Oceania (AFC și OFC), 3.5 la sută în America de Sud (CONMEBOL), până la 0.4 la sută în Africa (CAF). Explicația pentru această distribuție variabilă a comodificării toponimiei sportive între confederațiile continentale ține, în principal, de configurația circuitelor financiare și a concentrării inegale a capitalului la nivel global (Rusu, 2022d).

În România, în acest moment nu există niciun stadion de fotbal cu denumire comercială. În schimb, după cum am arătat deja, în 2017 municipalitatea clujeană a vândut Băncii Transilvania drepturile de denumire a noii Săli Polivalente, pe o perioadă de cinci ani. Astfel, în schimbul a 600,000 de Euro, sala se va numi BTArena până la sfârșitul anului 2022. Totuși, lucrurile sunt pe cale de a se schimba în ceea ce privește toponimia stadioanelor de fotbal: patronul echipei Sepsi OSK Sfântu Gheorghe, care activează în liga națională, a declarat că intenționează să vândă numele noii arene în curs de construire, în schimbul unei sume cuprinse între 500,000 și un milion de euro anual (Popescu, 2021). La rândul său, Stadionul Rapid-Giulești, recent reconstruit din fonduri publice (costurile s-au ridicat la aproximativ 38 de milioane de euro), urmează să fie redenumit comercial: „Suntem deschiși pentru vânzarea numelui către o companie mare”, a declarat președintele Clubului Sportiv Rapid. În viitorul apropiat, Stadionul Giulești, unul dintre cele mai pasionale locuri din peisajul fotbalului românesc, s-ar putea numi Stadionul Superbet, după compania de pariuri sportive cu care oficialii clubului se află în tratative avansate în vederea comercializării drepturilor de numire (Bădulescu, 2022). Nici Arena Națională (fostul Stadion Național „Lia Manoliu”) nu este protejată de pericolul privatizării toponimice. Grupul USR-PLUS din Consiliul General al Municipiului București a solicitat primarului capitalei scoaterea la licitație a numelui Arenei Naționale și vânzarea acestuia ofertantului privat care oferă cel mai bun preț. Aceasta pentru a compensa costurile de întreținere și pentru a „genera venituri importante în locul pierderilor” (Digi Sport, 2022).

Stadionul Municipal din Sibiu a fost inaugurat în 1927 (construcția sa a început în 1925). Inițiat, acesta s-a numit „Stadionul de educație fizică”. În decursul timpului, a suferit multiple transformări, care i-au modificat capacitatea. La începutul anilor optzeci au fost construite tribune de beton iar vechea tribună din lemn a fost demolată. Alte renovări au avut loc în 2011, cu ocazia promovării echipei CSU Voința Sibiu în Liga 1. După retrogradarea echipei din prima ligă și desființarea clubului, stadionul a rămas neutilizat. Baza sportivă a fost reîntrebuințată abia după înființarea echipei de fotbal A.F.C. Hermannstadt în 2015. În 2018, Primăria Municipiului Sibiu – care administrează facilitatea prin Serviciul Public de Administrare a Domeniului Public și Privat (SPADPP) – a demarat un proiect de modernizare a stadionului care a presupus demolarea unor tribune, reconstruirea lor și consolidarea altora. După întâzieri semnificative și o investiție de două milioane de euro, tribuna recent modernizată și încă aflată în garanție a fost demolată, pentru că noua construcție nu mai corespundea unor normative legate de rezistența seismică. În prezent, noua arenă este în curs de (re)construire, urmând ca la finalul lucrărilor stadionul să aibă o capacitate de 12,000 de locuri. Costurile totale sunt estimate la 40 de milioane de euro, stadionul fiind cea mai mare investiția din istoria recentă a Sibiului (Dogaru, 2021a; Turnul Sfatului, 2021c).

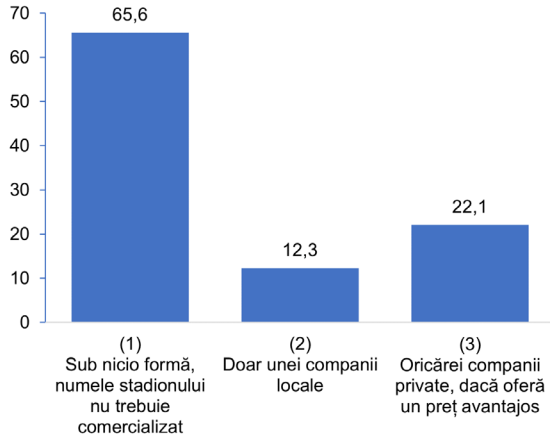
În condițiile în care la nivel global, dar și la nivel de intenție în România (Sepsi OSK Sfântu Gheorghe), vânzarea denumirii stadioanelor echipelor de fotbal a devenit o cutumă tot mai întâlnită, în chestionarul cercetării am inclus o întrebare referitoare la această chestiune. În cazul stadioanelor nou construite, cercetările au arătat că în cele mai multe cazuri, denumirea acestora este tranzacționată încă din faza de proiectare a bazei sportive, iar suma obținută prin vânzarea drepturilor legate de denumire este luată în calcul încă de la începutul investiției (Rusu, 2022d). Într-un comunicat de presă recent, municipalitatea sibiană a declarat că nu exclude posibilitatea de a comercializa numele arenei: „Stadionul va păstra denumirea actuală. Dar rămâne deschisă și varianta colaborării cu companii sau investitori care să includă și preluarea unei părți a cheltuielilor de funcționare a Stadionului, caz în care denumirea se poate modifica” (Turnul Sfatului, 2022).

Pentru a afla cum se raportează la această posibilitate (înainte de a fi anunțată ca atare de către municipalitate), participanții la studiu au fost rugați să răspundă la întrebarea „În ce situații ați

fi de acord ca autoritățile locale să vândă unui sponsor comercial denumirea Stadionului Municipal din Sibiu?” Răspunsurile înregistrate sunt redată în figura 51 de mai jos.

Figura 51.
Vânzarea denumirii Stadionului Municipal

În ce situații ați fi de acord ca autoritățile locale să vândă unui sponsor comercial denumirea Stadionului Municipal din Sibiu (%)

N = 1,116

(datele sunt ponderate în baza vârstei)

Din distribuția răspunsurilor, constatăm aceeași opoziție exprimată și în cazul comodificării toponimiei stradale și în ceea ce privește posibilitatea ca denumirea stadionului să fie vândută unui sponsor comercial. O majoritate însemnată a eșantionului este categoric împotriva acestei idei, apreciind că numele stadionului nu trebuie comercializat sub nicio formă (65.6%). Pe de altă parte, un procent cumulativ de 34.4 la sută este de acord cu această posibilitate. Dintre aceștia din urmă, unii ar îmbrățișa ideea condiționat, doar dacă numele stadionului ar fi vândut unei companii locale (12.3%), așa cum s-a întâmplat în Cluj-Napoca, spre pildă, unde denumirea Sălii Polivalente a fost cumpărată de Banca Transilvania, o companie clujeană. Mai mulți respondenți însă și-au exprimat un acord condiționat nu de apartenența locală a companiei, ci de suma de bani oferită în schimbul denumirii. În acest sens, un procent de 22.1 la sută dintre răspunsuri a fost de acord ca numele stadionului să poată fi vândut „oricărei companii private, dacă oferă un preț avantajos”.

Modelarea statistică a datelor poate oferi o imagine analitică mai exactă. Pentru aceasta, am realizat trei modele de regresie logistică, în care variabilele dependente au fost „dreptul toponimic al companiilor” (recodată dintr-o scală cu cinci valori într-o variabilă dihotomică, în care 0 = dezacord, 1 = acord), „vânzarea denumirii Stadionului Municipal” unui sponsor comercial (recodată într-o variabilă dihotomică cu valorile 0 = dezacord și 1 = acord), respectiv „indicele comodificării toponimice”. Acesta din urmă a fost construit pe baza primelor două variabile: răspunsurile celor care nu au fost de acord cu niciuna dintre cele două măsuri (străzi și stadion) au fost codate cu zero, iar ale celor care au fost de acord cu cel puțin una dintre acestea au primit valoarea 1. Rezultatele celor trei modele de regresie logistică sunt redată în tabelul 27 de mai jos.

Tabel 27. Regresii logistice ale acordului față de comodificarea toponimică

Predictori	Dreptul toponimic al companiilor private		Vânzarea denumirii Stadionului Municipal		Indice comodificare toponimică	
	Exp(B)	<i>p</i>	Exp(B)	<i>p</i>	Exp(B)	<i>p</i>
<i>Factori socio-demografici</i>						
Născut în Sibiu	1.56	0.00	1.39	0.04	1.51	0.01
Sexul (bărbat)	0.97	0.82	2.61	0.00	1.47	0.00
Etnia (român)	0.87	0.65	0.43	0.01	0.53	0.04
Vârsta (nr. de ani)	1.00	0.45	0.97	0.00	0.99	0.01
Studii superioare	1.12	0.51	1.29	0.17	1.45	0.02
Activ profesional	1.18	0.36	0.97	0.89	0.95	0.75
Statut socioeconomic	1.05	0.32	1.04	0.38	1.05	0.27

*Importanță
toponimie*

Denumiri de locuri	1.12	0.08	0.85	0.01	1.03	0.64
--------------------	------	------	------	------	------	------

Atitudini locale

Mulțumire generală Sibiu	1.33	0.00	1.04	0.62	1.14	0.09
--------------------------	------	------	------	------	------	------

Contribuție imigranți interni	1.25	0.00	1.17	0.01	1.22	0.00
-------------------------------	------	------	------	------	------	------

Sibiu oraș cultural	1.01	0.88	0.97	0.71	0.97	0.66
---------------------	------	------	------	------	------	------

Mândrie/identificare

Sibiu	1.02	0.83	1.01	0.91	1.05	0.58
-------	------	------	------	------	------	------

România	0.82	0.01	0.98	0.77	0.95	0.41
---------	------	------	------	------	------	------

Europa	0.88	0.05	1.06	0.42	0.83	0.00
--------	------	------	------	------	------	------

Orientări politice

Nostalgie comunism	1.07	0.34	0.79	0.00	0.93	0.24
--------------------	------	------	------	------	------	------

Intervenția statului în economie	1.03	0.64	0.83	0.00	0.99	0.79
----------------------------------	------	------	------	------	------	------

Constanta	0.06	0.00	1.80	0.46	0.76	0.71
-----------	------	------	------	------	------	------

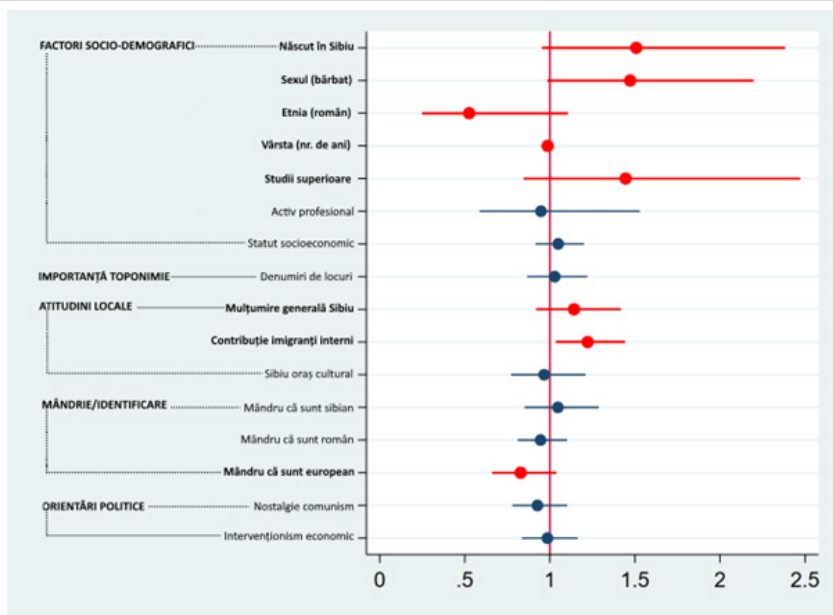
Pseudo-R ² Cox-Snell	0.05		0.17		0.07	
------------------------------------	------	--	------	--	------	--

Pseudo-R ² Nagelkerke	0.07		0.23		0.09	
-------------------------------------	------	--	------	--	------	--

N 1,116

Notă: Exp(B) = exponent din valoarea coeficienților Beta, reprezintă raportul de șanse (*odds ratio*), *p* = nivelul semnificației statistice

Figura 52. Vizualizarea coeficienților de regresie cu privire la comodificarea toponimică

Notă: Punctele reprezintă raporturile de șansă (odds ratios) ale regresiei logistice; liniile orizontale reprezintă eroarea standard; punctele în culori mai deschise și denumirea variabilelor scrise îngroșat indică un nivel de semnificație statistică mai mic de 0.05.

Valoarea coeficientului de determinare Nagelkerke pentru cele trei modele variază de la 0.07 (dreptul toponimic al companiilor), la 0.09 (indicele comodificării toponimice), până la 0.23 în cazul privatizării denumirii stadionului din Sibiu. Ținând cont și de aceste valori, în interpretarea rezultatelor atenția va cădea pe modelul de regresie în care variabila dependentă este „vânzarea denumirii Stadionului Municipal”. În ceea ce privește factorii socio-demografici, observăm că bărbații tineri născuți în Sibiu, de altă etnie decât cea română, susțin într-o măsură semnificativ statistic mai mare ideea de comodificare a denumirii stadionului. Totodată, persoanele pentru care denumirile de locuri au o importanță ridicată ca simboluri identitare sunt mai degrabă de acord cu privatizarea numelui bazei sportive. Din punctul de vedere al atitudinilor față de imigranții interni, cei care consideră că aceștia contribuie la dezvoltarea orașului sunt, într-o măsură semnificativ statistică mai însemnată, de acord ca denumirea stadionului să fie vândută. În fine, sub raportul orientărilor politice, cum era de aș-

teptat, persoanele care apreciază pozitiv trecutul comunist și cele care se poziționează spre stânga spectrului ideologic în privința economiei politice dezaprobă ideea de comodificare a numelui arenei în scopuri comerciale.

Noua arenă sportivă din Sibiu a fost inaugurată la data de 10 decembrie 2022, la partida dintre A.F.C. Hermannstadt și Farul Constanța, meci organizat în cadrul etapei a 20-a a Superligii de fotbal (Țone, 2022). Cu o lună mai devreme, municipalitatea a anunțat denumirea oficială a arenei: aceasta se va numi, ca și înainte, Stadionul Municipal Sibiu. Autoritățile locale și-au motivat decizia toponimică invocând faptul că denumirea stadionului corespunde sursei de finanțare din care proiectul a fost construit: „Având în vedere că este vorba despre o investiție substanțială, finanțată în totalitate din bugetul local al Sibiului, considerăm că la realizarea acestui obiectiv au contribuit astfel toți sibienii. Prin urmare, denumirea care reflectă acest lucru este Stadionul Municipal Sibiu”, a declarat purtătorul de cuvânt al Primăriei Municipiului Sibiu (Roșu, 2022a). Decizia corespunde, de asemenea, preferințelor exprimate în cadrul sondajului de majoritatea respondenților, care și-au făcut clară opțiunea pentru necomercializarea denumirii stadionului „sub nicio formă”. Rămâne de văzut cât timp denumirea arenei va rămâne netranzaționată, în condițiile în care presiunea neoliberală de comodificare toponimică se exercită tot mai acut asupra municipalităților românești, care se simt constrânse să adopte politici din ce în ce mai antreprenoriale.

Dezvoltare comunitară și toponimie urbană

Toponimia urbană joacă un rol important și în proiectele de dezvoltare comunitară. În contextul actual definit de hegemonia neoliberalismului ca ideologie a suveranismului pieței, marcarea comercială a locului (*place branding*) a devenit o practică nelipsită din repertoriul mijloacelor întrebuintate de către dezvoltatorii imobiliari, dar din ce în ce mai mult și de către autoritățile publice. În această secțiune analiza se va concentra asupra a două proiecte recente de dezvoltare comunitară care fie au remodelat geografia loisir-ului și practicile de divertisment în Sibiu fie promit să o facă în viitorul apropiat. Unul dintre aceste proiecte este o inițiativă privată, susținută însă de către municipalitate – Habermann Markt; celălalt este în întregime proiectul municipalității de a crea o zonă de agrement și ecoturism la marginea Sibiului, amplasată pe Dealurile Gușteriței. Ambele cazuri sunt importante, în lumina politicilor simbolice ale spațiului public examinate în volumul de

față, întrucât fiecare dintre ele pune în evidență alte fațete ale relației dintre nume și numire, pe de o parte, și dezvoltarea urbană, comodificare și neoliberalism pe de altă parte.

Habermann Markt

Proiectul de regenerare urbană în urma căruia a rezultat Habermann Markt constituie un exemplu clasic de revitalizare a unui teren postindustrial într-un spațiu hibrid public-privat destinat divertismentului cultural și consumului economic. Localizat în spatele Teatrului Național „Radu Stanca”, la scurtă distanță de centrul istoric al orașului, Habermann Markt se întinde pe o suprafață de 7,645 de metri pătrați, pe care sunt desfășurate 57 de căsuțe modulare. În aceste căsuțe, concepute după un concept urbanistic și arhitectural norvegian, funcționează cafenele, restaurante și magazine. Pe lângă aceste unități comerciale, Habermann Markt include o serie de spații „publice”, chiar dacă întregul complex este deținut de o companie privată, care deține și proprietatea asupra terenului pe care acesta este construit. Pe lângă aleile care asigură accesul în căsuțele modulare ce funcționează ca unități comerciale, complexul include și un scuar echipat cu mobilier urban (bănci). În această piață a fost amplasată o scenă permanentă care să găzduiască evenimentele culturale și concertele organizate în această locație. Dacă pentru dezvoltatorul privat al pieței rolul scenei este acela de a atrage clienți, din perspectiva municipalității ea are și funcția de a degreva Piața Mare de încărcătura de spectacole care o sufocă. Apariția unui alt spațiu de concert ca alternativă la piețele din centrul istoric produce ca efect reconfigurarea geografiei entertainment-ului din oraș dintr-una monopolară într-una policentrică.

Habermann Markt a fost inaugurată în 2018 și este rezultatul unei investiții private în valoare de două milioane de euro. Complexul a fost construit pe amplasamentul fostei Fabrici de Bere Habermann, fondată de către sibianul sas Johann Habermann în 1857. După Primul Război Mondial, unitatea de producție a fost preluată de către fabricile „Drei Eichen” (*Trei Stejari*), care devine unic proprietar în 1928 (Chiseliță, 2020). În 1948, fabrica a fost naționalizată și a funcționat ca întreprindere de stat pe durata regimului socialist. În anii nouăzeci, terenul a ajuns în proprietate privată, iar ruinele vechii fabrici au fost dărâmate în 2004. Până să intre în interesul unor dezvoltatori imobiliari, între zidurile rămase în picioare a funcționat o piață improvizată de vechituri. În 2011, noii proprietari au demarat inițiative pentru construirea

unui centru comercial și de afaceri alături de un complex de locuințe care ar fi ocupat 5,000 de metri pătrați (Andrei, 2011). După ce aceste planuri au fost respinse, investitorul s-a repliat și a obținut avizele din partea municipalității în vederea construirii actualului complex Habermann Markt.

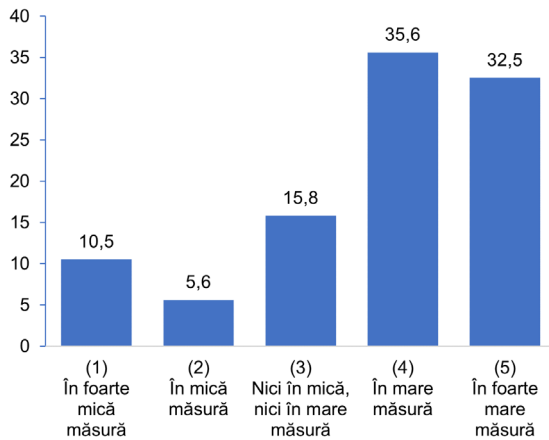
În cadrul chestionarului, am inclus o întrebare referitoare la denumirea acestui nou spațiu configurat în geografia urbană a Sibiului. Itemul complet, în care întrebarea propriu-zisă este prefațată de un scurt enunț informativ, a fost formulat în felul următor: „În 2018, autoritățile locale au inaugurat complexul Piața Habermann, pe locul unde a funcționat Fabrica de bere Habermann, fondată în 1857. În ce măsură considerați că această denumire este una potrivită?” Răspunsurile obținute sunt redată în figura 53 de mai jos.

Figura 53.
Denumirea Habermann Markt

În ce măsură considerați că denumirea Piața Habermann este una potrivită? (%)

N = 1,116

(datele sunt ponderate în baza vârstei)

Din datele înregistrate, reiese că marea majoritate a celor care au completat chestionarul simpatizează numele Habermann Markt (68.1% alegând variantele de răspuns „în mare măsură” și „în foarte mare măsură”). Există și o minoritate a celor cărora denumirea nu li se pare potrivită (16.1% o consideră astfel „în foarte mică măsură” și „în mică măsură”). Succesul denumirii noului centru de loisir al orașului poate fi pus pe seama unei combinații de cel puțin doi factori: în primul rând, numele complexului (Habermann Markt) evocă germanitatea Sibiului și prin aceasta, reușește să ancoreze spațiul actual, destinat consumului cultural și modelat de impera-

tivele economice și urbanistice ale neoliberalismului, în tradiția istorică a locului. Reușește acest lucru prin toponimul devenit brand care face referire la vechiul nume al fostei fabrici de bere. Acest aspect trebuie interpretat în contextul unei relații dificile și paradoxale pe care sibienii o întrețin cu germanitatea Sibiului. După cum am arătat într-unul din capitolele precedente dedicat acestei problematici, locuitorii Sibiului care au participat la acest studiu (marea majoritate de etnie română) recunosc faptul că identitatea Sibiului a fost definitiv amprentată de moștenirea culturală și materială a sașilor. În același timp, acest fapt ce nu îi împiedică să își exprime rezervele sau chiar opoziția față de o serie de măsuri care ar înscrie această germanitate a orașului în spațiul public (de ex.: afișarea denumirilor străzilor în plăcuțe bilingve româno-germane, revenirea unor străzi din centrul istoric la vechile denumiri săsești etc.).

În al doilea rând, nu este exclus ca răspunsurile unora dintre cei care au participat la acest sondaj să fi fost influențate de aprecierea pozitivă a locului ca atare, care să fie apoi transferată denumirii complexului. Faptul că Habermann Markt este un spațiu de succes, atât din punct de vedere al sustenabilității financiare cât și al participării publice la evenimentele culturale – lucruri care de altfel se presupun unul pe celălalt în cadrul unui astfel de proiect neoliberal de dezvoltare comunitară – este posibil să îi facă pe unii respondenți să aprecieze nu doar locul în sine, ci și numele locului. Cu toate că, prin formularea întrebării într-o manieră cât mai explicită, am urmărit să evităm o astfel de confuzie, această ipoteză nu poate fi exclusă în totalitate.

Gușterland

Habermann Markt este, după cum o indicată datele prezentate anterior, un proiect de succes inclusiv pe plan toponimic. Aceasta deși comunitatea locală nu a fost nicicum consultată cu privire la denumirea complexului și nici nu a fost în vreun fel implicată în procesul de atribuire a acestei identități nominale. Fiind o investiție de afaceri pe un teren deținut în proprietate privată, dezvoltatorul nu avea stimulentele pentru o astfel de implicare a publicului într-o inițiativă antreprenorială. Cu totul altfel au stat lucrurile în privința unui proiect public de dezvoltare comunitară inițiat de către municipalitate. În perioada 2-16 octombrie 2020, Primăria Municipiului Sibiu a lansat un „concurș de idei”. Locuitorii orașului au fost invitați să vină cu propuneri de nume pentru viitoarea zonă de agrement și ecoturism pe care municipalitatea s-a angajat să o amenajeze la marginea orașului, pe colinele din Gușterița,

vechea localitate Hammersdorf (în trad. „Satul Ciocanului”) acum parte a unității administrativ teritoriale a Municipiului Sibiu. Într-un comunicat de presă, autoritățile locale au anunțat că pe aceste dealuri vor fi amenajate două trasee de cicloturism și drumeție în lungime de câțiva kilometri. Totodată, primăria a informat publicul că proiectul de dezvoltare comunitară va include și un „roller coaster” de tip montan, o pârtie de schi cu suprafață artificială și un parc de joacă tematic alături de o terasă panoramică.

După expirarea termenului limită, primăria a numărat 269 de denumiri distincte propuse de către cetățenii care au răspuns invitației. În conformitate cu regulamentul concursului, un juriu ai cărui membri au fost desemnați de municipalitate au analizat aceste propuneri și au selectat cinci denumiri considerate a fi „cele mai reprezentative”, altele fiind eliminate pe motivul că ar fi neadecvate. În a treia fază a procesului (prima fiind de primire de propuneri, a doua constând în selecția celor mai potrivite de către membrii juriului) s-a recurs la organizarea unei votări online. Locuitorii majori ai Sibiului și-au putut exprima opțiunea prin selectarea uneia dintre cele cinci variante păstrate din propunerile venite din partea cetățenilor. Votul a fost organizat în perioada 12-26 noiembrie 2020. În decursul celor două săptămâni, peste trei mii de sibieni au participat la votul online. După finalizarea procedurilor, la începutul lunii decembrie, municipalitatea a anunțat rezultatele printr-un comunicat de presă: denumirea câștigătoare, votată de aproape jumătate dintre participanți, a fost „Gușterland”. Rezultatele finale, cu ierarhia denumirilor, este cea din tabelul 28 de mai jos.

Tabel 28. Situația votului asupra denumirii zonei de agrement și ecoturism din dealurile Gușteriței

Denumirea	Nr. de voturi	Procentul voturilor (%)
Gușterland	1,401	42.8
Colinele Gușteriței	792	24.2
Hermannstadt Adventure Park	489	14.9
Sibiu City Scape	471	14.4
ENjoy Sibiu	123	3.8
Total	3,276	100

Sursa: Rusu și Beju (2022)

Anunțarea rezultatelor votului a provocat reacții critice în sfera publică a Sibiului. Pe paginile de Facebook ale principalelor cotidiene locale – *Turnul Sfatului* și *Tribuna* – dar și pe pagina Primăriei Municipiului Sibiu, numeroși cetățeni și-au exprimat nemulțumirea față de acest clasament. Ceea ce îi nemulțumea cel mai mult la numele câștigător – „Gușterland” – era faptul că denumirea este neromânească (sufixul -land producând anglicizarea cuvântului Gușterița). Alte voci insistau că denumirea tradusă – Tărâmul Gușterului – nu mai are nimic de-a face cu numele satului, dincolo de suprapunerea fonetică. În tot cazul, nemulțumiții au cerut anularea votului și reluarea lui fără includerea acestei variante, lucru care nu s-a întâmplat.

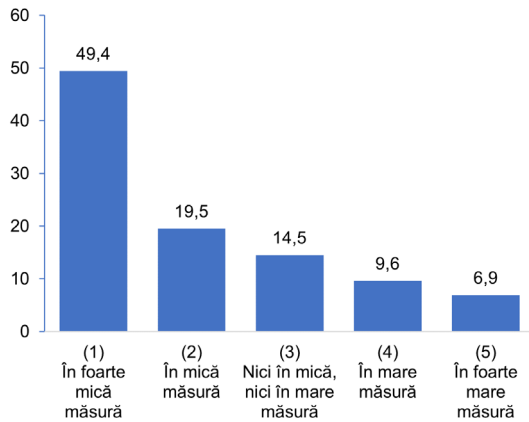
Sondajul pe care l-am realizat a adresat respondenților o serie de întrebări referitoare la acest demers. Întrebați dacă au votat în cadrul acestei inițiative, 254 au răspuns afirmativ (22.8%), alți 531 au spus că nu au votat (47.6%), în timp ce 331 au declarat că nu au auzit de această campanie (29.7%). Aceste procente indică faptul că, deși în cadrul votului au fost înregistrate peste trei mii de răspunsuri, invitația primăriei nu a ajuns la o parte însemnată a sibienilor incluși în eșantionul cercetării de față. Întrebați apoi cum au votat (cei care au făcut-o), ordinea obținută în urma sondajului diferă de cea oficială: astfel, pe primul loc s-a clasat denumirea „Colinele Gușterland” (33.7%), urmată de „Gușterland” (26.0%), „Hermannstadt Adventure Park” (15.0%), „Sibiu City Scape” (7.9%), respectiv „ENjoy Sibiu” (3.8%). Alte 13.6 procente au optat pentru „altă denumire”. La întrebarea „În ce măsură considerați potrivit numele «Gușterland» ca denumire pentru zona de agrement și ecoturism?”, răspunsurile obținute sunt cele din figura 54.

Figura 54.
Denumirea
Gușterland

În ce măsură
considerați potrivit
numele „Gușterland”
ca denumire pentru
zona de agrement și
ecoturism (%)

N = 1,116

(datele sunt pondera-
te în baza vârstei)

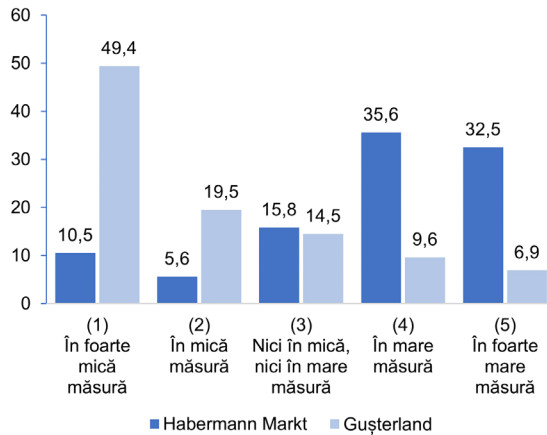

În cazul denumirii „Gușterland”, rezultatele obținute în cadrul sondajului online confirmă consensul negativ exprimat pe rețelele virtuale de comunicare. Astfel, pentru o majoritate a respondenților, în procent de 68.9 la sută, numele „Gușterland” este unul potrivit în foarte mică și mică măsură. Doar 16.5 la sută din eșantion și-a exprimat mulțumirea în raport cu numele ales democratic prin votul online organizat de către municipalitate. Diferențele în ceea ce privește receptarea de către public a denumirii desemnat democratic viitoare zone de agrement și ecoturism și numele atribuit complexului amenajat în Habermann Markt sunt contrastante. În format grafic, acestea pot fi vizualizate în figura 55 de mai jos.

Figura 55.
Denumirile
Habermann
Markt și
Gușterland

În ce măsură
 considerați
 potrivită denumi-
 rea Habermann
 Markt /
 Gușterland (%)

N = 1,116

(datele sunt
 ponderate în baza
 vârstei)

Caracterul surprinzător din rezultatele acestei comparații rezidă în faptul că denumirea apreciată de către public – Habermann Markt – a fost decisă discreționar de către investitorul privat care deține proprietatea asupra complexului pe care l-a construit în scopuri comerciale pe terenul fostei fabrici de bere Habermann, fără consultare publică. În schimb, consultarea publică organizată de către municipalitate, prin ceea ce poate fi considerat un experiment de democrație toponimică, a condus la insatisfacție cvasi-generală față de numele votat de către cei mai mulți participanți care și-au exprimat votul. În ciuda acestui deznodământ, demersul autorităților publice locale de a implica cetățenii în procesul de luare a deciziei cu privire la atribuirea denumirii unui proiect de dezvoltare comunitară este laudabil. După cum am arătat în capitolul dedicat politicilor consultaționale și decizionale, consultarea publicului prin astfel de mijloace democratice este exact ceea ce membrii comunității locale își doresc atunci când vine vorba de numirea și redenumirea reperelor spațiale din lumea vieții lor cotidiene.

Două limite majore pot fi identificate ca afectând acest demers, de altfel salutar, de democrație toponimică: (1) mai întâi, procesul de desemnare a unei denumiri zonei de agrement și ecoturism a fost afectat de o serie de deficiențe organizatorice și probleme procedurale. Acestea au constat în faptul că municipalitatea nu a precizat componența nominală a juriului care s-a ocupat de selectarea pro-

punerilor și nu a explicitat care sunt criteriile în funcție de care s-a făcut această selecție. În plus, nu este clar dacă organizatorii au luat măsurile necesare pentru a se asigura că la votul online au putut să își exprime opțiunea doar locuitorii Sibiului și nu și persoane domiciliat în alte localități. De asemenea, din comunicatele de presă remise de către municipalitate, nu reiese dacă au fost luate măsuri pentru a preveni voturi multiple înregistrate de către același individ, fapt care are potențialul de a distorsiona rezultatele finale. Aceste aspecte de ordin procedural pot fi ușor corectate printr-o mai mare transparență cuplată cu o atenție sporită din partea municipalității față de logistica procesului de consultare publică prin mijloace virtuale (cum a fost cazul acestui referendum online).

Cealaltă categorie problematică – factorii de ordin structural – sunt mai dificil de corectat. În această categorie intră „diviziunea digitală” și inegalitățile sociale care o subîntind. Fiind un demers online, participarea la vot a fost condiționată de accesul la internet și deținerea unui dispozitiv tehnic (calculator, laptop, tabletă, smartphone etc.). Cu toate că Sibiul este una dintre localitățile cele mai dezvoltate economic din România, nu toți locuitorii orașului dispun de astfel de dispozitive conectate la internet. Astfel, cu o categorie a populației exclusă tehnic de la posibilitatea de a participa la consultarea publică, principiile universaliste și inclusiviste ale democrației toponimice sunt subminate de inegalitățile socio-economice ce stau la baza diviziunii digitale (Rusu și Beju, 2022).

Demersul municipalității de a include comunitatea locală în procesul de luare a unei decizii cu privire la denumirea unui obiectiv geografic de interes public prin organizarea unui sondaj online răspunde unei doleanțe sociale bine documentate empiric. De aceea, această inițiativă nu poate fi decât salutată ca un demers participativ de democrație toponimică. Pe de altă parte, acest exercițiu de consultare publică relevă și riscurile implicării efective a comunității în procesul de luare a deciziei. Reacțiile caustice din sfera digitală și presa locală reflectă faptul că denumirea câștigătoare – „Gușterland” – este una care polarizează. Răspunsurile la sondajul online pe care l-am realizat documentează sociologic aceste nemulțumiri colective față de denumirea cu pricina. La un an distanță de la anunțarea rezultatului votului, municipalitatea însăși se pare că se delimitează de denumirea „Gușterland”. Astfel, în comunicatele oficiale remise de către Primăria Municipiului Sibiu prin care cetățenii sunt informați cu privire la finalizarea studiului de fezabilitate, proiectul este descris, evaziv, prin sintagma generică „zona de agreement și ecoturism amanajată pe Dealul Gușteritei” (Roșu, 2022b).

Partea a III-a: Monumente

Politicile monumentale ale memoriei

„Nimic în această lume nu este mai invizibil decât monumentele” – aceasta este afirmația scriitorului austriac Robert Musil care întemeiază ceea ce s-ar putea numi *teza invizibilității monumentale* (Musil, 1986, p. 320). „Ceea ce impresionează cel mai mult la monumente este că nimeni nu le observă”, își continuă argumentația autorul monumentalului roman *Omul fără însușiri*. Monumentele sunt invizibile pentru că, în cuvintele unui exeget, „ceva dinăuntru lor le inoculează împotriva atenției. [...] Monumentele au *damnatio memoriae* încorporată în ele” (Koerner, 2017, p. 9). Odată dezvelite în spațiul public, ele devin monumente paradoxale ale uitării. Mai întâi, pentru că monumentele se naturalizează și devin parte a peisajului urban, iar această integrare a lor în spațiul construit le transformă în obiecte materiale care eșuează să mai suscite interesul și să capteze atenția. Pe măsură ce locuitorii unui oraș devin tot mai familiari cu monumentele care le populează spațiul lor de viață cotidiană, se produce fenomenul de blazare monumentală: acesta constă într-o desensibilizare față de semnificațiile simbolice, politice și/sau comemorative evocate de un monument public (despre atitudinea de blazare specifică vieții metropolitane, vezi Simmel, 1950b). Iar apoi, pentru că prin actul de externalizare a memoriei într-un artefact material, comunitatea care realizează acest act se eliberează de datoria morală a aducerii aminte ce stă în centrul eticii memoriei. Această situație se aplică mai ales în cazul memoriilor colective a unor experiențe istorice dificile, care reclamă un travaliu al memoriei pentru a putea fi depășite. Obiectivat într-un artefact material, externalizat din sfera (inter)subiectivității în spațiul public, monumentul poate scuti o comunitate (și mai ales pe indivizii care o alcătuiesc) de la acest proces dificil de continuă perlaborare (Freud, 1950) [1918].

Musil a făcut această remarcă în 1927, într-o perioadă dominată încă de „statuomanie”. Începând cu instituirea celei de-a Treia Republici Franceze și până la începutul Primului Război Mondial (1870-1914), în Franța a prins avânt o adevărată obsesie pentru statuarul public. În această perioadă, doar în Paris au fost amplasate peste două sute de statui închinată unor filosofi, scriitori, oameni de stat, figuri istorice etc. care afișau în public etosul democratic și meritocratic al regimului republican (Michalski, 1998, p. 45). În Germania wilhelmiană (1890-1918) a luat naștere o tradiție simila-

ră a monumentelor naționale (*Nationaldenkmal*) în centrul căreia s-a aflat cultul cancelarului Otto von Bismarck. Până la începutul războiului în 1914, peste cinci sute de așa-numite turnuri dedicate lui Bismarck (*Bismarcktürme*) împânzeau întregul teritoriu al Imperiului German (Michalski, 1998, p. 74). La aceste monumente – turnate în bronz în Franța și sculptate în granit în Germania – s-au adăugat miile de memoriale închinatelor celor căzuți în război. Așadar, remarca lui Musil trebuie așezată într-un context istoric și socio-politic suprasaturat cu artă monumentală, încărcat până la refuz cu un surplus de memorie materializată.

Situația din prezent oferă o refutare spectaculoasă a tezei invizibilității monumentale formulată de Musil. În contextul mișcării de contestare a inegalităților rasiale (*Black Lives Matter*), trecutul rasial și colonial al statelor occidentale este adus la suprafață și supus unei scrutări critice necruțătoare. Statuile proprietarilor de sclavi (de ex.: Edward Colston) și liderilor confederați din Războiul Civil American (1861-1865) (de ex.: Robert E. Lee), dar și cele ridicate în onoarea navigatorilor europeni care au „descoperit” continente (de ex.: Cristofor Columb) și conchistadorilor care le-au cucerit pentru imperiile europene (de ex.: Juan de Oñate) au devenit țintele predilecte asupra cărora s-au concentrat acțiunile colective de protest. Din obiecte inerte „uite” în spațiul public și „îngropate” în aer liber – invizibile în sensul lui Musil – aceste statui s-au însuflețit subit. În contextul unor noi sensibilități ideologice și al unei alte conștiințe istorice, asupra acestor monumente resuscitate la viață memorială se poartă acum lupte simbolice și chiar confruntări fizice intense. Luate cu asalt de mulțimi înfuriate, unele dintre acestea au ajuns pe fundul mării, multe au fost demolate, iar majoritatea au fost într-o formă sau alta vandalizate.

Statuile poartă o inconfundabilă amprentă demiurgică. Ele sunt făcute după chipul și asemănarea puterii care le-a creat. Monumentele publice sunt „condensări vizuale ale puterii” (Michalski, 1998, p. 1). Ele reprezintă ideologie turnată în bronz sau sculptată în piatră. În timp, statuile pot ajunge ideologie ruginită sau împietrită. Trecerea timpului le transformă în relicve materiale saturate cu conotații ideologice ancorate în alt timp, înrădăcinate în structuri de semnificație desuete sau devenite indezirabile. Schimbarea socială le alienează de contemporaneitatea politică și de sensibilitățile socio-culturale ale unui prezent în continuă mișcare. E posibil ca, odată amplasate și dezvelite, monumentele să devină piese pasive ale decorului urban care ajung

să fie luate ca fiind de la sine înțelese. Devenite obiecte inerte din punct de vedere memorial, monumentele își pierd astfel ostentația politică alături de puterea evocativă de a resuscita trecutul pentru care au fost amplasate înainte de toate.

Atunci când aceste artefacte materiale cu puternice încărcături simbolice ating un anumit prag de înstrăinare, atunci când monumentele ajung să aparțină unui trecut inactual, înlăturarea lor din spațiul public – sau actualizarea lor prin recontextualizare și resemantizare – devine un imperativ al momentului. Nu trebuie uitat că înainte de a fi o capodoperă artistică ce merită admirată pentru valențele sale estetice, un monument de for public este mai întâi un manifest politic. Amplasate de către autorități în nodurile centrale ale tramei stradale – în piețe publice, parcuri și bulevarde – monumentele sunt declarații explicite ale puterii. Prin ele, autoritățile revendică proprietatea asupra spațiului și își proclamă dominația asupra societății. Ca și numirea străzilor și a altor locuri, instalarea unei statui constituie o practică spațială prin care cei care au puterea de a o amplasa configurează o geografie publică a memoriei. Statuile servesc ca „puncte de orientare fizică și ideologică” ce devin centrele în jurul cărora sunt organizate „circuite ale memoriei” (Johnson, 1995, p. 63). Totuși, în cazul statuiilor monumentale, funcția de orientare spațială pe care o îndeplinesc atunci când sunt luate drept reper este eclipsată de încărcătura lor ideologică.

Dacă actul de botezare a unei străzi este expresia unei puteri nominative, înălțarea unei statui este rezultatul unei puteri reprezentative. Numirea locurilor arată legătura intrinsecă dintre limbaj și putere transpusă în spațiu. În schimb, monumentalizarea ilustrează conexiunea dintre putere și formele de reprezentare artistică. Ambele sunt, așadar, impregnate de putere, pe care o materializează fie toponimic, în sisteme de denotație spațială, fie monumental, în statuarul public. Ambele evocă trecutul și îl immortalizează în memoria publică. Doar că immortalizării nominale îi lipsește concretețea immortalizării materiale sub forma statuiilor. În concepția antropoloagei americane Katherine Verdery, statuile exprimă „viața politică a trupurilor moarte”. Deși sunt, cel mai adesea, „morți sculptați în piatră sau turnați în bronz” (cu toate că și persoane încă aflate în viață au beneficiat de statui), statuile revendică o formă de nemurire simbolică. Aceasta deoarece, spre deosebire de un cadavru supus putrefacției, trupul statuii rezistă procesului de descompunere iar materialitatea ei de piatră sau bronz pretinde eternitate existențială (Verdery, 2006, p. 25).

Însă tot Verdery remarcă faptul că, în ciuda acestor revendicări a imortalității și a acestei pretenții de eternitate, statuile nu se situează în afara ciclului simbolic al vieții și morții. În literatura de specialitate, o atenție sporită a fost acordată înlăturării monumentelor și statuilor din spațiul public în contextul tensionat al reconfigurării structurilor de putere politică. Cercetătorii au fost impresionați de spectaculozitatea unor acte de iconoclastism precum cele petrecute în fostele țări socialiste din Europa Centrală și de Est. Din Republica Democrată Germană până în republicile caucaziene ale fostei Uniuni Sovietice (cu excepția Rusiei postsovietice și a țărilor apropiate acesteia), statuile lui Lenin și ale altor lideri comuniști au fost dărâmate, batjocorite și distruse sau abandonate în locuri unde au continuat să fie vandalizate. A doua cădere a lui Lenin s-a produs după Revoluția Portocalie din Ucraina. După 2004, peste o mie de monumente înălțate pentru a-l celebra pe Lenin au fost demolate, în cadrul unui proces de decomunizare reglementat prin legi care au interzis afișarea simbolurilor comuniste. Mai recent, și într-un cu totul alt context geografic, problema gestionării statuilor a devenit extrem de acută odată cu contestarea acestor simboluri cu conotații rasiale și coloniale pe fondul mișcării Black Lives Matter (BLM).

În schimb, actul de inaugurare a unei statui a făcut mai puțin obiectul cercetărilor din geografia politică și sociologia culturii. În România, istoricii au fost cei care au analizat dezvelirea unor statui, au evidențiat mizele identitare și conflictele politice din jurul acestora și au elaborat teoretizări (a se vedea, în acest sens, lucrările istoricilor Andrei Pippidi, 2000, Andi Mihalache, 2007 și Liviu Brătescu, 2015). O caracteristică a acestor cercetări constă în faptul că ele sunt focalizate pe monumente de for public înălțate în secolul al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea, ca parte a proiectului politic de construire instituțională a statalității și identității naționale românești. La nivelul literaturii de specialitate despre România, continuă să existe un deficit de studii care să documenteze practicile monumentale ale memoriei desfășurate în perioada postsocialistă, în special cu privire la amplasarea de noi statui.

Sibiul este un „oraș memorial” și sub aspectul monumentelor. Patrimoniul statuar al orașului include peste 50 de monumente și busturi, amplasate în diverse locații ale orașului. Cel mai vechi monument de for public datează din prima jumătate a secolului al XIX-lea și constă într-un obelisc de trei metri înălțat de Consilierul Klein von Straußenburg în 1816, dedicat prietenilor săi Josef von

Köck, Hierling și Himes. Din aceeași perioadă datează și monumentul dedicat Împăratului Francisc I al Austriei (1768–1835). Bustul împăratului a fost inaugurat în Hermannstadt în anul 1828, amplasat într-o nișă a zidului cetății, încă din timpul vieții acestuia. Alte monumente care omagiază imperiul austriac sunt Fântâna Iosif al II-lea inaugurată în 1905 în Piațeta Iosefin și bustul Mariei Terezia dezvelit în 1909 în fața clădirii Orfelinatului Terezian. Germanitatea orașului este monumentalizată prin statuia episcopului luteran transilvănean Georg Daniel Teutsch (1817–1893) din Piața Huet dezvelită în 1899 și prin bustul lui Friedrich Schiller amplasat în piața omonimă în 1905.

Din punct de vedere spațial, concentrația cea mai densă de monumente publice se găsește în Parcul Astra. Aici, în decursul timpului, au fost instalate busturile principalilor artizani ai luptei românilor transilvăneni pentru emancipare națională, începând cu cel al lui George Barițiu (amplasat inițial în curtea Școlii civile de fete și mutat în parc în 1924) și terminând cu cel al lui Alexandru Vaida-Voevod (dezvelit în 2018). Harta care ilustrează geografia monumentală a Sibiului, respectiv lista cu statuile și busturile amplasate în spațiul public al orașului sunt redată în figura 56 și tabelul 29.

Figura 56. Geografia monumentală a Sibului

Tabel 29. Monumentele, statuile și busturile amplasate în spațiul public în Sibiu

Tip monument	Cui îi este dedicată	Locație	Anul inaugurării
Obelisc	Klein von Straußenburg	B-dul Corneliu Coposu	1816
Bust	Francisc I	B-dul Corneliu Coposu	1828
Obelisc	Szweteneý Weg	Parcul Sub Arini	1893
Monument	Georg Daniel Teutsch	Piața Huet	1899
Bust	Friedrich Schiller	Piața Schiller, nr. 1	1905
Monument	Fântâna Iosif al II-lea (Statuie figurativă „Mama și copilul”)	Piațeta Iosefin	1905
Bust	Maria Terezia	Str. Gladiolelor, nr. 4-8	1909
Bust	George Barițiu	Parcul Astra	1912
Monument	Piatra Vânătorului	Dealul Gușteriței	191?
Turn memorial	Bătălia Sibiului (26-29 septembrie 1916)	Dealul Gușteriței	1918
Monument	Hugo Elstermann von Elster	Dealul Gușteriței	1918?
Monument	Eroilor	B-dul Victoriei	1922
Monument	Societatea de Înfrumusețare a Orașului Sibiu (SIOS)	Parcul Sub Arini	1929

Bust	George Coșbuc	B-dul Victoriei	1933
Bust	Ion G. Duca	Str. Hermann Oberth	1934
Bust	Mihai Eminescu	Parcul Sub Arini	1938
Obelisc	Eroii sovietici	Cimitirul Eroilor Sovietici	1946
Obelisc	Eroii militari români	Cimitirul Eroilor Militari	.
Troiță	Eroii militari români	Cimitirul Eroilor Militari	.
Monument	Victoriei	Șoseaua Alba Iulia (Aeroportul Sibiu)	1973
Bust	Octavian Goga	Parcul Astra	1973
Bust	Gheorghe Lazăr	Parcul Astra	1973
Bust	Andrei Șaguna	Parcul Astra	1973
Bust	Andrei Mureșanu	Parcul Astra	1973
Bust	Badea Cârțan	Parcul Astra	1974
Sculpturi	Ansamblu sculpturi din piatră/beton	B-dul G-ral Vasile Milea	anii '70
Sculpturi	Ansamblu ceramică monumentală	Parcul Terezian (Str. Lungă)	1978-1981
Sculpturi	Ansamblu ceramică monumentală	Parcul Cedonia (Str. Nicolae Iorga)	1978-1981
Bust	Ioan Slavici	Parcul Astra	1979

Bust	Timotei Cipariu	Parcul Astra	1991
Monument	Veteranilor de război	Cimitirul Eroilor Militari (secțiunea Veterani de război)	.
Statuie	Nicolaus Olahus	Str. Gheorghe Magheru și Str. Avram Iancu	1996
Monument	Memorial 89	În parcul din fața Centrului Cultural „Ion Besoiu”	1998
Bust	Hermann Oberth	B-dul Victoriei	2001
Monument	Ostașul român din toate timpurile	B-dul Victoriei (în fața Cercului Militar)	2002
Statuie	Gheorghe Lazăr	Piața Mare	2006
Bust	Emanuil Gojdu	Parcul Astra	2006
Monument	Cruce	Dealul Gușteriței	2007
Monument	Sibiu și Luxemburg, Capitale Europene ale Culturii	Parcul Tineretului	2007
Monument	Petőfi Sándor	Parcul Petőfi Sándor	2007
Monument	Sculptură metalică	În platoul din fața Sălii Polivalente „Transilvania”	2008

Bust	Simion Bărnuțiu	Curtea Facultății de Drept „Simion Bărnuțiu”	2009
Bust	August Treboniu Laurian	Parcul Astra	2010
Bust	Iacob Bologa	Parcul Astra	2011
Bust	Simón Bolívar	Curtea Facultății de Drept „Simion Bărnuțiu”	2011
Bust	Pompier erou Dumitru Croitoru	Str. Vasile Cârlova, nr. 16-22	2013
Bust	Nicolae Bretan	Str. Nicolae Iorga (Parcul Cedonia)	2017
Bust	Alexandru Vaida-Voevod	Parcul Astra	2018
Bust	Alexandru Vaida-Voevod	Biserica dintre Brazi	2018
Bust	Iuliu Maniu	În fața Muzeului de Istorie Casa Altemberger	2018
Bust	Thomas Nägler	În fața Muzeului de Istorie Casa Altemberger	2018
Bust	Radu Stanca	Parcul din Piața Unirii	2020
Statuie	Samuel von Brukenthal	Piața Mare	2021
Sculpturi	Sculpturi abstracte contemporane	Piața Unirii	2021

Bust	Iuliu Adrian Paul	În fața Muzeului de Istorie Casa Altemberger	2022
------	-------------------	---	------

Statuile s-au dovedit a fi mai rezistente în fața schimbării politice decât mult mai fragilele denumiri stradale. Primul șoc politic al secolului al XX-lea – încorporarea Transilvaniei în statul român și românizarea orașului ce a urmat acesteia – a fost absorbit fără perturbații majore. Vechile obeliscuri, statui și busturi habsburgice din oraș au rămas neatinsse. Cu totul alta a fost soarta monumentelor construite pe Dealul Gușteriței în onoarea armatei Armatei Imperiale Germane și comandanților săi militari în timpul Primului Război Mondial. În 1918, cu câteva luni înainte de Adunarea Națională de la Alba Iulia în urma căreia Transilvania s-a unit cu România, la marginea Sibiului a fost inaugurat un Turn Memorial (*Denkmalsturm*) în amintirea Bătăliei Sibiului (26-29 septembrie 1916), în care forțele armatei germane s-au înfruntat cu armata română. Construcția, înaltă de 18 metri, a fost finanțată de populația comitatului Sibiu. Pe trei dintre laturile monumentului a fost amenajat un cimitir militar în care au fost înhumate osemintele a 130 de militari germani.

Tot în contextul Primului Război Mondial, nu departe de Turnul Memorial, a fost amplasat un alt monument dedicat Generalului locotenent Hugo Elstermann v. Elster, comandant al Diviziei 76 Rezervă germane, inscripționat cu textul: „Gedenkstein zu Ehren Sr. Excellenz Generalleutnant Elstermann v. Elster Führer der 76. Deutschen Res. Div. Auf dem Wartberg Hammersdorf Hermannstadt (Nagyszeben) Siebenbürgen” (Piatră memorială în cinstea Excelenței sale general-locotenent Elstermann von Elster. Liderul celei de-a 76-a Divizii pe Wartberg Gușterița Sibiu Transilvania). Al treilea monument aflat pe Dealul Gușteriței data dinainte de război și a fost ridicat de către Asociația de vânătoare Gușterița. Pe „Piatra vânătorilor” este scris textul „Hammersdorfer Jagt Gesellschaft Zur Erinnerung Unvergeslicher Tage 18[88?]-19[...].1 Gewidmet E[...]cke” (Asociația de vânătoare Gușterița În amintirea Zilelor memorabile 18[88?]-19[...].1 Dedicată E[...]cke) (Tribuna, 2019b). După ce Transilvania a devenit parte a României, Turnul Memorial a fost dinamitat, fără succes însă, iar asupra lui au fost trase focuri de armă. Construcția a păstrat aceste urme până în 2019, când municipalitatea le-a acoperit în cadrul unei acțiuni de restaurare. Și celelalte două monumente de pe Dealul

Gușteriței au suferit abuzuri. Inscripțiile au fost parțial șterse. Ca și turnul memorial, au fost ciuruite de gloanțe. În plus, cimitirul militar german a fost desființat în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, când Societatea săsească pentru îngrijirea mormintelor de război din Transilvania a strămutat osemintele înhumate în jurul turnului. Plăcile funerare din marmură ale militarilor germani au fost relocate în incinta Bisericii romano-catolice din Cisnădioara.

Deznodământul unui război și schimbarea unui regim politic se văd nu doar în actele de distrugere a vechilor monumente, ci și în înălțarea altora noi. Pentru a celebra victoria în război, în 1922, în prezența Regelui Ferdinand I, a fost inaugurat Monumentul Eroilor, amplasat în curtea fostei școli de cadeți (actualmente Școala de Artilerie și Geodezie „Ion Vodă”). Într-o alegorie monumentală, România este personificată într-o femeie care privește încrezător în față, cu mâna întinsă, în timp ce este susținută de un soldat. În 1924, bustul lui George Barițiu, dezvelit cu 12 ani mai devreme în curtea Școlii civile de fete a ASTREI, a fost reamplasat în Parcul ASTRA. Abia în anii treizeci patrimoniul statuar al orașului a fost îmbogățit cu figuri culturale din panteonul literar românesc: în 1933, un bust dedicat poetului George Coșbuc a fost inaugurat pe B-dul Victoriei, iar în 1938, bustul lui Mihai Eminescu a fost instalat în Parcul Sub Arini. După asasinarea prim-ministrului Ion G. Duca pe peronul gării din Sinaia la data de 29 decembrie 1933 de către un comando legionar, omul de stat a fost memorializat printr-un bust amplasat pe B-dul Victoriei în 1934 (despre ideologia thanatică și cultul morții în mișcarea legionară, vezi Rusu, 2016a, 2016b, 2021c).

Bustul lui Ion G. Duca a fost însă înlăturat în 1947 în contextul comunizării politicii și societății românești. Monumentul a fost reamplasat în 2007 în părculețul de pe Str. Hermann Oberth. De un impact mult mai mare a fost eliminarea statuii Sfântului Nepomuk din Piața Mare în 1948. Statuia sfântului Ioan Nepomuk a fost amplasată în Piața Mare a Sibiului în 1743 și reflectă tensiunile religioase care au marcat orașul. Aceasta deoarece, în secolul al XVI-lea sașii sibiieni au trecut la luteranism, ocazie cu care orașul a rămas fără biserici catolice. După 1691, Transilvania (inclusiv Sibiul) a fost integrată în Imperiul Habsburgic, a cărui religie de stat era catolicismul. Odată cu armatele imperiale în Sibiu au ajuns călugări iezuiți. Aceștia au construit Biserica Iezuiților din Piața Mare (1726-1733), iar un an mai târziu autoritățile habsburgice au instalat statuia Sfântului Ioan Nepomuk în centrul Pieței Mari.

Pentru că era expresia simbolică a dominației habsburgice, sibiienii luterani au luat-o în derâdere iar unii chiar au încercat să o vandalizeze. În scop preventiv, magistratul orașului a luat măsuri pentru a o proteja: statuia a fost pentru o vreme păzită de soldați iar ulterior a fost împrejmuțată cu un gard de fier forjat (Pop, 2011). După instituirea Republicii Populare Române, autoritățile socialiste au demontat monumentul, pe care l-am dezasamblat și depozitat în curtea Bisericii Franciscane. Se zvonea că în locul ei avea să fie ridicată o statuie a lui I. V. Stalin, ceea ce nu s-a adevărat. Ulterior, monumentul a fost reasamblat în curtea Muzeului Brukenthal, unde a rămas până în 1988. Atunci, el a fost cumpărat cu prețul simbolic de un leu de către preotul catolic Otto Nutz, restaurat și reamplasat în curtea interioară a casei parohiale romano-catolice din Piața Mare, unde se află și astăzi.

Regimul comunist nu și-a manifestat prezența în spațiul urban la Sibiu prin prisma unei activități monumentale, decât negativ, prin demolarea statuii Sfântului Nepomuk. În locul ei, însă, nu a fost ridicată o statuie sovietică, așa cum a fost cazul la Brașov. În 1950, Brașovul a fost redenumit Orașul Stalin, iar o statuie a lui Stalin a fost dezvelită în 1951. La fel, în București, în același an (1951), o statuie monumentală a lui Stalin a fost inaugurată în Piața Generalissim I. V. Stalin (actuala Piața Charles de Gaulle). Singura intervenție de acest gen s-a petrecut la marginea orașului, unde a fost amenajat Cimitirul Eroilor Sovietici. Aici, lângă pietrelor funerare ale celor 315 militari sovietici înhumați în acest loc, a fost amplasat un monument de tip obelisc având în vârf inconfundabila stea roșie (Chiseliță, 2017b). O activitate mai intensă a avut loc după autohtonizarea comunismului românesc, manifestată prin îndepărtarea de Uniunea Sovietică și recuperarea identității naționale începând cu mijlocul anilor șazeci. În 1973, cu ocazia inaugurării Casei de Cultură a Sindicatelor, a fost dezvelit monumentul Victoriei (actualmente, acesta este situat în zona Aeroportului din Sibiu). Tot în acel an, în Parcul Astra au fost instalate busturile lui Octavian Goga, Gheorghe Lazăr, Andrei Șaguna și Andrei Mureșanu. Un an mai târziu, grupul statuar a fost completat cu bustul lui Badea Cârțan, iar în 1979 a fost amplasat cel dedicat lui Ioan Slavici. În 1984, în Piața Mare a fost inaugurată statuia lui Gheorghe Lazăr, opera sculptorului Radu Aftenie (aceasta a fost înlăturată în 2004, cu ocazia lucrărilor ample de reamenajare a pieței, o altă statuie mai modestă ca scală a lui Lazăr, realizată de același sculptor, fiind dezvelită în colțul nord-vestic al pieței în anul 2006).

O categorie aparte de artă publică apărută în spațiul urban al sfârșitului anilor șaptezeci și începutul anilor optzeci este cea reprezentată de sculpturile de simpozion. Aceste opere de artă abstractă, în piatră și beton dar mai ales în ceramică, au ajuns din simpozioanele de sculptură unde au fost elaborate în cartierele de blocuri socialiste ca artă decorativă urbană ce purtau pecetea stilistică a modernismului socialist. Pentru a înțelege apariția lor, este nevoie de puțină contextualizare sociopolitică și istorică: începând cu anii șaptezeci, câmpul artistic din cadrul Republicii Socialiste România a suferit o serie de mutații estetice. Acestea s-au soldat cu revizuirea paradigmei realismului socialist (proletcultism) exprimată în statuile monumentale de for public inaugurate în anii cincizeci pentru a celebra Armata Roșie, Uniunea Sovietică și comunismul internațional și domestic. În special în cadrul simpozioanelor de sculptură (de ex.: Măgura Buzăului, jud. Buzău – 1970-1985; Medgidia, jud. Constanța – 1971-1976; Săliște, jud. Sibiu – 1981-1987), arta publică a îmbrățișat forme de expresie mai abstracte (Șerban, 2005). În același timp, pe fondul transformărilor interne ale regimului, de la represiunea brutală a anilor cincizeci la cooptarea în masă a populației specifică perioadei mature a statului comunist, cartierele de blocuri colective recent construite au început să fie estetizate cu artă decorativă. Spre deosebire de monumentele publice ale anilor cincizeci, care erau înălțate ca expresii ale puterii și erau declarații explicit politice (de ex.: statuile lui Stalin din Brașov și București), noile obiecte artistice cu care au fost împânzite cartierele socialiste erau lipsite de conotații ideologice manifeste.

În Sibiu, între 1978 și 1980 s-au desfășurat trei ediții succesive ale Simpozionului Național de Ceramică Monumentală. Tot în 1980, la Păltiniș (așezare care aparține administrativ de municipiul Sibiu) a avut loc Simpozionul Internațional de Ceramică (Ediția a 13-a, 27 mai–1 iunie). Chiar dacă, „spre deosebire de arta monumentală de for public pentru care se organizau concursuri cu tematică impusă și finanțări generoase, în simpozioanele de sculptură mizele erau mici, inclusiv financiar”, aceste minusuri erau compensate prin absența controlului ideologic (Predescu, 2006). În cuvintele aceleiași autoare, intruziunea puterii „aproape lipsa și funcționa descentralizarea, cele mai multe decizii luându-se la nivel local”. În cadrul acestor tabere de creație, artiști plastici români și internaționali au putut experimenta cu limbajul artistic al formelor abstracte. Unele dintre lucrările rezultate în aceste simpozioane au fost amplasate ulterior ca decor urban

în cartierele nou construite ale Sibiului. Potrivit inventarului întocmit de către Dumitru Chiseliță (2022), în Sibiu au fost amenajate trei astfel de spații expoziționale: unul pe B-dul Gheorghe Gheorghiu-Dej (actualul Bd. G-ral Vasile Milea, în zona din fața fostei Cofetării Aida), unde au fost expuse două lucrări de piatră/beton. Al doilea spațiu de acest fel a fost creat în Parcul Terezian, ca decor artistic pentru blocurile de locuințe colective ridicate în zonă. Aici au fost expuse cinci lucrări provenite din simpoziioanele de ceramică monumentală organizate la Sibiu între 1978-1980. Iar al treilea este spațiul din zona verde din fața blocurilor aflate în complexul Cedonia (Str. Nicolae Iorga). Acesta a fost și cel mai mare ca număr de exponate, aici fiind amplasate șapte lucrări de ceramică. Pe lângă acestea, o altă lucrare din ceramică – „Poarta” realizată de Bogdan Hojbotă în 1980 – a decorat Parcul Alba Iulia (actualmente Parcul Petőfi Sándor de pe Șoseaua Alba Iulia).

Schimbarea de regim petrecută după decembrie 1989 a reconfigurat parțial ordinea statuară a orașului fără să producă un cutremur devastator. Comparativ cu anvergura însemnată a epurării toponimice, care s-a concretizat prin zeci de străzi redenumite, monumentele și celelalte artefacte materiale care au alcătuit peisajul memorial al Sibiului nu au avut de suferit decât pagube limitate. Aceasta și deoarece în Sibiu nu a existat o artă publică monumentală dedicată comunismului și Uniunii Sovietice (cu excepția Monumentului Ostașului Sovietic, a cărui locație din Cimitirul militar l-a protejat de o eventuală înlăturare și a statuii Victoria care a fost relocată). În plus, în perioada comunistă în oraș nu au fost amplasate nici statui sau busturi ale unor lideri politici comuniști, naționali sau internaționali, care să facă după 1989 obiectul unor acte de iconoclastm. Busturile instalate în timpul fostului regim pe durata anilor șaptezeci – ale lui Octavian Goga, Gheorghe Lazăr, Andrei Șaguna, Andrei Mureșanu, Badea Cârțan și Ioan Slavici în Parcul Astra – au fost dedicate unor personalități culturale și religioase care aparțineau tradiției naționale românești. Această calitate le-a protejat de o eventuală înlăturare a lor ca parte a unei campanii de epurare a spațiului public de relicvele memoriale ale comunismului.

Cu toate acestea, nu toate monumentele au supraviețuit transformărilor postsocialiste în spațiul public. În Sibiu, soarta artefactelor materiale comuniste poate fi clasificată de-a lungul unui continuum de categorii, de la (1) cele care au rămas intacte în aceleași locuri ca și înainte și (2) cele care și-au păstrat integritatea materială fiind însă relocate în zone mai marginale ale orașului,

până la (3) cele care au fost parțial distruse prin mutilare și vandalizare sau (4) au dispărut cu totul din peisajul urban. Tipologia este prezentată schematic în tabelul 30 de mai jos.

Tabel 30. Sortiile postcomuniste ale artefactelor materiale memoriale comuniste

Soarta monumentului	Caracterizare	Exemple
1. <i>Prezervare</i> 1.1. Monumente active 1.2. Monumente pasive	Monumente care au supraviețuit schimbării de regim și epurării ideologice a relicvelor memoriale care i-a urmat. Monumentele active sunt cele care continuă să facă obiectul unor acțiuni simbolice și își păstrează relevanța memorială. Monumentele pasive sunt acele artefacte materiale care, deși păstrate intacte în locațiile originale, au devenit irelevante și sunt acum abandonate în uitare.	Busturile din Parcul Astra amplasate în anii șaptezeci. Monumentul Ostașului Sovietic din Cimitirul Militar; sculpturile de artă ceramică monumentală care au supraviețuit intacte.
2. <i>Relocare</i> 2.1. Periferizare	Monumente care, din considerente ideologice, au fost strămutate într-o zonă mai puțin centrală a orașului, fiind astfel marginalizate și declassate.	Statuia Victoriei relocată din fața Casei de Cultură a Sindicatelor în curtea Aeroportului.

3. *Distrugere parțială*
- 3.1. Vandalizare
- 3.2. Mutilare
- Monumente care continuă să existe în locațiile originale, dar care au făcut obiectul unor acțiuni iconoclaste care le-a afectat integritatea materială, fie prin vandalizare (mâzgălituri, lipirea unor abțibilduri etc.) fie prin mutilare (lovituri, ciobiri etc.).
- Sculpturi de artă ceramică monumentală mâzgălite cu graffiti.
- Sculpturi de artă ceramică care au fost distruse parțial (de ex.: „Poarta” lui Bogdan Hojbotă din Parcul Petőfi Sándor).

4. <i>Înlăturare</i>	Monumente care au fost înlăturate definitiv din spațiul public. Unele au dispărut în condiții până acum rămase neelucidate („Flautistul”), iar altele au fost demonstrate în contextul unor proiecte de reamenajare a unor obiective de infrastructură civilă	Statuia „Flautistul” creată de Kurtfritz Handel în 1967 și amplasată în Parcul Sub Arini. A dispărut după 1989.
4.1. Dispariție	(Pasajul Andrei Șaguna). Există și artefacte materiale care au fost complet distruse (unele sculpturi de ceramică amplasate în fața blocurilor de locuințe colective).	Artefactele înglobate în Pasajul „Andrei Șaguna” (stema socialistă a Sibiului, triplicul pasajelor Sibiului, vitraliul cu istoria artei și arhitecturii Sibiului vechi).
4.2. Demontare	4.3. Distrugere totală	Sculpturi de artă ceramică monumentală care au fost complet distruse.

Prezența regimului comunist în monumente publice se mai regăsește în câteva urme materiale. Busturile din Parcul Astra, deși amplasate în timpul regimului, au supraviețuit tocmai pentru că nu purtau amprenta ideologiei comuniste, ci pe cea a tradiției naționale. Monumentele care sunt direct asociate cu comunismul, cum este cazul Monumentului Ostașului Sovietic și, într-o măsură mai implicită, statuia Victoriei, au fost dezactivate memorial. Primul prin faptul că este ignorat într-un spațiu inactiv (Cimitirul Eroilor Sovietici). Ultima acțiune simbolică realizată în acest loc a avut loc în 2010, când reprezentanți ai Ambasadei Federației Ruse însoțiți de oficiali locali (Instituția Prefectului, Primăria Municipiului Sibiu) și reprezentanți ai Armatei Române (Garnizoana Sibiu dar și Asociația Veteranilor de Război „Traian Moșoiu”) au comemo-

rat 65 de ani de la încheierea celui de-Al Doilea Război Mondial (Adevărul, 2010c). Celălalt monument – statuia Victoriei inaugurată în 1973 în fața Casei de Cultură a Sindicatelor din nou construitul Centru Civic al Sibiului – a fost neutralizat memorial și dezamorsat ideologic prin faptul că a fost strămutat într-o locație periferică (curtea Aeroportului). În noua sa locație, alegoria aripiilor dobândește cu totul alte conotații interpretative (zbor, aviație) decât cele proiectate inițiale (triumf, progres, avânt social-politic).

De alte monumente mai amintesc doar soclurile din care au fost desprinse. În Parcul Sub Arini tot ce a mai rămas după dispariția statuii „Flautistul” (sculptură în bronz realizată de Handel în 1967) sunt pietrele care îi serveau drept postament. O mare parte din sculpturile de simpozion în piatră/beton și ceramică amplasate în zonele de blocuri de locuințe colective construite la sfârșitul anilor șaptezeci și începutul anilor optzeci a fost distrusă. Unele au fost distruse cu totul și tot ce mai evocă prezența lor sunt soclurile goale pe care au fost cândva fixate; altele au fost mutilate și dezmembrate (spre exemplu, din „Poarta” din Parcul Petőfi Sándor a mai rămas doar partea de jos, două cioturi retezate); iar altele au fost vandalizate prin mâzgălituri, lovituri sau au ajuns deteriorate ca urmare a nepăsării (din totalul celor 16 lucrări de simpozion expuse în diferitele zone ale orașului, doar șapte mai există, în grade variabile de integritate). Chiar și în cazul celor care mai există, cert este că după 1989, aceste monumente decorative de ansambluri rezidențiale au ajuns relicve materiale căzute în dizgrație. Abandonate în spațiul public, cele care au supraviețuit distrugerii prezintă semnele vizibile ale vandalizării. În timp ce multe dintre blocurile de locuințe au fost renovate, aceste obiecte de artă reprezintă ruinele publice care descriu o ecologie a descompunerii politice a fostului regim.

Pe de altă parte, o activitate febrilă pe planul inaugurării de busturi și statui a avut loc după schimbarea regimului comunist. În special după anul 2000, municipalitatea sibiană dar și alți actori locali au instalat câteva zeci de busturi și statui în spațiul public și cel instituțional. Statistic, în privința monumentelor de for public, din totalul celor 40 de artefacte materiale comemorative enumerate în tabelul 29, opt datează din perioada imperială, patru din perioada interbelică, opt din timpul perioadei socialiste (nu sunt incluse operele de artă decorativă rezultate din simpozioanele de sculptură, care nu au caracter comemorativ), iar 20 au fost amplasate după 1989.

Monumentele ilustrate în figura 56 și enumerate în tabelul 29 sunt publice prin faptul că aparțin unui regim de vizibilitate care le face accesibile observațional, fiind amplasate în spațiul public. Alte statui și busturi sunt mai puțin accesibile publicului larg. Acestea dispun de un regim de vizibilitate semi-deschis, cum ar fi, de pildă, curtea interioară a unor instituții de unde publicul poate vedea de la distanță monumentul, fără însă a se putea apropia de acesta sau interiorul clădirii unei unități de învățământ public. Iar altele aparțin unui regim de vizibilitate cvasi-închis: acesta este cazul interioarelor sau holurilor clădirilor unor instituții neaccesibile publicului, cum sunt unitățile militare sau școlile cu profil militar. Tabelul 31 de mai jos detaliază monumentele care, deși există în Sibiu, sunt localizate în spații care le fac mai puțin vizibile pentru cetățeni.

Tabel 31. Statuile și busturile amplasate într-un spațiu semipublic (instituțional) în Sibiu

Tip monument	Personalitatea	Locație	Anul inaugurării
Statuie	Sf. Nepomuk	Curtea interioară a casei parohiale romano-catolice din Piața Mare	1734
Bust	Alexandru Papiu-Ilarian	Str. Reconstrucției nr. 17 (Cimitirul Bisericii dintre Brazi)	1880
Bust	Samuel von Brukenthal	Curtea interioară a Muzeului Național Brukenthal	1935
Bust	Ecaterina Teodoroiu	Holul Cercului Militar (Casa Armatei)	anii '70
Bust	Eroul Aviatorilor	Holul Cercului Militar (Casa Armatei)	anii '70

Bust	Octavian Goga	Holul Palatului ASTRA	anii '70
Bust	Iosif Sterca- Șuluțiu	Holul Palatului ASTRA	anii '70
Bust	Lucian Blaga	Holul Palatului ASTRA	anii '70
Bust	Onisifor Ghibu	Holul Palatului ASTRA	1978
Bust	Nicolae Bălcescu	Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”	înainte de 1989
Bust	Gheorghe Lazăr	UM Școala de Aplicație pentru Unități Sprijin de Luptă „General Eremia Grigorescu”	înainte de 1989
Bust	Ioan Vodă	Școala de Artilerie și Geodezie „Ion Vodă”	înainte de 1989
Bust	Tudor Vladimirescu	Holul Facultății de Litere (ULBS)	înainte de 1989
Bust	Alexandru Ioan Cuza	Holul Facultății de Litere (ULBS)	înainte de 1989
Bust	Ioan Lupăș	Holul Facultății de Litere (ULBS)	după 1989
Statuie	Decebal	Centrul de Instruire pentru Comunicații și Informatică „Decebal”	1992
Bust	Lucian Blaga	Holul Sediului Rectoratului ULBS	1995

Bust	Dr. Gheorghe Preda	Curtea Spiralului Clinic de Psihiatrie „Dr. Gheorghe Preda”	1998
Bust	Nicolae Bălan	Curtea Facultății de Teologie (ULBS)	2007
Bust	G-ral Mr. Nicolae Gheorghe Uscoi	Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”	2010
Bust	Eremia Grigorescu	Școala de Aplicație pentru Unități Sprijin de Luptă „General Eremia Grigorescu”	2013
Bust	Avram Iancu	Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”	2018
Bust	Avram Iancu	Muzeul de Istorie Casa Altemberger	2018
Bust	Cavalerul Hermann	Muzeul de Istorie Casa Altemberger	2018
Bust	Michael Csaki	Curtea interioară a Muzeului Brukenthal	2018
Bust	Samuel Hahnemann	Curtea interioară a Muzeului Brukenthal	2018
Bust	Nicolae Lupu	Curtea interioară a Muzeului Brukenthal	2018

Bust	Cornel Irimie	Curtea interioară a Muzeului Brukenthal	2018
Bust	Eduard Albert Bielz	Muzeul de Istorie Naturală	2018
Bust	Ludwig Johann Neugeboren	Muzeul de Istorie Naturală	2018
Bust	Michael Fuss	Muzeul de Istorie Naturală	2018
Bust	Carl Friedrich Jickeli	Muzeul de Istorie Naturală	2018
Bust	Ion Luca Caragiale	Muzeul ASTRA	2021

Și în cazul acestor monumente aflate într-un regim de vizibilitate semi-deschis putem constata aceeași structură temporală evidențiată pentru monumentele de for public: marea majoritate a acestora datează din perioada postcomunistă, cele mai multe fiind amplasate în anul 2018. În plus față de aceste monumente, statui și busturi prezentate în tabelele 29 și 31, la nivelul municipiului Sibiu mai există șapte busturi aflate în incinta unor unități de învățământ preuniversitar. Aceste busturi, pentru care nu dispunem de o datare cronologică, reprezintă personalități culturale românești și sunt amplasate în școlile, liceele și colegiile care poartă denumirea acestora, după cum reiese din tabelul 32.

Tabel 32. Busturi aflate în incinta unităților de învățământ preuniversitar din Sibiu

Tip monument	Personalitatea	Locație
Bust	Nicolae Iorga	Școala Gimnazială „Nicolae Iorga”
Bust	Ion Luca Caragiale	Școala Gimnazială „Ion Luca Caragiale”
Bust	Ioan Slavici	Școala Gimnazială „Ioan Slavici”

Bust	Onisifor Ghibu	Liceul Teoretic „Onisifor Ghibu”
Bust	Octavian Goga	Colegiul Național „Octavian Goga”
Bust	Gheorghe Lazăr	Colegiul Național „Gheorghe Lazăr”
Bust	Andrei Șaguna	Colegiul Național Pedagogic „Andrei Șaguna”

Peisajul memorial al Sibiului este completat de plăcile comemorative amplasate pe zidurile clădirilor pentru a marca locul în care s-a petrecut un eveniment istoric sau pentru a evidenția un imobil în care a locuit o personalitate publică importantă. În Sibiu există peste o sută de plăci, dintre care cele mai multe sunt plăci comemorative propriu-zise (92), existând însă și un număr apreciabil de plăci informative (15) amplasate pe câteva dintre cele mai reprezentative monumente istorice ale orașului (vezi Anexa). Din analiza discursului memorial înscris în aceste plăci comemorative, se pot desprinde patru mari grupaje tematice, care corespund, în mare, și unei periodizări cronologice. Acestea sunt detaliate în tabelul 33.

Tabel 33. Discursurile memoriale înscrise în plăcile comemorative din Sibiu

Tipul discursului / tematica	Periodizare	Descriere	N
Discursul național românesc	1954-2018	Plăci comemorative care evocă românitatea culturală și politică, atât prin sublinierea rolului jucat de Sibiu în construirea culturii naționale și a statalității române, cât și prin înscrierea unor personalități din panteonul național românesc pe plan local.	58

ASTRA	1964-1968	Plăci comemorative care amintesc de rolul Asociației Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA) în elaborarea culturii naționale românești și al personalităților marcante asociate Astei (de ex.: George Barițiu, Ioan Rațiu, Zaharia Boiu etc.).	21
<i>Personalități naționale</i>	1964-1968	Plăci comemorative dedicate trecerii pasagere prin oraș a unor personalități culturale și politice care aparțin panteonului național al României (Avram Iancu, Mihai Eminescu și Alexandru Ioan Cuza).	9
<i>Centenar 1918</i>	2018	Plăci comemorative care marchează locurile și clădirile în care s-au petrecut evenimente și au funcționat instituții politice asociate cu unirea Transilvaniei cu România în 1918.	15

<i>Altă tematică națională</i> (perso- nalități neasociate cu ASTRA, evenimente istorice și politice din istoria românilor etc.)	1954-2018	Plăci comemorative cu altă tematică refe- ritoare la identitatea națională românească, diferită de cele detaliate în categoriile anterioare.	13
Discursul local	1990-2019	Plăci comemorative care patrimonializează experiența istorică locală a Sibiului, atât cea în „durata lungă” exprimată în germanitatea orașului, cât și cea concentrată în Revoluția din decem- brie 1989 pe plan local.	26
Germanitate identitară	2006	Plăci comemorative care cultivă memoria unor personalități marcante din istoria sașilor sibieni.	19
Revoluția anticomu- nistă	1990-2019	Plăci comemorative care omagiază eroii și victimele Revoluției din decembrie 1989 din „orașul-martir” Sibiu	7

Discursul trans-național european	1829-2018	Plăci comemorative care evocă europenitatea Sibiului, fie prin evidențierea unor evenimente politice transnaționale organizate în oraș, fie prin celebrarea unor personalități aparținând unor alte etnii decât cea germană și română.	12
<i>Europenitate politică</i>	2007-2018	Plăci comemorative care marchează evenimente politice (summit-uri) la care au participat șefi de stat ale țărilor europene organizate în Sibiu.	3
<i>Diversitate culturală și pluralism etnic</i>	1829-2015	Plăci comemorative care celebrează diversitatea prin cultivarea memoriei unor personalități de altă etnie decât cea germană (sași) și română.	9
Plăci informative	1964-1993	Plăci informative montate pe monumente istorice.	15
Total	1832-2020	Plăci comemorative și plăci informative.	111

Dominant în peisajul memorial alcătuit din plăcile comemorative este discursul național românesc. Mai mult de jumătate din totalul plăcilor instalate pe fațadele clădirilor din Sibiu evocă, într-o formă sau alta, instituții, evenimente și personalități care și-au adus aportul la proiectul cultural și/sau politic al statului-națiune român. Înăuntrul acestei categorii tematice, cele mai multe plăci comemorative care articulează un discurs memorial al românității culturale și stătalității politice fac trimitere la Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului

Român (ASTRA) și la membrii marcanți ai acesteia. Plăcile care comemorează activitatea Astei și celebrează realizările intelectualilor români asociați acestei organizații au fost instalate începând cu anul 1964, fiind montate de către Sfatul Popular al Orașului Regional Sibiu. Dispuse în spațiul public în contextul geopolitic al destalinizării și al răcirii relațiilor dintre România și Uniunea Sovietică, aceste plăci sunt expresia memorială a recuperării identității naționale și a reafirmării ei oficiale.

O altă expresie a aceluiași proces a constat în instalarea unor plăci comemorative prin care același Sfat Popular al Orașului Regional Sibiu marca edificiile în care au poposit personalități majore ale culturii și politicii românești. În 1964 au apărut, pe fațadele mai multor clădiri amplasate pe străzile centrale ale orașului (Str. Mitropoliei și Str. Nicolae Bălcescu) plăci care aminteau trecătorilor că această clădire i-a adăpostit pe Avram Iancu, Mihai Eminescu și Alexandru Ioan Cuza în drumurile lor către alte destinații. Un contact fizic pasager, o interacțiune efemeră între oraș și o mare personalitate a istoriei românilor, este astfel immortalizat printr-o placă comemorativă menită să sanctifice memorial locul atins de respectiva figură istorică. Desigur, și aceste acțiuni de memorializare – pe cât de artificiale din punct de vedere factual pe atât de importante din punct de vedere simbolic – relevă efortul de reinfuzare a ideologiei oficiale a statului socialist cu spirit național.

Discursul memorial național românesc a fost consolidat cu prilejul sărbătoririi Centenarului Marii Uniri din 1918. În cadrul ceremoniilor desfășurate cu această ocazie, în 2018 pe plan local au fost instalate 15 plăci comemorative din bronz, opera sculptorului Ioan Cădea. Amplasate pe clădirile care au avut legătură cu unirea Transilvaniei cu România de la 1 decembrie 1918 și mai ales cu funcționarea Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului și ținuturilor românești din Ungaria și a resorturilor sale, aceste plăci configurează o geografie a memoriei Marii Uniri. Implicit, ele șoptesc totodată, printre literele gravate în tăblițele de bronz, povestea autonomiei politice transilvănene în cadrul regatului și a autoadministrării guvernamentale. Însă per total, efectul general al montării acestor plăci comemorative prin care este celebrat Centenarul este acela de a româniza și mai mult un oraș care, toponimic cel puțin, își ascunde identitatea istorică săsească.

Pe planul memoriei ipostaziate în plăci comemorative, germanitatea Sibiului este mult mai puternic relevată decât reiese din puținele denumiri de străzi care evocă personalitățile săsești

ale orașului. În 2006, cu prilejul pregătirilor pentru desfășurarea activităților din anul în care Sibiu a fost Capitală Culturală Europeană (2007), municipalitatea a instalat zece plăci comemorative din bronz cu inscripții bilingve (română și germană) care celebrau personalități săsești marcante din istoria locală (Consiliul Local, 2006). În 2007, o altă placă comemorativă a fost dezvelită pe fațada Casei Schaser, devenită Casa Luxemburg ca recunoaștere a parteneriatului dezvoltat între Sibiu și Marele Ducat. Placa a fost inaugurată la data de 12 octombrie 2017, în prezența Marelui Duce de Luxemburg, pentru a marca statutul de Capitală Europeană a Culturii deținut de cele două orașe partenere. Este important de subliniat faptul că tandemul Sibiu-Luxemburg, care s-a dovedit câștigător pentru conferirea titlului de Capitale Europene ale Culturii, a fost justificat pe baza unei legături istorice între cele două locuri. În dosarul de candidatură înaintat Comisiei Europene, solicitanții au argumentat că Sibiu a fost fondat la sfârșitul secolului al XII-lea de către coloniști luxemburghezi (Stroe, 2011a, 2011b). Acest argument a fost contestat de către istorici și sociologi, care l-au demontat ca o „tradiție inventată” și instrumentată în scopul legitimării parteneriatului pragmatic dintre cele două orașe. Sociologul luxemburghez Fernand Fehlen a caracterizat teza potrivit căreia colonizarea Transilvaniei s-a făcut prin luxemburghezi ca „inventare a unui trecut comun” (Fehlen, 2007). Iar politologii Florica Vasiliu și Dragoș Dragoman (2008) au deconstruit „ideea originilor comune ale coloniștilor sași și ale locuitorilor ducatului, a unei patrii primitive comune” (p. 33). Aceste plăcuțe articulează un alt discurs identitar ancorat în memoria locului, cu rădăcini istorice mai adânci decât cel românesc. Cele două discursuri memoriale – național românesc și (trans)local săsesc – se completează reciproc, dar formează, pe de altă parte, *memorii competitive* care relatează povești divergente despre oraș, istoria acestuia și identitatea lui.

La încrucișarea dintre local și național se configurează și discursul memorial al Revoluției din decembrie 1918. Sibiu, după cum am arătat în capitolele anterioare, a fost unul dintre poliile centrale ai acțiunilor revoluționare. Aici s-a înregistrat al doilea cel mai mare număr de victime după București, în baza căruia Sibiu a dobândit titulatura de „oraș-martir”. În Sibiu există șapte plăci comemorative care immortalizează eroismul și victimele revoluției anticomuniste, trei dintre acestea fiind amplasate în Piața Mare (două plăci de metal încastrate în pavaj și una instalată pe fațada Primăriei). Aceste plăci comemorative compensează întrucâtva

tăcerea toponimică cu privire la Revoluția din decembrie 1989 existentă în nomenclatorul stradal, unde, după cum am văzut, doar trei străzi fac referire la acest eveniment politic crucial în istoria recentă a țării și orașului (Str. Revoluției, Str. Mr. Octavian Niță și controversatul Bd. G-ral Vasile Milea).

În fine, un alt discurs asupra identității orașului transpare din plăcile comemorative instalate pentru a marca europenitatea Sibiului, diversitatea culturală și pluralismul etnic care îi este specific. Pe de o parte, în ultimele două decenii Sibiul a fost gazda unor evenimente politice importante la care au participat șefi de stat și prim-miniștri ai unor țări europene. În 2007, când Sibiul a fost Capitală Europeană a Culturii, în oraș a fost organizat Summit-ul statelor din Europa de Sud-Est. Evenimentul este imortalizat printr-o placă amplasată pe Turnul Sfatului în latura care dă în Piața Mare. În 2019, Sibiul a fost gazda unui eveniment de și mai mare anvergură politică: pe 9 mai 2019 a avut loc summit-ul european la care au participat 27 de șefi de stat și de guvern din Europa, care au semnat „Declarația de la Sibiu” prin care s-au angajat să apere viitorul Uniunii Europene. Acest eveniment este marcat printr-o placă comemorativă amplasată pe clădirea Primăriei Municipiului Sibiu, cu vedere din Piața Mare. Cele două plăci articulează nu doar europenitatea identitară a Sibiului, ci promovează orașul ca un centru al politicii europene. Această imagine este consolidată de zecile de capace de canal integrate în pavajele piețelor și străzilor din centrul istoric, care comemorează anul în care Sibiul a fost Capitală Culturală Europeană. Pe aceste capace de canal, în jurul stemei orașului este inscripționat, bilingv, „Sibiu 2007 Hermannstadt”.

Într-o direcție convergentă cu aceasta se situează și discursul memorial prezent în plăcile comemorative care omagiază alteritatea etnică și, prin această, evidențiază o altă dimensiune a europenității Sibiului ce constă în multiculturalismul orașului. Din punct de vedere al identității etnice a personalităților evocate în plăcile comemorative ale Sibiului, situația se prezintă în felul următor: români – 36; germani/sași – 17; maghiari – 6; alții – 4 (doi slovaci, un indian, un american). Faptul că pe zidurile clădirilor din Sibiu există monumente textuale sub forma plăcilor comemorative dedicate unor personalități precum poetul național al Ungariei Petöfi Sándor, esperantologul Andreo Cseh, gânditorul iluminist Bánffy György și sculptorul Borsos Miklós (toți de etnie maghiară), compozitorul slovac Ján Levoslav Bella și prim-ministrul Cehoslovaciei Milan Hodža, poetul indian Rabindranath Tagore

sau afaceristul american Melvin Jones (fondatorul organizației non-guvernamentale Lions International) ilustrează deschiderea orașului către alteritate etnică și culturală.

În următoarele secțiuni ale acestui capitol ne vom ocupa de două dintre cele mai controversate cazuri de inaugurări recente de monumente publice. Este vorba, mai întâi, despre statuia lui Samuel von Brukenthal amplasată în Piața Mare și dezvelită în prezența Președintelui României Klaus Iohannis în luna septembrie 2021. Cazul statuii lui Brukenthal va fi continuat prin analiza controverselor iscate în jurul bustului revoluționarului pașoptist Avram Iancu, dezvelit după mai multe tergiversări în curtea Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu” din Sibiu în decembrie 2018. În fiecare dintre aceste cazuri contrastante vom avea ocazia să observăm pasiunile identitare mobilizate în jurul unor proiecte memoriale, trecuturi conflictuale concretizate în personalități istorice distincte, respectiv revendicări etnice divergente referitoare la cui aparține orașul.

Statuia lui Samuel von Brukenthal

Inaugurarea statuii monumentale înfățișându-l pe baronul Samuel von Brukenthal în Piața Mare a constituit evenimentul anului 2021 în Sibiu. Ceremonia de dezvelire a dobândit valențe simbolice și mai pronunțate în contextul unei agende culturale sărăcite de pandemia de Covid-19. Faptul că la eveniment a participat, pe lângă oficialitățile administrației publice locale, și Președintele României Klaus Iohannis, i-a conferit acestuia o expunere mediatică națională. Discuțiile din presă care au prefațat dezvelirea, solemnitatea ritualică a ceremonialului, prezența președintelui, dar și manifestațiile de protest care au urmat, scandalul public din jurul rolului jucat de Brukenthal în suprimarea răscoalei țărănești din 1784 și pedepsirea liderilor acesteia, precum și vandalizarea statuii – toate acestea au transformat un gest simbolic local într-un amplu fenomen național reflectat inclusiv în presa internațională.

În abordarea cazului statuii lui Brukenthal, voi începe cu prezentarea principalelor coordonate biografice ale baronului sas care a guvernat Transilvania în cadrul Imperiului Habsburgic. Ghidul bibliografic în acest sens va fi singura monografie disponibilă despre viața lui Brukenthal, cartea Lisei Fischer (2007), *Edenul de dincolo de codri. Samuel von Brukenthal: politician, colecționar, francmason la Sibiu/Hermannstadt*. Voi prezenta, mai apoi, răspunsurile

sibienilor la întrebările incluse în sondajul online realizat cu puțină vreme înainte de inaugurarea statuii. Capitolul va continua prin a detalia etapele principale care alcătuiesc procesul „statuizării”, prezentând în acest sens cronologia faptelor. În fine, pe baza unei analize de discurs a materialelor de presă, capitolul se încheie cu examinarea reacțiilor sociale și luărilor de poziție care, după cum vom vedea, au alternat de la celebrarea baronului și apologia statuii până la critică, contestare, protest și vandalizare.

Samuel von Brukenthal s-a născut la data de 26 iulie 1721 în Nocrich (germ. Leschkirch), localitatea aflată la treizeci de kilometri distanță de Sibiu. Tatăl său, Michael Brekner (1676-1736) era jude regal în Nocrich, iar mama lui, Susanna von Heydendorff (1685-1734) provenea din rândurile micii nobilimi săsești din Transilvania, dintr-o familie care a fost înnobilită în 1696. Sfidând normele homogamiei maritale, care prescriau căsătoria între egali, mariajul celor doi a constituit o mezalianță în cadrul căreia fiica unor nobili devenea soția unui „conțopist” de rang social inferior. Căsătoria dar mai ales loialitatea față de Imperiul Habsburgic îi deschid lui Michael Brekner drumul ascensiunii sociale. Astfel, în 1724, la trei ani după nașterea lui Carl Samuel, judele regal este înnobilit cu un titlu cu drept de transmitere ereditară. Această schimbare a rangului social i-a corespuns o schimbare a identității nominale: Michael Brekner și-a înnobilit identitatea nominală, preluând numele „von Brukenthal”, estetizat în blazonul nobiliar al familiei.

Odată cu moartea tatălui, la vârsta de 15 ani tânărul Samuel rămâne orfan de ambii părinți. Acesta învață la Cluj și la Sibiu, iar mai apoi pleacă la Târgu Mureș unde studiază dreptul și învață limba maghiară (pe care o va vorbi alături de dialectul săsesc, germana și latina). Prima slujbă este relativ modestă, acesta lucrând cancelist gubernial la Sibiu, fără perspective prea promițătoare cu privire la o carieră profesională. Totuși, în mod neașteptat, tânărul funcționar intră în posesia unei sume însemnate de bani care îi va deschide noi oportunități și pe care o va investi în extinderea orizonturilor sale educaționale. Prin răscumpărarea de către fratele său a dreptului de proprietate asupra moștenirii casei părinților din Nocrich, Samuel va dispune de resurse financiare care să îi permită o educație la universități germane. Cu acest capital financiar, la vârsta de 22 de ani, în 1743 pleacă în Viena. În capitala imperiului, devine imediat membru al lojei francmasonice „Aux Trois Canons” (La cele trei arme). Nu aceasta va fi destinația finală, ci orașul universitar Halle, unde Brukenthal se înscrie la facultatea

de drept. Tot aici va înființa loja „Aux Trois Clefs d’Or” (La cele trei chei de aur), pentru care va purta titlul de „Maestru al scaunului”. Cu ocazia sărbătoririi nașterii Sfântului Ioan Botezătorul, la data de 24 iunie 1744, loja patronată de Brukenthal organizează o ședință festivă. Pentru a marca evenimentul, loja emite o medalie comemorativă care îl înfățișează pe Brukenthal într-o ipostază francmasonă. Pe fața medaliei, Samuel von Brukenthal apare ținând în mână un fir de plumb, iar la picioarele sale sunt așezate ciocanul, compasul și echerul. Această medalie constituie primul portret oficial al viitorului guvernator al Transilvaniei (Fischer, 2007, p. 36).

După ce își finalizează studiile la Jena, tânărul jurist se întoarce în ținutul natal. În Transilvania, posibilitățile de avansare îi erau limitate. Aceasta deoarece funcția de jude regal în Nocrich a fost preluată de la tatăl său – conform uzanțelor tradiționale – de către fratele mai mare Michael, iar pentru o carieră în Sibiu îi lipsea cetățenia, care era condiționată de deținerea unei proprietăți în oraș. Trebuie precizat în acest punct al narațiunii, că până la Edictul iosefin de concivilitate din 1781 – față de care guvernatorul Brukenthal își va manifesta opoziția –, Sibiul a rămas un oraș exclusiv săsesc, în care dreptul de ședere și locuire dar și cel de muncă erau intim asociate de cetățenia urbană. Acest neajuns a putut fi depășit printr-o politică matrimonială care să îi garanteze ascensiunea socială și politică: astfel, în 1745, Samuel von Brukenthal s-a căsătorit cu Sophia Katharina von Klocknern, nimeni alta decât fiica primarului în funcție al Sibiului, Daniel von Klocknern. Ginerile primarului devine cetățean al orașului după ce primește din partea socrului său o casă întregă în Piața Mare. Această căsătorie cu fiica primarului îi aduce lui Brukenthal nu doar capital patrimonial (casă în Sibiu) ca bază materială a cetățeniei urbane, ci și capital social derivat din accesul la structuri de sociabilitate și cercurile politice din care făcea acum parte.

Pe plan profesional, Brukenthal lucrează ca funcționar al Magistratului orașului, ocupând poziția de secretar la notariat. Pentru că politica matrimonială are și neajunsuri – familia fetei pe care Brukenthal nu a ales-o de soție creându-i șicane profesionale – acesta ia decizia să părăsească încă o dată Sibiul. Astfel, la vârsta de 32 de ani, Brukenthal ajunge în Viena, unde relațiile sociale îi facilitează o audiență la Cancelaria Aulică a Transilvaniei precum și, deosebit de important, la însăși împărăteasa Maria Terezia. Brukenthal reușește să intre în grațiile împărătesei, cu care va stabili o relație de apropiere bazată pe simpatie reciprocă. Drept

urmare, cariera politică a lui Brukenthal înregistrează un elan fulminant: în 1754 este numit secretar guvernial, în 1760 devine consilier guvernial, iar mai târziu în același an cancelar provincial în Viena. În 1765 primește titlul de cavaler al „Ordinului Sfântului Ștefan”, iar în 1777 este instalat guvernator al Transilvaniei, funcție pe care o va deține până după moartea împărătesei, în 1787. Samuel von Brukenthal a fost primul – și ultimul – sas transilvănean care a îndeplinit această responsabilitate executivă în cadrul sistemului administrativ al imperiului. Cazul său a fost cu atât mai singular cu cât sfida politica imperială de a promova în astfel de funcții publice doar persoane catolice (Brukenthal fiind, ca sas transilvănean, de confesiune luterană).

Ascensiunea politico-administrativă pe planul carierei a fost însoțită de o îmbogățire la fel de spectaculoasă: într-un timp relativ scurt, Brukenthal devine un mare latifundiar ca urmare a cumpărării de pământuri în Sibiu, Avrig și lângă Făgăraș. În Sibiu va ridica palatul care astăzi îi poartă numele, ca sediu monumental al puterii dar și ca reședință personală cu funcții de reprezentare. Castelul din Avrig a fost construit ca reședință de vară. Terenul a fost amenajat după standarde peisagistice iluministe, iar grădinile au fost folosite pentru cultivarea unor plante exotice (orange-rie) dar și pentru experimente agricole (introducerea culturii de cartofi).

Samuel von Brukenthal a decedat la data de 12 aprilie 1803. Anticipându-și sfârșitul, cu un an înaintea morții, baronul și-a redactat testamentul. Moștenitor a fost desemnat nepotul vărului său, minorul Johan Michael Joseph. În ciuda faptului că femeile i-au marcat în modul cel mai profund biografia până într-acolo încât Lisa Fischer (2007) îi caracterizează evoluția profesională drept „ascensiune prin femei” (p. 39), Brukenthal s-a dovedit a fi un conservator patriarhal. Iată cum prezintă lucrurile biografa lui:

Pentru Brukenthal, ordinea la succesiune era stabilită exclusiv patrilinear. Femeilor nu le-a oferit nicio posibilitate de moștenire, în calcul intrând doar fiii” (p. 161) [...] „În cazul stingerii definitive a liniei bărbătești, urmașul de drept avea să fie gimnaziul sibian, aflat în subordinea Bisericii Evanghelice. Acest lucru care, în fapt, însemna dezmoștenirea familiei în favoarea colectivității, avea însă o pronunțată orientare național-săsească și confesional-evanghelică (p. 162).

Dezmoștenirea familiei în favoarea colectivității – în expresia Lisei Fischer – este mai exact dezmoștenirea testamentară a fe-

meilor în fața bărbaților și mai apoi în favoarea comunității. Pe de altă parte, același Brukenthal a dispus ca galeria privată găzduită în saloanele palatului său, însumând peste o mie o sută de tablouri, să fie transformată în muzeu accesibil publicului. Astfel, în 1817, palatul și-a deschis pinacoteca vizitatorilor, devenind primul muzeu public din Europa Centrală și de Est.

Biografia lui Samuel von Brukenthal și povestea ascensiunii sale sociale surprinde tensiunile specifice epocii, în primul rând cea dintre noblețea prin naștere și noblețea prin merit. În termeni sociologici, este vorba despre conflictul structural declanșat odată cu modernitatea timpurie între „statutul atribuit” la naștere în virtutea originii sociale și „statutul dobândit” prin merite personale (Linton, 1936). Brukenthal și-a depășit condiția ca urmare ascensiunii în cadrul unei societăți în care meritul personal deschidea selectiv calea mobilității sociale. Afirmarea sa politică a fost posibilă în contextul istoric al integrării Transilvaniei în Imperiul Habsburgic după desființarea autonomiei principatului în 1691. Brukenthal a devenit mediatorul între centralismul absolutist în guvernarea imperiului – o guvernare intim asociată cu catolicismul de stat – și regionalismul transilvănean, în cadrul căruia luteranismul sașilor contravenea politicilor imperiale în materie de religie.

Proiectul memorializării monumentale a lui Samuel von Brukenthal datează din anul 2003, când Consiliul Local al Municipiului Sibiu, prin Hotărârea nr. 213, a aprobat amplasarea unei statui a lui Brukenthal în Piața Mare. Potrivit acestei hotărâri, comisia – din care făcea parte și Klaus Werner Iohannis în calitate de primar al Sibiului, aflat în primul său mandat – trebuia să desemneze, prin concurs, autorul lucrării și să stabilească amplasarea, forma și dimensiunile monumentului. În pofida acestei hotărâri, implementarea proiectului a fost în cele din urmă abandonată. Ideea a fost resuscitată peste mai bine de un deceniu, aceasta prinzând un nou contur în contextul a două aniversări. În 2017, Muzeul Național Brukenthal a sărbătorit 200 de ani de la înființarea lui din 1817, când colecțiile baronului au devenit accesibile publicului. Bicentenarul deschiderii muzeului a trecut însă fără ca vreun monument al fondatorului său să fie inaugurat. Pe plan local, 2021 a fost considerat „Anul Brukenthal” în Sibiu, acesta fiind prilejul aniversării a 300 de ani de la nașterea lui Samuel von Brukenthal. În 2018, înăuntru sălii expoziționale a Primăriei Municipiului Sibiu, în prezența primarului Astrid Fodor, a fost prezentată macheta unui monument dedicat lui

Brukenthal realizată de artistul Peter Jacobi (Pal, 2018). În cadrul evenimentului, Fodor și-a exprimat dorința ca expoziția să constituie un prilej de dezbateri publică: „Dorim să cunoaștem punctul de vedere al sibienilor în legătură cu acest proiect”, inclusiv propuneri cu privire la cel mai potrivit loc în care monumentul să fie amplasat. În egală măsură, primarul și-a pus speranțele ca prin acest eveniment expozițional „să se găsească un Mecena care să finanțeze această lucrare”, dând de înțeles că municipalitatea nu va fi cea care va finanța, din bugetul public, monumentul. Soluția artistică propusă de Jacobi – un „pavilion memorial” alcătuit din șapte coloane îmbrățișate, heptagonul reprezentând cele șapte cetăți ale Transilvaniei/Siebenbürgen – eschiva astfel prohibiția testamentară lăsată de Brukenthal, care a specificat în mod explicit că nu dorește să îi fie făcută statuie. În cele din urmă, pe fondul apropierii momentului aniversar din 2021 și a apariției altor proiecte, s-a trecut peste dorința baronului care a ajuns să fie comemorat printr-o statuie monumentală figurativă.

Finanțatorul proiectului memorial a fost găsit în filiala din Sibiu a Rotary International, organizație de caritate non-politică și non-religioasă. Rotary Club Sibiu și-a asumat rolul de inițiator al proiectului, iar ca parteneri i-a avut pe compania privată Boromir SA (care a asigurat o parte din finanțare) și Muzeul Național Brukenthal. La data de 15 ianuarie 2021, Muzeul Național Brukenthal a anunțat deschisă competiția de proiecte, parametri fizici și estetici, dar și viitoare locație a statuii, fiind stabiliți de către inițiatori: „Înaltă de 3 metri, statuia va fi prevăzută cu un soclu de inspirație barocă de maxim 60 cm, fiind înfățișată în picioare înveșmântat cu Ordinul Sf. Ștefan”. În privința locației, „potrivit dorințelor inițiatorului (Rotary Club Sibiu) și a partenerilor (Boromir SA și Muzeul Național Brukenthal), statuia va fi amplasată în apropierea Palatului Brukenthal – Muzeul Național Brukenthal din Piața Mare din Sibiu” (Stoian, 2021). Proiectele au putut fi depuse până la data de 26 februarie 2021.

La câteva zile de la expirarea termenului, pe 1 martie 2021, comisia de jurizare alcătuită din 13 membri a decis câștigătorul. Din cele 22 de proiecte înscrise în concurs a fost aleasă propunerea artistului plastic orădean Deak Arpad. Proiectele respinse, alături de cel câștigător, au fost expuse în Sala Multimedia din Casa Albastră pe întreaga durată a lunii martie, clădire care găzduiește colecții ale Muzeului Brukenthal (Primăria Municipiului Sibiu, 2021b). Din comisie au făcut parte membrii ai Rotary Club Sibiu, directorul Muzeului Național Brukenthal în persoana profesoru-

lui universitar Sabin Adrian Luca, primarul Municipiului Sibiu Astrid Fodor, alături de istorici și muzeografi printre care s-au numărat și reprezentanții unor instituții de prestigiu precum președintele Academiei Române, profesorul universitar Ioan Aurel Pop și rectorul Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, profesorul universitar Sorin Radu. Anticipând scandalul național din jurul inaugurării statuii lui Brukenthal, acad. Ioan Aurel Pop a declarat cu această ocazie că „România, Transilvania și Sibiul vor fi cu siguranță mai bogate prin amplasarea acestui monument, care va trebui prețuit nu în funcție de «corectitudinea politică» de azi, ci în raport cu perenitatea unei moșteniri culturale venite tocmai din Secolul Luminilor” (Chiselită, 2021b).

Așadar, demersul de înălțare a unei statuii lui Samuel von Brukenthal a fost un proiect privat, finanțat exclusiv din fonduri private (valoarea lucrărilor, ridicată la 100,000 de euro, fiind susținută de către compania Boromir – 60%, Clubul Rotary Sibiu – 20% și Lions Club Brukenthal din Sibiu – 20%) (Bian, 2021). Cu toate acestea, inițiatorul proiectului a fost o instituție publică – Muzeul Național Brukenthal – iar Primăria Municipiului Sibiu a susținut proiectul de la bun început. În luna iunie, toate avizele necesare unei astfel de lucrări au fost primite, de la Primărie și, la nivel central, din partea Ministerului Culturii.

Acestea erau știrile răzlețe prin care publicul local era informat cu privire la stadiul proiectului. Procesul de culegere a datelor prin chestionarul administrat online în cadrul cercetării sociologice pe care am realizat-o a avut loc în intervalul 13 iulie–17 august 2021. În această perioadă, Brukenthal a devenit subiect de interes național pe data de 26 iulie 2021, când Raluca Turcan, ministru al Muncii în guvernul condus de Florin Cîțu, i-a urat baronului „La mulți ani Samuel von Brukenthal!!!” (Digi24, 2021). Urarea de „La mulți ani!” baronului mort în 1803 a fost intens mediatizată în presă și ridiculizată pe platformele sociale virtuale, dar a avut și efectul neurmărit de a incita publicul să se informeze asupra cazului. „De ziua lui”, titra o publicație locală, Samuel von Brukenthal a ajuns „vedetă pe internet”, numele baronului fiind printre cele mai căutate cuvinte ale zilei pe motoarele de căutare (Turnul Sfatului, 2021d).

Cu o lună înainte de acest moment festiv, contestatarii statuii au început să se facă auziți prin luări de poziție extrem de critice și chiar caustice, cu precădere în publicații regionale. Într-un cotidian tipărit la Bacău, ziarul *Deșteptarea*, pe 3 august 2021 a apărut un editorial semnat de Răzvan Bibire. Într-un material

intitulat cât se poate de explicit „Românii se închină la statuile călăilor”, editorialistul acuză în cuvinte dure faptul că „de câțiva ani, de când asistăm la un proces greșit de rescriere a istoriei, românii încep să ridice statui foștilor călăi, fiind povățuiți că, astfel, intră în familia oamenilor inteligenți și corecți din punct de vedere politic, numai buni de mângâiat pe creștet de câte vreun pițifelnic venit de la Împărăție să ne mai învețe cum se stă corect în genunchi” (Bibire, 2021, f. p.). Mai departe, autorul inventariază monumentele „rușinii naționale” (două monumente ridicate în București aviatorilor americani care au bombardat capitala în 1944, respectiv statuia lui Alexandru Marghiloman în Buzău, prim-ministrul semnatar al Păcii de la București în 1918 prin care România capitulată devenea colonie germană). În continuarea acestei tendințe, „la Sibiu se pregătește statuia baronului Samuel von Brukenthal, cel care a semnat condamnarea la tragere pe roată a capilor răscoalei de la 1784 – Horea, Cloșca și Crișan – dar și cel care este autorul moral al izbucnirii ei” (Bibire, 2021, f. p.). Voi reveni asupra acestor acuzații, care se vor face auzite și în dezbaterele publice care au însoțit și urmat dezvelirea statuii.

De mai mare impact, cel puțin pentru sibieni, a fost materialul publicat în *Tribuna* – cotidianul cel mai important pe plan local, alături de *Turnul Sfatului* – de către Dumitru Chiselită, cu titlul „Baronul Samuel von Brukenthal, de la «personalitate europeană» la «ucigaș de români»” (Chiselită, 2021c). Editorialistul identifică în mod corect polarizarea opiniei publice, care va deveni și mai accentuată după inaugurarea statuii. Deși critică reprezentarea naționalistă a lui Brukenthal ca „mâncător de români”, o justifică totodată, argumentând că e o reacție firească „la cât de unșuros pupă unii efigii de decedați”. Acești pupători de efigii îi organizează baronului, cu prilejul a 300 de ani de la naștere, „Cântarea Brukenthalului”, o omagiere „la modul «Slavă Stalin» și «Din plai de Olt, stejar de Scornicești»”. Expresiile din registrul lingvistic din care am reprodus o mostră reprezentativă stabilesc cadrul de analiză pentru tot restul articolului. Sibienii și ardelenii care îi construiesc acest cult al personalității baronului „se mândresc, slugarnic, cu ce nu e al lor”. Când în fapt, continuă autorul, românii din vremea lui Brukenthal „nu aveau acces nici să atingă poarta Palatului Brukenthal, necum să pătrundă în pinacoteca de la etaj să o viziteze”.

Chiselită analizează apoi reprezentarea diametral opusă a lui Brukenthal, „aceea de ucigaș sadic și zbir al românilor ardeleni”. „Aflu, din postări vehement ultra-patriotice, că Brukenthal nu a

fost deloc un umanist luminat și că, scurt, nu merită să fie sărbătorit de români. Pentru că baronul ne socotea ca fiind ființe de categorie inferioară. [...] Aici trebuie să dăm dreptate, românii erau socotiți persoane de categorie inferioară de către cele trei națiuni, cea săsească, ungară și secuiască”. În final, vine și evaluarea globală, care contextualizează istoric gândirea și faptele baronului și, tocmai de aceea, merită reprodușă integral:

A fost Brukenthal un „european” și un „iluminist” în gândire? Nu mai mult decât alți nobili și mult mai puțin spre deloc comparativ cu împăratul Iosif al II-lea, care era clar cu peste un secol înaintea vremii sale, dar nu avea cu cine atunci. S-a luptat Brukenthal pentru ceva valori umane și umaniste? Nu-mi amintesc. S-a luptat pentru egalitatea în drepturi a națiunilor din Transilvania? Nu. Era un simplu administrator al unui teritoriu. Un fel de prefect mai mare.

Îi iubea Brukenthal pe români? Nu cred. Cred că era exact în limitele mentalității aceleia generale a superiorității celor „trei națiuni” față de națiunile „tolerate”. Adică un dispreț superior față de valahi, față de felul lor de viață, cu anumite excepții individuale față de anumite persoane. Un dispreț justificat sau nu. Dar, conform legilor de atunci, era corect față de ei [...].

Îi ura Brukenthal pe români? Nu mai mult decât îi „ura” etnia lui. Românii/valahii erau socotiți „vinituri” pe Pământul Crăiesc, pentru care sașii transilvăneni aveau toate documentele justificative posibile că e pământul „lor” (Chiselită, 2021c).

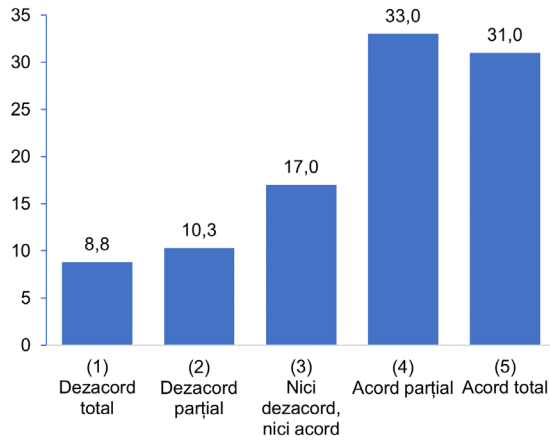
În acest context marcat de câteva știri informative dar și de unele poziționări vehemente, sibienii au fost întrebați în cadrul sondajului online pe care l-am realizat, dacă au auzit de proiectul amplasării unei statui înalte de trei metri în Piața Mare a orașului. Răspunsurile înregistrate arată că, la nivel local, mai puțin de jumătate dintre cei care au completat chestionarul erau la curent cu acest demers (40.1%). Ceilalți, în proporție de 59.9 la sută, au declarat că nu au auzit de această inițiativă. Următoarea întrebare a vizat să constate în ce măsură, odată informați cu privire la acest proiect, respondenții consideră că amplasarea statuii lui Samuel von Brukenthal în Piața Mare este o idee bună. Rezultatele obținute sunt detaliate în figura 57 de mai jos.

Figura 57.
Statuia lui Samuel
von Brukenthal
din Piața Mare

Amplasarea statuii
 lui Samuel von
 Brukenthal în
 Piața Mare este o
 idee bună (%)

N = 1,116

(datele sunt
 ponderate în baza
 vârstei)

Un procent însemnat (66.1%) dintre respondenți este de acord (parțial și total) cu amplasarea statuii lui Brukenthal, comparativ cu doar 19.1 la sută care și-au declarat dezacordul. Aceste rezultate referitoare la statuia lui Samuel von Brukenthal permit realizarea unor comparații interesante cu politicile toponimice ale germanității pe care le-am explorat într-un capital anterior al acestui volum. Am văzut că 39.1 la sută susțin afișarea denumirilor stradale în plăcuțe bilingve (română și germană), 23.3 la sută sunt de acord ca anumite străzi din centrul istoric să revină la denumirile lor săsești, iar numai 22.1 la sută agreează ideea ca o stradă a Sibiului să fie numită în onoarea lui Klaus Iohannis, edil al orașului timp de 14 ani. Acestea chiar dacă marea majoritate a sibienii care au completat chestionarul (82.8%) sunt de acord că moștenirea materială și culturală a sașilor este definitorie pentru identitatea orașului. Pe baza acestor date, s-ar părea că sibienii preferă ca această moștenire definitorie a sașilor să fie recunoscută simbolic sub forma unei statuii dedicate personalității istorice care întruchipează cel mai bine tradiția germanică a orașului. Celelalte măsuri – plăcuțe bilingve și revenirea la denumiri săsești – ar presupune modificări de o amploare mult mai mare asupra peisajului toponimic al Sibiului. În schimb, o stradă numită după Klaus Iohannis, chiar dacă ar fi într-un fel echivalentul toponimic al statuii lui Brukenthal, vizează o persoană aflată în viață al cărei capital de imagine a fost erodat în cursul celui de-al doilea mandat prezidențial, inclusiv pentru sibienii care l-au votat într-un procent impresionant.

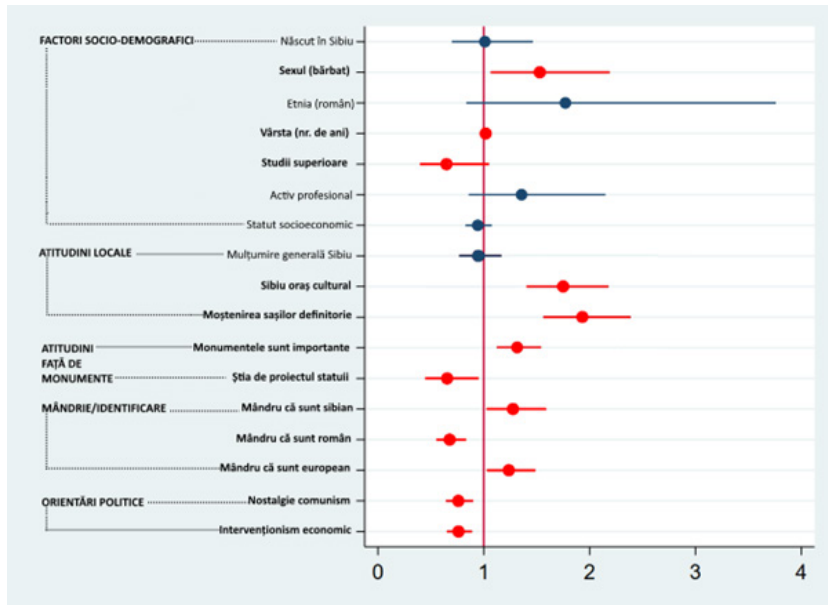
Datele empirice de care dispunem, provenite din sondajul online, permit identificarea cu mai mare precizie statistică profilul socio-demografic, atitudinal și ideologic al celor care susțin sau se opun inaugurării statuii lui Samuel von Brukenthal. Acest lucru poate fi făcut printr-un model de regresie logistică, în care variabila dependentă a fost recodată în valori dihotomice: cei care sunt în dezacord (parțial și total) cu statuia, inclusiv nehotărâții, respectiv cei care sunt de acord (parțial și total) cu acest proiect memorial. Rezultatele modelării statistice a datelor sunt prezentate în tabelul 34 de mai jos.

Tabel 34. Regresie logică asupra acordului cu privire la statuia lui Brukenthal

Variabila dependentă = acordul față de amplasarea statuiei lui Brukenthal	B	Eroarea standard	z	p
<i>Factori socio-demografici</i>				
Născut în Sibiu	0.01	0.17	0.00	0.95
Sexul (bărbat)	0.43	0.16	7.05	0.01
Etnia (român)	0.57	0.38	2.22	0.14
Vârsta (nr. de ani)	0.02	0.01	10.03	0.00
Studii superioare	-0.44	0.19	5.02	0.03
Activ profesional	0.31	0.20	2.26	0.13
Statut socioeconomic	-0.06	0.05	1.32	0.25
<i>Atitudini locale</i>				
Mulțumire generală Sibiu	-0.05	0.09	0.33	0.57
Sibiu oraș cultural	0.56	0.10	34.58	0.00
Moștenirea sașilor definitorie	0.66	0.10	46.39	0.00
<i>Atitudini față de monumente</i>				
Monumentele sunt importante	0.27	0.08	12.90	0.00
Știa de proiectul statuiei	-0.43	0.16	6.67	0.01
<i>Mândrie/identificare</i>				
Sibiu	0.24	0.10	6.24	0.01
România	-0.39	0.09	19.56	0.00
Europa	0.21	0.07	8.20	0.00
<i>Orientări ideologice</i>				
Nostalgie socialism	-0.28	0.08	13.17	0.00
Intervenționism economic	-0.27	0.07	15.25	0.00
Constanta	-4.72	0.96	24.19	0.00

Pseudo-R ² Cox-Snell	0.291
Pseudo-R ² Nagelkerke	0.399
N	1,116

Figura 58. Vizualizarea coeficienților de regresie cu privire la statuia lui Brukenthal

Notă: Punctele reprezintă raporturile de șansă (odds ratios) ale regresiei logistice; liniile orizontale reprezintă eroarea standard; punctele în culori mai deschise și denumirea variabilelor scrise îngroșat indică un nivel de semnificație statistică mai mic de 0.05.

Factorul cu cel mai mare impact în structurarea atitudinii față de dezvelirea statuii lui Brukenthal îl reprezintă modul în care indivizii se raportează la afirmația „Moștenirea culturală și materială a sașilor este definitorie pentru identitatea Sibiului”. După cum este de așteptat, persoanele pentru care patrimoniul material și imaterial al sașilor este crucial pentru ceea ce reprezintă orașul în ziua de astăzi aprobă într-o măsură semnificativă statistic mai mare inaugurarea statuii. Aceasta deoarece monumentul statuar dedicat lui Brukenthal afirmă în mod explicit faptul că moștenirea sașilor este importantă și care este astfel celebrată în mod public. În al doilea rând, aproape la fel de entuziaste se exprimă persoane-

le pentru care Sibiul este un oraș cultural. Din nou, legătura dintre „culturalitatea” Sibiului și statuia lui Brukenthal este evidentă, în condițiile în care baronul a fost o personalitate culturală de prim rang și a lăsat moștenire un patrimoniu cultural inestimabil sub forma colecției muzeului care îi poartă numele. Atitudinile generale față de monumente se transpun de asemenea în atitudinea specifică față de amplasarea statuii lui Brukenthal în Piața Mare. Astfel, indivizii pentru care monumentele de for public (statuile și busturile) sunt importante ca simboluri politice și comemorative tind să se poziționeze în favoarea dezvelirii statuii.

Rezultatele modelului de regresie logistică indică raporturile complexe care se stabilesc între diversele planuri – local, național și transnațional – ale identificărilor sociale și atitudinea față de instalarea statuii. Persoanele pentru care identitățile locală și transnațională sunt mai importante (mândria de a fi sibian și, respectiv, european) tind să aprobe statuia, comparativ cu cei pentru care mândria de a fi român (identitatea națională) este prevalentă în economia simbolică a identificărilor socio-spațiale. În cazul acestora din urmă, tendința clară este de a respinge amplasarea statuii ca neavenită. Orientările ideologice sunt și ele importante: datele obținute indică faptul că indivizii care se raportează pozitiv la trecutul comunist (nostalgie socialism) precum și cei care se poziționează la stânga din punctul de vedere al intervenției statului în economie dezaprobă statuia.

Inaugurarea statuii a avut loc la data de 11 septembrie 2021, într-un cadru festiv dominat de prezența Președintelui României Klaus Iohannis. Șeful statului a fost însoțit de notabilități publice locale, figuri religioase și reprezentanți ai finanțatorilor privați ai proiectului. Statuia a fost dezvelită de către Klaus Iohannis și primarul Sibiului, Astrid Fodor. Cearșaful de mătase care învăluia statuia a fost tras de către cele două oficialități ale statului român și municipalității locale de sfori pictate în culorile României. După cum vom vedea, acest tribut cromatic plătit simbolisticii naționale – care sugerează o tentativă discretă de românizare a baronului sas – nu a fost suficientă pentru a-i potoli pe denigratorii lui Samuel von Brukenthal ca antiromân.

Evenimentul a fost amplu relatat în presă, atât la nivel local cât și la nivel național. În furtuna mediatică generată de abundența știrilor care informau despre dezvelirea statuii lui Samuel von Brukenthal în Sibiu au apărut și editoriale critice, impregnate cu o retorică ultra-naționalistă. Reacțiile virulente au început să apară cu câteva zile înainte de eveniment. Cu o săptămână înainte de

dezvelire au apărut două articole îngemănate pe platformele de știri *RGN Press – Agenția de Presă a Românilor de Pretutindeni* și *RTNews – Romania Today*. Ambele făceau analogie cu bustul lui Octavian Goga amplasat la Iași, căruia i-a fost montată ulterior o plăcuță cu textul „Din păcate, activitatea sa politică este una regretabilă pentru istoria României întrucât a fost militant fascist și antisemit” și ridicau întrebarea „Se va pune o tăbliță pe statuia Baronului Samuel von Brukenthal care să explice că acesta a fost antiromân, rasist și xenofob?” (RGN Press, 2021).

Al doilea articol, publicat de *RTNews*, titra în titlu cu majuscule: „Statuie pentru un criminal de români”, criticându-l pe președintele Iohannis că a lipsit de la ceremonia militară și religioasă organizată în Piața Tricolorului cu prilejul Zilei Imnului Național, sărbătorită pe 29 iulie 2021. Într-o altă acuzație de antiromânism, ziarul acuza participanții la festivitatea dezvelirii statuii lui Brukenthal că vor comite un act de profanare întrucât vor călca peste inscripțiile din pavajul din Piața Mare în memoria victimelor Revoluției din decembrie 1989. Pentru a preveni o astfel de pângărire simbolică, reporterul *RTNews* a făcut chiar o sesizare către municipalitatea sibiană încă din decembrie 2019, prin care a solicitat „ridicarea unui soclu pentru cele două monumente sau împrejmuirea lor cu bare și lanțuri de protecție, astfel încât să se evite călcarea lor în picioare de către pietoni sau acoperirea lor cu diverse construcții provizorii în timpul festivalurilor desfășurate în Piața Mare” (Dinescu, 2021).

Însă cele mai multe articole de presă prin care mass-media a acoperit dezvelirea statuii au fost publicate în ziua evenimentului, 11 septembrie 2021. Majoritatea acestor materiale a avut un conținut neutru-informativ, limitându-se la a relata factual știrea, fără a introduce interpretări ideologice sau a recurge la excursuri istorice. Dar au existat și texte tendențioase: un astfel de articol titra „Criminalul lui Horea, omagiat la Sibiu” de către însuși Președintele României (Anchete Online, 2021). Textul puncta faptul că „statuia lui Samuel von Brukenthal nu este singurul monument al unui mare anti-român în Sibiu”, unde mai există busturile împărătesei Maria Terezia (cea care „a declanșat persecuția ortodocșilor din Transilvania”) și a împăratului Francisc I. Totodată, articolul contrastează amplasarea statuii lui Brukenthal, susținută de municipalitate și inaugurată de către președintele țării, cu soarta bustului lui Avram Iancu. Monumentul revoluționarului pașoptist român transilvănean a primit în repetate rânduri aviz negativ din partea autorităților locale și guvernamentale, astfel încât nu

a putut fi amplasat în Parcul Astra, alături de alte figuri reprezentative ale mișcării de emancipare a românilor ardeleni. Situația bustului lui Avram Iancu va face obiectul în secțiunii următoare, în care vor fi expuse și opiniile sibienilor asupra amplasării acestuia în Parcul Astra.

În reacțiile critice de după dezvelirea statuii, într-o anumită parte a presei s-a dezlănțuit o întregă epitetă a criminalității baronului Brukenthal, căruia i s-a întocmit un rechizitoriu istoric. Sintagma care a apărut în mod repetat în toate aceste articole era „criminalul care i-a condamnat la tragere pe roată pe Horea, Cloșca și Crișan”. Afirmatia este de două ori falsă: mai întâi pentru că nu Brukenthal i-a condamnat la frângere cu roata pe capii răscoalei țărănești, ci contele Jankovich, comisarul imperial căruia Iosif al II-lea i-a încredințat sarcina de a-i pedepsi în mod spectacular pe rebeli. Apoi, Crișan s-a sinucis în temniță și a evitat astfel supliciul. Numai decît, trupul său a fost ciopârțit în patru, ca și corpurile frânte ale lui Horea și Cloșca, și expuse public în localitățile din țara Zarandului. S-a vorbit despre „antiromânism la Sibiu”, despre „gestul sfidător” al președintelui țării de a onora un „prigonitor al românilor”. „Infamul baron Samuel von Brukenthal” a fost „unul dintre cei mai odioși și sângeroși prigonitori ai românilor din Transilvania”, un „criminal sadic ucigaș de români” (Glasul, 2021).

Data de 11 septembrie, asociată până atunci cu atentatele teroriste din 2001, devine din acest moment reperul cronologic al rușinii și trădării naționale: ne vom aminti „data de 11 septembrie ca cea mai neagră pată și umilință din ultimele decenii. Președintele unei țări, al unui popor, dezvește statuia unui oprimator al celor care alcătuiesc poporul pe care îl conduce la monumentul actual”. În memoria colectivă a românilor, 11 septembrie este ziua „când un mare antiromân, Klaus Iohannis, a omagiat un criminal al neamului românesc” (Ciută, 2021).

Un colonel în rezervă a văzut în „statuia ucigașului, asupritorului și siluitorului guvernator” „un scuipat pe obrazul poporului român” și „un atac la sufletul românesc” (Șinca, 2021). Alții, mai pedanți, s-au angajat într-o hermeneutică a posturii statuare în care este imortalizat Brukenthal, proiectând asupra gesticii baronului fantezii istorice de un patetism tragic. Statuia îl arată pe Brukenthal cu mâna dreaptă ușor întinsă înainte. Pentru autorul unui editorial apărut în *Evenimentul Zilei*, statuia îl surprinde pe Brukenthal „în acea clipă eroică, astrală care a dat sens mandatului său de guvernator al Transilvaniei: 28 februarie, orele 10: groful face semn călăului Grancea să înceapă execuția lui Horea. Și arată cu degetul:

zdrobește-i mai întâi picioarele!” (Popescu, 2021). Mai contează că Brukenthal nici măcar nu a participat la executarea celor doi răsculați la Alba Iulia? Că nu Brukenthal a fost cel care a organizat judecata, ci contele Jankovich, cel care a și semnat sentința?

Alte materiale oferă o descriere detaliată a supliciului corporal presupus de tragerea în roată, arătând cum trupurile osândiților era frânte sub loviturile meticuloase ale călăului. După ce arată cum oasele erau zdrobite iar hoiturile rupte în bucăți, împrăștiate și expuse în teritoriu pentru groaza publică, un text indică și responsabilul pentru aceste scene ale ororii ale căror victime au fost Horea și Cloșca: „Samuel von Brukenthal a coordonat execuția, în calitate de Guvernator al Transilvaniei” – lucru de altfel fals, în condițiile în care împăratul Iosif al II-lea l-a însărcinat expres cu această misiune pe comisarul imperial Anton von Jankovich, el fiind cel care a orchestrat pedepsirea exemplară a capilor răscoalei țărănești. Nu doar jurnaliștii comit astfel de confuzii, ci și istorici: Marius Oprea (primul director al Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului – IICC), de pildă, îl consideră tot pe Brukenthal vinovat de cele întâmplate: „Bineînțeles că a fost guvernator al Transilvaniei la vremea respectivă, iar el trebuia să pună în operă ceea ce i-a spus împăratul. Iar împăratul cerându-i ca cei osândiți să aibă parte de o moarte spectaculară, asta s-a și întâmplat” (Sibiu TV, 2021).

Nu au lipsit nici atacurile ricoșate către Klaus Iohannis. Evenimentul cultural al inaugurării ceremoniale a statuii baronului Brukenthal a servit ca pretext pentru ca detractorii președintelui să resusciteze scandaluri mai vechi sau să regleze conturi politice. Controversatul jurnalist Sorin Roșca Stănescu, un adversar mărturisit al președintelui, a readus în discuție chestiunea retrocedării din 2005 a clădirii în care se află Muzeul Brukenthal către Biserica Evanghelică, pe vremea când Klaus Iohannis era primarul Sibiului, președintele Forumului Democrat al Germanilor din România (FDGR) și membru marcant al comunității evanghelice din Sibiu. Jurnalistul nu a ratat ocazia de a face legătura între FDGR, Grupul Etnic German (1940-1944) și Biserica Evanghelică: „Ideea este că Grupul Etnic German a fost o organizație hitleristă care a activat în Transilvania, cu precădere în Sibiu, Biserica Evanghelică din localitate având o colaborare notorie cu gruparea” (Dumitriu, 2021). Iar eseistul și politicianul Theodor Paleologu, fost ministru al Culturii, a scris despre „colosala statuie a lui Samuel von Brukenthal” că este „statuia pe care Iohannis și-a ridicat-o sieși prin procură” (Spânu, 2021).

Acest linșaj mediatic la adresa statuii lui Brukenthal și, prin extensie, a lui Klaus Iohannis a fost acompaniată de contestarea demersului pe cale legală. Deputatul Partidului Social Democrat Daniel Ghiță a interpellat Ministerul Culturii în vederea clarificării condițiilor în care a fost amplasată statuia în Piața Mare (Szőke, 2021). Municipality a fost acuzată că a obținut un certificat de urbanism la o zi după instalarea statuii în Piața Mare și fără să aibă avizul din partea Ministerului Culturii, care se acordă în baza unei analize realizată de Comisia Națională pentru Monumente de For Public. Totodată, Klaus Iohannis a fost acuzat că „a girat o ilegalitate” dezvelind o statuie neautorizată (Busuioc, 2021). Chestiunea legalității statuii fusese deja lămurită. Un articol din *Turnul Sfatului* a documentat procesul birocratic-administrativ și a concluzionat că statuia lui Brukenthal a intrat „în legalitate pe ultima sută de metri”, primind certificat de urbanism, autorizație de construcție precum și avize din partea Ministerului Culturii și Direcției Județene pentru Cultură Sibiu (Turnul Sfatului, 2021e).

La o săptămână după momentul inaugurării, după ce prima combustie resentimentară a pasiunii naționaliste s-a consumat, au început să apară și editoriale analitice. Cele mai multe dintre acestea au fost centrate pe reconstituirea biografiei lui Samuel von Brukenthal, de la nașterea lui în Nocrich, studiile în străinătate, ascensiunea socială prin căsătorie și traiectoria carierei politice și administrative. Povestea vieții baronului, cu accent pe căsătoria din interes care i-a asigurat averea și cetățenia urbană, din care nu lipsesc bârfele legate de relația intimă pe care ar fi avut-o cu împărăteasa Maria Terezia, este preluată din cartea Lisei Fischer (2007), din care sunt reproduse citate întregi. Narațiunea biografică ajungea inevitabil în punctul cel mai tensionat, răscoala țărănească din 1784. Consensul împărtășit de autorii acestor materiale este că „Brukenthal nu a fost implicat în prinderea, anchetarea și execuția capilor răscoalei” (Pătrașcu Zamfirache, 2021; Chiriac, 2021).

În dezbaterea publică au fost angajați și istorici, care s-au exprimat în cadrul unor articole-interviu. Cătălin Borangic, doctor în istorie antică și arheolog, a trecut în revistă reformele iluministe introduse pe durata mandatului de guvernator al lui Brukenthal în Transilvania: „De la el ni se trage buda din fundul curții, obligatorie în locul cufurelii pe unde se nimerea, implementarea cultivării unor plante noi (ex. cartoful, porumbul, cultivate experimental în grădinile sale și care au salvat de la foamete endemică satele de iobagi), faptul că regiunea a avut un muzeu cu trei înainte de deschiderea Luvrului, lăsat moștenire Transilvaniei etc. etc.” După

ce afirmă că Brukenthal nu poate fi tras la răspundere pentru moartea grotescă a lui Horea și Cloșca, istoricul își continuă expunerea abuzând de același vocabular neacademic: „Așa că acuzele la adresa baronului, aduse de unii pădureți, sunt nejustificate. Și chiar dacă a fost cu un pas înaintea vremurilor lui, a fost și un om al timpului său. Un timp în care românii erau considerați specie inferioară și multe dintre deciziile guvernatorului au favorizat sașii și aristocrația maghiară. Asta ca să mai temperăm și avântul ultra-europenilor care-i pupă soclul” (Dogaru, 2021b).

Un alt istoric, de data aceasta al secolului al XX-lea, respinge ipoteza responsabilității criminale a lui Brukenthal. Întrebat asupra chestiunii, Adrian Niculescu afirmă că „Samuel Brukenthal nu a avut o implicare, în mod special, în martiriul lui Horea și al lui Cloșca”. Într-un articol al cărui titlu anunță demontarea „fake-news-ul[ui] grosolan”, istoricul în cauză se lansează în speculații care frizează teoriile conspirației, anume că Iosif al II-lea a plănuțit răscoala din Transilvania: „Împăratul i-a cerut, deci, lui Horea să înceapă răzmerița, pentru ca lumea întreagă să realizeze cât de nefastă era iobăgia”. O altă afirmație hazardată este cea prin care același istoric stabilește o relație de filiație biologică între Samuel von Brukenthal și Gheorghe Lazăr: cărturarul român născut la Avrig, unde Brukenthal avea un palat, ar fi „fiul ilegitim” al baronului (Dicu, 2021).

Analizele cele mai pertinente nu le-au aparținut istoricilor care s-au pronunțat asupra chestiunii în spațiul public. Dimpotrivă. Cel mai documentat articol de presă apărut în această fază a scandalului a fost publicat în *VICE România*, cu titlul „Cine a fost Brukenthal, de fapt, și de ce vor românii să-i dărâme statuia” (Teodoroiu, 2021). După ce îi rezumă punctual biografia, autoarea ridică întrebarea de care atârnă evaluarea morală a guvernatorului: „Ce rol a avut Samuel von Brukenthal în înăbușirea violentă a răscoalei țăranilor iobagi?” Oferirea unui răspuns la această întrebare spinoasă reclamă în prealabil reconstituirea contextului social și politic al secolului al XVIII-lea. Autoarea prezintă situația inegală a raporturilor interetnice din cadrul sistemului tripartit al Transilvaniei, în care românii erau „tolerați” ca națiune nerecunoscută de iobagi de către celelalte trei națiuni (nobilimea maghiară, sașii patricieni și militarii secui). Trebuie adăugat că în acele vremuri „națiunea” constituia un concept politic, fiind definită prin prisma unor privilegii medievale și astfel națiunea politică nu includea și poporul etnic. Așadar, națiunea maghiară era restrânsă la nobilime, iobagii unguri nefăcând parte din

aceasta. În cazul românilor, exista o suprapunere între „națiunea tolerată” (definită în sens politic) și „popor” (înțeles ca grup etnic) datorită faptului că nobilimea românească s-a înstrăinat de țărani ortodocși prin adoptarea catolicismului și au devenit astfel asimilați politic națiunii maghiare.

Repetatele petiții înaintate de către țărani guvernului transilvănean și Curții de la Viena au rămas fără răspuns, situația lor regresând ca urmare a înăsprii sarcinilor medievale (robotă, abuzuri, taxare excesivă etc.). Este adusă în discuție și campania de conscripție demarată de Iosif al II-lea, care intenționa să înființeze mai multe regimente de grăniceri români. Țărani din țara Zarandului s-au îngămădit să se înregimenteze ca soldați imperiali, ceea ce îi scăpa de iobăgie. Aceasta până când guvernatorul Transilvaniei, Samuel von Brukenthal, a anulat conscripția, refuzându-le astfel românilor șansa emancipării militare din robie. Pe acest fundal marcat de speranță, deziluzie și frustrare, Horea i-a mobilizat pe țărani, dându-le de înțeles că împăratul însuși l-a împuțernicit să se răscoale împotriva nobilimii. Sunt menționate inclusiv grozăviile comise de țărani care au omorât sute de nobili maghiari, le-au prădat reședințele, pe care le-au incendiat. Unii dintre ei au scăpat doar pentru că au acceptat să fie botezați în ortodoxie. Toate aceste informații sunt preluate din lucrarea monumentală în două volume a istoricului clujean David Prodan, *Răscoala lui Horea* (1979) – singurul material de presă care citează această carte fundamentală pentru înțelegerea problematicii în cauză.

Concluzia la care ajunge autoarea este că Brukenthal nu poate fi tras la răspundere pentru execuția grotescă a lui Horea și Cloșca, pe care împăratul Iosif al II-lea a solicitat-o în mod explicit și de care a fost responsabil comisarul imperial Jankovich. „Este greu de crezut”, spune autoarea, „că acesta [Brukenthal] putea să schimbe modul de execuție al unei pedepse, la fel cum este foarte improbabil să crezi că acesta avea foarte mult spațiu de manevră, odată începute violențele”. Punctual, Brukenthal este exonerat de acuzația de a fi „criminal de români”. Contextual, însă, baronul se face responsabil de a fi fost un apologet al ordinii constituționale medievale a Transilvaniei (*Unio Trium Nationum*) în care românii erau privați de drepturi și reduși la condiția de țărani iobagi sau jeleri: „În schimb, poți spune că acesta [Brukenthal] nu a avut niciun interes în a îmbunătăți traiul țăranilor iobagi. Nu le-a susținut cauza nici în fața Mariei Terezia, nici a lui Iosif al doilea. Se mai poate deduce că o mare parte a avuției baronului a fost acumulată cu ajutorul birurilor enorme și muncilor grele ale țăranilor iobagi” (Teodoroiu, 2021).

Aceste articole de presă nu au reușit să astâmpere revărsarea patosului naționalist. Spiritele au rămas inflamate, iar în săptămâna de după dezvelirea statuii a început acțiunea de organizare a unui protest în Sibiu. La scurt timp după inaugurarea monumentului, două organizații non-guvernamentale – Societatea Cultural-Patriotică Avram Iancu din România și Asociația Calea Neamului – au lansat fiecare câte un manifest prin care își exprimau indignarea și chemau la protest în ziua de 18 septembrie 2021. Societatea Cultural-Patriotică Avram Iancu din România a luat ființă în 1992, iar în prezent există filiale în aproximativ 70 de localități din țară, centrele cele mai importante fiind la Cluj-Napoca, Târgu Mureș și București (Făclia, 2021). Mai jos este reproducă integral scrisoarea de protest emisă de Societatea Avram Iancu, în care organizația solicită înlăturarea statuii lui Brukenthal din Piața Mare.

PROTEST ÎMPOTRIVA DEZVELIRII STATUII LUI SAMUEL BRUKENTHAL LA SIBIU

Membrii Consiliului Național al Societății Cultural-Patriotice Avram Iancu din România, întruniți în ședința festivă la Țebea cu prilejul manifestărilor de comemorare a eroului național Avram Iancu, au adoptat prezentul protest împotriva dezvelirii statuii baronului Samuel Brukenthal la Sibiu, în 11 septembrie 2021.

Consiliul Național al Societății Avram Iancu din România consideră că dezvelirea statuii baronului Samuel Brukenthal în Sibiu nu se justifică prin nici o faptă măreață realizată de acesta în favoarea românilor, locuitorii majoritari, dintotdeauna, ai Transilvaniei. Dimpotrivă, baronul Samuel Brukenthal a interzis stabilirea românilor în toate cele 7 orașe săsești ale Transilvaniei, și a refuzat recunoașterea națiunii române ca națiune egală cu națiunile săsească, secuiască și ungurească. În perioada guvernării sale asupra Transilvaniei români au suferit cea mai grea opresiune din toată istoria, aspirațiile și lupta lor pentru libertate și dezrobire fiind pedepsite aspru prin uciderea barbară a conducătorilor răscoalei de la 1784, a eroilor Horea, Cloșca și Crișan.

Nicăieri în lume, popoarele oprite care și-au câștigat prin luptă și jertfă libertatea și demnitatea, nu au ridicat statui opresorilor. Numai în România este posibil acest lucru prin incultura, ignoranța și lipsa de patriotism a celor aleși să conducă. Numai în România este posibil să li se ridice statui celor care au luptat împotriva românilor, au ucis și schingiuit locuitorii Transilvaniei, au înăbușit năzuințele lor de libertate, egalitate și dreptate. Astăzi avem statui închinatelor acelor generali ai armatei maghiare care au luptat împotriva români-

lor în revoluția de la 1848, statui închinată criminalului Vass Albert și baronului Samuel Brukenthal!!

Iar personalități marcante ale românilor precum Avram Iancu, Gheorghe Lazăr sau mitropolitul Andrei Șaguna nu își găsesc locul în piețele publice ale orașului Sibiu, primăria refuzând amplasarea statuilor.

Oricât de europeni, de buni creștini și iertători am fi, nu putem accepta această absurditate pentru că ea este în afara oricărei logici, a moralei, a bunului simț, a educației în spiritul dreptății și demnității umane.

Din aceste considerente, solicităm primăriei Sibiu, retragerea statuii baronului Samuel Brukenthal din Piața Mare a orașului și protestăm cu fermitate împotriva oricăror tentative de a glorifica personalități care nu au avut nici o contribuție pozitivă în istoria sau viața românilor.

Adoptat azi, 11 septembrie, la Tebea

Cealaltă organizație patriotică, Asociația Calea Neamului, a fost înființată de medicul Mihai Tîrnoveanu în 2016 „pentru întărirea identității naționale a românilor din Covasna și Harghita” (Mesagerul de Covasna, 2016). De la înființare, organizația și-a extins orizontul geografic și astfel au fost apărut filiale în Brașov, Bacău și Iași. Asociația a intrat în atenția națională în 2019 prin implicarea membrilor săi în conflictul interetnic consumat în Cimitirul Eroilor din Valea Uzului, când români și maghiari s-au bătut după ce crucile de mormânt ale soldaților români au fost îmbrăcate în pungi de gunoi (Dădăcuș, 2019; vezi și Rusu, 2020e). „Apelul Românilor patrioți” redactat de către asociație începe cu următorul paragraf: „Într-o țară ocupată, statuile Voievozilor sunt dărâmate iar în locul lor sunt ridicate cele ale cotropitorilor. Într-o țară ocupată istoria universală are biblioteci în manuale, iar Istoria Națională jumătate de pagină ruptă. Cu jumătate de pagină nu poți ridica un Popor. Reacția urgentă, pe termen scurt, este predarea Istoriei în Piața Mare a Cetății”. Textul face referire la statuia ecvestră a lui Mihai Viteazul din Oradea (amplasată în 1994), care a fost înlăturată în 2019 din piața centrală pentru a face loc unei statui ecvestre a regelui Ferdinand I (Știrile ProTV, 2019; Bihor Online, 2019). Apelul se încheie cu o profesiune de credință: „Refuzăm dominația, refuzăm ocupația, rămânem cu Eroii, Sfinții și Martirii Neamului” (Incorect Politic, 2021).

Asociația Calea Neamului a fost cea care a obținut autorizația din partea municipalității pentru organizarea protestului. Primăria a emis autorizația pentru desfășurarea manifestației, cu

condiția ca sonorizarea să fie interzisă, fapt ce i-a revoltat și mai mult pe organizatori: „Despre Martiri și cei care i-au prigonit pe români, NU se vorbește în șoaptă și nici pe la colțuri de stradă! Mobilizați-vă pentru Sibiu, căci va fi greu! Sâmbătă, ora 16, la stația lui Brukenthal!” (Cimpoi, 2021).

Protestul pentru „recăpătarea Demnității Istorice de Români” s-a desfășurat sâmbătă, pe data de 18 septembrie 2021, la o săptămână de la dezvelirea statuii lui Samuel von Brukenthal. S-au adunat în fața statuii din Piața Mare în jur de 200 de participanți, cei mai mulți veniți din Covasna, Bacău, Brașov, București, Buzău, Suceava, Vrancea și Craiova. Pe lângă Asociația Calea Neamului (organizatoarea protestului) și Societatea Avram Iancu, protestarii veniți la Sibiu au reprezentat mai multe organizații patriotice precum Asociația Legitimă Apărare, Asociația Starea de Libertate, Asociația Neam Unit, Asociația Straja Carpaților și organizația neolegionară Frăția Ortodoxă Sfântul Mare Mucenic Gheorghe.

Începând cu ora 16:00, Piața Mare a Sibiului a devenit scena publică pe care a fost desfășurată întreaga recuzită naționalistă: oameni înveșmântați în costume populare, steaguri tricolore fluturând în aer, pancarte cu portretele lui Horea, Cloșca și Crișan. Nu au lipsit nici icoanele ortodoxe și cărțile sfinte. În fața colosului de bronz s-au petrecut scene de dramaturgie teopolitică: manifestanți îmbrăcați în port național și înfășurați în tricolor au citit ostentativ, cu voce tare, din Biblie, acatiste și cărți de rugăciuni. Prin astfel de acte ritualice, protestarii păreau să exorcizeze simbolic piața publică de prezența pângăritoare a statuii baronului. Un rapsod îmbrăcat în costum național și purtând pe umeri un cojoc ciobănesc a recitat poezii patriotice.

Manifestația a fost inaugurată solemn, de către un preot ortodox dintr-o parohie din Sibiu, care a rostit, alături de manifestanți, „Tatăl nostru”. Sobrietatea momentului a continuat prin intonarea imnului național. Organizatorii protestului nu au respectat condițiile puse de municipalitate în emiterea autorizației și au folosit o stație de amplificare. Au urmat discursuri din partea reprezentanților asociațiilor care au organizat protestul, prin care aceștia își exprimau revolta față de umilirea simbolizată de înălțarea statuii baronului „criminal de români” și cereau înlăturarea acesteia. Locul statuii este fie în colecția Muzeului Brukenthal, spuneau manifestanții, fie într-o turnătorie, topită și bronzul refolosit pentru clopote bisericești. „Asta-i țara noastră ! [...] Protestăm și cerem Primăriei Sibiu să înlătore statuia cotropitorului, fost guvernator, care se face direct răspunzător de prigonirea țăranilor români din Transilvania

și reprimarea în sânge a răscoalei lui Horea, Cloșca și Crișan”, a exclamat președintele Asociației Calea Neamului, Mihai Tîrnoveanu.

Printre participanți s-a numărat și cântărețul de muzică populară Veta Biriș și politicianul Gheorghe Funar, fost primar al Clujului, cunoscut pentru acțiunile sale ultranaționaliste și xenofobe. Veta Biriș a interpretat cântece patriotice, printre care „Trăiască duhul lui Iancu”, iar Gheorghe Funar a dat interviuri de presă. Indignat de palma trasă peste obrazul românilor, Funar a declarat că se impune adoptarea cât mai urgentă a unei legi care să stipuleze demolarea statuiilor criminalilor și cotropitorilor. Pe lângă statuia lui Brukenthal proaspăt inaugurată, a făcut referire și la cea a episcopului Áron Márton din Cluj-Napoca, la bustul poetului Wass Albert, condamnat pentru crime de război, din Odorheiu Secuiesc și la monumentul celor 13 generali din Oradea. Demolarea memoriei lor materiale trebuie urmată de anihilarea nominală: „numele lor să fie șterse de peste tot de pe teritoriul României. Să nu mai existe numele acestor cotropitori și criminali: nume de localități, nume de străzi, nume de piețe publice, nume de școli, de licee. Trebuie toate rase” (N. O., 2021).

Statuia lui Brukenthal a fost acoperită vizual cu două bannere uriașe pe care erau portretele celor trei capi ai răscoalei, Horea, Cloșca și Crișan, respectiv imaginea execuției primilor doi pe eșafodul de la Alba Iulia. La soclul statuii a fost așezat un cearșaf pe care scria „Criminal”. Președintele Asociației Calea Neamului a anunțat înființarea Străzii lui Horea, Cloșca și Crișan, alcătuită din șapte oameni care să flancheze în fiecare sâmbătă sau duminică statuia lui Brukenthal cu cele două mari afișe cu căpeteniile răscoalei și execuția lor. Ceea ce s-a și petrecut, în săptămâna următoare un grup de sibieni s-a înființat în fața statuii cu cele două bannere (Pârău, 2021). Mai târziu și-a făcut prezența și senatoarea Diana Șoșoacă, ex-membră a partidului naționalist Alianța pentru Unirea Românilor (AUR). Însoțită de Gheorghe Funar și de ceilalți manifestați, politiciană s-a arătat revoltată că statuia lui Gheorghe Lazăr, amplasată în cealaltă latură a pieței, era îngărdită în spatele unei scene. Și mai umilitor a fost faptul că în imediata proximitate a statuii au fost poziționate toaletele ecologice montate acolo pentru participanții la festivalul de muzică rock.

Manifestația s-a încheiat fără incidente. Însă descătușarea tuturor acestor energii, mobilizarea sentimentelor patriotice și performarea teatrală a identității și memoriei prin manifestații cu steaguri, imnuri, poezii și costume populare arată încă o dată cât de importante sunt simbolurile publice. Atât instalarea statuii cât

și contestarea ei sunt gesturi semnificative care arată cui aparține orașul, care trecut contează, ce trebuie celebrat și cine are puterea de a defini agenda comemorativă a comunității. Punerea în scenă a trecutului, fie că e făcută în mod static prin condensarea acestuia într-o statuie inertă sau e realizată dinamic printr-o manifestație de protest, sugerează aceeași intenție de revendicare a teritoriului și de afirmare a proprietății simbolice asupra spațiului.

Când ecurile protestului păreau să se stingă iar scandalul statuii să fie dat uitării, statuia lui Brukenthal a fost vandalizată. Imaginea cu plasa de plastic Lidl prinsă de Ordinul Sf. Ștefan care îi atârna la gât și din care se prelingea pe pieptul statuii până pe pavaj vopsea în culorile tricolorului a făcut înconjurul presei. Incidentul s-a petrecut în zorii zilei de 9 octombrie, în jurul orei 6:00 dimineața (Mitrache, 2021). Camerele de supraveghere au surprins un bărbat, care a fost peste câteva zile identificat și sancționat contravențional cu amendă în valoare de 500 lei (Gândul, 2021; Ciobanu, 2021; Roșu, 2021b). Paguba produsă de bărbatul de 37 de ani, domiciliat în Sibiu, a necesitat lucrări de restaurare în valoare de peste o mie de euro (Turnul Sfatului, 2021f).

Pe lângă vârtejul de știri factuale, cu acest prilej au apărut alte luări de poziție care fie condamnă actul de vandalism, fie îl justificau într-o formă sau alta. Din prima categorie face parte un articol apărut în *Ziariștii: Platforma jurnaliștilor liberi* la două zile de la incidentul. Textul vorbește despre „efectul Șoșoacă” și pune vandalizarea statuii lui Brukenthal în seama agitației pseudo-patriotice dar și a permisivității forțelor de ordine: „minciunile îndrugate de extremiști și tolerarea acestora de autorități i-au încurajat pe ignoranții agresivi” (Ziariștii, 2021). Într-un spirit asemănător este redactat și materialul publicat de *Deutsche Welle România* (DW). Acesta explorează relația dintre Samuel von Brukenthal, „istoria fake” și extremismul naționalist, susținând că vandalizarea statuii este rezultatul dezinformării în masă desfășurată prin multiple mijloace de comunicare (rețele sociale, site-uri de știri, televiziuni), care vine pe fondul unor atitudini xenofobe și a nemulțumirii față de politica lui Klaus Iohannis. Actul de vandalism ilustrează cum „credulitatea primitivă duce la gesturi barbare” (Fati, 2021).

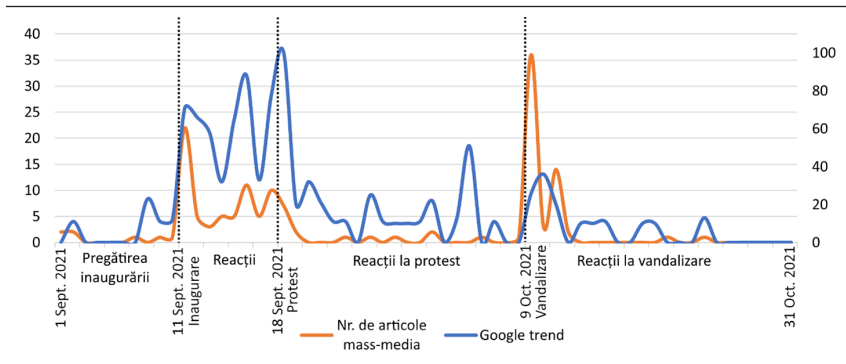
Din cealaltă parte a clivajului, detractorii lui Brukenthal și organizatorii protestului împotriva statuii nu s-au dezis de vandalizarea monumentului. Dimpotrivă, o primă strategie a fost aceea de a inversa raporturile între victimă și agresor. Mihai Tîrnoveanu, președintele Asociației Calea Neamului, a reacționat imediat ce știrea a fost difuzată de agențiile de presă, afirmând că „Nu statuia

lui Brukenthal a fost profanată, ci Istoria Națională a fost pângărită prin ridicarea statuii” (Turnul Sfatului, 2021g).

O altă reacție a venit din partea unui articol publicat în *Buletinul de Carei*, care acuza Poliția Română de dublă măsură. Textul incrimina faptul că, în timp ce în cazul statuii lui Brukenthal Biroul de Investigații Criminale din cadrul Inspectoratului de Poliție Județean Sibiu a demarat o anchetă penală ce avea ca obiect săvârșirea infracțiunii de distrugere, vandalizarea bustului lui Avram Iancu din Satu Mare, stropit cu vopsea albă la data de 5 septembrie 2021 nu a fost investigată în mod similar. Cazul a fost clasat după ce Poliția Municipiului Satu Mare a stabilit că „nu se întrunesc elementele constitutive ale vreunei fapte penale” întrucât „bustul nu a fost distrus sau degradat, substanța cu care ar fi fost stropit fiind îndepărtată în totalitate” (Buletin de Carei, 2021b). Trebuie spus că, peste două zile de la data publicării acestui articol, autorul actului de vandalism asupra statuii lui Brukenthal a fost sancționat contravențional, însă nu pentru infracțiunea de distrugere, ci în temeiul art. 2 punctul 4 din Legea 61/1991 (republicată) pentru sancționarea faptelor de încălcare a unor norme de conviețuire socială, a ordinii și liniștii publice: „aruncarea asupra unei persoane, construcții sau asupra unui mijloc de transport cu obiecte de orice fel, cu substanțe inflamante, iritant-lacrimogene sau cu efect paralizant, corozive sau care murdăresc, dacă nu s-au produs vătămări ale integrității corporale sau sănătății, ori pagube materiale”.

Sucesiunea temporală a evenimentelor care au marcat acest scandal, precum și reverberațiile sale în mass-media și interesul public, pot fi vizualizate în figura 59 de mai jos. Aceasta redă evoluția în timp a două variabile: pe de o parte, acoperirea mediatică a cazului Brukenthal reflectată în numărul de articole publicate în presă referitoare la statuie, iar pe de altă parte, interesul public față de același subiect ipostaziat în indicele cuantificat de Google Trends. Evoluția primei variabile este raportată la scala din stânga, care ia valori de la 0 la 40 și reprezintă frecvența în cifre absolute; dinamica în timp a celei de-a doua este raportată la scala din dreapta, cu valori de la 0 la 100 și reprezintă valori relative în raport cu valoarea maximă a popularității termenului, care primește convențional valoarea 100. Graficul Google Trends este realizat în baza popularității căutărilor cuvântului cheie „Brukenthal”. În vederea generării evoluției în timp a interesului mediatic, am inventariat toate articolele apărute în presa online dedicate statuii lui Brukenthal, totalul acestora fiind de 166. Perioada reprezentată în figură este cea cuprinsă între 1 septembrie 2021 și 31 octombrie 2021.

Figura 59. Dinamica temporală a scandalului mediatic referitor la statuia lui Brukenthal

Câteva observații se desprind din analiza acestor date longitudinale. În primul rând, se constată evoluții similare pentru cele două tendințe (Pearson $r = 0.487$, $p < 0.01$), însă acestea sunt totuși marcate de anumite variații semnificative. În privința momentului inaugurării statuii (11 septembrie 2021), există un echilibru între interesul mass-media și cel public. Până la protestul din 18 septembrie, interesul presei pentru urmărirea acestui subiect scade progresiv, în timp ce utilizatorii motoarelor de căutare continuă să se documenteze asupra baronului Samuel von Brukenthal. Maximumul interesului public este atins, conform Google Trends, cu prilejul protestului, subiect care nu a mai acaparat aceeași atenție din partea mass-media. În săptămânile care au urmat protestului, interesul public reflectat în căutările utilizatorilor platformei Google Search a rămas relativ crescut, în timp ce ziarele au abandonat rapid subiectul. O altă disjunctie între cele două survine cu ocazia vandalizării statuii din 11 octombrie 2021: dacă în presa centrală și locală putem vorbi despre o furtună mediatică, interesul din partea publicului a fost unul moderat, mai scăzut comparativ cu celelalte două momente ale cazului Brukenthal. Același tipar ca și cel generat de dezvelirea statuii și de protest devine vizibil și după vandalizare: subiectul este aproape imediat abandonat de către mass-media, în ciuda faptului că utilizatorii continuă să interogheze platforma Google Search asupra lui Samuel von Brukenthal.

Cazul statuii lui Brukenthal și a contestării acesteia subliniază polifonia trecutului și ambivalența memorială – și mai ales, dificultatea de a comemora un trecut inerent problematic. Adevărul istoric este important (Brukenthal nu este direct responsabil de prinderea, anchetarea și executarea capilor răscoalei țărănești),

iar mistificările trecutului (Brukenthal ca „ucigaș de români”) contribuie din plin la amplificarea resentimentelor naționaliste. Memoria însă – după cum au arătat numeroși cercetători de la Maurice Halbwachs (1980) la Pierre Nora (1989) – este diferită de istorie, fiind încărcată de afectivitate și subiectivism. După cum s-a văzut, protestatarii nu s-au lăsat convinși de vocile care au arătat, pe baza unor lucrări academice, că Samuel von Brukenthal nu se face responsabil de soarta cruntă îndurată de liderii țăranilor răsculați pe eșafodul din Alba Iulia. Acuzația inițială, cum că guvernatorul Transilvaniei a fost cel care s-a ocupat de zdrobirea răscoalei și a ordonat tragerea pe roată pe Horea, Cloșca și Crișan a fost diluată într-o acuzație generică. Anume, că Brukenthal este personificarea unui antiromânism istoric, cu referiri la situația degradantă a românilor ca „națiune tolerată” în Transilvania habsburgică și la abuzurile sașilor la adresa românilor în Sibiu (s-a vorbit, în acest sens, despre stâlpul infamiei la care erau pedepsiți românii care refuzau să meargă pe așa-numita „Calea vacii”). Indiferent de adevărul istoric, Brukenthal a devenit pentru unii români simbolul asupra căroro aceștia și-au proiectat resentimentele generate de o memorie colectivă a umilinței și împilării.

Pe de altă parte, apologeții baronului au celebrat dimensiunea culturală a lui Samuel von Brukenthal, idealizându-l ca pe un exponent al iluminismului și simbol al europenismului. Pentru aceștia, Brukenthal merită o statuie în centrul Sibiului pentru că a fost un mecena al artelor și că a strâns o vastă colecție de tablouri și cărți, pe care a lăsat-o moștenire comunității sub forma unui muzeu. Președintele Iohannis l-a omagiat pentru convingerea lui că educația și cultura stau la temelia bunei guvernante; primarul Sibiului, Astrid Fodor, a spus că „oameni ca Brukenthal au format Sibiul cultural de astăzi”; iar directorul Muzeului Brukenthal, Sabin Luca, l-a lăudat pentru meritele sale administrative: „Subsceptra lui de guvernator s-au introdus în Transilvania lucrurile cele mai noi în acel moment în Europa, în lume, nu numai în Europa” (Jipa, 2021). Ca răspuns la acuzațiile aduse de detractorii lui Brukenthal, apologeții baronului și-au articulat apărarea lui Brukenthal pe dezincriminarea guvernatorului ca vinovat pentru tragerea în roată a lui Horea, Cloșca și Crișan.

Admiratori ai personalității culturale a baronului și angajați în restabilirea adevărului istoric, aceștia au omis să privească activitatea lui Brukenthal în ansamblu, ca reprezentant și apărător al unei ordini sociale profund injuste. Iar această polarizare evaluativă între un Brukenthal erou al culturii și un Brukenthal

ucigaș de români rezultă dintr-o modalitate selectivă de raportare la un trecut polifonic, informată nu atât de dorința de cunoaștere a trecutului pe cât de mobiluri ideologice și identități colective, dar mai ales de experiențe istorice radical diferite, rămase necomunicate, neîmpărtășite și de aceea neîmpăcate. Cert este că statuia lui Brukenthal și conflictul rezultat din inaugurarea ei ilustrează existența a două regimuri concurente de comemorare a trecutului.

Evaluarea lui Samuel von Brukenthal, ca de altfel a oricărei alte personalități istorice, trebuie făcută în baza unui principiu care să rezolve dilema relației dintre agentivitate și structură, dintre libertatea personală și condiționările istorice. Trebuie, altfel spus, să analizeze relația necesarmente încâlcită dintre deciziile și acțiunile individuale, pe de o parte, și „utilajul mental” al epocii (Febvre, 1996), acel ansamblu de concepții luate ca fiind de la sine înțelese și care stabilește limitele gândirii indivizilor. Oamenii trebuie analizați raportați la universul mentalitar și configurația structurală a vremurilor în care trăiau, fără a da curs tentației de a le aplica o grilă de evaluare informată de valorile curente. Aceasta ar însemna să comitem păcatul impardonabil al anacronismului, asupra căruia a avertizat istoricul Școlii Analelor, Marc Bloch (1984).

Principiul pe care îl avansez ca bază evaluativă a personalităților istorice poate fi transpus în formula *captivității eonice*: a putut individul în cauză să vadă dincolo de limitările mentalitare și condiționările istorice ale timpului său ori, dimpotrivă, îi era practic imposibil să întrevadă alte posibilități de gândire și să își imagineze alte cursuri de acțiune? Întrebarea crucială este, altfel spus, în ce măsură persoana supusă evaluării avea resursele intelectuale, culturale, socio-economice și politice pentru a se ridica deasupra vremurilor sale, de a ieși din captivitatea țesăturii de opinii și practici derivate în mod natural din sistemul de valori și credințe luate ca fiind de la sine înțelese al epocii?

Pe planul viziunii sale socio-politice, Samuel von Brukenthal a rămas un om al timpului său. Baronul guvernator a fost un paradoxal și contradictoriu exemplu de iluminist cultural tributar unei mentalități feudale în ceea ce privește organizarea politică a sistemului social. Dovada cea mai temeinică a acestui lucru rezidă în faptul că Brukenthal s-a opus măsurilor reformatoare ale împăratului Iosif al II-lea care urmărea să desființeze iobăgia în Transilvania. A rămas captiv conservatorismului întemeiat pe privilegiile medievale ale „națiunii săsești”, ale cărei interese le-a apărut în parteneriat cu nobilimea maghiară în detrimentul presiunilor imperiale exercitate în sensul reconfigurării ordinii sociale pe bazele concivității

și egalității în drepturi. Astfel, evaluat în raport cu Iosif al II-lea și nicidecum cu un ideal abstract indisponibil empiric, Brukenthal apare ca o figură retrogradă, un contrafort al conservatorismului. Inclusiv faptul că prin dispoziție testamentară și-a lăsat averea moștenitorilor pe linie masculină, excluzând așadar în mod explicit femeile, îi relevă o altă fațetă a acestui conservatorism. Aceasta este evidențiată cu atât mai mult de faptul că Brukenthal avea exemplul intim al împărătesei Maria Terezia, căreia i-a fost consilier secret și apropiat, și care a fost dovada vie că viața publică și guvernarea nu sunt apanajul exclusiv al bărbaților.

Cât de oportună este – în lumina acestor considerații – ridicarea unei statui baronului Samuel von Brukenthal în Piața Mare a Sibiului? Am văzut că două treimi dintre sibienii care au participat la sondajul online s-au pronunțat în favoarea acestui proiect memorial. Pe de altă parte, dezvelirea statuii a lezat onoarea patriotică a anumitor români care s-au mobilizat din mai multe colțuri ale țării pentru a protesta în fața statuii baronului. Așadar, se impunea amplasarea unei astfel de statui într-o locație de maximă importanță simbolică și vizibilitate publică? Răspunsurile partizane le cunoaștem din relatarea anterioară: pentru apologeții baronului, statuia este o recunoaștere a meritelor sale culturale; pentru detractorii săi, ea reprezintă o sfidare simbolică și ofensă adusă istoriei. Puține răspunsuri non-partizane au fost avansate în cadrul dezbaterii publice. O astfel de poziționare îi aparține istoricului T. Szabó Csaba. Într-un editorial publicat în cotidianul *Szabadság* (Libertatea), acesta pune sub semnul întrebării atât forma artistică cât și fondul comemorativ al statuii. În primul rând, legat de formă, argumentează că „Epoca sculpturilor monumentale și autoritare a trecut: este timpul să comemorăm prin sculpturi mici, creative și neconvenționale”. Mai percutant este însă argumentul său cu privire la conținut: „statuile oamenilor politici nu mai sunt dezirabile în secolul al XXI-lea, în special în Transilvania, unde nu există aproape niciun politician maghiar, român sau sas care să nu amintească de o rană dureroasă din istoria vreuneia din cele trei etnii” (Szabó, 2021). O alternativă la statuile monumentale dedicate oamenilor de stat precum cea a lui Samuel von Brukenthal din Sibiu care divid comunitățile etnice în loc să le apropie este Grupul Statuar Interactiv „Holnaposok” (Cei de mâine) inaugurat în Oradea în 2012 (creația aceluiași sculptor care a turnat și statuia lui Brukenthal, orădeanul Deák Árpád). Grupul îi prezintă, la scară umană, pe poeții Ady Endre, Dutka Akos, Juhasz Gyula și Emod Tamas, membri ai grupării literare „Holnaposok”, discutând în

jurul unei mese la care pietonii se pot așeza pentru a „sta, citi sau medita” în compania scriitorilor.

În baza acestor aspecte, amplasarea statuii lui Samuel von Brukenthal în Piața Mare a Sibiului constituie o idee neinspirată, din cinci considerente care pot fi ordonate într-un crescendo al importanței argumentative cu care acestea sunt investite. În primul rând, (1) sub raport estetic-artistic, statuia este criticabilă pentru natura ei figurativă – îl reproduce sculptural pe Brukenthal într-o manieră realistă, inspirată dintr-un tablou aflat în colecția muzeului – dar și pentru dimensiunile sale exagerate (trei metri înălțime). Acest stil figurativ, calchiat sculptural după un portret de tablou, face ca statuia să fie anacronică în raport cu paradigma artei postmoderne și mai ales în relație cu noile forme de comemorare prin monumente dezvoltate în lumea occidentală în perioada postbelică (monumente invizibile, contra-monumente etc.).

În al doilea rând, (2) din rațiuni contextuale și de proximitate spațială, statuia produce redundanță memorială. Aceasta deoarece statuia este amplasată în fața Muzeului Național Brukenthal, în interiorul căreia se află un bust al lui Samuel von Brukenthal, clădirea fiind situată la intersecția Pieței Mari cu Str. Samuel von Brukenthal, la capătul căreia se află Colegiul Național Brukenthal. Așadar, într-un spațiu urban foarte redus, existau deja patru artefacte culturale și materiale (denumire muzeu, bust, nume de stradă, nume de liceu) care aduceau omagii aceleiași personalități. Pe de o parte, se poate argumenta că statuia consolidează prezența baronului în peisajul memorial al Sibiului și organizează spațiul din centrul orașului dându-i o coerență tematică. Pe de altă parte, contraargumentul este că face acest lucru adăugând un artefact material impozant într-o arie oricum saturată cu memoria lui Brukenthal.

În al treilea rând, (3) din punct de vedere relațional statuia lui Brukenthal reconfigurează geografia simbolică a Pieței Mari, prin raporturile pe care le stabilește cu statuia lui Gheorghe Lazăr amplasată în cealaltă latură a pieței. După cum am precizat într-un capitol anterior, vechea statuie de calcar a lui Gheorghe Lazăr, inaugurată în 1984, a fost demontată din poziția centrală a pieței în contextul reamenajărilor făcute în vederea pregătirii orașului pentru evenimentele din anul 2007 când Sibiul a fost Capitală Culturală Europeană. Noua statuie a lui Lazăr, redimensionată, a fost reamplasată într-o locație marginală a pieței. În contextul festivalizării tot mai accentuate a orașului, statuia lui Lazăr ajunge să fie ascunsă în spatele scenelor de concert. Dintr-un reper

monumental al Pieței Mari, noua statuie a lui Lazăr, rescalată și marginalizată, a ajuns să fie supusă în mod repetat umilinței simbolice și prin faptul că, în timpul concertelor, în preajma ei sunt amplasate toaletele ecologice.

În al patrulea rând, (4) din considerente ce țin de statutul socioeconomic și identitatea de gen, statuia lui Brukenthal reproduce modelul de hegemonie masculină și de reprezentare a conducătorilor aristocratici. Cu excepția împărătesei Maria Terezia (o altă reprezentantă a clasei privilegiate), al cărei bust este amplasat în fața clădirii fostului Orfelinat Terezian, nicio altă femeie nu este imortalizată în patrimoniul statuar al Sibiului. România personificată alegoric într-o femeie în monumentul dedicat victoriei din Primul Război Mondial amplasat la capătul Bulevardului Victoria, statuia Victoriei în cel de-al Doilea Război Mondial reamplasată în curtea Aeroportului Sibiu (redefinită drept Zeița Zburătoare) și fântâna arteziană Mama și Copilul din Piața Iosefin – toate acestea reprezintă femei generice și nu personalități istorice concrete. La aceasta trebuie adăugată și disproporția flagrantă la nivelul toponimiei stradale, unde cele cinci străzi denumite după femei reprezintă cam doi la sută din nomenclatorul străzilor eponime al orașului. În locul baronului, municipalitatea putea folosi prilejul inaugurării unui monument care să celebreze categoriile mai puțin, dacă nu deloc, vizibile în spațiul public. Femei sau reprezentanți ai claselor sociale defavorizate ar fi fost opțiuni viabile (unul dintre puținele monumente de acest gen, subordonat însă ideologiei naționaliste, este bustul lui Badea Cârțan din Parcul Astra, dedicat unui țăran român).

În al cincilea rând și cel mai important, (5) din rațiuni subsumabile politicilor memoriei și identității, statuia lui Brukenthal este un monument care divide comunități, un simbol care adâncește clivajele etnice, reproduce relații etnice de putere și perpetuează traume istorice nerezolvate. Face aceste lucruri întrucât, ca statuie, ea este, înainte de a fi o operă de artă publică, o declarație politică. Prin contrast, în ciuda opulenței sale interioare, Muzeului Național Brukenthal îi lipsește această ostentație politică. Tocmai de aceea, Muzeul este cvasi-unanim recunoscut ca o valoare de patrimoniu inestimabilă a Sibiului, pe când statuia este contestată de unii ca fiind un simbol ofensator la adresa identității naționale și a memoriei istorice a românilor. Orașul are nevoie de statui conciliatoare, de monumente care împacă. De simboluri publice care conotă experiențe istorice ce pot fi împărtășite. Orașul duce lipsă de monumente nerevendicative, de mo-

numente împărtășitoare. De statui inclusive și democratice. Și cel mai important, orașul are nevoie de statui care *apropie* alterități și nu care *apropriază* spațiul și trecutul pentru o anumită comunitate în detrimentul alteia.

Bustul lui Avram Iancu

În scandalul din jurul statuii baronului Samuel von Brukenthal, numele lui Avram Iancu a fost invocat în mod frecvent. În primul rând, una dintre organizațiile care au contestat vehement inaugurarea statuii și au mobilizat oamenii la protestul din săptămâna următoare dezvelirii a fost, după cum am văzut, Societatea Cultural-Patriotică „Avram Iancu” din România. Cu ocazia vandalizării statuii lui Brukenthal, contestatarii au acuzat dubla măsură a autorităților. Ei au criticat faptul Poliția a respins ca neîntemeiată solicitarea de începere a unei anchete penale pentru infracțiunea de distrugere atunci când bustul lui Avram Iancu din Satu Mare a fost stropit cu vopsea albă. Dar mai ales figura eroului pașoptist transilvănean a fost contrapusă celei a baronului sas într-o confruntare etnoculturală a simbolurilor identitare. Nemulțumirea protestatarilor a fost alimentată și de eșecul campaniei de amplasare a unui bust al lui Avram Iancu în Parcul Astra din Sibiu. Comparativ cu susținerea manifestată de municipalitate și celelalte autorități publice (inclusiv Președintele Klaus Iohannis) pentru proiectul de ridicare a statuii lui Samuel von Brukenthal într-o locație centrală a orașului, tergiversările administrative și opreliștile politice care au îngreunat eforturile de amplasare a unui bust dedicat lui Avram Iancu în Sibiu au fost percepute ca încă o dovadă de antiromânism.

Voi începe acest capitol prin discutarea resurgenței în forță a cultului memorial al lui Avram Iancu. Preocuparea pentru memoria revoluționarului pașoptist ardelean a renăscut în ultimii ani la nivelul întregii țări, manifestându-se atât pe plan legislativ cât și pe cel comemorativ. Proiectul de amplasare a unui bust al lui Avram Iancu la Sibiu – subiectul central al capitolului de față – trebuie, așadar, analizat în cadrul acestui curent mai amplu ce se desfășoară la o scală geografică mai extinsă și cuprinde dimensiuni multiple. Voi prezenta apoi motivația invocată de inițiatorii proiectului pentru amplasarea bustului în Sibiu. Detalierea acestei motivații va permite analizarea, într-un registru comparativ, modului în care memoria lui Avram Iancu a fost obiectivată în alte localități importante din

Transilvania (Țebea, Cluj-Napoca și Târgu Mureș). Pe acest fundal comparativ, deopotrivă istoric și cultural, voi reconstitui procesul frământat de amplasare a bustului lui Avram Iancu în Sibiu. După cum se va vedea, acest proces, derulat pe o perioadă de cinci ani, poate fi structurat în cinci etape distincte: de la (1) entuziasmul inițierii, urmat de (2) frustrarea generată de procedurile administrative de avizare, accentuată în (3) revoltă morală întemeiată în comparații etnice defavorabile și victimizare, manifestată în acuzații și protest. Acest sentiment a lăsat locul (4) speranței, care s-a dovedit în cele din urmă a fi o deziluzie, ceea ce a condus către (5) consolare și acceptarea unei soluții de compromis. În partea de final a acestei secțiuni voi prezenta, analiza și interpreta rezultatele obținute în cadrul sondajului online pe care l-am realizat, în privința chestiunii referitoare la bustul lui Avram Iancu din Sibiu.

Avram Iancu a intrat în memoria colectivă a românilor transilvăneni ca erou pașoptist și „apostol al libertății naționale”. El este celebrat pentru acțiunile sale militare din perioada 1848-1849, când a comandat armata românilor împotriva armatei revoluționare a maghiarilor conduși de Kossuth Lajos. La data de 29 mai 1848, Dieta Transilvaniei întrunită la Cluj a decretat unirea Transilvaniei cu Ungaria. Reformele democratice și politice de pe agenda revoluționarilor maghiari au fost susținute până la un punct și de intelectualitatea românească, cu condiția ca aceste drepturi să recunoască națiunea română ca entitate politică distinctă. Altfel, aceștia se temeau că noile drepturi civile și politice le erau atribuite românilor ca cetățeni individuali ai Ungariei – patria unei unice națiuni, a celui maghiar – fapt care s-ar fi tradus în dizolvarea națiunii române. După mai multe eforturi de organizare a românilor care au culminat cu Adunarea Națională de la Blaj (15 mai 1848) – când a fost proclamată independența națiunii române, s-a cerut desființarea iobăgiei și s-a protestat împotriva unirii Transilvaniei cu Ungaria – neînțelegerile cu maghiarii au escaladat iar conflictul a devenit unul armat. Spre sfârșitul anului 1848, Avram Iancu a înființat Legiunea „Auraria Gemina”, pe care a comandat-o în calitate de prefect (echivalent gradului de general) și a început organizarea armată în Țara Moților.

Luptele între armata țărănească mobilizată de Avram Iancu și alte căpetenii (Ioan Buteanu, Axente Sever etc.), aliată cu armata imperială austriacă, și armata revoluționară maghiară au izbucnit în contextul în care Dieta a proclamat uniunea Transilvaniei cu Ungaria înainte de a decide desființarea iobăgiei. La fel de important, uniunea a fost hotărâtă fără a ține seama de proclamația

Adunării Naționale a românilor de la Blaj, care solicita recunoașterea legală a națiunii române ca entitate politică de sine stătătoare, reprezentată în structurile de conducere și de decizie ale țării. În plus, autoritățile maghiare au dispus dizolvarea Comitetului Național Român cu sediul la Sibiu, stabilit în urma Adunării Naționale de la Blaj, prezidat de episcopul ortodox Andrei Șaguna (vicepreședinte: Simion Bărnăuțiu, iar printre membri se numărau Avram Iancu, Alexandru Papiu-Ilarian, Timotei Cipariu etc.). Evenimentul care a declanșat războiul a fost masacrul de la Mihalț (2 iunie 1848), un sat aflat în comitatul Alba de Jos, când 12 țărani români au fost uciși de către autoritățile maghiare pentru că au scos vitele la păscut pe o moșie aparținând nobilului local.

Spre sfârșitul lunii octombrie 1848, întreaga Transilvanie este prinsă într-un conflict armat. Românii nu au fost convinși să depună armele de faptul că la 18 iunie 1848 guvernul maghiar a desființat iobăgia. Emanciparea juridică din condiția de iobagi lipsită de împrumut și asigurarea drepturilor naționale li s-a părut o măsură insuficientă. O turnură importantă se petrece în martie 1849, când ofensiva românilor alături de armata imperială se transformă în defensivă. Avram Iancu organizează apărarea în Munții Apuseni, în timp ce autoritățile maghiare instituie așa-numitele „tribunale de sânge” care aplică sentințe capitale urmate de executarea sumară unui număr de două mii de români. Alte două mii de țărani români sunt uciși de „echipele de vânătoare” în cadrul unor expediții de dezarmare și pedepsire a satelor românești (Dragomir, 1968, pp. 124-125). Masacre au comis și românii, cele mai multe victime fiind înregistrate la Zlatna și Aiud.

În cele din urmă, ajutată de intervenția militară a Imperiului Rus, armata austriacă reușește să înfrângă revoluția maghiară. Luna august 1849 consemnează „biruința definitivă a oștilor imperiale” (Dragomir, 1968, p. 290). Restaurarea autorității Curții de la Viena în Transilvania nu a însemnat și o îmbunătățire semnificativă a condiției românilor care și-au apărat naționalitatea și și-au demonstrat loialitatea față de împărat. Curtea refuză în continuare să recunoască naționalitatea română și să acorde drepturi colective națiunii române din Transilvania. Axente Sever și apoi Avram Iancu sunt arestați dar sunt rapid eliberați de teama unor noi tulburări din partea populației. Demersurile lui Avram Iancu la Viena rămân fără niciun efect. Este medaliat de către împărat, dar acesta refuză onoarea. În 1852, Iancu este arestat, întemnițat la Alba Iulia, unde este batjocorit de către un gardian maghiar. Este transferat la Sibiu, unde este achitat. Rămâne

pentru o vreme la Sibiu, unde încep să se manifeste simptomele tot mai grave ale unei boli nervoase: ieșiri violente necontrolate, minte încețoșată, consum abuziv de alcool. Se întoarce în locurile natale din Munții Apuseni, unde duce o viață departe de frământările politice. Moare la data de 10 septembrie 1872, la vârsta de 48 de ani. Defunctul este înmormântat trei zile mai târziu la umbra Gorunului lui Horea din Țebea, de către un sobor de 36 de preoți, care au slujit în fața unei mulțimi îndoliate în număr de peste patru mii de români (Dragomir, 1968, p. 338; Lazăr și Morar, 2008, p. 9).

Cât timp Transilvania a continuat să fie parte a Transleithaniei (Țările Coroanei Sfântului Ștefan) în cadrul Imperiului Austro-Ungar, cultul lui Avram Iancu a rămas unul informal, în condițiile în care autoritățile maghiare nu permiteau acțiuni omagiale și comemorative. Hărțuirile au apărut imediat după funeraliile din 13 septembrie 1872, când guvernul ungar a solicitat prefecturii să demareze anchetă. Aceasta viza cuvântările patriotice rostite în cadrul orațiilor funebre, în care Iancu a fost omagiat ca erou național. A deranjat faptul că oratorii au pomenit inclusiv numele lui Horea, a cărui memorie era vie în țara Moților. În al doilea rând, ministrul intern maghiar s-a arătat revoltat de faptul că pe mormântul lui Iancu a fost arborat drapelul românesc, o acțiune simbolică văzută ca „o demonstrație ostilă” care lovește în „demonitatea națională” maghiară (Lazăr și Morar, 2008, p. 14). Un alt capitol conflictual al relațiilor româno-maghiare referitoare la memoria lui Avram Iancu s-a consumat la sfârșitul secolului. În 1894, Ioan Russu Șurianu a inițiat un fond, încredințat ziarului *Tribuna* din Sibiu, pentru ridicarea unui monument lui Avram Iancu. Planurile au evoluat de la montarea unei cruci pe mormântul eroului, până la construirea unui mausoleu la Țebea și o statuie ecvestră la Câmpeni. Campania a fost îmbrățișată cu entuziasm de către românii transilvăneni, dar și de către cei de peste Carpați.

Guvernul maghiar a intervenit rapid și la 15 martie 1894 ministrul de interne a interzis colecta pentru monumentul lui Iancu. La Sibiu, cinci domnișoare care confecționau cocarde tricolore pe care le comercializau pentru a strânge bani pentru fondul Iancu au fost trimise în judecată (p. 18). Magistratul orașului Sibiu a publicat o decizie prin care prevedea pedeapsă cu arest de cinci zile și amendă pentru oricine contribuia la acest fond. În baza acestei decizii, țăranul Emanoilă Sava din Vurpăr a fost condamnat la opt zile de arest pentru contribuția sa financiară (p. 23). Casierul fondului și redactor al *Tribunei*, Tit Liviu Albini, este acuzat de fraudarea fondului și condamnat la închisoare (15 zile devenite 10

luni după apel). Fondul a fost confiscat de către autoritățile statului maghiar, care au intentat procese de presă ziarelor românești *Tribuna* și *Foaia Poporului*. În perioada 1893-1903, redactorii celor două publicații au fost condamnați la 204 luni de închisoare, iar amenzile în bani au dus ziarul *Tribuna* la faliment (p. 52). Un alt episod l-a constituit condamnarea celor trei studenți români de la Universitatea din Cluj care în ultima zi din 1899 au depus o cunună de lauri cu tricolor pe mormântul lui Avram Iancu. În procesul organizat la data de 13 februarie 1900 la Baia de Criș, cei trei studenți au fost condamnați fiecare la șase săptămâni de închisoare și 250 de coroane amendă (p. 42). Toate acestea au produs mare ecou în presă, provocând indignare și manifestații de stradă.

Dincolo de aceste scandaluri juridice reflectate în presă, faptele de arme ale „Craului Munților” au rămas, până după unirea Transilvaniei cu regatul României, cultivate mai ales în „memoria orală” (Le Goff, 1992) sau, în terminologia lui Jan Assmann, „memoria comunicațională” bazată de transmitere orală în cadrul familiei și a comunității (Assmann, 2010). Primul pas spre convertirea acestei memorii orale și comunicaționale în memorie scrisă (Le Goff) și culturală (Assmann) a fost realizat abia în 1897, când a fost publicată o biografie a lui Avram Iancu în paginile revistei *Transilvania* (Sterca Șulițiu de Cărpeneș, 1897a), tipărită ulterior și ca broșură (Sterca Șulițiu de Cărpeneș, 1897b).

Memoria lui Avram Iancu a dobândit valențele unui cult de stat abia în 1924, după ce Transilvania a fost încorporată în regatul României. Cu prilejul aniversării a o sută de ani de la nașterea eroului pașoptist, elita politică, culturală și religioasă a României Mari, în frunte cu familia regală, a sărbătorit la Țebea Centenarul Avram Iancu. Organizatoarea festivităților a fost Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA), cu sediul în Sibiu, care a reușit să mobilizeze întregul angrenaj al instituțiilor relevante din România Mare în vederea participării la acest eveniment festiv. Asociația a învățat din eșecul comemorativ înregistrat cu doi ani înainte, când a plănuțit să marcheze prin acțiuni solemne semicentenarul morții lui Iancu. La evenimentul comemorativ desfășurat la data de 1/14 septembrie 1922 la Țebea a participat o serie de oficialități politice, culturale și religioase (printre care prezența lui Vasile Goldiș a fost cea mai notabilă), fără însă o asistență numeroasă. În raportul înaintat de către preotul local către Mitropolitul Ardealului, acesta justifică nereușita prin faptul că acea zi „fiind zi de târg la Brad, poporul și-a văzut de afaceri particulare” (Lazăr și Morar, 2008, p. 60).

Serbările prilejuite de centenarul nașterii lui Avram Iancu au debutat la data de 28 august 1924, de ziua Adormirii Maicii Domnului: în această zi deja încărcată cu semnificații religioase, în toate bisericile ortodoxe și unite de pe întreg teritoriul țării au fost oficiate parastase pentru odihna sufletului lui Avram Iancu (*Transilvania*, 1924). După acest moment de comuniune spirituală caracterizată de sincronitate cronotopică (temporală și spațială deopotrivă), orizontul geografic al serbărilor a fost restrâns la Țara Moșilor. Aici, la Baia de Criș, Comitetul Central al Astrei, în frunte cu președintele Asociațiunii, Vasile Goldiș, alături de Mitropolitul Ardealului Nicolae Bălan și academicianul Ioan Lupaș, printre alții, au fost primiți la data de 30 august de către oficialitățile locale în sunetele unei fanfare militare. S-a organizat un pelerinaj la mormântul lui Avram Iancu de la Țebea, unde au depus o coroană și au ținut discursuri. În cuvântarea lui, Ioan Lupaș, membru al Academiei Române, l-a caracterizat pe Iancu drept „mucenic al libertății noastre naționale” și s-a referit la rămășițele sale trupești înhumate acolo ca fiind „sfinte moaște”. Reveniți la Baia de Criș, prima zi a festivităților s-a încheiat cu o conferință despre evenimentele din 1848-1849 ținută de un profesor universitar clujean în holul hotelului din localitate.

Ziua de duminică, 31 august 1924, avea să fie cea mai încărcată de acte simbolice. Dimineața, la ora 8, a fost dezvelit bustul lui Avram Iancu amplasat în piața din localitate (opera sculptorului arădean Romul Ladea). A urmat apoi amplasarea unei plăci comemorative la casa unde eroul a murit în 1872. Desigur, toate aceste acțiuni memoriale au fost înglobate într-o liturghie care amesteca religia și naționalismul: a fost oficiată o slujbă religioasă iar apoi s-au rostit cuvântări de către Vasile Goldiș (președintele Astrei) și Alexandru Lapedatu (ministrul Cultelor și Artelor). La ora 10 a sosit în gara din Țebea, denumită „Avram Iancu” cu acest prilej, trenul regal. Regele Ferdinand și Regina Maria au fost însoțiți de către Principele Moștenitor Carol și Principesa Ileana. I-a urmat înalții reprezentanți ai clerului ortodox: Mitropolitul Primat Miron Cristea și Arhiepiscopul Chișinăului Gurie. Guvernul a fost reprezentat de Președintele Consiliului de Miniștri, Ionel Brătianu, însoțit de alți membri ai cabinetului. Nu au lipsit reprezentanții armatei, generalii Alexandru Averescu și Constantin Prezan. Din partea Academiei Române a sosit la Țebea poetul și politicianul Octavian Goga. La fel de grăitoare au fost și marile absențe: Nicolae Iorga și Iuliu Maniu (ambii fiind oponenți politici ai lui Vasile Goldiș). Cu doi ani înainte, Iuliu Maniu a lipsit și

de la încoronarea lui Ferdinand din 15 octombrie 1922 de la Alba Iulia, protestând atunci împotriva guvernului liberal condus de același Ionel Brătianu (Turcu, 2021). Lista participanților, dar mai ales a celor care nu s-au prezentat la aceste evenimente, ilustrează politicile prezenței și absenței simbolice din cadrul ritualurilor politice și comemorative.

A urmat pelerinajul către mormântul lui Avram Iancu. Acolo au fost primiți de Mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan, care a oficiat parastasul alături de un sobor de 12 preoți și corul studențimii Universității din Cluj. Slujba a fost urmată de cuvântări din partea tuturor acestor personalități politice, religioase, militare și culturale. Regina Maria a împodobit cu flori mormântul lui Avram Iancu iar Regele Ferdinand a decorat un bărbat de 98 de ani, contemporan cu Iancu, atribuindu-i ordinul „Coroana României”. Apoi, în timp ce notabilitățile au participat la masa oficială, pentru mulțimea adunată la Țebea a fost organizată o masă câmpenească. Țăranii au primit icoane cu figura eroului din partea Astei alături de broșura cu biografia lui Avram Iancu întocmită de istoricul clujean Silviu Dragomir (1924).

În zilele următoare, familia regală și suita de oficialități s-au deplasat la Câmpeni, cu opriri la Brad și Abrud, fiecare dintre acestea fiind marcată prin slujbe, discursuri, festivități. S-a urcat pe Muntele Găina. La Vidra de Sus (din acel an redenumită Avram Iancu), a fost vizitată casa natală a eroului amenajată în clădire memorială. În 1909, casa a fost stropită cu petrol și incendiată de către „niște necunoscuți” (Lazăr și Morar, 2008, p. 53). Lângă aceasta a fost înființat Muzeul Avram Iancu. Ultima oprire a fost la Cluj, unde convoiul a ajuns la data de 2 septembrie 1924. Aici, în fața Teatrului Național, având pe fundal șantierul unde se înălța Catedrala Ortodoxă, s-au ținut slujbe și cuvântări tocmai pe locul rezervat pentru ridicarea statuii lui Avram Iancu. Bulevardul din noul centru „românesc” al Clujului (în opoziție cu vechea piață dominată de Biserica Romano-Catolică Sf. Mihail și de statuia ecvestră a lui Hunyadi Mátyás/Matei Corvin inaugurată în 1902) a permis ca încheierea festivităților să fie marcată printr-o paradă militară și defilare a trupelor.

Mormântul lui Avram Iancu de la Țebea a fost transformat prin aceste serbări centenare într-un loc memorial de importanță națională, devenind astfel un loc de pelerinaj. Cu ocazia Centenarului morții lui Avram Iancu din 1924, cimitirul din Țebea a fost supus unor ample lucrări de restructurare. Planul de reamenajare a prins contur încă din 1921, fiind conceput pentru solemnitățile

prevăzute a fi desfășurate cu prilejul semicentenarului nașterii lui Iancu din 1922 (evenimente care au fost în cele din urmă amânate pentru 1924). Încă de atunci, Mitropolitul Ardealului a ordonat parohiei locale să nu mai permită noi înhumări în jurul mormântului lui Avram Iancu. Lucrările de reamenajare, finalizate în ajunul solemnităților din 1924, au constat în exhumarea celor 24 de parohieni înmormântați lângă Iancu ca parte a degajării unui perimetru de 600 de metri pătrați în jurul mormântului eroului. În locul osemintelor exhumate și reîngropate într-o locație mai periferică a cimitirului au fost aduse rămășițele trupești ale lui Ioan Buteanu (spânzurat fără judecată în 1849 și îngropat la Iosășel, comitatul Arad) și Simeon Groza (decedat în 1885 și îngropat în satul său natal, Rovina), ambii frați de arme ai lui Avram Iancu. În dreapta lor au fost aduse și înhumate osemintele a 72 de ostași căzuți în Primul Război Mondial, iar la stânga alți 18 eroi necunoscuți. Totul aranjat după o simbolistică necropolară înscrisă într-un peisaj al morții care să reprezinte cifra 1872, anul decesului eroului pașoptist. Nu pot fi ignorate nici semnificațiile din spatele înhumării militarilor morți în Războiul pentru Întregirea Neamului, care a dus la încorporarea Transilvaniei în regatului României. Îngroparea combatanților din Primul Război Mondial alături de Iancu și cei doi prefecți ai săi a fost menită să sublinieze teleologia istorică împlinită în Marea Unire din 1918 dar și continuitatea sacrificială și comuniunea telurică a martirilor țării care au făcut-o posibilă.

În perioada interbelică, prin înhumarea altor personalități în incinta cimitirului și amplasarea altor artefacte comemorative (placa de marmură așezată pe mormântul lui Avram Iancu în 1931 la inițiativa istoricilor Gheorghe I. Brătianu și Constantin C. Giurescu), locul a devenit un spațiu densificat memorial. În timp, cimitirul a ajuns să fie cunoscut drept „Panteonul Moților” și să constituie un punct nodal în geografia comemorativă a luptelor românilor ardeleni pentru emancipare națională. Regimul comunist a întrerupt această tradiție mnemonică centrată pe cultul lui Avram Iancu (despre „tradiții mnemonice”, vezi Zerubavel, 2003). În noua interpretare istoriografică promovată de regim, Avram Iancu a fost caracterizat drept un exponent al reacțiunii și liderul contrarevoluției, prin faptul că a luptat alături de armata imperială împotriva armatei revoluționare maghiare. Memoria Iancului a fost recuperată abia la mijlocul anilor șaizeci, în contextul reînșurării discursului național. Anul 1965 constituie un jalon cronologic în acest sens: în acest an apare ediția reșapată după

calapodul materialismului-dialectic a biografiei *Avram Iancu* scrisă de istoricul Silviu Dragomir. Un an mai târziu are loc vizita lui Nicolae Ceaușescu la cimitirul din Țebea, ocazie cu care rostește un discurs omagial la adresa lui Avram Iancu. Centenarul morții lui Iancu, din 1972, este marcat editorial prin publicarea monografiei academicianului Ștefan Pascu, *Avram Iancu: viața și faptele unui erou și martir* (Pascu, 1972), dar și prin festivități la Baia de Criș. Cu această ocazie a fost amplasat un obelisc. Totuși, evenimentele au păstrat un caracter regional, în condițiile în care cea mai importantă personalitate publică a fost prim-secretarul Comitetului județean de partid din Hunedoara.

Sincronizate cu succesiunea de aniversări și comemorări au loc dezveliri de busturi în mai multe localități din Transilvania. În 1968, când se împlineau 120 de ani de la evenimentele revoluționare din 1848, au fost inaugurate busturi ale lui Avram Iancu în localitatea sa natală (Vidra de Sus, redenumită Avram Iancu), Huedin (jud. Cluj) și Brad (jud. Hunedoara), în fața liceului Avram Iancu (Teodorescu, 1998). Al doilea val de memorializări materiale a venit în 1972, de centenarul morții lui Iancu. Un alt monument în marmură reprezentându-l pe Avram Iancu a fost amplasat în Piața Libertății din Brad (opera sculptorului Naum Corcescu). Alte busturi ale eroului au fost dezvelite la Aiud și Blaj (ambele orașe în jud. Alba), respectiv Hălmăgiu (comună în jud. Arad). Statuia ecvestră din Târgu Mureș a fost instalată pe soclul din Piața Trandafirilor în 1978. Până în decembrie 1989, alte monumente dedicate lui Avram Iancu apar în localitatea Avram Iancu (jud. Bihor) – un bust dezvelit în 1979, respectiv în Timișoara – bust inaugurat în 1984.

Țebea a renăscut ca loc al memoriei după 1989. Schimbarea de regim a readus în agenda comemorativă data morții lui Avram Iancu. În democrația pluralistă care prinde contur în perioada postcomunistă – una în care retorica naționalistă a reizbucnit în forță – comemorarea lui Avram Iancu a devenit nu doar un eveniment memorial, ci și un prilej de campanie electorală pentru politicieni și partidele politice. Începând cu 1991, Țebea a devenit un loc de pelerinaj politic pentru reprezentanții puterii centrale din București. La mormântul lui Avram Iancu s-au închinat președinți (Ion Iliescu, Traian Băsescu), prim-miniștri (Petre Roman, Adrian Năstase, Victor Ciorbea) și înalte fețe religioase. Cei mai constanți participanți la festivitățile de la Țebea au fost politicianul ultranaționalist Corneliu Vadim Tudor (președintele Partidului România Mare) și poetul Adrian Păunescu (fondator al Cenaclului Flacăra și om politic naționalist).

Anii nouăzeci deschid o nouă epocă de immortalizare materială a memoriei lui Iancu. Primul monument postdecembrist este inaugurat în Cluj-Napoca în 1991, un bust amplasat în fața liceului Avram Iancu. Tot la Cluj-Napoca, în 1993, este dezvelită statuia monumentală din fața Teatrului Național. A patra statuie de mari proporții (pe lângă cea ecvestră din Câmpeni, inaugurată la Târgu Mureș în 1930 și refugiată în orașul din Munții Apuseni în 1940, după Dictatul de la Viena) a fost amplasată în Turda în 1998. De-a lungul anilor nouăzeci, busturi ale lui Avram Iancu au mai fost dezvelite în Brașov (1993), Zlatna (1994), Oradea (1994), Carei (1994), Zalău (1995), Petroșani (1995) și Bistrița (1995). După anul 2000, apar alte busturi ale luptătorului pașoptist la Alba Iulia (2001), Târnăveni (2002) și Hunedoara (2004). Ultimul deceniu cunoaște un nou avânt din acest punct de vedere, care se datorează în bună măsură inițiativelor și eforturilor depuse de către Societatea Cultural-Patriotică „Avram Iancu” și a filialelor ei locale. Începând cu 2000, busturi reprezentându-l pe Iancu sunt inaugurate în alte localități din Ardeal: Beiuș (2000), Baia de Arieș (2011), Mihai Viteazu (jud. Cluj) (2013), Izvoarele (jud. Alba) (2013), Satu Mare (2014), Voinești (jud. Covasna) (2015), Dedrad (jud. Mureș) (2015), Râșca (jud. Cluj) (2016), Sibiu (2018) și Brad (2019). Cu ocazia Centenarului Marii Uniri sărbătorită pe toată durata anului 2018 la nivel național se produce o premieră în privința practicilor materiale de comemorare a lui Avram Iancu: dacă până acum, Iancu era un simbol al Ardealului, al cărui cult era concentrat în Țara Moșilor și regiunile învecinate, în 2018 mai multe busturi ale acestuia sunt dezvelite în București. Un bust al lui Iancu a fost dezvelit în centrul capitalei, situat în parcul din fața Bisericii Krețulescu (Glasul, 2018). Alte două busturi au fost amplasate în instituțiile centrale ale sistemului politic românesc, în Palatul Parlamentului (Novăceanu, 2018), respectiv în clădirea Guvernului (Bumbac, 2018).

Figura 60. Geografia comemorativă a lui Avram Iancu

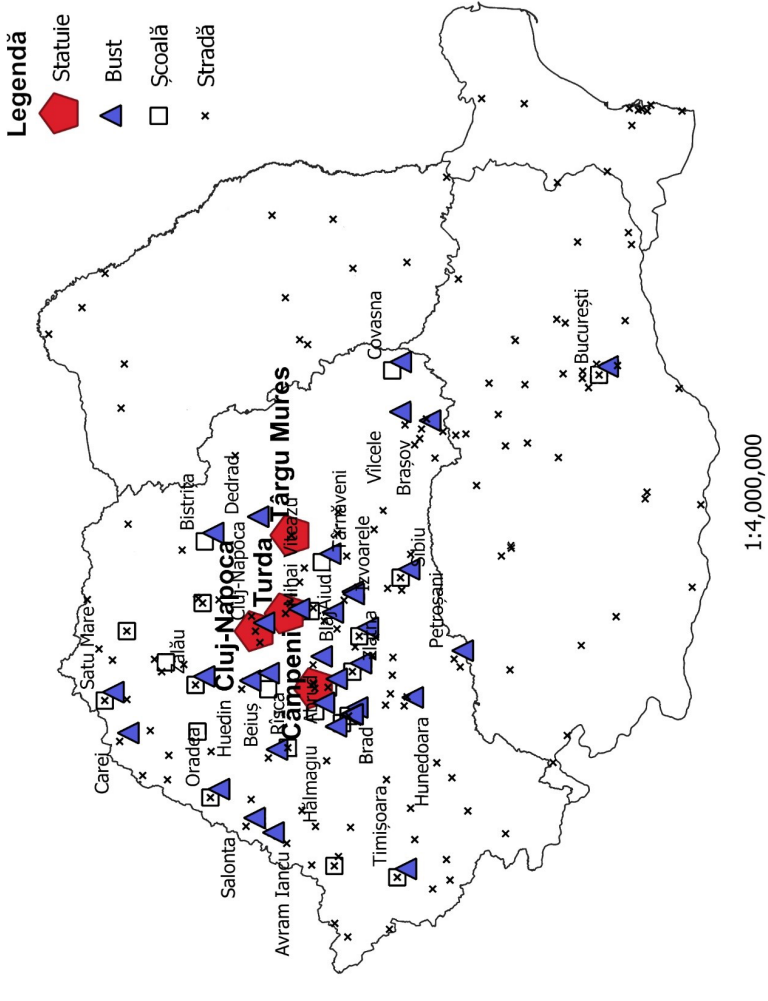

Figura 60 ilustrează geografia comemorativă a lui Avram Iancu pe plan național. Aceasta este alcătuită din două dimensiuni (materială și simbolică) sub forma monumentelor publice și a toponimiei. Din prima categorie, a artefactelor materiale, fac parte statuile și busturile amplasate în spațiul public și care îl immortalizează pe Avram Iancu în bronz sau piatră. Cea de-a doua este alcătuită din denumirile de școli și de străzi care perpetuează memoria lui Iancu pe plan nominal. Pe hartă, orașele în care se află cele patru statui ale lui Avram Iancu sunt trecute cu text mai mare și îngroșat (Târgu Mureș, Câmpeni, Cluj-Napoca și Turda). În schimb, localitățile în care se află busturi cu Avram Iancu sunt menționate nominal cu text mai mic. Pentru a nu supra-încărca figura, localitățile în care există școli (colegii naționale, licee, școli gimnaziale) precum și piețe sau străzi care poartă numele lui Avram Iancu sunt reprezentate pe hartă fără a fi explicitate textual.

Câteva observații generale se impun pe marginea acestei geografii comemorative. Prima constatare ține de *regionalitatea memoriei* lui Avram Iancu. Cu excepția denumirilor de străzi, care există și în celelalte provincii istorice ale țării (în special în Muntenia), cu foarte puține excepții statuile, busturile și școlile numite după Avram Iancu se regăsesc în Transilvania, cu precădere în Țara Moților din zona Munților Apuseni. Din acest punct de vedere, Avram Iancu a rămas un român ardelean al cărui cult memorial nu a fost extins la nivelul întregii țări. În Moldova mai ales, figura eroului pașoptist transilvănean este aproape absentă din toponimia stradală (doar 13 străzi din toată regiunea îi poartă numele, niciuna dintre acestea din Iași) (vezi tabelul 35). În plus, nicio statuie, bust sau școală nu amintește de Avram Iancu în toată Moldova (în Iași, capitala istorică a Moldovei, există doar un Complex alimentar „Avram Iancu”).

Tabel 35. Toponimia stradală comemorativă cu privire la Avram Iancu

Regiunea	N	%
Transilvania	99	61.9
Muntenia	48	30.0
Moldova	13	8.1
România	160	100.0

În afara Școlii Gimnaziale „Avram Iancu” din cartierul Berceni al capitalei, nicio altă unitate de învățământ din afara Transilvaniei și Banatului nu poartă numele eroului pașoptist. La fel stau lucrurile și în privința busturilor, după cum am arătat adineauri: doar cu ocazia Centenarului sărbătorit în 2018, trei busturi ale lui Avram Iancu au fost amplasate în mai multe locații simbolice din București (Parcul Krețulescu, Palatul Parlamentului și clădirea Guvernului). Acest caracter regional, restrâns la Transilvania, al memoriei lui Avram Iancu poate fi explicat prin cel puțin doi factori: mai întâi, particularitățile mișcărilor pașoptiste ale românilor din 1848 în Transilvania, care s-a desfășurat în contextul geopolitic al Monarhiei Habsburgice și al Revoluției maghiare. În al doilea rând, Avram Iancu nu a devenit, precum Nicolae Bălcescu, un erou național, și din cauza faptului că transilvăneanul a fost marginalizat în istoriografia comunistă, care l-a portretizat până în anii șaptezeci ca un exponent reacționar al contrarevoluției.

O altă observație pune în evidență *scalaritatea concentrărilor memoriale*: la nivel național, după cum am arătat adineauri, memoria lui Iancu este în bună măsură condensată în Transilvania; la un palier intra-regional pot fi observate concentrări memoriale la nivelul unor localități specifice. În acest sens, în zona Munților Apuseni – epicentrul acestei geografii comemorative – memoria lui Iancu s-a concentrat în trei orașe: în Câmpeni există statuia ecvestră transferată din Târgu Mureș în contextul cedării Ardealului de nord către Ungaria, iar pe plan toponomastic, Avram Iancu este imortalizat în denumirile unei piețe, a unei străzi și a unei școli (colegiu național). În Abrud este amplasat un bust, denumită o stradă, iar o școală gimnazială poartă numele lui Avram Iancu. În Brad, centrul urban al Țării Zarandului, pe lângă strada omagială și colegiul național, de-a lungul timpului au fost amplasate nu mai puțin de trei busturi care îl reprezintă pe eroul pașoptist (în 1968, 1972 și 2019). Un triptic nominal se întâlnește în localitatea natală, fostă Vidra de Sus: aici, Școala Gimnazială „Avram Iancu” este localizată pe Str. Avram Iancu din comuna Avram Iancu.

Dincolo de arealul Munților Apuseni, memoria lui Avram Iancu este înscrisă în configurațiile urbane a trei mari orașe transilvănene: Cluj-Napoca, Târgu Mureș și Sibiu. În jurul acestor trei orașe este configurată geografia memorială a lui Avram Iancu, al cărui centru rămâne totuși Țebea și Țara Zarandului din Munții Apuseni. Cele trei sunt și principalele centre urbane care au marcat și biografia lui Iancu. În Cluj a urmat între 1841 și 1846 cursurile liceale și a absolvit cursul superior de drept (Dragomir, 1968,

p. 30). Clujul este orașul cu cea mai mare saturație memorială în ceea ce îl privește pe Avram Iancu: aici există o piață, o stradă, precum și o stație de autobuz/troleibuz (toate situate în centrul istoric). De asemenea, un liceu este numit omagial după Iancu, iar în 1992 a fost înființată Universitatea „Avram Iancu” din Cluj-Napoca (universitate privată). În 2013, aeroportul a fost botezat Aeroportul Internațional „Avram Iancu” Cluj. În curtea liceului a fost amplasat un bust în 1991, iar pe fațada intrării a fost montată o efigie a eroului. Statuia monumentală – și tot atât de controversată și contestată – a lui Avram Iancu a fost dezvelită în 1993, pe locul dintre Catedrala Ortodoxă și Teatrul Național unde trebuia amplasată o statuie în perioada interbelică. În plus, pe o clădire situată pe Str. Avram Iancu a fost instalată o placă memorială cu inscripția: „Aici a locuit în timpul studiilor academice (1841-1844) Avram Iancu, eminent conducător al Revoluției din Transilvania de la 1848, luptător înflăcărat pentru dreptate socială și națională. Dezvelită în septembrie 1972”.

În Târgu Mureș, între martie 1846 și martie 1848 Avram Iancu și-a făcut practica de avocat, fiind „cancelist” la Tabla regească, suprema curte judiciară a țării. În orașul de pe Mureș, cultul lui Avram Iancu este ipostaziat în statuia monumentală din Piața Trandafirilor. Această statuie ecvestră a fost amplasată în 1978 în locul celei inaugurată în 1930 și transportată la Câmpeni după dictatul de la Viena în 1940. Tot în Târgu Mureș mai există o stradă și un liceu tehnologic care îl comemorează onomastic pe Avram Iancu.

Sibiul completează această triadă: „La Sibiu a venit pentru întâia dată după absolvirea studiilor de drept, încercând să devină angajat la Tezaurariatul din oraș. Dar un astfel de post era rezervat doar grofilor maghiari și patricienilor sași, nu unui fiu de plebeu român. Așa că, după câteva săptămâni, a plecat la Tg. Mureș pentru a-și face practica de avocat, profesiune accesibilă pentru intelectualii români” (Racovițan, 2017a). După cum punctează și biograful său postum, istoricul Silviu Dragomir, „accesul persoanelor de origine plebee la funcții mai înalte era închis cu desăvârșire” (Dragomir, 1968, p. 37). În contextul Revoluției din 1848-1849, Avram Iancu a venit la Sibiu în repetate rânduri, pentru a participa la lucrările Comitetului Național Român care își avea sediul aici. Tot la Sibiu a fost încarcerat și mai apoi eliberat în 1852, locuind pentru o vreme la prietenul său, Ilie Măcelariu. Aceste puncte de contact între biografia lui Avram Iancu și Sibiul au fost evidențiate de către avocații amplasării unui bust

al lui în Parcul Astra, după cum vom vedea în cele ce urmează. La Sibiu, o stradă numită după Avram Iancu există din perioada interbelică (înainte se numea Reispergasse). În amintirea trecerii sale prin oraș în contextul evenimentelor din 1848-1849, o placă comemorativă a fost montată în 1968 de către Sfatul Popular al Orașului Regional Sibiu pe zidul unei clădiri de pe Str. Mitropoliei (imobil aflat într-un stadiu avansat de degradare). De asemenea, Liceul Tehnologic „Avram Iancu” poartă denumirea acestuia din 1996 (când Grupul Școlar pentru Exploatarea și Industrializarea Lemnului a devenit Grupul Școlar „Avram Iancu”). Iar în 2018, în contextul Centenarului, un bust a fost dezvelit în interiorul Academiei Forțelor Terestre, după un proces sinuos care va fi discutat în cele ce urmează.

Memoria lui Avram Iancu este, după cum am văzut, una puternic regionalizată. De curând, însă, cultul memorial al „Crăișorului munților” a fost dobândit o dimensiune juridică, acesta fiind oficializat printr-o lege care îl declară pe Avram Iancu „Erou al Națiunii Române”. Proiectul de lege a fost inițiat de către senatorul și președintele Partidului Național (PNL), Crin Antonescu – cel care a stat la baza inițierii unei alte legi a memoriei intens dezbătute, Legea 217/2015 privind interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii. În noiembrie 2013, Crin Antonescu împreună cu colegul său de partid, Teodor Anatasiu, au demarat procesul legislativ. În expunerea de motive, cei doi parlamentari liberali pledează pentru „consacrarea în eternitate” a „crăișorului munților” – „steaua călăuzitoare” a românilor ardeleni din 1848-1849 – prin conferirea prin lege a titlului onorific de „Martir și Erou al Națiunii Române”. Propunerea a fost avizată de Consiliul legislativ și a primit susținerea Guvernului condus de către prim-ministrul Victor Ponta. În aprilie 2014, Senatul a adoptat proiectul de lege constând în articolul unic care îl recunoștea pe Avram Iancu drept „Martir și Erou al Națiunii Române”. În urma amendamentelor propuse de către Comisiile parlamentare, în varianta trimisă spre promulgare Președintelui țării, calificativul „martir” a fost înlăturat.

Chiar și așa, în martie 2015, Klaus Iohannis solicită reexaminarea legii. În cererea sa, Președintele evidențiază o serie de probleme de ordin juridic care subminează caracterul legal al actului adoptat de Parlament. Cel mai important, Președintele arată că printr-o astfel de lege aplicată unui singur caz individual, Parlamentul instituie un „regim juridic *intuitu personae*”. Pe plan

comemorativ, acesta punctează faptul că „recunoștința și respectul” datorate unor personalități istorice „nu pot fi convertite juridic”. Abordarea corectă ar fi ca Parlamentul să instituie mai întâi, prin lege, titlul de „Erou al Națiunii Române”, alături de procedura de atribuire a acestuia. Iar abia apoi, în temeiul acestui cadru legal, să hotărască cu privire la personalitățile care să fie onorate cu acest titlu. Demersul Președintelui s-a dovedit a fi o simplă procedură formală fără efect, întrucât în noiembrie 2016 Parlamentul României a adoptat Legea pentru declararea lui Avram Iancu „Erou al Națiunii Române” (Parlamentul României, 2016). Articolul unic al acesteia stipulează următoarele:

Pentru cinstirea memoriei lui Avram Iancu (1824-1872), considerat cel mai mare erou național al românilor din Transilvania, cu merite excepționale în afirmarea identității și a drepturilor naționale pe teritoriul strămoșesc, fostul conducător al revoluției române din 1848-1849 din Transilvania este declarat „Erou al Națiunii Române”.

O altă inițiativă legislativă, demarată de poetul Laurian Stănculescu și însușită de Partidul Alianța pentru Unirea Românilor (AUR), a condus la modificarea jurământului depus de senatori și deputați cu ocazia investirii în funcție. După adoptarea proiectului, parlamentarii își pot încheia jurământul – „Jur să-mi îndeplinesc cu onoare și fidelitate mandatul încredințat de popor” – cu una dintre cele trei formule, religioasă, seculară și naționalistă: „Așa să mă ajute Dumnezeu”, „Jur pe onoare și conștiință”, respectiv „Unicul dor al vieții mele e să-mi văd națiunea fericită!”. Ultima formulă figurează în testamentul redactat de revoluționarul pașoptist (Unirea, 2021; Mocanu, 2021).

Proiectul amplasării unui bust al lui Avram Iancu la Sibiu datează din data de 3 martie 2011. În acea zi, Adunarea generală a Societății Cultural-Patriotice „Avram Iancu”, filiala Sibiu, a hotărât să realizeze un monument în memoria luptătorului pașoptist, care să fie amplasat în Parcul Astra, alături de busturile celorlalți lideri marcanți ai mișcării de emancipare a românilor din Transilvania. Concursul organizat de către Societatea Avram Iancu a fost câștigat de sculptorul Radu Aftenie, autorul statuii lui Gheorghe Lazăr din Piața Mare. În 2013, artistul plastic a terminat de turnat în bronz bustul lui Avram Iancu, înalt de 1.4 metri și cântărind 180 de kilograme (Dobra, 2014).

Entuziasmul memorial inițial s-a transformat în frustrare etno-politică în momentul în care proiectul a primit aviz negativ din

partea Ministerului Culturii. Pentru a putea fi amplasate, monumentele de for public trebuie să parcurgă o serie de proceduri de avizare, de la nivelul local (certificat de urbanism emis de municipalitate) și regional (referat de oportunitate din partea Direcției Județene pentru Cultură) până la cel guvernamental (aviz privind concepția artistică a monumentului emis de Ministerul Culturii în baza analizei realizate de Comisia Națională pentru Monumente de For Public) (Parlamentul României, 2006). Inițiatorii demersului au primit avizele necesare din partea municipalității, însă proiectul a fost respins de către Ministerul Culturii, în temeiul „lipsei de realizare artistică” formulată de membrii Comisiei Națională pentru Monumente de For Public. Potrivit adresei emise de către Ministerul Culturii,

proiectul propus a fost analizat de către Comisia Națională pentru Monumente de For Public și a fost respins cu unanimitate de voturi. În vederea eliberării avizului favorabil, comisia recomandă următoarele: reconsiderarea calității expresive a lucrării, prezentarea relației dimensionale cu vecinătățile, inclusiv sculpturale (desfășurate la scara aleilor), restudierea arhitecturii soclului (simplificarea volumului) (Dobre, 2014).

Pentru că în acel moment ministrul Culturii era președintele Uniunii Democrate a Maghiarilor din România (UDMR) Kelemen Hunor, iar adresa a fost semnată de secretarul de stat din cadrul acestui minister, Hegedüs Csilla, avizul negativ a fost rapid interpretat ca un act antiromânesc. Frustrarea a devenit revoltă morală alimentată de acuzații de antiromânism și sentimentul unei ofense naționale. Pe fondul acestei respingeri, urmată de alți trei ani de tergiversări din partea Direcției Județene de Cultură Sibiu, inițiatorii proiectului s-au angajat imediat în comparații defavorabile pentru a ilustra politica antiromânească a dublei măsuri. Aceștia au evidențiat faptul că în 2007 în Sibiu un parc al orașului a fost botezat cu numele lui Sándor Petőfi, poetul și revoluționarul maghiar (1823-1849). Susținătorii bustului lui Avram Iancu acuzau că legătura lui Petőfi cu Sibiul nu este una poetică, ci politică:

Maghiarul a fost în Sibiu în martie 1849, ca aghiotant al generalului Bem, șeful armatei maghiare care a cucerit Sibiul, l-a bombardat cu tunul, au omorât, au pus foc, membrii Comitetului Permanent au fugit din oraș pentru a nu fi omorâți, arhiva sa a fost confiscată și dusă la Budapesta, încât nici astăzi nu cunoaștem în amănunt între-

ga grozăvie a revoluției pentru români; maghiarul a fost la Sibiu ca bandit și criminal, nu ca poet național maghiar (Racovițan, 2017a).

În plus, în fața Teatrului Național „Radu Stanca” a fost instalat în 2017 bustul compozitorului Bretán Miklós (Nicolae Bretan). Întrucât acesta a fost amplasat fără aviz, monumentul a fost dat jos și transferat într-o locație mai periferică a orașului. În 2019, bustul a fost reamplasat în parcul de pe Str. Nicolae Iorga, între blocurile de locuințe din zona Cedonia din Sibiu (Turnul Sfatului, 2017, 2018b; Colibaba, 2019). Toată această maghiarizare memorială a orașului s-ar fi petrecut, acuzau protestatarii, în timp ce casa lui Ilie Măcelariu (în care a locuit și Avram Iancu) din Sibiu a fost demolată, iar un alt loc material al memoriei naționale românești, parterul clădirii care în 1918-1919 a servit drept sediu al Consiliului Dirigent al Transilvaniei, a fost transformat într-un restaurant fast-food.

Faptul că amplasarea bustului lui Avram Iancu întâmpina astfel de opreliști chiar în preajma celebrării Centenarului Marii Uniri i-a înfuriat și mai mult pe naționaliștii români. Cel mai vehement în contestarea acestor decizii a fost scriitorul și jurnalistul Laurian Stăncescu. Acesta a fost inițiatorul proiectului legislativ care în 2016 a devenit Legea nr. 230/2016 pentru declararea lui Avram Iancu „Erou al Națiunii Române”. Într-o postare pe contul de Facebook, care a fost preluată și publicată în presa scrisă, Stăncescu afirma că „Centenarul Unirii poartă deja o rană uriașă”. De vină pentru interzicerea bustului erau „autoritățile române în cădășie cu cele maghiare”. Scriitorul amintea și un fapt istoric, ținând să precizeze că „Crăișorul a mai fost umilit acolo și în timpul vieții” (Ora de Sibiu, 2017). Furia verbală dezlănțuită în mediul online s-a transformat într-un protest solitar organizat în fața Primăriei Sibiu. La data de 13 noiembrie 2017, Laurian Stăncescu, îmbrăcat în costum popular, cu tricolor și înarmat cu un megafon din care răsunau cântece patriotice, protesta de unul singur în centrul Sibiului (Racovițan, 2017b). Intervievat de presa locală, acesta a declarat:

E un protest împotriva unei crime culturale, pentru că este o crimă culturală și istorică să îl interzici pe Avram Iancu din propria lui țară și să îl alungi din propria lui istorie, mai ales că el a făcut istoria mare. Dacă Avram Iancu nu se năștea aici, astăzi în Transilvania curgea o istorie străină pe o albie românească. E nepermis ca memoria lui Avram Iancu să fie asasinată în modul acesta, să fie ucis de propria istorie (Marinescu, 2017b).

Acesta a mai afirmat că interzicerea bustului i se pare a fi „un atentat la identitatea românească, un alt supliciu al memoriei lui Avram Iancu”. Totuși, spre deosebire de ce avea să se întâmple cu prilejul manifestației împotriva ridicării statuii lui Samuel von Brukenthal, când sute de persoane adunate din mai multe colțuri ale țării au protestat în Piața Mare, acțiunea inițiată de Stănculescu a fost protestul unui singur om. Fără alți susținători care să-i îmbrățișeze cauza, manifestația lui Stănculescu a constituit un fel de „one man show”: un spectacol de stradă la care cei care au traversat Piața Mare și Str. Nicolae Bălcescu în acea zi s-au raportat ca la un act bizar și exotic.

În tot acest timp, bustul de bronz al lui Avram Iancu zăcea înfășurat într-o pânză altă, în stare de liminalitate memorială, depozitat în Biblioteca ASTRA. La Ministerul Culturii s-au succedat alți miniștri – Ionuț Vulpescu (PSD), Vlad Alexandrescu (independent), Corina Șuteu (independent) și din nou Ionuț Vulpescu (PSD) – fără ca situația monumentului să fie clarificată. Într-un alt răspuns din partea Ministerului Culturii, în timpul mandatului lui Ionuț Vulpescu, se menținea decizia anterioară și se recomanda chiar „amplasarea bustului lui Avram Iancu într-o altă locație din Sibiu, spre a nu face concurență busturilor din parcul Astra” (Ora de Sibiu, 2017). Ceea ce inițiatorii proiectului au conceput ca o încununare memorială – completarea comemorării luptelor românilor transilvăneni pentru emancipare națională prin amplasarea bustului lui Avram Iancu alături de grupul statuar din Parcul Astra – ministerul o vedea ca un adaos inoportun care submina coerența lăuntrică și unitatea estetică a peisajului comemorativ.

După frustrări, revoltă, indignare și protest, a apărut speranța. La începutul anului 2018, noul ministru al Culturii, George Ivașcu (PSD) a anunțat că va participa la dezvelirea bustului lui Avram Iancu în locația originală din Parcul Astra. În acest sens, Direcția Județeană pentru Cultură Sibiu a avizat amplasarea monumentului în fața Corpului A al Muzeului Astra. Dosarul a fost înaintat Comisiei de For Public și Componente Artistice din cadrul Ministerului Culturii în vederea avizării valorii artistice a lucrării (Colibaba, 2018; Ora de Sibiu, 2018). În ciuda acestor semnale, în cele din urmă susținătorii proiectului memorial s-au văzut nevoiți să inaugureze bustul lui Avram Iancu în curtea Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu” din Sibiu. La data de 29 noiembrie 2018, cu câteva zile înainte de Ziua Națională din anul Centenarului, bustul a fost finalmente dezvelit în cadrul unei festivități care a inclus ceremonii militare și ritualuri religioase

(Popescu, 2018). Dezvelirea bustului lui Avram Iancu s-a produs în cadrul unui eveniment dedicat comemorării a 166 de ani de la moartea lui Nicolae Bălcescu – patronul spiritual al Academiei Forțelor Terestre –, decedat în Palermo la data de 29 noiembrie 1852.

Așadar, după ani întregi de lupte marcați de tergiversări și speranțe, la Sibiu a fost amplasat în sfârșit un bust al lui Avram Iancu. Dezvelirea bustului a reprezentat, în fond, un dublu eșec: din punct de vedere spațial, monumentul a fost amplasat într-un perimetru instituțional care nu este accesibil public. În plus, din punct de vedere temporal, monumentul a fost inaugurat ca eveniment secundar în contextul comemorării lui Nicolae Bălcescu. Astfel, deși prezent, bustul lui Avram Iancu rămâne în bună măsură absent din spațiul public. Pe de o parte, pentru suporterii săi, este o victorie, deși la Pirus, faptul că până la urmă bustul a fost instalat în Sibiu. Pe de altă parte, amplasarea monumentului în curtea unei unități militare reprezintă o înfrângere simbolică. În locul unei celebrări triumfaliste catalizate de atmosfera festivă a Centenarului, dezvelirea bustului lui Avram Iancu s-a făcut mai mult într-un spirit de doliu, cu atât mai apăsător cu cât s-a desfășurat în umbra comemorării morții lui Nicolae Bălcescu.

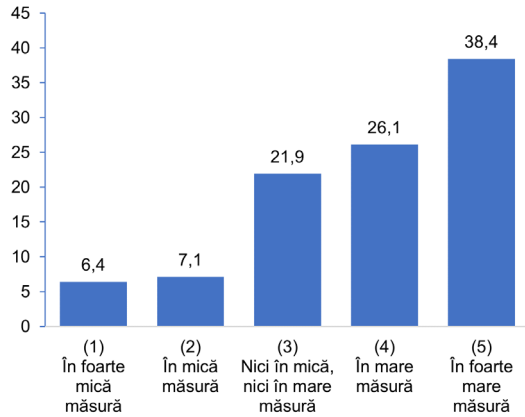
În chestionarul administrat online din cadrul anchetei sociologice pe care am derulat-o în perioada iulie-august 2021, una dintre întrebări se referea la bustul lui Avram Iancu. Itemul a fost formulat în felul care urmează: „În 2013, sculptorul Radu Aftenie a realizat un bust din bronz al lui Avram Iancu. Ministerul Culturii condus de UDMR a refuzat să dea aviz pentru amplasarea bustului în Parcul Astra. În 2018, bustul a fost dezvelit în curtea Academiei Forțelor Terestre din Sibiu. În ce măsură considerați că locul bustului lui Avram Iancu este în Parcul Astra?” Rezultatele înregistrate sunt detaliate în figura 61 de mai jos.

Figura 61.
Reamplasarea bustu-
lui lui Avram Iancu
în Parcul Astra

În ce măsură conside-
 rați că locul bustului
 lui Avram Iancu este
 în Parcul Astra? (%)

N = 1,116

(datele sunt ponderate
 în baza vârstei)

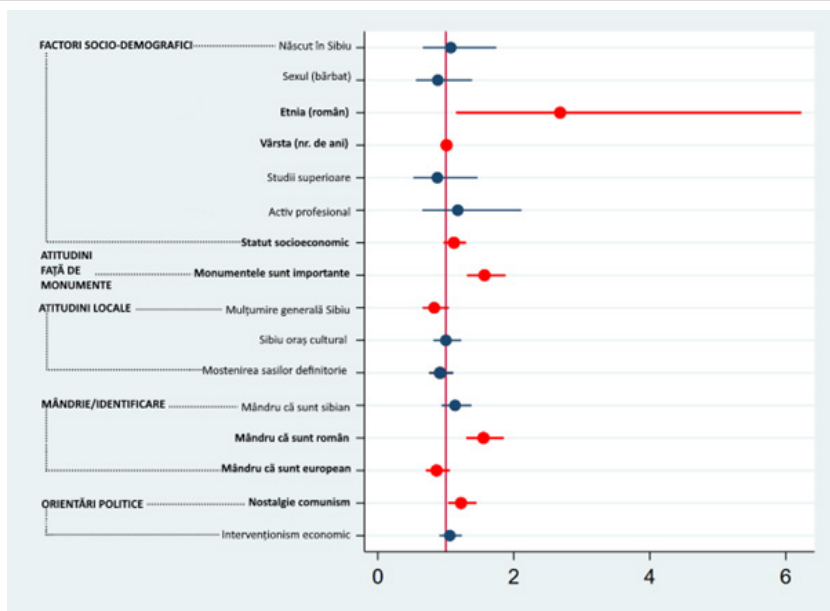
Datele obținute arată că majoritatea respondenților agreează această idee a relocării bustului lui Avram Iancu din locația actuală în care i-a fost improvizată dezvelirea în Parcul Astra pentru care a fost conceput de la bun început (64.5% susțin în mare și foarte mare măsură această afirmație). Pentru a identifica factorii în funcție de care variază aceste răspunsuri am realizat o analiză de regresie logistică, în care variabila dependentă a fost recodată astfel: valoarea 0 a fost atribuită răspunsurilor „în foarte mică măsură”, „în mică măsură” și „nici în mică, nici în mare măsură”, iar cu valoarea 1 au fost codate răspunsurile „în mare măsură” și „în foarte mare măsură”.

Tabel 36. Regresie logistică asupra acordului cu privire la relocarea bustului lui Avram Iancu în Parcul Astra

Variabila dependentă = acordul față de reamplasarea bustului lui Avram Iancu în Parcul Astra	B	Eroarea standard	z	p
<i>Factori socio-demografici</i>				
Născut în Sibiu	0.07	0.15	0.21	0.65
Sexul (bărbat)	-0.13	0.14	0.78	0.38
Etnia (român)	0.99	0.34	8.31	0.00
Vârsta (nr. de ani)	0.01	0.01	4.33	0.04

Studii superioare	-0.13	0.18	0.55	0.46
Activ profesional	0.16	0.19	0.76	0.38
Statut socioeconomic	0.11	0.05	5.49	0.02
<i>Atitudini locale</i>				
Mulțumire generală Sibiu	-0.19	0.09	4.63	0.03
Sibiu oraș cultural	0.00	0.09	0.00	0.99
Moștenirea sașilor definitorie	-0.09	0.09	0.92	0.34
<i>Atitudini față de monumente</i>				
Monumentele sunt importante	0.45	0.07	41.02	0.00
<i>Mândrie/identificare</i>				
Sibiu	0.13	0.09	2.03	0.15
România	0.44	0.08	32.70	0.00
Europa	-0.15	0.07	3.97	0.05
<i>Orientări ideologice</i>				
Nostalgie socialism	0.20	0.08	7.20	0.01
Intervenționism economic	0.06	0.06	0.84	0.36
<i>Constanta</i>				
Pseudo-R ² Cox-Snell		0.167		
Pseudo-R ² Nagelkerke		0.230		
N		1,116		

Figura 62. Vizualizarea coeficienților de regresie cu privire la bustul lui Avram Iancu

Notă: Punctele reprezintă raporturile de șansă (odds ratios) ale regresiei logistice; liniile orizontale reprezintă eroarea standard.

Factorul cu cel mai mare impact asupra (dez)acordului față de ideea reamplasării bustului lui Avram Iancu în Parcul Astra este, ca și în cazul statuii lui Brukenthal, considerarea monumentelor ca simboluri importante pe plan politic și comemorativ. În schimb, indivizii de etnie română, cu vârsta mai înaintată și care sunt angajați în câmpul muncii, care se identifică în cea mai mare măsură cu România și manifestă atitudini pozitive față de fostul regim constituie categoria celor și-au exprimat susținerea pentru proiectul relocării bustului lui Avram Iancu în Parcul Astra. Diferențele dintre persoanele care susțin proiectul memorial dedicat lui Iancu și cei care sprijină ideea amplasării statuii lui Brukenthal transpar cu mai mare precizie statistică din tabelul 37.

Tabel 37. Raporturile de șanse (*odd-ratios*) în privința acordului față de amplasarea statuii lui Brukenthal și a reamplasării bustului lui Avram Iancu

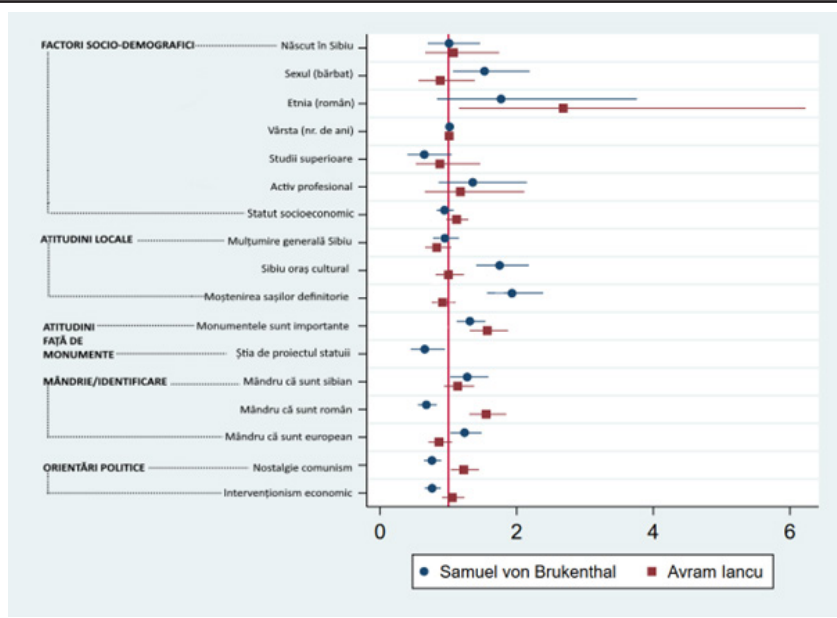
Predictori	Samuel von Brukenthal	Avram Iancu
	(amplasare statuie în Piața Mare)	(reamplasare bust în Parcul Astra)
	Raport de șanse	Raport de șanse
<i>Factori socio-demografici</i>		
Născut în Sibiu	1.01	1.07
Sexul (bărbat)	1.53**	0.88
Etnia (român)	1.77	2.68***
Vârsta (nr. de ani)	1.02***	1.01*
Studii superioare	0.65*	0.88
Activ profesional	1.36	1.18
Statut socioeconomic	0.94	1.12*
<i>Atitudini locale</i>		
Mulțumire generală Sibiu	0.95	0.83*
Sibiu oraș cultural	1.75***	1.00
Moștenirea sașilor definitorie	1.93***	0.92
<i>Atitudini față de monumente</i>		
Monumentele sunt importante	1.32***	1.57***
Știa de proiectul statuii	0.65**	.
<i>Mândrie/identificare</i>		
Sibiu	1.28**	1.14
România	0.68***	1.55***
Europa	1.24***	0.86*

Orientări ideologice

Nostalgie socialism	0.76 ^{***}	1.22 ^{**}
Intervenționism economic	0.76 ^{***}	1.06
Constanta	0.01 ^{***}	0.01 ^{***}
Pseudo-R ² Cox-Snell	0.291	0.167
Pseudo-R ² Nagelkerke	0.399	0.230
N	1,116	

Notă: ^{***} $p < 0.001$, ^{**} $p < 0.01$, ^{*} $p < 0.05$.

Figura 63. Vizualizarea coeficienților de regresie cu privire la statuia lui Brukenthal și bustul lui Avram Iancu

Notă: Punctele reprezintă raporturile de șansă (odds ratios) ale regresiei logistice; liniile orizontale reprezintă eroarea standard

Cele două artefacte materiale dedicate lui Avram Iancu și Samuel von Brukenthal reprezintă două proiecte memoriale care concretizează trecuturi concurente și amintiri conflictuale, în baza cărora grupuri etnice diferite formulează revendicări identitare și apropiieri simbolice asupra orașului. În statuia lui Brukenthal din Piața Mare se regăsesc – pe lângă minoritatea germană a Sibiului,

pe care monumentul o reprezintă în modul cel mai direct – sibiienii de etnie română cu un puternic atașament local și încă și mai intensă deschidere europeană. Îmbrățișând o viziune politică asupra lumii cu conotații liberale și anticomuniste, aceștia proiectează în personalitatea lui Brukenthal imortalizată sub formă statuară europenitatea culturală a Sibiului. Pe de altă parte, sibiienii de etnie română pentru care identitatea națională și mândria de a fi român stau în centrul simțămintelor identitare se regăsesc în simbolul reprezentat de Avram Iancu. Astfel, cele două monumente și comunitățile sociale care se identifică cu ele ilustrează clivajele etnice și tensiunile identitare care le corespund, alături de viziuni divergente față de trecutul colectiv dar și față de prezent și viitor.

În mod ironic, întregul conflict alimentat de energii colective și pasiuni identitare canalizate între cele două monumente comemorative s-a consumat în condițiile în care Samuel von Brukenthal avea deja un bust amplasat în curtea interioară a muzeului care îi poartă numele iar un bust al lui Avram Iancu a fost inaugurat în 2018 de către municipalitate. Bustul turnat în bronz al lui Brukenthal a fost opera sculptorului Ernst Richard Boege în anul 1935. În 2015, cu prilejul aniversării a 294 de ani de la nașterea sa, bustul a fost redzevelit ceremonial după ce a fost relocat într-o poziție mai vizibilă în curtea Palatului Brukenthal. Bustul lui Avram Iancu a fost amplasat la Muzeul de Istorie Casa Altemberger alături de cele dedicate lui Iuliu Maniu, Thomas Nögler și Cavalerului Hermann.

Concluzii: Orașul memoriei critice

Monumentele istorice și cele de for public alături de nomenclatorul stradal și celelalte denumiri de locuri care alcătuiesc toponimia urbană definesc Sibiul ca un oraș memorial. Într-o varietate de elemente precum arhitectură, clădiri, planuri stradale, statui, busturi, obeliscuri, troițe și toponimie, trecutul colectiv al orașului este concretizat simbolic și material deopotrivă. Memorialitatea orașului este evidențiată de abundența de „locuri ale memoriei” în care sunt codificate personalități, evenimente și experiențe istorice care au marcat comunitatea locală. Acest arhipelag al locurilor memoriale a fost amprentat, totodată, și de formațiunile politice mai ample în care comunitatea locală a fost înglobată în decursul timpului și care au variat de la imperiul austriac la statul național maghiar și apoi la cel românesc. Prin toate aceste artefacte comemorative, Sibiul este fără îndoială un oraș memorial. Însă ce fel de memorie este înscrisă în peisajul memorial al orașului?

Pentru a putea da un răspuns la această întrebare, se cuvine să distingem mai întâi între mai multe tipuri de memorie. O primă formă este cea a memoriei nostalgice, care constă într-o raportare față de trecut care tânjește la o revenire la vremurile anterioare și, atunci când aceasta nu este posibilă, aspiră la restituirea în prezent a unor elemente din trecut. Aceasta se diferențiază radical de memoria instrumentală, cea care este animată nu de un trecut pierdut după care suspină în prezent cum face memoria nostalgică, ci urmărește să pună un anumit trecut în slujba unui proiect politic al prezentului. Peisajul memorial al Sibiului este configurat la intersecția dintre cele două memorii, nostalgică și instrumentală. Memoria nostalgică este ipostaziată în discursul memorial înscris în spațiul public care evocă trecutul sășesc al orașului, în timp ce memoria instrumentală se face auzită în artefactele toponimice și monumentale care exprimă românitatea Sibiului. Într-un anumit sens, și memoria nostalgică este străbătută de o dimensiune instrumentală: aceasta constă în instrumentalizarea patrimoniului și identității sășești în vederea construirii unei imagini europene a unui oraș vizitabil turistic. În cazul memoriei instrumentale, instrumentalitatea este de natură

politică și nu comercială: trecutul înscris în peisajul memorial este cel care legitimează revendicările românești asupra orașului și identității sale. Ambele tipuri de memorie – nostalgică și instrumentală – sunt memorii etnopolitice: prima exprimă germanitatea orașului și este o memorie festivalizată pe plan cultural în cadrul procesului de „branduire” a Sibiului ca oraș european. A doua afirmă românitatea Sibiului pe care o celebrează ca parte a proiectului de construire a statului național unitar român.

Ceea ce lipsește din peisajul cultural al orașului este memoria critică, anume un discurs memorial care să problematizeze în loc să celebreze și care să pună sub semnul întrebării în loc să afirme. Spre deosebire de celelalte două tipuri de memorie – nostalgică și instrumentală – memoria critică este reflexivă: ea este conștientă de faptul că reprezentările trecutului sunt construite socio-cultural și că nu sunt reflecții obiective ale trecutului. Conștientă de acest lucru, memoria critică este o memorie care reconstruiește trecutul într-un caleidoscop și îi evocă natura esențialmente plurală și polifonică. Memoria critică acceptă incoerențele, contradicțiile și eterogenitatea specifice nomenclatoarelor stradale și discursurilor despre trecut concretizate în monumente, care alcătuiesc un palimpsest memorial: ea este conștientă de faptul că a fost modelată și remodelată de forțe politice succesive. Totodată, memoria critică recunoaște aceste straturi care alcătuiesc o arheologie a memoriei și nu îi este teamă să le afișeze în mod public (cum se întâmplă, spre pildă, în Brașov și Turda, unde străzile din centrul istoric au afișate vechile denumiri amplasate sub numele actual).

Cu excepția sistemelor de denominație spațială alfanumerice care există în unele orașe nord-americane și din America Latină, nomenclatoarele stradale compuse din nume proprii au o natură esențialmente palimpsestică: ele sunt ansambluri invariabil incoerente de nume neutre și descriptive, denumiri onorifice, date istorice, repere geografice și valori abstracte care poartă pecetea unor perioade istorice succesive. O revoluție toponimică completă, care să șteargă toate urmele ordinii politicii anterioare cu maximum de zel ideologic, vine la pachet cu costuri administrative însemnate pe care foarte puține autorități publice au fost dispuse să și le asume. (Există, totuși, și astfel de exemple: în 1924, toate cele 114 străzi și stradale ale Chișinăului au fost rebotezate cu denumiri românești – Poștarencu, 1998.) Sub acest raport, nomenclatorul stradal al Sibiului poate fi datat ca aparținând unor perioade istorice diferite: numele de bresle și meserii purtate de străzile din Orașul

de Jos sunt moștenite din perioada premodernă; numele unor notabilități locale (de ex.: Str. Martin Hochmeister) datează din a doua jumătate a secolului al XIX-lea; panteonul eroilor culturii române și a istoriei românilor și-a făcut loc în peisajul memorial al Sibiului începând cu anii douăzeci ai perioadei interbelice; relicve memoriale care evocă perioada comunistă încă există în denumiri muncitorești și industriale localizate în cartierul Lazaret (de ex.: Str. Nicovalei, Str. Strungului, Str. Mașiniștilor etc.); iar memoria revoluției anticomuniste iar mai apoi europenitatea identitară a Sibiului au fost înscrise ca ultime paliere toponimice ale acestui palimpsest în care este structurat nomenclatorul stradal al orașului.

De-a lungul timpului, autoritățile publice care au guvernat orașul au urmărit să omogenizeze această natură palimpsestică a toponimiei stradale, să îi ascundă incoerențele ideologice și disonanțele identitare. Acest lucru s-a încercat, cu oarecare succes, prin intermediul redenumirii străzilor. Toate aceste planuri au eșuat în a-și atinge țelul și tocmai aceste eșecuri au creat palimpsestul de astăzi. Cel mai tare s-a apropiat de acest ideal al coerenței toponimice și de completitudinea redefinirii pe criterii ideologice autoritățile comuniste din perioada Republicii Populare Române. Până la sfârșitul anului 1948, în Sibiu au fost redenumite mai bine de jumătate din numele străzilor (procentul exact este de 62.2 la sută, adică 186 din totalul celor 299 de străzi existente în acel moment). Contrar acestei aspirații la omogenitate, memoria critică celebrează această fragmentaritate toponomastică, în care refuză să vadă o incoerență ideologică ce necesită să fie reparată sau în cel mai bun caz tolerată. În schimb, vede în acest palimpsest dovezile unei istorii plurale, turbulente și multivocale care trebuie făcută auzită în deplinătatea polifoniei sale.

Deoarece refuză tentația coerenței ideologice și a omogenității topo-memoriale, memoria critică este o memorie postmodernă, mefientă față de meta-narațiuni istorice legitimizează (Lyotard, 1993) [1979]. Din acest punct de vedere, memoria critică este, în egală măsură, o memorie deconstructivă, care își etalează fragmentaritatea ei constitutivă și își expune caracterul asamblat, eterogen și palimpsestic (Derrida, 2008) [1967]. Faptul că respinge meta-povestirile justificatoare nu o face însă neutră ideologic și cu atât mai puțin inocentă politic. Dimpotrivă, memoria critică este o memorie politică, în sensul în care aceasta filtrează activ trecutul prin prisma unei grile axiologice definite în baza unor valori sociale progresiste asumate în mod explicit. Valorile care

o întemeiază sunt dreptatea socială, democrația, solidaritatea, incluziunea, diversitatea etc. Din acest motiv, memoria critică promovează o formă de aducere aminte străbătută de un etos al comemorării și de o etică a memorializării care resping dominația masculină și invizibilitatea femeilor în spațiul public precum și hegemonia etnică a grupului majoritar în peisajul memorial.

În plus, memoria critică este empatică și simpatetică: ea respinge celebrarea puterii și legitimarea autorității, optând pentru a recunoaște suferința grupurilor oprimate. Motivată de aceste sensibilități emoționale și morale deopotrivă, memoria critică urmărește să facă vizibile experiențele dureroase ale categoriilor marginale și colectivităților subalterne, fie că vorbim despre femei, minorități etnice sau clase sociale. În acest sens, memoria critică nu poate fi decât o memorie reparativă în raport cu inegalitățile care structurează modul în care trecutul este reprezentat public. Finalitatea ei constă în instituirea unei forme de justiție socială. Probabil că cea mai flagrantă inegalitate este cea instituită în privința raportului de gen înscris în toponimia stradală. În Sibiu, dar și în alte orașe din România și din alte țări ale lumii, nomenclatoarele urbane reflectă într-o manieră izbitoare dominația masculină instituționalizată în simbolistica spațiului public. O memorie critică nu poate decât să recunoască această inegalitate și să inspire demersuri pentru o mai bună vizibilitate a femeilor în toponimia stradală și, prin extensie, în peisajul memorial al orașului.

Memoria critică este și o memorie participativă. Ea este construită prin dezbateri publice și nu impusă de către autoritățile politice, elita academică și aparatul birocratic. Fără să alunece în populism, memoria participativă stimulează interpretarea și reinterpretarea trecutului și se bazează pe implicarea cât mai multor cetățeni în procesul de luare a deciziilor. O astfel de memorie poate fi construită doar în relație cu cetățenii și societatea civilă, printr-un repertoriu larg de modalități de consultare publică. Acestea pot varia de la interviuri cu organizații non-guvernamentale, asociații civice și asociații de proprietari până la sondaje de opinie și chiar referendumuri în cazul unor decizii care îi afectează pe toți locuitorii orașului. Astfel, prin dimensiunea ei participativă, memoria critică este în același timp și o memorie democratică. Ea este democratică într-un dublu sens: mai întâi, pentru că îi implică pe cetățeni în procesul de luare a deciziei cu privire la trecutul comemorat în spațiul public; iar apoi, pentru că urmărește să fie inclusivă și non-elitistă, în sensul în care în reprezentările sale se regăsesc nu doar categoriile privilegiate (panteonul marilor

bărbați ai istoriei naționale) ci și categoriile „subalterne” (femei, minorități etnice, clase sociale etc.).

Memoria critică este memorie dialectică: ea se configurează la intersecția dintre imperativul de patrimonializare și presiunea actualizantă a prezentului. Întrebarea dificilă care survine este cum poate fi gestionată această dialectică potențial conflictuală între obligația de conservare a moștenirii istorice și de etalare a ei în spațiul public în scopuri comemorative, pe de o parte, și impulsul la fel de puternic de remodelare critică a peisajului memorial pentru a corespunde imperativelor ideologice, sensibilităților axiologice și angajamentelor morale ale prezentului? Soluția nu poate fi decât una de compromis: în toponimia urbană, anumite denumiri stradale trebuie păstrate intacte ca monumente nominale care aparțin patrimoniului toponomastic. Ele vor face, astfel, obiectul unor politici de conservare. Alte străzi pot fi chiar redenumite pentru a reveni la identitățile lor originale, printr-o politică de restaurare toponimică. De dragul coerenței tematice și a autenticității istorice, în Orașul de Jos s-ar putea readuce la denumirile anterioare câteva străzi rebotezate onorific, în memoria unor personalități, în decursul secolului al XX-lea. Restituirea denumirilor lor originale ar reda acestor străzi farmecul toponimic al vechiului oraș medieval.

Alte străzi, însă, ar putea fi redenumite pentru a reflecta agenda comemorativă a contemporaneității. Plecând de la critica formulată de către Friedrich Nietzsche (1997) [1876] la adresa „anticarianismului”, trecutul istoric nu trebuie idolatrizat iar tot ceea ce provine din trecut colecționat și muzeificat doar în virtutea antichității sale istorice. Dimpotrivă, trecutul se cade să fie cernut critic prin sита densă a relevanței prezentului. Anumite denumiri stradale, spre exemplu, ar putea fi sacrificate pentru a face loc în nomenclatorul urban unor nume de femei și minorități etnice dar și a unor valori progresiste specifice etosului politic al democrației pluraliste. O stradă centrală (de ex.: controversatul Bd. G-ral Vasile Milea) numită după Simone de Beauvoir sau Sofia Nădejde (pentru a da doar două posibile exemple) ar proclama în mod public – chiar dacă nu ar îndrepta inegalitatea numerică – faptul că femeile nu (mai) sunt „al doilea sex” în acest oraș.

În legătură cu monumentele de for public, păstrarea acestora ca artefacte materiale devine o datorie morală. Anumite monumente ar putea fi restaurate și apoi reamplasate în locațiile din care au fost, cândva, dislocate (de ex.: statuia Sf. Nepomuk). Însă nu toate monumentele existente în spațiul public merită păstrate

doar în virtutea faptului că ele se află deja acolo. În ciuda faptului că sunt proiectate ca artefacte care eternizează trecutul, ele sunt, în fapt, obiecte efemere, a căror longevitate materială și prezență publică depind de contextul socio-cultural și ideologic. Atunci când asemenea monumente devin inoportune, ele pot fi neutralizate fără a fi demolate sau înlăturate din spațiul public. O primă posibilitate ar fi cea a contextualizării prin resemantizare: altfel spus, monumentele pot fi păstrate în locația originală dar semnificația lor transformată prin adăugarea altor artefacte sau prin modificarea cadrului în care monumentul este amplasat (de ex.: prin introducerea unui contra-monument). Iar în cazul în care prezența în spațiul public a unui monument este ofensatoare în raport cu valorile cultivate în prezent (cum este cazul bustului lui Octavian Goga din Parcul Astra), acesta poate fi retras într-un spațiu mai discret, cum ar fi colecția unui muzeu. Printr-o astfel de muzeificare, artefactul material este prezervat ca obiect de artă, însă este dezafectat ideologic prin înlăturarea sa din spațiul public.

Tot cu privire la monumente, o memorie critică trebuie să se debaraseze de două cămași de forță în care este sufocat discursul memorial înscris în monumentele actuale existente în Sibiu. Pe de o parte, de paradigma limbajului artistic reprezentationalist: peisajul memorial al orașului se cuvine îmbogățit cu noi monumente modelate în forme artistice non-figurative. Atât statuia monumentală a lui Samuel von Brukenthal cât și bustul lui Avram Iancu, dar și toate celelalte zeci de busturi inaugurate în ultimii ani în Sibiu, aparțin paradigmei artistice specifice secolului al XIX-lea. Cealaltă cămașă de forță din care discursul memorial ipostaziat atât în monumente cât și în toponimie este paradigma ideologică a identităților etnice. Încă o dată, bustul lui Iancu și statuia lui Brukenthal pot fi invocate pentru a ilustra această idee. Inaugurarea acestor monumente în 2018 și respectiv 2021 constituie gesturi simbolice revoluate care aparțin ideologic altui secol. După traumele totalitare care s-au succedat în decursul secolului al XX-lea, urmate de transformările dureroase ale perioadei de tranziție către capitalism și democrație liberală, altele sunt mizele socio-culturale, politice și morale care se cuvin tematizate prin noi monumente amplasate în spațiul public al orașului.

Nu în ultimul rând, memoria critică trebuie să fie și o memorie rezistentă în fața presiunilor exercitate de neoliberalism. Impulsul către privatizare și imperativele de comodificare se resimt tot mai acerb și pe plan toponomastic, unde denumirile stadioanelor sunt vândute unor sponsori corporatiști iar stațiilor de transport

În comun le sunt atribuite numele unor companii multinaționale. Parcuri și alte spații publice sunt „adoptate” de către agenți economici care le finanțează reabilitarea lor în schimbul afișării firmei comerciale, în timp ce monumente de for public precum statui și busturi sunt amplasate cu însemnele companiilor care le-au finanțat realizarea. (Demn de notat este că în fața statuii lui Samuel von Brukenthal din Piața Mare a fost montată o placă în pavaj pe care erau grevate numele și siglele sponsorilor comercial ai proiectului memorial. Această placă a fost ulterior demontată din fața monumentului.) Un monument devenit suport material pentru afișarea unui brand își pierde funcția comemorativă, mesajul politic îi este subminat iar identitatea estetică îi este pervertită. El este transformat într-un totem publicitar de proporții monumentale, la propriu și la figurat. Doar rezistând tuturor acestor presiuni și asumând în același timp noi funcțiuni, orașul memorial poate deveni un oraș al memoriei critice.

Bibliografie

- Abrudan, Mircea-Gheorghe. 2015. *Ortodoxie și Luteranism în Transilvania între Revoluția pașoptistă și Marea Unire. Evoluție istorică și relații profesionale*. Sibiu/Cluj-Napoca: Editura Andreiană/Presa Universitară Clujeană.
- Adevărul. 2009. Sibiu: Singurul oraș martir fără însemne comemorative la intrare. *Adevărul*, 23 decembrie 2009, http://adevarul.ro/locale/sibiu/sibiu-singurul-oras-martir-insemne-comemorativ-intrare-1_50abb9397c42d5a6637f454b/index.html.
- Adevărul. 2010a. Jos plăcuțele „Vasile Milea”! *Adevărul*, 18 aprilie 2010, http://adevarul.ro/news/eveniment/jos-placutele-vasile-milea1_50ace6d57c42d5a6638b8386/index.html.
- Adevărul. 2010b. Phoenix vrea să umple astă seară Piața Mare din Sibiu. *Adevărul*, 23 august 2010, http://adevarul.ro/locale/sibiu/phoenix-vrea-umple-seara-piata-mare-sibiu-1_50ae516c7c42d5a6639b9add/index.html.
- Adevărul. 2010c. Sibiu: Rușii și-au cinstit eroii la Sibiu, în Pădurea Dumbrava. *Adevărul*, 5 mai 2010, https://adevarul.ro/locale/sibiu/sibiu-rusii-si-au-cinstit-eroii-sibiu-padurea-dumbrava-1_50ad4e447c42d5a66392a91e/index.html.
- Adevărul. 2018. Interviu Dan Perjovschi, artist vizual: „De câte ori trec granița, se răsucesc Ceaușescu-n mormânt. Și-l țin ca pe o elice”. *Adevărul*, 29 aprilie 2018, adevarul.ro/pbasiz.
- Alderman, Derek H. 2002. Street Names as Memorial Arenas: The Reputational Politics of Commemorating Martin Luther King Jr. in a Georgia County. *Historical Geography*, 30(1), pp. 99-120.
- Alderman, Derek H. și Joshua F. J. Inwood. 2013. Landscapes of Memory and Socially Just Futures. În Nuala C. Johnson, Richard H. Schein și Jamie Winders, Coord., *The Wiley-Balckwell Companion to Cultural Geography* (pp. 186-197). John Wiley & Sons.
- Althusser, Louis. 1971. Ideology and Ideological State Apparatuses. În Louis Althusser. *Lenin and Philosophy, and Other Essays*. New York, NY: Monthly Review Press.
- Anchete Online. 2021. Criminalul lui Horea, omagiat la Sibiu. Iohannis, la inaugurarea statuii baronului Brukenthal. *Anchete*

- Online: *investigații reale într-un spațiu virtual*, 11 septembrie 2021, <https://www.ancheteonline.ro/2021/09/criminalii-de-romani-elogiati-la-sibiu-iohannis-la-inaugurarea-statuii-baronului-brukenthal/>
- Anderson, Benedict. 2000. *Comunități imaginate: reflecții asupra originii și răspândirii naționalismului*. București: Editura Integral.
- Andrei, C. 2011. Centru comercial și de afaceri și complex de locuințe de 5.000 metri pătrați la fosta fabrică de bere. *Ora de Sibiu*, 23 mai 2011, <https://www.oradesibiu.ro/2011/05/23/centru-comercial-si-de-afaceri-si-complex-de-locuințe-de-5-000-metri-patrati-la-fosta-fabrica-de-bere/>
- Assmann, Jan. 2010. Communicative and Cultural Memory. În Erll, A. și Nünning, A., Coord., *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*. Berlin și New York, NY: de Gruyter, <https://doi.org/10.1515/9783110207262>.
- Azaryahu, Maoz. 1990. Renaming the Past: Changes in "City Text" in Germany and Austria, 1945-1947. *History and Memory*, 2(2), pp. 32-53.
- Azaryahu, Maoz. 1996. The Power of Commemorative Street Names. *Environment and Planning D: Society and Space*, 14(3), pp. 311-330.
- Azaryahu, Maoz. 1997. German Reunification and the Politics of Street Names: The Case of East Berlin. *Political Geography*, 16(6), pp. 479-492.
- Azaryahu, Maoz. 2011. The Critical Turn and Beyond: The Case of Commemorative Street Naming. *ACME: An International Journal for Critical Geographies*, 10(1), pp. 28-33.
- BACU. 2020. *Modernismul socialist în România și Republica Moldova / Socialist Modernism in Romania and the Republic of Moldova*. București: Editura BACU.
- Bakhtin, Mikhail. 1981. *The Dialogic Imagination: Four Essays*. Austin, TX: The University of Texas Press.
- Bădulescu, Silvian. 2022. Stadionul Rapid își poate schimba numele. „Suntem deschiși pentru vânzarea numelui către o companie mare”. *Playsport*, 7 ianuarie 2022, <https://www.playsport.ro/stadionul-rapid-isi-poate-schimba-numele-suntem-deschisi-pentru-vanzarea-numelui-catre-o-companie-mare-102529>.
- Bălescu, Valeria. 2005. *Eroul necunoscut: istorie trecută și recentă*. București: Editura Militară.
- Bancilhon, Melanie, Marios Constantinides, Edyta Paulina Bogucka, Luca Maria Aiello și Daniele Quercia. 2021. *Stretonomics: Quantifying Culture Using Street Names*.

- PLOS ONE* 16(6): e0252869. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0252869>.
- Beauvoir, Simone de. 1998 [1949]. *Al doilea sex*. București: Univers.
- Benjamin, Walter. 1999 [1938]. Paris, Capital of the Nineteenth Century. În: W. Benjamin. *The Arcades Project*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Benjamin, Walter. 2015 [1935]. *Opera de artă în epoca reproductibilității sale tehnice*. Cluj-Napoca: Tact.
- Berecz, Ágoston. 2016. *Floreas into Virágs: State Regulation of First Names in Dualist Hungary*. *Austrian History Yearbook*, 47, pp. 107-127.
- Berecz, Ágoston. 2019. *Chapters from the Political Lives of Names: The Nationalisation of Names and Naming in Dualist Hungary*. Teză de doctorat. Budapesta: Central European University, http://www.etd.ceu.edu/2017/berecz_agoston.pdf.
- Berecz, Ágoston. 2019. The Language of Street Signs in Dualist Transylvania and the Banat. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*, 2, pp. 23-36.
- Berg, Lawrence D. și Jani Vuolteenaho, Coord., 2009. *Critical Toponymies: The Contested Politics of Place Naming*. Farhham: Ashgate.
- Bian, Nicolae. 2021. Proiect privat în valoare de 100 de mii de euro: O statuie a baronului Samuel von Brukenthal înaltă de 3 metri va fi amplasată în Piața Mare din Sibiu la sfârșitul lunii august. *G4Media.ro*, 14 iunie 2021, <https://www.g4media.ro/proiect-privat-in-valoare-de-100-de-mii-de-euro-o-statuie-a-baronului-samuel-von-brukenthal-inalta-de-3-metri-va-fi-amplasata-in-piata-mare-din-sibiu-la-sfarsitul-lunii-august.html>.
- Bibire, Răzvan. 2021. Românii se închină la statuile călăilor. *Deșteptarea.ro*, 3 august 2021, <https://www.desteptarea.ro/romanii-se-inchina-la-statuile-calailor/>
- Bihor Online. 2019. Regele Ferdinand a ajuns în Piața Unirii! Statuia lui Mihai Viteazul a fost dată jos. *Bihor Online*, 14 mai 2019, <https://www.bihon.ro/stirile-judetului-bihor/regele-ferdinand-a-ajuns-in-piata-unirii-statuia-lui-mihai-viteazul-a-fost-data-jos-26473/>
- Bloch, Marc. 1984. *The Historian's Craft*. Manchester: Manchester University Press.
- Boia, Lucian. 1997. *Istoria și mit în conștiința românească*. București: Humanitas.
- Borș, Silviu și Dan Nanu. 2021. *Sibiu 839*. Sibiu și Cluj-Napoca: Editura Armanis și Editura Mega.

- Bottoni, Stefano. 2021. *Moștenirea lui Stalin în România: Regiunea Autonomă Maghiară, 1952-1960*. București: Humanitas.
- Boudon, Raymond. 1998. *Efecte perverse și ordinea socială*. București: Eurosong & Book.
- Bourdieu, Pierre. 1986. The Forms of Capital. În Richardson, J., Coord., *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Westport, CT: Greenwood, pp. 241-258.
- Bourdieu, Pierre. 2003. *Dominația masculină*. București: Meridiane.
- Boyer, M. Christine. 1994. *The City of Collective Memory: Its Historical Imagery and Architectural Entertainments*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Bratu, Alin. 2022. Iohannis, primarul limitat al României. *Turnul Sfatului*, 5 octombrie 2022, <https://www.turnulsfatului.ro/2022/10/05/iohannis-primarul-limitat-al-romaniei-197092>.
- Brătescu, Liviu. 2015. *Liberali versus conservatori: monumente publice și memorii concurente în România modernă (1866-1914)*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.
- Budușan, Raluca. 2021. Scriitorul Radu Vancu propune schimbarea numelui școlii „Radu Selejan” în Mircea Ivănescu. *Turnul Sfatului*, 11 iunie 2021, <https://www.turnulsfatului.ro/2021/06/11/scriitorul-radu-vancu-propune-schimbarea-numelui-scolii-bdquo-radu-selejan-rdquo-in-mircea-ivanescu-182778>.
- Buletin de Carei. 2021b. Poliția Română tratează diferit mânăjirea cu vopsea a statuii baronului Brukenthal față de cea a lui Avram Iancu. *Buletin de Carei*, 9 octombrie 2021, <https://www.buletindecarei.ro/2021/10/politia-romana-trateaza-diferit-manjirea-cu-vopsea-a-statuii-baronului-brukenthal-fata-de-cea-a-lui-avram-iancu.html>.
- Bumbac, N. 2018. Ceremonia de dezvelire a bustului lui Avram Iancu în clădirea Guvernului României. *Ziar de Hunedoara*, 26 noiembrie 2018, <https://www.ziardehunedoara.ro/video-ceremonia-de-dezvelire-bustului-lui-avram-iancu-cladirea-guvernului-romaniei>.
- Bursa, G. R. F. 1985. Political Changes of Names of Soviet Towns. *The Slavonic and East European Review*, 63(2), pp. 161-193.
- Busuioc, Valentin. 2021. Iohannis a girat o ilegalitate. *Lumea Justiției*, 28 septembrie 2021, <https://www.luju.ro/iohannis-a-girat-o-ilegalitate-deputatul-psd-daniel-ghita-ii-acuza-pe-presedintele-klaus-iohannis-si-pe-primarul-sibiului-astrid-fodor-ca-au-dezvelit-statuaia-baronului-samuel-von-brukenthal-fara-autorizatie-amplasata-cu-3-zile-inainte-de-dezvelire-atunci>.

- Carlyle, Thomas. 1841. *On Heroes, Hero-Worship and the Heroic in History: Six Lectures*. London: James Fraser.
- Cavalcanti, Maria De Betania Uchoa. 1997. Urban Reconstruction and Autocratic Regimes: Ceausescu's Bucharest in its Historic Context. *Planning Perspectives*, 12(1), pp. 71-109.
- Cercel, Cristian. 2021. *Filogermanism fără germani. România în căutarea europenității*. Iași: Polirom.
- CGMB: Consiliul General al Municipiului București. 2001. Hotărâre nr. 84 din 2001-04-19 privind aprobarea schimbării denumirii Str. „Canalului” de pe raza Sectorului 6 în Str. „Gabriela Szabo”, <https://hcl.usr.ro/pmb/2001/h84>.
- CGMB: Consiliul General al Municipiului București. 2003. Hotărâre nr. 31 din 06/02/2003 privind aprobarea Regulamentului privind atribuirea sau schimbarea de denumiri și atribuirea numerelor poștale de imobile în municipiul București, <https://hcl.usr.ro/pmb/2003/h31>.
- CGMB: Consiliul General al Municipiului București. 2021. Hotărâre nr. 148 privind schimbarea denumirii Bulevardului Vasile Milea, 2 iunie 2021.
- Chelcea, Septimiu. 2001. *Metodologia cercetării sociologice: metode cantitative și calitative*. București: Editura Economică.
- Chiriac, Corina. 2021. Adevărata față a lui Samuel von Brukenthal. Implicarea pe care a avut-o în răscoala lui Horia, Cloșca și Crișan. *Capital*, 15 septembrie 2021, <https://www.capital.ro/adevarata-fata-a-lui-samuel-von-brukenthal-implicarea-pe-care-a-avut-o-in-rascoala-lui-horia-closca-si-crisan.html>.
- Chirilă, Raluca. 2019. ARTmania Festival 2019 - Programul concertelor pe zile și ore, noutăți în lineup. *iNFO MUSIC*, 25 iunie 2019, <https://www.infomusic.ro/2019/06/artmania-festival-2019-lineup-program-concerte-bilete-pe-zile/>
- Chiruță, Răzvan. 2020. Nici o universitate din România nu poartă numele unei femei. Doar 5% din școli au nume feminin. *Newsweek*, 22 septembrie 2020, <https://newsweek.ro/educatie/nici-o-universitate-din-romania-nu-poarta-numele-unei-femei-doar-5-din-scoli-poarta-nume-feminin>.
- Chiseliță, Dumitru. 2017a. „Sus în deal, pe Casă” sau cum avea Sibiul Casă de Cultură a Sindicatelor. *Tribuna*, 15 octombrie 2017, <https://www.tribuna.ro/stiri/eveniment/foto-sus-in-deal-pe-casa-sau-cum-avea-sibiul-casa-de-cultura-a-sindicatelor-129704.html>.
- Chiseliță, Dumitru. 2017b. În căutarea altor urme uitate ale erei comuniste: Azi, Cimitirul Sovietic din Dumbrava. *Tribuna*,

- 12 noiembrie 2017, <https://www.tribuna.ro/stiri/eveniment/foto-in-cautarea-altor-urme-uitate-ale-erei-comuniste-azi-cimitirul-sovietic-din-dumbrava-130409.html>.
- Chiseliță, Dumitru. 2020. De la Habermann la „Trei Stejari”. O scurtă istorie a berii sibiene. *Tribuna*, 21 iunie 2020, <https://www.tribuna.ro/stiri/eveniment/de-la-habermann-la-trei-stejari-o-scurta-istorie-a-berii-sibiene-152679.html>.
- Chiseliță, Dumitru. 2021a. Epurarea pe stil nou, sau războiul Radu Vancu vs. Radu Selejan continuă cu faza pe petiție. *Tribuna*, 22 iunie 2021, <https://www.tribuna.ro/stiri/actualitate/epurarea-pe-stil-nou-sau-razboiul-radu-vancu-vs-radu-selejan-continua-cu-faza-pe-petitie-158864.html>.
- Chiseliță, Dumitru. 2021b. Viitoarea statuie a lui Brukenthal din Piața Mare o va realiza un orădean. *Tribuna*, 2 martie 2021, <https://www.tribuna.ro/stiri/eveniment/viitoarea-statuie-a-lui-brukenthal-din-piata-mare-o-va-realiza-un-oradean-156921.html>.
- Chiseliță, Dumitru. 2021c. Baronul Samuel von Brukenthal, de la „personalitate europeană” la „ucigaș de români”. *Tribuna*, 1 august 2021, <https://www.tribuna.ro/stiri/actualitate/baronul-samuel-von-brukenthal-de-la-personalitate-europeana-la-ucigas-de-romani-159502.html>.
- Chiseliță, Dumitru. 2022. Arta de sub fereastră ta. Sau ce a rămas din sculpturile „urbane” ale Sibiului. *Tribuna*, 8 mai 2022, <https://www.tribuna.ro/stiri/eveniment/arta-de-sub-fereastra-ta-sau-ce-a-ramas-din-sculpturile-urbane-ale-sibiului-164294.html>.
- Chivu, Ecaterina și Ofelia Manole. 1949. *Căzute în luptă...: Olga Bancic, Haia Lifșiț, Terezia Ocsko, Suzana Pârvulescu, Elena Pavel, Donca Simo*. București: Editura Partidului Muncitoresc Român.
- Chloupek, Brett R. 2019. Post-communist City Text in Košice, Slovakia as a Liminal Landscape. *Miscellanea Geographica – Regional Studies on Development*, 23(2), pp. 71-75.
- Chloupek, Brett R. 2019. Public Memory and Political Street Names in Košice: Slovakia’s Multiethnic Second City. *Journal of Historical Geography*, 64, pp. 25-35.
- Cimpoi, Adrian. 2021. Se cere înlăturarea statuii baronului Brukenthal din Piața Mare din Sibiu. *60fm.ro*, 16 septembrie 2021, <https://60m.ro/se-cere-inlaturarea-statuii-baronului-brukenthal-din-piata-mare-din-sibiu/>
- Ciobanu, Monica. 2021. *Repression, Resistance and Collaboration in Stalinist Romania 1944–1964: Post-communist Remembering*. Londra și New York: Routledge.

- Ciobanu, Ramona. 2021. Bărbatul care a vandalizat statuia lui Brukenthal din centrul Sibiului a fost identificat. Cum a fost sancționat. *Libertatea*, 11 octombrie 2021, <https://www.libertatea.ro/stiri/barbatul-care-a-vandalizat-statuia-lui-brukenthal-din-centrul-sibiului-a-fost-identificat-cum-a-fost-sancti-onat-3778443>.
- CISHR: Comisia Internațională pentru Studierea Holocaustului în România. 2014. *Raport final*. Iași: Polirom.
- Ciută, Daniela. 2021. Reacții din Transilvania, Moldova și Țara Românească față de sfidarea românilor la Sibiu. *Buletin de Carei*, 11 septembrie 2021, <https://www.buletindecarei.ro/2021/09/reactii-din-transilvania-moldova-si-tara-romaneasca-fata-de-sfidarea-romanilor-de-la-sibiu.html>.
- Clark, Roland. 2015. *Sfântă tinerețe legionară: activismul fascist în România interbelică*. Iași: Polirom.
- CLMP: Consiliul Local al Municipiului Ploiești. 2002. Hotărârea nr. 2 privind schimbarea denumirii străzii Cricov din municipiul Ploiești în strada Leonard Doroftei, <http://www.ploiesti.ro/Hotarari/HTML%2031%20ianuarie%202002/2%20schimbare%20denumire%20str.htm>.
- Cluj24.ro. 2021. Clujul „cultural”. Goga îl călărește pe Blaga în Parcul Central. Istoric: „Indolență crasă a autorităților”. Primăria minte. *Cluj24.ro*, 4 octombrie 2021, <https://cluj24.ro/clujul-cultural-goga-il-calareste-pe-bлага-in-parcul-central-istoric-indolenta-crasa-a-autoritatilor-primaria-minte-82054.html>.
- Cobangil, Orcun. 2020. The Transition of Urban Toponymy of Izmir: Impacts of Modernism and Nationalism on the Street Names. *Athens Journal of Mediterranean Studies*, 6(4), pp. 293-314.
- Colegiul Național „Octavian Goga”. 2022. Istoric. *Colegiul Național „Octavian Goga”*, <http://cnogsibiu.ro/prezentare/istoric/>
- Colibaba, M. 2018. Sibiu va avea o statuie a lui Avram Iancu, în anul Centenarului. *Mesagerul de Sibiu*, 22 februarie 2018, <https://www.mesageruldesibiu.ro/sibiul-va-avea-o-statuie-a-lui-avram-iancu-in-anul-centenarului/>
- Colibaba, Mihai. 2019. Statuie amplasată ilegal de Primăria Sibiu. *Mesagerul de Sibiu*, 19 aprilie 2019, <https://www.mesageruldesibiu.ro/statuie-amplasata-ilegal-de-primaria-sibiu/>
- Consiliul Frontului Salvării Naționale. 1989. Decret nr. 16 privind înaintarea în gradul de general de armată post-mortem a unui general-colonel. *Monitorul Oficial al României*, Anul I, nr. 6, 29 decembrie 1989, p. 5.

- Consiliul Județean Sibiu. 1995. Hotărârea nr. 18 din 21 decembrie 1995 privind atribuirea, schimbarea și menținerea denumirii unor străzi din localități ale județului Sibiu.
- Consiliul Local. 2006. Hotărârea nr. 215 privind aprobarea amplasării de plăci comemorative, inscripționate bilingv, în limba română și germană, în Sibiu str. Mitropoliei nr. 2, str. N. Bălcescu nr. 19, p-ța Mare nr. 10, p-ța Mare nr. 8, str. Timotei Popovici nr. 9, str. Mitropoliei nr. 26, str. G-ral Magheru nr. 1-3, p-ța Huet nr. 1, p-ța Mare nr. 5, str. Tipografilor nr. 17, str. Mitropoliei nr. 30. *Consiliul Local al Municipiului Sibiu*, 29 iunie 2006.
- Cosma, Ghizela. 2017. La mulți ani, Biblioteca Județeană Octavian Goga Cluj! 25 de ani de la atribuirea numelui marelui poet bibliotecii publice clujene. *Biblioteca*, 4, pp. 104-107, 127-128.
- Cotidianul. 2011. Actorul Ion Besoiu a colaborat cu Securitatea. *Cotidianul*, 6 aprilie 2011, <https://www.cotidianul.ro/actorul-ion-besoiu-a-colaborat-cu-securitatea/>
- Crângan, C. 2019. Sondaj pe Facebook pentru alegerea statuilor care să fie amplasate într-un parc recent refăcut la Galați. *Adevărul*, 12 septembrie 2019, adev.ro/pxpn7l.
- Crețan, Remus și Phillip W. Matthews. 2016. Popular Responses to City-text Changes: Street Naming and the Politics of Practicality in a Post-socialist Martyr City. *Area*, 48(1), pp. 92-102.
- Crețan, Remus și Thomas O'Brien. 2020. Corruption and Conflagration: (In)justice and Protest in Bucharest after the Colectiv Fire. *Urban Geography*, 41(3), pp. 368-388.
- Da Rold, Cristina. 2019. I monumenti italiani sono tutti maschi. Nonostante il dato demografico. *Il Sole 24 Ore*, 6 noiembrie 2019, <https://www.infodata.ilsole24ore.com/2019/11/06/i-monumenti-italiani-sono-tutti-maschi/>
- Danta, Darrick. 1993. Ceausescu's Bucharest. *Geographical Review*, 83(2), pp. 170-182.
- Darvari, Alex. 2021. Primarul Chirica a dezvelit bustul poetului Goga, politician antisemit, cu simpatii naziste. *Newsweek*, 4 aprilie 2021, <https://newsweek.ro/actualitate/primarul-chirica-a-dezvelit-bustul-lui-octavian-goga-antisemit-si-simpatizant-al-nazismul-german>.
- David, Roxana. 2021. Agenda Culturală 2021 – Buget mic, puține proiecte. *Ora de Sibiu*, 20 mai 2021, <https://www.oradesibiu.ro/2021/05/20/agenda-culturala-2021-buget-mic-putine-proiecte/>

- Dădăcuș, Mirela. 2019. Scandalul continuă la Cimitirul din Valea Uzului. *Radio France Internationale (rfi)*, 6 iunie 2019, <https://www.rfi.ro/social-112093-scandalul-continua-la-cimitirul-din-valea-uzului>.
- Decret nr. 40 din 9 ianuarie 1990 privind măsuri pentru comemorarea eroilor Revoluției. *Monitorul Oficial* nr. 6 din 10.01.1990.
- Derrida, Jacques. 2008) [1967]. *Despre gramatologie*. Cluj-Napoca: Tact,
- Dicu, Andrei. 2021. A fost Samuel von Brukenthal răspunzător de uciderea lui Horea și Cloșca? Fake news-ul grosolan, demontat de istorici. „Iohannis nu are nicio vină”. *Fanatik*, 16 septembrie 2021, <https://www.fanatik.ro/a-fost-samuel-von-brukenthal-raspunzator-de-uciderea-lui-horea-si-closca-fake-news-ul-grosolan-demontat-de-istorici-nu-a-avut-nicio-implicare-19753621>.
- Digi Sport. 2022. Numele Arenei Naționale, scos la vânzare. Suma care este așteptată. *Digi Sport*, 19 februarie 2022, <https://www.digisport.ro/fotbal/liga-1/numele-arenei-nationale-scos-la-vanzare-suma-care-este-asteptata-1530837>.
- Digi24. 2017. Parcul Herăstrău va deveni Parcul Regele Mihai I. De ce s-au abținut unii consilieri. *Digi24*, 19 decembrie 2017, <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/parcul-herastrau-va-deveni-parcul-regele-mihai-i-848093>.
- Digi24. 2021. Raluca Turcan i-a urat „La mulți ani” baronului Samuel von Brukenthal. Acesta a murit în 1803. *Digi24*, 26 iulie 2021, <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/politica/raluca-turcan-i-a-urat-la-multi-ani-baronului-samuel-von-brukenthal-acesta-a-murit-in-1803-1611807>.
- Dinescu, B. 2021. STATUIE PENTRU UN CRIMINAL DE ROMÂNI. Se va pune o tăbliță pe soclul baronului Brukenthal care să explice că i-a tras pe roată pe Horia, Cloșca și Crișan și a fost antiromân, rasist și xenofob? Iohannis, prezent la Sibiu, lipsă de Ziua Imnului. *RTNews*, 2 septembrie 2021, <https://rtnews.ro/2021/09/02/statuie-pentru-un-criminal-de-romani-se-va-pune-o-tablita-pe-soclul-baronului-brukenthal-care-sa-explice-ca-i-a-tras-pe-roata-pe-horia-closca-si-crisan-si-a-fost-antiroman-rasist-si-xenofob-iohann/>
- Dobra, N. I. 2014. O întrebare: De ce nu-l iubește Ministerul Culturii pe Avram Iancu? *Tribuna*, 23 noiembrie 2014, <https://www.tribuna.ro/stiri/actualitate/de-ce-nu-ndashl-iubeste-ministerul-culturii-pe-avram-lancu-101784.html>.
- Dobrotă, Aurelian. 2018. *Străzile Sibiului: Dicționar explicativ al de-*

- numirii străzilor. Sibiu: Honterus Verlag.
- Dodu Bălan, Ion. 1971. *Octavian Goga: monografie*. București: Editura Minerva.
- Dogaru, Gabriel. 2021a. Cum arată Stadionul Municipal Sibiu la interior, cu șase luni înainte de finalizare. *Sibiu100*, 1 octombrie 2021, <https://sibiu100.ro/administratie/231929-video-foto-cum-arata-stadionul-municipal-sibiu-la-interior-cu-sase-luni-inainte-de-finalizare/>
- Dogaru, Gabriel. 2021b. Un doctor în istorie tranșează conflictul statuii lui Brukenthal: „Unii s-au supărat aflând că i s-a făcut statuie în centrul Sibiului”. *Sibiu 100*, 17 septembrie 2021, <https://sibiu100.ro/opinii/231025-un-doctor-in-istorie-transeaza-conflictul-statuii-lui-brukenthal-unii-s-au-suparat-afland-ca-i-s-a-facut-statuiie-in-centrul-sibiului/>
- Dragoman, Dragoș. 2005. Modernizare și naționalism: Sibiul la începutul secolului XX; competiția elitelor într-un oraș multicultural (1905-1945). *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, 7(1), pp. 31-69.
- Dragoman, Dragoș. 2007. Modernizare și naționalism: Sibiul la începutul secolului XX; competiția elitelor într-un oraș multicultural (1905-1945). *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, 7(1), 31-69. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-56058-3>.
- Dragomir, Silviu. 1924. *Avram Iancu*. București: Institutul de Arte Grafice „România Nouă”.
- Dragomir, Silviu. 1968. *Avram Iancu*. Ediția a II-a. București: Editura Științifică.
- Drăgan, Flavia. 2021a. Ateneul din Iași a cheltuit 5.000 de lei cu bustul lui Goga. Nu vrea să spună cine i l-a vândut. *Newsweek*, 19 aprilie 2021, <https://newsweek.ro/istorie/ateneul-din-iasi-a-cheltuit-5000-de-lei-cu-bustul-lui-goga-nu-vrea-sa-spuna-cine-i-l-a-vandut>.
- Drăgan, Flavia. 2021b. „Portița” prin care primarul Chirica l-a putut promova pe fascistul Goga. *Newsweek*, 7 aprilie 2021, <https://newsweek.ro/istorie/portita-prin-care-primarul-chirica-l-a-putut-promova-pe-fascistul-goga>.
- Drăgușanu, Adrian. 1998. Nicolae Bălcescu în propaganda comunistă. În Boia, L. Coord., *Miturile comunismului românesc*. Nemira: București, pp. 98-132.
- Dumitran, Daniel. 2004. Reacții transilvănene la Edictul de toleranță iosefin. *Annales Universitatis Apulensis, Series Historica*, 8, pp. 87-98.

- Dumitriu, D. 2021. SRS îl face praf pe Iohannis în timpul dezvelirii statuii baronului von Brukenthal. *Sputnik: Moldova-România*, 11 septembrie 2021, <https://ro.sputnik.md/20210911/srs-il-face-praf-pe-iohannis-in-timpul-dezvelirii-statuii-baronului-von-brukenthal--44673665.html>.
- Ene, Virgiliu. 1966. *N. D. Cocea*. București: Editura Tineretului.
- Fati, Sabina. 2021. Brukenthal, istoria fake și extremiștii. *Deutsche Welle România*, 11 octombrie 2021, <https://www.dw.com/ro/brukenthal-istoria-fake-%C8%99i-extremi%C8%99tii/a-59466356>.
- Făclia. 2021. Societatea Cultural-Patriotică „Avram Iancu” pregătește bicentenarul nașterii Craișorului. *Făclia: ziar independent de Cluj*, 8 aprilie 2021, <https://ziarulfaclia.ro/societatea-cultural-patriotica-avram-iancu-pregateste-bicentenarul-nasterii-craisorului/>
- Febvre, Lucien. 1996. *Religia lui Rabelais: Problema necredinței în secolul al XVI-lea*. Cluj-Napoca: Dacia.
- Fehlen, Fernand. 2007. La colonisation de la Transylvanie par les Luxembourgeois: L'invention d'un passé commun. *Transilvania*, 8-9, pp. 25-29.
- Felea, Ion. 1972. *Ștefan Stîncă: Studiu introductiv și antologie de Ion Felea*. București: Editura Politică.
- Ferguson, Priscilla Parkhurst. 1988. Reading City Streets. *The French Review*, 61(3), pp. 386-397.
- Ferguson, Priscilla Parkhurst. 1994. *Paris as Revolution: Writing the Nineteenth-century City*. Berkley, CA: University of California Press.
- Fine, Gary Alan. 2019. Moral Cultures, Reputation Work, and the Politics of Scandal. *Annual Review of Sociology*, 45, pp. 247-264.
- Fischer, Lisa. 2007. *Edenul de dincolo de codri. Samuel von Brukenthal: politician, colecționar, francmason la Sibiu/Hermannstadt*. Sibiu: Editura Schiller.
- Flacăra Sibiului. 1953. *Flacăra Sibiului*. Anul 10, nr. 2280, 18 februarie 1953, p. 4.
- Fleming, Crystal Marie. 2011. *Imagining French Atlantic Slavery: A Comparison of Mnemonic Entrepreneurs and Antillean Migrants in Metropolitan France (1980-2010)*. Cambridge, MA: Harvard University. Teză de doctorat, <https://www.proquest.com/docview/878212557?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true>.
- Foote, Kenneth E. și Maoz Azaryahu. 2007. Toward a Geography of Memory: Geographical Dimensions of Public Memory and Commemoration. *Journal of Political and Military Sociology*, 35(1), pp. 125-144.

- Forest, Benjamin și Juliet Johnson. 2002. Unraveling the Threads of History: Soviet-Era Monuments and Post-Soviet National Identity in Moscow. *Annals of the Association of American Geographers*, 92(3), pp. 524-547.
- Foucault, Michel. 1997. *A supravegheea și a pedepsi.* București: Humanitas.
- Freud, Sigmund. 1950. Mourning and Melancholia. În S. Freud. 1950. *Collected Papers*, Vol. 4. Londra: Hogarth Press and the Institute of Psychoanalysis, pp. 152-170.
- Fuchs, Stephan. 2015. History and Heritage of Two Midwestern Towns: A Toponymic-Material Approach. *Journal of Historical Geography*, 48, pp. 11-25.
- Gândul. 2021. A fost prins bărbatul care a aruncat cu vopsea pe statuia baronului Samuel von Brukenthal din Sibiu. Cum a fost sancționat autorul vandalizării. *Gândul*, 11 octombrie 2021, <https://www.gandul.ro/diverse/a-fost-prins-barbatul-care-a-vandalizat-statuia-baronului-samuel-von-brukenthal-19699262>.
- Gee, Oliver. 2015. "Sexist" Paris Streets Renamed in Feminist Stunt. *The Local*, 26 august 2015, <https://www.thelocal.fr/20150826/paris-neighbourhood-gets-a-feminist-makeover/>
- Gellner, Ernest. 1997. *Națiuni și naționalism: noi perspective asupra trecutului.* București: Antet.
- Ghit, Alexandra. 2018. Professionals' and Amateurs' Pasts: A Decolonizing Reading of Post-war Romanian Histories of Gendered Interwar Activism. *European Review of History: Revue européenne d'histoire*, 25(1), pp. 21-44.
- Glasul. 2018. Un bust al lui Avram Iancu, dezvelit la București. *Glasul.info*, 8 decembrie 2018, <https://glasul.info/2018/12/08/un-bust-al-lui-avram-iancu-dezvelit-la-bucuresti/>
- Glasul. 2021. Prostie sau nesimțire? Klaus Iohannis a vorbit despre toleranță la inaugurarea statuii lui Brukenthal, criminalul care i-a condamnat la tragerea pe roată pe Horea, Cloșca și Crișan. *Glasul românilor de pretutindeni*, 12 septembrie 2021, <https://glasul.info/2021/09/12/prostie-nesimtire-klaus-iohannis-vorbit-despre-toleranta-inaugurarea-statuii-brukenthal-criminalul-care-tras-roata-tras-roata-horea-closca-crisan/>
- Górny Krzysztof și Ada Górna. 2020. Street Names in Dakar-Plateau: A Colonial and Post-colonial Perspective. *Planning Perspectives*, 35(5), pp. 849-872.
- Grünberg, Laura și Corina Brăgaru. 2015. Monumente și statui din București: despre construcția simbolică a genului. În Laura

- Grünberg și Diana Elena Neaga, Coord., *Orașul (non)sexist: inventar al discriminărilor urbane sensibil la gen*. București: Editura Pro Universitaria, pp. 26-35.
- Grünberg, Laura și Diana Elena Neaga, Coord. 2015. *Orașul (non)sexist: inventar al discriminărilor urbane sensibil la gen*. București: Editura Pro Universitaria.
- Gutiérrez-Mora, Dolores și Oto-Peralías, Daniel. 2022. Gendered Cities: Studying Urban Gender Bias through Street Names. *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*, 49(6), pp. 1792-1809.
- Halbwachs, Maurice. 1980. *The Collective Memory*. New York, NY: Harper & Row.
- Hobsbawm, Eric J. 1997. *Națiuni și naționalism din 1780 pînă în prezent: program, mit, realitate*. Chișinău: Arc.
- Hochmeister, Martin. 2015. *Sibiul în anul 1790. Editat și tipărit la 1790 de Martin Hochmeister*. Sibiu: Honterus.
- I. R. 2021. Disciplina „Istoria Evreilor. Holocaustul” va fi studiată în școli, din 2023 – Senatul a adoptat proiectul de lege, care merge la promulgare. *Hotnews*, 15 noiembrie 2021, <https://www.hotnews.ro/stiri-educatie-25181903-disciplina-istoria-evreilor-holocaustul-studiata-scoli-din-2023-senatul-adoptat-proiectul-lege-care-merge-promulgare.htm>.
- Il Post. 2021. Quante sono le strade intitolate a donne in Italia. *Il Post*, 19 septembrie 2021, <https://www.ilpost.it/2021/09/19/disequilibrio-di-genere-monumenti-toponomastica/>
- Iluț, Petru. 1997. *Abordarea calitativă a socioumanului: concepte și metode*. Iași: Polirom.
- Incorect Politic. 2021. Sibiu: Protest anunțat pe 18 septembrie pentru înlăturarea statuii lui Samuel Brukenthal, guvernatorul Transilvaniei care a reprimat în sânge revolta Românilor. *Incorect Politic*, 16 septembrie 2021, <https://www.incorectpolitic.com/sibiu-protest-anuntat-pe-18-septembrie-pentru-inlaturarea-statuii-lui-samuel-brukenthal-guvernatorul-transilvaniei-care-a-reprimat-in-sange-revolta-romanilor/>
- Institutul Național de Statistică. 2011. Populația stabilă după etnie – județe, municipii, orașe, comune. *Recensământul populației și locuințelor*, http://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2013/07/sR_TAB_10.xls.
- Institutul Național de Statistică. 2020. Populația după domiciliu la 1 iulie pe grupe de vârstă și vârste, sexe, județe și localități: TEMPO_POP108D. *Institutul Național de Statistică. Baza de date statistice tempo online*, accesat 17 aprilie 2022.

- Ioanid, Radu. 2021. *Pogromul de la Iași*. Iași: Polirom.
- Iuga, Liliana. 2015. Building a Cathedral for the Nation. Power Hierarchies, Spatial Politics and the Practice of Multi-ethnicity in Interwar Cluj, Romania (1919-1933). În E.-C. Heine, Coord., *Under Construction. Building the Material and the Imagined World*. Berlin: LIT Verlag Dr. W. Hopf, pp. 95-107.
- Ivanov, Catiușa. 2022. Primăria Sectorului 2 a dat jos totemul cu denumirea Parcului Tolbuhin. *Hotnews*, 24 februarie 2022, https://www.hotnews.ro/stiri-administratie_locala-25386491-primaria-sectorului-2-dat-jos-totemul-denumirea-parcului-tolbuhin.htm.
- Jaffe, Eric. 2015. The Streets of Paris, Renamed for Women. *Bloomberg*, 27 august 2015, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2015-08-27/a-french-feminist-group-renamed-paris-streets-for-women>.
- Jinga, Luciana M. 2015. *Gen și reprezentare în România comunistă: 1944-1989*. Iași: Polirom.
- Jipa, Andrei. 2021. Iohannis, criticat după dezvelirea statuii lui Brukenthal, cel care, la 1784, i-a tras pe roată pe Horea, Cloșca și Crișan. *Aleph News*, 13 septembrie 2021, <https://alephnews.ro/guvern/iohannis-criticat-dupa-dezvelirea-statuii-lui-brukenthal-cel-care-la-1784-i-a-tras-pe-roata-pe-horea-closca-si-crisan/>
- Johnson, Nuala. 1995. Cast in Stone: Monuments, Geography, and Nationalism. *Environment and Planning D: Society and Space*, 13(1), pp. 51-65.
- Kearns, Robin A. și Nicholas Lewis. 2019. City Renaming as Brand Promotion: Exploring Neoliberal Projects and Community Resistance in New Zealand. *Urban Geography*, 40(6), pp. 870-887.
- King, Gary și Langche Zeng. 2001. Logistic Regression in Rare Events Data. *Political Analysis*, 9(2), pp. 137-163.
- Kisiel, Piotr. 2016. *The Politics of Space: Symbols of Hegemonic and Non-dominant Ethnic Groups in the Urban Landscape of Prussia and Austria-Hungary (1867-1914)*. PhD thesis. Florence: European University Institute, EUI, <http://hdl.handle.net/1814/38456>.
- Kligman, Gail. 2000. *Politica duplicității: controlul reproducerii în România lui Ceaușescu*. București: Humanitas.
- Koerner, Joseph Leo. 2017. On Monuments. *Res: Anthropology and Aesthetics*, 67-68, pp. 5-20.
- Landry, Rodrigue și Richarf Y. Bourhis. 1997. Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality: An Empirical Study. *Journal of Language and Social Psychology*, 16(1), pp. 23-49.

- Lazăr, Ioachim și Nicolae Marcel Morar. 2008. *Avram Iancu în memoria posterității*. Deva: Editura Emia.
- Le Goff, Jacques. 1992. *History and Memory*. New York, NY: Columbia University Press.
- Lefebvre, Henri. 1991. *The Production of Space*. Oxford, UK and Cambridge, MA: Blackwell.
- Levy, Robert. 2016. *Gloria și căderea Anei Pauker*. Iași: Polirom.
- Light, Duncan. 2004. Street Names in Bucharest, 1990–1997: Exploring the Modern Historical Geographies of Post-socialist Change. *Journal of Historical Geography*, 30(1), pp. 154-172.
- Light, Duncan și Craig Young. 2014. Habit, Memory and the Persistence of Socialist-era Street Names in Post-socialist Bucharest, Romania. *Annals of the Association of American Geographers*, 104(3), pp. 668-685.
- Light, Duncan și Craig Young. 2014. Toponymy as Commodity: Exploring the Economic Dimensions of Urban Place Names. *International Journal of Urban and Regional Research*, 39(3), pp. 435-450.
- Light, Duncan și Craig Young. 2017. The Politics of Toponymic Continuity: The Limits of Change and the Ongoing Lives of Street Names. În R. Rose-Redwood, D. H. Alderman și M. Azaryahu, Coord., *The Political Life of Urban Streetscapes: Naming, Politics, and Place*. London, UK și New York, NY: Routledge, pp. 185-201.
- Light, Duncan și Craig Young. 2018. The Politics of Toponymic Continuity: The Limits of Change and the Ongoing Lives of Street Names. În R. Rose-Redwood, D. Alderman și M. Azaryahu, Coord., *The Political Life of Urban Streetscapes: Naming, Politics and Place*. New York, NY: Routledge, pp. 185-201.
- Lindenberg, Paul. 2016. *Carol I al României*. București: Humanitas.
- Linton, Ralph. 1936. *The Study of Man: An Introduction*. New York, NY: Appleton-Century-Crofts.
- Lupășteanu, Cătălin. 2014. Actorul Ion Besoiu nu a colaborat cu Securitatea – decizie irevocabilă ICCJ. *Mediafax*, 27 iunie 2014, <https://www.mediafax.ro/social/actorul-ion-besoiu-nu-a-colaborat-cu-securitatea-decizie-irevocabila-iccj-12845208>.
- Lyotard, Jean-François. 1993. [1979]. *Condiția postmodernă: raport asupra cunoașterii*. București: Babel,
- Maier, Sorana. 2017. Domnule Radu Vancu, nu vă temeți! Catedralele nu se năruie în capul oricui... *Tribuna*, 26 iulie 2017, <https://www.tribuna.ro/stiri/eveniment/domnule-radu-van->

- cu-nu-va-temeti-catedralele-nu-se-naruie-in-capul-ori-cui-127829.html.
- Marian, Simion. 2021. Statuia lui Octavian Goga, „umilită” cu o plăcuță care îl acuză de fascism și antisemitism. *Mesajul.ro*, 2 iulie 2021, <https://www.mesajul.ro/statuia-lui-octavian-goga-inscriptionata-cu-o-placuta-care-il-acuza-de-fascism-si-antisemitism/>
- Marin, Valentin. 2010. *Martirii Revoluției în date statistice*. București: Editura Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989.
- Marin, Manuela. 2014. *Nicolae Ceaușescu: omul și cultul*. Târgoviște: Cetatea de Scaun.
- Marinescu, Andra. 2017a. „Catedrale de oameni”. Părintele Necula: „Suntem Heidelberg-ul României. Țara e frumoasă pentru că are Sibiul!”. *Tribuna*, 19 iulie 2017, <https://www.tribuna.ro/stiri/eveniment/catedrale-de-oameni-parintele-necula-suntem-heidelberg-ul-romaniei-tara-e-frumoasa-pentru-ca-are-sibiul-127692.html>.
- Marinescu, Andra. 2017b. Protest inedit în centrul Sibiului: „Să-l interzici pe Avram Iancu e o crimă culturală!”. *Tribuna*, 13 noiembrie 2017, <https://www.tribuna.ro/stiri/eveniment/protest-inedit-in-centrul-sibiului-130411.html>.
- Marinescu, Andra. 2018. E oficial: Casa de Cultură a Sindicatelor se redeschide vineri! *Tribuna*, 29 mai 2018, <https://www.tribuna.ro/stiri/eveniment/e-oficial-casa-de-cultura-a-sindicatelor-se-redeschide-vineri-135447.html>.
- Massino, Jill. 2010. Something Old, Something New: Marital Roles and Relations in State Socialist Romania. *Journal of Women's History*, 22(1), pp. 34-60.
- Massino, Jill. 2019. *Ambiguous Transitions: Gender, the State, and Everyday Life in Socialist and Postsocialist Romania*. New York, NY și Oxford: Berghahn Books.
- Matei, Tudor. 2007. În timp ce numele lui Mircea Vulcănescu este șters din istorie, mareșalul rus Fiodor Ivanovici Tolbuhin, fost comandant al Armatei Roșii care a ocupat România, dă numele unui parc în București. *Active News*, 23 iulie 2017, <https://www.activenews.ro/stiri-social/In-timp-ce-numele-lui-Mircea-Vulcanescu-este-STERS-din-istorie-maresalul-rus-Fiodor-Ivanovici-Tolbuhin-fost-comandant-al-Armatei-Rosii-care-a-ocupat-Romania-da-numele-unui-parc-in-Bucuresti-144867>.
- Mathers, Matt. 2022. “Let us help them get straight to hell”: Ukrainian roads company removes signs to confuse Russians. *Independent*, 24 februarie 2022, <https://www.independent>.

- co.uk/news/world/europe/ukraine-roads-company-sign-hell-b2024296.html.
- McCarthy, Kevin M. 1975. Street Names in Beirut, Lebanon. *Names*, 23(2), pp. 74-88.
- McDowell, Linda. 1999. *Gender, Identity and Place: Understanding Feminist Geographies*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Mediafax. 2013. Interpreta Lucreția Ciobanu și actorul Ion Besoiu, primii cetățeni de onoare ai județului Sibiu. *Mediafax*, 16 iulie 2013, <https://www.mediafax.ro/cultura-media/interpreta-lucretia-ciobanu-si-actorul-ion-besoiu-primii-cetateni-de-onoare-ai-judetului-sibiu-11126751>.
- Mediafax. 2018. Cel mai mare parc al Capitalei și o parte dintr-un bulevard principal au fost redenumite după numele Regelui Mihai/ Consilier PMP: Ar fi fost mai normal să întrebăm și Casa Regală. *Mediafax*, 19 decembrie 2018, <https://www.mediafax.ro/social/cel-mai-mare-parc-al-capitalei-si-o-parte-dintr-un-bulevard-principal-au-fost-redenumite-dupa-numele-regelui-mihai-consilier-pmp-ar-fi-fost-mai-normal-sa-ntrebam-si-casa-regala-16877712>.
- Meital, Yoram. 2007. Central Cairo: Street Naming and the Struggle over Historical Representation. *Middle Eastern Studies*, 43(6), pp. 857-878.
- Merrifield, Andrew. 2006. *Henri Lefebvre: A Critical Introduction*. New York, NY și Londra: Routledge.
- Mesagerul de Covasna. 2016. De 1 decembrie, „Calea Neamului” duce icoane și costume populare românești, în localități din Covasna și Harghita. *Mesagerul de Covasna*, 7 decembrie 2016, <https://mesageruldecovasna.ro/de-1-decembrie-calea-neamului-duce-icoane-si-costume-populare-romanesti-in-localitati-din-covasna-si-harghita/>
- Mesagerul de Sibiu. 2022. 105 proiecte vor fi finanțate de Consiliul Județean Sibiu prin Agenda Culturală și pentru Dezvoltarea Comunității, Educațională și cea de Tineret. *Mesagerul de Sibiu*, 21 aprilie 2022, <https://www.mesageruldesibiu.ro/105-proiecte-vor-fi-finantate-de-consiliul-judetean-sibiu-prin-agenda-culturala-si-pentru-dezvoltarea-comunitatii-educationala-si-cea-de-tineret/>.
- Michalski, Sergiusz. 1998. *Public Monuments. Art in Political Bondage*. London: Reaktion Books.
- Micu, Dumitru. 1964. *Istoria literaturii române*. Vol. I: 1900-1918. București: Editura Didactică și Pedagogică.

- Mihalache, Andi. 2007. *Mănuși albe, mănuși negre: cultul eroilor în vremea dinastiei Hohenzollern*. Cluj-Napoca: Limes .
- Ministerul Apărării Naționale. 1998. Ordinul 0048 din 13 octombrie 1988.
- Mitea, Marius. 2017. Vrem schimbarea numelui bulevardului Vasile Milea din Sibiu în Bulevardul Regele Mihai I! *Petiție online*, 22 decembrie 2017, https://www.petitiononline.com/vrem_schimbarea_numelui_bulevardului_vasile_milea_din_sibiu_in_bulevardul_regele_mihai_i.
- Mitrache, Daciana. 2021. Statuia lui Brukenthal din Sibiu, pângărită. Vandalizatorul, surprins pe camerele de luat vederi, *Adevărul*, 9 octombrie 2021, adevar.ro/r0pe1r.
- Mocanu, Andrei. 2021. S-a găsit soluția ca parlamentarii să treacă la treabă. O formulare nouă pentru jurământ. *Newsweek România*, 2 decembrie 2021, <https://newsweek.ro/politica/s-a-gasit-solutia-ca-parlamentarii-sa-treaca-la-treaba-o-formulare-no-ua-pentru-juramant>.
- Moceanu, Răzvan. 2021. PORTRET: Ion Besoiu – personalitate remarcabilă a teatrului și filmului românesc. *Radio România Cultural*, 11 martie 2021, <https://www.radioromaniacultural.ro/portret-ion-besoiu-personalitate-remarcabila-a-teatrului-si-filmului-romanesc/>
- Monument Lab. 2021. *National Monument Audit*. The Andrew W. Mellon Foundation, <https://monumentlab.com/monumentlab-nationalmonumentaudit.pdf>.
- Murgescu, Bogdan C. 2007. *Revoluția română din decembrie 1989: istorie și memorie*. Iași: Polirom
- Musil, Robert. 1986) [1927]. *Monuments*. În *Selected Writings*. New York, NY: Continuum.
- N. O. 2021. Protest la Sibiu față de amplasarea statuii baronului Brukenthal în Piața Mare: „Jos criminalul” / La manifestație au participat și Veta Biriș și politicianul Gheorghe Funar. *Hotnews*, 18 septembrie 2021, <https://www.hotnews.ro/stiri-esential-25047058-video-protest-sibiu-fata-amplasarea-statuii-baronului-brukenthal-piata-mare-jos-criminalul-manifestatie-participat-veta-biris-politicianul-gheorghe-funar.htm>.
- Nagel, Joane. 1998. Masculinity and Nationalism: Gender and Sexuality in the Making of Nations. *Ethnic and Racial Studies*, 21(2), pp. 242-269.
- Necula, Constantin și Sorana Maier. 2017. *Sibiu: Catedrale de oameni – Human Cathedrals*. Sibiu: Casa de Presă și Editura Tribuna.

- Nedeianu Grama, Sidonia. 2009. *Revoluția română din decembrie 1989, în memoria colectivă și în imaginarul social*. Teză de doctorat. Cluj-Napoca: Universitatea Babeș-Bolyai.
- Nietzsche, Friedrich. 1997) [1876]. On the Uses and Disadvantages of History for Life. In *Untimely Meditations*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 57-124.
- Nițu, Mihai. 2021. Ioan Mititel a fost primul revoluționar de la Sibiu, care a murit împușcat cu cartela de pâine în mână. *Sibiul în imagini. Știri și informații din Sibiu*, 22 decembrie 2021, <https://sibiulinimagini.ro/ioan-mititel-a-fost-primul-revolutionar-de-la-sibiu-care-a-murit-impuscat-cu-cartela-de-paine-in-mana/>
- Nora, Pierre. 1989. Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. *Representations*, 26, pp. 7-24.
- Norris, Pippa. 2021. Cancel Culture: Myth or Reality? *Political Studies*, DOI: 10.1177/00323217211037023.
- Novăceanu, Alina. 2018. Un bust al lui Avram Iancu, dezvelit la Palatul Parlamentului. *Agerpres*, 19 noiembrie 2018, <https://www.agerpres.ro/viata-parlamentara/2018/11/19/un-bust-al-lui-avram-iancu-dezvelit-la-palatul-parlamentului--213263>.
- O'Sullivan, Feargus. 2016. The Women Replacing Spain's Franco-Era Street Names. *Bloomberg*, 23 noiembrie 2016, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-11-23/spanish-cities-are-replacing-franco-era-street-names-with-those-of-women>.
- Oltean, Ovidiu, Remus-Gabriel Anghel și Christian Schuster, Coord., 2018. *Reinventând germanitatea. Etnicizare, mobilitate și împrumut cultural la marginea Europei*. București: Tritonic.
- Ora de Sibiu. 2017. Scandal la Sibiu – Bustul lui Avram Iancu interzis în oraș. *Ora de Sibiu*, 12 noiembrie 2017, <https://www.oradesibiu.ro/2017/11/12/scandal-la-sibiu-bustul-lui-avram-iancu-interzis-in-oras/>
- Ora de Sibiu. 2018. Aviz favorabil de la Ministerul Culturii pentru amplasarea unui bust cu Avram Iancu în Parcul Astra. *Ora de Sibiu*, 22 februarie 2018, <https://www.oradesibiu.ro/2018/02/22/aviz-favorabil-de-la-ministerul-culturii-pentru-amplasarea-unui-bust-cu-avram-iancu-in-parcul-astra/>
- Pakucs-Willcocks, Maria. 2018. *Sibiul veacului al XVI-lea: rânduirea unui oraș transilvănean*. București: Humanitas.
- Pakula, Hannah. 2017. *Ultima romantică: biografia reginei Maria*. București: Curtea Veche.
- Pal, Cosmin. 2018. Monument pentru Brukenthal. *Mesagerul de Sibiu*, 7 septembrie 2018, <https://www.mesageruldesibiu.ro/>

- monument-pentru-brukenthal/
 Pál-Antal, Sándor. 1997. *Indicatorul istoric al străzilor, pasajelor și piețelor din Târgu Mureș*. Tg. Mureș: Editura Mentor Kiadó.
- Palonen, Emilia. 2008. The City-text in Post-communist Budapest: Street names, Memorials, and the Politics of Commemoration. *GeoJournal*, 73, pp. 219-230.
- Parchetul Militar. 1998. Rechizitoriu, <http://www.asociatia21decembrie1989.ro/index.php/2010/07/15/rechizitoriu-revolutia-sibiu/>
- Parlamentul României. 1992. Legea nr. 128 din 29 decembrie 1992 pentru decretarea unor orașe martir. *Monitorul Oficial* nr 2 din 12 ianuarie 1993, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/2443>.
- Parlamentul României. 2006. Legea monumentelor de for public nr. 120 din 4 mai 2006. *Monitorul Oficial*, nr. 403 din 10 mai 2006.
- Parlamentul României. 2016. Legea nr. 230 din 17 noiembrie 2016 pentru declararea lui Avram Iancu „Erou al Națiunii Române”. *Monitorul Oficial* nr. 937 din 22 noiembrie 2016, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/183829>.
- Pascu, Ștefan. 1972. *Avram Iancu: viața și faptele unui erou și martir*. București: Meridiane.
- Pătrașcu Zamfirache, Cosmin. 2021. Cine a fost cu adevărat Samuel von Brukenthal. Ce implicare a avut în răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan. *Adevărul*, 15 septembrie 2021, [adev. ro/qzgf7](http://adevarul.ro/qzgf7).
- Pârău, Vlad. 2021. Straja sibienilor lui Horea, Cloșca și Crișan, prima ediție dintr-un șir săptămânal, în fața lui Brukenthal. *Active News*, 26 septembrie 2021, <https://www.activenews.ro/stiri/Straja-sibienilor-lui-Horea-Closca-si-Crisan-prim-editie-dintr-un-sir-saptamanal-in-fata-lui-Brukenthal.-EXCLUSIV-169593>.
- Pârâianu, Răzvan. 2018. *Octavian Goga: Sacerdote of the Nation. Revisiting the Romanian National Idea*. Cluj-Napoca: Argonaut.
- Petrescu, Dragoș. 2009. Building the Nation, Instrumentalizing Nationalism: Revisiting Romanian National-Communism, 1956-1989. *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 37(4), pp. 523-544.
- Petrescu, Dragoș. 2020. One Bloody Regime Change and Three Political Paradoxes. The Romanian Revolution of 1989 and Its Legacy. *Cuadernos de Historia Contemporánea*, 42, pp. 117-140.
- Petrescu, Florin. 2005. *Istoria evreilor. Holocaustul: manual pentru liceu*. București: Editura Didactică și Pedagogică.

- Petreu, Marta. 2011. *Cioran sau un trecut deocheat*. Ediția a III-a revăzută și adăugită. Iași: Polirom
- Pintilescu, Corneliu. 2009. Orașul Stalin (Stalin City), 1950–1960: The Political Construction of an Urban Identity. *Histoire Urbaine*, 25(2), pp. 49-68.
- Pippidi, Andrei. 2000. *Despre statui și morminte: pentru o teorie a istoriei simbolice*. Iași: Polirom.
- Plachter, Harald și Mechtild Rössler. 1995. Cultural Landscapes: Reconnecting Culture and Nature. În B. von Droste, H. Plachter și M. Rosler, Coord., *Cultural Landscapes of Universal Value – Components of a Global Strategy* (pp. 15-18). Jena: Gustav Fischer in cooperation with UNESCO.
- Planul Municipiului Sibiu. 1947. *Planul Municipiului Sibiu*. Sibiu: Editura „Reclama Sibiului”.
- Pop, Răzvan. 2011. Cea mai frumoasă (ascunsă) statuie a Sibiului, Sfântul Nepomuk. *Istoria orașului nostru Sibiu (blog de sibi-an)*, 20 februarie 2011, <http://www.razvanpop.ro/2011/02/20/istoria-orasului-nostru-sibiu-49/>
- Popescu, Adrian. 2018. Bustul lui Avram Iancu, dezvelit în curtea AFT. *Tribuna*, 2 decembrie 2018, <https://www.tribuna.ro/stiri/eveniment/bustul-lui-avram-iancu-dezvelit-in-curtea-aft-140098.html>,
- Popescu, Ana-Maria. 2021. Clubul din Liga 1 care își vinde numele stadionului pe un milion de euro! Patronul a făcut anunțul: „Negociem pentru vânzarea numelui!”. *Sport.ro*, 6 iunie 2021, <https://www.sport.ro/liga-1/clubul-din-liga-1-care-isi-vinde-numele-stadionului-pe-un-milion-de-euro-patronul-a-facut-anuntul-negociem.html>.
- Popescu, Mihai. 2021. Lumea statuiilor. *Evenimentul Zilei*, 12 septembrie 2021, <https://evz.ro/lumea-statuiilor.html>.
- Portalul Revoluției. 2021. Eroi, <http://www.portalulrevolutiei.ro/index.php?menu=1>.
- Predescu, Magda. 2006. Specificul simpozionului de sculptură din cadrul programului de artă monumentală din perioada comunistă. *Docu.magazin: o revistă a secției Documentare-Memorie Digitală a MNAC* [Muzeul Național de Artă Contemporană], 2, <http://www.documagazin2.mnac.ro/magda.html>.
- Primăria Municipiului Cluj-Napoca. 2012. Adoptă un spațiu verde. *Primăria și Consiliul Local Cluj-Napoca*, <https://primariaclujnapoca.ro/spatii-verzi/adopta-un-spatiu-verde/>
- Primăria Municipiului Sibiu. 1921. *Tabloul numirii străzilor orașului municipal Sibiu aprobat de Ministerul de Interne cu Nr. 1433/1921*.

- Arhivele Naționale Sibiu, Dosar nr. U-49, Fond Magistratul orașului și scaunului Sibiu. Documente privind stabilirea numelui străzilor din Sibiu (denumirile lor vechi și noi scrise în l. germ., rom. și magh.).
- Primăria Municipiului Sibiu. 2021a. Strada Nicolae Bălcescu. Sibiu/Hermannstadt: patrimoniul istoric și arhitectural, <https://patrimoniul.sibiu.ro/strazi/balcescu>.
- Primăria Municipiului Sibiu. 2021b. Statuia Baronului Samuel von Brukenthal: expoziție de proiecte. *Primăria Municipiului Sibiu*, 3 martie 2021, <https://cultura.sibiu.ro/evenimente/detalii/6271/>
- Prodan, David. 1979. *Răscoala lui Horea*. 2 vol. București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Puhr, Rainer, Georg Heinze, Mariana Nold, Lara Lusa și Angelika Geroldinger. 2016. Firth's Logistic Regression with Rare Events: Accurate Effect Estimates and Predictions? *arXiv*, 2101.07620v1, <https://arxiv.org/abs/2101.07620v1>.
- Racovițan, Mihai. 2017a. Sibieni, vom intra în cartea recordurilor! Și în pragul aniversării Centenarului Unirii, Avram Iancu interzis în Sibiu!. *Tribuna*, 6 noiembrie 2017, <https://www.tribuna.ro/stiri/eveniment/sibieni-vom-intra-in-carte-recordurilor-si-in-pragul-aniversarii-centenarului-unirii-avram-iancu-interzis-in-sibiu-130256.html>.
- Racovițan, Mihai. 2017b. Din nou despre bustul lui Avram Iancu: Se pune de-o farsă. *Tribuna*, 15 noiembrie 2017, <https://www.tribuna.ro/stiri/eveniment/din-nou-despre-bustul-lui-avram-iancu-se-pune-de-o-farsa-130497.html>.
- Ramirez, Francisco O. și John Boli. 1987. The Political Construction of Mass Schooling: European Origins and Worldwide Institutionalization. *Sociology of Education*, 60(1), pp. 2-17.
- Răuță, Alexander. 2013. The State of Ambiguity of the Communist Civic Center in Three Romanian Secondary Cities: Brăila, Pitești, and Sibiu. *Journal of Urban History*, 39(2), pp. 235-254. DOI: 10.1177/0096144212465394.
- Răuță, Alexander. 2021. The State of Ambiguity of the Communist Civic Center in Three Romanian Secondary Cities: Brăila, Pitești, and Sibiu. *Journal of Urban History*, 39(2), pp. 235-254
- RGN Press. 2021. Se va pune o tăbliță pe statuia Baronului Samuel von Brukenthal care să explice că acesta a fost antiromân, rasist și xenofob? Așa cum primăria din Iași a procedat cu statuia lui Goga. *RGN Press – Romanian Global News*, 1 septembrie 2021, <https://rgnpress.ro/2021/09/01/se-va-pune-o-tablita-pe-statuia-baronului-samuel-von-brukenthal-care-sa-explice-ca-acesta->

- a-fost-antiroman-rasist-si-xenofob-asa-cum-primaria-din-ia-si-a-procedat-cu-statuia-lui-goga/
 Riigikogu. 2004. Place Names Act. *Riigi Teataja* I, 2003, 73, 485, <http://www.eki.ee/knn/kns2.htm>.
- Rodwell, D. 2010. Comparative Approaches to Urban Conservation in Central and Eastern Europe: Zamość, Poland, and Sibiu, Romania. *The Historic Environment: Policy & Practice*, 1(2), pp. 116-142, DOI: 10.1179/175675010X12662480109199.
- Roman, Mihai. 2021. Decizie fără precedent la Iași: Primăria a montat o inscripție în care îl acuză pe Octavian Goga de fascism și antisemitism chiar pe statuia inaugurată de primarul Mihai Chirica. *G4Media*, 2 iulie 2021, <https://www.g4media.ro/decizie-fara-precedent-la-iasi-primaria-a-montat-o-inscripție-in-care-il-acuza-pe-octavian-goga-de-fascism-si-antisemitism-chiar-pe-statuia-inaugurata-de-primarul-mihai-chirica.html>.
- Rose-Redwood, Reuben. 2006. Governmentality, Geography, and the Geo-Coded World. *Progress in Human Geography*, 30(4), pp. 469-486.
- Rose-Redwood, Reuben. 2008. From Number to Name: Symbolic Capital, Places of Memory and the Politics of Street Renaming in New York City. *Social & Cultural Geography*, 9(4), pp. 431-452.
- Rose-Redwood, Reuben. 2012. With Numbers in Place: Security, Territory, and the Production of Calculable Space. *Annals of the Association of American Geographers*, 102(2), pp. 295-319.
- Rose-Redwood, Reuben și Laura Bigon, Coord., 2018. *Gridded Worlds: An Urban Anthology*. Cham: Springer.
- Rose-Redwood, Reuben și Lisa Kadonaga. 2015. "The Corner of Avenue A and Twenty-Third Street": Geographies of Street Numbering in the United States. *The Professional Geographer*, 68(1), pp. 39-52.
- Rose-Redwood, Reuben, Derek H. Alderman și Maoz Azaryahu. 2010. Geographies of Toponymic Inscription: New Directions in Critical Place-name Studies. *Progress in Human Geography*, 34(4), pp. 453-470.
- Rose-Redwood, Reuben, Maral Sotoudehnia și Eliot Tretter. 2019. "Turn Your Brand into a Destination": Toponymic Commodification and the Branding of Place in Dubai and Winnipeg. *Urban Geography*, 40(6), pp. 846-869.
- Roșu, Mădălina. 2021b. Poliția l-a prins pe bărbatul care a vandalizat statuia lui Brukenthal – A fost amendat cu 500 lei. *Ora de Sibiu*, 11 octombrie 2021, <https://www.oradesibiu.ro/2021/10/11/>

- politia-l-a-prins-pe-barbatul-care-a-vandalizat-statuia-lui-brukenthal-a-fost-amendat-cu-500-lei/
- Roșu, Mădălina. 2022a. Cum se va numi stadionul din Sibiu – Primăria a ales denumirea. *Ora de Sibiu*, 3 noiembrie 2022, <https://www.oradesibiu.ro/2022/11/03/cum-se-va-numi-stadionul-din-sibiu-primaria-a-ales-denumirea/>.
- Roșu, Mădălina. 2022b. Cum va arăta centrul de agrement de pe Dealul Gușteriței – Investiția se ridică la 46 milioane lei. *Ora de Sibiu*, 18 noiembrie 2022, <https://www.oradesibiu.ro/2022/11/18/foto-cum-va-arata-centrul-de-agrement-de-pe-dealul-gusteritei-investitia-se-ridica-la-46-milioane-lei/>.
- Rotariu, Traian. 2016. *Fundamente metodologice ale științelor sociale*. Iași: Polirom.
- Rotariu, Traian și Petru Iluț. 1997. *Ancheta sociologică și sondajul de opinie: teorie și practică*. Iași: Polirom.
- Roth, Harald. 2006. *Hermannstadt: kleine Geschichte einer Stadt in Siebenbürgen*. Köln: Böhlau.
- Rowntree, Lester B. 1996. The Cultural Landscape Concept in American Human Geography. În C. Earle, K. Mathewson și M.S. Kenzer, Coord., *Concepts in Human Geography* (pp. 127-159). Lanham: Rowman & Littlefield.
- Rusu, Mihai S. 2014. (Hi)story-telling the Nation: The Narrative Construction of Romanianism in the Late 19th Century. *Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology*, 5(1), pp. 97-116.
- Rusu, Mihai S. 2015a. *Memoria națională românească. Facerea și prefacerile discursive ale trecutului național*. Iași: Editura Institutul European.
- Rusu, Mihai S. 2015b. Battling over Romanian Red Past. The Memory of Communism between Elitist Cultural Trauma and Popular Collective Nostalgia. *Romanian Journal of Society and Politics*, 10(1), 18, pp. 24-48.
- Rusu, Mihai S. 2016a. The Sacralization of Martyric Death in Romanian Legionary Movement: Self-sacrificial Patriotism, Vicarious Atonement, and Thanatic Nationalism. *Politics, Religion & Ideology*, 17(2-3), pp. 249-273, DOI: 10.1080/21567689.2016.1232196.
- Rusu, Mihai S. 2016b. Domesticating Viragos. The Politics of Womanhood in the Romanian Legionary Movement. *Fascism: Journal of Comparative Fascist Studies*, 5(2), pp. 149-176, DOI: 10.1163/22116257-00502004.
- Rusu, Mihai S. 2019a. Winds of Toponymic Change: Mapping

- Street Name Changes in Postsocialist Romania. *History of Communism in Europe*, 10, sub tipar.
- Rusu, Mihai S. 2019b. Shifting Urban Namescapes: Street Name Politics and Toponymic Change in a Romanian(ised) City. *Journal of Historical Geography*, 65, pp. 48–58, DOI: 10.1016/j.jhg.2019.07.001.
- Rusu, Mihai S. 2019c. Mapping the Political Toponymy of Educational Namescapes: A Quantitative Analysis of Romanian School Names. *Political Geography*, 72, pp. 87–98, DOI: 10.1016/j.polgeo.2019.04.007.
- Rusu, Mihai S. 2020a. Schimbarea denumirilor de străzi în România postsocialistă: o analiză cantitativă asupra nomenclatorului stradal la nivel național. În D. Petrescu, Coord., *Comunismul în România. Istorie și memorie* (pp. 83-115. București: Pro Universitaria.
- Rusu, Mihai S. 2020b. The Politics of Mourning in Post-communist Romania: Unravelling the Thanatopolitics of Grievable Deaths. *Mortality*, 25(3), pp. 313-331, DOI: 10.1080/13576275.2019.1682983.
- Rusu, Mihai S. 2020c. Geographies of Remembrance: Observing the National Day of Commemorating the Holocaust in Romania's Educational System. În S. Catrina, Coord., *Holocaust Memoriscapes: Contemporary Memorialisation of the Holocaust in Central and Eastern European Countries*. București: Editura Universitară, pp. 278-306.
- Rusu, Mihai S. 2020d. Street Names through Sociological Lenses. Part I: Functionalism and Conflict Theory. *Social Change Review*, 18, pp. 144-176 DOI: 10.2478/scr-2020-0001.
- Rusu, Mihai S. 2020e. The Privatization of Death: The Emergence of Private Cemeteries in Romania's Postsocialist Deathscape. *Southeast European and Black Sea Studies*, 20(4), pp. 571-591, DOI: 10.1080/14683857.2020.1845471.
- Rusu, Mihai S. 2021a. Sequencing Toponymic Change: A Quantitative Longitudinal Analysis of Street Renaming in Sibiu, Romania. *PLoS ONE*, 16(5): e0251558. DOI: 10.1371/journal.pone.0251558.
- Rusu, Mihai S. 2021b. Street Names through Sociological Lenses. Part II: Constructionism and Utilitarianism. *Social Change Review*, 19, pp. 1–29, DOI: 10.2478/scr-2021-0001.
- Rusu, Mihai S. 2021c. Staging Death: Christofascist Necropolitics during the National Legionary State in Romania, 1940–1941. *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*,

- 49(3), pp. 576-589, DOI: 10.1017/nps.2020.22.
- Rusu, Mihai S. 2022a. Street Renaming in Post-Socialist Romania: A Quantitative Analysis of Toponymic Change. În S. Gensburger și J. Wüstenberg, Coord., *De-Commemoration: Making Sense of Contemporary Calls for Tearing Down Statues and Renaming Places*. Oxford and New York: Berghahn Books, sub tipar.
- Rusu, Mihai S. 2022b. Gendering Urban Namescapes: The Gender Politics of Street Names in an Eastern European City. *Names: A Journal of Onomastics*, 70(2), 11-25, DOI: 10.5195/ names.2022.2233.
- Rusu, Mihai S. 2022c. Mercurialul denumirilor stradale: restructurările spațiului simbolic în Sibiul postbelic, 1945-1948. *Transilvania*, 6-7, pp. 24-34, DOI: 10.51391/trva.2022.06-07.03.
- Rusu, Mihai S. 2022d. The Toponymy of Sporting Venues: A Multinomial Logistic Regression Analysis of Football Stadium Names. *International Review for the Sociology of Sport*, 57(3), pp. 458-476, DOI: 10.1177/10126902211011382.
- Rusu, Mihai S. și Anabella M. Beju. 2022. Numele dezvoltării comunitare: antreprenoriat municipal și democrație toponimică în Sibiu. În A. Croitoru și A. Iorga, Coord., *Dezvoltare comunitară în România: concepte, procese, modele de analiză* (pp. 165-200). București: Tritonic.
- Rusu, Mihai S. și Alin Croitoru. 2021. Memorial Ambivalences in Postcommunist Romania: Generational Attitudes towards the Symbolic Legacy of Communism. *Societies*, 11(3), 99, DOI: 10.3390/soc11030099.
- Rusu, Mihai S. și Alin Croitoru. 2022. *Politici ale memoriei în România postsocialistă: atitudini sociale față de redenumirea străzilor și înlăturarea statuilor*. Iași: Institutul European.
- Rusu, Mihai S., Adela Popa, Alin Croitoru și Anabella M. Beju. 2020. *Politicile (re)denumirilor stradale: geografii simbolice și spații identitare în România postsocialistă*. București: Ministerul Educației și Cercetării, cod proiect PN-III-P1-1.1-TE-2019-0238.
- Šakaja, Laura și Jelena Stanić. 2011. Other(ing), Self(portraying), Negotiating: The Spatial Codification of Values in Zagreb's City-text. *Cultural Geographies*, 18(4), pp. 495-516.
- Sala Polivalentă. 2017. Informare 45C/17.10.2017, Sala Polivalentă S. A. Cluj-Napoca, <https://storage.primariaclujnapoca.ro/userfiles/files/45c.pdf>.
- Sandu, Dumitru. 2011. Social Disparities in the Regional Development and Policies of Romania. *International Review of Social Research*, 1(1), pp. 1-30, DOI: 10.1515/irsr-2011-0001.

- Sauer, Carl O. 1925. The Morphology of Landscape. *University of California Publications in Geography*, 2(2), pp. 19-53.
- Schaser, Angelika. 2000. *Reformele iosefine în Transilvania și urmările lor în viața socială: importanța edictului de concivilitate pentru orașul Sibiu*. Sibiu: Editura Hora.
- Secli, Sorin. 2022. Rata șomajului scade în județul Sibiu - Este sub doi la sută. *Ora de Sibiu*, 31 martie 2022, <https://www.oradesibiu.ro/2022/03/31/rata-somajului-scade-in-judetul-sibiu-este-sub-doi-la-suta/>.
- Selejan, Ana. 2021. Toată țara-i prăduită! *Tribuna*, 22 iunie 2021, <https://www.tribuna.ro/stiri/eveniment/toata-tara-i-praduita-158863.html>.
- Shank, Tiernan. 2018. Topeka Renamed “ToPikachu” for Second Time in 20 Years. *WIBW*, 24 octombrie 2018, <https://www.wibw.com/content/news/Topeka-will-change-to-ToPikachu-for-second-time-in-20-years-498381801.html#:~:text=The%20city%20of%20Topeka%20will,at%20Tuesday's%20city%20council%20meeting>.
- Siani-Davies, Peter. 2006. *Revoluția Română din Decembrie 1989*. București: Humanitas.
- Sibiu TV. 2021. Iohannis, criticat după dezvelirea statuii lui Brukenthal, cel care i-a tras pe roată pe Horea, Cloșca și Crișan. *SibiuTV*, 11 septembrie 2021, <https://sibiu.tv/ro/iohannis-criticat-dupa-dezvelirea-statuii-lui-brukenthal-cel-care-i-a-tras-pe-roata-pe-horea-closca-si-crisan/>
- Sigerus, Emil. 2011. [1930]. *Cronica orașului Sibiu, 1100-1929*. Sibiu: Honterus Verlag.
- Simmel, Georg. 1950a. The Stranger. În Wolff, K. Ed., *The Sociology of Georg Simmel*. New York, NY: The Free Press, pp. 402-408.
- Simmel, Georg. 1950b. [1903]. The Metropolis and Mental Life. În Wolff, K. H. Ed., *The Sociology of Georg Simmel*. New York, NY: Free Press, pp. 409-424.
- Smith, Adam. 2011. [1776]. *Avuția națiunilor*. București: Publica.
- Smith, Anthony D. 2002. *Naționalism și modernism: un studiu critic al teoriilor recente cu privire la națiune și naționalism*. Chișinău: Epigraf.
- Spătaru, Daniel. 2021. Cârpeală memorială cu bustul lui Octavian Goga. Primăria Iași a montat pe bustul acestuia o inscripție în care îl acuză de fascism și antisemitism. *România TV*, 2 iulie 2021, <https://www.romaniatv.net/carpeala-memoriala-cu-bustul-lui-octavian-goga-primaria-iasi-a-montat-pe-bustul-aces-tuia-o-inscriptie-in-care-il-acuza-de-fascism-si-antisemi->

- tism-foto_5614403.html.
- Spânu, Ion. 2021. Paleologu: „Statuia lui Brukenthal și-a ridicat-o Iohannis sieși prin procură”. *Cotidianul*, 16 septembrie 2021, <https://www.cotidianul.ro/paleologu-statuia-lui-brukenthal-si-a-ridicat-o-iohannis-siesi-prin-procura/>
- Sterca Șulițiu de Cârpeniș, I. 1897a. Avram Iancu. Biografie. *Transilvania. Organul Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român*, Anul XXVIII, Nr. V-VI, iunie-iulie 1897, pp. 83-122.
- Sterca Șulițiu de Cârpeniș, I. 1897b. *Biografia lui Avram Iancu*. Sibiu: Tiparul Tipografiei Archidieceesane.
- Stoian, Horia. 2021. Prin decizia primăriei, statuia Baronului Brukenthal va fi construită în Piața Mare din Sibiu. *evz.ro de Transilvania*, 17 ianuarie 2021, <https://evzdetransilvania.ro/prin-decizia-primariei-statuia-baronului-brukenthal-va-fi-construita-in-piata-mare-din-sibiu.html>.
- Străuțiu, Eugen. 2019. Originile Sibiului multiethnic. *Dialogica*, 2, pp. 112-120, DOI 10.5281/zenodo.3367023.
- Stroe, Monica. 2011a. Ethnopolitical Entrepreneurship and the Political Role of Saxonness without Saxons in Sibiu. *Sociologie Românească*, 9(2), pp. 86-96.
- Stroe, Monica. 2011b. Sibiu, European Capital of Culture 2007: Saxonness as a Romanian Cultural Brand. În S. Kuchler, L. Kürti și H. Elkadi, Coord., *Every Day's a Festival! Diversity on Show*. Londra: Sean Kingston Publishing, pp. 83-112.
- Szabó, T. Csaba. 2021. Egy báró szobra (Statuia unui baron). *Szabadság*, 15 septembrie 2021, http://szabadsag.ro/-egy-baro-szobra?fbclid=IwAR0NN07hJYBmOYPzKv1QOM5e_ih1-Vh0YzhULXw0fo7wgm4BALgNlXf8ooG8.
- Szakács, Simona. 2018. *Europe in the Classroom: World Culture and Nation-Building in Post-Socialist Romania*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Szőke, Mária. 2021. Daniel Ghiță cere lămuriri despre statuia lui Brukenthal. *Informația Liberă*, 16 septembrie 2021, <https://informatialibera.ro/daniel-ghita-cere-lamuriri-despre-statuia-lui-brukenthal/>
- Școala Gimnazială „Radu Selejan” Sibiu. 2022. Cine suntem? *Școala Gimnazială „Radu Selejan” Sibiu*, <http://www.scoalaradu-selejan.ro/cine-suntem/>
- Șerban, Dumitru. 2005. *Simpozionul de sculptură: fenomen al artei contemporane*. Timișoara: Editura Fundației Interart Triade și Editura Universității de Vest.

- Șinca, Florin. 2021. Un scuipat pe obrazul poporului român. Dezvelirea statuii lui Brukenthal. *Active News*, 12 septembrie 2021, <https://www.activenews.ro/opinii/Un-scuipat-pe-obrazul-poporului-roman.-Dezvelirea-statuii-lui-Brukenthal-169242>.
- Știri de Sibiu. 2021. Profesorii de la școala „Radu Selean”, rezervați în privința schimbării denumirii în școala „Mircea Ivănescu”. *Știri de Sibiu*, 17 iunie 2021, <https://www.stiridesibiu.ro/stiri/profesorii-de-la-scoala-radu-selean-rezervati-in-privinta-schimbării-denumirii-in-scoala-mircea>.
- Știrile ProTV. 2019. Scandal la Oradea, după ce statuia lui Mihai Viteazul a fost ridicată din piața centrală. *Știrile ProTV*, 15 mai 2019, <https://stirileprotv.ro/stiri/actualitate/scandal-la-oradea-dupa-ce-statuia-lui-mihai-viteazul-a-fost-ridicata-din-piata-centrala.html>.
- Tănase, Elena. 2019. Mărturii cutremurătoare: Vânzarea sașilor, sursă de valută în comunism. Cât a scos statul și unde sunt banii? *Digi24*, 19 iunie 2019, <https://www.digi24.ro/special/campanii-digi24/1989-anul-care-a-schimbata-lumea/marturii-cutremurătoare-vanzarea-sasilor-sursa-de-valuta-in-comunism-cat-a-scos-statul-si-unde-sunt-banii-1148672>.
- Teodorescu, V. Z. 1998. Simboluri de for public ale cinstirii lui Avram Iancu. *Acta Musei Porolisseosis*. XXII, pp. 257-265.
- Teodoroiu, Maria. 2021. Cine a fost Brukenthal, de fapt, și de ce vor românii să-i dărâme statuia. *VICE România*, 17 septembrie 2021, <https://www.vice.com/ro/article/pkb58v/cine-a-fost-brukenthal-istorie-romania>.
- Toșa, Daniel. 2021. Klaus Iohannis a promulgat legea care introduce disciplina școlară „Istoria Evreilor. Holocaustul”. *Newsweek*, 25 noiembrie 2021, <https://newsweek.ro/actualitate/klaus-iohannis-a-promulgat-legea-care-introduce-disciplina-scolara-istoria-evreilor-holocaustul>.
- Transilvania. 1924. Serbătorirea memoriei lui Avram Iancu: 100 de ani de la nașterea lui. *Transilvania*, Anul 55, Nr. 8-9, august-septembrie 1924, pp. 281-349.
- Tribuna. 2010. Inscriptia „Sibiu, Oraș martir”, reinstalată la intrările în oraș. *Tribuna*, 1 noiembrie 2010, <https://www.tribuna.ro/stiri/eveniment/inscriptia-sibiu-oras-martir-reinstalata-la-intrarile-in-oras-57657.html>.
- Tribuna. 2019a. Cu mașinile de Vâlcea stăm bine. Cu parcările la șmecherie stăm și mai bine. *Tribuna*, 7 noiembrie 2019, <https://www.tribuna.ro/stiri/stirile-de-pe-strada-mea/cu-masinile-de>

- valcea-stam-bine-cu-parcarile-la-smecherie-stam-si-mai-bine-148175.html.
- Tribuna. 2019b. Turnul Memorial, monumentul lui Elster, Pietra Vânătorilor: monumentele uitate ale Dealului Gușteriței. *Tribuna*, 10 februarie 2019, <https://www.tribuna.ro/stiri/special/turnul-memorial-monumentul-lui-elster-piatra-vanatorilor-monumentele-uitate-ale-dealului-gusteritei-141641.html>.
- Turcu, Lucian D. 2021. Behind the Scenes of a National Show: The Coronation of King Ferdinand I and Queen Maria at Alba Iulia (15 October 1922). *Studia Universitatis Babeș-Bolyai – Historia*, 66(2), pp. 151-177.
- Turner, Victor. 1970. *The Forest of Symbols: Aspects of Ndembu Ritual*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Turnul Sfatului. 2017. Sibiu are o nouă sculptură publică: bustul compozitorului Nicolae Bretan. *Turnul Sfatului*, 4 aprilie 2017, <https://www.turnulsfatului.ro/2017/04/04/sibiul-are-o-no-ua-sculptura-publica-bustul-compozitorului-nicolae-bretan-82533>.
- Turnul Sfatului. 2018a. Amenințare la adresa vâlcenilor din Sibiu. „Poliția trebuie să ia măsuri”. *Turnul Sfatului*, 17 august 2018, <https://www.turnulsfatului.ro/2018/08/17/amenintare-la-adresa-valcenilor-din-sibiu-rdquo-politia-trebuie-sa-ia-masuri-rdquo-114861>.
- Turnul Sfatului. 2018b. Bust fără aviz, inaugurat de viceprimarul Sibiului. A fost dat jos. *Turnul Sfatului*, 2 octombrie 2018, <https://www.turnulsfatului.ro/2018/10/02/bust-fara-aviz-inaugurat-de-viceprimarul-sibiului-a-fost-dat-jos-119391>.
- Turnul Sfatului. 2021a. Miturile urbane ale Sibiului. Vântul bate mai tare, vâlcenii au invadat orașul, centrul țării e aproape, ploaia vine de la Ocna, iar orașul nu a fost niciodată cucerit. *Turnul Sfatului*, 13 iulie 2021, <https://www.turnulsfatului.ro/2021/07/13/miturile-urbane-ale-sibiului-vantul-bate-mai-tare-valcenii-au-invadat-orasul-centrul-tarii-e-aproape-ploaia-vine-de-la-ocna-iar-orasul-nu-a-fost-niciodata-cucerit-183403>.
- Turnul Sfatului. 2021b. Primăria organizează consultare publică pentru amplasarea statuii lui Brukenthal în Piața Mare. *Turnul Sfatului*, 12 august 2021, <https://www.turnulsfatului.ro/2021/08/12/primaria-organizeaza-consultare-publica-pentru-amplasarea-statuii-lui-brukenthal-in-piata-mare-184043>.
- Turnul Sfatului. 2021c. Cine e vinovat pentru demolarea tribunei tocmai modernizată? Răspunsul Primăriei: normativul Guvernului. *Turnul Sfatului*, 11 octombrie 2021, <https://www>.

turnulsfatului.ro/2021/10/11/cine-e-vinovat-pentru-demolarea-tribunei-tocmai-modernizata-raspunsul-primariei-normativul-guvernului-185683.

Turnul Sfatului. 2021d. Samuel von Brukenthal, vedetă pe internet de ziua lui. Numele baronului, printre cele mai căutate cuvinte ale zilei. *Turnul Sfatului*, 27 iulie 2021, <https://www.turnulsfatului.ro/2021/07/27/samuel-von-brukenthal-vedeta-pe-internet-de-ziua-lui-numele-baronului-printre-cele-mai-cautate-cuvinte-ale-zilei-183717>.

Turnul Sfatului. 2021e. Statuia lui Brukenthal, în legalitate pe ultima sută de metri. A primit certificatul de urbanism în 9 septembrie, iar autorizația de construcție în 10. A fost dezvelită de președintele Iohannis în 11 septembrie. *Turnul Sfatului*, 18 septembrie 2021, <https://www.turnulsfatului.ro/2021/09/18/statuia-lui-brukenthal-in-legalitate-pe-ultima-suta-de-metri-a-primit-certificatul-de-urbanism-in-9-septembrie-iar-autorizatia-de-construcție-in-10-a-fost-dezvelita-de-presedintele-iohannis-in-11-septembrie-184865>.

Turnul Sfatului. 2021f. O mie de euro pentru repararea statuii lui Brukenthal, după vandalizare. „O restaurare nu înseamnă doar îndepărtarea vopselei”. *Turnul Sfatului*, 3 noiembrie 2021, <https://www.turnulsfatului.ro/2021/11/03/o-mie-de-euro-pentru-repararea-statuii-lui-brukenthal-dupa-vandalizare-bdquo-o-restaurare-nu-inseamna-doar-indepartarea-vopselei-rdquo-186447>.

Turnul Sfatului. 2021g. Protestatari: „nu statuia lui Brukenthal a fost profanată, ci Istoria Națională a fost pângărită prin ridicarea statuii”. *Turnul Sfatului*, 9 octombrie 2021, <https://www.turnulsfatului.ro/2021/10/09/protestatari-quot-nu-statuia-lui-brukenthal-a-fost-profanata-ci-istoria-nationala-a-fost-pangarita-prin-ridicarea-statuii-quot-185622>.

Turnul Sfatului. 2022. Vara aceasta, Sibiul va avea un nou stadion de 40 de mil. de euro. Ce va face cu el? *Turnul Sfatului*, 20 februarie 2022, <https://www.turnulsfatului.ro/2022/02/20/vara-aceasta-sibiul-va-avea-un-nou-stadion-de-40-de-mil-de-euro-ce-va-face-cu-el-189907>.

Țone, Adrian. 2022. Fotbal: Stadionul Municipal din Sibiu va fi inaugurat la meciul FC Hermannstadt – Farul Constanța, pe 10 decembrie. *Agerpress*, 17 noiembrie 2022, <https://www.agerpres.ro/sport-intern/2022/11/17/fotbal-stadionul-municipal-din-sibiu-va-fi-inaugurat-la-meciul-fc-hermannstadt-farul-constanta-pe-10-decembrie--1015445>.

- Unirea. 2021. Jurământ complementar pentru parlamentarii! „Unicul dor al vieții mele e să-mi văd Națiunea mea fericită” – Avram Iancu. *Unirea*, 25 noiembrie 2021, <https://ziarulunirea.ro/comunicat-de-presa-daniel-gheorghe-rusu-deputat-aur-jurament-complementar-pentru-parlamentari-unicul-dor-al-vietii-mele-e-sa-mi-vad-natiunea-mea-fericita-avram-iancu-744856/>
- United States Congress. Commission on Security and Cooperation in Europe. 1978. *Implementation of the Helsinki Accords: Volumes 1-4*. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office.
- Ute Gabanyi, Anneli. 2003. *Cultul lui Ceaușescu*. Iași: Polirom.
- van Mensel, Luk, Mieke Vandenbroucke și Robert Blackwood. 2016. Linguistic Landscapes. În García, O., Flores, N. și Spotti, M. Coord., *Oxford Handbook of Language and Society*. Oxford: Oxford University Press, DOI: 10.1093/oxfordhb/9780190212896.013.5.
- Vancu, Radu. 2017. Etica memoriei la Sibiu. Un caz de impostură: Radu Selejan. *Turnul Sfatului*, 25 iulie 2017, <https://www.turnulsfatului.ro/2017/07/25/etica-memoriei-la-sibiu-un-caz-de-impostura-radu-selejan-88621>.
- Vancu, Radu. 2021. Petiție pentru redenumirea Școlii Radu Selejan ca Școala Mircea Ivănescu. *Petiție online*, 14 iunie 2021, https://www.petițieonline.com/petiție_pentru_redenumirea_colii_radu_selejan_ca_coala_mircea_ivnescu.
- Vanghele, Ovidiu. 2011. Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității. *Mediafax*, 6 aprilie 2011, <https://www.mediafax.ro/cultura-media/cnsas-ion-besoiu-a-colaborat-cu-securitatea-8134645>.
- Vasiliu, Florica și Dragoș Dragoman. 2008. Politici culturale și afirmarea identității. Luxemburg și Marea Regiune – Sibiu. Capitale Culturale Europene în 2007. *Sociologie Românească*, 6(2), pp. 30-39.
- Verdery, Katherine. 1994. *Compromis și rezistență: cultura română sub Ceaușescu*. București: Humanitas.
- Verdery, Katherine. 2006. *Viața politică a trupurilor moarte. Reînhumări și schimbări postsocialiste*. București: Vremea.
- Vitner, Ion. 1950. *Viața și opera lui D. Th. Neculuță*. București: Editura pentru Literatură și Artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R.
- Vuolteenaho, Jani. 2012. Numbering the Streetscape: Mapping the Spatial History of Numerical Street Names in Europe. *Urban History*, 39(4), pp 659-679.
- Vuolteenaho, Jani, Matthias Wolny și Guy Puzey. 2019) “This

- Venue is Brought to You By...”: The Diffusion of Sports and Entertainment Facility Name Sponsorship in Urban Europe. *Urban Geography*, 40(6), pp. 762-783.
- Yeoh, Brenda S. A. 1992. Street Names in Colonial Singapore. *Geographical Review*, 82(3), pp. 312-322.
- Warf, Barney și Santa Arias, Coord., 2009. *The Spatial Turn: Interdisciplinary Perspectives*. Abingdon și New York, NY: Routledge.
- Weber, Max. 1993. *Etica protestantă și spiritul capitalismului*. București: Humanitas.
- Weber, Max. 2011. *Omul de știință și omul politic*. București: Humanitas.
- Weber, Max. 2013. [1921]. *Orașul*. București: All.
- Withers, Charles W. J. 2009. Place and the “Spatial Turn” in Geography and in History. *Journal of the History of Ideas*, 70(4), pp. 637-658.
- Wolbe, Eugen. 2012. *Ferdinand I, întemeietorul României Mari: o biografie*. București: Humanitas
- Zerubavel, Eviatar. 1996. Social Memories: Steps to a Sociology of the Past. *Qualitative Sociology*, 19(3), pp. 283-299.
- Zerubavel, Eviatar. 2003. *Time Maps: Collective Memory and the Social Shape of the Past*. Chicago și Londra: The University of Chicago Press.
- Ziaristii. 2021. Efectul Șoșoacă: un bărbat a vandalizat statuia din Sibiu a baronului Von Brukenthal. La inaugurarea monumentului, senatoarea conspiraționistă a urlat prostii în piață. *Ziaristii: Platforma jurnaliștilor liberi*, 11 octombrie 2021, <https://ziaristii.com/efectul-șoșoaca-un-barbat-vandalizat-statuia-din-sibiu-baronului-von-brukenthal-la-inaugurarea-monumentului-senatoarea-conspiraționista-urlat-prostii-piata/>
- Ziarul de Iași. 2021. Nemulțumiri după amplasarea bustului lui Goga la Iași. „A fost un antisemit notoriu”. *Ziarul de Iași*, 2 aprilie 2021, <https://www.ziaruldeiasi.ro/stiri/nemulțumiri-du-pa-amplasarea-bustului-lui-goga-la-iasi-a-fost-un-antisemit-notoriu--284165.html>.

Anexe

Registrul istoric complet al denumirilor străzilor din Hermannstadt/Sibiu

Nomenclatorul stradal al unui oraș reflectă peisajul toponimic existent la momentul respectiv. Ca instrument administrativ, acesta este util pentru identificarea denumirii unei străzi și localizarea ei pe harta orașului. El dispune, așadar, de o utilitate pragmatică și îndeplinește o funcție orientativă. Pentru cercetătorul interesat de politicile memoriei, sociologia culturală a spațiului dar și de geografia istorică, nomenclatorul stradal prezintă un neajuns evident: acesta prezintă o imagine statică, sincronică, fixată pe situația existentă în acel moment al istoriei. Din rațiuni practice prin care se urmărește eficiența întrebuințării sale ca instrument de orientare și localizare spațială, vechile denumiri ale străzilor sunt omise. Ele tind să fie menționate doar în acele cazuri în care contribuie la evitarea unei confuzii sau la localizarea mai precisă a unei artere sau obiectiv geografic.

Atunci când de interes devine nu doar situația actuală, ci și starea mai veche a lucrurilor, cercetătorii pot consulta nomenclatoare stradale anterioare, alături de planuri sau ghiduri ale orașului din diferite perioade istorice. Însă și acestea sunt la fel de unilaterale din punct de vedere temporal ca și nomenclatorul aflat în vigoare. În vederea obținerii unei imagini de ansamblu cu caracter diacronic, dificultatea majoră constă în efortul de potrivire a denumirilor variabile istoric prin suprapunerea planurilor urbane, a comparării și contrastării listelor cu nume străzilor din ghiduri ale orașului din perioade alternative. Pentru completarea lipsurilor, de cele mai multe ori este necesară consultarea unor documente de arhivă, fapt ce reclamă un volum însemnat de muncă de mîgală. Sursele primare consultate în vederea elaborării acestui registru sunt cele listate mai jos, ordonate cronologic:

1829: Grundriss der Siebenb. sächischen Hauptstadt Hermannstadt.
1837: Grundriss von Hermannstadt. Wandkalender für das Jahr 1837.

- 1845: Grundriss der innern Stadt Hermannstadt. Plan der inneren Stadt 1845.
- 1875: Plan von Hermannstadt, 1875. Maasstab: 1 Zoll. F.A.R. Krabs.
- 1880: Hermannstadt, Geograph. Anstalt von Wagner und Debes, Leipzig, 1880.
- 1900: Plan der königl. freien Stadt Hermannstadt (Nagyszeben) – um 1901.
- 1914: Plan von Hermannstadt 1914. Kartogr. Anstalt G. Freytag, Ges. m. b. H., Wien.
- 1921: Noul Plan al oraşului Sibiu/Plan von Hermannstadt 1921.
- 1921: Tabloul numirii străzilor oraşului municipal Sibiu aprobat de Ministerul de Interne cu Nr. 1433/921. Dosar nr. U-49, Fd. Mag. și sc. Sibiu, Primăria Mun. Sibiu. Direcția Județeană Sibiu a Arhivelor Naționale.
- 1934: Noul Plan al Municipiului Sibiu 1934. Desenat de Guido Werder-Klein. Editura „Globus”: Societate de editură/Neuer Plan des Munizipiums Hermannstadt 1934. Gezeichnet von Guido Werder-Klein. Verlag „Globus”: Verlags-Gessellschaft.
- 1941: Borteș, Petru. Călăuza oraşului Sibiu. Sibiu: Tipografia Suciu & David, 1941.
- 1945: Tablou cu schimbarea nomenclaturii străzilor din cuprinsul Municipiului Sibiu, conform deciziunilor Nr. 7144-306 din 14 Iulie 1945 și Nr. 7144-[ilizibil] din 22 August 1945. Dosar nr. U-49, Fd. Mag. și sc. Sibiu, Primăria Mun. Sibiu. Direcția Județeană Sibiu a Arhivelor Naționale.
- 1947: Planul Municipiului Sibiu cuprinzând numirile străzilor, cu indicarea lor pe hartă și adresele importante din oraș. Sibiu: Editura „Reclama Sibiului”, 1947.
- 1948: Noul Plan al Municipiului Sibiu 1948. Scara 1:10,000. Planul acesta cuprinde întregul intravilan și toate străzile denumite oficial până la 31.XII.1948. Dosar Nr. U-9(a), Fd. Mag. și sc. Sibiu, Primăria Mun. Sibiu. Direcția Județeană Sibiu a Arhivelor Naționale.
- 1948: Noua nomenclatură a străzilor din Sibiu. Sibiu: Tipografia „Reîntregirea”, 1948.
- 1962: Lupu, N. și Irimie, C. Sibiu: Mic îndreptar turistic. București: Meridiane, 1962.
- 1965: Planul oraşului Sibiu 1965. Biblioteca Județeană ASTRA Sibiu. Colecții speciale. Cartografie. Nr. inv. 156.
- 1982: Planul Municipiului Sibiu și Indicatorul străzilor Sibiului, 1982.
- 1990: Prefectura Județului Sibiu. Decizia 470 din 10 septembrie

- 1990 privind atribuirea, schimbarea și confirmarea denumirilor unor piețe și străzi din localități ale județului Sibiu.
- 1993: Planul Municipiului Sibiu și Indicatorul străzilor Sibiului, 1993.
- 2018: Nomenclatorul străzilor Municipiului Sibiu, 2018.
- 2018-2022: Hotărâri ale Consiliului Local al Municipiului Sibiu.

Pe lângă aceste surse primare, în literatura de specialitate sunt disponibile, ca surse secundare, sistematizări cu grade diferite de completitudine (istorică și spațială). Lista acestor lucrări este redată mai jos, cu câteva precizări pe marginea fiecăreia sub raportul toponimiei stradale:

- Hochmeister, Martin. *Hermannstadt im Jahre 1790. Versuch eines kurzgefasten handbuchs zur näheren kenntniss dieser Stadt in politischer, merkantilischer und wissenschaftlicher Rücksicht: zum Gebrauch für Einheimische und Reisende*. Hermannstadt: Verlegt und gedruckt bei Martin Hochmeister. În limba română, lucrarea este disponibilă în două ediții: Hochmeister, Martin (2006). *Sibiu/Hermannstadt 1790. Primul ghid turistic din România*. Traducere, note, cuvânt înainte și postfață de Victor Coroianu. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință; respectiv Lungu, Cornel și Popa, Liliana (Editori). *Sibiul în anul 1790. Editat și tipărit la 1790 de Martin Hochmeister*. Sibiu. Honterus, 2015. Volumul este util pentru înțelegerea denumirilor stradale existente în 1790, a acelei toponimii urbane apărută spontan și dezvoltată organic începând cu perioada medievală, înainte ca autoritatea publică (magistratul orașului) să revendice proprietatea administrativă asupra acestor denumiri.
- Sigerus, Emil. *Chronik der Stadt Hermannstadt 1100-1929*. Hermannstadt: Honterus Verlag, 1930. Disponibilă în limba română: Sigerus, Emil. *Cronica orașului Sibiu, 1100-1929*. Sibiu: Honterus. Lucrarea lui Emil Sigerus, fundamentală pentru cunoașterea istoriei locale, include la sfârșit lista cu denumirile istorice ale străzilor Sibiului și modificările lor până în anul 1929.
- Pancratz, Arnold. *Die Gassennamen Hermannstadts: Ein Kulturbild*. Hermannstadt: Krafft & Drotleff, 1935. Volumul lui Arnold Pancratz analizează etimologia denumirilor străzilor din Sibiu. Lucrarea nu este tradusă în limba română.
- Mariș, Ion. *O altă cronică a Sibiului – Hermannstadt 1930-2010*. Sibiu: Armanis, 2013. Cartea lui Ion Mariș este modelată pe cronică lui Emil Sigerus, pe care o continuă până în anul 2010.

Finalul volumului include tabloul străzilor din Sibiu pentru anul 1933, noile denumiri ale străzilor din 1947, precum și lista redenumirilor realizate în 1947 și 1948.

Dobrotă, Aurelian. *Străzile Sibiului. Dicționar explicativ al denumirii străzilor*. Sibiu: Honterus, 2018. Cartea conține totalitatea străzilor din Sibiu și istoricul toponimic al fiecărei străzi. Include un compact disc (CD) cu baza de date electronică cu denumirile stradale ale orașului. Fidelă subtitlului, volumul este un dicționar explicativ al numelor de străzi. Dincolo de valoarea brută a informațiilor pe care le sistematizează, perspectiva teoretică este rudimentar dezvoltată iar aparatul critic este deficitar.

Pe baza acestor surse multiple, primare și secundare deopotrivă, în această secțiune am reconstituit registrul istoric complet al toponimiei stradale a Sibiului. Registrul cuprinde toate denumirile de străzi existente în istoria orașului, inclusiv cele desființate, pentru fiecare stradă în parte fiind specificat istoricul ei toponomastic constând din toate numele pe care le-a purtat în decursul timpului. Față de datele sistematizate de Aurelian Dobrotă (2018) – folosite pentru a verifica și valida propria reconstituire – registrul de față diferă în două moduri: în primul rând, corectează unele inexactități identificate în lucrarea mai sus menționată; în al doilea rând, o aduce la zi prin actualizarea datele până în februarie 2022.

Registrul istoric complet al denumirilor stradale constituie, așadar, un instrument analitic longitudinal. Acesta poate fi folosit pentru examinarea diverselor straturi toponimice precum și a dinamicii istorice a nomenclatorului stradal al Sibiului. O arheologie a memoriei înscrise toponimic în spațiu devine astfel posibilă. Totodată, deoarece este o colecție exhaustivă a denumirilor tuturor străzilor, registrul istoric creează premisele pentru utilizarea sa ca bază de date integrată care permite realizarea de analize statistice avansate (un exemplu de analiză cantitativă pe această bază de date longitudinală este studiul meu cu titlul „Sequencing Toponymic Change: A Quantitative Longitudinal Analysis of Street Renaming in Sibiu, Romania”, apărut în revista *PloS One* în 2020).

După cum reiese în forță din argumentele dezvoltate în cuprinsul acestui volum, denumirile stradale sunt „locuri ale memoriei” și vectori ai identității socio-culturale. Toponimele sunt purtătoare ale unor semnificații politice, valori culturale, structuri sociale și evenimente istorice, pe care le codifică în nomenclatorul

stradal. Aceste denumiri constituie un patrimoniu toponomastic de sine stătător, care completează patrimoniul material și cultural al comunității. Mai mult decât atât, după cum o arată acest registru istoric, unele străzi au în spatele lor o „arhivă” toponomastică alcătuită din numeroase denumiri succesive și modelată de un istoric bogat al redenumirilor. În acest sens, numeroase străzi din centrul istoric al Sibiului au suferit multiple redenumiri în decursul ultimelor două sute de ani. De exemplu, principala arteră a orașului, Str. Nicolae Bălcescu, a purtat cinci denumiri și a fost redenumită de patru ori doar în „scurtul” secol al XX-lea. Un caz și mai extrem este cel al actualului Bulevard Corneliu Coposu: acesta a avut, doar în ultima sută de ani, șapte denumiri și a suferit șase redenumiri.

Din punct de vedere tehnic, registrul este organizat alfabetic, denumirile fiind grupate pe litere. În cazul denumirilor eponime (personalități umane), criteriul de ordonare folosit a fost numele de familie. Astfel, Str. Nicolae Bălcescu se regăsește la litera **B** sub forma **Bălcescu Nicolae, Str.** În cazul denumirilor care conțin caracterizări profesionale ale personalității eponime, cum este cazul Străzii Pictor Ștefan Luchian, s-a recurs la următoarea notare: **Luchian Ștefan, Pictor, Str.** Fiecare intrare specifică tipul arterei: piață (P-ța), bulevard (B-dul), cale (Calea), stradă (Str.), alee (Aleea), fundătura (Fdt.), pasaj (Psj.). Istoricul toponimic al străzii este detaliat, în ordine cronologică, de la data înființării străzii respective, în paragraful indentat de sub numele actual al străzii. Lipsa paragrafului indentat de sub rândul cu denumirea actuală a străzii semnifică faptul că strada poartă același nume de la data înființării sale (anul este trecut în paranteză). Alte convenții utilizate în redactarea acestui registru sunt după cum urmează: () = denumirea tradusă în limba română; / = denumirea bilingvă existentă în sursa oficială; * = schimbarea denumirii s-a produs până la data respectivă; text îngroșat = denumirea actuală a străzii; semnul + denotă faptul că o stradă este alcătuită din fuziunea a două artere.

1 Decembrie 1918, P-ța

1872: Bahnhofplatz (Piața Gării); 1921: Piața Gării/Bahnhof Platz;
1991: Piața 1 Decembrie 1918.

9 Mai, Str.

1556: In der Elzebiitengassen (Strada Elisabeta); 1872: Elisabethgasse
(Strada Elisabeta); 1921: Strada Gușteriței/Elisabethgasse; 1934:
Strada Elisabeta/Elisabethgasse; 1945: 9 Mai.

16 Februarie, Str. (*1962)**A****Aaron Vasile, Str.**

*1934: Strada Frankenstein/Frankenstainstrasse; 1947: Strada Vasile
Aaron.

Abatorului, Str.

*1875: Schlachthausgasse (Strada Abatorului); 1921: Strada Abatorului/
Schlachthausgasse.

Abrud, Str.

*1962: Strada Eroii Muncii; 1991: Strada Abrud.

Aciliu, Str.

*1941: Strada Despina Doamna; 1948: Strada Olga Bancic; 1948: Haia
Lifșiț; *1965: Strada Aciliu.

Agârbiceanu Ion, Str.

*1964: Strada S.M.T.-ului (Stațiunea de Mașini și Tractoare; 1990:
Strada Ion Agârbiceanu.

Agârbiciu, Str. (1992)**Agatei, Str. (2018)****Agricultorilor, Str. (*1962)****Alămor, Str.**

1934: Strada Mihnea Vodă/Woiwode Michneastrasse; 1948: Strada
Emil Racoviță; 1948: Strada Vasia Vasilescu; *1954: Strada Alămor.

Albinelor, Str. (1943)**Alecsandri Vasile, Str. (*1934)****Anghelescu Gheorghe, G-ral, Str. (2006)****Alba Iulia, Șos. (*1941)****Albabei Ioan, Str. (1947)****Aldea Sandu, Str.**

*1934: Strada Dietrich/Dietrichstrasse; 1947: Strada Sandu Aldea
Constantin; 1948: Strada Sandu Aldea.

Alexandrescu Grigore, Str. (*1941)**Alpinismului, Str.**

1874: Waydagasse (Strada Wayda); 1945: Strada Grimberg Lazăr; *1965:
Strada Alpinismului.

Alunișului, Str. (2016)**Alunului, Str. (*1965)****Aman Theodor, Str. (1947)**

Ametistului, Str. (2018)

Amnaș, Str.

*1934: Strada Benigni/Benignistrasse; 1947: Strada Ștefan Gheorghiu;
1948: Strada Vanzetti Bartolomeu; *1965: Strada Amnaș.

Anghel Dimitrie, Str.

1936: Strada Bielz/Bielzgasse; 1936: Strada Dimitrie Anghel.

Anina, Str.

*1934: Strada Krauss/Krausstrasse; 1947: Strada General Magheru;
*1965: Strada Anina.

Anineanu Victor, Căpitan, Str. (2006)

Anul 1848, Str. (*1962)

Anul 1907, Str. (*1962)

Arad, Str.

*1934: Strada Dr. I. Borcia/Borciastrasse; 1948: Strada Călin Oțoiu;
*1965: Strada Arad.

Arborilor, Str. (2021)

Arcului, Str. (*1962)

Arieșului, Intr. (1982)

Argeșului, Str.

*1934: Strada Dörschlag/Dörschlagstrasse; 1945: Strada Petre Grimm;
*1965: Strada Argeșului.

Arghezi Tudor, Str. (2003)

Argintarilor, Str.

1556: Marktgeskn bey Fengerlys bronnen (Străduța de lângă fântâna
Fingerling); 1642: Marktgasschen (Străduța Târgului); 1751: Obere
Marktgasse; *1914: Fingerlingsgasse; 1945: Strada Elena Pavel; 1991:
Strada Argintarilor.

Arhivelor, Str.

1845: Generalkommandogasse (Strada Comandamentului General);
1872: Armbrustergasse (Strada Armbruster); 1921: Strada Armbruster/
Armbrustergasse; 1945: Strada F. D. Roosevelt; *1965: Strada Arhivelor.

Arieșului, Str. (1982)

Armelor, P-ța.

1790: Zeughaushof (Curtea Arsenalului); 1872: Zeughofplatz (Piața
Arsenalului); 1921: Piața Armelor/Zeughofplatz; 1947: Piața Armata
Poporului; 1948: Piața F. Dostoevski; *1965: Piața Armelor.

Armoniei, Str. (*1934)

Arsenescu Nicolae, G-ral Maior, Str. (2006)

Arțarului, Str. (2020)

Artileriștilor, Aleea (1982)

Asachi Gheorghe, Str. (*1962)

Atena, Str. (2017)

Atanasiu Vasile, G-ral, Str. (2006)

Aurarilor, P-ța.

1496: Beym Feingerlingsprunn (La fântâna Fingerling); 1626: Bey dem
Fengerles Brunnen; 1637: Unter der Fingerlistreppen (Sub treptele

Fingerling); 1790: Das Gassel unter der Fingerlingsstiegen (Străduța de sub treptele Fingerling); 1857: beim Fingerlingsbrunnen (La fântâna Fingerling); 1872: Fingerlingsplatz (Piața Fingerling); 1921: Piața Fingerling/Fingerlingsplatz; 1945: Piața I. C. Frimu; *1965: Piața Aurarilor.

Autogării, Str. (1992)

Averescu Alexandru, Mareșal, Str. (2006)

Aviației, Str. (*1965)

Avrig, Str.

1908: Heidendorfgasse (Strada Heidendorf); 1921: Str. Heidendorf/Heidendorfgasse; 1930: Strada Andrei Bârseanu/Andrei Bârseanu Strasse; 1947: Strada 23 August; 1948: Strada Petrovici Zubcu; *1962: Strada I. Uțkin; *1965: Strada Avrig.

Azilului, Str.

1829: Spitalsgasse; 1921: Strada Spitalului/Spitalsgasse; 1948: Strada Azilului.

B

Bacca Preot, Str. (*1941)

Bach Johann Sebastian, Str.

*1934: Strada Dr. Martin Luther/Dr. Martin Lutherstrasse; 1948: Strada Johann Sebastian Bach.

Bacovia George, Str.

*1934: Strada Zimmermann/Zimmernannstrasse; 1936: Strada Take Ionescu; 1948: Strada George Bacovia.

Bagdasar Dumitru, Dr., Str.

1872: Irrenhausgasse (Strada Casei de nebuni); 1908: Altemberggasse (Strada Altemberger); 1921: Strada Altemberger/Altemberggasse; *1941: Strada Dr. G. Marinescu; 1948: Strada Dr. Dumitru Bagdasar.

Bahluiului, Str.

*1934: Strada Episcop Müller/Bischof Müllerstrasse; 1948: Strada Karl Liebknecht; *1965: Strada Bahluiului.

Băicoi, Str.

*1934: Strada Stock/Stockgasse; 1947: Strada Louis Pasteur; 1948: Strada Alexei Stahanov; *1965: Strada Băicoi.

Băii, Str.

1874: Badgasse (Strada Băii); 1921: Strada Băii/Badgasse.

Băjenaru Vasile, Sergeant, Str. (2006)

Bălan, G-ral, Str.

1874: Frankengasse (Strada Franconia); 1921: Strada Frank/Frankengasse; 1945: Strada G-ral Bălan.

Balanței, Str.

*1941: Strada Petru Rareș; 1948: Strada Balanței.

Bălășescu Nicolae N., Str. (2018)

Bâlea, Str.

1874: Dreieichenstrasse (Strada Trei Stejari); 1921: Strada Trei Stejari/

Dreieichenstrasse; 1945: Strada Stalingrad; *1962: Strada Bîlea.

Bălcescu Nicolae, Str.

1492: Platea Heltensis; 1829: Heltauergasse (Strada Cisnădiei); 1917: Franz Josefgasse (Strada Franz Iosif); 1919: Strada Regina Maria/Königin Maria-Strasse; 1948: Strada I. V. Stalin; 1962: Strada Nicolae Bălcescu.

Banatului, Str.

1872: Seilergasse (Strada Funarilor); 1921: Strada Fănarilor/Seilergasse; 1934: Strada I. G. Duca/I. G. Ducastrasse; *1941: Strada Funarilor; 1944: Strada Universităţii; 1948: Strada Gheorghii Dimitrov; *1965: Strada Banatului.

Bănciulescu Gheorghe, Aviator, Str. (2006)

Bărbierilor, Str.

*1934: Strada Seidel/Seidelstrasse; 1948: Strada Vladimir Maiacovschi; *1965: Strada Bărbierilor.

Barcelona, Str. (2006)

Bărcianu Doctor, Str. (*1934)

Bariţiu Gheorghe, Str. (*1934)

Bărnăuţiu Simion, Str. (*1934)

Bârsei, Str. (1982)

Baştan Grigore, G-ral, Str. (2006)

Bastionului, Str.

*1934: Aleea Soldiș/Soldisch; 1947: Strada Elena Văcărescu; 1948: Enăchiţă Văcărescu; 1948: Strada Alexandru Sahia; 1991: Strada Bastionului.

Beldiceanu Nicolae, Str. (1947)

Berăriei, Str.

1874: Bräuhausgasse (Strada Berăriei); 1921: Strada Berăriei/Bräuhausgasse.

Berlin, Str. (2005)

Berna, Str. (2018)

Berzelor, Str.

1934: Strada Vulturilor/Adlerstrasse; 1948: Strada Berzelor.

Bielz Eduard Albert, Str.

*1965: Strada GAC [Gospodăria Agricolă Colectivă] Zorile; 1990: Strada Eduard Albert Bielz.

Bihorului, Str. (1982)

Biruinţei, Aleea (1982)

Blaga Lucian, Str.

1874: Schneidemühlgasse (Strada Joagărului); 1921: Strada Joagărului/Schneidemühlgasse; 1945: Strada Lili Paneth-Gottlieb; 1990: Strada Lucian Blaga.

Blănarilor, Str.

1872: Kürschnergasse (Strada Blănarilor); 1921: Strada Blănarilor/Kürschnergasse.

Bobâlna, Str.

*1941: Strada Neogoe Basarab; 1948: Strada Bobâlna.

Bologa Iacob, Str. (2018)

Boiu Zaharia, Str.

1874: Grabengasse (Strada Gropii); 1921: Strada Gropii/Grabengasse;

*1934: Strada Zaharia Boiu.

Bolliac Cezar, Str.

*1934: Strada Bomelius/Bomeliusstrasse; *1941: Strada Bomel; 1945:

Strada Cezar Boleac; *1962: Strada Cezar Bolliac.

Botticelli Sandro, Aleea (2005)

Bradului, Str. (*1962)

Brândușei, Str. (2018)

Branga Nicolae, Str. (2017)

Brătianu Ion Constantin, G-ral, Str. (2006)

Bratislava, Str. (2010)

Brazilor, Fdt. (*1941)

Brazilor, Str. (*1941)

Brukenthal Samuel, Str.

*1941: Strada Primăriei; *1965: Strada Octombrie Roșu; 1990: Strada Samuel Brukenthal.

Brutarilor, Str.

1829: Neugasse (Strada Nouă); 1872: Bäckergasse (Strada Brutarilor);

1921: Strada Brutarilor/Bäckergasse.

Bruxelles, Str. (2018)

Bucegi, Str.

*1934: Strada Arz/Arzstrasse; 1945: Strada Constantin Dobrogeanu-Gherea; *1965: Strada Bucegi.

Bucovinei, Str. (2010)

Budai-Deleanu Ion, Str.

1934: Strada Semriger/Semrigerstrasse; 1936: Strada Ion Budai-Deleanu; 1948: Strada F. Glatcov; 1990: Strada Ion Budai-Deleanu.

Budislavu, Str.

1908: Rosenauergasse (Strada Rosenauer); 1921: Strada Rosenauer/Rosenauergasse; 1947: Strada Anton Cehov; *1965: Strada Budislavu.

Buia, Aleea (1982)

Bujorului, Str. (*1934)

Bungardului, Str.

*1934: Strada Prot. Fulea/Fuleastrasse; 1948: Strada Bungardului.

Buzescu Preda, Str. (1947)

C

Caișilor, Str. (2020)

Călan, Str.

*1934: Strada Traian/Traianstrasse; 1948: Strada M. I. Kalinin; *1965: Strada Călan.

Călărașilor, Aleea (1982)

Călăreților, Aleea (*1991)

Călțun, Str.

*1934: Strada Michaelis/Michaelisstrasse; 1947: Strada Thomas Masaryk; 1948: Strada Iulius Fucik; *1965: Strada Călțun.

Călugăreni, Str.

*1934: Strada Mihai Weiss/Michael Weissstrasse; 1948: Strada Dr. H. Aroneanu; *1965: Strada Călugăreni.

Cameliei, Str. (1982)**Câmpului, Str.**

1874: Feldgasse (Strada Câmpului); 1921: Strada Câmpului/Feldgasse.

Cantemir Dimitrie, Intr. (1998)**Cantemir Dimitrie, Str. (1947)****Cantonului, Str.**

1947: Terenul Purece; 1948: Strada Cantonului.

Cantacuzino Ioana, Str. (2021)**Caprelor, Str.**

1947: Terenul Oașia; 1948: Strada Caprelor.

Căprioarelor, Str. (2008)**Căpriorilor, Str. (*1962)****Căpșunilor, Str. (2020)****Caragiale Ion Luca, Str.**

*1934: Strada Baron Ursu/Baron Ursugasse; 1948: Strada Ion Luca Caragiale.

Cârlova Vasile, Poet, Str. (1936)**Cârțan Badea, Str. (*1941)****Căramidăriei, Str. (1948)****Cărbunelui, Str. (1948)****Carpaților, Str. (*1934)****Carpenului, Str. (1992)****Castanului, Str. (2020)****Castorului, Str. (*1934)****Cătina Ioan, Str.**

*1934: Strada Episcop Müller; 1945: Strada Karl Liebknecht; 1948: Strada Ioan Cătina.

Ceaikovski Piotr Ilici, Str. (*1962)**Cedonia, Str.**

*1965: Strada Armata Proletară; 1990: Strada Cedonia.

Ceferiștilor, Str.

*1943: Strada Locomotivei; 1948: Strada Ceferiștilor.

Celibidache Sergiu, Str. (2006)**Centumvirilor, Str.**

1484: Off dem Hwesrück; 1626: Auf dem Hannesrücken; 1675: Auf dem Johannesrücken; 1751: Oberes Johannes Reg; 1845: Hundsrücken (Spinarea câinelui); 1870: Ober dem Johannisreg; 1921: Strada Spinarea câinelui/Hundsrücken; 1934: Strada Centumvirilor.

Cerbului, Str. (*1934)**Cerchez Mihail, G-ral, Str. (2006)**

Cerna Panait, Str. (1947)

Cernat Alexandru, G-ral, Str. (2006)

Cernei, Str. (*1941)

Cetății, Str.

1872: Harteneckgasse (Strada Harteneck); 1921: Strada Harteneck/Harteneckgasse; 1947: Strada Lajos Kossuth; 1948: Strada N. Milescu; *1962: Strada Ludovic Kossuth; *1965: Strada Cetății.

Chendi Ilarie, Str. (*1941)

Chihlimbarului, Str. (2018)

Cibin, P-ța.

1874: Bauholzplatz (Piața Lemnelor); 1921: Târgul Lemnelor/Bauholzplatz; *1941: Piața Patriarhul Miron; 1945: Piața 1 Mai; 1948: Piața Cerealelor; *1965: Piața Cibin.

Cibinului, Str.

1872: Zibinsgasse (Strada Cibinului); 1921: Strada Cibinului/Zibinsgasse.

Cimitirului, Str. (*1962)

Cindrelului, Str.

*1941: Strada Tudor Vladimirescu; 1948: Strada Cindrelu; *1962: Strada Cindrelului.

Ciocanului, Str.

1947: Strada Pierre Curie; *1965: Strada Ciocanului.

Ciocârliei, Str. (*1934)

Cioran Emil, Str.

*1941: Strada Mareșal Alexandru Averescu; 1948: Strada Revoluției; 1990: Strada Zaharia Boiu; 1998: Strada Emil Cioran.

Cipariu Timotei, Str. (*1941)

Cireșului, Str. (2021)

Cisnădiei, Calea

*1914: Heltauerstrasse; 1921: Calea Cisnădiei/Heltauerstrasse.

Cisnădioara, Str. (2003)

Cloșca, Str. (*1934)

Cluj, P-ța.

1898: Konradplatz (Piața Konrad); 1921: Piața Konrad/Konradplatz; 1945: Piața Cluj.

Coandă Henri, Str.

*1941: Strada Cpt. Av. Sava; 1948: Strada Sevastopol; 1990: Strada Henri Coandă.

Cobaltului, Str. (2019)

Cocea N. D., Str.

*1934: Strada Meltz/Meltzstrasse; 1936: Strada Iulia Hașdeu; 1948: Strada N. D. Cocea.

Cojocarilor, Str.

1829: Hintergasse (Strada din spate); 1872: Kempelgasse (Strada Kempel); 1921: Strada Vadului/Kempelgasse; 1945: Strada Gutenberg; *1965: Strada Cojocarilor.

Colinei, Str. (2007)

Constituției, Str.

1371: Salzgasse (Strada Sării); 1751: Grosse Salzgasse (Strada Sării cea Mare); 1921: Strada Sării/Salzgasse; 1948: Strada Constituției.

Constructorilor, Str. (*1962)

Cooperatorilor, Str.

*1962: Strada Colectiviștilor; 1992: Strada Cooperatorilor.

Copernic Nicolaus, Str.

*1934: Strada Sanatorului/Sanatoriumstrasse; 1947: Strada Victor Babeș; 1948: Strada Nicolaus Copernic.

Coposu Corneliu, B-dul

*1874: Promenade (Promenada) și Basteigasse (Strada Cetății); 1921: Promenada/Promenade și Strada Cetății/Basteigasse; *1941: Promenada Invalizilor; 1948: B-dul Spitalelor; *1962: B-dul 23 August; 1991: B-dul Spitalelor; 1996: B-dul Clinicilor; 1997: B-dul Corneliu Coposu.

Coralului, Str. (2009)

Coresi Diaconul, Str.

*1934: Strada Melas/Melasstrasse; 1936: Strada Diaconul Coresi.

Coșbuc George, Str.

1788: Schulgasse (Strada Școlii); 1921: Strada Școlii/Schulgasse; *1934: Strada George Coșbuc.

Costin Miron, Str. (1936)

Cotruș Aron, Poet, Str. (1998)

Crăițelor, Aleea (1982)

Creangă Ion, Str.

*1934: Strada Arh. Pușcariu/Pușcariustrasse; 1948: Strada Ion Creangă.

Crinilor, Str. (*1934)

Criț, Str. (1982)

Crișan, P-ța (*1934)

Crișanei, Str.

1874: Kreuzgasse (Strada Crucii); 1921: Strada Crucei/Kreuzgasse; 1947: Strada Crucii; 1948: Strada Andrei Proth; *1965: Strada Crișanei.

Cristalului, Str. (2020)

Cristian, Str.

*1941: Strada Vasile Goldiș; 1948: Strada Ioan Barac; 1948: Grigori Alexandrov; *196: Strada Cristian.

Crișului, Str. (*1962)

Crizantemelor, Str.

*1934: Strada Hissmann/Hissmannstrasse; 1947: Strada Învățător Joandrea; 1948: Strada A. Fadeev; *1965: Strada Crizantemelor.

Croititorilor, Str.

1872: Schneidergasse (Strada Croitorilor); 1921: Strada Croitorilor/Schneidergasse.

Croitoru Eftimie, Soldat Pontonier, Str. (2006)

Cuarțului, Str. (2009)

Cucului, Str. (*1965)

Cugir, Str.

1874: Beingasse (Strada Oaselor); 1921: Strada Oaselor/Beingasse;

1932: Strada Pop de Băsești; 1948: Strada N. Gogol; *1965: Strada Cugir.

Cunțan Dimitrie, Str. (2017)

Cuprului, Str. (2018)

Cuptorului, Str. (1982)

Curcanul Peneș, Str. (*1941)

Cuza Alexandru Ioan, Str.

1934: Strada Cuza Vodă/Fürst Cuzagasse; 1948: Strada Alexandru Ioan Cuza.

Cuza Elena, Doamna, Str.

1946: Strada Elena Doamna; 1948: Strada Nadeja Krupscaia; 1990: Strada Doamna Elena Cuza.

D

da Vinci Leonardo, Alea (2005)

Dabija Nicolae, Colonel, Str. (2006)

Dafinului, Str. (2016)

Daliei, Str. (1982)

Dămăceanu Dumitru, Lt. Col., Str. (2006)

Dăscălescu Nicolae Ioniță, G-ral, Str. (2006)

Dârstelor, Str.

1874: Walkmühlgasse (Strada Dârstelor); 1921: Strada Dârstelor/Walkmühlgasse.

Darwin Charles, Str.

1934: Strada Krafft/Krafftgasse; 1947: Strada Carol Darwin; 1948: Strada Charles Darwin.

Davila Carol, G-ral, Str. (2006)

Dealului, Str.

1874: Berggasse (Strada Dealului); 1921: Strada Dealului/Berggasse;

1953: Strada Nikos Beloianis; *1965: Strada Dealului.

Decebal, Str. (*1934)

Decei Aurel, Prof., Str. (1998)

Demetrescu Traian, Str.

*1934: Strada Albert/Albertstrasse; 1936: Strada Mitropolit Dosoftei;

1948: Strada Traian Demetrescu.

Democrației, Str.

*1934: Strada Brukner/Bruknerstrasse; 1945: Strada Filimon Sârbu;

1948: Strada Democrației.

Depoului, Str. (*1962)

Deva, Str.

*1934: Strada Schlözer/Schlözergasse; 1936: Strada Bucura Dumbravă;

*1965: Strada Deva.

Deventer, Str. (2005)

Diamantului, Str. (2018)

Dima Gheorghe, Str. (*1934)

Dinamului, Str.

1934: Fundătura I. Moldovan; 1947: Strada Franklin Benjamin; *1965: Strada Dinamului.

Dincă Vasile, Sublocotenent, Str. (2006)

Distribuției, Str. (*1962)

Dobârca, Str. (1982)

Dobre Teodor, Comandor, Str. (2006)

Dobrogei, Str.

*1934: Episcop Moga/Bischof Mogastrasse; 1948: Strada Paul Jean Marat; *1965: Strada Dobrogei.

Dobrun, Str.

*1941: Strada Elie Măgeanu; 1948: Strada I. V. Miciurin; *1965: Strada Dobrun.

Dogarilor, Str.

1751: Kotzengasse; 1845: Pakrutzengasse; 1857: Rosmaringässchen (Strada Rozmarinului); 1872: Bindergasse (Strada Butnarilor); 1921: Strada Butnarilor/Bingergasse; *1934: Strada Dogarilor/Bingergasse.

Doinei, Str. (*1965)

Doja Gheorghe, Str.

*1934: Strada Eder/Ederstrasse; 1945: Strada Gheorghe Dozsa; *1962: Strada Gheorghe Doja.

Doljului, Str. (1982)

Donici Alexandru, Str.

1874: Hutterngasse; 1921: Strada Huttern/Hutterngasse.

Dorobanților, Str.

1874: Krautgasse (Strada Verzelor); 1921: Strada Verzelor/Krautgasse; *1941: Strada Dorobanților.

Dorului, Str. (*1962)

Diaconovici Corneliu, Dr., Str. (*1934)

Dragalina, G-ral, Str. (*1934)

Dragoș Vodă, Str. (*1941)

Drăgușanu I. C., Str.

1908: Bedeusgasse (Strada Bedeus); 1921: Strada Bedeus/Bedeusgasse; 1945: Strada Ion Codru Drăgușanu.

Dreptății, Str. (*1962)

Drum Nou, Str. (*1965)

Drumul Ocnei, Str. (*1934)

Dulgherilor, Str.

*1962; Strada Ocna Sibiului; *1965: Strada Dulgherilor.

Dumbrăvii, Calea

1875: Jungenwaldstrasse (Calea Dumbrăvii); 1917: Alpenkorpsstrasse (Strada Corpului Alpin); 1921: Calea Dumbrăvii/Jungenwaldstrasse; 1932: Strada Octavian Goga; 1945: Strada Mareșal B. I. Malinovski; *1962: Calea Dumbrăvii.

Dumbrăviței, Str. (2018)

E

Egalității, Str.

*1934: Strada Mitropolit Meșianu/Meșianustrasse; 1948: Strada Egalității.

Einstein Albert, Str. (1947)**El Greco, Aleea** (2005)**Electricienilor, Str.** (~1965)**Eminescu Mihai, Aleea** (~1934)**Ene Constantin, Maior, Str.** (2006)**Enescu George, Str.**

1936: Strada Prof. D. Cunțan; 1948: Strada Tatar Bunar; 1990: Strada George Enescu.

Eroilor, Str. (~1941)**Eschile, Str.**

1872: Meirergasse (Strada Maierilor); 1921: Strada Maierilor/Meiergasse; 1947: Strada Eschile.

Europa Unită, Str. (2004)

F

Fabricii, Str.

1874: Fabriksgasse (Strada Fabricii); 1921: Strada Fabricii/Frabirkgasse.

Fagului, Str. (~1941)**Faianței, Str.**

*1947: Prelungirea Ulmului; 1948: Strada Max Wexler; *1965: Strada Faianței.

Fântânele, Str. (1982)**Fântânele, Aleea** (1982)**Fântâni, Str.** (1948)**Faurului, Str.**

1751: Schmidtgasse (Strada Fierarului); 1921: Strada Faurilor/Schmidtgasse; 1934: Strada Faurului/Schmidtgasse.

Felinarului, Str.

1751: Unter der Neustift (Sub zidul nou); 1829: Laterngasse (Strada Felinarului); 1921: Strada Felinarului/Laterngasse.

Ferdinand, Regele, Str.

*1945: Strada Nicolae Teclu (segment); 2004: Strada Regele Ferdinand.

Filarmonicii, Str.

1501: Kleynerd; 1751: Auf der kleinen Erde; 1872: Kleine Erde (Pământul mic); 1921: Pământul mic/Kleine Erde; 1924: Strada General Traian Moșoiu; 1948: Strada A. A. Jdanov; *1965: Strada Filarmonicii.

Filozofilor, Aleea

1914: Philosophengang (Aleea Filosofilor); 1934: Aleea Filosofilor/Philosophengang.

Flacăra, Str. (~1962)**Florilor, Str.** (1933)

Fochiștilor, Str. (1948)

Forjorilor, Str. (*1965)

Fragilor, Str. (*1941)

France Anatole, Str. (1947)

Frasinului, Str.

*1962: Strada Rahovei; 1992: Strada Frasinului.

Frații Gracchi, Str.

1908: Trautenbergergasse (Strada Trautenberger); 1921: Strada Trautenberger/Trautenbergergasse; 1947: Strada Frații Gracchi.

Frații Buzești, Alea (1982)

Frezorilor, Str. (1992)

Frigoriferului, Str. (1992)

Frunzei, Str. (2009).

Fuiorului, Str. (1943)

Funarilor, Str.

1872: Klostergasse (Strada Mănăstirii); *1934: Strada Mănăstirei/Klostergasse; 1948: Strada Recruților; 1948: Strada Largo Caballero; *1965: Strada Funarilor.

G

Galeș, Str.

1874: Sebastian Hanngasse (Strada Sebastian Hann); 1921: Strada Sebastian Hann/Sebastian Hanngasse; 1947: Strada Friedrich Engels; 1948: Strada Nicolae Tcacenco; *1965: Strada Galeș.

Galilei Galileo, Str. (1947)

Gării, Str.

*1914: Hammersdorferstrasse (Strada Gușteriței); 1921: Strada Gării/Bahnhofstrasse.

Garibaldi Giuseppe, Str.

*1934: Strada Gottmaister/Gottmaisterstrasse; 1947: Strada Giuseppe Garibaldi.

Gârlei, Str. (1948)

Garoafei, Str. (1948)

Gazelei, Str. (2007)

Gențianeii, Str. (2018)

Geniștilor, Alea (1982)

Ghețariei, Str. (*1943)

Ghibu Onisifor, Str.

*1965: Strada Makarenko; 1990: Strada Onisifor Ghibu.

Ghiocelului, Str. (*1980)

Gimnasticii, Str.

1874: Turnschulgasse (Strada Școlii de Gimnastică); 1921: Strada Gimnasticii/Turnschulgasse.

Gladiolelor, Str.

*1941: Strada Altemberger; 1947: Strada Horațius; *1965: Strada Gladiolelor.

Goethe Johann Wolfgang, Str.

*1921: Soșeaua Arinilor; *1934: Strada J. W. Goethe/Goethestrasse.

Goga Octavian, Str.

1908: Erlenstrasse (Strada Arinilor); 1921: Șoseaua Arinilor/Erlenstrasse; *1941: Strada 10 Mai; 1948: Strada 13 Aprilie; 1990: Strada Octavian Goga.

Golescu Dinicu, Str. (1947)**Gorăslău, Str. (1973)****Gorjului, Str. (1982)****Gorunului, Str.**

*1962: Strada Mihai Viteazu (Gușterița); 1991: Strada Gorunului.

Grădinarilor, Str.

1874: Gärtnergasse (Strada Grădinarilor); 1921: Strada Grădinarilor/Gärtnergasse.

Grădinilor, Str. (2017)**Grigorescu Eremia, G-ral, Str. (*1934)****Grigorescu Nicolae, Str. (1947)****Granitului, Str. (2006)****Grâului, Str. (*1962)****Gușteriței, Calea**

1874: Hammersfornergasse (Calea Gușteriței); 1921: Calea Gușteriței/Hammersfornergasse; 1943: Drumul Gușteriței; 1948: Calea Gușteriței.

Gutuilor, Str. (*1941)**H****Haas Konrad, Str.**

1653: Unter'm Hunsruck; 1657: Unter dem Johannesrucken; 1751: Unter dem Hunsruck; 1872: Poschengasse (Strada Poschen); 1921: Strada Posch/Poschengasse; 1945: Strada 13 Decembrie; 1990: Strada Konrad Haas.

Haiducului, Aleea (1982)**Hameiului, Str.**

1874: Hopfengasse (Strada Hameiului); 1921: Strada Hameiului/Hopfengasse.

Hațegului, Str. (1982)**Hegel, Str.**

1908: Teutschgasse (Strada Teutsch); 1921: Strada Teutsch/Teutschgasse; 1948: Strada Hegel.

Heine Heinrich, Str.

1934: Strada Hebler/Heblerstrasse; 1936: Strada Prot. Moise Toma; 1948: Strada Heinrich Heine.

Hipodromului, Str.

1874: Schutzensgasse (Strada Trăgătorilor); 1921: Strada Roșiorilor/Schützensgasse; 1948: Strada Hipodromului.

Honterus, Str.

*1934: Strada Nicolae Bălcescu/Bălcescustrasse; 1948: Strada Johann

Honterus.

Hochmeister Martin, Str.

1908: Hochmeistergasse (Strada Hochmeister); 1921: Strada Hochmeister/Hochmeistergasse.

Horia, Str. (*1934)

Huet, P-ța.

1692: Friedhof (Cimitir); 1737: Kirchhof (Curtea Bisericii); 1790: Evangelischer Kirchplatz (Piața Bisericii Evanghelice); 1872: Huetplatz (Piața Huet); 1921: Piața Huet/Huetplatz; 1947: Piața Grivița; 1990: Piața Huet.

Hugo Victor, Str.

*1934: Strada Episcop Popea/Popeastrasse; 1948: Strada Victor Hugo.

Hurmuzachi, Str.

1484: Crotengaz; 1751: Gross Krittengass; 1751: Kleine Kroetengasse (Strada Mică a Broaștelor); 1790: Kleine Margaretehgasse (Strada Margareta cea Mică); 1872: Annagasse (Strada Anna); 1921: Strada Ana/Annagasse; 1947: Strada Constantin Hurmuzachi.

I

Iacobici Iosif, G-ral, Str. (2006)

Iancu Avram, Str.

1556: Reyssbargas; 1776: Platea oryza; *1845: Reispargasse (Strada Orezului); 1921: Strada Orezului/Reispargasse; *1934: Strada Avram Iancu; 1948: Strada 23 August; *1962: Strada Avram Iancu.

Iancu de Hunedoara, P-ța

*1962: Piața 8 Martie; 1990: Piața Iancu de Hunedoara.

Iasomie, Alea (1982)

Iazu Morii, Str. (*1965)

Iazului, Str. (*1941)

Iezer, Str. (1982)

Ignat Grigore, Căpitan, Str. (2006)

Iosif Ștefan Octavian, Str.

*1962: Strada 8 Mai; 1990: Strada Ștefan Octavian Iosif.

Independenței, Str.

*1914: Paul Wienergasse (Strada Paul Wiener); 1921: Strada Paul Wiener/Paul Wienergasse; 1947: Strada Mircea cel Mare; 1948: Strada Independenței.

Infanteriștilor, Alea (1982)

Înfrățirii, Str.

1874: Freundschaftgasse (Strada Prieteniei); 1921: Strada Înfrățirii/Freundschaft.

Iorga Nicolae, Str.

*1941: Strada Cavaleriei; 1948: Strada Vasile Coralov; *1965: Strada Koralov; 1990: Strada Nicolae Iorga.

Ipătescu Ana, Str.

1874: Rideli-Durchbruch (străpungerea Rideli); 1914: Rideligasse

(Strada Rideli); 1934: Strada Stephan Ludwig Roth/Stephan Ludwig Rothstrasse; 1948: Strada Ana Ipătescu.

Irimie Cornel, Prof., Str. (1999)

Irisului, Str. (2016)

Islazului, Str. (*1941)

Izvorului, Str.

1874: Kaltbrungasse (Strada Fântâna Rece); 1921: Strada Izvorului/Kaltbrungasse.

J

Jadului, Str. (2018)

Jina, Str.

1908: Gobelinusgasse (Strada Gobelinus); 1921: Strada Gobelinus/Gobelinusgasse; 1947: Strada Karl Marx; 1948: Strada Henric Barbusse; *1965: Strada Jina.

Justiției, Str.

1874: Kirchengasse (Strada Bisericii); 1921: Strada Bisericeii/Kirchengasse; 1948: Strada Justiției.

K

Kiev, Str.

1898: Rannichergasse (Strada Rannicher); 1921: Strada Rannicher/Rannichergasse; 1945: Strada Națiunile Unite; 1948: Strada Kiev.

Klagenfurt, Str. (2005)

Kogălniceanu Mihail, Str.

*1914: Ziganiegasse; 1921: Calea Turnișorului/Neppendorgerstrasse; 1947: Strada Mihail Kogălniceanu.

L

Lăcătușilor, Str.

*1934: Fundătura Drotleff; 1947: Strada Abraham Lincoln; *1965: Strada Lăcătușilor.

Lăcrămioarelor, Str.

*1934: Strada Călugăr Sofronie/Sofronie Călugăr Strasse; 1947: Strada Euripide; *1965: Strada Lăcrămioarelor.

Lacul lui Binder, Str. (2002)

Lacului, Str.

1898: Teichgasse (Strada Lacului); 1921: Strada Lacului/Teichgasse.

Lalelelor, Str.

*1943: Pasajul Grădinarilor; 1948: Strada Lalelelor.

Lămâitei, Str. (1948)

Lamarque Jean Maximilien, G-ral, Str. (1947)

Laminorului, Str.

*1934: Strada Andronic/Andronicstrasse; 1947: Strada G. Rossini; *1965: Strada Laminorului.

Landshut, Str. (2005)

Lânii, Fdt. (*1941)

Lânei, Str.

1874: Wollgasse (Strada Lânei); 1921: Strada Lânarilor/Wollgasse;
*1934: Strada Lânei/Wollgase.

Lăptăriei, Str.

1874: Schweizergasse (Strada Lăptăriei); 1921: Strada Lăptăriei/
Schweizergasse.

Lavandei, Str. (2016)

Lazăr Gheorghe, Str.

1743: Leichentürgasse (Strada Poarta Leșurilor); 1751: Beim
Leichentürel; 1790: Leichengasse (Strada Leșurilor); 1872:
Reissenfelsegasse (Strada Reissenfels); 1921: Strada Reissenfels/
Reissenfelsegasse; 1947: Strada Gheorghe Lazăr.

Lazăr Victor, Prof., Str. (1936)

Lazaret, Str.

1874: Lazarethgasse (Strada Lazaret); 1921: Strada Lazaret/
Lazarethgasse.

Lebedei, Str. (*1934)

Lector, Str.

1874: Lektorgasse (Strada Lectorilor); 1921: Strada Lectorilor/
Lektorgasse; 1947: Strada Lector.

Lemnelor, Str.

1874: Holzgasse (Strada Lemnelor); 1921: Strada Lemnelor/Holzgasse.

Libertății, Str. (*1934)

Liliacului, Str.

*1934: Strada Prof. I. Popescu/Popescustrasse; 1948: Strada Liliacului.

Lirei, Str. (*1934)

Lisabona, Str. (2005)

Litovoi Vodă, Str.

1947: Strada Mareșal Tito; 1948: Strada Litovoiu; *1965: Strada Litovoi
Vodă.

Livezii, Str. (*1962)

Locomotivei, Str. (1948)

Lomonosov, Str.

*1941: Strada Artileriei; 1948: Strada Lomonosov.

Londra, Str. (2005)

Luarea Bastiliei, Str.

1908: Filtschgasse (Strada Filtsch); 1921: Strada Filtsch/Filtschgasse;
1947: Strada Luarea Bastiliei.

Luceafărului, Str. (*1941)

Lucernei, Str. (2007)

Luchian Ștefan, Pictor, Str. (1947)

Ludoș, Str. (1982)

Luncii, Str.

1948: Strada Makarenco; *1965: Strada Luncii.

Lungă, Str.

1894: Langgasse (Strada Lungă); 1921: Strada Lungă/Langgasse; 1948: Șoseaua 11 Iunie; 1990: Strada Lungă.

Lupaș Ioan, Dr., Str.

1657: Bey der Giess Pasty; 1872: Hechtgasse (Strada Hecht); 1921: Strada Hecht/Hechtgasse; 1945: Strada Dr. A. Kornhauser; 1990: Strada Dr. Ioan Lupaș.

Lupeni, Fdt. (1948)

Lupeni, Str.

1874: Wolfgasse (Strada Wolf); 1921: Cărearea Gușteritei/Wolfgasse; *1934: Strada Carl Wolf/Carl Wolffstrasse; 1937: Strada Vasile Lupu; 1948: Strada Lupeni.

Luptei, Str.

*1934: Strada Dr. Gh. Pantazi/Pantazistrasse; 1948: Strada Luptei.

Lutului, Str.

1947: Terenul Devan; 1948: Strada Lutului.

Luxemburg, Str. (2005)

Lyon, Str. (2006)

M

Macaralei, Str.

*1934: Strada Drotleff/Drotleffstrasse; 1947: Strada Ludwig Beethoven; *1965: Strada Macaralei.

Macazului, Str. (1969)

Măcelaru Ilie, Avocat, Str.

1908: Josefasse (Strada Iosif); 1921: Strada Iosif/Josefasse; *1934: Strada Ilie Măcelariu; 1948: Strada M[ihail] [Vasilievici] Frunze; *1965: Strada Timișului; 1996: Strada Avocat Ilie Măcelariu.

Măceșului, Str. (*1965)

Macului, Str. (2003)

Madrid, Str. (2005)

Măgheranului, Str.

*1934: Strada Lebu/Lebustrasse; 1948: Strada Otto Schmidt; *1965: Strada Măgheranului.

Magheru, G-ral, Str.

1470: Platea Schporar; 1507: Sporergassen (Strada Pintenarilor); 1751: Spohrergass; 1776: Platea calcariorum; 1790: Sporergasse; 1921: Strada Pintenarilor/Sporergasse; 1934: Strada Regele Carol al II-lea; *1941: Strada Regele Mihai I; 1948: Strada Eduard Beneș; *1962: Strada G-ral Magheru + 1751: Kleine Salzgasse (Strada Mică a Sării); 1872: Bahngasse (Strada Gării); 1921: Strada Regele Carol I; 1948: Strada Mareșal Tito; 1948: Strada V. M. Molotov; *1962: Strada G-ral Magheru.

Măgura, Str.

*1934: Strada Iosif Șuluțiu/Șuluțiustrasse; *1941: Strada Nicolae Cristea; *1965: Strada Măgura.

Maierilor, Str. (*1965)

Maior Petru, Str. (*1934)

Maiorescu Titu, Str.

*1934: Strada Benigni/Benignigasse; 1936: Strada Titu Maiorescu.

Mălinului, Str.

*1962: Strada Dealului (Gușterița); 1969: Strada Mălinului.

Malului, Str. (*1943)**Manejului, Str.**

1874: Reitschulgasse (Strada Școlii de Călărie); 1921: Strada Manejului/Reitschulgasse.

Maniu Iuliu, Str.

*1934: Strada Bönike/Bönikestrasse; 1945: Strada Vasile Roaită; 1990: Strada Iuliu Maniu.

Maramureșului, Str. (1982)**Mărăcineanu Valter, Căpitan, Str. (2006)****Mărășești, Str. (*1934)****Mărăști, Str. (*1934)****Marburg, Str. (2005)****Mare, P-ța.**

1411: Korn margt (Piața de cereale); 1751: Grosser Platz (Piața Mare); 1763; Grosser Ring; 1829: Grosser Platz; 1845: Grosser Ring; 1919: Piața Regele Ferdinand/König Ferdinand Ring; 1948: Piața Republicii; 1990: Piața Mare.

Mărdărescu Gheorghe, G-ral, Str. (2006)**Margaretelor, Str.**

*1934: Strada Walbaum/Walbaumgasse; 1945: Strada Andrei Bernath; *1965: Strada Margaretelor.

Sturza Marius, Str. (*1965)**Mărului, Str. (*1941)****Măsarilor, Str.**

1751: Auf dem Turmbach; 1829: Rosmaringasse (Strada Rosmarinului); 1921: Strada Rosmarinului/Rosmaringasse; 1948: Strada Filimon Sârbu; *1965: Strada Măsarilor.

Mașiniștilor, Str.

*1934: Str. Wilhelm Schuster/Friedrich-Wilhelm Schusterstrasse; 1945: Strada Baron von Ossietzky; 1948: Strada Ossietzky; *1965: Strada Mașiniștilor.

Măslinului, Str. (2016)**Mehedinți Simion, Str.**

1943: Strada Turnătoriei; 2002: Strada Simion Mehedinți.

Merișorului, Str. (2018)**Mesteacănului, Str. (*1941)****Metalurgiștilor, Str. (*1962)****Mică, P-ța.**

1582: Auff dem kleinen Ring; 1751: Kleiner Platz (Piața Mică); 1829: Kleiner Platz; 1845: Kleiner Ring; 1858: Schwarzenbergplatz (Piața Schwarzenberg); 1875: Kleiner Ring (Piața Mică); 1919: Piața Prințul Carol/Prinz Karl Ring; 1929: Piața Mică; 1945: Piața 6 Martie; 1990:

Piața Mică.

Michelangelo, Aleea (2005)

Micu Klein Samuel, Str. (*1934)

Mihai Viteazul, B-dul (1973)

Mihail Gheorghe, G-ral, Str. (2006)

Mihali Teodor, Str. (*1941)

Milea Vasile, B-dul

1872: Rotenturmstrasse (Strada Turnu Roșu); 1921: Calea Turnului Roșu/Rotenturmstrasse; 1945: Calea Armata Roșie; 1965: Strada Gheorghe Gheorghiu-Dej; 1990: B-dul General Vasile Milea.

Milescu Niculaie, Spătarul, Str.

1947: Strada Kossuth; 1948: Strada Niculaie Milescu; *2018: Strada Spătarul Niculaie Milescu.

Millo Matei, Str.

*1934: Strada Todoșianu/Todoșianustrasse; *1941: Strada Matei Millo.

Milano, Str. (2006)

Mirăslău, Str.

1932: Strada Mureșianu/Mureșianustrasse; *1941: Strada Nicolae Densușianu; 1948: Strada O. Densușianu; 1948: Pompiliu Ștefu; *1965: Strada Miraslău.

Mitropoliei, Str.

1494: Platea carnificum; 1751: Fleischergasse (Strada Măcelarilor); 1921: Strada Măcelarilor/Fleischergasse; *1934: Strada Mitropoliei/Metropoliegasse; 1948: Strada 1 Maiu; *1962: Strada 1 Mai; 1990: Strada Mitropoliei

Moara de Scoartă, Str.

1874: Lohmühlgasse (Strada Moara de Scoartă); 1921: Strada Moara de Scoartă/Lohmühlgasse.

Moldoveanu, Str.

*1934: Strada Bausner/Bausnerstrasse; 1945: Strada C. A. Rosetti; 1948: Strada Ștefan Gheorghiu; *1965: Strada Moldoveanu.

Moga Ioan, Prof., Str. (1999)

Moldovei, Str.

1936: Strada Hannenheim; 1945: Strada Alexei Tolstoi; *1965: Strada Moldovei.

Monaco, Str. (2018)

Monet, Aleea (2005)

Moreni, Str.

*1934: Strada Ioan Papiu/Papiustrasse; 1948: Strada S. Kirov; *1965: Strada Moreni.

Morilor, Str.

1874: Heidengasse (Strada Morilor); 1921: Strada Morilor/Heidengasse.

Moșoiu Traian, G-ral, Str.

1947: Strada Panait Moșoiu; *1965: Strada G-ral Traian Moșoiu.

Movilei, Str.

1480: Newsteyfft; 1486: DyNewsteyfft; 1473: Neustift; 1829: Auf dem

Neustift; 1872: Neustift (Strada Zidului); 1921: Strada Zidului/Neustift; 1947: Strada Zidul Nou; 1948: Strada Mobilei.

Mozaicului, Str. (2003)

Mozart Wolfgang Amadeus, Str. (1947)

Muncel, Str. (1982)

München, Str. (2006)

Muncii, Str.

1874: Rideligasse (Strada Rideli); 1921: Strada Rideli/Rideligasse; 1945: Strada Muncii.

Muncitorilor, Str. (*1962)

Munteniei, Str.

*1934: Strada Heydendorf/Heydendorfgasse; 1945: Strada 23 August; 1948: Strada Petrovici Zubcu; *1965: Strada Munteniei.

Murelor, Alea (2020)

Mureșanu Andrei, Str. (*1934)

Mureșului, Str. (*1962)

Murgu Eftimie, Str.

*1934: Strada Schreiber/Schreiberstrasse; 1945: Strada Eftimie Murgu.

N

Narciselor, Str. (1972)

Neculce Ion, Str. (*1936)

Neculuță D. T., Str.

1908: Töpfererde (Pământul Olarilor); 1921: Strada Pământul Olarilor/Topfererde; 1948: Str. D. T. Neculuță.

Negoi, Str.

*1921: Strada Schullerus/Schullerusstrasse; *1934: Strada Negoi.

Negoveanu, Str. (1982)

Negri Costache, Str. (1947)

Negruzzi Constantin, Str.

1908: Paul Wienergasse (Strada Paul Wiener); 1921: Strada Paul Wiener/Paul Wienergasse; 1947: Strada Constantin Negruzzi.

Neppendorf, Str. (2003)

Filimon Nicolae, Str. (1947)

Nicovalei, Str.

*1934: Strada Felmer/Felmerstrasse; 1936: Strada Prot. Panovici; 1948: Strada Cristofor Columb; *1965: Strada Nicovalei.

Niță Octavian, Maior, Str.

*1962: Strada 30 Decembrie; 1990: Strada Maior Octavian Niță.

Noica Constantin, Str.

1908: Friedenfelsgasse (Strada Friedenfels); 1921: Strada Friedenfels/Friedenfelsgasse; 1945: Strada Moscova; 1990: Strada Constantin Noica +

1872: Rotenturmstrasse (Strada Turnu Roșu); 1921: Strada Mihai Viteazul; 1945: Strada Moscova; 1990: Strada Constantin Noica.

Nottara Constantin I., Intr. (*1965)

Nottara Constantin I., Str.

1874: Theresiengasse (Strada Theresia); 1921: Strada Theresia/Theresiengasse; 1947: Strada Cincinat Pavelescu; 1948: Strada Ilia Ehrenburg; *1962: Strada Constantin I. Nottara.

Nouă, Str.

1481: Nwegass; 1587: Noygassen; 1776: Platea Nova; 1829: Neugasse (Strada Nouă); 1921: Strada Nouă/Neugasse.

Nucului, Str. (*1941)**O****Oașa, Str.** (1982)**Oașului, Str.** (1982)**Oberth Hermann, Str.**

*1914: Drei Eichenstrasse (Strada Trei Stejari); 1921 Șoseaua Trei Stejari/Drei Eichenstrasse; *1941: Strada Doctor Otto; 1945: Strada Sindicatele Unite; 1990: Strada Hermann Oberth.

Ocnei, Str.

1598: Unterhalb der Lugen Pruk; 1751 Unter der Lugenbrucke + Burgergasse; 1829: Burgergasse (Strada Ocnei); 1921: Strada Ocnei/Burgergasse; 1948: Strada Karl Marx; 1990: Strada Ocnei.

Odesa, Str.

1898: Seiverthgasse (Strada Seiverthgasse); 1921: Strada Seiverth/Seiverthgasse; 1947: Strada San Francisco; 1948: Strada Odesa.

Odobescu Alexandru, Str.

1659: Unter der Schulen (sub școală); 1829: Unter dem Rathaus (sub Primărie); 1872: Pempflingergasse (Strada Pempflinger); 1921: Strada Pempflinger/Pempflingergasse; 1947: Strada Nicolae Odobescu; 1948: Strada Alexandru Odobescu.

Ogorului, Str. (*1962)**Oituz, Str.** (*1934)**Olahus Nicolaus, Str.** (2006)**Olarilor, Str.**

1857: Lederergässchen (Străduța Pielarilor); 1872: Töpfergasse (Strada Olarilor); 1921: Strada Olarilor/Töpfergasse.

Olteniei, Str. (*1980)**Oltețului, Str.** (*1965)**Oltului, Str.**

*1934: Strada Oltard/Oltardgasse; 1945: Strada Oltului.

Oncești, Str. (1982)**Onofreiu Pompeiu, Protopop, Str.**

1561: Auff der Wysen; 1640: Bey der Haller Pastey; 1872: Hallergasse (Strada Haller); 1921: Strada Haller/Hallergasse; 1948: Strada Nicolae Copernic; 1948: Strada Louis Pasteur; *1965: Strada Maternității; 2000: Strada Protopop Pompeiu Onofreiu.

Opalului, Str. (2018)**Orhideelor, Str.** (2003)

Orlat, Str.

1947: Strada Lt. Erou Victor Comşa; 1948: Strada Susana Pârvulescu;
*1965: Strada Orlat.

Orzului, Str. (*1962)**Oslo, Str.** (2005)**Oştirii, Str.**

1973: Aleea Radu Şerban; *1982: Strada Oştirii.

Oţelarilor, Str.

*1941: Strada Voluntarilor; 1948: Strada Oţelarilor.

Ovăzului, Str. (*1962)**Ovidiu, Str.**

1948: Strada N. Zachariadis; *1965: Strada Ovidiu.

P**Păcii, Str.** (1947)**Pădurea Dumbrava, Str.** (2016)**Pajiştii, Aleea** (1982)**Paltinul, Str.**

*1934: Strada Hedwig/Hedwigstrasse; 1947: Strada Dr. Ioan Bunea;
1948: Strada Mitzos Păparigas; *1965: Strada Paltinul.

Păltiniş, Str. (*1934)**Pandurilor, Str.**

*1941: Strada Camarazilor; 1945: Strada Pandurilor.

Pann Anton, Str. (*1941)**Pantei, Str.** (1943)**Pânzarilor, Str.**

1872: Webergasse (Strada Ţesătorilor); 1921: Strada Pânzarilor/
Webergasse.

Papiu-Ilarian Alexandru, Str.

1670: Wintergasse (Strada Iernii); 1875: Honterusgasse (Strada
Honterus); 1921: Strada Honterus/Honterusgasse; 1948: Strada
Nicolae Bălcescu; *1962: Strada Alexandru Papiu-Ilarian.

Paris, Str.

1908: Fussgasse (Strada Fuss); 1921: Strada Fuss/Fussgasse; 1945:
Strada Gheorghe Mohănescu; *1965: Strada Paris.

Partenie Cosma, Str. (2018)**Părului, Str.** (*1943)**Pârvan Vasile, Str.**

*1962: Strada Steagul Roşu; 1990: Strada Vasile Pârvan.

Pasajul Şcolii, Str.

1743: Auf dem Stüpchen; 1872: Schullergasse (Strada Schuller); 1921:
Pasajul I. C. Schuller/Schullergasse; 1945: Pasajul Şcoalei.

Pastia Alexandru, Colonel, Str. (2006)**Patrioţilor, Str.**

1898: Kästnergasse (Strada Kästner); 1921: Strada Kästner/
Kästnergasse; 1945: Strada Patrioţilor.

Pedagogilor, Str.

1874: Waisengasse (Strada Orfanilor); 1921: Strada Orfanilor/Waisengasse; 1948: Strada Pedagogilor.

Perlei, Str. (2018)**Pescarilor, Str.**

1874: Fischergasse (Strada Pescarilor); 1921: Strada Pescarilor/Fischergasse.

Petrila, Str.

*1934: Strada Filek/Filekstrasse; 1936: Strada Mitropolit Varlaam; 1948: Strada Iosif Clisici; *1965: Strada Petrila.

Petuniei, Aleea (1982)**Picasso Pablo, Aleea (2005)****Piersicilor, Str. (2020)****Poni Petru, Str.**

*1934: Strada Şoimului/Falkenstrasse; 1948: Strada Drapelul Roşu; 1990: Strada Petru Poni.

Popovici Timotei, Str.

1875: Wintergasse (Strada Iernii); 1921: Strada Iernii/Wintergasse; 1923: Strada Gheorghe Lazăr; *1941: Strada Reissenfels; 1948: Strada Gheorghe Lazăr; 1972: Strada Timotei Popovici.

Postăvarilor, Aleea (1982)**Prahovei, P-ța**

*1941: Piața A. Mocioni; 1948: Piața Nicolae Sacco; *1965: Piața Prahovei.

Pielarilor, Str.

1776: Platea Coriororum; 1829: Lederergasse (Strada Pielarilor); 1921: Strada Pielarilor/Lederegasse.

Pietrarilor, Str.

*1914: Wagnergasse (Strada Rotarilor); 1921: Strada Rotarilor/Wagnergasse; 1947: Strada Vasile Adamachi; 1948: Strada A. Matrosov; *1965: Strada Pietrarilor.

Pincio Păun Ion, Str. (1947)**Pinului, Str.**

*1962: Strada M. Solomov; *1965: Strada Pinului.

Plevnei, Str. (1946)**Plopilor, Str.**

1486: Scheyffbaum; 1771: Auf dem Schiff Baum Gassel; 1829: Schiffbäumel; 1921: Strada Plopilor/Schiffbäumelgasee.

Plugarilor, Str.

*1934: Strada Jickeli/Jickelistrasse; 1945: Strada Plugarilor.

Plumbului, Str. (2019)**Podragul, Str.**

*1941: Strada Petru Imbăruş; 1948: Strada Liuba Sevţova; *1965: Strada Podragu.

Podului, Str. (*1962)**Poiana, Str. (1982)**

Poiana Sibiului, Str. (2009)

Pomicultorilor, Str. (1991)

Pop Reteganul Ion, Str. (1948)

Popa Aurel, Prof., Str. (1998)

Poplăcii, Calea

1875: Poplakerstrasse (Calea Poplăcii); 1921: Calea Poplăcii/
Poplakerstrasse.

Popovici Bănățeanu Ion, Str.

*1934: Strada Aron Budai/Budaistrasse; *1962: Strada Ion Popovici
Bănățeanu.

Porumbacului, Str. (*1941)

Porumbeilor, Str. (*1934)

Porumbescu Ciprian, Str. (*1941)

Postăvarilor, Str.

1874: Rollgasse (Strada Postăvarilor); 1921: Strada Postăvarilor/
Rollgasse.

Poștei, Str.

1845: Fleischergässchen (Străduța Măcelarilor); 1872: Bayergasse
(Strada Bayer); 1921: Strada Bayer/Bayergasse; 1933: Strada Visarion
Roman; 1948: Strada Gabriel Peri; *1965: Strada Poștei.

Praporgescu David, G-ral, Str. (*1934)

Praga, Str.

1898: Wachsmanngasse (Strada Wachsmann); 1921: Strada
Wachsmann/Wachsmanngasse; 1945: Strada Ernest Thälmann; *1965:
Strada Praga.

Prejbei, Str.

*1941: Strada Ștefan cel Mare; 1948: Strada Prejbei.

Presaca, Str. (2007)

Prezan Constantin, Mareșal, Str. (2006)

Primăverii, Str. (*1934)

Principatele Unite, Str. (*1941)

Privighetorii, Str. (*1943)

Progresului, Str.

1898: Herbertgasse (Strada Herbert); 1921: Strada Herbert/
Herbertgasse; 1945: Strada Progresului.

Prometeu, Str.

*1934: Strada Bielz/Bielzstrasse; 1947: Strada Prometeu.

Prunelor, Str. (*1941)

Petőfi Sándor, Psj. (2002)

Pulberăriei, Str.

1872: Pulvergasse (Strada Pulberăriei); 1921: Strada Pulberăriei/
Pulvergasse.

Pumnul Aron, Str.

*1934: Strada Reissenberger/Reissenbergerstrasse; 1936: Strada Aron
Pumnul.

Putnei, Str.

*1934: Strada D. Comșa/Comșagasse; 1948: Strada Ștefan Plavăț; *1965: Strada Putnei.

R

Răchitei, Str. (1992)

Rădulescu Florin, Colonel, Str. (2006)

Rafael, Aleea (2005)

Rahovei, Str. (*1965)

Rândunelelor, Str. (*1934)

Rășinari, Str. (2021)

Rațiu Ioan, Dr., Str.

1875: Josefsgasse (Strada Iosif); 1921: Strada Iosif/Josefsgasse; *1934: Strada Dr. Ioan Rațiu.

Râului, Str.

1874: Flussgasse (Strada Râului); 1921: Strada Râului/Flussgasse.

Rebreanu Liviu, Str.

1484: Kotengassen; 1626: Krittengasse; 1752: 1752 Grosse Krotengassen; 1790: Margarethengasse; 1921: Strada Margaretelor/Margarethengasse; 1947: Strada Reforma Agrară; 1990: Strada Liviu Rebreanu.

Reconstrucției, Str.

1874: Brückengasse (Strada Podului); 1921: Strada Podului/Brückengasse; *1934: Strada Prot. Rusu/Protopop Rusustrasse; 1948: Strada Reconstrucției.

Record, Str. (*1962)

Rembrandt, Aleea (2005)

Rennes, Str.

*1934: Strada Partenie Cosma; 1948: Strada Pușkin; *1965: Strada Jiului; 1990: Strada Rennes.

Reșița, Str.

*1934: Strada Konnerth/Konnerthstrasse; 1936: Strada Mitropolit Simion Ștefan; 1948: Strada G. Katovschi; *1965: Strada Reșița.

Revoluției, Str.

*1934: Turnu Roșu; 1945: Strada Armata Roșie; 1990: Strada Revoluției.

Rieger Florian, Str. (2004)

Rimski-Korsakov, Str.

1829: Mariengasse (Strada Maria); 1921: Strada Maria/Mariengasse; 1947: Strada Matei Basarab; 1948: Strada Rimski Korsakov.

Roată Ion, Moș, Str.

1590: Entengassel; 1751: Antengassel; 1790: Entengassel; 1829: Antengasse (Strada Rațelor); 1921: Strada Rațelor/Entengasse; 1936: Strada C. Albrich/Allbrichgasse; 1945: Strada Moș Ion Roată.

Roma, Str. (2005)

Roșca D. D., Str.

*1962: Strada 24 Septembrie; 1990: Strada D. D. Roșca.

Roșiorilor, Aleea

1973: Aleea Stroe Buzescu; 1982: Aleea Roșiorilor.

Rotarilor, Str.

1872: Wagnergasse (Strada Rotarilor); 1921: Strada Rotarilor/Wagnergasse.

Rovine, Str. (*1962)

Rozdești, Str.

*1941: Strada Vlad Țepeș; 1948: Strada Rozdești.

Rozmarinului, Str. (*1965)

Rubens, Aleea (2005)

Rubinului, Str. (2018)

Rulmentului, Str.

1948: Strada N. Zachariadis; *1965: Strada Rulmentului.

Rusciorului, Aleea (1982)

Rusciorului, Str.

1874: Reussbachgasse (Strada Rusciorului); 1921: Strada Rusciorului/Reussbachgasse.

Russo Alecu, Str. (1947)

Rusu Virgil, G-ral Maior, Str. (2006)

S

Săcel, Str.

1947: Strada Rosa Luxemburg; *1965: Strada Săcel.

Sadu, P-ța

*1941: Piața Ștefan cel Mare; 1948: Piața N. A. Ostrovschi; *1965: Piața Sadu.

Safirului, Str. (2018)

Sălajului, Str. (1982)

Salcânilor, Str. (1992)

Sălciilor, Str. (*1941)

Saligny Anghel, Str. (*1962)

Săliște, Str.

*1934: Strada Fabini/Fabinigasse; 1936: Strada Prof. Bogdan Gh. Duică; 1947: Strada Panait Istrati; 1948: Strada S. Tiulenin; *1965: Strada Săliște.

Salviei, Str. (2018)

Salzburg, Str. (2003)

Sânzienelor, Str. (2018)

Săpunarilor, Str.

1948: Strada Locot. Zalic; *1965: Strada Săpunarilor.

Scărilor, Psj. (*1965)

Schiller, P-ța.

1751: Auf der Wiesen (Pe pajiște); 1875: Wisenplatz (Piața Pajiștei); 1909: Schillerplatz (Piața Schiller); 1921: Piața Schiller/Schillerplatz.

Scurtă, Str. (*1965)

Sebastian Mihail, Str.

*1941: Strada Ștefan Octavian Iosif; 1948: Strada Mihail Sebastian.

Secerătoarelor, Str.

*1962: Strada Popov Alexandru; *1965: Strada Secerătoarelor.

Semaforului, Str. (*1982)**Semănătoarelor, Str.**

*1960: Strada Constantin David; *1965: Strada Semănătoarelor.

Sever Axente, Str.

*1934: Strada Böbel/Böbelstrasse; 1936: Strada Axente Sever.

Seviș, Aleea (1982)**Sibieli, Aleea** (1982)**Sibieli, Str.** (*1982)**Sion Ion, Str.**

*1941: Strada Ștefan Cicio Pop; 1948: Strada Ion Sion.

Siretului, Intr. (*1982)**Siretului, Str.**

*1934: Strada Wittstock/Wittstockstrasse; 1936: Prot. Togan; 1948: Strada Ion Fonaghi; *1965: Strada Siretului.

Slavici Ioan, Str. (*1934)**Smaraldului, Str.** (2018)**Smârdan, Str.** (*1965)**Socului, Str.** (1948)**Sofocle, Str.**

*1914: Mönchhof (Curtea Călugărilor); 1921: Curtea Călugărului/Mönchhof; 1947: Strada Sophocle; 1948: Strada Sofocle.

Solidarității, Str.

*1934: Strada Ramser/Ramserstrasse; 1945: Strada Solidarității.

Someșului, Str.

1936: Strada N. Filipescu; 1948: Strada M. Glinka; *1965: Strada Someșului.

Spartacus, Str.

1908: Gebbelstrasse (Strada Gebbels); 1921: Strada Gebbel/Gebbelstrasse; *1934: Strada Franz Gebbel; 1945: Strada Spartacus.

Speranței, Str.

*1934: Strada Negoii/Negoistrasse; 1947: Strada Speranței.

Spitalului, Psj.

1946: Pasajul Spitalului Militar; 1948: Pasajul Spitalului.

Stanca Radu, Str. (1998)**Stâncă Ștefan, Dr., Str.**

1874: Gerlitzgasse (Strada Gerlitz); 1921: Strada Gerlitz/Gerlitzgasse; 1936: Strada Dr. Vasile Lucaciu; 1948: Strada Dr. Ștefan Stâncă.

Stăvilarului, Str. (*1962)**Streiu, Aleea** (1982)**Strugurilor, Str.** (*1941)**Strungului, Str.**

*1934: Strada Ioana Moldovan/Ioana Moldovanstrasse; 1948: Strada Donca Simo; *1962: Strada Strugurilor.

Suru, Str.

*1934: Strada Bologa/Bologastrasse; *1941: Strada Consilier Bologa;
1948: Strada Surului; *1965: Strada Suru.

Ș**Șaguna Andrei, Str.**

1784: Mühlgasse (Strada Morilor); 1909: Șagunagasse (Strada Șaguna);
1921: Strada Andrei Șaguna/Șagunagasse; 1949: Strada V. I. Lenin;
1990: Strada Andrei Șaguna.

Șapcă Popa, Str.

1874: Pfarrgasse (Strada Parohiei); 1921: Strada Parohiei/Pfarrgasse;
1948: Strada Popa Șapcă.

Școala de Înot, Str.

1875: Schwimmschulgasse (Strada Școlii de Înot); 1921: Strada Școalei
de Înot/Schwimmschulgasse.

Șelarilor, Str.

1640: Ihn der Nunnengasse; 1751: Nonnengasse (Strada Călugărițelor);
1829: Franziskanergasse (Strada Franciscanilor); 1921: Franciscanelor/
Franziskanergasse; 1948: Strada Bela Brainer; *1965: Strada Șelarilor.

Șelimbăr, Alea (1973)**Șerbota, Str.**

*1934: Strada Cozma/Cozmastrasse; *1941: Strada Ion Creangă; 1948:
Strada Marty Andrei; 1953: Strada Clement Gotwald; *1965: Strada
Șerbota.

Șerpuită, Str.

1874: Schlangengasse (Strada Șerpilor); 1921: Strada Șarpelui/
Schlangengasse; *1941: Strada Șerpuită.

Șincai Gheorghe, Str. (*1934)**Șoima Gheorghe, Str.**

1908: Sachsenheimgasse (Strada Sachsenheim); 1921: Strada
Sachsenheim/Sachsenheimgasse; 1945: Strada Maxim Gorki; 1990:
Strada Gheorghe Șoima.

Șoimului, Str. (*1962)**Șonțu George, Maior, Str. (2006)****Șova Nicolae, G-ral, Str. (2006)****Smighelschi Octavian, Str. (*1934)****Șpan Petru, Prof., Str. (*1934)****Ștefleă Ilie, G-ral, Str. (2006)****Ștefan cel Mare, Rampa (*2018)****Ștefan cel Mare, Str.**

1874: Leschkircherstrasse (Strada Nocrichului); 1921: Șoseaua
Nocrichului/Leschkircherstrasse; *1941: Calea Nocrichului; *1962:
Strada Ștefan cel Mare.

Șteaza, Alea (1982)**Șteflești, Str. (1991)****Ștejarului, Str. (*1965)**

Ștrandului, Str. (*1965)

Șureanu, Str. (1991)

Șurii Mari, Calea

*1934: Strada Șurii Mari/Grossscheuernstrasse.

Șurii Mici, Calea

1874: Kleinscheuernerstrasse (Strada Șurii Mici); 1921: Calea Șurii Mici/Kleinscheuernerstrasse.

T

Taberei, Aleea (1982)

Tălmăcel, Str.

1947: Strada Dr. Russel; *1965: Strada Tălmăcel.

Tălmăciu, Psj. (1982)

Tălmăciu, P-ța

*1941: Piața Walter Mărăcineanu; 1948: Piața Mihai Tancsics; *1965: Piața Tălmăciu.

Târgu Cailor, Aleea (1982)

Târgul Cailor, Str.

1874: Rossplatz (Târgul de cai); 1921: Strada Târgul Cailor/Rossplatz.

Târgu Fânului, Str.

1874: Heuplatz (Târgul de fân); 1921: Strada Târgul Fânului/Heuplatz.

Târgul de Vite, Str.

1874: Viehmarktplatz (Târgul de vite); 1921: Strada Târgul Vitelor/Wiehmktplatz; *1941: Obor de vite; 1947: Strada Târgul Vechiu de vite; *1962: Strada Oborul de Vite; *2002: Strada Târgul de Vite.

Târgul Peștelui, Str.

1730: Rosen Anger (Târgul Peștelui); 1921: Strada Târgul Peștelui/Rosenanger.

Târgul Vinului, Str.

1872: Weinanger (Târgul vinului); 1921: Strada Târgul Vinului/Weinanger.

Târgului, Str.

1751: Grosse Marktgasse (Strada mare a târgului); 1790: Oberes Marktgasel (Străduța de sus a târgului); 1872: Marktgasse (Strada Târgului); 1921: Strada Târgului/Marktgasse.

Teclu Nicolae, Str.

*1914: Rosenfeldgasse (Strada Rosenfeld); 1921: Strada Rosenfeld/Rosenfeldgasse; 1945: Strada Nicolae Teclu.

Teilor, Str.

*1934: Strada Lindner/Lindnerstrasse; 1936: Strada Teilor.

Telefoanelor, Str.

1948: Strada Edison; 1948: Strada Olga Bancic; *1965: Strada Telefoanelor.

Teliuc, Str. (1995)

Teodoroiu Ecaterina, Str.

1874: Schanzgasse (Strada Șanțului); 1921: Strada Șanțului/

Schanzgasse; 1934: Strada Tranșeului/Schanzgasse; 1937: Strada Ecaterina Teodoroiu.

Țesătorilor, Alea (1989)

Tilișca, Str. (1995)

Timișoara, Str.

1898: Engelleiterstrasse (Strada Engelleiter); 1921: Strada Engelleiter/Engelleiterstrasse; 1945: Strada Yalta; 1990: Strada Timișoara.

Tineretului, Str. (*1962)

Tipografilor, Str.

1495: Auf die WYsen (pe pajiște); 1751: Niedere Wiesen (Pajiștea de jos) + Obere Wiesen (Pajiștea de sus); 1799: Wiesengasse (Strada Pajiștei); 1921: Strada Livezii/Wiesengasse; 1945: Strada Petőffi Alexandru; *1965: Strada Tipografilor.

Titanului, Str. (2019)

Țițeica Gheorghe, Str.

*1934: Strada Eugen Brote/Brotestrasse; 1948: Strada Gheorghe Țițeica.

Titulescu Nicolae, Str.

1908: Johanna Balckgasse (Strada Johanna Balck); 1921: Strada Johanna Balck/Johanna Balckgasse; 1945: Strada Nicolae Titulescu; 1948: Strada Scânteia; 1990: Strada Nicolae Titulescu.

Tizian, Str. (2005)

Toamnei, Str. (*1934)

Tohan, Str. (*1965)

Tomis, Str. (2009)

Tonitza Nicolae, Str. (2005)

Topârceanu George, Str. (*1962)

Topazului, Str. (2018)

Topitorilor, Str. (*1965)

Toporașilor, Str. (2018)

Tordoșanu Victor, Str.

1875: Kälbergasse (Strada Vițeilor); 1921: Strada Vițeilor/Kälbergasse; *1941: Strada Victor Tordășianu; *1965: Strada Victor Tordoșan.

Tractorului, Str.

1947: Prelungirea Câmpului; 1948: Strada Tractorului.

Traian, Str.

*1962: Strada Rudolf Maier; 1990: Strada Traian.

Trandafirilor, Str. (*1965)

Transilvaniei, Str.

*1934: Strada Miron Romanul/Miron Romanulstrasse; 1948: Strada Voltaire; 1995: Strada Transilvaniei + *1934: Strada Sigerus/Sigerusstrasse; 1936: Strada Valer Braniște; 1995: Strada Transilvaniei.

Treboniu Laurian August, Str. (*1941)

Triajului, Str.

1947: Teren Ofa; 1948: Teren La Triaj C.F.R.; *1965: Strada Triajului.

Tribunei, Str.

1501: Wergasse; 1507: Twergasse; 1636: Grosse Wehrgassen; 1643: Grosse Quergass; 1751: Grosse Zwerchgass; 1829: Grosse Quergasse; 1874: Quergasse; Strada Poplăcei/Quergasse; *1934: Strada Tribunei/Tribunagasse.

Trifoiului, Str. (*1962)

Turda, Str. (2003)

Turgheniev Ivan Sergheievici, Str.

*1934: Strada Ioan Hanea/Haneastrasse; 1948: Strada Ivan Sergheievici Turgheniev.

Turismului, Str.

*1934: Strada Veturia Lapedatu/Lapedatu Veturiastrasse; 1948: Strada Clara Zetkin; *1965: Strada Turismului.

Turnișorului, Calea

1874: Neppendorgerstrasse (Strada Turnișorului); 1921: Calea Turnișorului/Neppendorgerstrasse.

Turnu Roșu, Alea (1982)

Turnului, Str.

1751: Sackgasse (Strada Sacului); 1763: Saggasse (Strada Joagărului); 1921: Strada Turnului/Saggasse.

T

Țiglarilor, Str.

1874: Ziegelgasse (Strada Țiglarilor); 1921: Strada Țiglarilor/Ziegelgasse.

U

Ulmului, Alea (2019)

Ulmului, Str. (*1941)

Unirii, P-ța.

1845: Kasernplatz (Piața Cazărmii); 1872: Hermannplatz (Piața Hermann); 1921: Piața Hermann/Hermannplatz; *1934: Piața Unirii.

Ureche Grigore, Str. (1947)

Urlea, Str.

1947: Strada Prof. Marcu Jantea; 1948: Strada Oleg Coșevoi; *1965: Strada Urlea.

Uzinei, Str.

1941: Strada Constantin Brâncoveanu; 1948: Strada Uzinei.

V

Văii, Str. (*1965)

Valea Aurie, Str. (*1991)

Valea Mare, Str.

1626: Bey der Badstub (La baie); 1640: Bey der Alt Badstub (La baia veche); 1751: Auf der grossen Bach (pe Valea Mare); 1829: Grosse Bachgasse (Strada Valea Mare); 1845: Bachgasse (Strada Pârâului); 1921: Strada Valea Mare/Bachgasse.

Vânătorilor, Str. (*1934)

Valea Frumoasei, Aleea (1982)

Varga Ecaterina, Str.

*1934: Strada Lutsch/Lutschstrasse; 1945: Strada Popa Șapcă; 1948: Strada Ecaterina Varga.

Varșovia, Str. (2018)

Vârtopu, Str.

1874: Straussenburgasse (Strada Straussenburg); 1921: Strada Straussenburg/Straussenburgasse; 1947: Strada Pavlov; *1965: Strada Vârtopu.

Varului, Str. (1992)

Velceanu Iosif, Str. (*1941)

Verzăriei, Str. (*1962)

Victoriei, B-dul

1874: Schewisgasse (Strada Seviș); 1917: Arz-Straussenburgasse; 1921: Str. Arz-de-Straussenburg/Arz-von-Straussenburgasse; *1934: Strada Carmen Sylva; 1947: B-dul Carmen Sylva; 1948: Strada A. I. Vâșinski; *1965: B-dul Victoriei. +

1908: Fabinistrasse (Strada Fabini); 1921: Principesa Ileana/Prinzesin Ileana Strasse; 1933: Principele Nicolae; 1945: B-dul Victoriei.

Viena, Str. (2005)

Viile Sibiului, Intr. (2016)

Viile Sibiului, Str.

1948: Terenul Viile Sibiului; *1965: Strada Viile Sibiului.

Viilor, Str. (2002)

Viitorului, Str. (*1941)

Viorelelor, Str.

1943: Strada Eroul Lt. Comșa; 1947: Strada Iosif Hodoș; 1948: Strada Robespierre; *1965: Strada Viorelelor.

Vișinilor, Str. (*1941)

Viticulturilor, Str. (2018)

Vladimirescu Tudor, Str.

1898: Kappgasse (Strada Kapp); 1921: Strada Kapp/Kappgasse; 1945: Strada București; 1948: Strada Tudor Vladimirescu.

Vlahuță Alexandru, Str. (*1934)

Vlaicu Aurel, Str. (*1934)

Vopsitorilor, Str.

1751: Grosse Bachgasse (Strada Valea Mare); 1872: Färbergasse (Strada Vopsitorilor); 1921: Strada Vopsitorilor/Färbergasse.

Vrancei, Str. (1982)

Vuia Traian, Str. (2021)

Vulcan, Str.

*1934: Strada Pompierilor/Feuerwehrstrasse; 1948: Strada Blaise Pascal; *1965: Strada Vulcan.

W

Watt James, Str. (1948)

X

Xenopol Alexandru, Str.

1631: Kleine Wehrgasse (Strada Mica Apărare); 1751: Kleine Zwerchgasse (Strada Transversală Mică); 1845: Kleine Quer Gasse (Strada Transversală Mică); 1853: Gewehrgasse (Strada Puștii); 1872: Brukenthalgasse; 1921: Strada Bruckenthal/Brukenthalgasse; 1948: Strada Alexandru Xenopol.

Z

Zăvoi, Str. (*1962)

Zamfirescu George Mihail, Str. (1947)

Zidarilor, Str. (1947)

Zidului, Str.

1872: Maurergasse (Strada Zidarilor); 1921: Strada Zidarilor/Maurergasse; *1962: Strada Zidarilor; *1965: Strada Zidului.

Zirconiuului, Str. (2018)

Zmeurei, Str. (2020)

Zola Émile, Str. (1947)

Zorilor, Str. (*1934)

Zugravilor, Str. (1992)

STRĂZI DESFIINȚATE

Ampere, Str.

1829: Knopfgasse (Strada Bumbacului); 1921: Strada Bumbacului/Knopfgasse; *1941: Strada Bobocilor; 1948: Strada Ampere (desființată după 1993).

Corvin Ion, P-ța

*1941: Piața Ion Corvin (la intersecția dintre Strada Frații Gracchi și Strada Nicolae Titulescu de astăzi) (desființată în 1948).

Dragoner, P-ța

Secolul al XII-lea: Dragonerwache (Piața Dragoner); 1921: Straja Dragonilor/Dragonerwache; 1948: Bloc Sacco și Vanzetti (desființată în 1949).

Engels Friedrich, P-ța

1874: Basteiplatz (Piața Cetății); 1921: Piața Cetății/Basteiplatz; 1948: Piața Friedrich Engels (desființată după 1993).

Pintilie Ilie, Str.

*1934: Strada A. Rieger/Riegerstrasse; 1945: Strada Ilie Pintilie (desființată după 1993).

Plăci comemorative amplasate în Sibiu

Evenimentul / persoana comemorat(ă)	Locația	Anul	Inscripția
Johannen Vecsey	B-dul Corneliu Coposu	1829	IOANNEM A VECSEY SUPREMUM E X C U B I A R U M P R E A F E C T U M A. D. CAL. FEBR. MDCCCXXVIII QUUM ESSET LEGIONIS XXXI TRIBUNUS PUBLUCUM AMBULACRUM ANNO MDCCCXXVII LIBERALI INDUSTRIA AUXISSE ET IN STRAURASSE EXIQUO MONUMENTO P R E A T E R E U N T E S NOMERE VOLUERUNT GRATI CIBINIENSES MDCCCXXVIII [Sibienii recunoscători au dorit să amintească trecătorilor printr-un modest monu- ment că Ioan de Vecsey, comandantul suprem al gărzilor care și-a luat rămas bun de la acest oraș la calendele lui februarie 1828, pe când era tribun al legiunii a 31-a a mărit și a construit promenada pu- blică în anul 1827, printr-o străduință demnă. 1829]
Petőfi Sándor	Str. Tipografilor, nr. 23	1911	În această casă a poposit în ziua de 1 Aprilie 1849 marele poet maghiar luptător pentru libertate Petőfi Sándor szabadsagharcos a nagy magyar költő e hazban szallt meg 1849 Április 1-èn.

Andrei
Bârseanu	Str. Avrig, nr. 14	1930	De la anul 1914 până la anul 1922 în această casă a muncit pentru ideal a crezut și a așteptat ziua cea mare cel care a fost Andrei Bârseanu, președintele ASTREI. Luptător pentru dreptate cântăreț al triumfului prin unire și apostol al luminei poporului românesc
Friedrich
Krasser	Str. Avram
Iancu, nr. 1-3	1954	În această casă a trăit și a creat între anii 1857-1893 poetul progresist Friedrich Krasser 1818-1893. In die sem Hause lebte und schaffte in den Jahren 1857-1893 der fortschrittliche Dichter Friedrich Krasser 1818-1893
Gheorghe
Dima	Str. Avram
Iancu, nr. 17	1954	În această casă a trăit și a creat ani îndelungați unul dintre înaintașii muzicii românești compozitorul Gheorghe Dima 1847-1925
Gheorghe
Lazăr	Str.
Reconstrucției,
nr. 35	1954	În această casă și-a ținut primele lecții, între anii 1811-1816, unul dintre întemeietorii Școlii Românești - Gheorghe Lazăr (1779-1823). Hier funktioniert die erste rumänische Schule - Gheorghe Lazăr (1779-1823)
George Barițiu	Str. Andrei
Șaguna, nr. 6	1964	În această casă a locuit ultimii ani din viață George Barițiu 1812-1893 animator și îndrumător al vieții culturale din Transilvania. Sfatul Popular al Orașului Regional Sibiu 1964

Timotei Popovici	Str. Nicolae Bălcescu, nr. 5	1964	În această casă a locuit și a creat folcloristul și compozitorul Timotei Popovici 1870-1950. Sfatul Popular al Orașului Regional Sibiu 1964
Ioan Rațiu	B-dul Victoriei, nr. 12	1964	În această casă a locuit luptătorul patriot dr. Ioan Rațiu 1828-1902. Sfatul Popular al Orașului Regional Sibiu 1964
Mihai Eminescu	Str. Mitropoliei, nr. 22	1964	În această casă a poposit Mihai Eminescu între 18 și 30 iunie 1868 în trecerea lui prin Sibiu cu trupa dramatică a lui Mihai Pascaly. Sfatul Popular al Orașului Regional Sibiu 1964
Zaharia Boiu	Str. Mitropoliei, nr. 19	1964	În această casă a locuit Zaharia Boiu 1834-1903 pedagog și poet. Sfatul Popular al Orașului Regional Sibiu 1964
Azilul de bătrâni	Str. Azilului, nr. 4	1965	Azilul de bătrâni construit în secolul al XIII-lea. În această clădire a funcționat prima instituție filantropică, începînd cu anul 1292 pînă în zilele noastre. Sfatul Popular al Orașului Regional Sibiu - 1965
Ioan Piuariu-Molnar	Str. Șelarilor, nr. 14	1965	În această casă a locuit Ioan Piuariu-Molnar 1749-1815 primul medic oftalmolog român eminent om de cultură și pedagog din Transilvania

Alexandru Ioan Cuza	Str. Nicolae Bălcescu, nr. 17	1966	Aici a poposit, la 5 martie 1866, primul domnitor al României Alexandru Ioan Cuza 1820-1873 în drum spre exil, după detronarea sa de către reacțiunea burghezo-moșierească.
Tribuna/ George Coșbuc	Str. Nicolae Bălcescu, nr. 1-3	1966	În acest loc a funcționat redacția gazetei Tribuna, printre redactorii căreia se afla, între 1887-1889, marele poet român George Coșbuc
ASTRA	Str. Andrei Șaguna, nr. 6	1968	În această clădire a fost sediul redacției revistei „Transilvania” (1868-1946) organul oficial al „Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român” (Astra)
ASTRA	Str. Mitropoliei, nr. 20	1968	În această clădire s-au întrunit la 23 octombrie-4 noiembrie 1861 reprezentanții românilor transilvăneni pentru consituirea „Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român” (Astra)
Revoluția pașoptistă	Str. Nicolae Bălcescu, nr. 5	1968	În această clădire a fost primul sediu al Comitetului națiunii române, ales la Adunarea Națională de pe Cîmpia Libertății din Blaj, în anul revoluționar 1848.

ASTRA	Clădirea ASTRA, Str. Barițiu, nr. 5	1968	Acest edificiu de cultură ridicat de „Astra” a adăpostit, începând din 1905, prima bibliotecă națională publică, muzeu istoric-etnografic și prima sală de teatru român din Transilvania.
Avram Iancu	Str. Mitropoliei, nr. 7	1968	În această casă a poposit în toiu evenimentelor din 1848, în drumul său spre Munții Apuseni, Avram Iancu (1824-1872), membru al Comitetului națiunii române
Andreo Cseh	Piața Mare, nr. 11	1978	În anii 1920-1921 aici a debutat renumitul esperantolog Andreo Cseh 1895-1978 fama esperantologo ĉi tie debutis en la jaroj 1920-1921 [placa de marmură a fost înlocuită cu una de sticlă transparentă]
Gheorghe Lazăr	Colegiul Național „Gheorghe Lazăr”, Str. Gheorghe Lazăr, nr. 1-3	1979	1779-1979 Gheorghe Lazăr. Întemeietorul primei școli de ingineri. Consiliul Național al Inginerilor și Tehnicienilor – CNST [efigie]
Învățământ pedagogic românesc	Aleea Turnu Roșu, nr. 2	1986	Această placă a fost așezată în cinstea aniversării a 200 de ani de învățământ pedagogic românesc în Sibiu 1786-1986
Memorandu- mul din 1892	Str. Mitropoliei, nr. 19	1992	* Clădirea în care conducerea Partidului Național Român a definitivat marele Memorand 1892

Liceul Gheorghe Lazăr	Colegiul Național „Gheorghe Lazăr”, Str. Gheorghe Lazăr, nr. 1-3	1992	S-a așezat această placă la aniversarea a 300 de ani de existență a liceului. 1692-1992
Ján Levoslav Bella	Str. Gen. Magheru, nr. 12	1994	În această clădire între anii 1881-1921 a locuit și creat prima operă slovacă Ján Levoslav Bella 4.9.1843– 25.5.1936 [efigie]
Lucian Blaga	B-dul Victoriei, nr. 5-7	1995	[efigie]
Revoluția din decembrie 1989	B-dul Victoriei, nr. 1/3	1996	În memoria martirilor din decembrie 1989 care au luptat împotriva dictaturii comuniste și pentru democrație în România. Această placă a fost făcută din inițiativa d-lui Ilie Mihalcea, Sibiu, 21 decembrie 1996
Partenie Cosma	B-dul Victoriei, nr. 25	1997	Partenie Cosma 1837-1923 avocat, director al Băncii Albina, fruntaș al Astei, președinte al comitetului executiv al Partidului Național Român, luptător pentru Marea Unire. 13 feb 97
Onofreiu Pompeiu	Str. Șelarilor, nr. 19	1998	Catacomba Părintelui Onofreiu Pompeiu. Locaș de rezistență a credinței Bisericii Române Unite cu Roma Greco-Catolică – Sibiu – 1 Decembrie 1948 – 1 Ianuarie 1990
Emil Cioran	Str. Tribunei, nr. 24	1998	În această casă a locuit în tinerețea sa Emil Cioran 1911-1996. Scriitor și filosof

Iacob Bologa	Str. Nicolae Bălcescu, nr. 5	1999	În această clădire a locuit Iacob Bologa jurist 1817-1888. Pașoptist, președinte al ASTREI, președinte al Băncii Albina. Desp. ASTRA-Sibiu 1999
Revoluția din decembrie 1989	Cercul Militar, B-dul Victoriei	1999	Glorie. În această clădire între 22-25 decembrie 1989 și-a desfășurat activitatea „Forul” Democratic al Județului Sibiu. Asociația Sibiu „Decembrie 89”. 21 decembrie 1999.
Mihai Eminescu și Gurudev Rabindranath Tagore	Str. Mitropoliei, nr. 22	1999	În semn de prinos adus prieteniei româno-indiene și ca omagiu marilor poeți Mihai Eminescu și Gurudev Rabindranath Tagore. Această placă comemorativă a fost dezvelită de către Excelența Sa Dl. Rajiv Dogra Ambasadorul Indiei în România și Av. Dan Condurat Primarul Sibiului. 8 iunie 1999
Revoluția din decembrie 1989	Piața Mare (pavaj)	2000	Pe acest loc a căzut prima victimă în decembrie 1989. In memoriam anul 2000
Lucian Bologa	Str. Pedagogilor, nr. 7	2001	În această instituția a funcționat ca profesor și director între anii 1931-1954 Profesor Doctor Lucian Bologa 1901-1957 unul dintre cei mai de seamă pedagogi români. Inspectoratul Școlar Sibiu 2001

Dr. Bilinszky Lajos	Str. Dealului, nr. 4	2003	Dr. Bilinszky Lajos 1868-1940. Prelat papal, pedagog maghiar, ctitorul acestui complex școlar [în maghiară și germană; cu efigie]
Istorie locală	Str. Filarmonicii, nr. 2	2004	Această clădire a fost sediu pentru: 1887-1934 Corul de bărbați Hermania; 1934-1949 Societatea Muzicală Hermania; 1949-2004 Filarmonica de Stat Sibiu [în germană și engleză]
Franz Joseph Müller von Reichenstein	Str. Mitropoliei, nr. 26	2006	Franz Joseph Müller von Reichenstein 1740-1825. Descoperitorul telurului. Entdecker des Tellurs. Personalități sibiene. Hermannstädter Persönlichkeiten
Sebastian Hann	Str. Mitropoliei, nr. 13	2006	Sebastian Hann 1644-1713. Renumit artist în domeniul orfevrăriei, staroste al breslei aurarilor din Sibiu și orator al centumvirilor. Bedeutender Vertreter der Goldschmiedekunst Siebenbürgens, Vorsteher der Hermannstädter Goldschmiedezunft und Orator der Hundemannschaft. Personalități sibiene. Hermannstädter Persönlichkeiten

Thomas Altemberger	Str. Mitropoliei, nr. 2	2006	Thomas Altemberger *?-1491. Primar al Sibiulu 1470-1490; comandatarul „Primăriei Vechi” inițial casă de locuit. Hermannstädter Bürgermeister von 1470-1490; ließ das „Alte Rathaus”, damals als Wohnhaus, erbauen. Personalități sibiene. Hermannstädter Persönlichkeiten
Adolf Schullerus	Piața Huet, nr. 2	2006	Adolf Schullerus 1864-1928. Lingvist, etnograf, istoric, teolog și om politic de seamă; prim-preotevangleic 1907-1928. Sprachforscher, Volkskundler, Historiker, Theologe und Politiker; Stadtpfarre von Hmstadt. 1907-1928. Personalități sibiene. Hermannstädter Persönlichkeiten
Emil Sigerus	Piața Mare, nr. 5	2006	Emil Sigerus 1854-1947. Etnograf, colecționar de artă, întemeietor al unui muzeu de etnografie la Sibiu. Volkskundler, Kunstsammler, Gründer eines Volkskundemuseums in Hermannstadt. Personalități sibiene. Hermannstädter Persönlichkeiten

Georg Hecht	Piața Mare,
nr. 8	2006	Georg Hecht. *?-1496. Primar al Sibiului 1491/92 și 1495, conducător de oști în lupta antiotomată 1479 și 1493. Bürgerm. Hmst. 1491/92 u. 1495, Anführer des sächsischen Aufgebotes gegen die Türken 1479 und 1493. Personalități sibiene. Hermannstädter Persönlichkeiten
Petrus Haller	Piața Mare, nr.
10	2006	Petrus Haller. 1500-1569. Primar al Sibiului 1543-1556 și Comite al Națiunii Săsești 1557-1569. Bürgermeister von Hermannstadt 1543-1556 und Sachsengraf 1557-1569. Personalități sibiene. Hermannstädter Persönlichkeiten
Hans Otto
Roth	Forumul
Democrat al
Germanilor din
România, Str.
Gen. Magheru,
nr. 1-3	2006	Hans Otoo Roth 1890-1953. Cel mai de seamă om politic sas al perioadei interbelice, decedat în detenție comunistă. Bedeutendster sächs. Politiker der Zwischenkriegszeit; starb in einem kommunistischen Gefängnis. Personalități sibiene. Hermannstädter Persönlichkeiten

Josef Andreas
Zimmermann	Str.
Tipografilor,
nr. 23	2006	Josef Andreas
Zimmermann. 1810-1897.
Profesor la Academia
Săsească de Drept din Sibiu,
președinte al Consiliului
Evangelic Superior
din Viena. Professor
an der Hermannstädter
Rechtsakademie, Präsident
der Evangelischen
Oberkirchenrats in
Wien. Personalități si-
biene. Hermannstädter
Persönlichkeiten
Martin von
Hochmeister	Str. Timotei
Popovici, nr. 9	2006	Martin von Hochmeister
1767-1837. Publicist, edi-
tor al primei reviste din
Transilvania (1790); primar
al Sibiului 1818-1829.
Publizist, Herausgeber
der ersten siebenbürgis-
chen Zeitschrift (1790);
Bürgermeister von Hst.
1818-1829. Personalități
sibiene. Hermannstädter
Persönlichkeiten

Borsos Miklós	Str. Centumvirilor, nr. 7	2007	În această clădire a copilărit/ Ebben a házban töltötte gyermekéveit Borsos Miklós (Sibiu/Nagyszeben 1906 - 1990 Budapest). Sculptor, grafician, profesor universitar, laureat al premiilor Munkácsy, Kossuth și Premio Carrara, maestru emerit al artei. Szobrászművész, grafikus, főiskolai tanár, Munkácsy-, Kossuth- és Premio Carrara-Díjas, érdemes művész, kiváló művész. Omagiu adus de Asociația Sibiană HID și de administrația locală a Sectorului I. Budapesta. Az emléktáblát Állítottatta Nagyszebeni HÍD egyesület és a Budavari Önkormányzat.
Summitul statelor din Europa de Sud-Est	Turnul Sfatului, Piața Mare	2007	„Diversitate culturală, punte între patrimoniu și cultura viitorului”. Această placă a fost dezvelită cu ocaziei vizitei șefilor de stat, participanți la Summit-ul statelor din Europa de Sud-Est, București-Sibiu. „Cultural diversity, a bridge between the heritage and the culture of the future”. This plaque was unveiled on the occasion of the visit of the head of states, taking part in the South-Eastern European Countries Summit, Bucharest-Sibiu, 7-8 June 2008. Amplasat în cadrul programului Sibiu, Capitală culturală europeană - 2007

Andrei Șaguna	Str. Mitropoliei,
nr. 24	2008	Andrei Șaguna 1808-1873. Mitropolit, om politic, cărturar [în germană și franceză]. Comisia Națională a României pentru UNESCO
Conrad Haas	Piața Armelor,
nr. 10	2009	Conrad Haas 1509-1579, șef al Arsenalului din Sibiu, a inventat și experimentat racheta cu mai multe trepte. Între anii 1551-1579 a trăit în Transilvania. Werkleiter des Arsensals in Sibiu/Hermannstadt. Er erfand und testete die Stufenrakete. Er lebte von 1551 bis 1579 in Siebenbürgen.
Paul Wiener	Piața Huet, nr. 2	2009	Paul Wiener 1495-1554. În Slovenia susținător al reformatorului Porimus Truber, din 1549 predicator și primpreot în Sibiu, din 1553 primul episcop al Bisericii evanghelice C. A. din Transilvania [în slovenă și germană]. SPD Primož Trubar, Slovenija, 2009
Atanasie
Marian
Marinescu	Str.
Tipografilor,
nr. 22	2010	În această casă a locuit între anii 1900-1915 academicianul Atanasie Marin Marinescu, jurist, folclorist, istoric (n. 1839 Lipova, jud. Arad - m. 1915 Sibiu)

Oskar Pastior	Str. Gheorghe Lazăr, nr. 6	2011	»Indem ich schreibe, begede ich mich aber granz allein in die Mehrheit.« „Scriind, merg însă de unul singur în majoritate.” Oskar Pastior 1927-2006. In diesem Haus verbrachte der Dichter und Übersetzer seine Kindheit und Jugend. În casa aceasta poetul și traducătorul și-a petrecut copilăria și anii tinereții.
Bánffy György	Piața Mare, nr. 11	2013	Bánffy György 1746-1822. Gânditor iluminist, guvernator al Transilvaniei [în maghiară și germană; cu efigie]
Melvin Jones	Hotel Împăratul Romanilor, Str. Nicolae Bălcescu, nr. 4	2015	Melvin Jones January 13, 1879–June 1, 1961 “You can’t get very far until you start doing something for somebody else” Oscar Lions Club Sibiu [efigie]
Ștefan Stroia/
Silviu Țeposu	Str. Tipografilor, nr. 20	2015	Aici a fost casa lui Ștefan Stroia (1850-1918) Protonotar al comitatului Sibiu. Reconstructă de gine-rele său Profesor de istorie Silviu Țeposu (1882-1979) Președintele despărțământului ASTRA Sibiu și vicepreședinte al ASTREI
Ioan R. Mititel	Str. Bălcescu, nr. 6	2016	Mititel R. Ioan. N. 4 Feb. 1955–D. 21 Dec. 1989. Primul erou martir al Revoluției Române din Decembrie 1989 Sibiu

- Ion I. Lapedatu Str. Mitropoliei, nr. 16 2017 În această clădire a locuit și lucrat Ion I. Lapedatu 1876-1951. Economist, om politic român. Membru de onoare al Academiei Române. Director al „Băncii Generale de Asigurare”. Membru în Consiliul Băncii „Albina”. Ministru de Finanțe al României. Guvernator al Băncii Naționale a României. Fundația Lapedatu - Asociația culturală pictor Octavian Smigelschi. 17.11.2017
- Istorie locală Str. Filarmonicii, nr. 14 2017 Mesajul fundamental al istoriei sașilor transilvăneni, pe care-l rostesc piatra cetățitorilor, cărțile, tradițiile muncii și portului, este acela de a-l căuta neobosit pe Dumnezeu, de a nu renunța niciodată la lupta pentru libertate. Să avem toată viața respect față de celălalt, să prețuim solidaritatea și toleranța. Klaus Johannis [*sic!*], 8 August 2017 / Die grundlegende Botschaft der Geschichte der Siebenbürger Sachsen, zu lesen in den Steinen der Kirchenburgen, den Büchern, den Traditionen, ist jene, Gott unentwegt zu suchen und nie aufzuhören, für die Freiheit zu kämpfen. Es ist eine Mahnung, den anderen zu respektieren, Solidarität und Toleranz zu üben.

Centenar 1918	Biblioteca
ASTRA, Str.
George Barițiu,
nr. 5	2018	În această clădire a fost sediul central al Astreii, începând din 1905, asociația culturală care a înfăptuit unitatea culturală a românilor din Transilvania, care a premers și pregătit unitatea politică.
Centenar 1918	Str. Nicolae
Bălcescu, nr. 6	2018	În această clădire a fost sediul președintelui și al Resortului de Interne al Consiliului Dirigent al Transilvaniei, guvern provizoriu ales în ziua Marii Uniri, și care a coordonat integrarea Transilvaniei în Regatul României; a funcționat în Sibiu între decembrie 1918–noiembrie 1919.
Centenar 1918	Banca Albina,
Str. Mitropoliei,
nr. 16	2018	În această clădire a fost sediul primei și celei mai importante bănci românești din Transilvania înainte de Marea Unire din 1918, Banca Albina, înființată în 1872. A contribuit la ridicarea economică a românilor transilvăneni și a sprijinit generos învățământul și cultura românească.
Centenar 1918	Casa Dörr, Str.
Mitropoliei, nr.
28	2018	În această clădire a locuit Albert Dörr, primar al Sibiului în perioada Primului Război Mondial și al Marii Uniri.

Centenar 1918	Sediul PNR, Str. Mitropoliei, nr. 19	2018	În această clădire a fost sediul Partidului Național Român din Transilvania și Ungaria, începând din 1881, după unificarea celor două partide naționale românești din Transilvania și Banat. Acest partid a avut un rol fundamental în înfăptuirea Unirii Transilvaniei cu România.
Centenar 1918	Palatul de Justiție, B-dul Victoriei, nr. 11	2018	În această clădire s-au aflat sediile Resortului de Justiție și al Resortului de Alimentație și Comunicație ale Consiliului Dirigent al Transilvaniei, guvern provizoriu ales în ziua Marii Uniri, și care a coordonat integrarea Transilvaniei în Regatul României.
Centenar 1918	Muzeul de Artă Contemporană, Str. Tribunei, nr. 6	2018	În această clădire s-a aflat sediul Resortului Cultelor și Instrucțiunii Publice al Consiliului Dirigent al Transilvaniei, guvern provizoriu ales în ziua Marii Uniri, și care a coordonat integrarea Transilvaniei în Regatul României.
Centenar 1918	Spitalul CFR, Str. Constantin Noica, nr. 20	2018	În această clădire s-a aflat sediul Resortului Ocrotirii Sociale din cadrul Consiliului Dirigent al Transilvaniei, guvern provizoriu ales în ziua Marii Uniri, și care a coordonat integrarea Transilvaniei în Regatul României.

Centenar 1918	Școala de Aplicații pentru Unități de Sprijin de Luptă „General Eremia Grigorescu”, Str. Avrig, nr. 2-4	2018	În această clădire s-au aflat sediile Resortului Agriculturii și Resortului de Industrie din cadrul Consiliului Dirigent al Transilvaniei, guvern provizoriu ales în ziua Marii Uniri, și care a coordonat integrarea Transilvaniei în Regatul României.
Centenar 1918	Colegiul Național „Gheorghe Lazăr”, Str. Gheorghe Lazăr, nr. 1-3	2018	În această clădire s-au aflat sediile Resortului Armatei și al Siguranței Publice, ca și al Resortului Afacerilor Externe și Propagandă Ziaristică din cadrul Consiliului Dirigent al Transilvaniei, guvern provizoriu ales în ziua Marii Uniri, și care a coordonat integrarea Transilvaniei în Regatul României.
Centenar 1918	Clădire Mitropolie, Str. Dealului, nr. 13	2018	În această clădire s-a aflat sediul Resortului Organizării din cadrul Consiliului Dirigent al Transilvaniei, guvern provizoriu ales în ziua Marii Uniri, și care a coordonat integrarea Transilvaniei în Regatul României.
Centenar 1918	Hotel Continental Forum, Piața Unirii, nr. 10	2018	În această clădire au locuit în perioada funcționării Consiliului Dirigent al Transilvaniei, demnitarii care au dus la îndeplinire munca guvernului provizoriu ales în ziua Marii Uniri, și care a coordonat integrarea Transilvaniei în Regatul României.

Centenar 1918	Rectoratul
Universității
„Lucian Blaga”,
B-dul Victoriei,
nr. 10	2018	În această clădire a fost sediul Președintelui Consiliului Dirigent, Iuli Maniu, om politic și corifeu al mării Uniri.
Centenar 1918	Clădirea
Prefecturii, Str.
Andrei Șaguna,
nr. 10	2018	În această clădire, în iulie-august 1919, s-au desfășurat lucrările Marelui Sfat Național, instituit în ziua de 1 decembrie 1918 de Adunarea Națională de la Alba-Iulia ca organ provizoriu de reprezentare și conducere deplină și mandatat cu cele două mari reforme: electorală și agrară. Placă memorială dezvelită de Instituția Prefectului - județul Sibiu la 100 de ani de la Marea Unire din 1918.
Revoluția din
decembrie
1989	Colegiul
Național
„Gheorghe
Lazăr”, Str.
Gheorghe
Lazăr, nr. 1-3	2018	În 21 decembrie 1989, în fața acestei clădiri a avut loc prima confruntare din Sibiu dintre „Grupul Balanța” și forțele represive ale puterii comuniste.
Ilie Micu	Str. Avram
Iancu, nr. 10	2018	Ilie Micu 1916-1973. Compozitor, dirijor, profesor emerit
Revoluția
pașoptistă	Str. Avram
Iancu, nr. 27	2018	În timpul Revoluției Române de la 1848-1849 din Transilvania, aici a funcționat, între septembrie 1848-martie 1849, Comitetul Permanent al Națiunii Române. Placa comemorativă a fost amplasată de către Primăria Municipiului Sibiu, cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la Marea Unire din anul 1918. Sibiu - 2018

Summitul european	Clădirea Primăriei Municipiului Sibiu, Str. Bukenthal, nr. 2	2019	Această clădire a găzduit în 9 mai 2019 summitul european în care 27 de șefi de stat și de guvern din Europa s-au angajat să apere viitorul Uniunii Europene, semnând istorica „Declarație de la Sibiu”. On May 9, 2019 this building hosted the European Summit in which 27 heads of state and government in Europe committed to defending the future of the European Union, signing the historical “Declaration of Sibiu”. Primăria Municipiului Sibiu 2019
Revoluția din decembrie 1989	Clădirea Muzeului Național Brukenthal, Piața Mare, nr. 4-5	2019	1989-2019. În dimineața zilei de 21.12.1989, în fața acestui muzeu s-a aprins flacăra Revoluției anticomuniste din Sibiu
Wilhelm Binder	Clădirea sălii de sport a C. N. Samuel von Brukenthal și a Liceului de Artă, Str. Alexandru Odobescu, nr. 2	2021	100 de ani – Handbal în Sibiu. Prof. Wilhelm Binder – părintele handbalului sibiuan și românesc. Colegiul Național „Samuel von Brukenthal” Sibiu. 17 iunie 1921-17 iunie 2021

- Onisifor Ghibu Str. Ioan Rațiu, nr. 3 . În această casă a locuit și creat între anii 1940-1972 marele pedagog Acad. Onisifor Ghibu (31 mai 1883-31 oct. 1972) profesor și ctitor al Universității din Cluj, luptător convins pentru idealurile Astrei și militant de seamă pentru Marea Unire din 1918. Asociațiunea „Astra” [cu efigia lui Onisifor Ghibu]
- Andrei Șaguna Str. Nicolae Bălcescu, nr. 5 . Casele clerului ortodox român. Cumpărate de Episcopul Vasile Moga și folosite de Episcopia românilor ortodocși din Ardeal între 1819 și 1845. Sfântul Andrei Șaguna, Mitropolitul Transilvaniei, a locuit aici în primul deceniu al activității sale de ierarh (1846-1857), unde a convocat și primul Sinod diecezan ortodox.
- Lucian Bologa Str. Nicolae Bălcescu, nr. 5 . În această casă a locuit, în ultima perioadă a vieții sale profesor doctor Lucian Bologa (1901-1957) unul dintre cei mai de seamă pedagogi români. Despărțământul Sibiu al Astrei
- Radu Stanca Str. Alexandru Papiu-Ilarian, nr. 9 . În această casă a locuit poetul și dramaturgul Radu Stanca 1920-1962

Unirea 1918	Str. Alexandru D. Xenopol, nr. 1	.	În această clădire a funcționat între 9 Decembrie 1918–toamna anului 1919 Consiliul Dirigent al Transilvaniei, ales la 2 Decembrie 1918 la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia
Dr. Corneliu Diaconovici	Clădirea ASTRA, Str. Barițiu, nr. 5	.	Dr. Corneliu Diaconovici 1850-1928 [efigie]
Banca Albina	Str. Mitropoliei, nr. 16	.	În această clădire a funcționat între 1875-1948 Banca Albina S.A. Sibiu
Franz Binder	Piața Mică, nr. 11	.	Franz Binder 1829-1875 [efigie]
Christian Friedrich Samuel Hahnemann	Piața Mică, nr. 26	.	Între anii 1777-1779 a activat la Sibiu Christian Friedrich Samuel Hahnemann 1755-1843 medic german fondatorul homeopatiei
Lucian Blaga	Str. Ion Codru Drăgușanu, nr. 5	.	În această casă a locuit în perioada 1940-1946 Lucian Blaga (1895-1961) marele poet și gânditor al neamului
Gheorghe Șoima	Str. Timotei Popovici, nr. 12	.	Între anii 1939-1985 în această casă a trăit și a creat compozitorul și dirijorul Gheorghe Șoima 1911-1985
Emanoil Gojdu	Piața Mare, nr. 10	.	Fundația Gojdu [cu efigia lui Emanoil Gojdu]
Revoluția din decembrie 1989	Piața Mare (pavaj)	.	În amintirea celor căzuți în decembrie 1989 pentru libertate și adevăr
Iuliu Maniu	Spitalul Județean de Urgență, B-dul Corneliu Copusu, nr. 2-4	.	În acest spital a fost internat în 1945 Iuliu Maniu fost Prim Ministru al României. As. Ing. - PNȚCD - A.F.D.P. Sibiu

Plăci informative amplasate în Sibiu

Monumentul istoric	Locația	Anul	Inscripția
Arsenalul orașului	Piața Armelor, nr. 10	1965	Arsenalul orașului clădire construită în sec. al XV-lea folosită ca arsenal al orașului din 1427 apoi reședința delegaților otomani, spital militar și cazarmă. Sfatul Popular al Orașului Regional Sibiu 1965
Bastionul Haller	B-dul Corneliu Coposu	.	Bastionul Haller construit între anii 1558-1588 pentru întărirea colțului estic a celei de a treia centuri de fortificații a orașului. Mon. istoric nr. 2560
Biserica Azilului	Str. Azilului, nr. 4	.	Biserica Azilului construită în secolul al XIII-lea ca primă biserică a locuitorilor vechiului Sibiu
Biserica Evanghelică „Sfânta Maria”	Piața Huet	.	[Placa a fost înlăturată cu ocazia lucrărilor de restaurare]
Biserica Parohială Romano-Catolică „Sfânta Treime”	Piața Mare, nr. 3	.	Monument istoric. Biserica parohială romano-catolică „Sfânta treime” construită între anii 1726-1733 [în maghiară și germană]
Biserica Romano-Catolică Ursuline	Str. General Magheru, nr. 36	.	Monument istoric. Biserica romano-catolică a mănăstirii „Sfânta Ursula” construită în secolele XV-XVIII [în maghiară și germană]
Biserica Sf. Francisc	Str. Șelarilor, nr. 14	.	Monument istoric. Biserica romano-catolică a mănăstirii „Sfântul Francisc” construită în secolele XV-XVIII [în maghiară și germană]

Casa Maghiară	Piața Mare, nr. 11	.	Casa maghiară 1892 [în maghiară, germană și engleză]
Turnul Dulgherilor	Str. Cetății	.	[Placa a fost înlăturată cu ocazia lucrărilor de restaurare]
Turnul Olarilor	Str. Cetății	.	Turnul Olarilor construit la începutul sec. al XVI-lea a făcut parte din a treia centură de fortificații a orașului. A fost întreținut și apărat de breșla Olarilor. Mon. Istoric nr. 25558
Turnul Pânzarilor	Str. Cetății	1964	Turnul Archebuzierilor mai târziu Turnul Pânzarilor. Construit după 1450 împreună cu a treia centură de fortificații a orașului a fost întreținut și apărat de breșla archebuzierilor și breșla pânzarilor. Monument istoric nr. 2559. Sfatul Popular al Orașului Regional Sibiu - 1964
Turnul Sfatului	Piața Mare	1964	Turnul Sfatului. A fost poarta de intrare a celei de a doua centuri de fortificații a orașului de la sfârșitul secolului al XIII-lea. Năruindu-se parțial în 1586, a fost reclădit în 1588. În 1826 i s-a adăugat încă un etaj, primind înfățișarea de astăzi. Restaurat complet în 1961-1962. Monument istoric nr. 2557. Sfatul Popular al Orașului Regional Sibiu 1964
Zidul Cetății	B-dul Corneliu Coposu	1993	Construit în Secolul al XIV-lea ca centură de fortificații refăcut în prima jumătate a Secolului al XVII-lea și restaurat în anul 1963. Consiliul Municipal Sibiu 1993

Instrumentul de cercetare – Chestionarul

Politicile simbolice ale spațiului public în Sibiu *Chestionar online*

Vă invităm să participați la studiul pe care îl realizăm despre „Politicile simbolice ale spațiului public în Sibiu”, prin completarea acestui chestionar. Cercetarea face parte din proiectul „Politicile (re)denumirilor stradale: geografii simbolice și spații identitare în România postsocialistă” (NAMEscape) și este realizată de membri ai Centrului pentru Cercetare Socială din cadrul Universității „Lucian Blaga” din Sibiu. Chestionarul este adresat cetățenilor care locuiesc în municipiul Sibiu. Completarea chestionarului durează aproximativ 10–15 minute. Veți putea abandona în orice moment completarea chestionarului (deși noi vă rugăm să îl completați în întregime). Răspunsurile oferite de dumneavoastră vor rămâne confidențiale și anonime, iar datele strânse vor fi folosite exclusiv în scopuri de cercetare științifică. Vă mulțumim pentru disponibilitatea de a contribui cu răspunsurile dumneavoastră la această cercetare sociologică!

Locuiți în Sibiu?

1. Nu
2. Da

Cât de mulțumit sunteți de cum merg lucrurile în Sibiu?

1. Foarte nemulțumit
2. Nemulțumit
3. Nici nemulțumit, nici mulțumit
4. Mulțumit
5. Foarte mulțumit

Cât de importante sunt denumirile de locuri (nume de străzi și de instituții publice) ca simboluri politice și comemorative?

1. Deloc importante
2. Puțin importante
3. Nici importante, nici neimportante
4. Importante
5. Foarte importante

Cât de importante sunt monumentele, statuile și busturile ca simboluri politice și comemorative?

1. Deloc importante
2. Puțin importante
3. Nici importante, nici neimportante
4. Importante
5. Foarte importante

Vă rugăm să ne spuneți ce credeți despre eventualitatea redenumirii unor străzi și instituții publice din municipiul Sibiu.

În ce măsură ați fi de acord ca Bulevardul General Vasile Milea să fie redenumit.

1. Dezacord total
2. Dezacord parțial
3. Nici dezacord, nici acord
4. Acord parțial
5. Acord total

Cum considerați că ar trebui redenumit Bulevardul G-ral Vasile Milea?

(Răspuns opțional: dacă nu doriți să completați, puteți trece la următoarea întrebare)

Locuiți pe Bulevardul G-ral Vasile Milea?

1. Nu
2. Da

Denumirile de străzi cu conotații comuniste din cartierul Lazaret ar trebui redenumite (de ex.: Str. Egalității, Str. Solidarității, Str. Nicovalei, Str. Mașiniștilor etc.)

1. Dezacord total
2. Dezacord parțial
3. Nici dezacord, nici acord
4. Acord parțial
5. Acord total

Locuiți în cartierul Lazaret?

1. Nu
2. Da

Străzile denumite după personalități comuniste ar trebui redenumite (Str. Theodor Neculuță, Str. N. D. Cocea, Str. Dr. Ștefan Stâncă)

1. Dezacord total
2. Dezacord parțial
3. Nici dezacord, nici acord
4. Acord parțial
5. Acord total

Locuiți pe una dintre aceste străzi?

1. Nu
2. Da

În Sibiu, o singură stradă este numită după eroii care au murit în Revoluția din 1989 (Strada Maior Octavian Niță, ofițer MApN, ucis la Sibiu în decembrie 1989). În Sibiu au murit 99 de oameni în decembrie 1989.

Ați fi de acord ca anumite străzi din Sibiu să fie redenumite pentru a-i comemora pe eroii Revoluției?

1. Dezacord total
2. Dezacord parțial
3. Nici dezacord, nici acord
4. Acord parțial
5. Acord total

Câte străzi considerați că ar trebui redenumite pentru a-i comemora pe eroii Revoluției din 1989 morți la Sibiu?

(Răspuns opțional: dacă nu doriți să completați, puteți trece la următoarea întrebare)

Strada Nicolae Bălcescu din centrul orașului ar trebui redenumită pentru a comemora o personalitate sibiană.

1. Dezacord total
2. Dezacord parțial
3. Nici dezacord, nici acord
4. Acord parțial
5. Acord total

După care personalitate sibiană ar trebui redenumită Str. Nicolae Bălcescu?

(Răspuns opțional: dacă nu doriți să completați, puteți trece la următoarea întrebare)

Anumite străzi din centrul istoric ar trebui să revină la denumirile inițiale (șasești) (de exemplu: actuala Str. Liviu Rebreanu s-a numit Margarethengasse/Strada Margareta, Str. G-ral Magheru s-a numit Sporergasse/Str. Pintenului).

1. Dezacord total
2. Dezacord parțial
3. Nici dezacord, nici acord
4. Acord parțial
5. Acord total

Denumirile străzilor din Sibiu ar trebui afișate în plăcuțe bilingve (română și germană).

1. Dezacord total
2. Dezacord parțial
3. Nici dezacord, nici acord
4. Acord parțial
5. Acord total

În 2018, Casa de Cultură a Sindicatelor a fost redenumită Centrul Cultural „Ion Besoiu”, în memoria actorului sibian acuzat că ar fi avut legături cu Securitatea.

În ce măsură considerați că această redenumire a fost una inspirată?

1. Complet neinspirată
2. Parțial neinspirată
3. Nici inspirată, nici neinspirată
4. Parțial inspirată
5. Complet inspirată

Ați fi de acord cu schimbarea denumirii Centrului Cultural „Ion Besoiu”?

1. Dezacord total
2. Dezacord parțial
3. Nici dezacord, nici acord
4. Acord parțial
5. Acord total

Cum anume ați dori să fie redenumit Centrul Cultural „Ion Besoiu”?
(Răspuns opțional: dacă nu doriți să completați, puteți trece la următoarea întrebare)

De curând a fost inițiată o petiție pentru redenumirea Școlii „Radu Selejan” ca Școala „Mircea Ivănescu”.

Ați fi de acord cu redenumirea Școlii „Radu Selejan” în Școala „Mircea Ivănescu”?

1. Dezacord total
2. Dezacord parțial
3. Nici dezacord, nici acord
4. Acord parțial
5. Acord total

Ați semnat petiția inițiată în acest sens?

1. Da
2. Nu, nu o voi semna
3. Încă nu, dar intenționez să o semnez

Sunteți absolvent al Școlii „Radu Selean”?

1. Nu
2. Da

Ați fi de acord cu redenumirea Colegiului Național „Octavian Goga”?

1. Dezacord total
2. Dezacord parțial
3. Nici dezacord, nici acord
4. Acord parțial
5. Acord total

Cum anume ați dori să fie redenumit Colegiul Național „Octavian Goga”?

(Răspuns opțional: dacă nu doriți să completați, puteți trece la următoarea întrebare)

--

Sunteți absolvent al Colegiului Național „Octavian Goga”?

1. Nu
2. Da

În Sibiu există 4 străzi numite după femei și 235 numite după bărbați. Ați fi de acord ca autoritățile locale să redenumescă o parte din străzile numite după bărbați cu denumiri care comemorează femei?

1. Dezacord total
2. Dezacord parțial
3. Nici dezacord, nici acord
4. Acord parțial
5. Acord total

Ați fi de acord ca străzile nou-înființate să fie denumite preponderent după femei, pentru a echilibra raportul între sexe?

1. Dezacord total
2. Dezacord parțial
3. Nici dezacord, nici acord
4. Acord parțial
5. Acord total

Raportul existent reflectă contribuția fiecărui sex în istorie.

1. Dezacord total
2. Dezacord parțial
3. Nici dezacord, nici acord
4. Acord parțial
5. Acord total

Pentru ca o stradă să poată fi redenumită, autoritățile locale ar trebui să obțină acordul majoritar al:

	Dezacord total	Dezacord parțial	Nici dezacord, nici acord	Acord parțial	Acord total
Cetățenilor care locuiesc pe strada respectivă	☐	☐	☐	☐	☐
Cetățenilor care locuiesc în cartierul din care face parte strada respectivă	☐	☐	☐	☐	☐
Tuturor cetățenilor din Sibiu	☐	☐	☐	☐	☐
Autoritățile locale trebuie să poată redenumi străzile fără să se consulte cu locuitorii	☐	☐	☐	☐	☐

Ați fi de acord ca o stradă din Sibiu să poarte numele lui Klaus Iohannis?

1. Dezacord total
2. Dezacord parțial
3. Nici dezacord, nici acord
4. Acord parțial
5. Acord total

În 2018, autoritățile locale au inaugurat complexul Piața Habermann, pe locul unde a funcționat Fabrica de bere Habermann, fondată în 1857.

În ce măsură considerați că această denumire este una potrivită?

1. În foarte mică măsură
2. În mică măsură
3. Nici în mică, nici în mare măsură
4. În mare măsură
5. În foarte mare măsură

Anul trecut, autoritățile locale au organizat un vot public pentru desemnarea denumirii viitoarei zone de agrement și ecoturism de pe Dealurile Gușteriței. Numele câștigător a fost „Gușterland”.

Ați votat în cadrul acestei consultări?

1. Da
2. Nu
3. Nu am auzit de această campanie

Cum anume ați votat?

1. Gușterland
2. Colinele Gușteriței
3. Hermannstadt Adventure Park
4. Sibiu City Scape
5. ENjoy Sibiu
6. altă denumire

În ce măsură considerați potrivit numele „Gușterland” ca denumire pentru zona de agrement și ecoturism?

1. În foarte mică măsură
2. În mică măsură
3. Nici în mică, nici în mare măsură
4. În mare măsură
5. În foarte mare măsură

Ar fi o idee bună ca toate străzile din oraș să poarte denumiri numerice în locul numelor proprii (de ex.: Strada 1, Strada 2 etc.).

1. Dezacord total
2. Dezacord parțial
3. Nici dezacord, nici acord
4. Acord parțial
5. Acord total

În ce situații ați fi de acord ca autoritățile locale să vândă unui sponsor comercial denumirea Stadionului Municipal din Sibiu?

1. Sub nicio formă, numele stadionului nu trebuie comercializat
2. Doar unei companii locale
3. Oricărei companii private, dacă oferă un preț avantajos

Comaniile private ar trebui să poată cumpăra dreptul de a denumi, în scop comercial, străzile pe care sunt amplasate (de ex.: Strada Continental).

1. Dezacord total
2. Dezacord parțial
3. Nici dezacord, nici acord
4. Acord parțial
5. Acord total

În luna august 2021, o statuie de bronz înaltă de 3 metri reprezentându-l pe Baronul Samuel von Brukenthal urmează să fie amplasată în Piața Mare, în apropierea Palatului Brukenthal.

Ați auzit de acest proiect?

1. Nu
2. Da

Amplasarea statuii lui Samuel von Brukenthal în Piața Mare este o idee bună.

1. Dezacord total
2. Dezacord parțial
3. Nici dezacord, nici acord
4. Acord parțial
5. Acord total

În 2020, a fost inaugurat bustul regizorului Radu Stanca în parcul din fața Teatrului Național „Radu Stanca”.

În ce măsură considerați că a fost o idee bună?

1. În foarte mică măsură
2. În mică măsură
3. Nici în mică, nici în mare măsură
4. În mare măsură
5. În foarte mare măsură

În 2018, a fost inaugurat bustul omului politic Alexandru Vaida-Voevod în Parcul Astra.

În ce măsură considerați că a fost o idee bună?

1. În foarte mică măsură
2. În mică măsură
3. Nici în mică, nici în mare măsură
4. În mare măsură
5. În foarte mare măsură

În 2013, sculptorul Radu Aftenie a realizat un bust din bronz al lui Avram Iancu. Ministerul Culturii condus de UDMR a refuzat să dea aviz pentru amplasarea bustului în Parcul Astra. În 2018, bustul a fost dezvelit în curtea Academiei Forțelor Terestre din Sibiu.

În ce măsură considerați că locul bustului lui Avram Iancu este în Parcul Astra?

1. În foarte mică măsură
2. În mică măsură
3. Nici în mică, nici în mare măsură
4. În mare măsură
5. În foarte mare măsură

Vă rugăm să evaluați în ce măsură sunteți de acord cu următoarele afirmații:

	În foarte mică măsură	În mică măsură	Nici în mică, nici în mare măsură	În mare măsură	În foarte mare măsură
Sunt mândru că sunt sibian	☐	☐	☐	☐	☐
Sunt mândru că sunt român	☐	☐	☐	☐	☐
Sunt mândru că sunt european	☐	☐	☐	☐	☐

Vă rugăm să evaluați în ce măsură sunteți de acord cu următoarele afirmații:

	Dezacord total	Dezacord parțial	Nici dezacord, nici acord	Acord parțial	Acord total
Înainte de 1989, era mai bine în România	☐	☐	☐	☐	☐
Statul este dator să intervină în economie pentru a corecta imperfecțiunile pieței	☐	☐	☐	☐	☐

Evenimentele din decembrie 1989 care au dus la prăbușirea regimului comunist în România pot fi descrise ca:

1. Revoluție
2. Lovitură de stat
3. Revoltă populară deturnată printr-o lovitură de stat
4. Altcumva

Cum anume?

(Răspuns opțional: dacă nu doriți să completați, puteți trece la următoarea întrebare)

Vă rugăm să evaluați în ce măsură sunteți de acord cu următoarele afirmații:

	În foarte mică măsură	În mică măsură	Nici în mică, nici în mare măsură	În mare măsură	În foarte mare măsură
Persoanele din alte regiuni ale țării care s-au stabilit în Sibiu contribuie la dezvoltarea orașului	☐	☐	☐	☐	☐
Moștenirea culturală și materială a sașilor este definitivă pentru identitatea Sibiului	☐	☐	☐	☐	☐

Cât de autentică este imaginea Sibiului de oraș cultural?

1. În foarte mică măsură
2. În mică măsură
3. Nici în mică, nici în mare măsură
4. În mare măsură
5. În foarte mare măsură

Sunteți născut în municipiul Sibiu?

1. Nu
2. Da

De câți ani locuiți în municipiul Sibiu?

Care este vârsta dumneavoastră (în ani împliniți)?

Dumneavoastră sunteți:

1. Femeie
2. Bărbat

Care este cea mai înaltă formă de învățământ pe care ați absolvit-o?

1. Studii primare, gimnaziale sau profesionale
2. Studii liceale sau postliceale
3. Studii superioare

Dumneavoastră sunteți:

1. Român
2. Maghiar
3. German
4. Rom
5. Altă etnie

În care dintre categoriile de mai jos se încadrează situația dvs. religioasă?

1. Ortodoxă
2. Romano-Catolică
3. Greco-Catolică
4. Protestantă
5. Neoprotestantă
6. Fără religie
7. Ateu
8. Alta

Care dintre următoarele afirmații descrie cel mai bine situația dumneavoastră ocupațională din prezent? Dacă sunt mai multe afirmații potrivite pentru situația dumneavoastră, vă rugăm să alegeți o singură variantă care descrie cel mai bine situația în raport cu piața muncii.

1. Am un loc de muncă plătit (angajat/ă)
2. Am propria afacere
3. Lucrez pe cont-propriu (PFA – Persoană Fizică Autorizată)
4. Sunt elev(ă)/student(ă)
5. Nu am un loc de muncă, dar caut activ un loc de muncă
6. Nu am un loc de muncă pentru că sunt bolnav(ă) cronic sau cu dizabilități
7. Sunt pensionar(ă)
8. Casnic(ă) – am prestat muncă neplătită în gospodărie (inclusiv îngrijirea copiilor sau a altor persoane)

Pe o scală a bunăstării economice de la 0 la 10, unde 0 înseamnă foarte sărac și 10 foarte bogat, dumneavoastră unde vă situați?

0. 0 Foarte sărac
1. 1
2. 2
3. 3
4. 4
5. 5 Nici sărac, nici bogat

6. 6

7. 7

8. 8

9. 9

10. 10 Foarte bogat

Indice nominal și tematic

- 1 Mai 49
6 Martie 49, 52
23 August 49, 55
30 Decembrie 49, 54, 107
Ion Besoiu 90, 134, 135, 137
 Centrul Cultural „Ion Besoiu”
 43, 64, 65, 72, 131, 132, 134,
 136, 137
- A
- Academia Forțelor Terestre „Ni-
colae Bălcescu” 61, 64, 144,
265, 266, 275, 325
Academia Republicii Populare
 Romîne (R.P.R.) 56
Academia Română 93, 157, 159,
281, 312
Adam Smith 34
Adolf Hitler 160, 161
Ady Endre 304
Alba Iulia 1, 2, 3, 100, 133, 252,
255, 259, 291, 298, 302, 309,
313, 316
Albert Huet 49, 84, 94, 104
al Doilea Război Mondial 55, 57,
85, 90, 94, 106, 117, 184, 256,
306
al doilea sex 210, 339
Alexandru Averescu 3, 158, 312
Alexandru C. Cuza 159
Alexandru Ioan Cuza 140, 192,
196, 265, 269, 272
Alexandru Lapedatu 312
Alexandru Marghiloman 282
Alexandru Moghioroș 54
Alexandru Papiu-Ilarian 264, 309
Alexandru Sahia 50
Alexandru Vaida-Voevod 2, 158,
249, 254
Ana Ipătescu 196, 197, 198, 202
Ana Pauker 200, 201
Andreas Armbruster 84, 104
Andrei al II-lea al Ungariei 4
Andrei Bârseanu 93
Andrei Pippidi 19, 248
Andrei Șaguna 2, 51, 90, 93, 138,
144, 145, 146, 149, 150, 169,
252, 257, 259, 262, 268, 296,
309
André-Marie Ampère 51
Andreo Cseh 274
antisemitism 160, 161, 163, 167,
168, 169, 174, 175, 178, 179,
180, 289
antreprenori mnemonici 156
aparatul ideologic statal 14
aparatul represiv statal 15
Arad 18, 55, 71, 124, 314, 315
arene memoriale 13, 19, 23
Armata Roșie 16, 49, 50, 63, 258
Áron Márton 298
Asociația Calea Neamului 295,
296, 297
Asociațiunea Transilvană pen-
tru Literatura Română și
Cultura Poporului Român
(ASTRA) 3, 90, 158, 169,
269, 272, 311
Astrid Fodor 114, 279, 281, 288,
302
Atelierele Grivița 55
Aurel Dragomir 61
Avram Iancu 140, 141, 143, 145,
146, 266, 269, 272, 275, 289,
295, 296, 297, 300, 307, 308,
309, 310, 311, 312, 313, 314,
315, 316, 318, 319, 320, 321,
322, 323, 324, 325, 326, 327,
329, 330, 331, 332, 340
 comuna Avram Iancu 319

Str. Avram Iancu 253, 319, 320
Axente Sever 308, 309

B

Bacău 55
Badea Cârțan 252, 257, 259, 306
Banca Albina 3, 93, 158
Bánffy György 274
baronul de Haussmann 14
bătălie mnemonică 155
Benedict Anderson 33
Berlin 18, 145, 181, 192, 216
Bistrița 99, 316
Blaj 2, 3, 308, 309, 315
blazare monumentală 245
Brașov 18, 45, 52, 55, 61, 63, 84, 99,
102, 107, 133, 158, 196, 257,
258, 296, 297, 316, 336
Orașul Stalin 85, 107, 257
Bristol 23
Bucura Dumbravă 199, 202
București 4, 14, 18, 47, 48, 51, 54,
55, 56, 58, 60, 68, 69, 70, 71,
72, 85, 108, 122, 133, 134,
135, 143, 145, 159, 160, 163,
179, 183, 184, 192, 193, 194,
196, 222, 227, 257, 258, 273,
282, 295, 297, 315, 316, 319
Budapesta 22, 98, 107, 158, 323
bust 156, 157, 164, 165, 166, 185,
256, 305, 306, 307, 315, 316,
318, 319, 320, 322, 326, 330,
332

C

Câmpeni 310, 313, 316, 318, 319,
320
Capitală Europeană a Culturii 5,
31, 66, 109, 114, 219, 273,
274, 305
capital simbolic 156, 190
Carl O. Sauer 21
Carol al II-lea 71, 159, 160, 162
Carol I 106, 141, 142, 143, 144,
145, 147

cartierul Hipodrom 62
cartierul Lazaret 58, 59, 337
Casa de Cultură a Sindicatelor
132, 133, 136, 138
cavalerul Hermann 332
Cecil Rhodes 23
Celestin al III-lea 4
Centenarul Unirii 324
centru civic 90, 133
Cetățean de Onoare 134, 135, 165
Charles de Gaulle 257
Cimitirul Eroilor din Valea Uzului
296
Cisleithania 98
Ciucea 146, 157, 159, 164, 165, 166
Clara Zetkin 198, 200, 202
Cloșca 1, 282, 290, 291, 293, 294,
295, 297, 298, 302
Cluj 18, 55, 93, 102, 123, 145, 148,
157, 158, 159, 163, 166, 174,
276, 308, 311, 313, 315, 379
Cluj-Napoca 34, 52, 61, 102, 103,
164, 165, 166, 196, 220, 222,
224, 229, 295, 298, 308, 316,
318, 319, 320, 379
Comitetul Național Român 3, 309,
320
comunism 4, 27, 43, 44, 47, 48, 54,
55, 56, 57, 60, 69, 70, 79, 85,
94, 108, 114, 123, 149, 155,
178, 201, 202, 258, 262, 263
comunitate imaginată 33
Consiliul Dirigent al Transilvaniei
3, 100, 157, 158, 272, 324
Consiliul Național pentru Studi-
erea Arhivelor Securității
(CNSAS) 135
Consiliul Național Român 158
Constanța 55, 71, 125, 133, 196,
222, 258
Constantin Brâncoveanu 141
Constantin Brâncuși 141
Constantin C. Giurescu 314
Constantin Noica 50, 60, 138, 143,
145, 146, 169
Constantin Prezan 312

Constituția din 1923 101
 consultare publică 183, 186, 187,
 188, 240, 241, 338
 continuitate toponimică 55
 corectitudine politică 168, 180
 Cornel Diaconovici 3
 Corneliu Coposu 45, 49, 251, 381
 Corneliu Medrea 166
 Craig Young 54, 58
 Craiova 196, 297
 Crișan 1, 282, 290, 295, 297, 298
 Cristofor Columb 246
 cultul personalității 55, 108

D

damnatio memoriae 120, 162, 182,
 245
 Daniel von Klocknern 277
 Daniil Popovici Barcianu 143,
 145, 146
 Dan Perjovschi 8, 72
 Deak Arpad 280
 decomemorare 51, 122
 Decretul-lege nr. 100 din 14 martie
 1990 44, 102, 182
 democrație participativă 190
 democrație toponimică 187, 240
 denumiri numerice 118
 Derek H. Alderman 139
 dezvoltare comunitară 233, 236,
 240
 Dimitrie Cantemir 141
 Dimitrie Eustatievici 3
 dislocare semantică 54, 75
 diviziune digitală 241
 Doamna Oltea 192
 Doftana 55
 Doina Cornea 71
 Dolores Ibárruri 197, 198, 202
 Donca Simo 201, 202
 Dosarul Revoluției 61, 69, 70
 Dr. A. Kornhauser 50, 94
 Dr. Petru Groza 55, 101, 200
 Dr. Ștefan Stâncă 56, 57, 59
 Duncan Light 54, 58

E

Ecaterina Teodoroiu 196, 197,
 198, 217, 264
 Ecaterina Varga 196, 197, 199, 202
 edictul de concivilitate 4, 90, 277
 Eduard Albert Bieltz 50
 Edward Colston 23, 246
 efecte perverse 122
 Elena Caragiani-Stoienescu 215
 Elena Cuza 50, 192, 196, 202
 Elena Pavel 50, 197, 198, 201, 202
 Emil Cioran 65, 89, 138, 149, 156,
 169, 174
 Emil Sigerus 101, 149, 379
 Ernst Richard Boege 332
 Eroii Revoluției 64, 66
 Eugen Ionescu 180
 Europa 16, 17, 18, 76, 81, 87, 107,
 112, 116, 120, 121, 129, 154,
 176, 193, 194, 212, 227, 231,
 248, 274, 279, 286, 302, 328,
 330

F

Fabrica Balanța 58
 Ferdinand I 1, 50, 84, 106, 144,
 146, 147, 166, 170, 256, 296,
 312, 313
 Festivalul de Jazz de la Sibiu 109
 Festivalul Internațional de Teatru
 Sibiu (FITS) 30, 109
 Filip Moldoveanul 3
 filogermanism 118
 Florian Aaron 2
 Florian Rieger 94
 Forumul Democrat al Germanilor
 din România (FDGR) 291
 Francisc I al Austriei (1768–1835)
 249
 Francisc Iosif I 84, 106
 frații Posch 84, 105
 Friedrich Engels 51
 Friedrich Hayek 218
 Friedrich Nietzsche 339
 Friedrich Schiller 94, 249, 251

G

- Gabriela Szabo 108
 Galați 55, 183, 185, 196
 Gary Alan Fine 156
 geografia memoriei 21
 geografia umană 21, 190, 222
 geografie simbolică 7, 21, 25
 Georg Andreas von Reisenfels 104
 George Bariț 2, 123, 143, 145, 146,
 249, 251, 256, 269
 George Călinescu 168
 George Coșbuc 141, 159, 252, 256
 George Enescu 51
 Georg Hecht 105
 Georg Simmel 9
 germanitatea Sibiului 4, 90, 94,
 111, 114, 115, 235, 272
 Gheorghe Funar 298
 Gheorghe Gheorghiu-Dej 45, 48,
 56, 201
 B-dul Gheorghe Gheorghiu-Dej
 259
 Gheorghe I. Brătianu 314
 Gheorghe Lazăr 2, 66, 90, 123,
 134, 145, 146, 150, 169, 170,
 252, 253, 257, 259, 265, 268,
 293, 296, 298, 305, 322
 Colegiul Național „Gheorghe
 Lazăr” 144, 268
 Gheorghe Șoima 50
 G-ral Magheru 95, 217
 G-ral Paul Teodorescu 71
 Grigore Moisil 141
 Grupul Etnic German 291
 Gustav Kapp 105
 Gușterland 187, 236, 237, 238, 239
 G. W. F. Hegel 94

H

- Habermann Markt 233, 234, 235,
 236, 239, 240
 Haia Lifșiț 197, 199, 201
 Hamburg 195
 Harlem 122
 hegemonie masculină 195

- Helsinki 18, 102, 192, 216
 Henric al IV-lea 18, 192
 Henri Coandă 50, 60, 140, 143,
 145, 147
 Henri Jean-Baptiste Grégoire 181
 Henri Lefebvre 15, 191
 Hermann Oberth 51, 90, 94, 147,
 252, 253, 256
 Hermannstadt 18, 24, 84, 99, 102,
 237, 238, 249, 255, 274, 275,
 377, 378, 379
 Holocaust 178
 Holocaustul românesc 161, 180
 Ziua Internațională de Comemo-
 rare a Victimelor Holocaustu-
 lui 179
 Ziua Națională de Comemorare
 a Holocaustului 179
 Horea 1, 282, 289, 290, 291, 293,
 294, 295, 297, 298, 302, 310
 Hortensia Cosma 158
 Ho Și Min 70
 Hunedoara 49, 55, 71, 98, 148, 315,
 316

I

- Iași 56, 158, 164, 166, 167, 168,
 169, 196, 289, 296, 318
 identificări socio-spațiale 32
 Ilie Măcelariu 320, 324
 Ilie Măcelaru 51
 Ilie Pintilie 45, 51, 55
 Imperiul Austro-Ungar 83, 92, 97,
 98, 104, 203, 310
 Imperiul Habsburgic 256, 279
 inegalitate de gen 193, 194
 Institutul Național pentru Stu-
 dierea Holocaustului din
 România „Elie Wiesel”
 (INSHR-EW) 167, 168
 Întreprinderea „Independența”
 58, 198
 invizibilitatea femeilor 122, 338
 Ioana Cantacuzino 215
 Ioan Budai-Deleanu 51

Ioan Buteanu 308, 314
 Ioan Cîndea 157, 272
 Ioan Lupaș 2, 50, 158, 265, 312
 Ioan Nepomuk 256
 Ioan Piuaru Molnar 2
 Ioan Rațiu 2, 269
 Ioan R. Mititel 61, 65
 Ioan Slavici 144, 145, 146, 252,
 257, 259, 267
 Ion Agârbiceanu 51
 Ion Antonescu 101, 161, 163, 179
 Ion Creangă 140, 141, 164
 Ion Dodu Bălan 158, 162, 170
 Ionel Brătianu 312
 Ion G. Duca 252, 256
 Ion Iliescu 134, 315
 Ion Luca Caragiale 144, 145, 147,
 267
 Ion Moța 159
 Ion Negoitescu 174
 Iosif al II-lea 83, 90, 93, 105, 249,
 251, 283, 290, 291, 293, 294,
 303
 Iosif Sterca-Șuluțiu 2, 265
 Iosip Broz Tito 107
 Iulia Hașdeu 57, 107, 192
 Iuliu Maniu 45, 51, 254, 312, 332
 I. V. Stalin 85, 107, 162, 201, 202,
 257, 258, 282
 Orașul Stalin 85, 107, 257
 Raionul. I. V. Stalin 107
 Str. I. V. Stalin 85, 107
 Izmir 121

J

Jan Assmann 311
 Ján Levoslav Bella 274
 J. G. Bayer 84, 93
 Jocurile Olimpice de vară din 2000
 de la Sydney 108
 Johannes Honterus 4, 84, 94, 105
 Johannes Wayda 105
 Johann Honterus 94
 Juan de Oñate 246
 J. W. Goethe 94

K

Karl Marx 45, 48, 56
 Katherine Verdery 85, 247, 248
 Kiev 17
 Klaus Iohannis 82, 90, 94, 104,
 108, 109, 111, 113, 114, 115,
 118, 275, 279, 284, 288, 290,
 291, 292, 299, 307, 321
 Konrad Hass 49
 Košice 83
 Kossuth Lajos 308
 Kurtfritz Handel 262

L

Laurian Stăncescu 322, 324
 Legea nr. 86 din 6 februarie 1945
 privind Statutul Naționali-
 tăților Minoritare 101
 Legea pentru declararea lui Avram
 Iancu „Erou al Națiunii
 Române” 322
 Leonard Doroftei 108
 Liga Apărării Național Creștine
 (LANC) 159
 Lili Paneth Gottlieb 50, 197, 198
 Str. Lili Paneth Gottlieb 202
 Liuba Sevțova 199, 202
 Liviu Rebreanu 50, 95, 141, 142
 locuri ale memoriei 1, 63, 67, 139,
 165, 178, 223, 315, 335, 380
 Louis Althusser 14
 lovitură de stat 68, 82
 Lucian Blaga 8, 50, 90, 141, 142,
 145, 146, 149, 150, 166, 174,
 202, 265
 Universitatea „Lucian Blaga”
 din Sibiu 3, 8, 148, 281
 Lugoj 99
 Luxemburg 31, 109, 202, 216, 253,
 273

M

Madrid 195, 206, 216
 maghiarizare 98

- magistratul orașului 83, 101, 105, 257, 379
- mândrie colectivă 32, 33
- mândrie locală 89
- mândrie națională 32, 89
- Manhatann 122
- Mannheim 120
- Maoz Azaryahu 16, 19, 21, 22, 54, 75
- Marc Bloch 303
- Margaret Thatcher 218
- Mărginimea Sibiului 157, 169
- Maria Terezia 93, 249, 251, 277, 289, 292, 294, 304, 306
- Markus Pempflinger 104
- Martin Edler von Hochmeister 105
- Martin Hochmeister 94, 105, 337, 379
- martiril proletari 55
- masculinizare a spațiului 217
- Matei Corvin 313
- Maurice Halbwachs 302
- Maxim Gorki 50
- Max Weber 13, 17
- M. Christine Boyer 13
- Mediaș 99, 147
- Melvin Jones 275
- memorie critică 336, 337, 338, 340
- memorie democratică 338
- memorie postmodernă 337
- memorii competitive 273
- merite istorice ale bărbaților și femeilor în istorie 207
- Michael Brekner 276
- Michael Konrad von Heydendorff 93
- Michael Lutsch 105
- Michel Foucault 14, 120
- Mihai Beniuc 162, 170
- Mihai Eminescu 21, 140, 141, 161, 185, 192, 252, 256, 269, 272
- Mihai I 71, 85, 106, 183, 184, 186
- Mihail Kogălniceanu 185
- Mihai Viteazul 1, 21, 134, 140, 141, 198, 296
- B-dul Mihai Viteazul 62, 202
- Str. Mihai Viteazul 125
- Mikhail Bakhtin 20
- Milan Hodža 274
- Milan Kundera 16
- militarizare toponimică 217
- Milton Friedman 218
- Milton Keynes 120
- minorități naționale 100, 103
- Mircea Ivănescu 90, 138, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 155
- Mircea Vulcănescu 179
- Miron Cristea 159, 312
- mișcarea Black Lives Matter (BLM) 23, 248
- monumente 5, 6, 13, 15, 16, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 27, 39, 62, 63, 163, 180, 191, 193, 245, 246, 248, 249, 251, 255, 256, 260, 262, 263, 264, 267, 268, 271, 274, 275, 282, 286, 288, 289, 305, 306, 315, 328, 330, 332, 335, 336, 339, 340, 341
- monumente de for public 263, 292, 323
- Moscova 49, 50, 60, 158
- multiculturalism 19, 94
- Muzeul Lenin-Stalin 201
- Muzeul Național Brukenthal 65, 264, 279, 280, 281, 305, 306

N

- Nadeja Krupskaia 199
- Nadeja Krupskaia 202
- Napoleon al III-lea 14
- naționalism 120, 155, 174, 192, 202, 215, 312
- Naum Corcescu 315
- N. D. Cocea 56, 57, 59
- neoliberalism 218, 221
- neotoponimie 205, 211
- New Winchelsea 120
- Nichita Hrușciiov 85
- Nicolae Bălan 3, 266, 312, 313
- Nicolae Bălcescu 61, 64, 82, 85, 89,

141, 144, 145, 147, 265, 266,
319, 325, 326
Str. Nicolae Bălcescu 65, 82, 85,
86, 88, 89, 107, 202, 219, 325,
381
Nicolae Ceaușescu 55, 61, 69, 70,
85, 108, 202, 315
Nicolae Iorga 51, 140, 142, 144,
145, 147, 267, 312
Str. Nicolae Iorga 252, 254, 259,
324
Nicolae Paulescu 179, 180
Nicolae Titulescu 50
Nicu Ceaușescu 61
nomenclatoarele stradale 19, 24,
43, 45, 53, 55, 108, 118, 120,
192, 194, 195, 196, 336
nomenclator numeric 124, 131
nostalgie după comunism 34

O

Octavian Goga 2, 49, 90, 106, 138,
141, 142, 146, 155, 157, 158,
159, 160, 161, 162, 163, 165,
166, 167, 168, 169, 170, 171,
173, 175, 177, 179, 180, 252,
257, 259, 265, 268, 289, 312,
340
Colegiul Național „Octavian
Goga” 43, 123, 131, 144,
156, 165, 169, 170, 171, 172,
173, 174, 175, 178, 268
Str. Octavian Goga 156, 166
Octavian Niță 49, 62, 64, 65, 217
Str. Mr. Octavian Niță 62, 274
Olga Bancic 197, 200, 201, 202
Onisifor Ghibu 2, 50, 143, 146,
265, 268
onomastică 19
Oradea 103, 133, 164, 196, 296,
298, 304, 316
oraș cultural 5, 30, 31, 32, 34, 76,
81, 87, 109, 112, 114, 116,
128, 153, 155, 176, 211, 231,
286, 288, 328, 330

oraș-martir 4, 47, 61, 63, 68, 72,
273
oraș memorial 13, 24, 248, 335
orașul text 22
Organizația Națiunilor Unite
pentru Educație, Știință și
Cultură (UNESCO) 22
Organizația Tratatului Atlanticu-
lui de Nord (NATO) 218
Oslo 50, 216
Otto Nutz 257
Otto von Bismarck 246

P

Padova 195
Panteonul Moșilor 314
Parcul Astra 161, 169, 223, 249,
251, 252, 253, 254, 256, 257,
259, 260, 262, 290, 306, 307,
321, 322, 325, 326, 327, 329,
330, 340
Parcul Sub Arini 56, 251, 252, 256,
262, 263
Parcul Tolbuhin 185
Partenie Cosma 149, 158
Partidul Alianța pentru Unirea
Românilor (AUR) 322
Partidul Comunist din România
(PCdR) 101
Partidul Comunist Român (PCR)
61, 69, 70, 200, 201, 202
Partidul Muncitoresc German-Soc-
ialist (NSDAP) 159
Partidul Național Agrar
(PNA) 159
Partidul Național Creștin
(PNC) 159
Partidul Național (PNL) 321
Partidul Social Democrat
(PSD) 184
Partidului Național Român
(PNR) 3
patriarhalism 191
patrimoniul toponimic 131
Pecica 124, 125

peisaj cultural 13, 21, 22
 peisaj lingvistic 19, 96, 97, 99, 114, 182, 221
 peisaj memorial 21, 22, 67
 perspectiva conflictualistă 22, 23
 perspectiva semiotică 22
 Peter Jacobi 280
 Petőfi Sándor 253, 259, 261, 263
 Petru Poni 50
 Petru Rareș 141
 Piața Huet 49, 82, 89, 249, 251
 piață imobiliară 190
 Piața Mare 51, 61, 65, 66, 82, 90, 106, 187, 220, 234, 253, 254, 256, 257, 264, 273, 274, 275, 277, 279, 280, 283, 288, 289, 292, 295, 296, 297, 304, 305, 322, 325, 330, 331, 341
 Piața Mică 52, 82, 106
 Piața Republicii 51, 61, 62
 Pierre Bourdieu 209
 Pierre Nora 302
 plăci comemorative 6, 24, 268, 271, 272, 273, 312
 plăcuțe bilingve 96, 97, 103, 111, 113, 118, 124, 236, 284
 plăcuțe stradale 24, 97, 104, 114, 195
 plan urbanistic 120, 123
 Ploiești 71, 108, 133, 196
 politici ale memoriei 6, 24
 politici memoriale 27
 Pompeiu Onofreiu 50
 postsocialism 45, 185, 248
 Praga 60, 98
 Prezidiul Marii Adunări Naționale 181
 Primăvara de la Praga 17
 Primul Război Mondial 84, 93, 121, 158, 166, 185, 197, 198, 234, 245, 255, 306, 314
 Priscilla Parkhurst Ferguson 22
 producere socială a spațiului 191

R

Rabindranath Tagore 274
 Radu Aftenie 66, 257, 322, 326
 Radu Selejan 146, 147, 148, 149, 150, 151, 155, 156
 Școala Gimnazială „Radu Selejan” 131, 138, 144, 147, 148, 150, 151, 152, 153, 155, 173, 174
 Radu Stanca 50, 90, 150, 234, 254, 324
 Radu Vancu 8, 147, 148, 149, 150, 151, 156
 Râmnicu Sărat 179
 Răscoala de la 1784 282, 295
 Rășinari 145, 146, 156, 157, 164, 165, 166, 170
 Războiul Civil American (1861-1865) 246
 Războiul de Independență 18
 redenumiri stradale 44, 47, 48, 52
 Regina Maria 84, 106, 144, 146, 147, 170, 312, 313
 reinventarea germanității 94
 relații de putere 19, 22, 118, 192
 Republica Democrată Germană (RDG) 248
 Republica Federală Germană (RFG) 80
 Republica Populară Română (RPR) 80, 85, 94, 97, 107, 117, 122, 156, 170, 181, 197, 200, 201, 257, 337
 Republica Socialistă România (RSR) 69, 79, 97, 102, 107, 132, 133, 258
 Reuben Rose-Redwood 119, 122
 revenire la vechile denumiri săsești 111
 Revoluția Franceză din 1789 18, 181, 192
 Revoluția Portocalie 248
 Revoluția Română din decembrie 1989 63, 270, 289

- Revoluția Română din Decembrie 1989 4, 5, 63, 64, 70, 71, 270, 274
- Revoluția Rusă din 1917 63
- reziduuri toponimice 54, 57, 185
- Robert E. Lee 246
- Robert Musil 245, 246
- Rodion Malinowski 107, 184
- Roma 193, 194, 195, 216
- România Mare 92, 93, 97, 100, 142, 311, 315
- românizare 79, 91, 93, 100, 114, 117, 181, 288
- Ronald Reagan 218
- Rosa Luxemburg 45, 126, 198, 200
- Rotary Club Sibiu 280
- Rudolf Maier 50
- S**
- S. A. Makarenko 50
- Samuel von Brukenthal 50, 89, 146, 147, 169, 187, 254, 264, 275, 276, 277, 278, 279, 281, 282, 283, 284, 285, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 299, 301, 302, 303, 304, 305, 307, 325, 330, 331, 332, 340, 341
- Colegiul Național „Samuel von Brukenthal” 144
- Str. Samuel von Brukenthal 94, 305
- vandalizarea statuii 299
- Sándor Petőfi 45, 323
- Sankt Petersburg 120
- sași 4, 49, 80, 83, 90, 91, 94, 104, 105, 112, 114, 116, 117, 118, 129, 236, 270, 279, 284, 286, 287, 302, 328, 330
- etnici germani 79, 92, 96
- Securitate 69, 135
- semiotica politică 23
- semiotică politică 19, 22
- Sevastopol 49, 50, 60
- Sfântu Gheorghe 45, 124, 125, 148, 227, 228
- Sighișoara 99, 164
- Silviu Dragomir 313, 315, 320
- simboluri comuniste 51
- Simeon Groza 314
- Simion Mehedinți 51
- Simone de Beauvoir 210, 339
- Simon Schreiber 105
- sistem alfanumeric de denominare spațială 121
- sistematizare toponomastică 82
- sisteme alfanumerice de denominare spațială 119
- Societatea Cultural-Patriotică Avram Iancu 295
- Sofia Nădejde 339
- Sophia Katharina von Klocknern 277
- spațiu calculabil 119
- Spiru Haret 140, 141
- stadionul Municipal 220, 226, 228, 229, 230, 232
- statui 6, 15, 23, 24, 66, 183, 193, 245, 246, 247, 248, 255, 259, 263, 264, 267, 279, 281, 282, 283, 284, 295, 296, 304, 306, 318, 335, 341
- Ștefan cel Mare 140, 141, 192
- Ștefan Octavian Iosif 49
- Sulina 123, 125
- Suzana Pârvolescu 197, 199, 201
- T**
- Târgu Jiu 55
- Târgu Mureș 18, 103, 106, 133, 276, 295, 308, 315, 316, 318, 319, 320
- Tatar Bunar 49, 51
- Țebea 295, 296, 308, 310, 311, 312, 313, 315, 319
- tehnologii ale puterii 17, 119
- Telegraful Român 3
- Theodor Neculuță 56, 57, 59
- Thomas Nögler 254, 332

Timișoara 4, 18, 22, 47, 51, 60, 61,
 63, 69, 72, 74, 99, 102, 143,
 183, 184, 186, 196, 315
 Timotei Cipariu 253, 309
 toponimie 7, 8, 16, 18, 22, 23, 24,
 25, 27, 39, 43, 51, 58, 60, 62,
 63, 76, 80, 82, 86, 87, 89, 93,
 94, 95, 112, 114, 115, 118,
 124, 128, 131, 142, 145, 147,
 153, 170, 172, 176, 180, 181,
 182, 183, 185, 191, 192, 194,
 196, 198, 200, 201, 202, 207,
 210, 211, 213, 214, 215, 216,
 223, 224, 227, 231, 233, 318,
 335, 338, 339, 340
 toponimia stațiilor de autobuz
 223
 toponimie școlară 140, 141, 142,
 144, 147, 171
 tradiții inventate 21, 22
 Traian Bănescu 315
 Traian Vuia 215
 Transleithania 83, 310
 Tribuna 3, 28, 148, 150, 151, 156,
 158, 238, 255, 282, 310, 311
 tribunale de sânge 309
 Tudor Vladimirescu 265
 turnura critică 18
 turnura spațială 190

U

Unio Trium Nationum 294
 Uniunea Democrată a Maghiarilor
 din România (UDMR) 124,
 323
 Uniunea Europeană (UE) 218
 Uniunea Sovietică (URSS) 54, 60,
 69, 80, 85, 101, 107, 248, 257,
 258, 272
 Universitatea Oxford 23
 Universitatea Săsească 4, 104
 USSR-PLUS 227

V

Valencia 195, 206

Vasile Braniște 51
 Vasile Conta 179
 Vasile Goldiș 311, 312
 Vasile Kolarov 51
 Vasile Lucaciu 56
 Vasile Marin 159
 Vasile Milea 49, 61, 62, 64, 69, 70,
 71, 72, 75, 78, 79, 81, 347, 360
 B-dul G-ral Vasile Milea 69, 71,
 72, 73, 75, 77, 78, 79, 80, 81,
 82, 217, 252, 259, 274, 339
 Vasile Pârvan 51
 Vasile Roaită 45, 48, 51, 55, 56
 Vass Albert 296
 Veronica Micle 192
 Veta Biriș 298
 Veturia Goga 170
 V. F. Glatcov 51
 viața politică a trupurilor moarte
 247
 Victor Cristea 166
 Viena 105, 174, 195, 216, 276, 277,
 294, 309, 316, 320
 V. I. Lenin 45, 48, 51, 56, 107, 199,
 248
 B-dul V. I. Lenin 54
 Str. V. I. Lenin 133
 Vintilă Horia 179
 Vlad Țepeș 125

W

Walter Benjamin 14, 16

X

xenofobie 28, 298, 299

Y

Yalta 51, 60

Z

Zagreb 22

Zaharia Boiu 50, 63, 269

